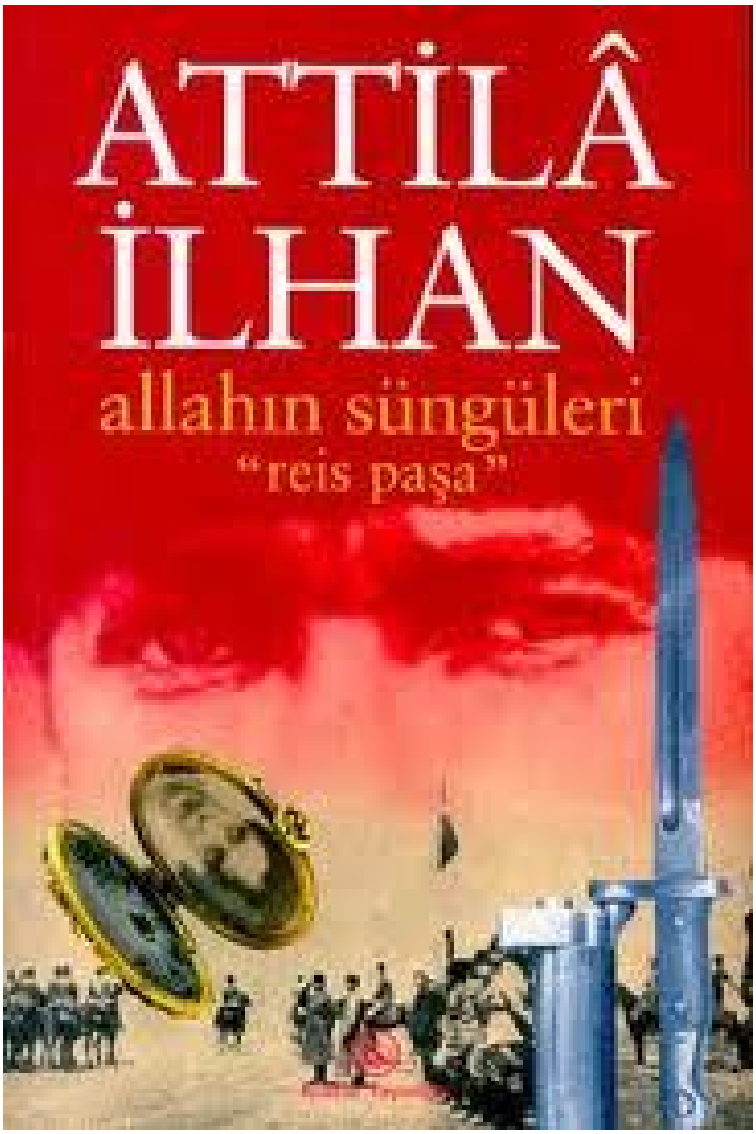

Yıl 1920. "Reis Paşa" artık Anadolu'ya geçmiş, milletvekilleri Ankara'ya toplanmakta... Yurdun dört bir yanında direnisin ateşi harlanmış. Ama kışkırtmaların, ayaklanmaların da ardı arkası kesilmiyor. Ortalık toz duman. "Reis Paşa", bir yaıulan savaşı yönetirken, bir yandan da tasarladığı geleceğin tohumlarını atıyor... Allahın Süngüleri bu büyük direnişin öyküsünü anlatıyor ve onun kahramanlarının etten kemikten, "insan" resimlerini çiziyor. Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Halide Edip, Yunus Nâdi... Makbule Hanım, Zübeyde Hanını, büyük aşk Fikriye... Tarih kitaplarında birer isim olan bu şahsiyetler romanda adeta canlanıyor, hayat buluyor. Hepsi, bazen soğuk Ankara tepelerinde, bazen İstanbul'un bir zengin konağında, bazen tıklım tıklım direnişçi dolu trenlerde, bazen meclise «iden tozlu yollarda nefes alry orlar...
Romanın görsel dili sizi Kurtuluş Savası'nın en hummalı günlerinin ürpertici atmosferine katacak; kâh "demirkırı bir kısrağın" soğukta dumanlaşan nefesini yüzünüzde hissedecek, kâh "Reis Paşa"yla birlikte Ankara'nın "damar damar, çilek pembesi, soğuk ve dumanlı bir lacivert" gecesine bakacaksınız.

Attilâ ilhan 15 Haziran 1925'te Menemen'de doğdu. Türkiye'nin en üretken yazarlarından olan ilhan'ın genç yaşlarında başladığı düşünme ve yazma serüveni 10 Ekim 2005te ölümsüzlüğe göçene kadar sürdü. Bazı yapıtları şunlardır: Şiir: Sisler Bulvarı, Yağmur Kaçağı. Ben Sana Mecburum. Yasak Sevişmek. Elde Var Hüzün, Kimi Sevsem Sensin.
Roman: Sokaktaki Adam, Zenciler Birbirine Benzemez. Bıçağın Ucu. Yaraya Tuz Basmak. Fena Halde Leman. Dersaadette Sabah Ezanları. Haco Hanım Vay. Kurtlar Sofrası. Gezi. deneme ve eleştiri: Abbas Yolcu, Hangi Sol. Hangi Batı, Faşizmin Ayak Sesleri, Hangi Seks. Hangi Sağ. Gerçekçilik Savaşı. Hangi Atatürk. Batı'nın Deli Gömleği, ikinci Yeni Savaşı. Sağım Solum Sobe. Yanlış Kadınlar Yanlış Erkekler. Ulusal Kültür Savaşı. Dönek Bereketi.
KDV dahil fiyatı 18.5 YTL
9789754584264
TÜRK EDEBİYATI
ATTİLÂ İLHAN ALLAHIN SÜNGÜLERİ
REİS PAŞA
© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2.002
GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM
GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
I. BASKI ARALIK 2.002, İSTANBUL X. BASKI KASIM 200Ğ, İSTANBUL
ISBN 975-458-426-5
BARIŞ MATBAASI (0212) 674 85 28
DAVUTPAŞA CAD. GÜVEN SANAYİ SİT. C BLOK 2.ŞI TOPKAPI 34OIO İSTANBUL
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
MEŞELİK SOKAĞI 2/3 BEYOĞLU 3443O İSTANBUL
Tel. (0212)252 39 91 Fax. (0212)252 39 95 www.iskulturyayinlan. com.tr

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

allahın süngüleri
REİS PAŞA
Attila İlhan
Roman

Tarayan: Müslim Doğmuş

Bu kitapta anlatılanların gerçek kişilerle ve olaylarla hiçbir ilgisi yoktur. Onları ben, büyük bir aynanın içinde gördüm. Üstelik ayna dumanlıydı ve olmayan bir şehirde geziniyordu."
1920
... ankara'mn taşına bak gözlerimin yaşına bak türk yunana esir oldu şu allah'tn işine bak..."
... ankara'dan uçan kuşlar afyon yaylasında kışlar biz izmir'i alacağız kolu sırmalı çavuşlar..."
XII. Kolordu Kumandanlığı'na şifreli telgraf
Ankara
4 Şubat 1336 (1920) Müstaceldir.
1. istanbul'da tesis edilen bir fesat cemiyeti, İngilizlerle beraber, hükümetin düşürülmesi ile Ferit Paşa veya mümasili eşhastan bir hükümet kurulması,
2. Meclis-i Meb'ûsan'ın feshi,
3. Kuva-yı Milliye'nin ilgâsı,
4. İstanbul'da bir Şûra-yı Hilâfet tesisi,
5. Bolşevikler aleyhinde Fetva verilmesi mevzularının takarrür ettiği anlaşılmış ve Anzavur Hareketi ile birlikte, İngilizlerin Hükümeti tazyik etmeleri, mevzubahis mukarrerattan olduğu istanbul'dan iş'âr edilmiştir.
Malûmaten veriyoruz, işbu malûmatın merkezi hey'etlere irsali rica olunur.
Hey'et-i Temsiliye Nâmına Mustafa Kemal
Ankara'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi'ne şifreli telgraf

Erzurum
10 Mart 1336 (1920) Müstaceldir.
"... planın esas hattı önce Kürd'ü, hatta Çerkeş'i ayırmak, Türkleri birbirine düşürmek, Anadolu'yu paylaşmak, en sonra da Endülüs'teki gibi Engizisyon mezâlimini tatbik ile, Anadolu'daki Türklüğü ve Müslümanlığı bitirerek, (onları) Rum ve Ermeni gibi kendilerine sâdık kültürlü yapmaktır..."
"... bu planın tatbikini Kuva-yı Milliye tehir ettirdi, Bolşevizmin galebesi ise, bir mâni olarak meydana çıktı. Bolşevikliğin Kafkas'ı aşmaları ile doğacak netice, hayallerindeki bu mel'ûn planı altüst etti. Ve değil Türklük, belki islâm'ın zaruri olarak birleşmesine sebeb olacak korkusu, esas planı ilk fırsata tehir edilerek, daha basit ikinci bir plan tertip ettirdi..."
"... o da Anadolu'nun Bolşeviklerle ittifakına karşı, Boğazları ve Garp, Cenup Anadolu parçalarını elden kaptırmamak ve bu suretle bugün Rus milletine tatbike başladıkları, birbirine vuruşturmak planını tatbik etmek! Yani Anadolu Bolşeviklerle birleşince, ingilizlerden fazla İngiliz olan mel'ûnları, Türk Hü-
13
kumeti diye tanımak ve başta Padişah olmak üzere, hükümet gücüyle toplayabilecekleri kuvvetle bir müdafaa tesis etmek, bir Türk Denikin Ordusu ile tehlikeyi durdurmaya çalışmak!.."'
15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir
14
İstanbul'da Rauf Beyefendi'ye
Ankara
12 Mart 1336 (1920) Şifreli, müstacel.
İngiliz Temsilcisi olarak Ankara'da bulunan Withall, dün buradan ağır eşyasını da alarak, şimendifere binip gitmiştir. Hükmetmek lâzımdır ki, mühim hâdiselerin arifesinde bulunuyoruz.
Daha ziyâde İstanbul'da vukuu ve tahakkuku beklenebilecek olan bu hâdiselerin doğurabileceği mühim ve vahim vaziyetler üzerine, arkadaşların nazar-ı dikkatini çekmekte acele ederim.
Her ihtimâle karşı, bilhassa Anadolu'da bulunmaları faydalı olan arkadaşların gafil avlanmayarak, icâbında sür'at ve emniyetle Anadotu'ya geçmek için, şimdiden tertibat almış olmaları lâzımdır.
Mustafa Kemal
15
"... vaziyet vahamet kesbediyorl..
Kalın ve karanlık bir pus, Dersaadet'i kaplamıştı. Şehrin soğuk ışıkları, yer yer, bu dağınık su tozu dalgınlığında, belirip kayboluyor: 16 Mart 1336 (1920): sabaha karşı.
Boğaziçi'nde, Dolmabahçe'den Beykoz'a, Müttefik Donanmasının o bunaltıcı; dretnot, kruvazör, muhrip ve destroyer kalabalığı. İngiliz Amiral Gemisi, bunların arasında, arduvaz grisi bir heyula; güvertesindeki yerinden, gemilere ışıkla işaret veren, bahriyeli muhabere neferi. Öteki İngiliz gemilerinden, yanıp sönen cevap işaretleri, zor fark ediliyor. Havada, duman kokusu, siren sesi, motor uğultuları.
Muhtelif zırhlılardan ayrılmış, donanma çatanaları; Bahriye silâhendazları ve Hindu Gurkha'larla yüklü olarak, Dolmabahçe, Sirkeci, Galata rıhtımlarına yol alıyorlar. Savaş gemileri de, askerleri taşıyan çatanalar da; yoğun sis ve serin sabah alacasında, korkulu bir rüyanın müphem hayâlleri, âdeta görünmüyor; varla yok arası, sadece hissediliyor.
Dolmabahçe'de, camiin hemen arkasındaki rıhtımda, Edwin J. Hanson -Reuter Ajansı'nın 'İstanbul'daki ada-
16
mı'-; elleri Macfarlan yağmurluğunun ceplerinde, dudaklarında sigarası, 'operasyonu' seyrediyor. Edd'Jay adıyla tanınmıştır, gösterişsiz biri: tıknaz, saçı, kaşı, top sakalı, karınca kızılı; beyzî gözlükleri, çiğ taneleriyle beneklenmiş, buğulu.
İşgali, Krocker Oteli'ndeki dostlarından, iki gün önce, öğrenmişti; 'hassaten', Colonel Oliver Hugh Dickin-son'dan; onun gibi 'kıdemli', Intelligence Serviced ilişkileri, daima sıkı fıkı bir gazetecinin, bu kadarcık bir ayrıcalığı

olmayacak mı? Kaşları çatık, sıkıntıyla, etrafına baktı: canını sıkan, bir türlü istediği fotoğrafı çeke-meyişleri.
Az ötesinde sehpasını kurmuş, rıhtıma 'tam teçhizat' çıkan Bahriye silâhe'ndazlarını -arkalarında istimbot trafiği ve Boğaz'daki kruvazörlerin tehditkâr görünüşü ile- 'çekmeye' çalışan, Ermeni fotoğrafçı; havadaki yoğun nem ve pus yüzünden, mutsuz çünkü umutsuz.
"— ... good morning, my dear! Bu sabah erkenci-siniz?"
Edd'Jay, bütün yüzü ve çiğ benekli 'beyzî' gözlükleriyle, sesin geldiği tarafa dönecektir; sigarasını eline almış, gülümsemesi eğreti, hatta soğuk.
"—- ... good morning Jimmy? Haberi nereden aldınız?"
Jimmy Fowler suratı boş, at dişleriyle iri piposunu ısırmış, Amerıkanlığı âdeta üzerinden akıyor; kinayeli bir cevap verdi:
"— ... azizim, siz istediğiniz kadar küçümseyiniz: New-York Tımes'm, her tarafta 'dostları' mevcuttur: İngiliz Yüksek Komiserliği'nde bile! Oh, yes!.."
17
Yanaşan istimbotun patırtısı, birbirini duymalarını engelliyor. İster istemez, sustular. Fotoğrafçı objektifini, rıhtıma ayak basan askerlere çevirmişti. Havada kırbaç gibi saklayan kumandalar; garip bir rutubet ve benzin kokusu, martı çığlıkları...
Tuhaf! Jimmy Fowler, tuzlu ve yapışkan soğuğun farkında görünmüyor: ne yağmurluk, ne de şapka. Eğildi, imâli bir tebessümle, Edd'Jay'i uyardı:
"— ... bence daha yakın işbirliği içinde olmalıydık..."
Tebessümü genişliyor: "— ... malûm ya, 'müttefikiz'!.."
Sirkeci Rıhtımı'nda, bir başka kâbus yaşanıyordu: İngiliz Ordusu'na ait nakliye kamyonları, yan yana dizilmiş. Çatanalar rıhtıma yanaştıkça, karaya çıkan silâ-hendazlar, kamyonlara bindirilmekte; her kamyon, birbiri ardı sıra, Bâbıâli/Divanyolu istikâmetine dağılmaktadır. Aynı olay, bezdirici bir yeknesaklıkla, Galata Rıhtımı'nda, Dolmabahçe Rıhtımı'nda, tekrarlanıyor: İşgal kamyonları, ilkinde, Karaköy ve Perşembe Pazarı; ikincisinde, Beşiktaş ve Beyoğlu istikâmetinde uzaklaşıyorlar.
Ceplerinde, sılaya dönmek için, 'sülüsleri'; yolların açılmasını bekleşen, neferler; Salıpazarı'ndaki sabahçı kahvelerinden, bir telâş çıkmış; rütbeleri sökük yırtık kaputları, uzamış sakalları ve uykulu gözleriyle; burun deliklerinden, ağır sigara dumanı dökerek, olup bitenleri, bir rüya gibi seyrediyor.
18
Dersaadet, Şehzadebaşı. Etraftaki camilerden, sabah ezanları okunuyor: sakallarında, pırıl pırıl çiğ taneleri, mümin ve mütevekkil, müezzinler: sesleri yorgun ve mağlup! 10. Kafkas Fırkası'nın Nizâmiyesi'nde, mûtad olmayan bir hareket göze çarpacaktır: bazı İngiliz kamyonları gelmiş, diğerleri geliyor: Gurkha'lar, garip sarıkları ve yağlı bıyıklarıyla, birer hayâl; silahlarına tutunmuş, kamyonlardan yere âdeta akıyorlar: düzenli ve tertipli olarak, Nizamiye basılıyor.
Nöbetçilerin durdurma çabası, beyhude; sabah sessizliğini fena halde kirleten, kof birkaç silâh sesi: zararsız hâle getirilmişlerdir. İşgal kuvvetleri, Karargâh'ın her tarafına, çabuk ve çevik, bir karanlık halinde dağılıyor. Müfrezesine, sağı solu gösterip, işgali yöneten İngiliz subayı; ani bir düdük çaldı. Kısa süren, bir müsademe sonunda; uyku sersemi silahına davranmış, Osmanlı askerleri, vurulup düşüyorlar.
İngiliz silâhendazları, bu defa, 10. Kafkas Fırkası Karargâhında; Osmanlı'nın, Efrat Koğuşu'nu basmışlardı: yataklarından, can havliyle dışarı uğramış neferlere, rastgele ateş ediliyor. Can pazarı: Türkler direnmeye ça-lıştılarsa da, nafile! Bahriyelilerin bir iki mangası, mızıka erlerinin koğuşuna dalmıştı: aynı sahnelerin tekrarı, sanki bir fikr-i sabit: Türk neferleri dizilip, kurşunlanıyor: Üç ölü, iki yaralı!..
[Derâliye, 16.3.1336 (1920), Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine / Bu sabah, Şehzadebaşı'ndaki Mızıka Karako-lu'nu İngilizler basıp, oradaki askerlerle müsademe ederek;
19
neticede, şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Berâ-yı malûmat mâruzdur / Merkez Telgrafhânesi'den, memur Manastırlı Hamdi]

Dersaadet, Topkapı Sarayı'ndan Boğaz: denizin üstünde tan ağarmıştır. Boğaz'ın, oya işlemeli sahillerindeki, kalın ve soğuk sis hafiflemiş; zırhlılar arasındaki ışıklı muhabere, yerini artık, flamalarla işâretleşen, bahriyelilere bırakmıştır. Denizde faaliyet sürüyor: çatanalar kıyıya, salkım salkım askerle dolu gidip, soluk soluğa boş dönüyorlar. Yukarda, kar mavisi bir martı kalabalığı; yırtıcı çığlıklarla inip kalkarak, puslu boşluğa, görünmez düğümler atmaktadır.
. [Derâliye, 16.3.1336 (1920) / Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne / Bizim en emniyetli bir arkadaşımız var ki, yalnız o değil, herkes, yani gelen söylüyor. Şimdi Harbiye'nin işgalini haber aldık. Hattâ Beyoğlu Telgrafhânesi'nin önünde İngiliz askeri olduğunu; fakat telgrafhaneyi işgal edip etmeyeceği meçhuldür. / Merkez Telgrafhanesi, memur Manastırlı Hamdi]
Dersaadet. Harbiye Nezâret-i Celilesi, İngiliz Bahriye si-lâhendazlarınca kuşatılmıştır. Nizamiye, onların eline geçmiş. Mutantan ve murassa, Nezâret'in cümle kapısı önünde, iki taraflı, bir askeri kordon dikkati çekiyor. Geride, Saraçhane istikametinde, başlarında Gurkha nöbetçiler, İngiliz nakliye kamyonları sıralanmış. Beyazıt Meydanı, mahzun, eflâtuna çalar, bir güvercin yağ-
20
muru. Ahâli, mütehayyir ve müteellim, kaldırımlara dizilmiştir: görmez gibi bakıyorlar. Boşluğa.
Yüksek rütbeli bir İngiliz zabiti ve maiyeti, süngülü bahriyeliler refakatinde, Nezâret'in dahili kapısından içeriye girdi; geniş ve yüksek merdivenlerden çıkıyor. Posta neferleri, şaşkın. Nezâret'in sabah tenhalığında, sert ve kalabalık ayak sesleri, nahoş yankılanıyor. Makam-ı Nezâret'e doğru yürüdüler. Nezâret Makamı'nda, Harbiye Nâzın, 2. Ferik (Kavaklı) Mustafa Fevzi Paşa, cidden endişelidir; o esnada, telefonla bazı emirler veriyordu; karşısında yaveri, ayakta; Paşa, eliyle işaret ederek, ona bir şeyler söylediği sırada; kapı vurulmadan açılıyor, başta yüksek rütbeli iki zabit, İngilizler içeriye giriyorlar; kısa ve kuru bir emir: süngülüler Paşa'yı muhasara etti...
Birkaç dakika sonra, Harbiye Nâzın Mustafa Fevzi Paşa, süngülülerle çevrilmiş olarak, cümle kapısından çıkarılacaktır: yüreğinden, katran koyusu bir hicap siyahlığının, için için, topuklarına damladığını hissediyor. Onu, iki sıra işgal askeri kordonu içinden, geçirerek götürdüler. Nezâret'in ağaçlık avlusunda, ürken güvercinler birden havalandı: telâşlı, yırtık pırtık, kanat sesleri.
[Derâliye, 16.3.1336 (1920) / Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne / Sabah, İngilizler basarak, altı kişi şehit ve on beş kadar da mecruh oldu. Şimdi İngiliz askerleri dolaşıyor. Şimdi, işte, İngiliz askerleri nezârete giriyorlar. İşte içeri giriyor-
21
lar. Nizamiye kapısına. Teli kes! ingilizler buradadır. / Harbiye Nezareti Telgrafhânesi'nden, Memur Ali]
Dersaadet. Beykoz. 'Ahvâl-i hâzıra dolayısıyla', Şirket-i Hayriye vapurlarının işlemeyişi; iskele çevresinde, mü-teheyyiç ve mütecessis bir kalabalığın birikmesine neden olmuş: kalıplı kalıpsız, fesler; birisi âbâni, iki sarık; eflâtun ipek çarşafı içinde, gözlüğü altın çerçeveli, 'saraylı' Hanım; kulaktan kulağa, aynı fısıltı: "— ... İngiliz, şehri işgale tevessül etmiş: bir hayli şehit ve mecruh..."
Namluları kıyıya çevrilmiş İngiliz kruvazörü, birden ateşe başladı: bütün taretleriyle, salvo ateşi! Önce ne olduğu, niçin olduğu anlaşılamayacaktır; ahâli dehşete düşmüş, sağa sola kaçışır; kadın ve çocuk çığlıkları, dualar! Hedef, yüksekçe bir tepedeki, büyükçe bir bina: Beykoz Eytam Yurdu. Sabah sislerinden, henüz tam arı-nanamış; camlarında buğu, pancurlarında çiğ pırıltıları; evlerin az uzağında, yalnız ve münzevi. Mermiler, sağma soluna düştükçe; ufukta yankılanan infilâkları; çatırtılı ateşin ve duman sarmalının, dehşetini çoğaltmaktadır.
Bir Yetimler Yurdu, niçin bombalanır? Bu perdenin arkasında, Anadolu'ya asker ve mühimmat kaçırıldığı için mi? İngiliz İşgal Kumandanlığı'nın, gerekçesi bu! Oysa pencereleri duman kusan binadan; nereden peydahlandığı anlaşılamayan, Gurkha'ların refakatinde; korkmuş yetimler ve öğretmenleri çıkarılıyor: Hindu

İngiliz askerleri, yetimler yurdunu, çabucak ele geçirmişler. Kruvazörden salvo ateş, buna rağmen devam ede-
22
çektir: isabet alan yetimhaneden, küstah ve ürkütücü, alevler; tepeden, denize akıyor; boğucu bir yangın kokusu: yer yer çatlamış bazı duvarlar, paldır küldür, yıkılıyorlar. Süngülerin kızıl parıltılı dürtüsüyle çıkarılan, yetimler ve öğretmenleri; ateş altında, bir 'semt-i meçhule' götürülmektedir.
İstanbul. Merkez Telgrafhanesi: oda, mavimsi damarlı, kirli san bir dumana boğulmuş; masanın üstünde, unutulmuş kirli çay bardakları, kahve fincanları; kültabla-larında, ölü cıgaralar, bir kenarda, üzerine sigara külleri dökülmüş, sabah gazeteleri: İkdam, Peyâm-ı Sabah, Alemdar, vs.. Alemdar'da., Refii Cevad Bey'in imzası, başmakalesinden birkaç satır ancak okunabiliyor; üzerine, simit ufalamışlar:
"... kimse çıkıp da, bu milletin hâli ne olacak demiyor? Azimkar bir Hükümet ricali, demir bir el ile, Kuva-yı Milliye nâmı altına iltica eden bu haydutların, kafasına bir yumruk indire-miyor..."
Manastırlı Hamdı Bey, manipleyi kullanıyordu: kaşları çatık, gözleri bıçak çentiği, saatlerden beri, 'makine başındadır'; etrafında, Beyoğlu Postahânesi'nden İngilizlerin kovduğu, memurlar: hakaret yorgunu ve kederli; o, İstanbul'un işgaline dair son haberleri, Ankara'ya geçiyor. Esir ahnrrtışlığın, tehlikeli ihtimallerle yüklü, yoğun sessizliğinde; kulakları tedirgin eden, yalnız, maniple tıkırtıları: nokta, hat, hat nokta, nokta nokta...
23
[Derâliye, / Paşa Hazretleri /Harbiye Telgrafhânesi'ni de, İngiliz bahriye askeri işgal edip, teli katettiği gibi; bir taraftan Tophane'yi işgal ediyorlar; bir taraftan da, zırhlılardan, asker ihraç olunuyor. Vaziyet vahamet kesbediyor efendim. Sabahki müsademede, altı şehit, on beş mecruhumuz vardır. Paşa Hazretleri, emr-i devletlerine muntazırım. 16 Mart 1336 (1920)]
2-1
... meclis'i, ankara'da toplayacağız'..."
Ankara, eski Postahâne Binası, Telgrafhane: şişeleri isli, telâştan yanık unutulmuş lâmbaların, titrek ve ölü aydınlığında; heyecan ve dikkatle, maniplenin tıkırtısını izleyen, uykusuz 'yâverân': -üniformalı olarak,- Cevat Ab-bas ve Muzaffer Beyler; Kalem-i Mahsus'tan Hayati Bey; ayrıca, Posta Müdürü ve telgrafhaneden birkaç kişi.
Muhabere Memuru, mavi damarları belirgin, küt tırnaklı sağ eliyle, manipleyi kavramış; burun deliklerinden dağıttığı, ağır sigara dumanını, sol eliyle kovalayıp; Pa-şa'nın 'cevabî' telgrafını, Erzurum'a, 15. Kolordu Kumandanlığına geçiyor:
[Kâzım Karabekir Paşa hazretlerine / İngilizlerin, istanbul'u ve Osmanlı Hükümeti'ni vâki işgalleri üzerine, aşağıdaki hususların tatbiki ve icrası muvafık görülmüştür:
1. Geyve Boğazı'nın tarafımızdan işgali ve demiryolu köprüsünün tahribi;
2. Geyve, Ankara, Pozantı mıntıkalarındaki demiryolu hatlarına ve malzemesine el konulması için, hat boyundaki İtilâf kuvvetlerinin silâhları alınarak tevkifleri...
16.3.1336(1920) Hey'et-i Temsiliye nâmına, Mustafa Kemal...]
25
Dersaadet ve Erzurum'la, sabah karanlığından beri, 'makine başında', muhabere ediliyordu. Her iki tarafta da, 'ahval-i fevkalâde' hüküm sürüyor: Dersaadet'te, İngilizler 'payitahtı, hödbehöd işgale tevessül' ettiler; Mâ-verâ-yı Kafkas'da General Denikin'in, 'beyaz' Ordusu, ağır bir mağlubiyete uğradı! Masada, kirli bir çay fincanının, ıslattığı şifre miftahı dikkati çekiyor; ve yanı başındaki; cevabı şimdi verilen, Kâzım Paşa'nın telgrafı: meğer, Kafkasya'da neler oluyormuş!
"Ankara'da Müdafaa-i Hukuk Hey'et-i Temsiliyesi'ne /
"... Denikin Ordusu'nun süregelen inhizâmı ve bâkiyet-ü-süyû-funun, Gürcülerle birleşmek üzere, Batum'a çıkarılacağı haberleri üzerine pek fazla heyecan gösteren, Batum ve havalisindeki Müslüman ahâli, gerek şehirde ve gerekse mücavir mıntıkalarda, silâhlı kuvvetlerinin ve aynı hareketin taraftarı olan,

Batum Mıntıkası'ndaki Rusların kâfi olduklarından bahsederek, Bolşeviklik ilân etmelerinin muvafık olacağını müdafaa ediyor, ısrarla müsaade istiyorlar..."
Öteki makinenin başında, şeritlerden, aldığı bilgiyi, kâğıda geçiren Hayati Bey, yazdığını başyavere uzatmıştı. Ba şyâver Cevat Abbas Bey kâğıda şöyle bir göz atıp, yüzünde o an bir keder gölgesi, Müdüriyet odasına yöneliyor: açılıp kapanan, kapı; ayak sesleri ve uzaklaşan öksürükler. Telgrafhanede, kim varsa gerilmişti; camlarda ayaz, kar tozlarını üfürüyor; sigara dumanları arasına dağılmış, esrarengiz telgraf tıkırtıları, uçuşuyorlar: nokta nokta, nokta hat nokta, hat hat nokta...
Hayati Bey, gözleri hâlâ sırrını çözdüğü şeritlerde; elini, boş olduğunu fark etmediği, çay bardağına uzatacaktır.
26
Başyaver Cevat Abbas Bey, elinde telgraf, Müdüriyet odasına girmişti; burası, daha az aydınlık, biraz daha iyi ısıtılmış: sobadan, alev alev odunların, harıltısı; gizli, bir is kokusu. Paşa, pencerenin önünde, arkası dönük, ayakta duruyordu; Ali Fuat Paşa ise, yazıhane önündeki, ziyaretçi koltuğuna oturmuş. Başyaver, onu selâmlayıp, telgrafı veriyor.
Ali Fuat Paşa, zihnen meşgul ve endişeli görünüyordu:
"— ... nedir Yüzbaşı?" diye sordu, "— ... vaziyet nasıl inkişâf ediyor?"
«— ... vahim kumandanım: Hilâl-i Ahmer Mer-kez-i Umûmisi'ni basmışlardı. Şimdi, Beyoğlu Posta Mer-kezi'ni işgal etmişler."
Ali Fuat Paşa, telgraf metnine şöyle bir göz attı; sonra, başını kaldırıp; masmavi, pencereden yana bakıyor.
Orada, Mustafa Kemal Paşa, hâlâ arkası dönük; başı, sigarasının dumanlan arasında kaybolmuş, dışarıya bakmaktadır; onlara değilmiş gibi:
"— ... Bu ne gaflet!.." diyor, sesi nedense biraz kısık, yorgun: "— ... bize, bundan daha büyük, bir hizmet yapamazlardı!.."
Yüzünü, Ali Fuat Paşa'dan yana dönüp; dumanlarıy-la beraber, müdüriyet koltuğuna yürüyerek; Başyâver'e soracaktır:
"— ... Meclis-i Meb'usan'dan, bir haber çıkmadı mı?.. Bahusus, Rauf Bey'den?.."
"— ... irtibat tesis edilemedi, kumandanım!"
Paşa, sigarasını bastırır, kül tablasında ne çok izmarit birikmiş; yanı başında yarısı içilmiş, kallâvi kahve fincanı. Başyaver, tepeden tırnağa dikkat, talimat bekliyor: beklediği, gecikmeyecektir: kısa, kesin, açık:
"— ... peki, çucuk!.. kolordulara, bir emir yazılsın:
27
mühim telgraf merkezlerinde, bir zabit ve bir memur, telgrafların kontrolüyle vazifelendirilecek; ayrıca, şüpheli eşhas hakkında, takibat için..."
Başyaver Cevat Abbas, tekrar maniple başına dönerken, Paşa, teşbihini başparmağına sardığı eliyle, fincanı dudaklarına götürmeye davranmıştı; bu defa, Ali Fuat Pa-şa'ya diyor ki:
"— ... İngilizler, Rauf Bey'i derdest edecektir, Paşa!.. Halbuki keyfiyetten haberdâr edilmiş; avdeti için, harcırah dahi gönderilmişti!.."
Ali Fuat Paşa, pek emin değildir: "— ... buna cür'et edebilirler mi Paşam? Ben pek ihtimal veremiyorum..."
Mustafa Kemal Paşa, fincanı yerine bıraktı: • "— ... daha fazlasına da edeceklerdir."
Sustu, tekrar pencereye doğru, birkaç adım yürüdü:
"— ... Biz niçin buradayız, Fuat? Bunu tahmin ettiğimiz için değil mi?.."
Ali Fuat Paşa, gözlerinde soru işaretleri: "— ... o takdirde..." dedi, biraz durakladı; âdeta sevinçle arkasını getiriyor:
"— ... Sivas'ta ittihaz edilen kararın, tatbikatına mı geçilecek?"
Mustafa Kemal Paşa, yeniden pencerenin önüne dikilmiş, dışarıya bakıyordu; buğulu camların arkasında, soğuk ve mağmum bir Ankara, karın altında, âdeta gittikçe eksiliyor; oysa onun zihninde, Karabekir Kâzım Pa-şa'nın verdiği haberlerin etkisiyle mi nedir; çok değil, birkaç hafta önce; saçaktan sarkmış buzdan kılıçların, mavimsi parıltısına dalarak yaptığı; 'durum muhakeme-si'nden, cümleler uçuşuyorlar:
2 S'
" itilâf Devletleri, Bolşeviklerle Türklerin arasını, Kafkas milletleri vasıtasıyla kesmek planını bulmuşlardır..."

" Plan büyük bir ciddiyet ve tehalükle mevki-i tatbike konulmuştur; eğer muvaffak olursa, Kafkas milletlerinin bize karşı, kat'i bir sed vaziyeti almalarıyla, memleketimiz muhasara edilmiş olacaktır; o zaman Türkiye için mukavemet sebebleri, temelinden yıkılmış olur..."
Farkına varmaksızın, bir an, kendi kendine, mırıldandı: . "— ... bu bir çâre-i hâl midir? General Denikin, Ma-verâ-yı Kafkas'da mağlubiyete uğrayınca, Payitahtı işgale tevessül ediyorlar: bu bize mâni olamaz ki, aksine işlerimizi teshil eder..."
Camlarda, Ankara: kar altında, mazlum ve yoksul; toprak damlı evler, kar çamuru sokaklar; çıplak kavakların çevresinde, yalan yanlış, karga sürüleri bağrışıyorlar; bozkırın ezeli yalnızlığı içindeki, Anadolu kasabası.
Ali Fuat Paşa'ya, yüksek sesle ve kendinden emin, cevap verdi:
"— ... Evet! Meclis'i Ankara'da toplayacağız..."
29
"... eflâtuna çalar, sarmaşık moru... "
Gerçi geceleyin, Yüzbaşı Rene Lariviere, kışkırtıcı soluğunu kulak memelerinden ensesine doğru kaydırırken, Marie-Laure'u uyarmış; 'İngilizlerin Constantinople'u işgal ihtimâlinden' söz etmişti, ama; tecrübeli muhabirin 'haber hassasiyetine rağmen', bu ciddi uyarı, hafızasında 'kat'iyyen' yer etmemiş!..
Sabah gözlerini zar zor açabiliyor. Pera Palas'ın, yumuşak halı koridorlarında; yüksek sesle, telâşlı konuşmalar; birbirine dolaşan, hızlı ayak sesleri! Bir 'fevkalâdelik var' ama, ne? O, 'Operasyon'u, ancak kahvaltısını getiren garsondan öğrenecek, sırtına ne bulursa geçirip, otelden palas palas fırlayacaktır.
Marie-Laure Oiselet, Paris'te yayınlanan ünlü Le Temps gazetesinin, 'sûret-i husûsiyede' İstanbul'a gönderdiği, 'mümtaz' muhabir; gazete bunu, İtilâf Donanması'nın Boğaziçi'ne demirlediği günlerde yapmayıp da, şimdi yapıyorsa; Fransa'nın Ortadoğu'ya, bilhassa Anadolu'ya bakışında, değişik bir 'nüans' olmalı!..
Marie-Laure, Şişhane'de zar zor bulabildiği bir taksiyle; 'bindirilmiş' İngiliz neferlerinin kamyon kamyon geçtiği caddelerden, Galata Köprüsü'ne ulaşmış; bu durumda, Sadrâzam'dan, hiç olmazsa Hâriciye Nâzırı'ndan
30
bir beyanat alabilmek ümidiyle, canını Babıâli'ye dar atmıştı, ama, ne mümkün?!..
Marie-Laure Oiselet genç, boylu bir kadın; penguen siyahı saçlarını, kulak hizasından küt kestirmiş; ensesi tıraşlı; iri, biraz hayretle bakan, kıvırcık ve sık kirpikli gözleri, açık göl mavisi; genzinden, Paris'li Fransızlar gibi r'leri yuvarlayarak konuşuyor. Damağında, gece şampanyayı fazla kaçırmış, sabah başarısızlığa uğramış olmanın, acı, sulfato tadı; ayaklarını sürüye sürüye, camie doğru yürüyor, ki orada bir kalabalık.
Dersaadet, Cağaloğlu Yokuşu: İkdam ve Akşam gazetelerinin bulunduğu, kırmızı ahşap bina; Babıâli Camii'nin, hemen bitişiği. Kapının yanında, sülüs harflerle bir tabelâ: "AKŞAM-Yövmî Siyasî Gazete". İngiliz işgal müfrezesinin arabası, Akşam'ın önünde durmuştur; Gurkha'lar henüz iniyor; bahriye silâhendazları, önceden kapıyı tutmuş; karşı kaldırımda, birikmiş meraklılar: terhis edilmişlerden, pejmürde iki nefer; birisi kalem efendisi, iki üç başıbozuk; biri toraman, kirli sarı; öbürü yoz, iki sokak köpeği...
Sultanahmet cihetinden, dal gibi ince, bir genç kız peydahlandı; çarşaf yerine, omzunda pelerini, peçe yerine, gözlerini örten, seyrek bir tül; eflâtuna çalan, sarmaşık moru, 'Avrupa' giyinmiş; yoğunlaşan kalabalığa karışıp, hülyalı ve mahzun gözlerini, o da üst kat pencerelerine çevirdi. Aslında o, İshak Paşa'da oturuyor, Kazasker Hayrettin Molla'nın evinde; adı, Fikriye!
31
Yukardaki yazıhanede, görevli İngiliz zabiti; boyluca, kalıplı fesi, başında eğreti duran, bir gazeteciyle görüşüyor: kumral bıyıklı, pembe beyaz; gençten biri; İngiliz üniforması giymiş, Ermeni tercüman, zabitin söylediklerini, ona aktarmaktadır.
İngiliz zabit, yukardan soruyor: "— ... Siz kimsiniz?"
"— ... ismim Fâlih Rıfkı, ben bu gazetenin Tahrir Müdürüyüm!"

İngiliz Zabiti, cebinden bir kâğıt çıkartıp, uzatarak diyor ki: "— ... bunu dizdirip, gazetenize basacaksınız..." Biraz susup, hafif tehditkâr ilâve ediyor: "— ... O zamana kadar, burada kalıyoruz..."
Kâğıda istihfafla şöyle bir göz atan, Fâlih Rıfkı soracaktır: "— ... nedir bu?"
Tercüman, bıyıklarının altından, müstehzi gülümseyip: "— ... ne olacak?.. İşgal Beyannâmesi..."
Dersaadet, Merkez Telgrafhanesi: cümle kapısı önünde, İngiliz silâhendazları, kamyonlardan inmiş ve inmektedir. Bir kısmı, paldır küldür içeriye giriyorlar. Telgrafhane ofisinde, Manastırlı Hamdi Bey, öteki arkadaşları; Ankara'ya, haber geçmeyi sürdürmektedir. Birden kapılar, dışardan tekmeyle açılır, içeriye İngiliz askerleri girer.
O anda, başlangıçtan beri nokta hat havada uçuşan, telgraf işaretlerinin tıkırtısı kesilecektir.
Manastırlı Hamdi Bey ve arkadaşları, 'derdest olunmuş', Telgrafhâne'den 'mevcutlu' çıkarılıp; cümle kapısı önündeki, İngiliz nakliye kamyonlarından birisine, bindiriliyorlar; çevrelerinde, süngülü Gurkha'lar.
Merak, hayret, biraz da korku içinde, ahaliden üç beş kişi, olayı uzaktan seyrediyor: rengi atmış, siyah cübbe-sinin etekleri, yerleri süpüren; sarığı kirli, sakalı seyrek, bir imam; oturduğu yerde siftinen, uyuz sarı bir sokak köpeği; çocuğunu, sımsıkı elinden tutmuş, peçesinin arkasında gizli, 'taşralı' bir 'taze'; ve dal gibi narin, iri bağdem gözleri, hülyalı ve mahzun; hafif eflâtuna çalan, sarmaşık moru 'avrupa' giyinmiş; omzunda pelerini, yüzünde tülü, o genç kız: yirmi bir yaşında var yok, dokun-salar ağlayacak!
Beşiktaş'a, Akaretler'deki akrabalarına gidiyor; adı, Fikriye...
Boğaz'ın üstündeki soğuk pus, sinsi bir ısrarla, şehrin üzerine yayıldı; eriyip dağılacağına, işgalle iç içe, sanki vahim bir ayıbı, gözlerden saklıyor: İngiliz silâhendazları, Ayasofya Camii'nin hassas noktalarına, makineli tüfekleri yerleştiriyorlar minarelerin şerefelerinden, bulutlar sarkmış. Harbiye'de, Harbiye-i Şahâ-ne'nin bütün etrafı, İngiliz birliklerince sarılmıştır; dağdağalı bir kamyon, Gurkha ve bahriyeli kalabalığı; orada da, önemli köşelere, makineli tüfek yerleştiriliyor.
Beşiktaş'ta İngiliz neferleri Akaretler'e dönen kavşağı tutmuş. Dolmabahçe'den gelip, Bebek istikâmetinde giden, adamakıllı yüklü iki İngiliz kamyonu; onların ardı sıra, iki de tank, patırtı kıyamet geçiyor. Köşede, merak ve endişeyle, onları izleyen aynı genç kız: Fikriye!.. Çarşaf yerine, omzunda yarım pelerini; sırtında, hafif eflâtuna çalan, sarmaşık moru elbisesi; peçe yerine, yü-

zünu saran tülün, ardına saklı, o iri ve mahzun gözleriyle, bu ürkütücü geçiti, seyrediyor.
Daha fazla beklemeyecektir, telâşlı adımlarla yukarıya doğru yürüdü: yokuşta kimseler yok, Valdeçeşmesi'ne doğru, bulutlar inmiş; sağdaki sokaklardan birinde, ardına takılmış sokak kedileriyle, şaşkın bir seyyar ciğerci; sıra evlerin pencerelerinde, kafeslerin arkasından kederli kadın öksürükleri, tül perdelere sığınmış endişeli yüzler, çoğu erkek...
Zübeyde Hanım'la Makbûle'nin oturduğu evin, kapısı önüne gelmişti; durdu, iki tarafa telâşla bakındıktan sonra, kapıyı çaldı.
Fikriye, yüksek tavanlı geniş sofaya girer girmez, dışar-daki nemli soğuğun, iliklerine işlediğini hissetmişti; kaba ve yumuşak bir soba rehaveti onu kuşatıyor; alttan alta, salondan, biraz duman; mutfaktan, henüz kavrulmuş kurukahve kokusu. Kapıyı ona, henüz sabah kıya-fetindeki Makbule açmıştır; gözlerinde merak ve endişe, o daha bir şey söylemeden soruyor:
"— ... neler oluyor, Fikriye?.."
Fikriye, eldiveninin tekini çıkarmıştı; parmak uçlarını oğuşturarak cevap verecektir: "— ... İngilizler, şehri işgal ediyor, abla! Bir koşu geldim: sizi çok merak ettim de!.." Mütecessis, etrafa bakıp, soruyor: "— ... Hoca yengem nasıllar?"
Makbule, el işaretiyle onu buyur etti: "— ... sendeki de, cesaret doğrusu!.. İçeriye geçsene, üşümüşsün!"
Fikriye, salona geçiyor: "— ... eniştem yok mu?.."

«_ olmaz mı? O da, bakayım diye çıktı." Önünden geçtikleri sırada, kapısı açık odaya sesleniyor; "— ... anne bak, Fikriye geldi!.."
Fikriye çekingen, açık kapıdan odaya bakarak, alçak sesle diyor ki: "— ... Hoca yengemi, rahatsız etmeseydik!.."
Fikriye'nin, açık kapıdan gördüğü nedir? Zubeyde Hanım seccadesine diz çökmüş, namazım kılmaktadır; -birisi, teşbihini parmağına dolamış- elleri, dua kıvamında Allah'a açık, dudakları belli belirsiz kıpırdıyor: başını, kapıdan yana hafif çevirip, Fikriye'ye varla yok arası gülümseyecektir...
Dersaadet, meraklı ahalinin, yavaş yavaş doldurduğu Beyazıt Meydanı; patır patır, camiin kubbesinden dökülen, güvercinler; ansızın pustan sıyrılıp, ortalığı aydınlatan ilkbahar güneşi, henüz mütevazı, biraz solgun... Harbiye Nezâret-i Celilesi'nin mutantan cümle kapısı ve bütün yan kapılar, süngülü Gurkha'lar tarafından tutulmuştur: kuş uçurtmuyorlar.
Beyazıt Kulesi, yalnız ve tutsak, gökyüzüne uzanıyor. Kulenin methalinde, önce, manası anlaşılamayan, bir faaliyet; girip çıkan, İngiliz neferleri, zabitler; bir de, nakliye arabası. Kulenin yukarsında, aşağıya doğru sallandırılmış, bir Türk bayrağı dalgalanmaktadır: büyük ve nazlı! Birden orada peydahlanan İngiliz zabitleri, bayrağı çözüp, yukardan aşağıya bırakıyorlar: Bayrağın, salına salma yere inişi, ne korkunç bir mahcubiyet; ne haysiyet kırıcı bir utanç!

Dersaadet minarelerinde, akşam ezanları okunurken; 'payitaht', 'fevkalâde günler'e mahsus, o telâş ve şaşkınlık içindeydi: gündelik hayat altüst olmuş, alışkanlıklar çiğnenmişti; tramvaylarda, endişeli bir kalabalık; birbirinden kuşkulu ve huzursuz; sokaklarda, 'ahâli' rastladığı İngiliz, Fransız veya İtalyan 'devriyeleri'ne, nefretle bakıyordu; Şirket-i Hayriye'ye 'izin' çıkmıştı: Bo-ğaz'da tekrar yoğunlaşan, yaldızlı pusu dağıtarak, yeniden seferlerine başlamış; tenha, yandan çoğu boş, vapurlar; şehrin, utancını ve öfkesini; Müttefik Donanma-sı'nın, küstah ve mağrur zırhlılarına göstermeden; âdeta gizlice, iskele iskele dağıtıyorlardı: Kuzguncuk, Çengelköy, Rumelihisarı, Bebek, Kanlıca, Büyükdere, vs..
Babıâli'de, derinden bir uğultudur gidiyor: gazeteler, hummalı bir faaliyet içindedir: mürettipler, simsiyah elleriyle, yazıları ve haberleri diziyor; sermürettipler, kur: şun sayfa kalıplarını hazırlıyor; bazı matbaalarda, eski Tipo baskı makineleri, iç sayfaları tabetmeye başlamışlar: Akşam, en hızlılarından birisi: rutubetli, akşam alacasında, yorgun matbaa, bütün hızıyla çalışmaktadır: 17 Mart 1919 tarihli, Akşam gazetesi basılıyor: göze ilk çarpan, birinci sayfanın üst başında, yan yana konulmuş, iki tebliğ: İşgal Kumandanlığının ve Hükü-met'in tebliği! Ne haysiyet kırıcı bir beraberlik!
Neşriyat Müdürü'nün odasında, aynı gazetenin aynı sayfası, Fâlih Rıfkı Bey'in masası üstüne açılmış; bazı başka gazete ve dergiler, izmarit dolu kül tablası, içilmiş kahve fincanları. Akşam sobası, henüz yakılmadığm-dan, oda soğuk. Fâlih Bey de, misafiri Cafer Bey de, ma-

sanın başında ayaktadır; gazetenin ortaklarından, Necmettin Sâdık Bey, ziyaretçi koltuğunda oturmuş, ateşli ucuna bakarak, sigarasını içiyor; ağzı burnu, duman...
Fâlih Rıfkı Bey, eliyle gösterip, diyor ki: "— ... Hükümetten de, bir beyanname istedik. Verdiler. Fakat İşgal Makamları'ndan, ikisini, yan yana neşredebilmek için, izin alabilmek, çok zor oldu Cafer!"
Cafer Bey, kederli ve ümitsiz, başını iki yanına salladı: "— ... ooof, of!.."
Sustu, sonra merakla soruyor: "— ... Yeni Gün'ü basmışlar! diye duydum. Hakikat midir?.."
Necmettin Sâdık Bey doğruladı: "— ... evet, hakikat! Yunus Nâdi Bey'i arıyorlar: ihtimal, saklanıyor..."
Cafer Bey, daha da kederli, üşümüş gibi ellerini oğuş-turup, tekrar of çekecektir: "— ... Offf of!., yahu, nedir bu başımıza gelenler?"
Fâlih Rıfkı Bey, bu arada, yazıhanenin, uzaktan Boğaz'ı gören pencerelerine doğru yürümüştü; sesini biraz daha yükselterek: "— ... ne mi?" dedi, sonra sesini alçaltıp, devam etti: "— ... Garb'ın zaferi!., pençelerini boğazımıza geçirmiş, sıkıyor..."

İkisi, o ve ardı sıra yanına gelmiş Cafer Bey, pencereden, Boğaz'a bakıyorlar: günbatımının, mora koyulaşan kızıllığı, Müttefik Donanması'na vurmuş; kruvazörden kruvazöre, yanıp sönen işaret ışıkları: akşam muhaberesi, başlamış! Denizde, faaliyet devam ediyor: gelip giden çatanalar, haberci motorları, bahriye sandalları, vs. Tam Dolmabahçe Sarayı'nın karşısında, taretlerini şehre çevirmiş, Amiral Gemisi'ni seçiyorlar: taretleri hareketli, toplar, her an ateş edebilirmiş gibi, sağa sola kımıldıyor, tehditkâr.
37
Cafer Bey, iyice ye'se düşmüştür: Fâlih Rıfkı onun sükûtundan şüphelenir, yüzüne bakar. Cafer Bey, iki yumruğunu sıkıp, Boğaz'daki gemilere yönelterek; boğulur gibi bfr sesle, konuşacaktır:
Cafer Bey: "— ... biz size gösteririz!"
38
22 Mart Salı 1336 (1920), Anadolu gazetelerinden başlıklar:
"... UYAN EY ŞARK YETER!.."
"... Kâbus! Ey İslâm âlemi ve masum beşeriyet! Yirminci Asır zulüm cellâtları, medeniyet dünyasını lekedâr etmektedir. İnsaniyet namus ve ismetinin, nasıl ayaklar altına alındığını, İstanbul'da görünüz..."
İrâde-i Milliye (Sivas)
"... Neden silâha sarıldık? İngiltere, her şeyi yumruğu ile halletmek istiyor. Biz de evimizi ocağımızı, koyunlarımızı sığırlarımızı, düşman pençesinden kurtarmak için silâha sarıldık. Bunu anlayamamış kaz kafalı adamlara, atalarımızın şu sözünü hatırlatalım: "Hazır ol cenge, ister isen sulh-ü salâh!'..."
Ahâli (Edirne)
39
"... Bugün çekilen zulüm, kan ve ateş silâhı, bütün İslâm âlemi-ne, bütün Turan'a karşıdır. Bu mazlumlar içersinde Kaşgâr'l,, Semerkand'lı, Tebriz'li, Kazvin'li, Erzurum'lu, Bakû'lu, Buhara'lı,' Hiyve'li, Konyalı; Arap, Çerkeş, Kürt aynı durumdadır: 'Herzui mü, kahrı boğmaya bir parça kan yeter/Ey Şark uyan yeter, ey Şark uyan yeter!..'"
Albayrak (İstanbul)
40
"... anadolu ateşler içinde...
Gece. Soğuk ve hızlı bir yağmur yağıyor; sık sık çakan şimşeklerin aydınlığında, ağaçlı bir tepe; nal sesleriyle ansızın beliren, şüpheli atlılar: yerli Rumların çetesi! Çetenin başı, eliyle bir istikâmet gösterir, atları dörtnala oraya sürerler: yeniden şimşekler, zincirlenen gök gürültüleri...
Ateşe verilmiş, yanmakta olan bir köy: sokaklarda, delice at süren, sağı solu ateşe veren, yerli palikaryalar. Duman bulutları, karanlığı kızıla boyayan alevler! Ev, ev, kaçışan ahâli: Çocuğunu elinden tutmuş, bebeği kucağında, köylü kadın; anasını korumak isterken, dipçikle indirilen, genç oğlan; atından inmiş, Rum çetecinin, kolundan tutup sürüklemeye çalıştığı, gelinlik kız; tutuşmuş bir ahırın kapısında, sırtından vurdukları, ihtiyar köylü; seyrek beyaz sakalı, bütün kan; duman ve ateş anaforundan, paldır küldür kaçışan, sığır ve inekler...
Köyün camii. Camii ateşe veren, çete reisi, onun kuman-dasıyla toplanan, işaretiyle, köyü dörtnala terk eden çete. Arkalarında bıraktıkları köy, yağmurun altında, mahzun ve münzevi, yanıyor: kapalı ve karanlık ufuklar, zincirleme çakan şimşeklerin, elektrik mavisi yalazı, hızlanan iri çekirdekli yağmur altında, çaresiz Anadolu.
41
İngiliz Yüksek Komiserliği'ne tevdi edilmiş olan, 25 Mart 1920 tarihli İstihbarat Raporu'dur.
"... Fransız Yüksek Komiseri, Padişah'a vâki ziyaretinde, Majes-teleri'ne İstanbul'un işgali haberini ulaştırdığı zaman, kendilerinden şu memnuniyetbahş cevabı almışlardır: "— ... Düvel-i İtîlâfiye mümessilleri ile her zaman teşrik-i mesâi'de bulunmak arzu ederim; işgalden müteessir oldum, lâkin neşredilen tebliğde sahib-i selâhiyet olduğuma dair teminatı takdirle karşıladım. Kemalistleri tevkif etmeseydiniz, haddizatında ben tevkif ettirecektim!.."
"... İstanbul'un işgali üzerine, Sadrazam Salih Paşa'nın istifası, günümüzün şeraiti tahtında, 'Damat' Ferit Paşa'nın yeniden Sadrazamlığa tâyini ihtimâlini

imkân dâhiline sokmuş bulunmaktadır. Zât-ı Şahane, İstanbul'daki tevkifat sayesinde ra-hatladıysa da, Meclis-i Meb'ûsân Reisi Celâlettin Arifin Anadolu'ya intikâlinden müteessir görünmektedir..."
"... Herhâl-ü-kârda, İngiliz Yüksek Komiserliği, hangi şartlarda olursa olsun, sulhun daha fazla geciktirilmesini, İngiliz tacının menfaatlarına uygun bulmamaktadır..."
İngiliz Yüksek Komiseri De Robeck
42
"... dağbaşında bir telgrafhane...
Kuşçalı Köyü Civarı. Üç atlı, yorgun ve üşümüş, yoğun sulusepkeni aralayıp, Kuşçalı'ya gidiyor: ıslak ve yapışkan nal seslerine; uzaktan, kurt mu köpek mi olduğu anlaşılmaz, uğursuz bir uluma karışmaktadır: uzun, karanlık, tehlikeli ihtimalleri akla getiren! Sular karardı. Yağış ağır, akşam alacasını, daha bir koyulaştırıyor: etrafta yer yer, henüz erimemiş kar öbekleri; yollar, fena halde çamur, zor ilerleyebiliyorlar.
Atlılardan biri, Yenigün gazetesi sahibi ve sermuharriri, Yunus Nâdi Bey; öbürü, Çeteci Dayı Mes'ut'un, yanına verdiği, atlı ve silâhlı koruma; diğeri, kılavuz. Yunus Nâdi Bey, semerin üzerinde sarkmış, ağır ve ciddi; bir ara, yelek cebinden saatini çıkarıp göz atıyor; kaşları, hayretle alnına yükseldi; ağzında burnunda buhar salkımları, az ilersinde giden Kuva-yı Milliyeciye, diyor ki:
"— ... iki saatte varırız diye, yola çıkmıştık: ne dersin, dört buçuk saat olmuş, ahbap!.."
Kuşçalı Camii'nin, tıknaz minaresinde; müezzin, yatsı ezanını okurken, camiin önünden hayâl gibi bir atlı geçti: Süleyman Ağa'nın adamı: artık köye varmış olan Yunus Nâdi Bey ve yanındakilerle buluşacaktır... Ortalık enikonu kararmış. Sulusepken, sessiz ve yeknesak, de-
vam ediyor; şimdi daha uzaktan, aralıklı olarak, aynı uluma!
Atlı, kafileyle karşılaşınca; sağ kolunu, dur manasında havaya kaldırıp, karanlıkta büsbütün irileşen davudi sesiyle selâm verdi:
"¦— ... essalümaleyküm, ağalar! Yunus Nâdi Bey hanginiz oluyor?"
Yunus Nâdi, atını mahmuzladı; az ileri çıktı: "— ... benim!.." diye cevap verdi:
"— ... sen kimsin?.."
"— ... Süleyman Ağa tarafından gelirim! Geciktiniz, merak ettik beyim. Gözümüz yollarda kalmıştır!"
Yunus Nâdi, nihayet bir dost sesi duymaktan memnun, gülümsedi: "— ... çamur berbat!" dedi; biraz düşünüp ilâve ediyor: "— ... Vakıa, bir müsademe işitmedik değil!.."
Atlı, müsellâh ve genç irisi bir adamdı; kuşağında tabancası, elinde mavzeri; bol bıyıklı, çatık kaşlı; atı, yağız bir at! Buluştukları andan itibaren, konuşa konuşa, köyün içinden geçiyorlar. Uzaklı yakınh, köpek havlamaları; atlar, dumanlı burunlanyla, arada aktırıyorlar; peşleri sıra, birbirine dolaşan, ıslak ve yapışkan nal sesleri...
Süleyman Ağa'mıı adamı: "— ... merak boşuna değil, esbabı var!" dedi: "— ... Rum eşkıyası Ağren'i basmış, 'Yirmiler' dedikleri, olmalı!" Sonra, onlara dönüp gülümsüyor: "— ... Sağ salim vardınız ya, esas olan odur..."
Karanlıkta beliren bir fener, arkasında, gocuklu iki ihtiyar, camie doğru geçiyorlar. Aksi istikâmetten, dörtnala bir atlı. Etrafta, ağızlan burunları duman, başıboş köpekler. Muhaverenin sonuna doğru, Süleyman Ağa'nın
44
adamı, dizginleri çekip atını durdurdu; eliyle, pencereleri ışıkh, büyücek bir evi gösterip: "__ ... aha, geldik!.." dedi.
Süleyman Ağa, konağın selâmlığında, genişçe bir odayı; telgrafhaneye çevirmelerine, izin vermiş: çıplak, tahta bir masa; üzerinde, on numara, karpuzlu bir lâmba, onunla aydınlatılmış; bu işe yarar, her türlü âlet edevat: kablolar, şifre miftahları; mürekkep hokkası, kalemler vs... Maniplenin başında, kaytan bıyıklı bir delikanlı: Telgrafçı Ali: neşeli, biraz da külhâni bir genç, muharebede bu işi yaparmış, o yüzden seçmişler! Bütün dikkatini, geçtiği telgrafa vermişti; kapının açıldığını işitince, ayağa kalkıyor; gülerek, âdeta şakacı:
"— ... ooo, akşam şerifleriniz hayrolsun, beyim!" diyor, "... buyursunlar, şöyle buyurun!.."

İçeriye, Yunus Nâdi Bey'le 'refakatinde bulunanlar' girecektir. Yün eldivenlerini çıkarmaya uğraşan, Yunus Nâdi Bey, içerdeki telgraf düzenini görünce, mütehayyir:
"— ... bak hele!.." diyor: "— ... şayân-ı hayret bir şey!.. Dağbaşında, bir telgrafhane!.."
Arkasından, Ali'ye eğilip sordu:
"— ... sen ne yaparsın burda, yahu?"

"— ... muhabere yaparız beyim!"
Yunus Nâdi Bey'in aklında, ansızın bir fikir:
"— ... Mustafa Kemal Paşa ile konuşabilir miyiz?"
"— ... emriniz olur, ararım!"
Süleyman Ağa, misafirin geldiğini işitmiş, tam o sırada, içeriye girecektir: gün görmüş bir köylü o, 'variyeti yerinde', 'az buçuk, mürekkep yalamış'; evi, âdeta ko-
45
nak; giyimi kuşamı da, ona göre. Yunus Nâdi Bey'e diyor ki:
"— ... gözümüz yollarda kaldı, beyim! Hoş geldiniz, safa geldiniz: aşağıya buyurun, istirahat edin: yoruldunuz..."
Yunus Nâdi Bey, sağ elini göğsüne bastırıp, Süleyman Ağa'ya: "— ... hoş bulduk ağa, hoş bulduk!.." dedi, sonra tekrar Ali'ye dönerek, ilâve etti: "— ... bir yere kaybolma, seninle konuşacağız..."
Süleyman Ağa, Yunus Nâdi Bey ve yanındakiler, aralarında konuşarak çıkarken; Telgrafçı Ali, manipleye eğilmişti bile, onu yeniden tıkırdatmaya başlıyor.
Dağbaşındaki bu 'Millîci' telgrafhanenin, camları soğuk penceresinden bakıldı mı; sulusepkenin, kör alacasında; köyden önce ovaya, sonra yamaca vuran, telgraf direkleri görünür: ince, uzun, narin ve yalnızdırlar. Telgrafçı Ali, kulaklarında maniple tıkırtısı, uzaklı yakınlı köpek havlamaları; bir süre, bu direklere dalıyor: gözleri, birinden ötekine geçerek; âdeta Ankara'ya doğru uzaklaşıyor.
46
'... gece, bir türlü uyku tutmadı!.."
Çıplak, sıra kavaklar; kavakların çevresinde, çığlık çığlığa çözülüp dağılan, karga yumakları: siyah ve hoyrat. Keçiören yolunda, Kalaba Vâdisi'ne bakan, iki katlı o 'muhkem' bina, sanki güneşe karşı durmuştur: eski Ziraat Mektebi!..

'Nizamıye'sinde, iki nöbetçi nefer ki, soğuktan duman solurmuş, hissini uyandırıyor; onların az ötesinde, üzen yarı yarıya, karla kaplı; Mustafa Kemal'i, Sıvas'dan Ankara'ya getiren, otomobil; buz mavisi akan çay ve kıyısındaki, kar yorgunu, yaprak dökmüş akasyalar.
Tasması dikenli, kulakları kesik, toraman bir çoban köpeği; tembel tembel, dolaşmaktadır.
Ziraat Mektebi'nde, telgrafhane; alt kattaki, Şifre Oda-sı'na bitişik: ahizenin başında muhabere memuru, dikkat kesilmiş; onun yanıbaşında, yorgun ve gözlüklü Şifre Kâtibi Faik Bey, gizlice esniyor; arkalarında, Gâ-zi'nin yaveri, Mülâzım-ı Sâni Muzaffer Bey, âdeta gözleriyle, havada'görünmez böcekler gibi uçuşan, maniple tıkırtılarını takip etmektedir: nokta hat, hat nokta nokta, nokta nokta hat hat...
İkinci kata çıkan merdivenlerde, sabah loşluğu: camlardan içeriye vuran, rakı mavisi kar aydınlığı; yüksek tavan boşluğunda, usulca kararıyor. Mustafa Kemal Pa-
47
şa'nın Emir Çavuşu Bekir, elinde tepsi, üzerinde kahve fincanları, ağır ağır, son basamakları çıktı.
Ziraat Mektebi'nin üst katı: biraz daha aydınlık, genişçe bir koridor, iki sıralı kapılar, sağda üç, solda üç kapı. Bekir Çavuş, kahveleri dökmeden götürebilmek için, dikkat kesilmiş; sağ koridorun, sol başındaki kapıya yürüyor: yavaş ve ihtiyatlı.
O kapı, Mustafa Kemal Paşa'nın kapısıdır; odası hem kabul, hem çalışma odası: son derece mütevazı döşenmiş: kanepe, koltuk, yazı masası; maroken, ziyaretçi koltukları, birkaç tahta iskemle; bir köşede, borusu pencereden dışarı verilmiş,

sac sobası yanıyor. Masanın üstünde, o günkü Hâkımiyet-i Milliye, bazı evrak, basit hokka ve kalem; sigara paketi, kül tablası, kibrit vs.
Mustafa Kemal Paşa, -külot pantolon, avcı ceketi, kalpak- masasının başında oturmuştu. Elinde kurşunkalemi, önündeki kâğıda bir şeyler yazıp çiziyor.
Ziyaretçi koltuğuna, sırtında üniformasıyla, Ali Fuat Paşa kurulmuş; iki eski 'mektep', yeni kader arkadaşı, 'müdâ-vele-i efkâr'da bulunuyorlar.
Mustafa Kemal Paşa, biraz keyifsiz görünüyordu: "— ... gece," dedi, "... bir türlü uyku tutmadı: uyuyabilirsen uyu!.." Ali Fuat Paşa'nın, merakla baktığını fark edince, ekledi: "— ... bilmez misin, şu menhus böbrek ağrısı... Samsun'dan beri rahat bırakmaz..."
Ali Fuat Paşa, bir an "... yalnız böbrek sancısı mı?" diye düşünecek; fakat gereken şeyi soracaktır: "— ... Dr. Refik Bey, ne diyor?.."
48
«__ ... ne diyecek, istirahat!"
Kalemi bırakıp, İki elini iki yana açtı; asabi: "— ... vakit istirahat vakti midir, Paşa? Önümüzde Meclis inti-hâbâtı..." dedi ve sustu, kendi kendine, hafif gülümseyerek ilâve ediyor: "— ... 'salâhiyet-i fevkalâdeye mâlik bir meclis' dedik, tamimde... hakikatte bu, 'Müessisân Meclisi'..."
Sustu, kâğıda çizdiği kargacık burgacık şekilleri süzdü; sonra elini Paşa'ya doğru uzatarak: "— ... tamim..." dedi, "— ... senin kolorduya da gelecektir!.."
Biraz sustular, o sessizlikte, kargaların dışarda kopardığı kıyamet, büyüyor...
Ali Fuat Paşa, mütebessim ama mahzundu: "— ... ismi kolordu, Paşa!.." diye yakınıyor, "— ... hakikat şu ki, koca garnizondan, bir müfreze bile çıkaramam../'
Bu esnada, kapı tıklatılmıştı. Mustafa Kemal Paşa, daha yüksek bir sesle, kapıya doğru:
"— ... gir be çucuk!" diye bağırdı: elinde tepsi, kahvelerle içeriye giren emir çavuşuna, sonra gülerek soruyor: "— ... nerede kaldın, büyle?.."
Emir Çavuşu, paşalara kahvelerini verirken, onlar muhavereye devam ediyorlar.
Mustafa Kemal'in zihni, ne çok şeyle meşguldür: Meclis'in açılmasında, müşkülât çok; Dersaadet'ten gelecek meb'usları ikna etmek kolay olmayabilir. Ankara'nın İngilizlere aks-ül-amel'i hayli ağır oldu. Kâzım Paşa bile, Erzurum'dan soruyor: "... Kaymakam Rawlinson'ı da derdest edecek miyiz?" Sonra, Bolşeviklerle temas meselesi, gittikçe 'müstaceliyet' kazanmaktadır. Niçin uyuyamadığı belli.
"— ... Celâlettin Arif Bey'in geliyor olması, isabet! Ne de olsa, Meclis-i Meb'usân Reisi'dir..."
Bekir Çavuş'un çıkmaya hazırlandığını fark edince, Mustafa Kemal Paşa susup, ona doğru, dönecektir:
49
"— ... beri bak çucuk, sobaya da iki odun at!.."
Ali Fuat Paşa, kahvesini yudumlarken düşünmüştü; fincanı dudağından ayırdığı sırada:
"— ... haklısın, Paşa!" dedi, "— ... içtimâ edecek yeni Meclis'in, şümulünü genişletiyor: bu meclis, âdeta, bütün memleketin, muhâsalası olacak!.. Esasen..."
Sözü askıda kalacaktır: çünkü, kapı tıklatılır, tıkla-tılmasıyla açılması bir olur; içeriye, heyecanlı ve sevinçli, yaver Muzaffer Bey girer; topuklarını birbirine vurarak selâmladığı, Mustafa Kemal Paşa'ya der ki:
"— ... kumandanım!.. Yunus Nâdi Bey'le, irtibat tesisine muvaffak olduk... şu anda kendisi, Kuşçah'da, makine başında, zât-ı âlinizi bekliyor..."
Mustafa Kemal ile Ali Fuat Paşa, ikisi de, memnun, biraz da müteheyyiç; karşılıklı, masmavi bakışırlar; sonra Mustafa Kemal Paşa, ayağa kalkarken, hafifçe gülümseyerek mırıldanır: "— ... işte bu, hayra alâmet!.."
50
beni yalnız bırakma, paşa!
O an Kuşçah'da, burunları ıslak, soluğu dumanlı sığırlar, yazıya çıkmak için, Süleyman Ağa'nın Konağı önünden geçiyor: dolaşık ve ıslak ayak sesleri, arada bir, kederli bağırışları; sanki ağır, adresi meçhul bir şikâyettir...
Selâmlık'taki, telgrafhaneye çevrilmiş, genişçe odanın pencerelerinde, varla yok arası sabah güneşi. Makine başında, eli maniplede Telgrafçı Ali: üstünde geceliği, kara şayak paltosuna bürünmüş, saçları karmakarışık, yüzü gülüyor:

besbelli, 'makine başında' sabahlamış. Yanı başında Yunus Nâdi Bey, elinde yazılı bir kâğıt, heyecanlı görünmektedir; az gerisinde, Süleyman Ağa: yüzünde halkın, iyimser hoşnutluğu.
Yunus Nâdi Bey, elindeki kâğıttan çekeceği telgrafı, Âli'ye, kelime kelime okuyor: "— ... yaz oğlum! Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne... teyid-i tazimat eylemekle müftehirim...' yazdın mı, tamam! Şimdi devam et!. '..! Yalnız değilim... Buraya kadar İzmir Meb'usu Sırrı Bey'le beraber geldik... Erzurum meb'usları Necati, Zihni ve Hüseyin Avni Bey'i bulduk...' Tamam mı, ne çabuk! O halde şimdi yaz bakalım: 'Zât-ı devletlerinden ilk ve asıl ricamız... yolun bundan sonrasında takip edeceğimiz hatt-ı harekettir...'"
51
Ziraat Mektebi' nın Telgrafhâne'sında, rakı mavisi kar aydınlığı, sinsi sinsi camlardan sızıyordu. Makine başındaki Muhabere Memuru ile Şifre Kâtibi Faik Bey'in arkasında; Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Başyaver Cevat Abbas Bey, ayakta duruyorlar; Muhabere Takı-mı'ndan, görevli, daha birkaç kişi. Mustafa Kemal Paşa, yüksek sesle, Şifre Kâtibi Faik Bey'e, Yunus Nâdi Bey'e verilecek cevabı, yazdırıyor: kelime kelime, rahat yazılabilmesi için, vakit bırakarak...
"... yakında ellerinizi sıkmak üzere... cümlenizin, tekrar gözlerinizden öper ve hepinize... selâmetlf bir seyahat dilerim..."
O susunca, oluşan sessizliğin içinde, ansızın irileşen maniplenin tıkırtısı; sonra dışardan, uzak köpek acı acı havlıyor; belki de, tasması dikenli, kulağı kesik o Ku-va-yı Milliyeci toraman, çoban köpeği!
Mustafa Kemal Paşa'yla Ali Fuat Paşa, dostça bakıştılar; Ali Fuat Paşa: gözlerinde, iyimser pırıltılar, gülüm-süyordu:
"— ... zuhurata bakılırsa, Paşam, vaziyet, leyhimi-ze inkişâf ediyor... Böyle yürekli münevverler, mevcut oldukça!.."
Mustafa Kemal Paşa, çıkmaya davranmıştı: "— ... haklısın, Fuat!" dedi, sonra, daha başka bir ses bularak, ilâve etti: "— ... intihap sonuna kadar, Meclis Salonu hazır olmalı!.. Mühim olan bu!.."
Başyaver ve diğerleri, iki yana çekilip, Mustafa Kemal ile Ali Fuat Paşa'ya yol vermişlerdi; ikisi, konuşa konuşa, telgrafhaneden alt salona yürüyorlar. Başyaver Cevat Abbas Bey de, arkalarından.
Salon boş, çizmelerin çıkardığı tok sesler, tavandan yankılanıyor. Ali Fuat Paşa'nın seyisi, orada bekliyormuş;
52
asaların çıktığını görünce, toparlandı. Şifre odasından, elinde muhabere evrakı ve dosyasıyla, Hayati Bey çıkmasın mı? Merdivenlere yöneldiği sırada, Mustafa Kemal'i gördü, durdu; geride, saygıyla el bağlayıp, bekliyor.
Mustafa Kemal Paşa'nın, aklı fikri Meclis'tedir: "— ... sıralar yerleştirilecekti? Vazıyet ne merkezde?.. Acaba, başlayabildiler mi?"
"__ ... Vali Bey meşgul oluyor, zannımca mekteplerden temin edilecek." Susup durdu, Mustafa Kemal'i dostça selamladı: "— ... müsaade-yı âlinizle, bir göz atacağım..."
Mustafa Kemal, ancak fevkalâde hallerde, fevkalâde insanların sahip olabildiği, o sıcak tevazu ve mahviyetle, cevap verdi: "— ... hadi, kolay gelsin!"
Ali Fuat Paşa, arkasında seyisi, yankılı ayak sesleriyle kapıya uzaklaşırken; mütebessim sesleniyor: "— Beni yalnız bırakma, Paşa!.."
Mustafa Kemal Paşa, Yüzbaşı Cevat Abbas Bey'le yukarıya çıkmak üzere merdivene dönünce, Mülâzım-ı Evvel Hayati Bey'i görecektir.Tebessümü genişliyor:
"— ... ooo Hayati Bey, sen burada miydin? Bu sabah, haberler nasıl?"
Önde Mustafa Kemal Paşa, az gerisinde, yaveri ve Hayati Bey, merdivenleri çıkıyorlar.
"— ... iyidir Paşam!.. Ayıntap'dan, Kılıç Ali Bey'in raporu var!"
Mustafa Kemal Paşa, meraklı: "— ... ne diyor?.."
"— ... Amerikan mektebindeki Fransızları, püskürtmüşler... lâkin düşman şehri topa tutmuş, tahribat büyük!.."
Mustafa Kemal ve 'maiyeti', merdivenin üst basamaklarında kayboluyorlar.
53
Ali Fuat Paşa, dışarıya çıkmıştı; kapının iki yanındaki, iki nöbetçi, selâma durdu. Paşa, nöbetçilerin selâmını, bir şefkat tebessümüyle alıyor.

Seyisi, atını getirmiştir: doru, çekiç başlı; durduğu yerde duramayan, mağrur bir at, bu! Seyis; yularından sımsıkı tutmuş; Paşa, ayağını üzengiye bastığı gibi, rahatça eyerine yerleşiyor; dizginleri, şöyle bir yokladı; ağır ağır, şehir istikâmetinde, ilerlemeye başladı.
Seyisi de, çabucak atına atlayıp, onu izleyecektir.
İki atlı, gittikçe kalınlaşan sis arasında, uzaklaşıyor-lar. Başlarının üzerinde, çıplak kavaklardan kopmuş, ortalığı velveleye veren kargalar...
Mustafa Kemal Paşa, ayakta, ellerini sobaya uzatmış, ısınıyordu. Kulak kesilmiş, Mülâzım-ı evvel Hayati Bey'in verdiği, haberleri dinliyor. Hayati Bey, elinde dosyası, çalışma masası yakınına dikilmiş; bilgi veriyor.
"— ... Suruç Kuva-yı Milliyesi, Fransızı püskürtmüş... Mardin deppoyundan, silâh ve mühimmat talebinde bulunuyor, Paşam!"
"— ... anlaşıldı! Onlara kâfi miktarda mühimmat verilmelidir."
"— ... Adana Kuva-yı Milliyesi, sahile yaklaşan bir Fransız zırhlısına ateş açmış!"
Mustafa Kemal Paşa, Hayati Bey, haberleri aktarırken, sobanın başından, yazı masasına doğru yürüdü; bir sigara yaktı, dumanları üfleyerek, diyor ki:
"— ... o mıntıka için, en iyi usûl-ü harp, devamlı taciz olacaktır... Öyle yapsınlar."
Hayati Bey, hafif gülümseyerek "— ... Paşa hazret-

j " diyor, "— ••• Demirci Mehmet Efe'den, ihtiram
reJarafı aldık."
°fvlustafa Kemal Paşa, sigarasından ikinci nefesi bırakırken, penceresine dönecektir; önünde durur, Hayâtı Bey'e dönüp, gülümseyerek sorar:
"... yine bana, 'biraderim Mustafa Kemal Paşa' mı
demiş?"
"— ... öyle diyor, efendim!.."
Mustafa Kemal Paşa'nın, dudaklarında beliren gülümseme, genişliyor: "— ... ona da kocaman bir aferin!" diyor; sonra, daha ciddi bir görev sesiyle, ilâve edecektir: "— ... hepsi bu kadar mı?"
«— ... ayrıyeten, Yenibahçeli Şükrü Bey'le, temas temin ettik: silâh nakliyatı için, tahsisat talebi var; mem-nuniyetbahş, bir de haber verdi..."
Mustafa Kemal pencereden dışarıya dalmıştı: sinsi bir kar, yağmaya başlamış; biraz dalgın, soruyor:
"— ... neymiş o?.."
"— ... Hilâl-i Ahmer Müdür-i Umumisi, Doktor Adnan Bey'le; zevce-i muhteremesi, Halide Edip Hanım... Adapazarı'na müteveccihen yola çıkmışlar, efendim..."

ankara'nın, iki kapısı ...
Ağaçlar, buz tutmuş, kar. Soğuk, sert. Acı ve ıslıklı bir rüzgâr, ormanı tarıyor. Yol kötü, yer yer kaygan. Güçlükle ilerleyen, bir atlı kolu: bunlar, Halide Edip Hanım, eşi Dr. Adnan Bey, Cami Bey ve öteki Ankara yolcuları; herkes, uykusuzluktan bitkin ve somurtkan; çoğu, iç yalnızlığına çekilmiş. Kuva-yı Milliyeci, Arslan Kaptan ve çetesinin himayesinde; karanlığı dağıtıp, ağır ağır ilerliyorlar.
Halide Edip Hanım, sırtına muşamba bir erkek yağmurluğu geçirmiş; semeri tahta, üzengileri urgan, bir ata binmişti: onu göremiyor bile: zira, kafiledeki zabitlerden biri, atkısını, boynuna doladı; daha önce, çektiği eziyeti, hafifletebilmek için, Miralay Seyfi Bey, tahta semerin üzerine, kaputunu yaymıştı. O ve Arslan Bey, en önde yürüyorlar. Arslan Bey, ufak tefek bir adam; lâkin, 'söğüt dalı gibi esnek ve kör yılan gibi çevik'miş, öyle diyorlar; belinde, çifte fişeklik, iki tabanca ve bir kama; elinde mavzer; başına ipekli bir poşu sarmış, hilâl gibi ince yüzünü, âdeta onunla gizliyor. Kendinden emin, Halide Hanım'a gayet hürmetkar.
Gittikleri istikâmetten, birden, hızlı nal sesleri işitildi: Kafilenin, en önünde ilerleyen, Arslan Kaptan ve Halide Hanım, dizginleri çekip durdular. Gözleri, merak

ve endişe dolu, bakışıyorlar. Lâmı cimi yok: kim olduğu belirsiz, bir gece atlısı, onlara doğru yaklaşıyor! Ars-Tan Kaptan, silâhına davranıp, karanlığa bağıracaktır: «_ ... Dur, kimsin sen?.."
Arkadakiler de durmuştu; kısa ve gergin, bir sessizlik ânı yaşanıyor; bu ıssızlığın boşluklarında, uzak köpek havlamaları; arkasından 'Tekgözlü İsmail'in, bildik sesi:
"— ... benim Kaptan, ben!.. İsmail!.."
Arslan Kaptan, gevşek gevşek, gülüyor; gecenin ve dondurucu soğuğun, içinden gelen; gerçekten, 'yaveri' 'Tekgözlü' İsmail'dir. Atı ne de huysuz, durmaktan hoşlanmadı; o, dizginleri kasıp, bineğini zor zaptederek, diyor ki:
"— ... köye kadar vardım, Kaptan!.. İngiliz Süvarisi, az evvel oradan geçmiş!..Bu, doğru!"
Arslan Kaptan, üzengıleriyle atını dürtüp, dizginlerini serbest bırakarak, tekrar yola düşerken, soracaktır:
"— ... onu anladık da... Paşaköy'den, ne haber, El-liükler'den?"
'Tekgözlü' İsmail atına nihayet sahip olmuştu; onu, Kaptan'm ardı sıra sürüp, gruba katılırken: "— ... onlardan," diyor, "— ... bir ses çıkmamıştır!"
Halide Edip Hanım, dikkatli ve mütecessis, Kaptan'a eğildi: "— ... ikide bir duyuyorum" dedi, "— ... bu 'Ellilikler' kim oluyor, kuzum?.."
Arslan Kaptan, ciddiye almazmış gibi, cevap verdi: "-— ... Yerli Rum çetesi!.. İzmir tarafından, seksen kişilik bir çete daha, bu taraflara sarkmış!.."
"— ... Köylüler n'apıyor?"
Arslan Kaptan, kafası başka bir şeyle meşgul; biraz da alınmış, diyor ki: "— ... biz yok muyuz, hemşire?.. Mes'ut Dayı ve ben..." Sonra, sözü askıda, dizginleri
57
çekip, atını durdurdu; meraklı meraklı, kafileye baktı: "— ... n'oluyor, yahu bunlara?..!"
Halide Edip ve 'Tekgözlü' İsmail de, atlarını yarını çevirip, arkalarına bakıyorlar; olacak şey mi, ulu ağaçların, karanlık şemsiyesi altında, durmuşlar; tipi hızlandıkça, sanki onları, zerreler halinde, ufalayıp etrafa uçuruyor. Atların aksırıkları, rüzgârın dallan bileyen, ince ıslığı. Uzaklardan bir de uluma, kurt olabilir mi? ,
Ondekilerin durduğunu görünce, Miralay Kâzım Bey, atını sürüp gruptan ayrılarak, Halide Edip'e ve Arslan Kaptan'a yaklaştı; ayazın yaladığı yüzü, âdeta donmuş; zor konuşuyor;
"— ... Kaymakam Hüsrev Bey'le, Dr. Adnan Bey, 'yorulduk' diyorlar; 'bir adım daha atamazlarmış!..' ötekiler de bunlara uyarsa?.." Sustu, endişeyle ekledi: "— ... halbuki bu gece, muhakkak Adapazarı'na varmalıyız!"
Arslan Kaptan da, böyle düşünmüştü; Halide Ha-nım'ın yüzüne, sorguyla bakarak: "... doğrusu budur!.." dedi.
Miralay Kâzım Bey, biraz merak, biraz endişe, Halide Edip Hanım'a dönüyor: "— ... hanımefendi, siz ne dersiniz?.."
Halide Edip Hanım, atına yol vermişti bile; tipinin anaforları içinde kaybolurken, azimli ve kararlı, kesip attı: "— ... Yola devam etmeliyiz!.."
Miralay Kâzım Bey, çocuk gibi sevinçli, geridekilere dönüyor, yüksek sesle diyor ki: "— ... Beyler, biz gidiyoruz, isteyen gelsin; isteyen, kalsın!.."
Arslan Kaptan, bir an geride kalıp, kafilenin ne yapacağına bakmıştı; sonra atını mahmuzlayıp, öndekile-
5,S
re yetişirken, memnun ve muzip, haber verdi: "— ... geliyorlar!.."
Geyve İstasyonu. Yunus Nâdi Bey'in geceyi geçirdiği, o balkonlu otel. Sabahın erken saatleri. Bulutlar, kıvamlı ve boz, duman burgaçları halinde, demiryolunun üzerine abanmışlar. Kar yağmıyor. Havada, belirgin bir is kokusu. Telâşlı savruluşları, manasız gak-guklanyla, kargalar; sabah sabah, kimsede asap bırakmıyor.
Otelin, alt katı kahvehane, önü cadde. Geyve İstasyonu çevresinde, sabahın bu saatleri için, alışılmadık bir hareket! Hemen her sokaktan kimisi yamçısına bürünmüş, kimisinin cepkenlerinin kollan havada uçan, ağ-baniden yemeniye her türlü sarıklı, süvariler çıkıyor: on sekiz, yirmi yaşında gençler; elli, altmış yaşında ihtiyarlar! Kalabalık, İstasyon meydanında toplanmaktadır ama, meydana

sığamıyor.

Otelin balkonunda Yunus Nâdi Bey, Dersaadet'ten bu yana, ilk defa gördüğü, bir Kuva-yı Milliye müfrezesini seyrediyordu: paltosunu omuzlarına almış, mendiliyle, gözlüklerinin buğusunu silerek! O sırada balkona, beraber seyahat ettikleri, İzmir Meb'usu Sırrı Bey çıkacaktır: o da, ağzı burnu duman, çeşitli tür ve boydaki atlara; kılığı kıyafeti, hatta fişeklikleri ve tüfekleri birbirini tutmaz, süvarilere, bir süre bakıyor.
Nihayet sordu: "— ... kimin müfrezesiymiş bu?.."
Yunus Nâdi Bey, eliyle uzaktaki birini gösterecektir: "— ... Mahmut Bey'in!.. 'Kuva-yı Milliye, hani nerede?' diye sormuştuk ya!., işte karşımızda duruyor."
59
Yunus Nâdi Bey'in gösterdiği, İstasyon tarafı; Kuva-yı Milliye Müfrezesi'nin Kumandanı Mahmut Bey, orada: demirkırı atına binmiş, boyu bosu yerinde bir adam; etrafında maiyeti, zabitleri, gittikçe kalabalıklaşan atlıların, arasında ilerliyor; çevresine bakınmakta, âdeta bir şeyi, ya da birisini aramaktadır: süvariler, ona saygıyla yol veriyorlar. Nihayet sabrı tükenmiş olmalı ki, yüksek sesle sordu:
... Nâdi Bey!.. Nâdi Bey!.. Yahu Yunus Nâdi Bey nerede?"
Maiyet zabitlerinden birisi, işaretle, otelin balkonundaki Yunus Nâdi Bey'i gösterdi; Mahmut Bey, yüzü gülümsemesiyle aydınlanmış, atını o yana sürüyor; iyice yaklaşınca, yüksek sesle yukarıya konuşur:
"— ... Kuva-yı Milliye nerede diyordunuz?., işte karşında, gördün mü?.. Beğendin mi?.."
Balkonda Yunus Nâdi Bey, çok heyecanlı, âdeta konuşamıyor; memnun, mütebessim; baş ve el hareketleriyle beğendiğini göstermeye çalışıyor. Mahmut Bey, gülüyordu; huysuzlanan atını şaha kaldırıp, balkona seslendi:
"— ... hadi bize allahaısmarladık... size de uğurlar olsun!.. Hakkınızı helâl edin!"
Mahmut Bey, atını yola çevirmiştir. Kuva-yı Milli-ye'nin atlıları, dolaşık nal sesleriyle, arkasına düşer; meydanı sarmış Geyve ahalisinin, rüzgâr gibi uğulda-yan, dua ve temennileriyle uğurlanırlar.
"— ... Güle güle, ihvanlar!"
"— ... Allah muininiz olsun!"
"— ... Selâmetle gidin! Selâmetle gelin!.."
Yunus Nâdi ve Sırrı Beyler, yürekleri burulmuş, gidenlerin arkasından, dalgın bakıyor: Kuva-yı Milliye Süvarisi, tırıstan dörtnala kalktı; gözden kaybolmaları, çok sürmeyecektir.
Sırrı Bey, içini çekerek: "— ... gazaları mübarek olsun!-" dedi.
Yunus Nâdi Bey: "— ... iftihar ettim!.." diye cevap verdi, biraz sustuktan sonra; çok başka, çok gündelik bir sesle ilâve ederek, içeriye giriyor: "— ... hadi gecikeceğiz, içeri gel, hazırlanalım: biliyorsun... Dr. Adnan Bey'le Halide Edip Hanım, geliyorlar..."
Geyve istikâmetinde uzayan demiryolu. Uzaktan iki drezin, bulut bolluğu, sis müphemliği içinde, gittikçe yaklaşıyorlar: yaklaştıkça, kalabalık oldukları görülüyor. Öndeki drezinde, ilk göze çarpan; iyice sarınmış, giyinmiş olarak, Dr. Adnan Bey; yanı başında, yüzlerine doğru esen, rüzgâra karşı, zevcini siper almış, Halide Edip Hanım. Kimse konuşmuyor. Raylarda, drezinin yeknesak tıkırtısı. Arada, rüzgârın ıslığı.
Öteki drezinde, grubun diğer üyeleri: Cami Bey'in, sabırsızlandığı fark ediliyor: yelek cebinden, saatini çıkarıp, baktı. Aynı sessizlik, aynı ray tıkırtısı ve rüzgârın, insanın sırtını üşüten, ıslığı: gurbet, gariplik, yalnızlık hisleri uyandıran ıslık... Drezinler, belirgin bir zahmetle, ucu bir tünele bağlanan, rampayı çıkmaya çabalıyorlardı: önce ilk drezin, sonra ikincisi, tünel ağzının ürkütücü karanlığında kayboluyor: garip şey, demir tekerleklerin raylardaki tıkırtısı, neden büyüyerek yankılandı?
drezinler tünelin, boşluğunda kurumlar uçuşan, kö-mür kokusu sinmiş loşluğundan; göz kamaştıran, şaşırdı bir aydınlığa çıkacaklardır: Geyve'ye yaklaşıldı mı?
61
Rüzgâr, yavaşlamış gibi; fakat, soğuğa diyecek yok: soludukça herkesin ağzı burnu, duman...

İlk drezinde, Halide Edip Hanım ve Dr. Adnan Bey; ikisi de, ilerledikleri istikâmete dalmış. Dr. Adnan Bey, boynunda atkısı, bir ara dönüp eşine baktı. "— ... çok mu üşüdün?" diye sordu, sesi alçak fakat müşfikti. Halide Edip Hanım, hep o metin kadın, gülümseyerek:
"— ... yoo, hayır!" dedi, "— ... biteviyelik canımı sıkıyor."
Dr. Adnan Bey, ellerini oğuşturarak güldü: "— ... bir şey kalmadı: Geyve'yi tuttuk mu, gerisi kolay!"
Geyve, istasyon binası, rıhtım ve raylar. İstasyonda, alışılmışın üstünde bir kalabalık, peronu doldurmuş; aralarında söyleşip, bekleşiyorlar: sık sık kalkıp konan, bir güvercin sürüsünün, kanat patırtıları arasında; ağzı burnu dumanlı, konuşmalar; soğuğun buharı ve sigara dumanı!
Geyve Kaymakamı Hamdi Nâmık Bey, yanında refikası hanımefendi; istikbâle 'resmen', Kuva-yı Milliyeci kılığında gelmiş. Erzurum meb'usları Hüseyin Avni, Zihni ve Necati Beyler; Hey'et-i Nâsuha'dan Yusuf Kemal ve Rıza Nur Bey; ayrıca, Yunus Nâdi ve İzmir Meb'usu Sırrı Bey; arada, farkında olmaksızın, rayların parıltılı çizgisine bir atf-ı nazar ederek, tartışıyorlar: Ankara'da toplanması 'mukarrer' Meclis, Meclis-i Meb'usân mı olacaktır, yoksa...
Elinde askısıyla rıhtıma dikilmiş, rayları gözetleyen kahveci çırağının gözleri, birden parladı; kalabalığa dönüp bağırıyor: "— ... işte!., işte!., geliyorlar!.."
Bu bağırış üzerine, bütün başlar, o tarafa döndü: ger-
62
çekten iki drezin, hızını kesmiş birbirine yakın, yaklaşmaktadır. Birbiri ardınca, istasyona girip, biraz ilerledikten sonra dururlar; karşılayıcılar da, yolcular da hareketlenir.
Önce, ikinci drezinden Cami Bey ve yanındakiler iniyorlar; diğer meb'uslar tarafından karşılandılar: kucaklaşma, el sıkışma, vs.
Kaymakam Hamdi Bey ve refikası, birinci drezinden inmekte olan Halide Edip Hanım'ı ve Dr. Adnan Bey'i karşılıyor. Yunus Nâdi Bey de aralarına katılmıştır.
Kaymakam Hamdi Bey, biraz da tumturaklı olarak, kendini tanıttı: "— ... efendim, safa geldiniz! Bendeniz Geyve Kaymakamı Hamdı," eliyle, karısını gösterip, mütebessim ekliyor: "— ... refikam cariyeniz!.."
Halide Edip Hanım, elini uzattı: "— ... teşerrüf ettik, efendim..."
Yunus Nâdi Bey, araya girip, Dr. Adnan Bey'e sordu: "— ... eziyetli geçmedi ya?"
Dr. Adnan Bey, gülerek diyor ki: "— ... eziyeti, meserretinden ziyâde değildi dostum!"
Kaymakam Hamdi Bey, Halide Edip'e, başıyla karısını gösterip izahat vermektedir: "— ... her türlü istira-hâtinizi temin, Hanımın vazifesi... Araba hazır, şu tarafta emrinizde!.."
Kaymakam ve eşi, Halide Edip Hanım'ı arabanın bulunduğu yere götürüyor: kalabalığın arasından, o tarafa yürüyorlar; eflâtunla mor arası, toprağa serilmiş, güvercin sürüsü, patır patır havalandı. Dr. Adnan Bey, tanıdıklarını selâmlayarak, Yunus Nâdi Beyle muhavereyi sürdürüyor.
Yunus Nâdi Bey, üstüne basa basa, diyor ki: "— ... mâlum-u âliniz, Ankara Kalesi'nin iki kapısı var: biri-
63
si İnebolu, öbürü Geyve!.." Sustu, sonra gülümseyerek tamamladı: "— ... buraya salimen vâsıl olduğunuza göre..."
Dr. Adnan Bey, aynı ferah tebessümle cevap verdi: "— ... kapılardan birisini açtık sayılır..."
64
Fransızlar Antep'de Bastırıyor
ŞAHİN BEY ŞEHİT!..
Antep (29 Mart 1336) - Antep müdafaasının efsanevi isimlerinden Şahin Bey'in, şehrin kapılarında süngülenerek şehit edildiği, teyid edilmiştir; Şahin Bey'in gönüllülerden mürekkep müfrezesi dağılmış, yüz kadarının Fransızlar tarafından şehit edildikleri anlaşılmıştır.
Antep'te mahsur Fransız birliklerinin, takviyesi maksadıyla, iki gün evvel Kiiis'den hareketle; Miralay Andrea kumandasında yola çıkan, tank ve zırhlı otomobil takviyeli; 2.500 kişilik, üç tabur kuvvetinde Fransız kuvveti, 4 ölü ve 25 yaralıyla, bu suretle Antep'e ulaşmış oluyor.

Halkın 'Sahan Bey'tesmiye ettiği efsanevi kahramanın şehade-fi, Antep'de ve mücavir köylerde büyük teessür uyandırmış; adına her tarafta dualar edilmiş, ağıtlar yakılmıştır; ağıtlardan birisinde, şöyle denilmektedir:
"... uyan Sahan uyan, uyanmaz mısın? Diz çöküp düşmana dayanmaz mısın? yan Sahan uyan, bak neler oldu, Yaralı vatana düşmanlar doldu..."
65
... manastırdın ortasında vardır bir havuz!.."
Gizli buz çıtırtılarıyla genişleyen gece, öylesine karanlıktı ki; Ziraat Mektebi binası, ancak ışıklı alt kat pen-cereleriyle, ayırt edilebiliyordu. Hava soğuk. Uzak yakın, köpek havlamaları, âdeta savruluyor. Nizamiye'de iki nöbetçi, varla yok arası. Az ötede, Mustafa Kemal'in otomobili.
Oysa yemek salonunda, yemek servisi başlamış: görevli nefer, elindeki tepsiyle, girip, at nalı masaya yöneldi. Yemek listesinde, kuru fasulye, bulgur pilâvı, üzüm hoşafı. Masa çevresinde yiyip içip söyleşen, Karargâh mensupları: at nalının ortasındaki yerinde, Mustafa Kemal Paşa; iki yanında, o gece yemeğinin 'misafirleri': Recep Bey, Hüsrev Bey, Dr. Refik Bey, vs.
Garson, hizmet ediyor; onlar, hem yemeklerini alıyor, ya da yiyor; hem de aralarında konuşuyorlar. Recep Bey'in kafası, meşgul: "— ... Konya garnizonu, mûcib-i endişe, Paşam!.." dedi: "— ... vaziyeti, hem müphem, hem muğlak görüyorum!"
Mustafa Kemal Paşa, kadehini dudağına götürüyordu, durdu: "— ... intihaba müessir olur mu, dersin?" Kadehini indirdi, ciddi ve azimkar ilâve etti: "— ... buna kat'iyyen müsaade edemeyiz; zira, Meclis nazariye değil,
66
hakikattir, hakikatlerin en büyüğüdür; orduyu yaratacak olan elbette millet; fakat millete niyâbeten, Meclis'dir..."
O arada, Doktor Refik Bey'in yumuşak ve mahcup, uyarısı: "— •¦• Şu ittihatçılık töhmeti olmasaydı?.."
Doktor'un söyledikleri, Recep Bey'le Hüsrev Bey'inba-loşmasına neden olacaktır; P^efik Bey'in endişesini, biraz zamansız bulmuş gibidirler. Mustafa Kemal Paşa önce bir şey demez, leblebi tabağından iki leblebi alır; sonra, leblebiler elinde, konuşur:
"— ... nankör olmayalım! İttihatçılık, bir ocaktır; yetişmemizde dahli var, bu... bu gayr-ı kaabil-i inkâr bir hakikat!.. Ne var ki, onlar Garplılaşmak temayülündey-di, biz medeniyetçi olacağız... Onlar komitacıydı, biz inkilâpçıyız... Onlar Osmanlılaşma taraftarıydı, biz milliyetçiyiz... eğer bu hakikatleri anlatabilirsek... millet dâvamızı tecviz edecektir..."
Mustafa Kemal Paşa, sustu; kadehini dudaklarına götürdü. Öyle vahim, o kadar etkileyici konuşmuştu ki, çatal bıçak şıkırtısı usulca kesilmiş; ciddi ve kalın bir sessizlik oluşmuştu Hüsrev Bey, o sessizlikte dedi ki: "— ... binaenaleyh, her işin başı Meclis!..Meclis'in bir an evvel, küşâdı!.."
Ziraat Mektebi'nde, ışıkların çoğu sönmüş; karanlık bina, gecenin içinde, tamamıyla kaybolmuştu; biri üst kat-ta> biri alt katta, sadece iki pencere aydınlık: aşağıdaki belli, telgrafhanenin ışığı; üst kattaki ise, Mustafa Kemal Paşa'nın penceresi. Bu hiç şaşmaz, her gece böyledir: uzak köpek havla maları, kat kat, soğuk boşluklara yı-
ğılırken; bütün nöbetçiler bilir ki, aşağıda muhabere memurunun parmakları, Anadolu'nun nabzındadır; yukarda Mustafa Kemal Paşa, sigarasının dumanlarına sarınmış, önünde bir kitap!
Gerçekten de, Paşa, odasında yalnızdı; masasının başına oturmuş, dalgın, önündeki kitabı okuyor; elinde bir kalem; sayfaların üzerine notlar almakta, arada çıkmalar yapmaktadır. Oda, masanın üzerindeki lâmbayla, yarı aydınlık; lâmbanın yanı başında, içki sürahisi (ka-rafaki), leblebi tabağı ve kadehi; kitaba yakın, cep saati ve izmaritle dolu kül tablası, ne çok sigara içmiş!
Bir ara, gözlerini kitaptan ayırmaksızm, kadehini, el yordamıyla bulup, dudaklarına götürdü ve yudumladı; yerine koyduktan sonra, tabağından iki leblebi alıyor. Aynı anda, o Rumeli türküsü, yine bir yıldız kaymış gibi pırıl pırıl, zihninden geçecektir: "Manastır'ın ortasında vardır bir havuz!.." Hay Allah, niye böyle oluyor? Başını kaldırdı, elini sigara paketine götürdüğü sırada, gözü saate ilişti: 'alafranga, saat üç! Ooo, hayli geç olmuş!..' Okumakta olduğu

Fransızca kitabı, biraz öteye itti; hafif yorgunluk, biraz da ıstırap ifadesiyle, kolunu uzatıp, eliyle, böbreğinin bulunduğu yöreyi oğuşturdu. Dalgın ve düşünceli, çenesini öteki avcunun içine almıştı; gözleri, uzak mavi ve hafif şehlâ, sanki ufkun arkasına bakıyor.
(Selanik, Langaza'da, dayısı Hüseyin Ağa'nın çiftliği: Kuşluk vaktidir, çevrede rengârenk bir kuş kalabalığı; ba-
68
sünesinde yaldızlanarak, cıvıltılar hâlinde dolaşı-^¦ bu arada, kargalar! Çiftlikteki bakla tarlası: tarlamın ortasındaki, saz ve kamıştan, o derme çatma kulübe Kulübenin yanında, biri kız biri oğlan, iki küçük çocuk: ikisi de yoksul ve kırsal giyimlidir: Mustafa ve Makbule, o ve kız kardeşi.
Kargalar, üçerli beşerli gruplar halinde, bakla tarlasına hücum ediyorlar. Mustafa ve Makbule, ellerinde ucuna paçavra bağlanmış sopalar; bir o yana, bir bu yana koşarak, onları kovalıyor. Güneş gözlerini kamaştırmış, kan ter içinde kalmışlar; kargaların, kulaklarını yırtan, sinir bozucu çığlıkları.
Selanik der demez, titreşen uzak bir hayâl; varla yok arası, âdeta, hiç yaşanmamış! Sonra kimdir o, yakışıklı 'zabit namzedi'; sarışın, Rüşdiye talebesi: tek sıra ay/yıldız düğmeli, lâcivert çuha ceket; dar ve yeşil pantolon; ceketin kol kapaklarında, üç sırma şerit! Bunlar üç 'kafadar', üç öğrenci: Askerî Rüşdiye'den Mustafa Kemal, Mühendis'den Âsaf Eczacı'dan Ahmet Nûman; ya Odeon Tiyatrosunun oradaki 'Çalgılı Kahvede; ya Alâtini Köşkü'nün bitişiği, maruf Floka Gazinosunda; ya da Idâdî Çeşmesinin karşısına düşen, 'Yüksek Kahve'.var ya, işte orada, kafa kafaya verir; uzun uzun, Mustafa'nın muhataralı' sevdasından konuşurlardı.
'Muhataralı' çünkü Mustafa Kemal, Selanik Merkez Kumandanı Şevki Paşa'nın 'kerimesini' seviyor: olacak şey mi bu? Mahalle arkadaşıdır, aileleri tanışıyor filân ama; ne de olsa Emine'nin pederi 'Paşa'; Mustafa ise, henüz on sekiz yaşında, bir 'askerî' Rüşdiye öğrencisi; üstelik, yaz başında mezun oldu; bugün yarın, Mekteb-i Harbi-
69
ye-i Şâhâne'ye kaydolmak üzere, Pâyıtaht'a hareket edecek: Dersaadet, yem' bir hayat, yem ve başka!

O yıl, Ramazan yaza tesadüf etmişti; Bayram 'm-son güttü, Emine ile Mustafa, 'Yüksek Kahve'nin oralarda bir yerde, son defa buluştular: günbatımına yakın bir saat, gökyüzünde, bakır kızılı yansımalar, sahilden martı çığlıkları; caddeden, 'bayramlıklarını giyinmiş, kıranta Beyler, mülehham Hanımlarla dolu, faytonlar geçiyor. Mustafa Kemal, dalgındı, biraz da endişeli; Emine derseniz, dokunsanız ağlayacak! Bir süre havadan sudan konuşarak, İdâdî Çeşmesi önünden, Emlâk-i Şâhâne'ye kadar yürüyorlar; sonra, boş bir faytonu durdurup, ver elini Floka Gazinosu!
Mustafa, Floka Gazinosu'mm 'hususi locasında, Emi-ne'nın döktüğü gözyaşını unutabilir mı? Genç kız, 'izdivaçtan başka çâre-i hâl göremediğini' anlatmaya çabalıyordu: kirpikleri nemli, dudakları türeye tıtreye, sesi kırık! Halbuki o, henüz Harbtye'li bile değilken, kalkıp da Selanik Merkez Kumandanı Şevki Paşa'nın kızını...
Dersaadet'e hareketinden az önce, alelacele ona birkaç satır karalamıştı; hatırladıkça, her kelimesini ateş gibi yüreğinde hissettiği, bir vedâ mektubu: "... bu dakika vapura gidiyorum. Bu ân-ı meş'üm, bize kan ağlatacak. Bendeniz, sizi unutmayacağıma vicdanen yemin eder, sizden de aynı vefayı beklerim. Allahaısmarladık I Mustafa Kemal!")
Mustafa Kemal, masasının başında, dalmadan önceki durumundaydı: bir eli, böbreğinin üstünde; çenesini öteki avcunun içine almış; gözleri, uzak mavi ve şehlâ, san-

ki ufkun arkasına bakıyor. Göğüs geçirerek, kendini topladı. Okuduğu kitaba şöyle bir göz attı, kaldığı yere bir kâğıt koyup, kaldırdı. Cep saatini alıp, yeleğinin cebine kaydırırken, kalkıyor; bir eli hâlâ böbreğinin üstünde, pencerenin önüne gidip, dışarıya bakıyor: yine öyle dalgın ve düşüncelidir. Kalaba. Çorak ve tenha bozkır. Bozkırın, soğuk ve nankör karanlığı. Gökyüzünde, dağınık bulutlar; bulutların arasından, geçtiği yeri gümüşleyerek akıp giden,

bir hilâl! Bir an, -çok kısa bir an - "... ne kadar yalnızım!" diye düşündü. Sonra, birisi düşüncesini duymuş gibi ürkek, etrafına bakındı. Uzak köpeklerin havlaması sürüyordu...
O Rumeli türküsü, bir yıldız kaymış gibi pırıl pırıl, yine zihninden geçiyor: "... manastır'ın ortasında vardır bir havuz!.."

bazı ihtimaller vardır ki...
Gülistan Satvet, Rene'nin ona yaptığını, içine bir türlü sindiremiyordu: aralarındaki, -handiyse resmiyet kazanmış- 'alâka'ya rağmen; neyin nesi olduğu belirsiz, o Fransız kadın gazeteciyle içlidışlı olması, affedilir şey mi? Hani, yüzüne bakılır bir dilber olsaydı, neyse: yüreği yanmayacak: iri kemikli, 'katır gibi bir karı'; ünlü Fransız zarafetinden, nasipsiz; omzunda çanta, boynunda fotoğraf makinesi; haldır haldır, -o otel senin, bu bar benim- dolaşıyor; neymiş, Paris'de 'münteşir' Le Temps gazetesinin, 'harp muhabiri'; Harb-i Umûmi boyunca, gezmedik cephe bırakmamış, ölüme, âdeta meydan okumuş!
Rene'nin çapkınlığı, malûm; bir bakıma, 'cazibesi' de ondan ama, Gülistan Satvet seviyesindeki genç bir kadına yaptığı kabalık, asla mazur görülemez. Marie-La: ure'un ayrıcalığı gazeteci olmasından doğuyorsa, Gülistan da Nisvan Mecmuası'nın 'hey'et-i tahririyesi'nden değil mi? Üstelik o 'kadın' besbelli, 'avam'; oysa Gülis-tan'ın Paris 'sefir-i kebir-i esbâk'ı Refiî Satvet Bey'in 'ke-rime-i muhteremesi' olduğunu, cümle âlem biliyor.
Hanidir Pera'nın eğlence 'muhitlerinde', 'Şişli Sosyetesi 'nin 'intime' toplantılarında; bir başkasının 'refakatinde' görünmesinin, sebebi budur: Miralay Oliver Hugh

Dickinson, Krocker Oteli'ndeki İngiliz İstihbarat Mer-kezi'nin, yeni 'patronu': yılbaşı gecesi, 'Kemalıste'le-in o 'meş'ûm' suikastına kurban giden, Miralay Kenneth Mosley'in yerine gelen, 'zat'; o da önceki gibi Intelligence Service'm Kahire Merkezi'nden geliyor; ötekinin aksine, adamakıllı yakışıklı bir 'zabit'; hele üniformalı iken, nice 'asri' kadının, aklını başından alabilir: sarışınlığı, sırmalı bir sarışınlık; kaşı kirpiği, kırpık bıyıkları, yaldızlı gibi parlıyor; gözleri, mermer mavisi, sesi derinden; Fransızcayı, her kelimesinin hakkını vererek, aksansız konuşuyor. Gelir gelmez herkesin, bilhassa kadınların, dikkatini çekti; onun dikkatini çeken ise, 'Constantinople Şehri'nin Diva'sıdır', yâni Gülistan Satvet Hanım! Fransız Yüksek Komiserliği, İstihbarat Dairesi'nde görevli Yüzbaşı Rene Lariviere'in, 'ona lâyık gördüğü kabalığa', bundan daha usturuplu cevap mı olur? Miralay Oliver Hugh Dickinson ve Gülistan Satvet, fevkalâde uyumlu bir çift olarak, artık Mu-latier'de, Petrografía, ya da Parisiana'da boy gösteriyorlar.
Parisiana, Halıcızâde 'Bacaksız' Abdi Bey'e bakılırsa, 'Pera'nın Kraliçesi' saydırmış! Miralay Dickinson ve Gülistan Satvet, kapısı önünde, İngiliz İstihbaratı'nın 'resmi' arabasından iniyorlar; fesli şapkalı, üniformalı sivil, bir 'cem-i gafîr' bir uğultu yumağı halinde, girişi tutmuş; onlara yol veriyor. Rengârenk ampullerin, mahcup turuncudan rezil sarıya; vişneçürüğü ciddiyetinden, filizi şaşkınlığa boyadığı, -Türkçe, Rumca, Fransızca-afişler, hiç değ ışmemış! - kemençeci Aleko ve hanende Selânik'li Emin Efendi ve rü-fekâsından mürekkep, sekiz kişilik İncesaz Takımı, her akşam

'alafranga' saat yedi'den itibaren, yukarı salonda icra-yı ahenk eylemektedir..."
"... alt kısımda ise, 'alafranga' saat dokuz buçuk'tan itibaren mükemmel varyete ve kabare dansları. Müessesemiz, gece saat iki'ye kadar açık bulunmaktadır. Müdüriyet, Hasan Burha-nettin..."
Bütün yaz ve kış boyunca, hep aynı kalmış bu satırları altüst eden, yarısını kaplayacak bir iddiayla yapıştırılmış, o resimli afiş: resim, Sakız'lı köçek 'benli' Pana-yot'un en vahşi; en 'tahrikkâr' fotoğraflarından birisi; yazısı ise, kısa ve kesin, fakat çok şey anlatıyor:

"... rakkâs-ı şehîr 'Benli' Panayot, bâdemâ müessesemizde icra-yı sanat eyleyecektir: mumaileyh, her gece, her iki salonda, huzurlarınıza arz-ı endam ediyor."
İngilizlerin, Meclis-i Meb'ûsan'ı basıp, meb'uslan 'derdest ederek', Payitahtı 'fiilen' işgal ettikleri geceden beri; sahneye, uzun siyah saçları, dalga dalga omuzlarına sarkmış; lâle alı dudakları, görünmez öpücüklere açık; sağ elinde İngiliz, sol elinde Yunan bayraklarıyla çıkıyor; sütbeyaz gerdanına yapıştırılmış, al, yeşil, mavi pul-larıyla, vücudunun 'pürâhenk' çalkantısına, akla durgunluk veren bir renk zenginliği katıyordu. Daha düne kadar, Kalyoncukulluk'daki 'Barba' Andon'un 'selâtin' meyhanesinde sürünürken, şimdi Cadde-ı Kebir'de-ki meşhur Parisiana'da, saltanat sürüyor.
Gülistan Satvet, 'şahsen' onu, oldum olası 'kifayetsiz', bir hayli de 'vulgaire' bulur; ama, Miralay Dickinson 'cenaplarına' lâf anlatamıyor kı! Bu 'çılgın köçeğin sah-
74
htirası' ve 'iki cinsiyet arasında durup dünyaya, âde-ra meydan okuyuşu', onu ziyadesiyle etkiliyormuş; 'sözde' içme yuvarlandığı 'işgal dağdağasını' unutmasına; geceleri olsun, başını dinlemesine yardımcı oluyor; ama, 'sözde'! ... 'beyaz' orduların mağlubiyeti, Rusya kapısını kapadı, my dear; bu Anadolu'nun ehemmiyetini fevkalâde artırır; hele Kemalistlerin, Kafkasya üzerinden, Bolşeviklerle temas aradığı hesaba katılırsa..."
Gülistan Satvet, sigara yakmaya hazırlanıyordu, durdu; küf yeşili gözlerinde, koyu bir şüphe, sordu:
"— ... bu husus, kat'iyyet kesbetti mı?"
Miralay Dıckinson, üzeri armalı gümüş çakmağını, ona uzatıyor; dudaklarında, belli belirsiz bir tebessüm:
"— ... bazı ihtimaller, my dear, bazı kat'iyyetlerden, çok daha mühimdir. Kaldı ki, Kaymakam Rawlinson'm, Erzurum'dan hafi olarak gönderdiği malûmat..."
Cümlesini askıda bırakıp, çakmağı tutan eliyle, Rawlinson'm altını çiziyor: "— ... aramızda, yâni istihbarat muhitinde, ona 'Kürtlerin Lawrence'i deriz: Hindistan'daki General Rawlinson'm biraderidir..."
Gülistan Satvet, rimelden ağırlaşmış kirpıkleriyle, gözleri yarı yarıya örtülü; ağzı hizasında tuttuğu bardağın üzerinden, Parisiana kalabalığını taramaktadır. Birisini arıyor ya, kimi? Yoksa Yüzbaşı Rene'yi mi? Çünkü Gülistan'ın en tahammül edemediği, birisi tarafından terk edilmiş olmak! Mahiyeti ne olursa olsun, herhangi bir ilişkide 'terk etmek hakkı', 'münhasıran' ona aittir de! Masalarında herkesin Edd'Jay diye çağırdığı, o Reuter Muhabiri: Edwin J. Hanson: saçı, kaşı, kirpiği, örümcek kızılı-, sigarasını, parmaklarıyla kendisi sarıp içen,
75
o tıknaz 'sakallı'. Miralay Dickinson'ı soru yağmurun^ tutmuş, Ankara demiryolunun son durumuna dair 'malûmat' istiyor.
"— ... biz, ajans olarak, Lefke Köprüsü'nün, Kemal'in askerleri tarafından tahrip edildiğini, kendi imkânlarımızla, tesbit etmiş bulunuyoruz; esasen cenupta, Ulukışla civarında da, bir tahrip keyfiyeti mevcut; yâni bütün bunlar, demiryoluyla Ankara'ya ulaşmayı imkânsız kılıyor..."
Sustu, sardığı sigaranın kâğıdını, acayip pembe diliyle ıslatıp yapıştırırken, daha saygılı bir ses ve ifadeyle ilâve etti: "— ... siz Colonel, keyfiyeti bize 'resmen' teyit edemez misiniz?.."
Miralay Dickinson, yine o belli belirsiz tebessümüy-le, cevap verdi: "— ... daha da fazlasını, my dear! Kemal, cür'etkâr bir adam! Otuza yakın neferimizi derdest ettirmiş, iki mühim mevkii tahliye etmek zaruretinde kaldık..."
"— ... binaenaleyh, Ankara'ya şimendifer tarikiyle intikal imkânsız!" "*— ... evet!"
Gülistan Satvet, kızıl buğulu dudaklarından, sır söyler gibi usulca bıraktığı, dumanların arkasında; yarım bakışlarını, yine kalabalık üzerinde gezdirerek soracaktır: "— ... Paşa'nın mütekebbir, dahası küstah bir zat olduğu rivayet edilir; maksadınız, bir mülakat temini ise, vazgeçmeniz, şayân-ı tavsiyedir, dear Mister Hanson..."

Edd'Jay, hiç ummadığı bir cevap veriyor: "— ... benim gitmem de mevzubahis olabilir ama, hakikatte, buna niyetlenen, iki 'müttefik' meslekdaşımız: birisi Amerikalı, öbürü Fransız..."
"— ... işte bu şayân-ı taaccüp bir şey! Anadolu'ya
76
ntikal, bir Osmanlı için bile, bir serencam! Kimmiş bu sergüzeştçiler?"
«_ ... Amerikalı olan, Jimmy Fowler, New-York
Tımes'danl Fransız, bir kadın: Marie-Laure Oiselet, Le Temps gazetesinden!"
Edwin J. Hanson, sigarasını yakarken durakladı; Miralay Atkinson'a eğilerek, daha alçak sesle, ekliyor:
"_... kadın müthiş, Colonel! Demiryolunu kontrol
maksadıyla, Afyon'a yerleştirilmiş kıtaatımızın geri çekildiğini, bize o söyledi: elinde bazı dokümanlar..."
Gülistan Satvet, en soğuk sesi ve ifadesiyle, araya giriyor:
"— ... yâni, Fransız İstihbaratından, Yüzbaşı La-riviere demek istiyorsunuz! İkisi arasındaki alâkayı, duymamış olabilir misiniz?"
Marie-Laure Oiselet adını, duyar duymaz, âdeta ilikleri donmuştu: 'mondaıne' bir 'Osmanlı kadını' sıfatıyla, her 'nokta-i nazardan' kendisini, bu gösterişli kadına 'faik addediyordu'; tek noksanı, Fransız olmayışı! Tanrının işlerine, akıl mı erer? Niye Devlet-i Aliyye'nin Paris sefir-i kebiri Refiî Satvet Bey'in 'kerimesi' olarak dünyaya geleceğine; Fransa Devlet-i Fehimesi'nin, Dersaadet sefir-i kebiri Monsieur Falanhn kızı olarak dünyaya gelmiyor? O takdirde, hayatı ne kadar kolaylaşacaktı! Osmanlı'dan ziyade, 'ruhunu' Fransız hissetmiyor mu; Rene'ye bu mertebe zayıf olmasının, altında yatan hakikat de, belki bu! Sigarasını ağızlığından çıkarıp, kül tablasında ezdi: '— ... Fransızlara itimat..." dedi, "— ... asla caiz değildir!"
Edd'Jay aynı fikri paylaşmıyor; ondan çok Miralay Dickinson'a, -üstelik haberi teyit ettirmek istercesine-diyor ki:
77
- ... çok reca ederim, Mademoiselle; öyle demeyiniz! Kilikya'da iyi iş gördüler: Aymtap şehri, düştü düşecek, 'Kemalist' gerilla şefi Sahan Bey'in, öldüğüne dair haberler geliyor..."
Miralay Oliver Hugh Dickinson, oralı bile olmadı: Pa-rısıana'dz uzun boylu iş konuşmak istemiyor; esasen, 'Benli' Panayot sahneye çıkmak üzeredir: onu mıknatıs gibi buraya çeken, gerçekte bu çılgın köçeğin, çetrefil cinselliği; bu cinselliğin ayaklandırdığı, çağrışımlar zinciri: çöl harbinin, en umutsuz günleri; nasılsa Kahi-re'ye gelebilmiş, aziz dostu T.A. Lawrence'le, Arap mahallesinin tozlu, sıcaktan camlan gevşemiş, 'batakhane-leri'nde; hünerli parmakları zilli, acayip fellâh köçeklerini keşfe çıkıyorlar. Nil gecesinin, koyu sıcak ve mavi, derinliklerinde; zahle rakısı, hurma, kirli ter ve acı biber kokuları; uzaktan uzağa, yankılanan, mustarip dümbelekler.
'Constantinople', neresinden bakılırsa bakılsın, Kahire ile 'kaabil-i kıyas' bir yer sayılamaz; burası bir 'metropol', minarelerine rağmen, sanki Batılı bir şehir; hele 'Müttefiklerin yönetimine intikalinden' sonra, büsbütün böyle! Parisiana'nın, Paris'deki bir gece kulübünden farkı nedir? Ya da, Gülistan Satvet'in, 'móndame' bir Fransız mademoiselle'inden farkı?
Gülistan, salonun en kuytu köşesindeki o masada, Yüzbaşı Rene Lanviere ile Marie-Laure Oiselet'nin oturduğunu, işte tam o sırada gördü. Hep oradaydılar da, o mu fark etmemişti; yoksa, bir dalgınlık ânında mı, geçip oturdular? Rene'nin gamzeli tebessümünü, köşeli
7S
sarışınlığını, rafine erkekliğini hatırlamış olmak; 'hâlet-i ruhiyesi'ni, o dakika altüst ediyor.
«_ ... ob mon Dieu! Quelle chaleur!.."
Kulağının çevresinde dolaşan, o cehennem sıcağı, kışkırtıcı nefesi; ısrarlı ve inatçı dudaklarının, teninde parıltılı salyangoz izleri bırakan, yapışkan ıslaklığı! Daha geçen hafta, geceyi birlikte geçirebilmek için, ona handiyse ayı va'deden, bu 'seviyesiz' çapkın; şimdi karşısına geçmiş, bir Fransız 'yosmasıyla' dudak dudağa, ona 'nisbet yapıyor'. Gülistan Satvet, bu mertebe çiğ bir 'kabalığı'; Osmanlı zabiti, Binbaşı Ferit Bey'de bile görmemişti; oysa adam 'süvari', lâkabıy-sa 'ayı'!

Birden kopan alkış fırtınası, genç kadını; içine daldığı, kötümser düşüncelerin lâbirentinden, çekip çıkaracaktır. Ne oluyor? Parisiana, olanca seyircisi, hâttâ garsonları ve barmenleriyle ayağa kalkmış; 'Benli' Panayot'un sahneye çıkışını 'tes'id ediyor': iki elinde, -bu amaçla hazırlanmış- birer küçük bayrak, -İngiliz ve Yunan bayrağı-; yaldız yansıması, pul ışıltısı ve renk cümbüşü içinde, o; dans edeceği müziği saçlarından yakalamış, sanki yerden yere vurarak, öyle bir çıkış çıkıyor ki; alkışlar iki katma yükseldikten başka, arasına tiz ıslıklar, bravo seslen, Rumca iltifatlar karışıp, 'nümayişi' iyice abartıyor.
Gülistan Satvet, aynı heyecanlı hayranlığı, Miralay Dickinson'ın yüzünde görünce, basbayağı sinirlendi; Şampanyasını dikip, bir kerede bitirdi; sesinde, belirgin bir tiksintiyle, dedi ki:
— ... alt tarafı 'çengilik' taslayan, bir 'köçek'; ona bu meclûbiyetin, manasını ve mâhiyetini, anlayamıyorum doğrusu!"
79
Marie-Laure Oiselet, su mavisi bağdem gözlerim; Yüzbaşı Lariviere'in, içi daima gülen gözlerine, teklifsizce akıtmış; Parisiana seyircisinin kopardığı onca 'vaveyla ve dağdağaya' rağmen, 'Benli' Panayot'a da, sahnedeki hünerine de, 'atf-ı nazar tenezzülünde' bulunmamıştı. Görür görmez, yakışıklılığına değil, dirayetine vurulduğu bu genç zabitten, Anadolu'daki gelişmelerle ilgili ne kadar 'malûmat' sızdırabilirse, Le Temps'a, o kadar çarpıcı haberler ulaştırabileceğinin, farkında...
Marie-Laure'un yüzü geniş, teni âdeta buz beyazı; elmacık kemikleri, hafif çıkık; penguen siyahı, yansımalı saçları, kulak hizasından kesilmiş; ensesi, makineyle alınmış, yüksek; o simsiyah, kaş, kirpik ve saç çerçevesi içinde, bağdem irisi gözleri, su mavisi parıltısıyla, insanı şaşırtıyor. Daima, alaycı bir gülümsemeye ayarlı dudaklarından; sık ve dolgun kirpiklerinden başka, boyalı yeri yok: sadece, ateş kırmızısı ruj ve gece lâciverdi rimel. İçerlek bir sesle, Fransızcayı, öylesine dolu dolu konuşuyor ki; iri kemikli gövdesinin; dolgun ama sımsıkı yapısına, tastamam oturmuş.
Yüzbaşı Rene Lariviere'i, tedirgin etse etse, İngiliz sufragette'lerini andıran, giyimi kuşamı edebilir: koyu renk, erkek kesimi ceket; düz eteklik, topuksuz iskarpinler; hâttâ, kravat! Şarabını, yudum yudum içmesi de, canını sıkmıyor değil ama; Marie-Laure'un, erkeğini, derin ve kıvamlı bir göl gibi, öyle bir içine alışı var ki!..
Tebessümünde o istihzayla, Yüzbaşı'nın çakmağını elinin tersiyle itti; sigarasını, mutlaka kendi ateşinden yakarmış, prensibi bu; daha önce de söylemişti ya, Rene Lariviere 'salon zabiti', 'sosyete' nezâketine şartlanmış, bir kere; o daha sigarasını paketinden alıp ağızlı-
80
iliştirirken, hemen çakmağına davranıyor: aralarında, hoş bir şaka!
Şaka bir tarafa, hakikâtte, cevabı verilemeyen, ne çok soru var: İstanbul'un âdeta yeniden işgali, nedir? Anadolu'ya mütemayil Salih Paşa hükümetine, bir baskı ya da uyarı mı; yoksa, 'sa majeste' Mehmet Vahidettin'in 'position'unu, pekiştirmek amacını mı güdüyor? Hükü-met'in istifa edeceği doğru mu? Babıâli'deki kabine toplantısında, nazırların bunu tartıştığı, ısrarla söyleniyor. Eğer istifa gerçekleşirse, yeni sadrazam kim olacaktır: Tevfik Paşa mı, yoksa 'damat' Ferit Paşa mı? Fransa'nın çıkarları açısından bakılırsa, acaba...
Marie-Laure Oiselet sözlerine, şarap bardağından aldığı, küçük yudumları ilâve ederek, soracaktır: "— ... vo-us connaissez, Reşit Ahmet Bey, nest-ce pas? Bana, bazı saray dedikodularını nakletti: Padişah, Hürriyet ve İtilâf kanadından, yeni sadrazam konusundaki telkinlere fena halde kızmış; hatta demiş ki: '— ... ben istersem, Rum Patriği'ni de, Ermeni Patriği'ni de, Haham-başı'nı da sadrazam tayin ederim.'"
Şarap bardağını tekrar dudaklarına götürüyordu, durdu; sesinde yarı şüphe yarı istihza, diyor ki: "— ... sizce Miralay Reşit Ahmet bir ajan mıdır? Nedense, içimde öyle bir his?.."
Yüzbaşı Lariviere, Marie-Laure'un öteki elini, avuçları arasına almış, okşuyordu. Gerçek bir Fransız kadım, -gazeteci bile olsa- ne kadar farklı? Ne Madam Despina'nın, Aynalıçeşme'deki evinde rastladığı, Rum dilberi 'bilezikli'

Kalyopi'ye benziyor; ne de, enikonu oransızlık taslayıp gülünç olan, Gülistan Satvet 'Ha-nım'a!
81
Gözlerinin içine dağılan ışık serpıntileriyle, cevap verdi:
"— ... tebrik ederim, Marie-Laure, umduğumdan iyisiniz: Miralay, doğrudan Sultan'a bağlı Yıldız İstih-baratı'nm, gözde bir elemanıdır; bunlar, ecnebiden ziyade, Kemalısteitûe ve İttihatçılarla uğraşırlar..."
Arkasından, beklenmedik bir yorum, hem de basbayağı ciddi: "—- ... Constantinople'un işgali, Sıvas'daki mağlûbiyetin tepkisidir: Kongre'den, Müttefiklere -dolayısıyla Saray'a- taraftar bir karar çıkması bekleniyordu: olmadı! Kemal, çok büyük oynuyor: himaye, manda, dominyon... her şeyi reddettirdi..."
Belki de yudumlayıp durması, iyice sinirine dokunduğundan, Marie-Laure'un elinden şarap bardağını alıp, biçimli dudaklarına götürüyor:
"— ... göreceksiniz, bu işgali kullanacaktır: yalnız Saray'a, ya da Müttefiklere karşı değil; bütün Avrupa'ya karşı!"
Mane-Laure, sigarasının dumanlanyla beraber, yarı şaka yan ciddi, taşı gediğine koydu: "— ... Ankara'ya niye gitmek istediğimi sanıyorsunuz, yüzbaşı?"
"— ... Ankara'ya gitmek, büyük macera; hiç tavsiye etmem! Hükümet, o mıntıkayı, Kuva-yı Milli-ye'ye karşı örgütlüyor: Türk, Rum, Çerkeş, bir sürü çete! Canını seven, Constantinople''da kalır; özel haberleri sevgilisinden alıp, gazetesine geçerek, aşkını yaşar..."
Avcunda okşadığı Marie-Laure'un eline eğilip, usulca öptü:
"— ... nest-çe pas, moti amour?" Marie-Laure, elini onun avuçları arasından çekiyor: "•— ... ya gitmekte, ısrarlı olursam, Yüzbaşı?" "— ... o zaman, denizyolu münâsiptir; nisbeten,
82
itimada şayan: önce karadan Zonguldak, bilâhare denizden İnebolu..."
Şiddetli bir alkış tufanı, -ama nasıl, ardı arkası ke-sihnemecesine- Marie-Laure'un vermeye hazırlandığı cevaba engel oluyor; ister istemez, nedir diye, dönüp bakıyorlar: 'Benli' Panayot gösterisini bitirmiş, sahnede memnun, mes'ut fakat soluk soluğa, Parisiana seyircisini zincirleme reveranslarıyla selâmlamaktadır; tabii, uzun parmaklarıyla, dudaklarından hayâli buseler göndermeyi, asla ihmal etmeyerek.
Dr. Meleho Afram da, dişlerinin arasında tuttuğu, 'zıvanalı' Rus sigarasının küllerini üstüne başına saçarak, 'Benli' Panayot'u alkışlamakta idi. Ahmet Ziya, karısının birbirine hayli yakın, küçük fakat çelik pırıltılı gözlerinde; nasıl vahşi ve rnütehakkim bir anlam yakaladıy-sa, başını kalabalığa çevirip: "— ... kendini ya Rosa Luksemburg sanıyor..." diye düşündü, "— ... yahut Aleksandra Kollontai!.."
Ona kalsa Dersaadet'in, İngiltere Devlet-i Fehime-si'nce işgalini takip eden bugünlerde; 'Kurtuluş'un, 5. sayısını 'tanzimle' uğraşmak varken; Parısıana'ya gelip, 'Benli' Panayot'u seyretmek, düpedüz densizlik sayılırdı ama, 'Doktor' Melek lâf dinlemiyor ki: anlatabilene, aşkolsun!
'Fırka'daki tartışmalarda, aynı şey yaşanmıyor mu? Karısı sanki Fırka'nın Kâtib-ı Umûmisi, ya da Hüsnü-Paşazade Doktor Şefik Bey'in 'resmî sözcüsüdür'; yanıp yakılıp, 'yoldaşlar' arasında, 'Anadolu'ya behemal in-
83
tikal ve iltihak zaruretinden' mi bahsediliyor; onda cevap hazır, ustura gibi kesin ve kat'i:
"— ... amele sınıfı neredeyse, sosyalist münevverlerin yeri orasıdır: amelemizin hey'et-i umumiyesi Dersa-adet'te mütekâsif olduğu cihetle, yerimiz burasıdır; köylülüğün müterakim olduğu Anadolu'ya intikal düşünülemez!"
Oysa 'Kurtuluş' grubundan, dolayısıyla aynı 'fır-ka'dan; Mehmet Vehbi, Nâfi Atûf, 'Bıdı bıdı' Sâdık (Âhi) Beyler; -en az karısı kadar 'Spartakist', şüphesiz ondan fazla 'Marksist', Osmanlı 'münevverânı' oldukları halde,- çoktan İnebolu yolunu tutmuşlardı; Ahmet Ziya, Anadolu'ya iltihâkı hanidir gündemine almıştı; Sovyetler Birliği'ne intikâli bile düşünüyordu. Hele 'Beyaz Ordular'ın mağlûbiyeti, kesinleştikten sonra! Moskova'da, Kommunistiçeşkiy Universitet Trudyaşçihsiye Vostok, yâni KUTV açılmış iken!

'Doktor' Meleho, geniş alnında ve 'kudretten kırmızı' dudaklarında, boncuk boncuk ter; alkışı bırakıp, nihayet kocasına dönecekti; sigarası elinde, gülerek diyor ki:
"— ... ıvunderbaar! Doğrusu şayân-ı hayret ve şayân-ı takdir!" sonra, bira dublesini basbayağı başına dikerek, iştahla ilâve ediyor: "— ... Berlin'deki traves-fflerden aşağı kalır mı? Hiç zannetmiyorum!"
Ahmet Ziya, piposunu kül tablasına boşaltıyordu; eşinin suratını, o haliyle görmemek için, böyle bir 'meşgale' icat etmişti; zira, karısında gördükçe, rahatsız olduğu; âdeta ahlâka aykırı, hâttâ 'müstehcen' bir yüzdü bu.
Soğukça bir edayla: "— ... dudaklarını sil, Melek!" dedi, "— ... tüylerine köpük bulaşmış!"
Almanya'dan döneli, aralarında bu sorunu çözeme-

diler: 'Doktor' Melek, -hayır, Süryâni olduğu için değil, 'Marksist' bir münevver sıfatıyla, kadının 'tabiiliğini' savunduğu için-; 'nasılsa öyle kalmayı' tercih ediyor: ne krem, ne pudra, ne de ruj; kaşına cımbız, kirpiğine rimel değmemiştir; üstdudağında gittikçe belirginleşen tüyler de, o yüzden 'alınmıyor', Ahmet Ziya, istediği kadar ona, Kari Marks'ın ünlü sözlerini tekrarlasın dursun: "İnsanlar dünyayı değiştirir, bu arada kendileri de değişir"; aldıran kim?
'Doktor' Melek mendiliyle, dudaklarını yarım yamalak silerken; cımbız gibi keskin, avcı kedi bakışlarıyla; alkış kalabalığından, 'tanıdık simaları' ayıklıyordu:
"— ... aaaa, Gülistan Satvet Hanım da teşriflerini getirmiş: doğrusu hayret! Hakikatte o 'sınıftan' bir 'ka-rı'nın, 'Benli' Panayot'u sefil ve sûflî addetmesi, iktiza etmez mi?"
Gülerek, başını salladı: "— ... kim bilir hesabı nedir? Bermutad süslü, kıl pranga kızıl çengi!.." Kısaca sustu, gözlerini o masadan ayırmaksızın, kocasına sordu: "— ... refâkatindekiler, sence kimler? Onları tanıyamadım?"
Ahmet Ziya, sıkkın; şöyle bir göz atıyor: "— ... birisi zannımca İngiliz gazetacısıdır, diğeri meçhulüm."
'Doktor' Melek, dediklerini duymadı bile, zira kalabalığın arasında, Parisiana'mn en muhteşem, en zengin köşesini keşfetmişti: birkaç masa, yan yana, birleştirilmiş; fanuslarda, rengârenk, ziyafet mumlarını yakmışlar; koltuklarda, kadınlı erkekli, 'güzide' bir 'misafir' topluluğu: ellerinde Havana purolarıyla; tekgözlük takmış, Pİastron kravatlı 'kıranta' Beyler; altın, elmas, inci; dekolte tuvaletleri, paha biçilmez takılarıyla göz kamaştı-

ran, -çoğu yaşlıca- hanımlar; etraftaki ağır alkol buharına dağılan, sinsi ve baştan çıkarıcı, 'esans' kokusu!..
'Doktor' Melek, ilk bakışta, hemen hepsini tanımıştı:
"— ... ah ah ah! Meğer burnumuzun dibindeymiş-ler de, görmemişiz! Ayol Hagop Bakırcıyan değil midir o? Meşhur Galata bankeri, mültimilyoner: Cote d'Azur'da kâşanesi olan? Şu canım, şu; elinde cigare\, ahkâm kesen? Yanındaki, zevcesi Aznif Hanım olmalı; yakışık almaz diye, kerimelerini getirmemişler..."
'Zıvanalı' Rus sigarasından, derin bir nefes çekti; arkasından müstehzi ilâve ediyor:
"— ... eğilip konuştuğu monocle'lü zat, Muzeni-dis'in ta kendisidir; sıska, dişleriyle içerden avurtlarını kemiren, süslü madam da, zevcesi Hanımefendi oluyor; aaa tabii, kirye Muzenidis neredeyse, elbette karıkoca Mavros'lar da, Sinos'lar da, orada: Ethmki Eteria'mn ruhu bunlar..."
Sustu, kocasına döndü; ifadesindeki istihzadan, yüzünde eser yok, kaşları çatık, sesi de değişiyor:
"— ... bunlar, buraya 'Benli' Panayot için gelmiş olamaz, 'yoldaş'; muhtemelen, mes'ut bir hâdiseyi tes'ıt etmek maksadıyla..."
Tekrar sustu, aklına bir şey gelmiş gibi, kocasına döndü; küçük fakat sivri, avcı kedi gözlerinde hain pırıltılarla, sigarasından yeni bir nefes aldı; mavi duman düğümlerini burun deliklerinden salıvererek, dedi ki:
"— ... tamam, buldum! Bir oğlumuz oldu: 'Damat' Ferit 'haini', sadrazamlığa tekrar nasbedilecek, buna kat'i nazarıyla bakabiliriz!.."

Ahmet Ziya o anda neyi hatırladı? İlk İşittiği an, fena halde 'bozulduğu', Sadrettin Celâl'in 'hakikatpe-rest' tesbitini mi?
"— ... 'Doktor' Melek, zeki bir kadın; haddinden
86
fazla zeki: gözünden hiçbir şey kaçmıyor. Lâkin dostum, akılla müterâfık olmayan zekâ, tahripkârdır: evvelâ, kendisini tahrip eder: bu itibarla, adamakıllı müteyakkız olmalısın!"
Muhtemelen, Meclis-ı Meb'ûsan intihabından sonraki günlerdi: 'mağmum' sonbahar günleri! Şehzadeba-şı'ndaki Ferah Tiyatrosu'nda, 'bilûmum amele ve iştirâ-kiyûn erbabının' gerçekleştirdiği, o unutulmaz toplantı, tatlı bir hatıra olarak gerilerde kalmış! Sadrettin Celâl, artık 'İştirakçi' Hilmi Bey'in, 'Sosyalist Fırkası'nda değil; Meclis-i Meb'ûsan seçimine, o fırkanın namzedi olarak girmişti: içten içe, tek oy alamayışından, 'muğber'; Paris'de yaşayan Dr. Refik Nevzad'ın, yedi oy almış olmasından, 'mustarip'; sık sık Ahmet Ziya'yla, tartışıyor: Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası, ahaliden neden dolayı, 'İştirakçi' Hilmi Bey'in Türkiye Sosyalist Fırkası kadar olsun, alâka göremez? Dışarda, 'sâikalı' bir hava; birbirini izleyen, acı yeşil şimşekler: şakırtılı bir yağmur, ofisin tozlu camlarını, şakır şakır, yıkamaktadır; ikisinin de ağızlarında, tütün acısı; yüreklerinde, hüzün!
drettin Celâl 'muhtemel yanlışlığı', fırkanın halkla, 'âhusus ameleyle' bir 'lisan-ı müştereke' bulamadığına mı bağlamakta idi; yoksa Ahmet Ziya mı öyle hatırlıyordu? 'Doktor' Melek, Almanya'dan yurda dönmüş eki 'Spartakistler'; belki de, amele takımıyla özdeşle-eyecek kadar, onların 'indinde', 'alafranga' kalıyorlardı. Ahmet Ziya, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın nâşir-i efkârı İdrak gazetesine, ne zaman bir göz atsa, böyle bir f'kre kapılırdı... Dersaadet'te grev patlak verdiği zaman, İştirakçi Hilmi Bey'in amelece tercih sebebi de, belki bu:
87
grevcileri, Kuşdili Çayın'na toplayıp, çadır kurdurarak, yövmiyelerini 'bittamam' ödediği gibi; davulu zurnayı da eksik etmiyor. 'Doktor' Melek, - bırakın onu, Harb-i Umûmi'de İmâlât-ı Harbiye amelesi sıfatıyla Almanya'da bulunmuş, Beşir Usta bile- grevcilerin, bir ağızdan Enternasyonal Marşı'nı terennüm etmesini tercih eylemez mi?
24 Mart 1336 (1920) tarihli Birlik'm neşrettiği haber:
YÜKSEK KOMİSERLER HEYETİ ANKARA'NIN TAKBİHİNİ İSTEDİ
Anadolu'daki Harekât'tan rahatsızlığını bildiren itilâf Konse-yi'ne, Hükümet'in, İzmir'in işgâli'yle başlayan tahrikatla alâkası olmadığı, izah edilecek!
Dersaadet (Husûsi) - İtilâf Yüksek Komiserler Hey'eti'nin, Salih Paşa Kabinesi'ni, Ankara mevzuunda tazyik ederek, Harekât-ı Milliye'nin resmen takibini talep ettiği istihbar edilmiştir. Bu talebin ve bu talebe verilecek cevabın Hükümet mehâfilinde hararetli münakaşaları mucip olduğu rivayet ediliyor.
Hükümet'e yakın muhitlerden öğrenildiğine göre, Nazırların bir kısmı, Hükümet'in iktidarda kalabilmek için, 'mülayim' davranması icabettiğini müdafaa ederken; mütebakisi, Harekât-ı Millfnin takbih edilmesinin asla mevzubahis olmadığını tebarüz ettirmişlerdir. Bu sebebten, Hükümet'in verdiği ilk 'takbih beyannamesi', Hey'etçe tasvip edilmeyip, Babıâli'ye iade edilmiş bulunmaktadır.
89
Hükümet'le Yüksek Komiserler arasındaki ihtilâf, vahamet isti dadı gösteriyor. Tarefeynin mevcut iddialarında mussır oldukla n takdirde, Salih Paşa kabinesinin zaten beklenmekte olan is tifasının, daha fazla gecikmeyeceği, iddia edilmektedir.
90
... meselâ, "anadolu ajansı'...
Geyve'den sonra demiryolu; dağın yamacında bir kavis çizerek, Lefke Köprüsü'ne uzanıyordu. Yamaçtaki köyde, çoban köpekleriyle oyuna dalmış, köylü çocukları: kafaları tıraşlı, yoksul giyimli iki oğlan; parıltılı kara saçları, belik belik, bir de kız! Gerilerden kopup, köprüye doğru, birbiri ardınca ilerleyen, drezinleri önce fark etmediler: oyuna, kan ter içinde, öylesine kapılmışlardı. Drezinlerin gürültüsü, yakınlaştıkça, köpekleri tedirgin ediyor: önce, kulaklarını dikip, o tarafa bakıyorlar; sonra, oyundan koptular; ağız dolusu

havlayarak, drezinlerin üzerine bir hücum! Çocuklar durur mu, onlar da, arkalarından, 'şeherli' yabancılarla yüklü, dört beş drezinin böyle akıp geçtiği, her vakit görülmüş şey mi?
ilk drezinde, kalpağının altında, gözlüklerinin arkasına sinmiş, Yunus Nâdi Bey; Erzurum meb'usları Avni, Zihni ve Necati Beyler, hem sigara içiyor, hem aralarında konuşuyorlar. İzmir meb'usu Sırrı Bey de, arada, 'mu-safahaya' katılmaktadır. İkinci drezinde, Halide Edip Hanım grubu: o yine iyice sarınmış, uçuşan saçlarıyla, rüzgâra karşı duruyor; yanında eşi Dr. Adnan Bey, az ötede Cami Bey vs... Üçüncü drezinde, Hey'et-i Nasû-ha azaları: Yusuf Kemal Bey, Rıza Nur Bey, ayrıca Abdullah Azmi ve Hoca Vehbi efendiler.
91
Yamacı bir solukta inen köpekler, boğulurcasına havlayarak drezinlere sarıyor ama, yetişebilmeleri ne mümkün! Deli rüzgâr, ağız dolusu havlamalarını kaptığı gibi, gerilere savuruyor. Çocuklar raylara indiklerinde, drezinler çoktan köprüye doğru uzaklaşmış; ortalıkta sadece, raylardaki tıkırtısı; rüzgârın, tüyleri diken diken eden ıslığı; ve yorgun köpeklerin, ağır soluması kalmıştır.
İlk drezin, Lefke Demiryolu Köprüsü'ne, ikindi üzeri ulaşacaktı. Yer yer karla kaplı, engebeli arazi. Akşam güneşinin, görünmesiyle kaybolması, bir oluyor: damar damar, pembe; eflâtun bir ufuk; sürüklenerek giden, alacalı mor bulut kalabalığı. Bir iddiaya göre, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle; bir başkasına göre İngilizlerin dinamitleyerek, ortasından yıktığı, kederli demir köprü: yıkılan aksam nehre düşmüş, seyrüseferi engelliyor. Köprünün öteki tarafında, boğum boğum, kara duman kusan, eski püskü lokomotif, ona bağlı birkaç vagon. Bu yanda demiryolu, köprünün hemen ağzında kesiliyor; zaten ilk drezin, oraya gelip durmuş; yolcuları, yamaca serpilmiş; ağır adımlarla, nehrin kıyısına iniyorlar. Garip ama, ortalıkta -sanki harp yokmuş, işgal yokmuş gibi- inanılmaz bir akşam sakinliği.
İkinci drezin bu sırada geldi: Dr. Adnan, Halide Edip Hanım, Cami Bey; toprağa ayak basar basmaz, bir an durup manzarayı -en çok da yıkık köprüyü- seyrediyorlar; gözleri, iki kıyıyı birbirine bağlayan, bucurgata takılıyor, bütün umut onda! İki yaka, kalın bir tel ile birbirine bağlanmış, akıntıdan yararlanan büyük bir sal, tel boyunca, gidip gelerek, yolcuları ve hayvanlarını kar-
92
tarafa geçirmektedir. Rengi gittikçe leylâğa çalan, ak-^am alacasının durgunluğunda; yankılanan birtakım \ak sesler: durup durup tekrarlanan, hırçın bir at kişnemesi; lokomotifin, beyaz bir buhar fıskiyesi halinde salıverdiği, istımin yırtıcı ıslığı; iri ve kalın, ne dedikleri anlaşılamayan, köylü bağrışmaları. Nihayet sal yanaşıyor, getirdiği at eşek sığır ile köylüleri boşaltıyor. Birinci drezinin yolcuları, kıpır kıpır, binmeye hazırlanıyorlar.
Dr. Adnan Bey, başıyla köprüyü işaret ederek, dedi ki: "— ... Geyve'deki rivayet doğru çıktı: İngilizler, dinamitle berhava etmiş!.. Ankara ile muvasalatı kat'ede-cekler, maksadları bu!.."
Cami Bey'in aklı, başından beri bu fikre yatmamıştı:"—...arz etmiştim..." diyor, "—... Ankara'nın emridir: Ali Fuat Paşa vasıtasıyla, intikâl etmiş: İşgâl'in bu tarafa yayılmasına mâni olmak için!.."
Halide Edip Hanım, elinin mühmel bir hareketiyle, eşine, nehrin öteki yakasındaki treni ve karşı kıyıya yanaşmakta olan salı göstererek: "— ... İngilizler yaptıysa..." dedi, "— ... pek muvaffak olabilmiş görünmüyorlar! Geç ve güç de olsa, seyrüsefer yürüyor!"
Halide Edip Hanım'ın, sonra kaşları çatılıyor. Hiddetli bakışlarını köprüye çevirerek, dişlerinin arasından, ilâve edecektir:
"— ... mamafih bu, küstahlığın da fevkinde bir şey... böyle bir tahribata nasıl tevessül edebilmişler?"
Nedense içinde, Harb-i Umûmi bitmemiş; Suriye'dey-miş gibi bir his; Cemal Paşa onu görmek istemiş, Karar-gâh-ı Umûmi'ye çıkıyor; yumuşak bir kış günü, çıplak agaç dallarında, top top, sığırcıklar. Ya da hayır, Dersa-adet'te son günleri: işgal gerçekleşmiş, Anadolu'ya 'in*
93
tıkâl bir zaruret halini alıyor', bunun da, yeni bir 'seren cam' olacağı, besbelli!

(istanbul'dan hareketine, tekaddüm eden günler; binbir ihtiyatla, Camı Bey'le buluşmaya gittiği, o cumartesi sabahı. Üsküdar Iskelesi'ııe inmiş, Emniyet-i Umûmiye'nin 'siyah kalpaklı' memurları, vızır vızır, etrafta dolaşıyor: herkesi gözden geçiriyorlar; ona da baktılar, o gözlerini indirmedi, yavaş yavaş yürüdü. Az sonra, arkasından bir erkek sesi, 'parola'yı söylüyor: "— ... nasılsınız Fatma Hanım?" Bu, buluşmayı temin edecek olan, Rıfkı Bey'dır: sarışın, sakın bir zat. 'Beşiktaş vapuruna binmeleri ıcâbettiğinı, söylüyor. Halide Hanım, hıncahınç iskele büfesinden, bir paket tütün, biraz sigara, biraz da şanı fıstığı alarak vapura biniyor; kasvetli bir hava, bir şey yağacak ama, ne: kar mı, sulusepken mi? Martılar çığlık çığlığa, savruluyorlar; aslında, güvertede oturması daha uygun ama, dışarsı o kadar soğuk ki, salona geçecektir.
Hay aksi şeytan! Deniz penceresinin önünde oturan o genç kız, Darülfünundaki talebelerinden birisi olamaz mı? Ne kadar da benziyor. Dönüp dönüp bakması, hayra alâmet değil! Halide Edip'ı tanımaması lâzım; halktan bir kadın gibi, tütün paketini üzerine vurarak açacak, sigara sarmaya başlayacaktır; için için, halk kadınlarını ne kadar iyi taklit edebildiğini düşünerek! Talebesinin, bakışlarını her an üzerinde hissediyor, korkuyor da: sigarasını dudaklarına iliştirip, kibriti çaktığı sırada, 'rolünü' unutmuş, kendisi gibi davranmıştır. Kız ya tanır da, 'hocam' diyerek yanına gelirse!.. Bir başkası
94
olduğu kanaatim güçlendirmek için, sigarasını içer içmez, külahını açmış, fıstık atıştırmaya başlamıştı, hem Je görgüsüz bir kadın gibi, kabuklarını yere tüküre tü-küre!..
"... bu ona benim Halide Edip olmadığım kanaatini vermiş olacak ki, yüzünü denize çevirdi. Gerçi beni hiçbir zaman ele vermeyeceğini biliyordum; ama, bana yardım edenler, ölümle tehdit edildiği için, beni tanımaması kendi menfaatine olacaktı..."
Beşiktaş'tan bir arabayla, Nişantaşı'na çıkmışlardı; iner inmez, Rııfkı Bey demişti ki: "— ... beni uzaktan takip ediniz: bir kapının önünde durup, ayaklarımı paspasa silip çekildikten sonra, o kapıdan giriniz: Cami Bey, üçüncü katta oturuyor. Bir saatten fazla kalmayınız, ben sizi köşe başında bekleyeceğim... " Çıktığı zaman, Rıfkı Bey'i gerçekten köşe başında bulmuştu. Hava hâlâ soğuk, yukardan kar tozu mu, su tozu mu belirsiz, bir şeyler dökülüyor. İnsanlarda, garip bir telâş; birbirine karşı, bir yabancılık hissi! Osmanbey'e kadar yürümüş, orada, arabacısı zenci bir arabaya binmeye karar vermişlerdi ama, binecekleri sırada, üniformalı iki İngiliz polisiyle, bir sivilin binenleri kontrol ettiğini fark ettiler. Arabanın önünde, 'kasd-ı mahsusla' durup, güya konuşuyorlar. Halide Edip Hanım, diyor ki:
— ... bildiğiniz gibi, ben bugün buraya 'efendi hazretlerini' görmeye gelmiştim..."
Rıfkı Bey, cevap veriyor: "— ... öyle mi? Ben de yakında kendilerini ziyarete gideceğim..."

Rıfkı Bey, bir temenna ile veda etmişti. Halide Edip, ara-baya tek başına bindi, arabacıya onu 'Köprüye götür-
95
meşini söyledi. Mahmüre Ablaya gidinceye kadar, en az üç kere araba değiştirmeyi kuruyordu. Kısa bir müddet sonra, arabacının ona garip garip baktığını, Beyoğlu'nda lüzumundan fazla yavaşladığını hissetti. Kim bilir, belki de onu İngiliz Volisine teslim etmeyi aklından geçirmekte idi. İlân edilmiş olmamakla beraber, onu haber verenlere beş yüz veya bin İngiliz lirası ödeneceğini duymuştu.
"... bu para, bu zavallı için bir hayli ehemmiyet taşıyabilirdi, mamafih, beni sağ salim Köprüye kadar götür-dü...")
Halide Edip, on gün kadar önce İstanbul'da başlamış, bu 'serencam'ın, hangi merhalesinde olduğunu; Yunus Nâdi Bey'in sözlerini işitince, birdenbire anlayacaktır:
"— ... Halide Hanım, siz ne dersiniz? Bendeniz, 'millî' bir ajansı faaliyete geçirmenin, artık bir zaruret haline geldiğini, düşünmekteyim, zira hangi cihetten baksak..."

Batmış güneşin, yorgun kızıllığı. Başlarının üzerinde, bağlanıp çözülen karga sürüleri, sanki boşluğa savrulmuş, kara mendiller. Lokomotifin hışıltısı durmuş, bacasından duman kusmuyor ama, kokusu etrafı sarmış. Halide Edip, sahilden ağır ağır uzaklaşıp, araya atılmış tele tutunarak, karşı sahile yaklaşan ilkel bir salın üzerinde olduklarını, yeniden keşfediyor. Yunus Nâdi Bey, gözlük camlarında birer istifham, yüzüne eğilmiş, sorduğuna cevap beklemektedir.
"— ... haklısınız, efendim: dahile ve harice, Ankara'nın sesini duyurmak, bir vatan vazifesi! Lâkin Mustafa Kemal Paşa'yla, meseleyi tezekkür etmeden..."
Yunus Vâdi Bey, heyecanla sözünü kesti: "— ... o art-ı evvel, hanımefendi! Teferruatı, bilâhare teemmül edilir: meselâ teşkilât ve propagandanın, mâhiyet ve muhtevası..."
Hemen herkes, su üzerindeki derme çatma bir salda bulunmanın, tedirginliğini yaşıyor: Halide Edip'in gözü, bir ara, üzerinde kayıp gittikleri suya daldı: akşam alacasında, daha koyu, daha endişe verici bir eflâtuna dönmüş. Hemen hemen, bütün erkekler sigara içiyor, aralarında konuşuyorlar. O da bir sigara yaksa mı? Gözlerinde bu ifadeyle, kocasına baktı. Dr. Adnan Bey, ajans fikrine takılmıştı.
"— ... evvelemirde münâsip bir ad lâzım..." diyor; "—... meselâ Türk Ajansı... veyahut, Ankara Ajansı..."
Halide Edip Hanım, tütün düşkünlüğünü ânında unutmuştu; heyecanla eşinin sözünü keserek, atıldı: "— ... meselâ Anadolu Ajansı..." dedi. Kısacık sustu, iri siyah gözlerini, akşam alacasında kaybolan nehir, yıkık köprü, drezinler ve lokomotif üzerinde gezdirerek; çok daha kırık, çok daha derin bir sesle tekrarladı:
"— ... evet, Anadolu Ajansı... bence en iyisi bu!.."
Yunus Nâdi'ye dönerek, soruyor: "— ... siz ne dersiniz, efendim?"
Yunus Nâdi Bey de, etkilenmiştir; o da gözleriyle, mor dağları, savruk bulut yığınlarını, yorgun soluyan yaşlı lokomotifi, salda teli çeken, mütevekkil köylüleri âdeta okşayarak; biraz Halide Hanım'a, biraz kendi kendine:
"— -.. Anadolu Ajansı mı?.." dedi, "— ... evet, muvafıktır! Tebrik ederim ham'fendi!.. Bir hakikate ad koydunuz; gider gitmez Paşa Hazretleri'ne arz edelim..."
97
96
- lütfen çok sıcak su, sabun ve kese!.."
Ankara'da akşam, güneş battı batıyor; İstasyon binasının camlarında, gurup kızıllığı. İstasyonun önünde, peronu doldurmuş mümtaz bir kalabalık; kalpaklı, fesli, üniformalı 'zevat'; aralarında, -İstanbul 'havalı'- bazı kadınlar dikkati çekiyor. İstasyonun arkasında, fayton, araba, otomobil, her çeşit vasıta. Mustafa Kemal Paşa'nın otomobili Ziraat Mektebi istikâmetinden gelerek, taşıt kalabalığı arasından geçti, İstasyon binası methaline yanaşıp, orada durdu. Başta, siyah sakalı göğsüne akan, Ankara Valisi Yahya Galip Bey; 'hazırûndan' birkaç kişi, arabaya ilerliyor; kapılar açılmıştır, Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fuat Paşa iniyorlar; Mustafa Kemal Paşa, başladıkları 'muhavereyi' sürdürerek çıkacaktır, ciddi ve kararlı görünüyor:
"— ... onlar, Meclis-i Meb'ûsan'ı basıp, meb'usla-rı derdest ediyorlar... biz birkaç İngiliz zabitini tevkif etmişiz çok mu?"
Ali Fuat Paşa, tereddütsüz ekledi: "— ... esasen, tevkif emrini derhal vermiş bulunuyorum..."
Ankara Valisi, mütebessim, elini uzatmıştı: "— ... Hoş geldiniz Paşa hazretleri!., safalar getirdiniz!.."
İki Paşa da gülümsüyordu. Validen sonra, onun birer birer tanıttığı, karşılayıcılarla el sıkışıyorlar. Daha sonra, bekleşen kalabalığın içine doğru, konuşarak yü-
98
rüdüler. Kalabalık, saygılı bir çekingenlikle açılarak, onlara yol veriyor... Mustafa Kemal Paşa merak etmişti, sordu: "— ... tehir filân yok ya, Vali Bey!.."
"— ... yok Paşa hazretleri, demiryolu telgrafından öğrendik: katar şu anda, Sincanköy'ü geçmiş bulunu-yor...
Gün batmış. Tren, Sincanköy İstasyonu'ndan, soluk soluğa uzaklaşıyordu: lokomotifin bacasından, kalın ve karanlık bir duman, halka halka, geriye savruluyor; vagon camlan, akşam kızıllığından tutuşmuş, bir yanıp bir

sönüyorlar. Makinist, uzun ve hicranlı bir düdük çaldı; yolcular, -hangisi olursa olsun-, o an kendilerini, kaderin elinde oyuncak hissettiler:
İstanbul'dan yola çıkalı, bu kaçıncı günbatımı, onuncu mu, on beşinci mi? Kimse, ne olacağını bilmiyor; yalnız kendisinin değil, memleketin ne olacağını da! ,
Koridorlar, kompartımanlar, tıklım tıklım dolu, çok kalabalık: bunların çoğu, içi içine sığmayan meb'uslar, Ankara yolcuları. Kapısı açık kompartımandan, vagonun koridorunda duran bir gruba, akşam kızıllığı vurmuş: Hüsrev, Yunus Nâdi, Yusuf Kemal ve Cami Beyler, tepeden tırnağa gurup kızılı, sohbete dalmışlar:
"— ... daha kaç istasyon var yahu?"
.— ... Mallıköy'ü geçtik... Sincanköy, arkamızda •Kaldı... artık önümüz Ankara!.."
Hüsrev Bey, hatırı sayılır soğuğa rağmen, koridordaki açık vagon penceresine yaslanmış, dışarıya bakıyordu: manzara, Ankara manzarası: tepeciklerin eteklerin-
99
den kıvrılan katar, çamurlu bir akarsuyu, solunda bırakıyor...
Az sonra, Hüsrev Bey'in telâşlı ve heyecanlı sesi duyulacaktır:
"— ... bağlar göründü, Beyler... Ankara'nın bağları!"
Bunun üzerine, kompartımandakilerin bazıları, camını açıp oradaki pencereye; geri kalanı da, koridorun boş pencerelerine, paldır küldür, hücum ediyorlar.
"— ... hani yahu? nerede?"
"— ... ne tarafta, bu bağlar?"
Çok sürmedi, tren, lokomotifin çevresinde, beyaz buhar fıskiyeleriyle, dokunaklı çığlıklar atarak, Ankara Istas-yonu'na girdi. Günbatımının, şurup rengi kızıllığı hayli dağılmış; hem istasyona girmekte olan tren, hem istasyon binası, hem de treni tehalük ve merakla bekleyen karşılayıcılar; insana, o kalpak kalabalığından, toz halinde dağıldığı hissini veren, bir akşam alacasıyla gölgelenmişti. Trenin yeknesak soluması, keskin buhar ıslıkları, düdük sesi; bekleşenlerin uğultusuna karışınca, gizlice kızıla çalan bu loşluk, daha etkili bir hâl alıyordu... Katar, iyice yaklaşınca, kalabalıkta bir dalgalanma oluyor: karşılayıcılar, insiyaki olarak, vagonlara yaklaşıyorlar.
Halide Edip, vagon penceresinden, -kalpaklı, fesli, üniformalı, redingotlu-çeşitli yüzleri, ona mendil sallayan, irili ufaklı elleri görünce; içinde coşkun bir sevinç köpürmüş, biraz da şaşırmıştı: böyle bir karşılama beklemiyordu hiç.
Tren yavaşladıkça, alacakaranlığa rağmen,
100
hreler iyi kötü seçiliyordu. Halide Edip Hanım, iri si-^âh gözleriyle, etrafı araştırarak biraz merak, biraz da heyecanla; bir ara, eşine sordu:
«__... Adnan Bey, Didâr'ı görebiliyor musun?.."
Dr. Adnan Bey'in cevabı, müphem: "— ... hava karardı, pek bir şey seçilemiyor kı!.."
Peronda, akşam karanlığı; kimin nerede olduğu, tam fark edilemiyor. Yalnız, bir grup insanın, vagonun kapısına yaklaştığı, şüphe götürmez: Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa ve Ankara Valisi Yahya Galip Bey. Üçü de, gülümsüyorlar.
Vagonun kapısı, açıldığı sırada, Mustafa Kemal Paşa, tam karşısındadır; vagonun basamağından, inmeye davrandığını görünce, nezâketle elini Halide Edip Hanım'a uzatıyor; onun elini tutup, inmesine yardımcı oluyor...
"— ... safa geldiniz, hanımefendi! Nasılsınız?.." "— ... safa bulduk, Paşa Hazretleri!.. Siz nasılsınız?"
Dr. Adnan Bey, Halide Hanım'ın arkasından inmişti.; onu Ali Fuat Paşa karşıladı; Mustafa Kemal,bu esnada, Halide Edip'e, yanı başındakini tanıtacaktır:
"— ... Ankara Valisi Yahya Galip Bey!.."
Yahya Galip Bey, başını eğerek, gülümsedi:
'— ... Ankara, vürudunuzla teşerrüf eyledi, hanımefendi!.."
, inenler, karşılayanlar; iki taraf arasında yaşanan, heyecanlı, biraz da telâşlı sahneler. Bu arada, Yunus Nâdi Bey'le diğer meb'usların Gâzi'nin bulunduğu tarafa geldikleri görülüyor: Mustafa Kemal ve Ali Fuat paşa-arın, bu defa, Yunus Nâdi Bey ve grubuyla selamlaşma-
sı> el sıkışmaları.
Didâr Hanım da, eşi Miralay Emin Bey'in yardımıy-

101
la, kalabalığı yararak, Halide Hanım'a yaklaşmakta 1 dır; nihayet onu görebilmiştir; sevinçten tıkanmış, Ses. leniyor:
"— ... Halide! Halide! Ben hurdayım, bakar mı. sın?"
Halide Hanım, onu görüyor: "— ... Didâr!"
Dr. Adnan Bey'i bırakarak, bir telâş, Didâr Hanım'a doğru koştu. Hasretle sarılıyorlar: Didâr Hanım'ın kolları ve sesi heyecandan titremektedir:
"-— ... çok şükür! Allahıma, çok şükür: sağ salim, gelebildin!"
Halide Edip Hanım kucaklaşma esnasında eğilip, biraz da kulağına söyler gibi, diyor ki: "— ... Didâr, lütfen sıcak su... çok sıcak su... sabun ve kese!.. Kendimi ne kadar kirli hissediyorum, bilemezsin!"
Didâr Hanım gülerek, cevap verdi: "— ... merak etme, evde hepsi hazır! Hamamı yaktım, seni bekliyor!.."
Kalabalığın arasından sıyrılıp, arabaya doğru giderken, öteki grubun yanından geçeceklerdir: Mustafa Kemal ve Ali Fuat Paşalar, Ankara Valisi, Yunus Nâdi Bey,. Dr. Adnan Bey, Cami Bey, yeni gelen meb'uslar ve onları istikbâl edenler de; hem ağır ağır, istasyon dışına yürüyor, hem de aralarında konuşuyorlar.
Mustafa Kemal, Yunus Nâdi'ye diyor ki:
"— ... siz seyahatinizde, âdeta bir erkânıharp planı tatbik ettiniz ve pek iyi yaptınız!.."
Yunus Nâdi'nin cevabı, hayli endişe verici:
"— ... efendim, tehlike henüz, münhasıran şahsımı alâkadar eden, hissî bir endişeden ibaretti; fakat zamanla, o taraflarda filân kafilenin, filân yerde parçalandığını işitmek, hiç de müstebât değildir..."
Ali Fuat Paşa, altını çiziyor: "— ... bu kadarı bile mühim. Tedbirde kusur etmemek vazifedir."
102
Mustafa Kemal Paşa gülümseyerek, onlara müjdele-j.< u____bilmem muttali oldunuz mu? Celâlettin Arif
Beyde geliyor!"
Yunus Nâdi Bey'in yüzü aydınlanmıştı: "— ... İbrahim Süreyya Bey..." dedi, "— ... o da yoldadır: meb'us-ların kısm-ı âzami gelecek ümidindeyim."
Mustafa Kemal sustu, birkaç adım sessiz yürüdükten sonra; biraz üzgün, biraz kızgın fikrini söyledi:
"— ... Rauf Bey de, gelmeliydi. Zamanında, ikaz ettik, ama..." Sözlerini askıda bırakıp, nedense başka bir sesle konuyu değiştirdi: "— ... Celâlettin Arif Bey, Mec-lis-i Meb'ûsan Reisi olarak, İstanbul'u terk etmekle,
pek iyi yapmıştır..."
Yunus Nâdi birden durup, kollarını iki yanına açarak: "— ... aman Paşa Hazretleri..." diyor, "— ... İstanbul terk edilmeyecek gibi mi?.. Orası artık esir bir şehir!.."
düncü defa tl«na karşı c
Salih Paşa Hükümeti İstifa Etti
YENİ KABİNEYİ 'DAMAT' FERİT PAŞA'NIN KURMASI BEKLENİYOR
Dersaadet {2 Nisan 1336/1920) - Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin 3 Mart'taki istifası üzerine, 8 Mart'ta kurulup faaliyete geçmiş olan Salih Paşa Hükümeti, Babıâli'deki son içtimâim müteakip istifa etmeye karar vermiştir. Hükümet'in istifası, Zât-ı Şâhâne'ye takdim edildikten sonra, yerli ve ecnebi matbuata bildirilmiştir.
16 Mart tarihinde İngiliz silâhendazlarının İstanbul'u ve Mec-lis-i Meb'ûsan'ı fiilen işgal etmeleri üzerine, esasen bir idare ve hükümet selâhiyeti kalmamış olmasına rağmen, Salih Paşa'nın istifasını geciktirmesi, daha ziyâde Anadolu'daki harekâta zaman kazandırmak maksadına atfediliyordu.
Hükümet son olarak Düvel-i İtilâfiye Mümessillerine dün verdiği cevabi notasında, 'Kuva-yı Milliye'yi ve Mustafa Kemal Paşa'yı toptan âsi ilân etmeyi ve reddetmeyi, asla kabul edemeyeceğini' bildirmişti.
Babıâli mehâfilinde dolaşan rivayetlere göre, yeni hükümetin tesisine, 'Damat' Ferit Paşa Hazretleri memur edilecektir; Dör-
t
105
104

HANİ BÖYLE OLMAYACAKTI!..
"... Yahu, hani kabine istifa etmeyecekti? Hani Ferit Paşa Di-vân-ı Âli'ye verilecekti? Hani 'Hürriyet ve İtilâf kokuşmuştu? Hani meb'uslar kabineye girecekti? Hani Mustafa Kemal istanbul'a gelecekti? Hani Harekât-ı Milliye memleketi kurtaracaktı? Hani Meclis'de Fransa İhtilâli'ndeki gibi, celâdetler gösterilecekti? Hani 'Felâh-ı Vatan' yedi düvelle başa çıkacaktı? Hani renk renk, ordular gelecekti? Hani İngiltere karışacak, Fransa bunalacak, İtalya dağılacak, Hind ayaklanacak. Çin canlanacak, cihan pusulayı şaşıracak, sonra Lenin ile Enver, Troçkiy ile Talât kol kola, bu karmakarışık Dünya haritası üzerinde, batıdan doğuya kadar gezecek, tozacak, hükümrân olacaktı?
Hani beni asacaklardı? Ayân'ı dağıtacaklardı? Fırka'yı kapatacaklardı? Hani Çürüksulu sadrazam olacak, İzzet Paşa kabine teşkil edecek, Cami Bey Dahiliye Nezâreti'ne gelecekti? Hani istifa için sebep yoktu? Hani Mister Wilson lehimizde idi? Hani Anzavur Bey vuruldu idi? Hani Hazım Bey Ma-yıs'da Anadolu köy düğünü yapacaktı? Hani Biga'ya heyet gidecekti? Hani 'Piyer Loti Cemiyeti' heykel dikecekti? Hani Ferit Paşa Sadâret'e bir daha gelmeyecekti? Hani Le Temps bir şey demişti; hani The Times'\n şubat sayısı, bir şey yazmıştı?
,6<lco,=c3,^eoUca,h0,sa,ca,kunU>aca,
^padayaca^
.|ltihatç„ar'ne dediyse, hep aksi olmuŞ...BU»öan
(4 Nisan 1336/1920) Alemdar
t
106
• •. esir bir payitaht: istanbul!..*
Limandaki, İtilâf Donanması: Boğaziçi'ne doğru uzayıp giden, kruvazör ve muhripler; hafif dumanlı şehrin, iki yakası arasında; çelikten bir duvar gibi, yükseliyordu. Kararsız ilkbahar güneşi, bir buluttan çıkıp, öbürüne giriyor; bu da, denizdeki ışık çakıntılarının, bir an belirip kaybolmasına; zırhlıların, bir aydınlanıp bir kararmasına neden oluyor. Geride Sultanahmet, Ayasofya ve Süleymaniye camilerinin, zarif siluetleri; bütün incelikleri ve görkemleriyle, ufka âdeta işlenmiş.
Kruvazör ve destroyerlerin güvertesinden, karşılıklı işaret flamalarının, inip kalktığı görülüyor; çatanalar, sahille gemiler arasında, bıkıp usanmadan denizi teyelliyorlar. Hafif sis ortamında, daha genişlemiş, fakat içi koflaşmış, izlenimi uyandıran, dağınık liman sesleri: bazen, birbiriyle iç içe; bazen, biri öbürünü silerek! Çatanaların ihtilâçh pat patları, yorgun martı çığlıkları; Galata'dan hareket etmiş, bir Fransız yolcu vapurunun, üst üste, üç kalın düdüğü...

Ecnebi işgali altındaki, Osmanlı payitahtı.!
Babıali. Sadâret Binası'n.n, cümle kapıs. önünde, süngülü nöbetçiler, nöbet değiştiriyordu; etraf, tenha: bir ıkı resmi araba, su tozundan nemli ağaçlarda, kuş cıvıltı-
108
|arr 'ashab-ı mesâlih'ten, girip çıkan az! Devair-i Res-miye'ye ait, bir binek arabası; nal şakırtılarıyla, kapının önünde duracaktır. Arabadan, giyimi kuşamı yerinde, 'kıranta' bir zât iniyor: tıknaz ve bol bıyıklı, fesinin ka-hbı düzgün; elinde, o günkü Alemdar ve Peyâm-ı Sabahı.. Biraz telâşlı görünmektedir, faytondan hızlı adımlarla ayrılıp, nöbetçileri geçerek, içeriye girer. Kim bu, sivil giyinmiş, bir Osmanlı zabiti mi? Evet, Miralay Reşit Ahmet Bey!
Babıâli binasında, Hey'et-i Vekile İçtimâ Salonu'nun, müzeyyen kapısı aralandı. Kapının önündeki iki nöbetçinin arasından, dışarıya, bir kalem efendisi süzülüyor: orta yaşın üzerinde, saçları kırlaşmış; kırçıl bıyıkları, sünnet-i şerif üzre kesilmiş bu zât, Sadâret-i Şahâne'nin, Kalem-i Mahsus Müdürüdür. Onun çıktığı anla, Miralay Reşit Ahmet'in kapının önüne geldiği an, çakışıyor. Miralay, biraz aceleci, biraz esrarengiz bir tavırla, Kalem-i Mahsus Müdürü'ne yaklaşacaktır; onun yaklaştığını gören Müdür de durur, merakla eğilip sorar:
"— ... hayrola, beyim? Bu ne istical?.."
Miralay Reşit Ahmet'in cevabı, alçak sesle, biraz da esrarengiz:

"— ... efendim, Dahiliye Vekili hazretlerine, arz-ı malûmat edecektim: mühim bir husus vardı da!.." Biraz sustu, sonra daha alçak sesle ilâve etti: "— ... bendeniz, Yıldız İstihbaratı'ndan, Miralay Reşit Ahmet..."
Kalem-i Mahsus Müdürü, hep öyle hafif müstehzi: • -. teşerrüf ettik, miralayım! Lâkin şu anda..."
Miralay Reşit Ahmet, onun sözünü keserek, sessiz fakat ısrarlı, devam edecektir:
"— ... vaziyet hem mühim, hem müstacel!.. Ankara'nın Geyve'de derdest etti-
109
ği, Hey'et-i Nâsuha'nın... Müdafaa-i Hukuk'a iltihâkı-nı istihbar ettik..."
"— ... öyle mi? Vah vah vah!..sizin de, hakk-ı âliniz var miralayım; gel gör ki Hey'et-i Vekile... vallahi, nasıl söylesem? Kanaat-ı âcizaneme göre... daha az müstacel olmayan, bir keyfiyeti münâkaşa ediyor..."
Eğildi, sır tevdi ediyormuş gibi, âdeta fısıldayarak, cümlesini tamamladı:.
"— ... hükümet pamuk ipliğine bağlı..."
O esnada, içerde müzakere devam ediyordu. Hey'et-i Vekile İçtimâ Salonu, Devlet-i Aliyye'nin, artık mana ve ehemmiyetini kaybetmiş, bütün ihtişam ve debdebesini taşıyor: yaldızlı kristal avize salkımları, ağır ve tumturaklı kadife perdeler, nadide Acem halıları, cafcaflı mobilyalar.
Ağır perdeler, dışardaki bulut aydınlığını, daha da örtüyor; salon, âdeta loş; avizeler yakılmamış; uzun, kalın ve ağır masanın etrafındaki tumturaklı koltuklarda, Hey'et-i Vükelâ, donuk sıkma gözlükleri, meyyus bıyıkları ve tasalı ahnlarıyla, Salih Paşa'ya dönmüş, söylediklerini dinliyor. O İngilizlerin çirkin 'emr-i vâki'sin-den beri, hayatına âdeta yabancılaştı; sanki burada yanlışlıkla bulunuyor, bu tatsız vazifeyi ifa ediyor; hakikatte, genç bir erkân-ı harp zabiti olarak, Berlin'dedir: demir soğuğu bir gece, Unter der Linden'in ışıkları yanmış; Baron Colmar von der Goltz'un maiyetinde operaya gidiyor, Wagner'i seyredecekler, 'Tristan und Isolde!'
Bir ara kendisini, nazırlarının yüzüne ayrı ayrı bakarak, kaderini anlatmaya çabalarken, yakaladı; vekârını ko-
] 10
ı-uyordu, burası muhakkak, lâkin çetrefil ve sıkıntılı bir hâlet-i ruhiye içinde olduğu, acaba sözlerinden anlaşıyor mu?
«_ ... İtilâf Devletleri Yüksek Komiserlerinin, tarafımıza tevdi ettikleri talepler, mesele olmakta devam ediyor--- Harekât-ı Milliye'yi alenen takbih... ve tenkiline tevessülümüzde ısrar ediyorlar... verdiğimiz cevabî notayı reddetmişlerdir... red sebebi, Ankara'yı tasvip eylediğimiz manasını çıkarmış olmalarıdır..."
Vekiller, kimisi dalgın, kimisi 'fevkalâde müteellim', kimisi not almak bahanesiyle, suratını gizlemiş, onu dinliyorlar; Salih Paşa, yüreğini karartan bu sıkıntıyı; Hün-kâr'dan Diyarbekir'e sürgün emrinin çıktığı gün, hissetmiş olduğunu, elinde olmaksızın hatırlıyor; Abdülha-mid-i sâni, bilinmez hangi jurnale istinaden, kayınpederi Müşir Fuat Paşa'yı Şam-ı şerife 'nefyetmişti'; onu da önce Diyarbekir'e, sonra da Sivas'a!
Ne karanlık günlerdi onlar, en az bugünkü kadar.
"— ... Vakıa biz sadece üç haftalık bir hükümetiz... şahsi kanaatim odur ki, onların talepleri istikâmetinde bir beyanatta bulunmak, hükümetimize düşmez..."
Sustu, içinde derin bir sızı; sanki Kut-ül-amâre Muhasarası, olanca şiddetiyle devam ediyor; biraz önce, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti'ne, Cephe kumandanı Colmar von der Goltz (Paşa)nın, tifüsten vefat ettiğini bildiren, telgraf gelmiştir; o Goltz Paşa ki, nezdin-
de kaç sene...
Kendini toparladı, daha resmî bir sesle devam etti: " ••• müzâkereyi açıyorum, her vekâlet nokta-i naza-r|nı sarahaten ifade etmelidir... Fevzi Paşa hazretleri, önce siz buyurun..."
111
'Kavaklı' Mustafa Fevzi Paşa, mağdur ve hoşnutsuz görünüyordu, söze ağır ve sıkıntılı başladı:
"— ... İngilizlere teklifimiz hakikatin ifadesinden ibaret idi... Meclis-i Meb'ûsan'ı basıp, meb'usları derdest etmeleri... Harbiye Nâzın sıfatıyla, bizzat mâruz kaldığımız hakaret... Anadolu'daki harekâtın mucip sebebidir... bu

itibarla, beyanatın ilk şeklinde ısrar yerinde olacaktır... Zannımca bu, istifayı zaruri hale getirecek!.."
O sabah, Resepsiyon'dan iki defa uyardıkları halde, Marie-Laure uyanamamıştı; sebebi, biraz da 'gazeteci Fransız matmazel'i etkilemek için düzenlenmiş, o şatafatlı 'Helen Gecesi': Buzuki, birbirine zincirlenen Rumca şarkılar; üst üste devrilen, Mastika ve Uzo kadehleri. Yüzbaşı Lariviere, onu Pera Palas'a bıraktığında, saat sabahın üçü filân! Yanında Rene olmasa, sokakta dolaşabileceği şüpheli, 'Müttefik' devriyeleri, kuş uçurtmuyor.
Resepsiyon'a, sabah onu mutlaka -ama, mutlaka- 'alafranga' saat on'da kaldırmalarını not ettirmiş; galiba daha asansörde uyumaya başlamıştı; odasına rüyada gibi girdiğini, hayâl meyal hatırlıyor; yatağına, handiyse soyunmadan devrildiğini!..
Saat onda, iki telefonu duyduysa da, uyanamadı. Sorumluluğunun farkında, Karagözyan Efendi, o yaşlı Ermeni (kartvizitinde öyle yazmıyor ama, Arşen Karage-uzzian tercih edilmiş); ona vaadettiği eski 'İttihatçı'yı otele getirecek; adı neydi onun, bir tuhaf, aklında tuta-
112
adr önemli bir zât! Dersaadet'teki 'Karakol Cemiye-•ı j|e Ankara arasındaki 'ihtilâfın perde arkasını, biliyormuş: anlatabilir! Marie-Laure Oiselet, haberin kendi imzası altında; Le Temps'da nasıl yayınlanacağını bile kurmuştu; ah, randevu saatinde uyanmış olabilseydi!..
Gözünü açar açmaz, telefona sarılıp 'aşağıya' soruyor: "— ... eğer Mösyö Karagözyan, lobby'de bekliyor-
sa...
Belirgin bir Musevi Fransızcasıyla gelen cevap, gerçek bir 'sukût-u hayâl'di:
"— ... mösyö Karagözyan, teşrif buyurmadılar
Matmazel!"
Ne demek bu? Bir telâş, banyosunu 'alırken', yıldırım hızıyla düşünüyordu. Beklenmedik bir durum olmalı, bir 'fevkalâdelik'! Ne olabilir, peki? Başı öylesine ağrıyor ki, sanki çelik bir matkapla, sağ kaşının üstünü oyuyorlar; alışık olmadığı içki, üst üste içtiği sigaradan, dili damağına yapışmış, ağzı zehir. Lavabonun aynasında suratına baktı: "— ... oh mon Dıeu!.." benzi balmumu sarısı, gözlerinin çevresi, halk halka mor. Oda Ser-visi'ne, çabuk getirilmesi şartıyla, bir 'cafe noir' ısmarladı, iki de 'tartine beurre'; palas pandıras giyinirken, ne yapabileceğini düşünüyor.
Odası ne kadar dağınık: utanç verici! Şapkasını tuvalette buldu; tayyörünün ceketi, yerde sürünüyor; eteği ve bluzuyla ayrıca İstanbul'da çıkan Fransızca gazetelerle, yatağa girmiş, hepsi bumburuşuk! Bir saat içinde, ancak toparlanabiliyor. Karagözyan Efendi, 'muhtedi' yani Gregoryen değil, Katolik: St. Joseph'de okumuş; hayâli, Fransa'ya göç, Marsilya'ya yerleşmek! Fransız İstih-baratı'yla ilişkili, paraya zayıf!
113
Yüzbaşı Rene Lariviere, Sıvas'daki Kongre'de, Kemal'in, İstanbul'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti sayılan 'Karakol Teşkilâtı' Reisi, tanınmış 'İttihatçı' 'kara' Vasıf Bey'i azarladığını; bir sevişme sonrası sohbetinde, yatakta, ağzından kaçırınca, Marie-Laure, haberin ardına düşmüştü. Asıl amacı, elbette 'Kara' Vasıf Bey'e ulaşmak!.. Bu, hayli zor görünüyor, Karagözyan Efen-di'nin, muhtemelen Fransız İstihbaratı'ndan sızdırdığı, bilgiler; işi, daha da zora bindirdi: 'Kara' Vasıf Bey, hâlen Moskova'da bulunan Enver Paşa'nın 'Mutemed' adamıdır; bunların, Bolşeviklerle 'ayrı' bir teması olduğu saptanmış: bir Bolşevik miralayı, 'yoldaş' İvan İlya-çef, İstanbul'a gizlice gelerek, iki taraf arasında bir işbirliği protokolünü imzalatmak istiyor! Marie-Laure'un kaçırdığı, fırsat; işte bu fırsat!
Ayaküstü bitirdiği, yarım yamalak kahvaltıdan sonra; ilk sigarasını yakarken, kendisini otelin Halic'e açılan penceresi önünde yakaladı. Güneş epeyce yükselmişti; tıraş köpüğü beyaz bulutlar, akıl almaz bir hızla, önünden geçiyordu. İstanbul'un kurşun kubbeler, zarif minarelerle zengin ünlü görüntüsü, o bulutlardan kurtulunca, kirli gümüş pırıltılarıyla insanın gözünü alıyor; tekrar bulutların arasında kaybolunca; üzerlerine devâsâ bir tül örtülmüş gibi; Haliç'teki, küçük ve hamarat çatanaların, nasıl seyrettiği zar zor seçiliyordu.

Marie-Laure, birden pencereyi açtı: gizli gizli is ve yosun kokan, bir ilkbahar serinliği, yüzüne çarpıyor; kulaklarında Şirket-i Hayriye vapurlarının, sırtlan havlamasından farksız sirenleri! Yukarda martılar: İstanbul'un görkemli siluetine ne zaman dalsa; Pierre Loti'yi,
114
^|aUde Farrere'i büyüleyen esrarın ne olduğunu, âdeta ta ruhunun derinliklerinde hissediyor; insanın sadece bu sırn çözebilmek amacıyla, Constantinople' da 'ilelebet' kalabileceğini düşünüyordu.
O sırada, telefon tekrar çaldı. "— ... hah, işte nihayet, Mösyö Karagözyan!.. Galiba, talihim bana yardımcı oluyor..."
Sigarasının dumanı, çevresinde halka halka açılırken, ahizeyi kulağına götürüyor:
"— ... alo, ben Oiselet, eğer misafirim geldiyse..." Santraldeki kızdan, hiç beklemediği bir cevap: "— ... hayır matmazel, Yüzbaşı Lariviere konuşmak istiyorlar!"
Yüzbaşı Rene Lariviere, herhalde yanağını çukurlaş-tıran ünlü gamzesi, epeyce müstehzi sesiyle, Marie-La-ure'u iyice dağıtacak haberi ulaştırdı:
"— ... az önce Sadrazam Salih Paşa'nın istifa etmek üzere olduğunu istihbar ettik: Mademoiselle 'Le Temps', acaba uykudalar mı diye merak ettim de..."
Sigarasını âni bir öfkeyle, kül tablasına bastırırken, Marie-Laure Oiselet, sadece küfredebiliyor: "— ... oh, la merde!"
Çıplak ampulden, sıtma sarısı bir aydınlık, titreşerek; ısınmış metal, matbaa mürekkebi ve makine yağı kokuları dağıtan; düz baskı matbaanın, üzerine dağılıyor; titreşim, sadece ışıkta değil; makinenin sarsılması, ah-Şap zemini; hâttâ, koyu bir karanlık sıvanmış, pencereleri titretiyor; işitilen, gizli tıngırtı, camların tıngırtısı!
Eli yüzü mürekkep lekesi, fesi kalıpsız bir-çırak, baskı, yı gözetliyor; gözleri küçülmüş, iyice uykulu. Ustası amele kıyafetli, tel gözlüklü bir makinist; sırtını matbaaya vermiş, ağzında küçülmüş sigarası, bastığı gazeteyi yüksek sesle okumaktadır:
"— ... Salih Paşa reiskâra geldiği günden beri, ne harici tatmin etti, ne dahili; devleti, Kuva-yı Milliye denilen dahiye-i dahyadan kurtarmaya çalıştı... bilâkis denilebilir ki, nazırlarımız ef âl-ü-ahval ile..."
Solgun, sıtmalı ışıkta, titreşen gazetenin başlığı, zorlukla seçilebiliyordu: 'Peyâm-ı Sabah'; onun altında, iri puntolu harflerle, o günün önemli haberi verilmişti: "SALİH PAŞA NİHAYET İSTİFA ETTİ!"
Ertesi gün, Akaretler'deki evin oturma odasında; aynı gazete, Zübeyde Hanım'ın damadı Mustafa Mecdi Bey'in, iki eli arasında, önüne açılmıştı; Damat Bey, hayli kırık bir sesle, Ali Kemal Bey'in başmakalesini, sedire yan gelmiş kayınvaldesine; pufla yer minderindeki, zevcesi Makbûle'ye okuyordu:
"— ... o, harekâtçıları teşci ediyorve Kuva-yı Milliye'den... feryâd-ü-figan eden... ve taraf taraf, mukavemet göstermeye kalkışan halkı da... siyânet etmiyordu..."
Makbule, elinde tığ, ipini parmağına dolamış, hem dantel örüyor; hem de, endişeli gözlerle, ara sıra kocasına bakıyor: şehrin İngilizler tarafından işgali ile birlikte, vaziyet Ankara'nın aleyhine dönmeye başlamıştır; 'maazallah bu, 'Paşa Ağabeyi' için, bir felâkete müncer olabilir'.
116
Genç, aydınlığı taptaze bir ilkbahar güneşi, camlara vurmuş! Yüksek tavanlı oturma odasını, ısıtmamışlar; üşü-meseler de, kalın duvarların kıştan kalma rutubetiyle, gizlice ürperiyorlar. Sedir, salıncaklı koltuk, pufla yer minderleri, işlemeli perdeler; mütevazı bir oda: bunların yarısı, 'Balkan Hezimeti'ni müteakip, İstanbul hicreti esnasında, Selanik'ten getirilmiş; yarısı, 'sümmete-darik' Kapahçarşı'dan, alınmış!
Koltuğa oturmuş, 'kıraatına' devam eden Mustafa Mecdi Bey'in, yanı başındaki alçak sehpada, iki başka gazete dikkati çekiyor: Akşam ve İkdam.
"— ... kalkışan halkı da siyânet etmiyordu: işte bu mağşu-şâne siyasettir ki..."
Havada bir an, her şeye rağmen hayatın güzel olduğunu hissettiren, köpüklü bir kahve kokusu gezindi. İki gecedir Akaretler'de kalan Fikriye, mutfakta kahve pi-şiriyordu da, ondan! İri, hafif çekik gözleri, maltızdaki ateşin üzerinde koyu ve köpüren beşlik cezveye dikilmişti; yalnız kulaklarıyla değil, 'âdeta bütün

mevcudiyetiyle', Mecdi Bey'in okuduklarını dinliyor: "— ... Salih Paşa kabinesini, reiskârdan devirdi!" Genç kız ürpermesin mi? Tüyleri, diken diken olmuştu. Mutfak, güneş görmediğinden; daha serin, daha nemli; ondan olmasın? Alt dudağını hafifçe ısırıp, -çocukluğundan beri, böyle yapıyor- cezvedeki kahveyi, beş fincana taksim etti; sonra da, ikrama hazırlandı.
Bunlar üç kardeş, Miralay Hüsamettin Bey'in çocukları; bir oğlan, Enver; iki de kız, Jülide ve Fikriye! İlk zevci Ali Rıza Bey'in 'ufûlünden' sonra; Zübeyde Hanım, yoksul dulluğunun basıncına dayanamayıp, Ragıp Bey'le evlenmeseydi; hiç kuşkusuz, bu çocuklar, onların haya-
117
tına giremeyecekti; girmeleri, en çok Fikriye'yi etkiliyor-genç kız, 'Paşa Ağabeyi'ni, apoletleri sırmalı, Macintosh yağmurluğu içinde, yağız ve sarışın, ilk defa görünce, aklı başından gitmişti; o gün bugün, zaafı, her halinden fark ediliyor; zaten Zübeyde Hanım'ı, endişelendiren de budur!
Fikriye, kahvesini sunmak üzere, önce ona yönelmişti; oluşuveren sessizlikte, Mustafa Mecdi Bey'in, yazısını okuduğu muharririn adını, yüksek sesle söylediği işitildi: "— ... Ali Kemal!" Fikriye, elinde olmaksızın, tepki gösteriyor:
"— ... Allahından bulsun, e mi? Vallahi, her makalesi, sinirlerimi oynatıyor: harap oluyorum..."
Makbule, -belki kasten- onu duymamış gibi yaptı; kocasına dönerek, kaygıyla sordu:
"— ... şimdi ne olacak, Mecdi Bey? Acaba, tekrar 'damat' Ferit Paşa mı?.."
Fikriye eğilmiş, Mustafa Mecdi Bey'in kahvesini veriyordu; "Allah saklasın!" dememek için, kendini zor tuttu; Mecdi Bey karısına, kahvesinden höpürdeterek ilk yudumu aldıktan sonra, cevap verecektir:
"— ... bunun 'acaba'sı mı kaldı, Makbule? Haberi, âdeta bir kat'iyet olarak, aynı gazetede okumadık mı?"
Makbule, kahvesini alırken, kirpiklerini eğiyor; Fikriye ile göz göze gelmek istemez gibidir.
"— ... Paşa Ağabeyi'min işleri fevkalâde zorlaşacak!"
Zübeyde Hanım; Fikriye'nin ince endamına, Makbû-le'den hayli farklı -alafranga-giyimine dalmıştı: oğlu, Ragıp Bey'le izdivacını, ne kadar 'mesele' yapmış; hatta bu sebebten, alıp başını, nasıl Manastır Askeri İdâ-di'sine çekip gittiyse; bu izdivaç vesilesiyle, hayatına girmiş olan bu 'asrîlik' meraklısı genç kızın, 'etrafında per-
I ıs
Yordu- , ı .chndan tuttuğu kahve fincanını, öbür ^"tL, ne uğurlar bu onculda-ded, "... 1-
dığı anlaşılıyordu.

119
FERİT PAŞA HAZRETLERİ, TEKRAR SADRAZAM!
Zât-ı Şahane 'Mustafa Kemal'in hakkından gelinmesini' emir buyurdular.
İstanbul (5 Nisan 1336/1920) - 30 Eylül 1336'da istifâen, Sadâret makamını Ali Rıza Paşa'ya bırakmış olan, 'Damat' Ferit Paşa Hazretleri, bu kere, dördüncü kabinelerini kurmuş bulunuyorlar. Kendilerini tekrar sadârete getiren İrâde-i Seniye, bir İngiliz yüzbaşının önünde kıraat edilmiş; muhtevasında 'Sulh ve Sükûn' temennisinde bulunularak; 'Mustafa Kemal'in hakkından gelinmesi' emir buyurulmuştur.
Dördüncü 'Damat' Ferit Paşa kabinesinde, Sadrazam ve Hariciye Nâzın olarak, bizzat Sadrazam Paşa vazife yapacak; Harbiye Nezâreti'ne (vekâleten) Mehmet Sait Paşa; Bahriye'ye Mehmet Şerif Paşa, Dahiliye'ye Reşit Bey, Adliye'ye Ali Rüştü Efendi, Maarife ise Fahrettin Bey bakacaktır.
Şeyhülislâmlığa Dürrizâde Abdullah Hoca'nın tâyini; Adliye Müsteşarlığına ise, İngiliz Muhipleri Cemiyeti Reisi Sait Mol-la'nın getirilmesi kat'iyyet kesbetmiştir.
120
HATT-I HÜMÂYÛN VE YENİ KABİNE
"... bu şımarıklığın bu derece vahim bir hâle gelmesinde, Ali Rıza ve Salih Paşa kabinelerinin, büyük dahli vardır. Ferit Paşa Hazretleri'nden sonra gelen kabineler, milleti eşkıyalığa âlet eden zorbabaşıya bir paye veriyorlar ve

onunla uzlaşmak, müzakere etmek küçüklüğünde bulunuyorlardı. Ve 'buna karşı, şimdiye kadar kabulüne çalışılan mülayim tedbirler faidesiz' kalıyordu. Bu isyan hâlinin devamının, daha vahim olduğunu gördük. Buna karşı kat'i bir tedbire ihtiyaç vardı.
Ferit Paşa Hazretleri, tekrar ediyoruz, sahip bulundukları amme güveni ile memleketi bu şakilerden temizleyecektir ve temizlemelidir. Bunu başta Halife-i Rû-yi Zemîn, Padişah-ı Osma-niyân bulunduğu halde, millet ve İslâm Âlemi bekliyor. Binaenaleyh Ferit Paşa Hazretleri riyasetlerinde bulundukları Hükümet hey'eti ile, her şeyden evvel eşkıyaya haddini bildirecek, karışıklıkların tertipçilerini ve teşvikçilerini ezdikten sonra; bittabi memlekete asayiş ve intizâmı iade edecek; ve bunları nizam mahkemesini andıran Divân-ı Harplerle değil, derhal ve sür'atle yapacaktır..."
Refiî Cevad (6 Nisan 1336/1920) Alemdar
121
- ... geliyorlar, paşam!..
Ankara, Ziraat Mektebi: gece, bir hayli ilerlemiş. Bina karanlık, bir dev hayaleti gibi yükseliyor; yalnız üst katta, Gazi'nin; alt katta ise, telgrafhanemin, pencereleri aydınlık. Kapıdaki nöbetçiler, bir rüyada unutulmuş gibi, hareketsiz ve soğuk. Gazi'nin otomobili, müphem bir hayâl; üzerine, görünmez bir yağmur çiseliyor; geride Kalaba Vadisi, dumanlı sırtlarıyla suskun, üzerinde yeşile çalar mavi şimşekler, şaşırtıcı bir hızla, yanıp sönüyor; ardından, uzak ve hafif gök gürültüleri, bir ufuktan diğer ufka, âdeta yuvarlanıyorlar.
İsli lâmbanın, kör ışığını sırtına almış; nöbetçi memur, maniple başına yoğunlaşmıştı; yanı başında, düşünceli bir yüzle sigarasını içen, Şifre Mülhakı Memduh Bey dalmış; sigara dumanları, halka halka masaya yığılıyor; dolu kül tablalarının, kirli çay fincanlarının; kullanılmış, kullanılacak, evrakın üzerine. Camlarda, çakıp sönen şimşeklerin, irkiltici aydınlığı. Telgrafın esrarengiz tıkırtıları sürüp gitmektedir.
Gölgelere boğulmuş, telgrafçı; kesin bir dikkatle, bir süre dinliyor; sıra kendine gelince, manipleye uzanıp, basmaya başlıyor. Şifre Mülhakı Memduh Bey, dalgınlığından çıktı: bir yandan sigarasını içmekte, bir yandan da, telgrafçının eski harflerle kâğıt üzerine döktüğü, şifre
122
rakamlarına göz atıp, önündeki kâğıda metni çıkarmaktadır.
Arkalarındaki kapı işte o sırada açılacaktır: içeriye giren Kurmay Başkanlığı Yaveri, Mülâzım-ı Evvel Hayati Bey, yüzünde merak, dudaklarında bir soru, onlara yaklaşıyor:
"— ... n'oldu, yahu? Temas tesis edebildiniz mi?.."
Şifre Mülhâkı'nın cevabı müphem: "— ... zar zor Geyve'ye ulaştık: Şükrü Bey'i arıyoruz..."
Hayati Bey memnundur: "— Âlâ!.. Allah vere de, hatlara nazar değmese!.."
Yağmur karanlığı, sessiz ve sürekli şimşeklerin, yanıp sönen yalazıyla aydınlanıyor; bu asabi aydınlıkta, görünüp kaybolan, mahzun ve münzevi, telgraf direkleri; direkleri birbirine bağlayan, narin teller; ve gittikçe hızlanan yağmurun, yukardan aşağıya, o pırıltılı perdesi.
Ankara tarafından, Ziraat Mektebi'ne doğru, iki atlı; ağır, kuşkulu ve sessiz, heyûlâ gibi beliriyor; atlar da, atlılar da, iliklerine kadar ıslak; telgraf direkleri boyunca, ihtiyatlı ve son derece dikkatli, ilerliyorlar. Ziraat Mektebi'nin, ışıklı iki penceresi seçilince; öndeki, atının dizginlerini çekip, durdu; ötekisine, önce telgraf hattını, sonra koluyla bir daire çizerek, Ziraat Mektebi'nin ışıklı pencerelerini gösterdi.
İslak sakalları arasında, insana, ısırmaya hazırlanıyormuş izlenimini veren; kötü niyetli, bir tebessüm belirmiştir.
123
Oysa, Mustafa Kemal Paşa'nın odasındaki masa lâmbası, ortalığı zar zor aydınlatıyor. Paşa'nın önünde, Erkân-ı Harbiye Atlası'nın, Orta Anadolu paftası, açılmış; yanı başında, izmaritle dolu, kül tablası, bazıları işaretlenmiş, Türkçe ve Fransızca, kitaplar; sol tarafında Hâkimi-yet-i Milliye başta olmak üzere, o günkü gazeteler, vs...

Ali Fuat Paşa, Halide Edip Hanım, Doktor Adnan ve Yunus Nâdi Beyler, karşılıklı koltuklara dağılmış; 'pür dikkat' Paşa'yı dinliyor; bir manada, durum muhakemesi yapıyorlar. Şimşekler çaktıkça, camlardan içeriye, fosforlu yeşil, yeşile çalar mavi yansımalar, dolup boşalmaktadır; kısa bir an görüntü bir fotoğraf camının, âdeta negatifine dönüşüyor; arkasından, uzak gök gürültüleri, saklı ve sürekli bir tehdit!..
Mustafa Kemal Paşa, uzak bir tebessümle, Yunus Nâ-di'ye dönüp diyordu ki: "
"— ... öyledir Nâdi Bey, Ankara ilk nazarda bir çöl 'gibi görünür: zaten işin zevki de burada: bu çölden bir hayat çıkarmak, bu inhilâlden bir teşekkül yaratmak lâzımdır..."
Sigarasından bir nefes alıyor: "— ... hakikatte boş görünen o saha dolu, çöl sanılan o âlemde saklı ve kuvvetli bir hayat vardır ki, o millettir; eksik olan teşkilât..."
Biraz sustu, tebessümü daha belirginleşti: "— ... şimdi onun peşindeyiz..."
Halide Edip Hanım sordu: "— ... acaba Meclis, ne zaman toplanabilecek?"
Yunus Nâdi Bey'in endişeleri vardı: "— ... ayrıca, kerameti Meclis'den mi bekleyeceğiz? İlk intibâım odur ki, Ankara'da kâfi miktarda kuvvet bile bulunmuyor..."
Mustafa Kemal Paşa, o tarafa döndü; başka, çok daha kesin bir sesle, Yunus Nâdi Bey'in sözünü kesti:

m_ ... evet, ben her kerameti Meclis'den bekleyenlerdenim, Nâdi Bey! Bir devre yetiştik ki, meşruiyet esastır bu da ancak millî kararlara istinat etmekle mümkün olabilir..."
Halide Edip Hanım, sigara yakmaya davranmıştı, yanı başındaki kocası, Dr. Adnan Bey, bir telâş ateş uzatıyor. Mustafa Kemal Paşa, bu defa o tarafa dönüp, onlara gülümseyince, duraklıyorlar. Paşa'nın sesi, yumuşadı; müşfik bile denebilir:
"— ... İntihap bitmek üzere, hanımefendi: meb'us-lar Ankara'ya intikal eder etmez, Meclis içtima edecektir: muhtemelen, ayın nihayetine doğru..."
Doktor Adnan Bey, çakmağını yelek cebine koyarken, hayli düşünceliydi: "— ... vallahi vaziyet vahim, müşkilât çok! İstanbul'da, düşmanla müttefik bir saltanat, kaderini buna bağlamış yeni bir Sadrazam var: Damat Ferit'in aldığı ilk kararlar..."
Ali Fuat Paşa, sözü, onun ağzından alıp geliştirecektir: "— ... bir mukabil taarruz mahiyetinde görünmektedir: Anzavur eşkıyasına paşalık unvanı veriyor, bu yetmezmiş gibi Balıkesir'e mutasarrıf tayin etmiş..."
Yunus Nâdi Bey, öksürdü: "— ... hakikatte Paşam..." dedi, "— ... Meclıs-i Meb'ûsan'ı lağvetmelerinin maksadı da, başka bir mahalde..."
Halide Edip Hanım, duman helezonları halinde, araya giriyor: "— ... meselâ Ankara'da!.."
"— ... evet, meselâ Ankara'da, içtimâına mâni olmak!.."
Odanın kapısı usulca açıldı, emirber içeriye girdi; daha °nce, söylenmiş kahveleri, tepsi içinde getirmişti; sessizce dağıtırken, Mustafa Kemal Paşa, vahim bir ciddiyetle, sözü değiştirdi:

"— ... korkarım en mühimini unuttunuz!" Bir an susuyor, hepsinin kendisine baktığını görünce: "— ... Şev. hülislâm'ın Fervâ-yı Şerife'si!.." diye devam etti: "— ... 2j. yadesiyle başımızı ağrıtacak olan bence budur..."
Odada birden, o is kokulu, sessizlik; tesadüf, yeni bir şimşeğin, fosfor mavisi ışık çağlayanı, camlardan içeriye o anda boşalmıştır; hepsi, dışarıya kulak vermiş, gök gürültüsünü bekliyorlar; fakat, ses yok. Ali Fuat Paşa, ciddi ve heyecanlı, diyor ki:
"— ... evet, Paşa haklı! Hükümet Fetvâ'yı halka tamim etmiş, deniyor ki: kim ki Kuva-yı Milliye'ye dahildir veya ona muavenet eder, katli vacip ola!.."

Bekledikleri gökgürültüsü, ondan sonra, uzak ve dağınık olarak işitiliyor. Mustafa Kemal Paşa, kahve fincanına uzanırken, besbelli havayı değiştirmek için, önce emirbere seslendi:
"— ... beri bak, çucuk! sobaya iki odun at!.."

Sonra Halide Edip Hanım'a dönerek "... şu ajans meselesi?" diye, Yunus Nâdi Bey'i işaret ederek sordu: "— ... aranızda müşterek bir karara varabildiniz mi?.."
"— ... epeyce mesafe kat'edildi Paşa Hazretleri... Odanın birisini merkez ittihaz ettik, Yunus Bey'le her gün çalışıyoruz. Ali Rıza Bey de, bize katıldı..."
"— ... hangi Ali Rıza Bey bu?.."
Cevap,Yunus Nâdi Bey'den geliyor: "— ... İstanbul meb'usu Ali Rıza Bey!.. Havadislere propaganda mâhiyeti vermekteki kaabiliyeti, şayân-ı dikkattir Paşam..."
Yağmur gecesinin ıslak karanlığında, uzaktan, ışıklı pen-cereleriyle fark edilen, Ziraat Mektebi binası. Nemli top-
126
rak gizli kükürt kokusu. Telgraf direklerinden birisi, ıslak ve parıltılı, iyice alçak bulutlara yükseliyor. İki siyah atlı hayâli, direğin dibinde durmuş: birisi, öteki atın yularını tutuyor; semerine yayılmış, çevreyi kolluyor: silahlı, hazır ve dikkatlidir.
Ötekisi, atının üzerinde, direğe tutanarak ayağa kalkmış, yukarı bakıyor: boncuk boncuk, su damlası, telgraf tellerine; gelip, bağlandıkları, beyaz fincanlara doğru: yağmur gözlerine girmektedir. Çok beklemedi, bir hamlede direğe sarılarak, az sonra tırmanmaya başlayacaktır: zor bir tırmanış, direk kaygan, adam ısrarlı.
O sırada, şimşek: ıslak teller, bir anda, çelik mavisi, pırıl pırıl. Telgrafhâne'de şimşeğin, fosforlu yeşil aydınlığı. Telgraf alıcı cihazı fıkırdayarak, âdeta birtakım muharebe esrarını söylüyor: 'mussır, muttarit, müterreddit'. Muhabere Memuru, kulak kesilmiştir, tıkırtılardan rakamları söküp, tek tek, önündeki kâğıda geçirmiş; Şifre Mülhakı, dudaklarının arasında sigarası, hem burun deliklerinden, baca gibi duman döküyor; hem de, henüz çözdüğü bir haberi, yüksek sesle heceliyor:
"— ... Anzavur'a rağmen... güzergâhta... kısmî bir emniyet... tesisine muvaffak... olduk..."
Hayati Bey, memnun, kendini tutamadı: "— ... yaşa Şükrü Bey!.."
Şifre Mülhakı, devam ediyordu: "— ... Celâleddin Arif Bey, Miralay İsmet Bey ve rüfekâsı... Ankara'ya müteveccihen y°la çıktılar... muvasalatları..."
127
O sırada, çalışan telgrafın tıkırtısı, birden kesildi. Şif. re Mülhakı Memduh Bey'le Muhabere Memuru Telgraf, çı bakıştılar: ikisinin de yüzünde, merak ve endişe gölgeleri dolaşıyordu.
Şifre Mülhakı, sabırsız pofurdadı: "— ... Hay Allah! Bu âlet bu gece sabrımızla oynuyor..."
Muhabere Memuru, manipleye uzanmıştı, karşı tarafı bulmayı deneyecek: "— ... hava sâikah, Bey karda-şım... yıldırım düşmüş olabilir..." "— ... tam da sırasıydı, yâni..." Hayati Bey, yelek cebinden, saatini çıkarıp bakıyor: "— ... ooo saat, fena halde ilerlemiş..." Sigarasını kül tablasına bastırarak, ayağa kalktı: "— ... çocuklar, siz teması tesise çalışın... ben keyfiyeti Paşa'ya arz edeyim..." Kapıdan, salona çıkarken ekliyor: "— ... inşallah misafirleri çekilmiştir..."
Mustafa Kemal odasında yalnızdı: misafirler gitmiş, koltuklar iskemleler, nasıl bıraktılarsa öyle; sehpalarda, içilmiş kahve fincanları, dolu kül tablaları. Lâmba, ancak masa çevresini, şöyle böyle aydınlatıyor; şimşekler, göz alıcı fosfor yeşili parıltılarıyla, içeriye dolup boşalmaktadır.
Mustafa Kemal Paşa ayaktaydı; sağ elini, hafifçe ceketinin aralığına sokmuş, ileri geri gidip geliyor: yüzü sakin ama düşünceli; unuttuğu son derece mühim bir şeyi, hatırlamaya çalışıyor gibi. Sonunda, yağmur karanlığına bakan, pencerenin önüne gelip, durdu: çiğ ve çarpıcı birkaç şimşek Paşa'nın keskin profilini, yalaz-larıyla, geceye pırıl pırıl çizdiler; şiddetli gök gürültü-
128
|eri sonra sessizlik: camları kamçılayan, damlaların tıpırtısı.
jvlustafa Kemal Paşa, düşünceli ve melûl, yağmura dalmıştır-
[lAara Kovaçeva'nm babası, General Stilyan Kovaçef, meğer Balkan Harbi'nde çarpıştığı Bulgar birliklerinin, kumandanı değil miymiş? Mara bunu ifşa ederken,

kirpiği bol ve kıvırcık gözlerinin derinliklerinde, pırıltılı ünlemler yanıp sönüyordu. Binbaşı Mustafa Kemal, Devlet-i Aliyye'nin Sofya Ataşemilıteri, 'Tesadüfün bu mertebesine' şaşmış görünüyor; oysa, Voyyonnen Kulüp'deki o baloda, yeniçeri ortası kıyafetiyle önünde eğilip, genç kızı dansa davet ederken, 'o kadarını' -hatta daha da fazlasını- biliyordu. Henüz bilmediği, Mara Kovaçeva'nm, Harb-ı Umûmi'ye çeyrek kala, hayatına ve kalbine, kolay unutamayacağı bir 'sevgili' olarak gireceği!

O Meşhur balo!.. Gratsko Gradina Parkı'nın karşısındaki 'kulüp'de, 11 Mayıs 1914 gecesi verilmişti: Kral Sa Majeste Ferdinand'ın ve Kraliçe'nin şeref verdiği, şahane bir 'kıyafet balosu'! Orkestra, Johann Strauss'un valsleriyle; renk renk, çeşit çeşit kıyafete bürünmüş diplomatları ve eşlerini, pistte, oradan oraya savuruyor; Kraliyet hükümetinin ve Sofya sosyetesinin önde gelendi, altın gümüş elmas ve zümrüt pırıltılarıyla, gözleri kamaştırıyordu. Binbaşı Mustafa Kemal, kollarının arasmda âdeta uçan genç kızın, yumuşak ve hafif 'mev-CHdiyetinderi hoşlanmtştı; bir yandan da onun, Harbi-

129

ye Nâzırı'mn 'kerimesi' olması, 'ehemmiyetini' artın yordu: Dersaadet, en çok da Babıâli, Sofya'nın Rusya ve ingiltere devlet-i fehimeleri ile yürüttüğü 'pazarlık, lardan haberdar; eğer onun Mara'ya yakınlığı, bu 'mü-zâkerelerin muhteviyatını' öğrenmesini sağlayabilirse..

Sofya der demez, hafızasının aynasına yansıyan, yalnız Mara Kovaçeva'nın kirpiği bol ve kıvırcık gözleri midir? Birden Nicolina Radoslovova, ince uzun boyu, sarışına yakın kumrallığı ve kuğu zarafetiyle görünmüştür: onun yeri bambaşka, hem az rastlanır sevimliliğiy-le, çevresindeki erkekleri 'âdeta fethediyor'; hem de Başvekil Radoslovof'un 'kerime-i muhteremesi' olması hasebiyle', 'kıymet-i harbiyesi' yüksek! Mustafa Kemal Bey'le 'alâkası gizlenememişti: Başvekil'in kabinesi, Sobranya'da ancak on yedi kişilik Türk 'ekalliyetinin' oylarına; bu değerli oylar ise, Osmanlı Ataşemili-teri'nin onlara vereceği yöne bağlıydı; dedikodulara bakılırsa, bu yön, Nicolina Radoslovova ile Mustafa Kemal Bey'in, Tarife Hanımefendi'nin evindeki, 'hafi' randevularla saptanıyordu.

Sobranya'da Muhalefet, Başvekil'i ve hükümeti yerden yere vursa da; asıl gürültü sokakta kopacaktı. Kopmuştu da! İktidar ve Muhalefet taraftarları, Ferdinand Bulvarında karşı karşıya gelmişler; Başvekil'i destekleyenler, bir ağızdan, Parti'nin marşını söylemeye koyulmuşlar: "... da jiyev Doktor radlovofi, negavata islani vre-mena!". Buna mukabil, Muhalefet, sıkılı yumruklar havada, tabanca gibi patlayan aleyhte sloganlar atıyor:

"— ... başvekil Radoslovof, yaşasın!"

"— ... yaşasın onun güzel kızı Nicolina!"

"— ... hükümeti o ayakta tutuyor!.."

130

He var ki Devlet-ı Alıyye'nin, yakışıklı Ataşsemılite-
¦ aracılığıyla, el altından öğrenmeye çalıştığı gerçekle-
¦ ona ulaştıran yine Nicolina Radoslovova değil, kirpiği bol ve kıvırcık, bakışları başka türlü örtülü, Mara pirnitrına Kovaçeva olacaktı: Sofya bu defa, Rusya'yı değil, Berlin'i tercih ediyor: Harb-i Umûmi!)

Tuhaftır, gök gürültüleri sanki yerini, ağır topların manzarayı allak bullak eden, infilâklerine bırakmış; kalın uğultular, derin yankılanmalarla, Boğaz'ın üzerinde dalgalanıyor: âdeta bir cehennem! Viyana valslerinin tül gibi uçuştuğu, O görkemli Sofya geceleri, ne kadar geride kaldı. 'İtilâf Donanması', dretnotlarının -o çelik devlerin-ağızları, Conk Bayırı sırtlarına, ateş kusmaktadır: ne gündü o, 1331 (1915) Ağustosu'nun, onuncu günü mü?

(Mermilerin düşmesiyle; arazinin hemen her yerinden, bir yanardağ fışkırıyor: unutulmuş cesetler, parçalanmış kaya parçaları, terk edilmiş silâh ve teçhizat; her infilâkte, havalara uçmaktadır; sonra,sapır sapır dökülüyor.

Mustafa Kemal ve maiyeti, 'gözetleme mevkii'ndeki sütrede, ateşin ortasındaydı: Mustafa Kemal eliyle; yanı başındaki Kaymakam Servet Bey'e; aşağıda, denize yakın bir yerdeki, İngiliz siperlerini gösteriyor; ikisi, daha ileriye çıkıp, dürbünlerle, o tarafı gözetliyorlar.

Ağır topçu himayesindeki, İngiliz taarruzu, o sırada başlamasın mı? İngiliz piyadesi süngü takmış, oynak bir sis arasından, dalga dalga, Türk siperlerine gelmektedir. Mustafa Kemal, 'rüyeti tanzim maksadıyla', iki adım daha atacak

oldu; yakın bir bomba infilâkıyla sarsıldı-^ar- Mustafa Kemal insiyaki olarak, elini göğsüne götü-
131
recektir. Servet Bey, kaygılı bakışlarıyla, bir şey söy\e mek istiyor.
Mustafa Kemal Bey, kaşlarını yükselterek, elini dudaklarına götürdü; önce bir 'sus' işareti yaptı; sonra elini, ceket aralığından uzatıp, şarapnel misketinin vurduğu, cep saatini bulup çıkardı: avcunda, kanlı ve parçalanmış, bir cep saati tutuyordu.)
Mustafa Kemal Paşa, Hayati Bey'in telâşlı sesini, önce duymuyor bile:
"— ... kumandanım!..kumandanım!.."
Hâlâ pencerenin önündedir, düşünceli ve mahzun, yağmurlu karanlığa dalmış; Hayati Bey'i bu defa, daha yakından işitecektir:
"— ... kumandanım, telgraf irtibatını kaybettikse de..."
Mustafa Kemal toparlanıp döndü, Hayati Bey'e doğru bir adım attı; hâlâ biraz dalgın, biraz başka yerdeydi; o sırada Hayati Bey, sözünü tamamlamıştı:
"— ... sadre şifâ malûmat alabildik..."
"— ... öyle mi? Nedir bu malûmat?.."
Hayati Bey'in gözlerinin içi gülüyordu: "— ... geliyorlar Paşam!..Meclis-i Meb'ûsan Reisi Celâlettin Arif Bey'le, Miralay İsmet Bey, geliyor... yarın Ankara'da olmaları muhtemel..."
Mustafa Kemal'in gözleri de, bir iç gülümsemeyle, aydınlanmıştı; Hayati Bey'e değil, kendi kendine konuşur gibi:
"— ... işte bu iyi... işte bu çok iyi..." dedi, sonra yüksek sesle, ciddi bir emir veriyor: "— ... Vali Bey'le, derhal temas kurunuz: .onların istikbâline, bir nümayiş mâhiyeti verilmesi münâsiptir..."
Pencereden çakan şimşeğin, fosfor yeşili yalazı, bir-
Pasa göz kamaştıran o aydır
133
FETVÂ-Yİ ŞERİFE (11 Nisan 1336/1920)
"... İslâm şehirlerinde, bazı kötü adamlar birleşip anlaşarak ve kendilerine bir baş seçerek, halkı kandırıp, buyruksuzca asker toplamaya başvurup; zahiren askerin ihtiyacı için, hakikatte ise cep doldurma hevesiyle, haraç ve vergiler koyup, türlü tazyik ve eziyetlerle, halkın mal ve eşyalarını ellerinden aldıkları; böylece Tanrı kullarına kötülük ettikleri ve onları cezalandırdıkları, bazı şehir ve kasabalara saldırıp, onları yerle bir ettikleri ve devletine bağlı nice yurttaşları öldürdükleri; usulünce tâyin olunmuş bâzı asker ve sivil memurları, vazifelerinden affedip, yerlerine kendi adamlarını getirdikleri; hükümet buyruklarının yerine getirilmesine engel oldukları, payitahtı ülkeden ayırıp Halife'nin gücünü azaltmak istedikleri, böylece hainlikte bulundukları; devletin nizâmını ve şehirlerin asayişini bozmak için, yalanlarla halkı kandırdıkları, açığa çıkıp gerçekleşen elebaşılarla, bunların adamları, devlete başkaldırmış kimseler olup, haklarında çıkarılan Padişah buyruğundan sonra da kötülüklerinde ısrar eder ve onları devam ettirirlerse, bunların kötülüklerinden memleketi temizlemek ve tebaayı kurtarmak için öldürülmeleri gerekir mi?
Şeyhülislâm: Gerekir!
134
sebeble memlekette savaşa ve dövüşe gücü yeten Müslü-fnanların, Halife Mehmed Vahdettin'in çevresinde toplanıp, yapı'aca'c dâveuere ve verilecek emre uyarak, sözü edilenlerle savaşmaları gerekir mi? Şeyhülislâm: Gerekiri
Halife tarafından âsilerle savaştırılmak istenen askerler, savaştan kaçarlarsa; dünyada şiddetti cezaya ve öldüklerinden sonra eziyete müstahak olurlar mı?
Şeyhülislâm: Olurlar!
Halife'nin askeri olup da, ayaklananları öldürenler gazi ve âsi-lerce öldürülenler şehid olurlar mı?
Şeyhülislâm: Olurlar!
Asilerle savaşılması için veri\en Padişah buyruğuna uymayan Müslümanlar suç işlemiş bulunur ve cezaya müstahak olurlar mı?
Şeyhülislâm: Olurlar.
135
••• canım, ismet bey nerede?..

Taşköprü civarı: öğle üzeri. Şehirden, savruk ve dağınık, bir karşılayıcı kalabalığı, akıyor: bütün arabalar seferber olmuş, çoğuna ikişer üçer kişi binmiş; yayalar, hesaba sığmaz: siyah astragan kalpaklı, avcı ceketli, külot pantolonlu Kuva-yı Milliyeciler; çarığı yırtık, külahı sarkmış, bıyıkları duman duman, 'başıbozuk' ahali; başta Müftü Börekçizade Rifat Efendi olmak üzere - sünnet-i şerif üzere kesilmiş, Müslüman bıyık ve sakalları; cübbe ve sarıklarının 'mehabeti' ile, hemen dikkati çeken, din adamları. Yolun iki yanındaki, hâlâ sabah çiğleriyle ıslak tarlalarda, eşkin ya da tırıs bozkır atlarında, 'pür heyecan' atlılar!.
Karşılayıcıların çoğunluğu, belirgin bir merakla, Mustafa Kemal ve Ali Fuat Paşa'nın, çevresinden ayrılmıyordu; Dr. Adnan, Yunus Nâdi, Cami, Sırrı ve öteki meb'us beyler; Ankara Valisi Yahya Galip Bey; şehrin ileri gelenleriyse, gözleri gittikçe yaklaşan kafilede, onları izlemektedir; yukarda, inanılmaz bir hızla akıp giden, tıraş köpüğü beyaz, bulutlar; etrafta, cıva ışıltıları halinde yanıp sönen, kuş cıvıltıları.
Yolcu kafilesi: kimisi arabada, kimisi atlı, bir kısmı yaya; pek de küçük sayılamayacak bir kafile: Meclis-i Meb'ûsan Reisi Celâlettin Arif Bey; öteki birkaç meb'usla, bindi-

„. arabada, bilinmez kaçıncı sigarasını yaktı. Yol boyun-' jylustafa Kemal Paşa üzerinde 'hasbıhal ettiler': mu-va'ffakiyet şansı nedir? Meclis'i toplayabilir mi? Toplarsa 'hatt-ı hareketi' ne olacaktır? Biraz daha geriden, Miralay İsmet Bey'le Saffet Bey, nefer kılığında, yaya geliyorlar: kılıkları, onları yayalığa mecbur etmiş; çoğu kimse, kim olduklarının farkında değil!
Nihayet, karşılayıcılar gelenlerle kavuştular: kalabalığı bir heyecan sarmıştı: kimisi arabasından, kimisi atından iniyor; yayalar, yayalara ilerliyor: bazıları el sıkışıyor, bazıları kucaklaşıyorlar; atlı karşılayıcılardan, birkaçı, havaya bir iki el ateş etmesin mi? Silah sesleri âdeta, bu şenlikli buluşmanın, nasıl bir geleceğe hazırlandığını,
haber veriyor.
Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa, Dr. Adnan Bey, Vali Yahya Galip Bey; Meclis-i Meb'ûsan Reisi, Celâlettin Arif Bey'i ve beraberindeki meb'usları karşılamışlardı. Mustafa Kemal Paşa, bir taraftan gelenlerin elini sıkıyor; bir taraftan, sabah mavisi gözleriyle, gelen kalabalığın arasından, birisini arıyordu; nihayet dayanamadı, sordu:
"— ... canım, İsmet Bey nerde?.. onu göremiyorum, hani İsmet?"
ismet Bey, Saffet Bey'le birlikte, sırtlarında tozlu nefer elbiseleri, yakında bir yerde, sessiz ve mütebessimdir; Mustafa Kemal'i görünce ona yürür, Mustafa Kemal de ona gelmektedir.
Mustafa Kemal Paşa, memnun, ellerini bir süre avuçları arasında tutarak: "— ... hoş geldin İsmet... ne iyi ettin de geldin... ne iyi ettin de çabuk geldin..."
ismet Bey, sessiz, mütevazı gülümseyerek: "— ... yir-

mı gündür, yoJdav,7 P
¦M Yürüdük. - y ^¦ ¦" dedi, «... klsm . İsmet Bey snılro 32a%

Atıfetlû Sadaret makam-ı âlisinden tebliğ edilmiştir:
KUVA-YI İNZİBATİYE TESİS EDİLDİ, KUMANDANI, SÜLEYMAN ŞEFİK PAŞA!
Dersaadet, 18 Nisan 1336-(Hususi) Sadâret makâm-ı âlisinden tebliğ olunduğuna göre, ol bapta çıkarılan bir kararname mucibince, Kuva-yı Milliye'yi 'tenkil maksadıyla' bir Kuva-yı İnzibatiye teşkil olunmuştur. Kararnamede şu hususlar, hassaten tebarüz ettirilmektedir.
"... Devletin kanunlarını tatbik eden hükümet memurlarını, cebir istimal eyleyerek memuriyetlerini icraya mâni olan ve Kuva-yı Milliye nâmını taşıyan erbâb-ı şekâveti tenkil için Kuva-yı İnzibatiye kurulmuştur..."
"... bu kuvvet inzibat kuvvetleriyle devletin zabıtasına müzahir olacaktır. Aynı zamanda Devletin Silahlı Kuvvetleri'dir. Bu teşekkül Harbiye ve Dahiliye Nezareti'ne bağlı olacaktır. Buraya intisap edecekler, yemin edeceklerdir. Teşekkül zabitleri ile birlikte 250 mevcutlu bölüklerinden mürekkep olacak ve dört bölük bir tabur, dört tabur bir alay teşkil edecektir. Zabitler muvazzaf ve mütekaitlerden ve gönüllülerden tâyin edilecektir..."

139
"... Hizmet sırasında malûl kalacak nefer ve zabitlere, rütbe ve derecelerine göre; ve şehit olanlar ile ölenlere, aynı tarzda tazminat tediye edilecektir. Neferlere 30 lira maaş verilecek mülâzımlara 60 liradan başlamak üzere, alay kumandanlarına 150 lira verilir..."
Aynı mevzuyla alâkalı olarak, Kuva-yı İnzibatiye Kumandanlığına Süleyman Şefik Paşa'nın tayin edildiği, ordu kumandanı selâhiyetiyle çalışacak olan Paşaya, ayrıyeten 500 lira ek tahsisat verileceği istihbar edilmiştir. -
140

"... orada, bir meclis var! meclis halk değil midir?./'
Cadde-i Kebir, gece yaşantısına geçmişti: Tünel'den, Eminönü'nden gelmekte, ya da o tarafa gitmekte olan, tek bazıları römorklu tramvaylar; onların arasında, iki tarafa akıp giden otomobiller: tannan, tramvay çanı; irkiltici, otomobil kornası... iki kaldırımda, hayatından memnun 'Pera kalabalığı' tenezzühe çıkmıştır: daha çok gayr-ı müslim 'madam'lar, 'matmazel'ler; onlara 'refakatte kusur etmeyen', üniformalı, İngiliz, Fransız ve İtalyan zabitleri; yer yer, şapkalı, redingotlu, gayr-ı müslim 'mösyö'lerin, arasına karışmış, fesli fakat alafranga giyimli, İstanbul ahalisi: çoğu erkek.
Mağazaların çoğunda, Fransızca, Rumca, Ermenice tabelalar göze çarpıyor; ışıklı reklamlar, renk renk, etrafı aydınlatmış; bazı işhanlannın, bazı binaların kapı ve balkonlarına, İngiliz, Fransız, İtalyan, en çok da Yunanistan bayrakları asmışlar; bazıları, yukardan aşağıya, boydan boya sarkıtılıyor. Belli belirsiz, ilkbahar kokusu. Bazı müzikli pasta salonlarından, kıpır kıpır piyanolar; ecnebi şarkıcıların söylediği şarkılar: Damia mı, yoksa Mistinguette mi?
141
Şişhane'de, Pera Palas Oteli, bütün ışıkları yanmış, plrıı pırıl; karanlığa âdeta meydan okuyordu; kapısının üs. tünde adı, ışıkla, Fransızca olarak yazılıdır: "Pera Pala-ce". Her tarafı camdan, döner cümle kapısının önünde, üniformalı kapıcı, önüne gelene tebessümler dağıtan, burma bıyıklı, bir yerli Rum; giren çıkan eksik olmuyor hiç, çakırkeyif Müttefik subaylarıyla kol kola, onların İstanbullu Levanten ya da Rum sevgilileri; dişlerinin arasında, purosu; diplomat havalı, eli çantalı bir 'ecnebi'; fesli, nedense tekgözlük takmış, uçarı 'monbey', vs.
O sırada, Marie-Laure Oiselet'nin bindiği taksi, otelin kapısı önünde durmuştu; kapıcı, bütün bıyıklarıyla seğirtip, kapısını açtı; Marie-Laure, şoföre ücreti ödüyordu; o iş bitince, gülümseyerek kapıcıya teşekkür edip, arabadan indi; sivri, uzun ve mavi bir 'zâbit'in, handiyse kucakladığı; çıkmakta olan, soğuk sarışın bir gruba yol verip, döner kapıya yöneldi...
İçerden çıkan gruptaki İngiliz zabiti, bir telâş şoförü durdurup; birisi altın dişli, yanındaki yosmalarla, palas pandıras aynı arabaya, doluşacaktır.
Amerikan bardaki, iki gazeteci Reuter Ajansı'nın İstanbul'daki muhabiri, Edwin J. Hanson tıknaz, beyzî gözlüklü; kırpık saçları ve top sakalı, soluk kızıl o İngiliz; sigaralarını, tütünü, kâğıdı eline alıp, parmaklarıyla sarıp, içiyor; öteki Jimmy Fowler, New-York Times'm Viyana Muhabiri, görev gereği İstanbul'a gelmiş; uzun ve yakışıklı, piposu ağzından eksik olmayan, alkole düşkün bir Amerikalı: vara yoğa, iri iri gülmesi yok mu, Edd'Jay'de 'asap bırakmıyor'.
Marie-Laure Oiselet, Resepsiyon'daki işini bitirmişti; o anda, koltuğunun altında çantası, elindeki bir evraka

142
bakarak, Lobby'ye girecektir. Sigarasını sarmakta olan, Edwin, kaşlarını kaldırdı; Marie-Laure'u işaret ederek, arkadaşına:
"_ ... bakar mısın James, işte nihayet geldi" dedi.
«____Sana bahsettiğim, Fransız kadın gazeteci..."
Jimmy Fowler, iki eliyle önüne bayrak gibi açtığı, Mew-York Times nüshasına dalmıştı; ikaz üzerine başını kaldırıp bakıyor, burun deliklerinden kalın duman dökerek, birkaç saniye Marie-Laure'u gözleriyle izledi; piposunu eline alıp, sordu:
"— ... Agence Havass' mı, bu?"
"— ... ne münasebet! Bunu da nereden çıkardın?

Le Temps Muhabiri!.."
Jimmy Fowler, yarı çapkın, yarı müstehzi; biraz da hayrete düşmüş gibi, önce doğrudan, kendi kendine konuşuyor: "— ... bu Fransız kadınları da, yâni!.." Arkasından, arkadaşına dönerek, ilâve etti: "— ... Edd'Jay, şuna baksana, bir içim su! Hayatımıza, sence, hayli renk katacak gibi görünmüyor mu?"
Marie-Laure, amerikan bara yanaşmıştı; barmen dersini öğrenmiş olmalı, onu görür görmez kırmızı şarap bardağını hazırlamış, önüne sürdü. Genç kadın, gözleriyle teşekkür ediyor; yüksek bar iskemlesine, eğreti ilişirken, çantasını ve elindeki kâğıdı tezgâha bıraktı, sigara yakmaya davranıyor: âdeti bu ya, barmenin, ucu alevli kibritini reddedecek, sigarasını kendi çakmağıy-
la yakacaktır...
Edd'Jay, başka bir yerde mi? Dostunun ona hitap ediş biçiminden hiç hoşlanmamıştı; yüzünü buruşturup, önce onu düzeltti, diyor ki:
"... bana bak James, ben sana hiç Jimmy diyor muyum? adım Edwin, bana Edd'Jay deyip durma... sana kaç kere söyledim bunu?.." Sonra gözlerini süzerek Ma-
143
rie-Laure'a bakıyor "— ... ona gelince, aziz dostum, bizim Fransızlarla ülfetimiz sizden eskidir..."
Marie-Laure Oiselet, sigarasının dumanları arasında kaybolmuş, onlardan tamamen habersiz, içkisini yu-dumluyordu. Şıklığı, Fransız 'La Garçonne' şıklığı; düz pabuç, düz etek, erkek kesimi ceket, vs. Eğildikçe; Lo-uise Brooks kesimi, ensesi yüksek tıraşlı, penguen siyahı saçları; sık sık, yanaklarını örtüyor; su mavisi gözleri o kadar saydam ve açık renkte ki, uzaktan yokmuş hissini vermektedir.
Edd'Jay, gözlerini ondan ayırmaksızın, sözlerini mırıltıyla tamamlamıştı: "— ... ayrıca Mademoiselle'in hayâli, Ankara'ya gidip, Kemal'le görüşmek!., evet, 'bizzat' onunla... Aşağı kurtarmıyor!.."
"— ... Güzel hayâl!., ama, hayâl! Anzavur Paşa, Ankara'ya kuş uçurtmuyormuş, Sefâret'te öyle dediler..."
"— ... o kuş değil, my dear, alımlı bir Fransız de-moiselle!.. Türkler, ecnebi kadınlara zayıftır..." Oturduğu yerden kalktı, amerikan bara doğru yürürken, dostuna: "— ... gel!" dedi, "— ... seni tanıştırayım: amaçlarınız aynı ve imkânsız!"
Önünde, belli belirsiz bir reveransla, Marie-Laure'un elini öpmeye uzanmıştı: "— ... bonsoir Mademoiselle, keyifsiz görünüyorsunuz?.."
Marie-Laure, gülümseyerek, elini geri çekti; biraz canı sıkkın cevap verecektir: "— ... bonsoir messieurs!.. her işim gecikti: şehirde grev varmış... aklınız alıyor mu?" Sigarasından içine çektiği dumanı, konuşurken, ağzından burnundan

144
salıvererek, sözünü tamamladı: "— ... ne tramvaylar jşliyor, ne vapurlar!., taksi parası ödemekten, canım çıktı. - -
İki gazeteci, biri onun sağına, öbürü soluna, barın yüksek iskemlelerine ilişmişlerdi; Lobby'de, aperitif saati, giren çıkan belli değil; caddeye bakan camların önünde, kadını ve kahkahası bol bir grup, dikkati çekiyor; hemen hepsi, kuzey sarışını, 'beyaz' Rus olabilir mi?! Edd'Jay, belki gizli bir çağrışımla, Marie-Laure'u cevapsız bırakmayacaktır:
"— ... Bolşevik ajitasyonu, bu!.. Ruslar boş durmu-
i?
yor...
Marie-Laure, şaşırmıştı: "— ... nasıl olur?" diye sordu: "— ... daha çok, nasyonalist bir tepkiye benziyor... sosyalist bile diyebilirim: şirketler yabancı, n'est-ce pasr
Jimmy Fowler, ağız dolusu gülüşüyle, öbür taraftan söze karışacaktır: "— ... boş ver ona, tamam mı?" Laubali ve şirindi; tıraşlı kafasıyla Edd'Jay'i gösterip ekliyor: "— ... ona kalırsa,.Kemal de Bolşevik!.."
Marie-Laure'a, elini uzatarak kendini tanıttı: "— ... Jimmy, Jimmy Fowler, New-York Times'dan..."
Marie-Laure, gülüyor; "— ... enchantee Monsieur! Geleceğinizi işitmiştim. Ben, Oiselet, he Temps, Paris..]"

ikisine, ayrı ayrı bakıp, gerçek bir merakla sordu: "— ... Neler oluyor, Allah aşkına? Kemal'in idama mahkûm edildiği doğru mu?" Az önce incelediği, kâğıdı, bıraktığı yerden alıp uzatarak: "— ... elime şöyle bir beyanname tutuşturdular..."
Jimmy Fowler; demin gözden geçirdiği New-York Times'ı onun önüne sürüyor: "— ... doğru haber, daima New-York Times'dad\r, Madmeoisellel Fark etmemiş

olamazsınız: İngiliz dostlarımız, Anadolu'da bir de iç savaş kışkırtıyorlar. Gelir gelmez, edindiğim intiba budur..."
"— ... nasıl, yâni?.."
"— ... çok basit! Rusya'da General Denikin ya da Wrangel neyse... Anadolu'da Anzavur 'Paşa', o!., adam başına 30 dolar veriyormuş, asker maaşının yüz katı... bu, dahili harp demektir..."
Marie-Laure'un yüzü gölgelenmişti; merakla sordu: "— ... o yüzden mi, Sefâret'te, deniz yolundan git dediler?.."
Barmen, gazetecilerin ısmarladığı scotch/soda bardaklarını, önlerine koymuştu; Edd'Jay, tütün kesesini çıkarmış, sinsi ve kurnaz, yeni bir sigara sarıyor; alçak sesle fakat kesin, söze karıştı:
"— ... haklan var: tavsiyeye şayan, emin bir yol olamaz ki! Şeyhülislâm'ın Fetvası, sarih; Hünkâr'ın irâdesi, kat'i: yüzbinlerce beyanname basılmış, dağıtılıyor: Müslüman Anadolu, Halife'ye karşı gelemez: ayaklanacaktır..."
Jimmy Fowler, dolu dolu güldü; istihzayla, düpedüz alay arasında, bir yerden: "— ... Edd'Jay, gereğinden fazla iyimser, Mademoiselle*." dedi, "— ... o, Kemal'i ve dostlarını, çoktan astı!.."
Konuşmanın seyri, genç kadını, hem heyecanlandırmıştı, hem de meraklandırmış; şarabını daha sık yu-dumluyordu; son derece ciddi, düpedüz kaşlarını çatarak, sordu:
"— ... öyle mi? Siz ne diyorsunuz, Tanrı aşkına? Peki, ya Meclis?.. Orada bir Meclis var... meclis, halk demek değil midir? Halk, yâni mukavemet!.."
Edd'Jay, sigara kâğıdını yaladı, yapıştırmadan önce; aynı sinsi ve hınzır tebessümle, cevap verdi:

i9 Hangi mukavemet? Ferit I ... mukavemet mı? ^"g0smanU'nın nabzı, vazıyete hâkim olmuştur. Os ^aaet'te atıyor; n» dear...
• ..her gûnâ resmi unvanlarının refine... ve idamlarına!.."
Binbaşı Derviş Bey'e bağlı Takip Müfrezesi'nden, Mülâzım Şefik Bey kumandasındaki süvari bölüğü; 'Akhisar'ın şimâl-i garbi'sinde', yorgun ve düşünceli ilerliyordu: üç gündür peşinde dolaşıp, yakaladıkça çarpıştıkları, 'âsileri' kaybetmişlerdi. Yol, iki yamacı ağaçlık, dar bir geçite uzanıyor; Mülâzım Şefik Bey'i kaygılandıran da, bu geçit; yol boyunca, zihninde, sinsi bir pusu ihtimali, dolaştı durdu. Bu yüzden, bir çavuşla iki neferi, gidip öncü keşif müfrezesi olarak, bir baksınlar diye; o tarafa 'piştar' çıkarmıştı; şimdiye çoktan dönmeliydiler, gelen giden yok; bu da genç Mülâzım'ı, ayrıca kaygıya sevk ediyor.
'Bigalı' Anzavur Ahmet 'Paşa', İzmit Mutasarrıflığından beri, 'paşalığının' tadını çıkarıyordu; Zât-ı Şahane, onun Saltanat'a sadâkatini ve 'hizmet-i cansiperânesini takdir buyurmuş'; boşluğunda kaybolduğu, 'mütekait jandarma binbaşılığı hüviyetinden', çekip çıkarıp, bu rütbeye yükseltmişti. 'Murassa' eyerli, atının üzerinde; eli kılıcının kabzasında bekliyor; hem de, 'esir aldıkları' anda, onlara iltihak eden 'piştar' çavuşla iki neferin, Mülâzım Şefik Bey Müfrezesi hakkında verdiği malûmatı', değerlendiriyordu. Sık ve kalın koruluğun, nemli loşluğu içine, sabah kuşlarının cıvıltıları, ışık kıvılcımları halinde dağılıyor. Yukardan, karanlık'bir vicdan azabı gi-

bi adamın içini oyan, o su sesi: köylülerin 'Delice Cavlan' dediği, çağlayan; çağıltısı! Her türlü gürültüyü bastırır diye, onun az aşağısına pusu kurdular: kuvvetlerinin, yarısı, vadinin öteki yamacında gizli; o, 'hücum emrini verir vermez, 'Kuvvacıların, iki taraftan önünü ve ardını kesecekler.
Başarılı bazı sonuçlar vermiş olsa da, bu harekâtın da, geçen sonbahar kalkıştıkları ilk harekât kadar, akıbeti meçhul gözüküyordu ama, 'din-i mübîn aşkına' fütursuzca savaşıyorlar. Hem de nasıl! Üzerine sevk edilen kuvvet,

aldığı bir istihbarata göre, bin neferin üzerindedir; bunlar, Akhisar Mıntıka Kumandanı Kaymakam Süleyman Sabri Bey'in kumandasındaymışlar, 'takviye' yola çıkmış; Ankara'daki 'âsiler'in, 'mıntıkaya, ehemmiyet atfettiği', bundan da anlaşılıyor; daha taze bir istihbarata göre, 'takviye olarak, 'Çerkeş' Ethem Bey'in Kuva-yı Seyyare'si gelecekmiş. Hare-kât'ın 'akıbetine, meçhûliyet şaibesini' süren de, bu değil mi?
'Delice Çavlan'ın yeknesak çağıltısına kapılmış, düşünüyordu ki, aşağıdan işaret verildi; 'Kuva-yı Milliye müfrezesi', vadinin, kuş cıvıltılarının uçuştuğu, dar boğazına girmişti; en önde, sık ağaçlığın yoğun yeşiline kuşkuyla bakarak ilerleyen, Mülâzım Şefik Bey görülüyordu: soluk sarışın, gök mavi gözlü, gençten biri! Anzavur Ahmet 'Paşa', o an kılıcını ileriye uzatıp, bağırıyor: "—ateşş!.." Vadinin iki yamacından, amansız bir mermi yağmuru, aşağıdaki müfrezenin üzerine yağmaya başladı; daha ilk ateşte, Mülâzım Şefik Bey dahil, üç kişinin vurulup bineğinden düştüğünü gördüler; başıboş kalan atlar, sağa sola savruluyor.
149
Anzavur Ahmet 'Paşa'nın ikinci emriyle, adamları atlarını sürüp, neye uğradığını şaşırmış 'Kuva-yı Milliye. Müfrezesi'nin üzerine çalakılıç indiler; silâh sesleri, kV lıç şakırtısı, at kişnemesi; nağralar ve yaralı çığlıkları!
'Mübâreze' kısa sürecekti; baskına uğrayanların, pek azı pusudan kurtulabilecek, cesetleri iki yanı ağaç, boğazda öksüz bırakıp; vadinin öteki ucundan, dörtnala kaybolacaktır.
Anzavur'un baskını, başarıyla sona ermişti: sağda solda, kan revan içinde, inleyen yaralılar; kolsuz, hâttâ başsız cesetler; başıboş kalmış, otlayan birkaç at; Anzavur Ahmet 'Paşa', bineğinin üzerinde mağrur ve memnun, adamlarının arasına iniyor. Yukarda, çivit mavisi bir gök; 'Delice Çavlan'ın insanın içini oyan çağıltısı; cesetlerin üzerinde dönmeye başlayan, akbabalar...
Kaç gündür, 'Yukarı Rahmanlı' Köyü, günbatısından yaklaşan, motor sesleriyle uyanıyordu. O sabah da, öyle oldu: firuze mavisi gökyüzünde, tül incesi bembeyaz bulutları delip geçerek, ufukta beliren iki siyah nokta, hızla yaklaşıp büyüdü: alçaktan uçan iki uçaktı bunlar: kanat ve kuyruk işaretlerinden, Yunan uçakları olduğu anlaşılıyor: mavi üzerine çizilmiş, beyaz haç işareti!
'Yukarı Rahmanlı', doruklar arasında kaybolmuş, sapa ve münzevi, bir dağ köyü: yoksulluktan âdeta yassılmış, seyrek ve dağınık damlar; ufak, kerpiçten ve minaresiz bir cami: aslında, bir mescit; avlusunda, sabah namazından çıkmış, kolları sıvalı, başı takkeli birkaç ihtiyar; uçakların uyandırdığı, köylü çocukları, ortalıkta bağrı-
150
şıp, el sallayarak sağa sola koşuşuyor; köyün köpekleri huzursuz, dolu dolu havlıyorlar. Masmavi ilkbahar, ağaçlar çiçek açmış.
Uçaklar, 'Yukarı Rahmanlı' köyünün üzerine varınca, geniş bir daire çizdiler; iyice alçalarak, âdeta, birden dağılan bir ışık yumağını, boşluğa bırakıyorlar: bunlar, havada savrularak, süzüle süzüle köyün üzerine inen, hükümet beyannameleri: Halife-i Rû-yi Zemin, Padişahımız Efendimizin; 'devlet kapısı'na isyan etmiş, birkaç 'sergerde'yi; idama mahkûm eylediğini' bildiren, beyannameler!
İki Yunan uçağı, geldiğinin aksine, bu defa yükselerek, köyden uzaklaşıyor; aynı şeyi, başka köyler ve kasabalarda yapmak üzere; Anadolu'nun derinliklerine doğru, iki siyah nokta halinde küçülüyor.
Sabah ezanıyla kalkmış, köyün ağaç oluklu, tahta yataklı çeşmesi başında, su sırasını bekleyen köylü kızları; omuzlarında testileri, ellerinde ağaçtan kovalar; uçuşarak üstlerine yağan, beyannameleri izliyorlar; köylü çocukları, itişip tepişerek, aralarında yakalamaca oynuyor: kim daha çoğunu yakalayacak?
Aynı beyanname, Adapazarı'ndaki köhne bir matbaanın, miadı çoktan dolmuş 'pedal'ında basılıyordu. Matbaa ustası, bol bıyıklı, tel gözlükleri alnında, kırçıl bir adam; basılanların bir nüshasını eline almış; mırıldanarak heceliyor: "— ... haiz oldukları rütbe-i askeriye ve mülkiye ve nişan-
151
larla... her günâ resmî unvanlarının ref' ine... ve idamlarına... ve elveym firarda bulunmalarına mebni ol babtaki ahkâm-ı kanuniye mucibince mallarının haciyle..."

Loş, tozlu ve bakımsız bir liva matbaası; matbaacı çırağı, kan ter içinde pedalı çalıştırmaktadır; ustasıyla alâkadar görünmez, aklını işine vermiş; biraz da, hemen arkasındaki, iki yabancıdan rahatsız: yapışkan bakışlarının, sırtında salyangoz gibi, âdeta sümüklü izler bırakarak, dolaştıklarını hissediyor.
Bunlardan birisi, elindeki kırbacı cilâlı çizmelerine vuran, kibirli ve titiz, bir İngiliz zabiti; yanı başındaki, şıklığı Osmanlı 'alafrangası', sivil bir zat -ki 'Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın' mahalli mutemedi Ali Şükrullah Bey'dir- fesi, kalıptan henüz çıkmış; sakalı, 'Avrupai', bir 'kalantor'; memnun fakat müstehzi bir dikkatle, beyannamenin basımına nezâret ediyorlar.
Mutemet, birden altın tabakasını çıkarıp, manasız bir telâşla, ecnebi zabitine, sigara ikramında bulundu; zabit, tepeden tırnağa sahte nezâket, reddediyor: yoksa, gizli bir küçümsemeyle mi?
Hendek yöresindeki o yorgun kasabada, ağaçlar yeşile uyanmış; saçaklarda, uğuldayan güvercinler. Öğle ezanı okunuyor: "— ... Allalmekber!.. AllahuekberL."
Harap ve hantal Çarşı Camii'nin, güdük minaresinde; şerefeyi usul usul dolaşıp, ezanı okuyan, ihtiyar müezzin; her duraklama ânında; mütecessis eğilip, aşağıya ba-
3r: camiin servilerin beklediği, kapısı önünde; çoğu (i kimisi fesli, kimisi sarıklı, çoğu sakallı ve cübbe-|i bir namaz kalabalığı: bazıları şadırvanda aptes ahyor, bazıları aptesini almış, camie gınyor. Şadırvanın, birkaç adım gerisinde; Köse İmam, yeşil sarıklı, talebe-i ulûm havalı, o adam; koltuğunun altında, basılmış beyannamelerden bir tomar, yanından gelip geçene dağıtmaktadır: uzatılan beyannameyi durup, aşırı bir dikkatle okumaya dalan da var; fütursuz bir lâ-kaydîyle geçip, giden de...
Cami avlusunun giriş kapısındaki servilerin ardında; arı gizlenmiş iki şahıs uzaktan onu seyrediyor: elinde-i kırbaçla, hafif hant çizmelerini kırbaçlayan; titiz ve ki-irli İngiliz zabiti ile; şıklığı Osmanlı şıklığı, fesi yeni kaptan çıkmış, sakalı 'Avrupai', 'Hürriyet ve İtilât' mûte-edi, Ali Şükrullah Bey!
Mutemedin, koltuğu altında, yannamelerden, başka bir tomar: kulaklarında kuş çıkıları, şadırvandan dağılan su şakırtısı ve ezan sesi. giliz zabiti ve mutemet, birbirine bakıp, memnun, gü-lümsüyorlar; suçortağı gülümsemesi.
153
152
dua edilme
HTemsUiyeNâmma Mustafa Kemal
BÜTÜN VİLÂYETLERE, MÜSTAKİL LİVALARA VE MÜDAFAA-İ HUKUK HEY'ET-İ MERKEZİYELERİNE VE BELEDİYE REİSLERİNE TAMİMDİR.
1/ Biminnehülkerim, Nisan'ın 23'üncü Cuma günü, Cuma Na-mazı'nı müteakip, Ankara Büyük Millet Meclisi küşad edilecektir.
2/ Vatanın istiklâli, makam-ı refi-i Hilâfet ve Saltanat'ın istihlâ-sı gibi, en mühim ve hayatî vezâifi ifâ edecek olan bu Büyük Millet Meclisi'nin yevm-ü küşâdı Cuma'ya tesadüf ettirilmekle, yev-i mezkûrun mebrûkiyetinden istifâde ve bilûmum meb'ûsîn-i kiram hazeratı ile Hacı Bayram Veli Cami-i Şerifinde Cuma Namazı da edâ olunarak, envâr-ı Kur'an ve Salâttan da istifâde olunacaktır. Badesalât Lihye-i Saadet ve Sancak-ı Şerifi hamilen, daire-yi mahsûsa gidilecektir. Daire-yi mahsûsaya dahil olunmazdan evvel, bir dua kıraatıyla kurbanlar zehbolunacaktır. İşbu merasimde cami-i şeriften mebde ile daire-yi mahsûsaya kadar Kolordu Kumandanlığınca kıtaat-ı askeriye ile tertibât-ı mahsûsa alınacaktır. Bu münasebetle, vilâyetlerde aynı gün Cuma Nama-
21 Nisan 1336(1920) Ankara
155
154
... ankara, hacı bayram camii: cuma namazı sonrası..."
Aydınlık, bozkır öğlesi; yukarda, çıplak bir güneş; ufukta, yağmur yüklü, bulutlar; Hacı Bayram-ı Veli Ca-mii'nin önü, ana baba günü; içine, iğne atsan yere düş-meyecak. Namazı, camiin hatibi kıldırdı; sonra, -birinin sesi dâvûdi-, üç hoca tarafından; usûl ve erkân üzere, Kur'an-ı Azim-üş-şan 'tilâvetine' geçildi; Kur'anın duası okunurken, Buharî-i Şerifin Meclis'de kıraatına karar veriliyor.
Cemaat, tekbîr sedalarıyla, daha sonra camiden çıktı; dı-şarda bekleşen ahaliyle kaynaştılar; merasim alayı düzenlendi: en önde, camiin yeşil, üzeri baştan başa

âyet, Hacı Bayram Veli sancağı taşınıyor; arkasında, iriyarı bir zat, Hoca Abdürrahim Efendi; yanında, başının üzerinde, bir rahle-i tedris, yeşil örtülü bu rahlenin üstünde ise Kur'an-ı Kerim ile Lihye-i Saadet(sakal-ı şerif)i taşıyan, Sinop meb'usu Hoca Abdullah Efendi. Arkadan, kendine mahsus kılıklarıyla, ulemâ, şeyhler; sarıklı, kalpaklı, fesli meb'uslar; vali ve yüksek rütbeli zabitler yürüyor.
Alayın İki tarafında, birer manga asker yer almış: onlar da, alkışlar, tekbîr sedaları arasında; merasim alayı ile birlikte, Karaoğlan Çarşısı'na doğru, ağır ağır ilerliyor; yanları sıra koşuşan, yalınayak, mintanı yırtık, donu yamalı çocuklar; kalabalığın uğultusundan irkil-
işe
Kuva-yı Milliye köpekleri; vakur, düşünceli ve helecanlı-
O hayli müteredd it ve çekimser, nisan yağmuru; kalabalığı işte o sıra yokladı ve derhal yağmaktan vazgeçti.
j(araoğlan Çarşısı, bir meydan, meydanın çevresindeki salaş dükkânlar, beygir ve gurbet kokulu, hanlar ve tömbeki dumanı kahvelerden ibaretti; meydanın ötesine berisine, ağzı burnu, salkım salkım buhar, yorgun sığırları çökertilerek bırakılmış, kağnılar dikkati çekiyor; eflâtunu güneşten ve yağmurdan yaldızlanmış, çarşı güvercinleri; paur patır, o köşeden kalkıp, bu köşeye konuyorlar: cami cihetinden, yaklaşan kalabalığın, dalgalanan uğultusu!
Çarşı, daha az kalabalık değildi; siyah çarşafları, yel-dirmeleriyle, kadınlar bile gelmiş; bol kirpikli gözleri, ateş saçıyor; kucaklarında, ağlaşan yavruları. Merasim alayı yaklaştıkça, dalgalanan kalabalığı; epeyce zaptiye ve jandarma, zapt-ü-rapt altına almaya çalışmaktaysa da: bu iş, ne kadar zor!
Halkın heyecanı, yükselen alkışları arasında, nihayet Mustafa Kemal Paşa, maiyeti er-kânıyla beraber, yaklaşanlara doğru harekete geçti: iki grup buluşuyor ve birleşiyorlar:
Merasim alayı, daha da yoğun bir insan seli halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne akıyor. Millet Meclisi'nin açılmasına, Vali Konağı'ndaki 'iç-tımâ'da karar verilmişti: başta Mustafa Kemal Paşa, Hey'et-i Temsiliye azaları; Cihet-i Askeriye, Vali ve şehrin ileri gelenleri, oradaydılar; soludukları havanın, sanki başka bir tadı vardı: yıldırım düştükten sonra, havadaki tat: elektrik tadı. Meb'usların, Vilâyet Meclisi aza-
157
larından ve Müntehib-i Sâniler'den seçilmesi, kararan gün, bağlanmıştı.
İkinci bir 'içtimâ'da, Meclis'e verilecek ad tartışıla yor; öneriler çeşitli, hâttâ karşıt; bazısına göre, 'Meclis-i Müessisân', bazıları göre, 'Meclis-i Kebîr', bazılarına göreyse, 'Kurultay' olmalı; Mustafa Kemal Paşa dedi ki: "— ... Olmaz! Biz burada 'Kurultay' adı ile bir Meclis kurarız; halk, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasını bekler!" Meclis'in adı, böylece saptanmış oldu; Türkiye Büyük Millet Meclisi!
Enver Paşa'nın, Ankara'ya münâsip gördüğü 'İttihat ve Terakki Kulübü', Meclis binası olarak seçiliyor: Osmanlı mimarisine uygun; tek katlı ve kârgir bir yapı ki, henüz tamamlanmamıştır: damın başı çıplak, kiremitleri eksik; binanın içinde ayak sesleri yankılanıyor, çünkü, boş! Ahali durur mu, Ulucanlar'da inşa edilen, o ilkmektebin kiremitlerini; kucak kucak taşıdı; onlar yetmedi, bu defa, evlerinin damlarından söktüklerini getirdiler: çoluk çocuk, genç ihtiyar; kan ter içinde ve, soluk soluğa! Darülmuallimin'in, tatbikat sınıfındaki, kara boyalı sıralar; salona dizildi; Ankaralı marangozlar, yüksek bir kürsü yaptılar: hiç kimse, tek kuruş istemedi.
Mustafa Kemal, Meclis'in açılışına takaddüm eden günleri -bilhassa geceleri- asabi bir gerginlik içinde geçirmişti: Dersaadet'ten bir mayıs sabahı başladığı yolculuğun, dönüm noktasına yaklaştığını hissediyor; son dakikada çıkacak bir engelin, her şeyi bozmasından endişeleniyordu. Kafası meşgul: Ankara çevresinde, Kuva-yı Milliye'ye silahlı direniş, yayılmakla kalmıyor, sertleşiyor da: dün, Hendek'ten acı bir haber: 24 Fırka Kumandanı, Kaymakam Mahmut Bey, köprü üzerinde katledilmiş; vaziyet karışık! 'Karakeçili' Miralay Arif Bey
158
kumandasındaki, Afyon Kuva-yı Milliyesi'ne 'yıldırım' telgrafla: Beypazarı'ndaki 'âsiler'ın' üzerine yürümesi, emredildi.

gir yandan da, Bursa'dan Ali Fuat Paşa'nın, Müdafaa-i Hukuk Hey'et-i Temsiliyesi'ne ve 15. Kolordu'ya çektiği telgrafı düşünüyor; İngilizlerin, Ruslarla anlaşacağı rivayeti dolaşıyormuş; Moskova'yla yapılacak 'te-mas'ın daha fazla geciktirilmesi, aleyhimize olabilirmiş! Bir zamandır Karabekir Kâzım Paşa'yla, şifre üzerine şifre, aralarında tartıştıkları bu değil mi? Bolşeviklerle temas!.. Bu temasın, her şeyden önce, 'şahsen' 'resmî' bir sıfat sahibi olmasıyla, gerçekleşebileceğini biliyor. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Hey'et-i Temsiliyesi'nde reis olmak; Rus Sovyetler İttihadı'yla, eşit ilişki kurmaya yetmez ki! Eğer Meclis, hayırlısıyla açılır da, onu reis seçerse...

Türkiye Büyük Millet Meclisi, bayraklarla 'müzeyyen', meb'uslarını bekliyor: Hacı Bayram-ı Veli Camii-i Şeri-fi'nden bu tarafa, ağır ağır ilerleyen Merasim Alayı, yarı yarıya Meclis önüne gelmişti; yarı yarıya, geliyordu. Bahçede, üç kurban kesilecek: Seymen kılığında üç iri-yarı adam, önlerinde önlük, ellerinde bıçak, ayakları dibine çökertilmiş, koyunları kesecekler: postlarına, kırmızı boyayla, ay/yıldız resmedilmiş, üç koyun!

Bursa Meb'usu Fehmi Hoca, 'küşad' duasını bitirip, kurbanlar kesildikten sonra; Mustafa Kemal Paşa, Meclis Binası'nın iki üç ayaklı taş merdivenini çıkarak, kapıya yaklaştı; kırmızı/beyaz kurdeleyi keserek, TBMM'yi açtı: alkışlar, 'yaşasın' çığlıkları; bir ağızdan, Tekbîr. Sa-

159

lona ilk giren, Yozgat Meb'usu Süleyman Bey oldu; ar. kasından, birer ikişer, milletvekilleri içeriye girip, sıraları doldurdular; bu esnada, hocalar, getirdikleri Kur'an-ı Azim-üş-şan ile Sakal-ı Şerifi kürsüye koymuş, Hacı Bayram-ı Veli'nin sancağını dikmişlerdi; bir ağızdan, Bu-harî-i Şerif okunuyor; bu, Meclis'in açılışına ruhanî bir hava veriyordu.

Saat ancak iki buçuğa doğru, en yaşlı üye Sinop Meb'usu Şerif Bey, 'muvakkat Meclis Reisliği'ne; en genç iki üye, Bursa Meb'usu Avukat Muhiddin Baha Bey'le, Kütahya Meb'usu 'Muallim' Cevdet İzrap Bey, 'muvakkat kâtipliklere' seçilerek, ilk celse açılabildi. Alkışlar arasında, kürsüye gelen, Şerif Bey, açış konuşmasına başlıyor: "— ... hüzzâr-ı kiram, İstanbul'un 'muvakkat' kaydıy-le, ecnebi kuvvetleri tarafından işgal edildiği; ve makâm-ı hilâfet ve hükümet merkezinin istiklâli alındığı..."

160

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ MERASİMLE KÜŞÂD EDİLDİ

Ankara Heyecanlı Bir Gün Yaşadı

(Ankara, Hususi) - Bir ay zarfında, fevkalâde bir surette icra olunan intihabat neticesinde tâyin olunan meb'uslar, peyderpey, Ankara'da toplanıyorlar; İşgal ve esaret altına geçen ve dehşetli bir tazyik altında bulunan İstanbul'dan kaçabilen, diğer meb'uslar dahi, yine Ankara'da bunlara iltihâk ediyorlardı. Nihayet Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan Cuma günü küşâd edilmesi karargir olarak, o gün meb'usân-ı kiram ile beraber, küçük ve büyük bilumum memûrîn-i hükümet ve şeraf-ı memleket, Hacı Bayram Cami-i Şerifi'nde toplanmaya müsaraât ile; bir ce-maât-i kübera ite cuma namazının edasından sonra, önde Lih-ye-i Saadet Sancak-ı Şerifi hâmil bir heyet-i ulemâ ve meşayi-i tekâbir ve tehlillerle, halka ruhanî felizler saçtıkları halde alay ile Büyük Millet Meclisi dairesine muvasalat olunmuştur.

Meclis-i âlinin kapısında, bir dua ile kurbanlar zebhini müteakip, herkes içeriye dahil olmuş ve Lihye-i Saadet ile Sancak-ı Şerif kemâl-i ihtiramla kürsi-i riyaset üzerine vazolunarak; zaten cami-i şerifte başlamış olan hatım-i Kur'an ve Buhari-i şerif kıraatinin son kısımları teyemmümen orada ikmal edilmiş ve

161

162

... bizi, bize kırdırmak istiyorlar!.."

Mustafa Kemal, Meclis'in 'küşâdını' takip eden günlerde yaşadıklarını; sonradan, garip bir 'hâlet-i ruhiye' içinde, hatırlayacaktı; birtakım, tarifi imkânsız, çetrefil ve karışık duygulardı ki bunlar; ne gönül rahatlığına benziyor, ne 'itimâd-ı nefsi takviye ediyor', ne de büyük bir sevinç uyandırıyordu; böyledir

bu, çağrışımların, inişli yokuşlu 'silsilesi', her defasında, yüreğini yorgun düşürür.
'Teferruat' gibi görünen, hakikatte son derece önemli olan; Meclis Riyâseti'ne, kimin seçileceği?.. 'Mülga' Meclis-i Meb'ûsan'ın Reisi, 'Müderris' Celâlettin Arif Bey, 'elveym' Ankara'dadır; çoğunluğun onu tercihi, ihtimal dahilindedir; sonuç böyle 'tecelli ederse', o kadar 'hayatî addettiği', Bolşevik Rusya ile bağlantı kurı mayı, nasıl ve hangi 'sıfatla' gerçekleştirebilecek?
Herkesin ağzında, Bolşevikler! Müslüman Yeşilordu'nun General Denikin kuvvetlerini dağıtıp, âdeta Karadeniz'e dökmesi; Kafkaslar'da, Azerbaycan'ın Bolşevizm'e temayülü; Meclis açıldıktan sonraki, o üst üste 'hafî cel-seler'de; hayli gergin, bazıları kaygılandırıcı, tartışmalara neden oldu. Bu heyecan yetmezmiş gibi, bir de, Düzce 'mıntıkasından' gelen; her biri ötekinden 'meş'ûm', Şifre telgrafları: Düzce, Bolu, Gerede, Mudurnu, Nallı-
163
han ve Beypazarı'nı ele geçiren Çerkesler, -Padişah ve Halife adına- Ankara üzerine yürümeye hazırlanıyor larmış!
Olumlu sayılabilecek tek gelişme, Harbiye Nâzır-ı esbâ-kı, 'Kavaklı' Fevzi Paşa'nın, Anadolu'ya 'iltihâkı' mı idi? Ali Fuat Paşa, Geyve'den olayı bildirince, Mustafa Kemal'in ilk tepkisi, 'fevrî ve menfî' olmuştu:
"— ... mumaileyhi, geldiği yere gönderiniz!" Neden böyle davrandığını, yeterince düşünmedi; belki Nezâret'te bulunmuş bir 'Müşir'in, katılmasından rahatsız; belki Fevzi Paşa'nın, görevi esnasında Kuva-yı Milliye aleyhindeki 'tamimleri'ni unutamıyor! 'Kadim' dostu Ali Fuat Paşa, daha serinkanlı, daha mantıklıydı; ısrarlı bir telgraf tartışmasından sonra, onun fikrini değiştirmeyi başardı: Fevzi Paşa'ya 'hitaben' bir telgraf keşidesine razı etti:
"... Anadolu'ya intikaliniz, memnuniyeti muciptir. Hoş geldiniz. Ankara'ya muvalasatınızı, muntazırız!.."
O gece, Ziraat Mektebi'ndeki akşam sofrasında, âdeta 'mütecaviz' bir neş'eyle gülüp söylediğini; Harb-ı Umûmi cephelerinden, 'hatıralar' anlattığını hatırlıyor: Fevzi Paşa ve o, çeşitli kumandanlıklarda, 'halef ve selef olmuşlardı; bazı cephelerde ise, iki ayrı cenahta, yan yana savaştılar. Kadehler, birbiri ardınca parlayıp söndükçe, sesindeki istihza, sözlerine de bulaştı. Neler söylediği, 'kaf iyyen' hafızasında yer etmemiş; kulağında yalnız, Halide Edip Hanım'ın, gülüşleri!..
Buna rağmen, sabah derhal harekete geçerek, Üsküdar Livası adına, Gebze'den Fevzi Paşa'ya bir seçim belgesi getirtip, 'meb'usluğunu' sağlamaktan; dahası, 'Mu-
164
kkat İcra Encümenliği'ne seçtirmekten geri kalmadı: hu komisyon, bir manada, hükümet sayılırdı.
İlkbahar, lâyıkıyla hissedilmese de, gecelerin kısaldığı fark ediliyordu; rakıdan miğdesi ekşimiş, tütünden dili damağı acı; şafak alacasına doğru, yatmaya hazırlanırken, yöreye henüz gelmiş leyleklerin, takırdısını duyuyor; o sıra, yakasının kopçalarını açıyordu, elinde olmaksızın, her zamanki penceresinden dışarıya baktı: damar damar, çilek pembesi, soğuk ve dumanlı bir lâcivert, gittikçe maviye açılıyor; gece horozlan ve uzak köpekler susmuş, sabah kuşları henüz cıvıldamıyorlar; 'semavi' bir sessizlik, 'hükümferman'; bu şafak öncesinin, kim bilir neresindeki, ince ve narin leyleklerin, 'muttarit' takırtısı; nedense onu, Suriye cehenneminde kaybolduğu, kahrolası günlere götürüyor:
Cephe çökmüştür, 'Yıldırım Orduları Grubu'nu ancak, çok akıllı bir 'ric'atla' kurtarabilecekler! Şu anda, ingiliz ve Fransız işgalinden yaka silken, Suriyeli ve Iraklı Araplar, ihanet halindedir; bununla 'rabıtalı' yürek parçalayan resimler, gözlerinin önüne geliyor: İngiliz tayyareleri', Osmanlı 'ikmal yolları'na bomba yağdırıyorlar; Sıhhıye'nih 'perişanlığından', sahrada düşmana terk edilmiş, ağır yaralı neferler: barut kokusu ve kan!
Sabahın ilk sigarası, arkasından acı kahve; bir sigara daha, bir acı kahve daha. Hayati Bey, o günün ilk 'şifrelerini' getirdi:
- ingiliz İşgal kuvvetleri'nin Dersaadet'te uyguladıkları şiddet Ve baskı, son haddine ulaşmıştır: Müşir Fuat Paşa'nın, üç İngi-j'z 'zabitini' vurduktan sonra,

intihar ettiği, istihbar olundu, 'ngîliz silâhendazları, Mekteb-i Harbiye'yi işgal ile, talebeleri
165
binadan tard edip, eşyalarını pencerelerden sokağa atrrıış|a dır. Maarif Nâzır-ı esbâkı Celâlettin Bey'in hanesine duhûl i[e kerimesi Hanımefendinin namusuna tecâvüz ediyorlar. Cephe' reisi Dr. Esat Paşa'nın, düşman yumruklarıyla, şiddet li darbdan şehit edilmesi, kifayet etmezmiş gibi; Paşa'nın zev-ce-i muhteremesi kasatura ile kalçasından mecruh edilmiş gelini Hanımefendi ise, dipçik darbeleriyle dövülmüştür, kan zayi ediyormuş!.."
Haberler, çiçeği burnundaki Millet Meclisi'ni galeyana getirmişti: İngiliz zulmü, herkesi -bü arada meb'usları-vakit kaybetmeksizin, Bolşeviklerle anlaşmak zorunluluğuna inandırıyor. Haftalardır o 'paşalar müsellesimde, Karabekir Kâzım Paşa, Ali Fuat Paşa ve o, 'zaruretine' inandıkları 'teşebbüs'ü, dün kuvveden fiile çı-karmış'tı: Meclis Reisi sıfatıyla, nihayet 'Sovyetler İttihadı Rehberliği'ne bir telgraf kaleme aldı.
(Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Moskova Hükümeti'ne Birinci teklifidir. / Ankara, 26 Nisan 1920.
1. Emperyalist hükümetlere karşı harekâtı ve bunların hâkimiyeti ve istismarı altında bulunan, mazlum insanların kurtuluşu gayesini güden Bolşevik Ruslarla teşrik-i mesâi ve harekâtı kabul ediyoruz.
2. Bolşevik Kuvvetleri Gürcistan üzerinden harekâta geçer, yahut takip eyleyeceği siyaset ve izhar edeceği tesir ve nüfuz ile, Gürcistan'ın da Bolşevik Birliği'ne girmesini; ve içlerindeki İngiliz kuvvetlerini çıkarmak için, bunlara karşı harekâta geçmesini temin ederse; Türkiye Hükümeti de, emperyalist Ermeni hükümeti üzerine, bir askerî harekâta geçmeyi ve Azerbaycan Hü-kümeti'ni de Bolşevik Devletler grubuna sokmayı taahhüt eder.
166
Önce millî topraklarımızı işgal altında bulunduran, emperyalist kuvveleri tardetmek ve bilahare Emperyalizme karşı meydana gelecek ortak mücahedâtımız için, dâhili kuvvetlerimizi kurmak üzere, şimdilik ilk taksit olarak, beş milyon altının; ve kararlaştırılacak adette cephane ve diğer muharebe levazımâ-tı ile eslihâ ve mühimmatı; ve sıhhiye vasıtalarının; ve yalnız Şark'ta harekâtta bulunacak kuvvetler için, iaşe ve ibatenin Rus Cumhuriyetlerince temini mercûdur.
En yüksek hörmetlerimizin ve samimi tahassüsâtımızın kabulü temennisiyle... / Büyük Millet Meclisi Reisi / Mustafa Kemal...)
Tuhaftır, Moskova'ya intikal ettirilmek üzere, şifreyi, 'makine başında' Kâzım Paşa'ya geçtikten sonra; nereden nereye, Selanik günlerine dönüyor:
Beyaz Kule'de yaz akşamüstü, 'devâsâ' bir güneş kıpkızıl denize devrilmiştir; giyimi kuşamı, 'Evropa dekoltesi'; süslü Musevi kızları, seyrana çıkmışlar; havada tuz ve yosun kokusu, çığlık çığlığa martılar. Hatırlamamak elde mi? Hatıra defterine, kelimesi kelimesine, şu kelimeleri kaydetmişti: "mutlaka socialiste olmalı-..' maddeyi anlamalı", sene 1300 kaç, 1320 mi, 1321 mi?
"... kim derdi kı on sene zarfında Çarlık inkıraza uğrayacak, Ankara'da hâl-i içtımâda bir Meclis-i Millî, Mos-kova'dakı Bolşevıklerden, teşrik-ı mesâi ve askeri muavenet talebinde bulunacaktır! Hayret ki, hayret, hay-ret-ı uzmâ!.."
Endişeyi mucip tartışma, bir gün sonraki 'gizli celse'de Çıkacaktı: 'hitabet kaabiliyeti yüksek', zarafeti ünlü, Antalya Meb'usu Hamdullah Suphi Bey; Azerbaycan
167
Bplşeviklerine tebrik telgrafı çekilmesini yeterli bulmuyor; Ankara'nın, onlardan yana daha sarih, daha bağlayıcı bir 'tavır koymasını' öneriyordu; duyanın etkilendiği, o dokunaklı sesiyle diyordu ki:
"— ... Bolşevizm, İslâm memleketlerinde dine tecâvüz etmedi; millî teşekkülleri kökünden kazımadı; bilâkis Müslümanlık camiasında, minnet ve teşekkür hisleri uyandıracak surette, onlara yardım etti; bunun içindir ki, Kolçak ve Denikin Kuvvetleri'ni bizim kardeşlerimizin eliyle darmadağın etti..."
Az sonra sözlerini, onu handiyse soluğunu tutarak dinleyen meb'usların önünde, şöyle şaşırtıcı bir sona bağlıyor:
"— ... bu kuvvet hem kendi topraklarını koruyacak, hem başka topraklara 'nokta-i nazarını' kabul ettirebilecek bir cesamettedir; teşkilâtlıdır ve yavaş yavaş

bize yaklaşmaktadır; o halde Meclis'in vazifesi, leyhte veya aleyhteki nokta-i nazarını bir an evvel tebarüz ettirmektir. Eğer leyhinde bir görüşe sahipsek, eğer bu kanaati taşıyorsak, memleketimizi tenvir edelim, gelenlerden korkmasınlar: bu memleketin mes'ûliyeti, bizim omuzlarımız üzerindedir: cesur olalım!.."

Hamdullah Suphi, herkesten talep ettiği cesareti, bizzat gösterip, fikrini açıkça beyan edecekti:

"— ... isterseniz, ilk hareketi ben yapayım: imân ediyorum ki, memleketimizdeki hain kuvvetleri tardetmek için, bizim en tabii yardımcılarımız, gelen Bolşevik Kuv-vetleri'dir."

168

O, alkışlar arasında kürsüden indikten sonra, Bolu Meb'usu 'Tunalı' Hilmi Bey, Kütahya Meb'usu Besim Atalay ve İzmit Meb'usu Sırrı Beyler, sırasıyla söz alıp, önerisini desteklediler; her şey yolunda gidiyordu ki, olumsuz 'müdahale', Trabzon Meb'usu Ali Şükrü Bey'in konuşmasıyla geldi, tartışmayı alevlendirdi:

"— ... Meclis, Bolşevik Programı'nın ne olduğundan bihaber iken; yapılan propagandalarla, memleket ef-kâr-ı umumiyesi aleyhte hazırlanmış iken; biz kalkar da, Bolşeviklerle birleştik dersek, bunun memlekete in'ikâ-sı muvafık olmaz; burada yapılacak iş, Meclis'e değil, Hey'et-i Vekile'ye düşer..."

Tartışma, bir teşekkür telgrafının çekilmesi kararına bağlanıp, sona eriyor ama; Mustafa Kemal, ilk bakışta 'ehemmiyeti haiz' gibi görünmeyen, bir noktaya takılmıştır.

"... şayân-ı hayret! Trabzon'la bir türlü mutabakata varamıyoruz: Erzurum Kongresinde, Eyüpzâde Ömer Fevzi Bey ve arkadaşları, bize muhalefet etmişlerdi. Sivas Kongresi nde, Eyüpzâde İzzet Efendi ve arkadaşlarıyla anlaşamadık. Bolşeviklerle teşrik-i mesâi bahsinde, bu kere Alı Şükrü Bey'le ihtilâfa düşmekteyiz: ihtilâf yeni ve daha çetrefil bir safhaya giriyor... "

Bu yetmezmiş gibi, Meclis'in Zât-ı Şahâne'ye çektiği 'bağlılık telgrafını' yeterli bulmayan, Konya Meb'usu Ab-dülhalim Çelebi Efendi'nin, önergesi konuşulacaktı; önerge, İstanbul'a, meb'uslardan 'mürekkep' bir hey'et göndererek, 'Padişahımız efendimize', bağlılığını arz etmesini öngörüyor! Önerge okunurken, Mustafa Ke-

169

mal, rahatsızdı; zihni bununla meşgul, meb'usları seyrediyor: sünnet-i şerif üzere kırpılmış bıyıkları, yağlı fesleri, katmerli enseleriyle, 'kasaba eşrafı'; sarığı ve sakalı tozlu, cübbeleri uzun, birkaç 'ulemâ'; ince altın çerçeveli sıkma gözlükleriyle, İstanbullu 'münevverân'...

Mustafa Kemal Paşa, Meclis'deki havayı değiştirecek; hâttâ belki de, önergenin benimsenmesini önleyecek çareyi, işte o anda buldu: şu saatlerde, 'Kavaklı' Fevzi Pa-şa'yı getirmekte olan tren, Ankara'ya ulaşmak üzereydi. Önergenin okunması biter bitmez, onu oylamaya sokmadan söz alarak, dedi ki:

"— ... Harbiye Nâzır-ı esbâkı, Fevzi Paşa hazretleri, hem aza-yı kirâmımız meyânındadır hem de, İcraat Encümeni'ne dahildir. Şu anda, Ankara'ya muvasalat etmek üzeredirler; muvafık gördüğünüz takdirde, hep beraber İstasyon'a gidip, kendisini istikbal edelim; belki kendisinden, biraz izahat alırız."

Bir saat kadar sonra, İstanbul'dan Ankara'ya iltihak etmiş olan, sabık Harbiye Nâzın 'Kavaklı' Mustafa Fevzi Paşa, Meclis 'hey'et-i umûmiyesine' konuşuyordu. Meb'usların hemen tamamı, yerlerini almış; merakla ve dikkatle, onu dinliyorlar; başlarının üzerinde kahvenin birinden alınmış, o gösterişli lâmba avizesi, hafif hafif sallanıyor: henüz binanın, elektrik tesisatı yapılamadı. Havada, yine o sinsi içilmiş tütün, inşaattan kalma, tutkal ve cilâ kokusu! Mustafa Kemal Paşa, vakur ve ciddi, riyaset mevkiinde oturmuştur; önündeki hitabet kürsüsünde, Fevzi Paşa; teessürün de karıştığı, bir he-

170

yecanla; mensup olduğu, Salih Paşa 'kabinesi'nin, 'hatt-ı hareketi'ni izaha çalışıyor; diyor ki:

"— ... İstanbul'dan, daha evvel çıkmak istiyordum; ancak, İngilizlerin içyüzlerini, maksat ve gayelerini anlayabilmek için bir müddet kaldım... anlaşıldı ki, onların isteği Kuva-yı Milliye'nin red ve takbihiydi... biz de, Kuva-yı Milliye'nin, haksız işgallerden ve Yunanlıların, İzmir ve Aydın

mezâliminden meydana geldiğini ve bu haklı müdafaayı reddetmenin, milletimize karşı bir hıyanet teşkil edeceğini, bunu yapamayacağımızı söylüyorduk..."- Alkışlar, konuşmayı kesti; arka sıralardan, 'yaşa, varol' sesleri işitildi. Tezahürat devam ettiği sırada, Fevzi Paşa, önündeki su bardağından iki yudum içiyor; arkasındaki duvarda, hüsnühat üzere kaleme alınmış, 'Müşâ-vürühüm Fil'emir' levhası; hemen altına, menevişli bir duvar halısı asmışlar; bir de, Kur'an-ı Kerım'den bir Sû-re'nin yazılı olduğu, o levha: "Müslümanların, hayatındaki düğümler, istişareye ehiller arasındaki, istişare ile hallolunurl." Sükûnetin avdeti üzerine Fevzi Paşa, konuşmasına devam edecektir: sesi biraz daha kırık, bakışları biraz da buğulu:
"— ... bir İngiliz neferinin bile burnu kanamaksızın... bizi bize kırdırmak istiyorlar... malûmunuz olan hatt-ı hümâyûnlar... fetvalar vesaire... İslâmı birbirine düşürmek için, misli görülmemiş bir İngiliz fitnesi... acı birer vesikadır... fakat Çanakkale'de nasıl aldandılarsa, Allah'ın izniyle, bunda da aldanacaklardır..."
Meclis, bu defa çok daha büyük bir heyecanla, ayağa kalktı, Fevzi Paşa'yı alkışlıyor. Alkışların arasında, 'Kah-
171
rolsunJar'sesJen. Meclis', sar^n <K *. Konya Meb'usu AbdülS "f"
gesı unutulmuştu. V fendl nın> oner
172
MUSTAFA KEMALPAŞA'NIN TBMM'NİN 24 NİSAN 1920 'GİZLİ OTURUMU'NDA YAPTIĞI KONUŞMA
"... Bildiğiniz gibi Bolşeviklerin kendilerine mahsus birtakım esasları, görüşleri vardır. Ben şahsen, bütün sarahati, bütün teferruatı ile bunları bilmiyorum ve yakın zamana kadar Bolşevikler nereye temas ederse, nereye gelirse, daima kendi görüşlerini kabul ettirmek azmindeydiler..."
"... bu görüşler ne olursa olsun, bizim milletimizin de kendine mahsus görüşleri vardır. Biz Avrupalıların Bolşevizm'den korktuklarını ve bizim Bolşeviklerle görüş ve hareket birliği edeceğimizden daima kuşkulandıklarını hesaba katıyorduk. Daima kendi görüşlerimiz saklı kalmak üzere, her menbadan yararlanmayı caiz gördük..."
"... işte sırf bu noktadan hareketle daima Bolşeviklerin durumunu, hareketlerini ve gerekince kendilerinden ne dereceye kadar yardım görebileceğimizi anlamaya teşebbüs ettim..."
173
... moskova'dakisaat, 'ihtilâli' çaldı..."
Fâlih Rıfkı, başında dolaşan belâlının ilk işaretini, Ra-mazan'da bir sabah, Köprü'deki Adalar İskelesi'nde almıştı: Büyükada'dan, gazeteye, işine geliyor; o ne, Harbiye Nezâretimden, tanıdık bir Yüzbaşı, ansızın önüne çıktı; sıradan bir şey söylermişçesine dedi ki: "— ... İngilizler, senin adını da hükümete verdiler: tevkif edileceksin! Anadolu'ya kaçmanı düşündük!" Kaçış, eski İttihatçılardan, 'Tolçalı' Süleyman Bey delaletiyle, Üsküdar üzerinden gerçekleştirilecekti; hemen o cumartesi günü! Fâlih Rıfkı'nın, 'nikâhı sebebiyle', onu sonraki cumartesiye ertelemesi; hem Anadolu'ya geçişini çıkmaza sokuyor; hem de İngilizler, o arada kaçırılacakları 'tesbit ve tevkif ettikleri için, Teşkilât'ın, ondan kuşkulanmasına yol açıyor: tutuklanması, onu, bir 'şâibe'den kurtarmıştır.
Nasıl, Marmara mavisi bir sabah; telâşlı, pırıl pırıl bir kuş kalabalığı, ortalığı cıvıltıya boğuyor; deniz dümdüz, üzerinde yol yol, pervane izleri. O geceyi Ada'da geçirmiş olan, Yâkup Kadri ile buluştular; konuşa konuşa, İskele'ye iniyorlar; 'mevzu', Ankara'yı âdeta 'muhasara eden', 'irtica isyanları'; 'Damat' Ferit Paşa'nın vakit kaybetmek istemediği, kesin; Kuva-yı Milliye ateşini, yuvasında söndürmek istiyor. Polis Kara-kolu'nun önünden geçtikleri sırada, hasır iskemlelere
174
oturmuş iki adam, 'calib-i dikkat' bir telâşla kalkıp, ceketlerini giydiler; arkaları sıra gelmeye başladılar. Peki, ne bu: 'evham' mı, yoksa 'endişeyi mucip bir hal mi'? İkinci şık doğruymuş! O iki şahıs, İstanbul'a varınca, onları Köprü'den, Cağaloğlu'na kadar, gölgeleri gibi izlediler.
Akşatndzkı yazıhanesinde, daha sonra oturmuş, o günkü gazetelerin başlıklarını, gözden geçiriyor; içinde bir sıkıntı, haberler kötü. Peyâm-ı Sabah handiyse, zil

takıp oynayacak: "Anadolu'nun Kuva-yı Milliye'den Temizlenmesi, Muvaffakiyetle İlerliyor"; fakat, asıl tafsilât, Alemdar'da-dır: "Bolu, Gerede, Çerkeş, Beypazarı, Safranbolu, 'Çete'nin şekâvetinden temizlendi." Ardından, bir de tehdit: "... tedip harekâtı, Ankara'ya doğru devam ediyor!"
O sırada, gazetenin hademesi, odasına girdi, hâli bir
tuhaf:
"—- ... Polis Müdüriyetinden bir taharri, sizi arıyor!"
Babıâli Camii'nin bitişiğindeki, kırmızı ahşap binanın cümle kapısına, bir atlı araba çoktan yanaşmıştı... Kaldırımda çöplenen güvercinleri ürküterek, yaldızlı eflâtun havalandırdı. Kapı, Akşam Gazetesi'nin kapısı. Araba, önünde duruyor, kuyruğunu sallayarak, sineklerini kovayalan at, iki kere aksırdı; bir başka polis, avcunda sakladığı, sigarasını içiyor.
İki yanında, iki 'taharri', Fâlih Rıfkı Bey, yüzü bembeyaz, kapıdan çıktı; hemen arkasından, kederli ve endişeli, Necmettin Sâdık Bey geliyordu: Akşam\n sahibi. 'Taharriler', Fâlih Bey'i arabaya bindirmek üzere, yol verdiler; o dönüp, metin bir tavırla, Necmettin Bey'le vedalaştı:
175
"— ... her işde bir hayır vardır, neymiş göreceğiz."
O arabaya binerken, Necmettin Sâdık Bey, müteessir, 'taharriler'e sordu:
"— ... Fâlih Bey'i nereye götürüyorsunuz?"
Cevap, kısa, ve kesindi: içlerinden birisi, arabacının yanına tünerken söyledi:
"— ... nereye olacak, Polis Müdüriyeti'ne!.."
Araba hareket edecektir. Fâlih Rıfkı Bey, dudaklarında uzak ve beyaz bir tebessüm, arabayla uzaklaşırken; bu defa patır patır, o tarafa uçan güvercinler, yanardöner yeşil yansımalarıyla, meraklı kalabalığının üzerinden geçiyorlar: yorgun ve uykusuz, birkaç nefer, besbelli, terhis edilmiş, 'vesait yokluğundan' 'sılaya' gidememişler. Babıâli Camii'nin, cübbeli ve sarıklı imamı; yanı başında ellerinde teşbih, torba sakallı, ak pak birkaç ihtiyar; ünlem gibi uzun ve simsiyah, bir simitçi; mahalle çocukları; bir de, çarşaf yerine omzunda pelerini, peçe yerine, gözlerini örten seyrek bir tül; eflâtuna çalan sarmaşık moru, 'Avrupa giyinmiş', o dal gibi genç kız, Fikriye.
Necmettin Sâdık Bey'le hademe; daha sonra içerden çıkmış iki kişi, arabanın ardından, mahzun bakakalmış-lardı. O sırada, bitişik binadaki, İkdam gazetesinin kapısından, Yakup Kadri Bey göründü; heyecanlı, daha çok öfkeliydi; Necmettin Sâdık Bey'e, bir telâş yaklaşıp, soracaktır:
"— ... hayrola, Necmettin Bey? Fâlih'i mi arıyorlar-mış?.."
Necmettin Sâdık Bey, gözleriyle kaybolmak üzere olan arabayı işaret ederek: "— ... ne araması Yâkup
Kadri?.." dedi, "— ... onu alıp, Müdüriyet'e götürdüler..."
Saat, 'alafranga', on'a beş var!
Ne 'serencam'!.. Yunus Nâdi Bey -kedi yavrusunu taşır gibi- gazetesini, handiyse harf harf, satır satır Ankara'ya taşımaya; ve orada neşretmeye, karar verdikten sonra; başka bir 'çare-i hâl' kalmadığını görüp, Hüsnü Faik Bey de; sık sık sansürün gazabına uğrayan gazetesi Birlik'i, Anadolu'ya götürmeye karar vermişti, bunda, Münif Sabri'nin öldürülmesi, olumsuz; yeni Meclis'in Ankara'da 'küşâdı', olumlu yönden, etkili oluyor. Ahmet Ziya'yı tedirgin eden, Münif'in 'ufûluyla', değerli bir istihbarat kaynağının kuruması: onun vasıtasıyla, birçoğu sansüre takılıp gün ışığına çıkamayan, az mı 'havadis' edinmişlerdi.
Erkenden uyanmıştı: sanki, birisi adını çağırdı! Şafak alacasında, Sultanahmet minarelerinden, insanın yüreğine koyu bir beyhudelik hissi çöktüren, 'sabah ezanı' dalgalanıyor. Halbuki, ne kadar geç yatmışlardı: Pari-siana'dan, Cağaloğlu'na, eve geldiklerinde, saat 'alafranga' üç filân; tenha sokaklarda, ürkütücü gölgeler halinde, işgal devriyeleri; nereden geldiği, nereye gittiği anlaşılamayan, askerî kamyonlar! Zevcesi Doktor Melekle, yataklarını epeydir ayırdılar; onun huzursuzluğu artık yok ama, yapılacak işi oldu mu, onu uyku tutmaz; Allah bilir, böyle sabahın köründe uyanışı da, Kurtu-luş'a yazması icap eden 'makale' yüzünden! Kafasında bir türlü yerine oturtamadı ki! Rusya'da 'patlayan'
177
176

Bolşevik İhtilâli, acaba Sosyalizm 'babalan'nın öngördüğü 'Dünya İhtilâli' midir? Eğer hakikat bu ise, Avrupa sosyalist 'fırkaları'nın -bahusus Alman Sosyal Demokrat Fırkası'nın- gösterdiği 'teenni ve istiğnanın, 'ma-na-yı aslîsi' nedir?
"... hakikat şu ki, nefsimizi başka bir saate göre ayarlamış idik; yâni Brüksel saatine göre, o saat ihtilâl göstermiyordu; oysa Moskova dakı saat, ihtilâli çaldı: 'Beyazlar'ın bütün cephelerde münhezim olduğu, kesb-i kat'ıyyet etmiştir! Resul ne dedi? 'Kızıllar' evvelâ Azerbaycan'a, bilâhare Baku ya girdiler; eski 'Himmet'çilerden Nerımanof..."
Pofurdayarak yorganı atmış, yatağına oturmuştu; içinden söyleniyor: "— ... nedir bre? Bu huzursuzluğun sebebi, Melek'in her gün biraz daha gayr-ı kaabil-ı tahammül, bir kadın olması mıdır?"
Doktor Melek (Meleho Afram), komodinin sağındaki yatakta, hafif ıslıklı uyku nefesi, mahiyeti meçhul Sür-yânice mırıltılar; ve yorganından âdeta köpürerek taşmış, zenci kıvırcığı simsiyah saçlar olarak, katlanılması zor 'mevcudiyetini' sürdürüyordu. Son 'marifeti', Prens Aleksi'yle 'ülfet peydah eylemek'! Prens Aleksi, nam-ı diğer Prens Dimitri Bragin! Petrograd Pastahânesi'nde, camları benek benek yağmur, bir Beyoğlu akşamı, ona rastlamışlardı; Münif Sabri henüz sağ, malûm ciddiyeti ve maruf sükûnetiyle, demişti ki:
"— -•• Dimitri Aleksiyeviç Bragin, güya Romanof prensidir: İngilizlerle hâl-i münasebette; Dersaadet'teki muhacir Rusları, Beyaz Orduların istirdat ettiği mahallere iade maksadına matuf, bir cemiyet tesis eylemiş-
178

ti; ayrıyeten, General Denıkin ve Amiral Kolçak ordularına, 'gönüllü' kaydıyla iştigal ediyordu ama, zan-nımca erken davranmış..."
Ahmet Ziya'nın havsalası, bir türlü almıyordu: bir yandan, İstanbul'un 'sosyalist mehâfili'nde, âdeta Rosa Luksemburg edasıyla, ahkâm kes; öbür yandan, Bolşeviklere karşı, beyazlar için çalışan, ne idüğü belirsiz bir Rus prensiyle, aşinalık et! Amacı, iddia ettiği 'veçhiyle' sahiden Rusça öğrenmek ise; bu tavrının mantığa sığmadığı, ayan beyan, ortada; hele Prens Aleksi'nin, Şişli 'mondaine'lerine, el altından eroin pazarladığı; bazı türedi hovardalara, gecesi iki yüz liradan, 'kontes' kiraladığı hesaba katılırsa...
Dün geceyi, 'Şaşkın' Beşir Usta, Doktor Melek ve o, Pa-risıana'da, geçirmişlerdi. Bu kaçıncı gece! Melek'in ısrarı, bir tuhaf: ille, ünlü köçek 'Benli' Panayot'u seyredecek! Oysa Ahmet Ziya, Sadrettin Celâl'in o sabah anlattıklarını düşünüyor: Mütareke İstanbulu'nda, iyi kötü bir 'sosyalizm' ortamı varsa, gidişat odur ki, bundan 'İştirakçi' Hilmi Bey yararlanacak! Âdeta 'yekdiğerinin' içinden çıkan, amele grevleri; itibarını, göklere çıkardı: anlaşılıyor ki, yalnız işçiler değil, gözü korkan Şirket-i Hayriye'nin, Tramvay Kumpanyası'nın ve Haliç İdare-si'nin 'âli' memurları da; -üstelik 'teberrû'da bulunarak- Fırka'ya kaydoluyorlar; o kadar ki, sağlanan bu imkânlarla, Fırka Merkez-i Umûmisi için, Divanyo-lu'ndaki o 'konak'; 'reis Bey' için de, 'armalı' bir otomobil, satın alınabiliyor.
'Şaşkın' Beşir usta, mutad sakarlığıyla, sağı solu devirerek, diyordu ki: "— ... her şeyi kabul edebilirim! Lâkin bu herifin, 'Hürriyet ve İtilâf vasıtasıyla, İngiliz
179
Yüksek Komiseri'ne müracaat ederek, Osmanlı amelesine, hâmilik taslamasını, asla!.."
Prens Bragin, egzoz gürültüsüyle bütün İstanbul'da nam yapmış, Bugatti arabasından, henüz inmiş; henüz Parisiana salonuna girmişti ki, Doktor Melek, âdeta 'şehevi' bir 'sevk-i tabii' ile; bahar gelmesine rağmen, o garip kürk paltosuyla dolaşan, Prens'i karşılamak üzere, ayağa kalkmıştı; onları hiçe sayarak, adamın karşısında, 'alafranga' reverans yapıyor; arkasından, ayaküstü, kısa bir 'musafaha': sıskalığı 'marazi', avurtları dehşetli çökük, pis sakalı boynundan aşağıya, bulaşık suyu gibi akan, sipsivri bir 'herif bu 'prens'; kibarlığı ve cömertliği, kimseye vermez, altın tabakasından, derhal ucu zıvanalı Rus sigarası ikram etti; mübalağalı bir nezaketle eğilerek, Melek'in sigarasını yaktı: çakmağın aydınlığında, damar mavisi duman helezonlar, kıvrım kıvrım; Melek'in üstdudağındaki bıyık gölgesi, neredeyse tüy tüy gözüküyor.

"... hangi birine, hiddet edeceksin? Karım olacak divanenin, densizliğine mi? Ona uyup Parisiana'ya gittiğim için, kendime mi? Yoksa, Prens Bragin adındaki 'müşek-kel' hamakata mı? Allah kahretsin!.."
Saat ona doğru, banyoya geçmiş, tıraş oluyor, aynada Resul Hocayef le Mulatier Pastahâne'sinde, bir ay kadar önceki görüşmesini hatırlayacaktır: yılık Yahudi Fran-sızcası konuşan, bir masa 'matmazel'; vanilya kokusu tüten kocaman bir turtayı, iştahla paylaşıyorlardı. Menevişli duvar aynalarından, yüzlerine erguvanı bir aydınlık yansımış, içi sıra filizi yeşil, mimoza sarısı pırıltılar. Uzun saçları tuşlara sarkmış, o hülyalı piyanist, in-
180
ce uzun parmaklarını, âdeta damlata damlata, galiba Gabriel Faure'den, unutulmuş bir rüyayı uyandırıyor. Ahmet Ziya, piposunun dumanlarına dalmıştı; nedense, bir an kendini, Berlin'de Unter Der Linden'deki kahvede sandı: ne günlerdi onlar! İhtiyatlı olmayı, örtülü bir korkaklığa vardıran Resul Hocayef, Münif in onlara 'yadigârı', yine gelmedi. Hep öyle yapmaz mı? Tamamıyla dişsiz izlenimi uyandıran sivri çenesini uzata uzata, iddia ettiği nedir? Onu, münhasıran İngilizler takip eylemiyormuş, Yıldız İstihbaratı da ardına düşmüş; hâttâ, Karakolcularla irtibatı sebebiyle, Ankara'nın 'adamları' da... Adeti üzere, Mu-latıer'den çıkar çıkmaz, Ahmet Ziya'yı köşede çevirdi: samimiyeti laubali, üstübaşı dökülüyor; kafasına, yağlı bir makinist kasketi geçirmişti; gözünün birisi sarı elâ, öbürü midye içi yeşil, zaten o kör!
Akşam serinliğinde, Şişhane'ye doğru yürüdüler; eflâtun bir loşluğun içinde, havagazı lâmbaları, solgun zambaklar gibi açılmışlardı; iki yanlarından rahat, kaygısız ve hayli süslü, tatlısu Frenkleri, çift çift geçiyor; sanki ağır bir harp yaşanmadı, sanki işgal yok, Anadolu'dan silâh sesleri durmak bilmiyor! Resul Hocayef, Münif Sabri'nin öldürülmesini 'müteakip', irtibat kurduğu Bolşeviklerden biri; belki Moskova'ya, KUTv'a gitmesine, müzahir olabilir: fakfon tabakasından, akla durgunluk veren bir hız ve kolaylıkla, kalın sigaralar sarıp, ortalığı dumana boğarak, diyor ki:
"— ... özüm, zehmetkeşim; zehmetkeş kısmı, Kemal'den yana olmak vaciptir; şundan ki, onun Enver gibi, siyaset kirliliği yohtur; askerlik vadisinde dersen, mukayese edilebilemez!.."
181
Rusya'da ki Ihtilâl'in 'inkişaf seyrini', ya Prens Aleksi'nin, uzun ve karanlık 'gospodinler'ınden; ya da Resul Ho-cayef'm ortalıkta görünmez, adı sanı belirsiz 'tavariş-/er'inden izliyorlar. İlk haberler; nasıl da heyecan uyandırmıştı: III: Enternasyonal, Zinovyef'ın ağzından 'bilûmum Şark milletlerine, bahusus âlem-i İslâm'a' umutlar yağdırıyordu. İki Tatar 'münevveri', tavarış Vahidof ve Galiyef, Vladimir İlyiç ve Lev Davıdoviç'le mutabakata varmışlar: Sovyetler İttihadı'na Asyalı Müslümanlar 'müttehit' bir Turan Sosyalist Respublıkası olarak dahil olacaktır: Kırım, Kazan ve Buhara 'Türk' hanlıkları, birleşiyor.
"... bunun manası nedir? Türklüğe mahsus 'Turan Bey-nelmılellığı'nın, sosyalistliğe mahsus Bolşevik Beynelmi-lelliğiyle, izdivacı mı?.."
Muslukta yüzünü yıkarken, sofadan bir kâğıt hışırtısı; elinde havlu, doğruluyor; müvezzi, sokak kapısının altından, o sabahın gazetesini içeriye itmişti, hışırtı o.
Saat, 'alafranga' on buçuk suları.
O dağdağalı günlerde, aile dostu Kaymakam Mithat Bey; Ankara ile İstanbul arasında mekik dokuyor; İstanbul'a her gelişinde, Zübeyde Hanım'ın, Akaret-ler'dekı evine mutlaka uğrayarak, annesine, Mustafa Kemal'in sağlık haberlerini ulaştırıyordu. 'Paşa ağa-beysi'ne düşkünlüğünü asla gizlemeyen Fikriye, bunu hemen her defasında haber alır, onun bulunduğu gün, Akaretler'e uğrardı. Bu defa da öyle yaptı: sabahtan be-
182
ri, eflâtuna çalan, sarmaşık moru, ince bir hayâl, evin içinde dolaşıyor. Camlardan vuran güneş, salondaki koltuklardan birisi üzerine bırakılmış, Akşam gazetesinin, başlığını aydınlatmıştı: "Kuva-yı Milliye, Bursa Cephesi'nde, Düşmanın Asli Mevzilerini Bombardıman Ediyor!" Salonun o kısmında, koltuklardan ve sehpalardan mürekkep, bir oturma grubu oluşturulmuş; onun gerisinde, mutfağa yakın, yemek odası takımı; her ikisi de kullanılmış, biraz eprimiş, izlenimi veriyor.

Makbule ile Fikriye, ayakta, sofrayı hazırlıyorlar: biri, tabaklan yerleştiriyor; öbürü, büfeden çıkardığı çatalı bıçağı; aslında, ikisi de daha çok, salonun öteki tarafına kulak kesilmiş; acaba Kaymakam Mithat Bey, Mak-bûle'nin kocası Mustafa Mecdi Bey'e, böyle fısır fısır ne anlatıyor? Hanidir, ufak adımlarla sağa sola gidip gelerek, böyle konuşuyorlar; etrafları, bütün sigara dumanı, buz mavisi helezonlar. Arada, üstlerine bir parıltı vurmaktadır; Zübeyde Hanım, onlara bakınca, om-zundaki güneş ışığı, gözlük camlarından o tarafa yansıyor da, onun parıltısı! Paşa'nın 'valide'si: gözünde gözlüğü, elinde tığıyla, sessiz sedasız dantel örüyordu: onun âlemi başka ve farklı, en büyük endişesi oğlunun, sağlığı ve varlığı; hele Şeyhülislâm'ın 'katli vaciptir' fetvasını, Zât-ı Şahâne'nm onaylamasından sonra!..

"... Mustafa, gece rüyama girdi: ayırdır inşaallah! Bu uulan, iç raat vermez bana! Çiftlikteymişiz, yâni Selanik günleri, babıcığı raametlik olmuş; iki yetimimle, ağ-beyime sığınmışım! 'Kısmet' çıkmasın mı? Evlenirsem, biraz nefes alacağız. Ne çucuktur, öfkeden gözleri ateş

183

saçıyor bre, alenen küsmüş; evlenirsem diye Askeri Rüş-diye'ye gitmiştir, Manastır'a: daha parmak kadar, çu-cuk! Şükür Rabbime, bugüne bugün, yanı kılıçlı paşadır, lâkin tasası bitiyor mu? Mithat iyidir dediyse de..."

Fikriye ve Makbule, konuşmaksızın iş görüyorlardı; içlidışlı oldukları, zaten söylenemez; Makbule, Fikriye'yi, başarısız evliliği, 'aşırı' alafrangalığı yüzünden, kınayıp durur; 'Paşa ağabeyi'ne aşırı düşkünlüğünden, şikâyetçi; hele bu alâkayı saklamayışından, daha çok: Kaymakam Mithat Bey'in geldiği her gün, ta Sultanahmet'ten kalkıp, Akaretler'e 'damlaması', ne demek canım? Hafif çekik, ebrûli yeşil gözlerini, yine ondan taraf yakalayınca, gerekli bazı şeyleri almak bahanesiyle, mutfağa gitti. Fikriye, dudaklarında, o biraz mahzun, daha çok müphem gülümseme; yalnız kalınca daha rahat; fakat meraklı ve kaygılı, konuşan erkeklere dönüyor. Kaymakam Mithat Bey'in, küçülmüş sigarasını söndürebilmesi için, onlar o sıra, daha yakınına gelmişlerdir; alçak sesle konuşmalarına rağmen, sözlerinin bâzıları işitilebiliyor:

Kaymakam Mithat Bey, sigarasını kül tablasına bastıracağı sırada, diyor ki:

"— ... endişeyi mucip bir hal yok: Ankara, icap eden tedbirleri aldı: ulemânın mukabil fetvasını, ihtimal duymadınız... Ankara Müftüsü, Börekçizade Rifat Hoca-efendi, hakiki bir vatanperver; onun gayretiyle, bilmem kaç müftü ve müderris bir araya gelip... tâbiri caiz ise, bir fetvalar muharebesi başlattılar..."

Mustafa Mecdi Bey, endişeli görünüyordu: "— ... Düzce'deki ayaklanma?.." diye sordu, "— ... Ya Kuva-yı İnzibatiye?.."

"— ... yok efendim, yok! Ali Fuat Paşa, hadlerini bil-

184

dırir! Ayrıyeten, Kuva-yı Seyyare ne güne duruyor?.. Et-hem Bey'in süvarisi?.."

Mustafa Mecdi Bey, Fikriye'nin kulak kabarttığını fark etmişti; Kaymakam Mithat Bey'in koluna girerek, onu masanın uzağına doğru çekecek; sesini son derece alçaltıp, bu arada bazı şeyler soracaktır. Fikriye, Mithat Bey'in dediklerini, yarım yamalak duyabiliyor:

"— ... Paşa iyidir, iyidir de, hayatı gayr-ı muntazam!.. Üstelik, ziyadesiyle yalnız..."

Fikriye, elinde bir tabak, kalakalmıştı; elinde olmaksızın, gizli bir elem, derin bir şefkatle, işittiği son kelimeleri, zihninde tekrarlayıp duruyordu: "... hayatı, gayr-ı muntazam, üstelik ziyadesiyle yalnız!" onlar uzaklaşınca, aklı hep Ankara'daki 'Paşa Ağabeysi'nde sofrayı düzenlemeyi sürdürdü. Bir ara durup, aynı tecessüsle başını kaldıracak gibi olmuştu, hayret!. Mustafa Mecdi Bey de, Kaymakam Mithat Bey de, dönmüş Fikriye'ye bakmıyorlar mıymış? Suçüstü yakalanmış oldular, derhal başlarını başka tarafa çeviriyorlar.

"... böyle bakmalarının, esbabı ne olabilir?" '

Mustafa Mecdi Bey'le Kaymakam Mithat Bey, arkalarını dönmüş, sohbeti sürdürüyorlardı. Mustafa Mecdi Bey'in çehresinde, belli belirsiz bir hoşnutsuzluk, merakla sordu:

"-— ... Paşa'nın muvafakati var mı?"

Kaymakam Mithat Bey'in verdiği cevap, endişe etmekte ne kadar haklı olduğunu gösterecekti: iş, hakikatte, umduğundan çok daha fazla ilerlemişti; bunu saptamak, hoşnutsuzluğunu artırıyor; çünkü Kaymakam Mithat Bey, diyordu ki:

185
"— ... evvelâ istemem dedi... hayatım garnizonlarda geçti, buna alışkınım filân... bilâhare fikrini değiştirdi... Sıvas'dan beri, bir emirberin elinde: Bekir Çavuş... fevkalâde bir adamdır, elinden her iş gelir ama... nihayet bir erkek... evde bir kadın olmadı mı, olmuyor..."
Mustafa Mecdi Bey, tatsız: "— ... peki, Fikriye'nin düşüncesi ne merkezdedir?" diye soracak oldu, "— ... Bana kalırsa..." diyerek, devam edecekti ki Makbûle'nin sesi:
"— ... Mecdi Bey, bir dakika bakar mısın?.."
Makbule mutfağın kapısına çıkmış, ayakta, onlara bakıyor. Mustafa Mecdi Bey, Mithat Bey'den özür dileyip, gülerek karısına doğru uzaklaştı:
"— ... müsaadenizle, birader Bey... malûm-u âliniz, kadın kısmının işi bitmez..."
"— ... müsaade sizin, azizim!.."
Kaymakam Mithat Bey, tek başına kalınca, yeni bir sigara yakmaya davranacaktır: tabaka, ucuz sigara, kötü kibrit, ağız dolusu duman; Fikrıye'yi 'heyecana gark eden', bu çok sıradan hareketleri yaparken, gözlerim garip bir ısrarla ondan ayırmayışı! Bunu göremiyor. Göremez de zaten, çünkü başını kaldırıp, ona ne bakabiliyor, ne gülümseyebiliyor, ama fena halde hissediyor.
Yüreği, göğüs kafesindeki o hırçın serçe, çırpınarak kendisini, oradan oraya vurmaya başladı: o an, güneş parıltısında uçuşan tozlar, büklüm büklüm tütün dumanı, yanmış yağ kokusu arasında; yaşantısının, en vahim dönemeçlerinden birisine yaklaştığını seziyor. Sofra hazır, yapacağı pek bir şey kalmadı; mutfağa geçse iyi olacak belki; fakat bilinmez bir güç, çakılmışçasına onu orada tutuyor.
İSĞ
Mithat Bey o sırada, ağır ağır, Fikriye'ye doğru ilerle-'¦ yecektir. Genç kız, bunu da başı önüne eğik, görmeden fark ediyor; nihayet başını kaldırmaya cür'et edebildi; Mithat Bey'in gözlerinin içine bakarak, sordu:
"— ... Paşa'mız, Ankara'da çok mu yalnız, Mithat
Bey?"
Mithat Bey, dumanlarla gülümsüyor: "— ... Ankara'da herkes yalnız, Fikriye! Paşa'nın bakıma ihtiyacı var, evine bir kadın eli değmeli..."
Fikriye, gözlerini, onun gözlerinden ayırmaksızın, kararlı ve kendinden emin: "— ... ben giderim!.." dedi, "— ... ne zaman münasip görürseniz!.." Başını eğiyor:
"— ... ağabeyim çoktan gitti... Jülide biliyorsunuz...
sizlere ömür..."
Mithat Bey, mavi duman helezonları içinde, kaybolmuştu:
"— ... vakıa, biz de seni düşünmüştük, lâkin sıhhatin mûcib-i endişedir... hastalığın..."
Fikriye, 'tehalükle' sözünü kesti: "— ... ne münâsebet!.." dedi: "— ... Unuttunuz mu, Mithat Bey? Biz hâl-i harpte büyüdük... zabit kızı sayılırız..."
Saat 'alafranga' 'yarım' olmuş!.
187
8 Mayıs 1336 (1920) Ankara
Ali Fuat Paşa hazretlerine Kuva-yı Milliye Umum Kumandanı Geyve
isyan vaziyetinin ehemmiyetini, fazlasıyla tahmin edeceğinize eminim. Kızılcahamam ve Çerkeş istikâmetinde, ahiren, yeni bir şiddetle genişleyen isyan, Ankara'yı haricen de tehdit edecek bir vaziyet atmış olduğu gibi; Ankara, Keskin, Haymana gibi civar mıntıkalar da, maddî tazyik altında kendisini gösteremeyen, bir fesat yuvası bulunduğu, muhakkak olduğundan; bugün, Ankara yâni bütün millî varlığın, tehdit altında bulunduğu addolunmak lâzımdır.
Konya isyanı da, bütün tafsilatıyla malûmları olmuştur. Bu itibarla, her şeyden evvel Ankara'da, tam manasıyla emniyet istihsal edecek bu fesat sahasını tehdit eyleyen Safranbolu, Çerkeş, Kızılcahamam, Beypazarı, Mudurnu, Geyve hattında müdafaa vaziyetinin muhafazasına çalışmak icap eder. Bir kere bu vaziyet tespit edildikten sonra, isyanın imhası için tertipler düşünülebilir. Bu itibarla Adapazarı'na taarruzdan vazgeçilebilir.
188

Zât-, devletlerinin Geyve'den iftiraklarında bir mahzur görülmü-yorsa, bütün bu işleri idare etmek üzere, Ankara'yı teşrif buyurmalar, da münasip olur. TBMM Reisi
Mustafa Kemal
Hamiş- Bu telgrafla birlikte, Ereğli'de (Konya) bulunan 11. Fır-ka'nın, bütünüyle Ankara'ya intikali emrolunmuştur.
189
... parola, istiklâl, işareti, halâs!.."
Ankara'da o nisan, 'Kırkikindi Yağmurları'nın 'sâikâ'lı telâşı, saklı hüzünleriyle geçmişti.
Düne kadar, bozkırda kayıp, ufkunda vahşi bakışlı alıcı kuşların dolaştığı, bu küçük taşra şehri; Meclis'in küşâdından itibaren, ayrı bir 'ehemmiyet', farklı bir 'mana' kazanmıştı: bir 'payitaht' mana ve ehemmiyeti!.. Sabahları, çevredeki bağlardan ve bahçelerden dağılan, çok renkli bahar kokuları; ikindiye doğru, -ağır mor, uçucu pembe, kanlı lâcivert- bulut öbekle-riyle eziliyor; sonra yağmur, inanılmaz bir 'tehalükle', Ankara Kalesi'nden başlayıp tozlu sokakların, toprak damlı evlerin, köy kalabalığı çarşıların üzerine yıkılıyordu.
Karaoğlan Çarşısı'nda, az önce o iri çekirdekli yağmur, başladığı gibi, ansızın kesilmişti: 'bermutad' arkasında, çamurlu gölcükler, göz göz balon, küçük akarsular; ıslak saçları alnına yapışmış, ayaklan çıplak, mahalle çocukları: tüyleri diken diken olmuş, sokak köpekleri, bırakarak! Meydan, savruk atlılar; eşeklerine binmiş, yağmurun dinmesiyle köylerine doğru yola çıkan, köylülerle doluydu; işte kağnılar da, ağır ağır yola koyuluyor: nal sesleri ve kağnı iniltileri, birbirine karıştı; çarşıda, yağmur sonrası, akşam alışverişi.
190
Tahmis, Sümbülizâde Hacı Emin efendi'nin nâmı, Ankara'dan taşmış; civardaki kasabaları, tutmuştu: Haymana'dan, Beypazan'ndan, Bâlâ'dan, -hâttâ daha uzaklardan,- meraklısı gelir; onun, sıkı dövülmüş, 'koyu kurukahvesı'ni almadan edemez. Sabah akşam, dükkânın derin loşluğunda, pehlivan endamlı bir adam, büyük dibeğin başındadır: her dakika, dibek kolunun, indikçe güm güm işitilen, sesi!.. Hacı Emin Efendi'nin dükkân, hemen hiç boş kalmaz; bu akşamüstü de, yağmur bahanesiyle, epeydir içeriye çekilmiş, talebe-i ulûm kılıklı, bir adamla görüşüyor: 'Köse İmam'!
Yağmurun dindiğini, nihayet fark ettiler; önde yeşil sarıklı, latalı, çakşırlı ve seyrek sakallı 'Köse İmam'; yanı sıra, siyah cübbeli, ak sakallı ihtiyar, Hacı Emin Efendi, dışarı çıkıyorlar: Köse İmam, boş heybesini omzuna atmıştır; ihtiyarın buruşuk elinde, ötekinin az önce tutuşturduğu beyanname:
"Şeyhülislâm'ın Kuva-yı Milliye 'eşkıyası' aleyhine verdiği, idam fetvası, Padişahımız efendimiz, Halife-i Rû-yi Zemin hazretleri tarafından, tasdik olunmuştur..."
Köse İmam'ın, acele işi varmış, yağmur yüzünden gecikti: onu bekliyorlar; daha kapıda, elini 'imân tahtasına' bastırıp, veda edecektir:
"— ... Allaha emânet ol, Hacı Efendi!"
"— ... Allah işini rast getirsin, imam efendi oğlum!.."
Köse İmam, Karaoğlan Çarşısı boyunca, bir süre yürüdü, sonra, yan sokaklardan birinin, köşe başında durdu; sinsi ve şüpheli, sansar bakışlarıyla etrafını süzüyor, sonra yağmurun bataklığa çevirdiği, sokağa sapıyor. Sokakta, yapraklarından pırıl pırıl damlalar sarkmış, ulu
191
bir çınar ağacı; ağacın altında, iki kişi: birisi, Hürriyet ve İtilâf Fırkası Mutemedi, Ali Şükrullah Bey'dir, ki kalıptan henüz çıkmış fesi, ütülü pantolonu, 'Avrupai' sakalıyla, hemen dikkati çekiyor; öbürü setre pantolon-lu, şapkalı, 'kayzer bıyıklı' bir Ermenidir ki, adı Mar-diros Bakırcıyan'dır, yelek cebinden saatini çıkarmış, bakıyor.
Köse İmam, yerden bir temenna sarkıtıp, memnun ve mültefit, yaklaştı; o, biraz endişeli, daha çok sabırsız, sesini alçaltıp soruyor: İstanbul Ermenisi şivesıyle, Türkçe:
"— ... eh, imam efendi, çarşı tamamdır?.."
"— ... Allah'ın izniyle, tamam!.."
Mardiros Efendi, bunun üzerine, Ali Şükrullah Bey'e kaslarıyla bir işaret yaptı; o da, çantasından yeni bir tomar beyanname çıkarıp, Köse İmam'a uzatıyor.

"— ... aferin abbañ Göreyim seni, bunları da Kale İçı'nde dağıtasın!"
Yeşil sarıklı, yeni aldığı tomarı omzundaki boşalmış heybeye koyarken, kendinden çok emindi, diyor ki: "— ... sen hiç kasavet çekme, Çorbacı: dağıtılmış belle! Mardiros Ağamız, ne istedi de, yapmaktan geri durduk biz?.."
Ali Şükrullah, müdahale edecektir: "— ... sen ne söylersin, bre gafil! İstek Bakırcıyan Efendi'nin isteği midir? Padişahımız efendimizin, irade-i seniyesidir, bunu böyle bilesin!.."
Bakırcıyan Efendi, asabi bir gülüşle, Köse İmam'ın sırtını sıvazlamış; o sırada; pantolon cebinden çıkardığı, bir tomar lirayı eline tutuşturmuştu: bir tomar İngiliz lirasını:
"— ... göreyim seni: gece, öteki işi de hallet: dâvamız müşterektir. Ağnadın?"
Köse İmam, yerden temennalarla, geri geri uzaklaşı-yordu, ona hayır dualar etti: "— ... ha ömrüne bereket, Çorbacı! Anlamaz mıyım hiç? Allah devlete millete zeval vermesin! He mı?.."
Bozkırda, ilkbahar gecesi. Yağmurdan sonra, gökyüzü açık; sırmalı karanlıkta, yıldızlar ve Samanyolu, elle tutulacak kadar yakın görünüyor. Uzaklı yakınlı, köpek havlamaları; gece böceklerinin, yeknesak sesi. Ziraat Mekte-bi'nın, uzaktan görünüşü: eskisine oranla, daha resmî, daha 'Karargâh-ı Umûmî' havasındadır: nöbetçiler çoğaltılmış, Paşa'nın otomobili, yerli yerinde! O sırada, nöbetçi devriyesi kapıdan çıktı: nöbet değiştirme saati: karanlığa dağılan, düzenli ayak sesleri: nöbet değişimi...
Telgrafhanenin pencereleri, yine aydınlıktı. İçerde, Çalışılıyor: İsli lâmbanın, yorgun aydınlığında, bir yerlerden haber almakta olan telgraf alıcısı, tıkırdıyor. Onun başında, dalgın ve uykusuz halleriyle, Muhabere Memuru ve Şifre Kâtibi Faik Bey. Masanın üzerine rasgele bırakılmış, izmarit yüklü kül tablaları, buruşturulmuş kâğıtlar; içilmiş, kirli kahve fincanları.
Muhabere Memuru, elinde kalemi, -onu zorlayan bir esneme arzusunu zor tutarak-, aldığı şifreyi eski rakamlarla önündeki kâğıdın üzerine kaydediyor. Şifre Kâtibi Faik Bey, dikkatini başka bir şifreyi, çözmeye vermiş; o kadar ki, farkında olmadan, boşalmış kahve fincanını, dudaklarına götürdü: boş olduğunu görünce, gülümseyerek başını salladı, yerine bıraktı: elindeki kalemle kafasını kaşıyıp, çözdüğü şifreye dalıyor...
193
Telgrafın tıkırtısı, bir anda kesilmesin mi? Muhabere Memuru, manipleye davrandı; tıkır tıkır, karşı tarafa bir şey soruyor: o durunca, makine tekrar çalışacaktır. Rahat birer nefes alıp, karşılıklı gülümsediler. Telgrafçı, aldığı şifreyi ona uzatarak:
"— ... Faik Bey, bu da tamam!.." dedi; sonra, yeni bir esneme dürtüsüne, hâkim olmaya çalışıyor, ilâve etti: "— ... sırada Ayıntap var... nasipse, tabii!.." ¦ Faik Bey, başını çözdüğü şifreden kaldırmamıştı; uzatılan kâğıdı alırken, biraz da kendi kendine konuşur gibi, diyor ki:
"— ... vaziyet vahamet kesbetmiştir: Kastamonu Vâlisi'nin şifresi, hayra alâmet değil! Çerkeş ve Safranbolu'da, idare-i örfiye ilânı!.. Safranbolu'da esnafın, dükkânlarını açmaması, vahim şeyler: kasabayla telgraf muhaberesinin kesildiği de, düşünülürse..."
Başını kaldırıp, gözlerini kısarak, Telgrafçıya baktı; göğüs geçirdi: "— ... Allah encamımızı hayra tebdil eylesin! Amin!" Sonra, az önce ötekinden aldığı kâğıdı, gösterip soruyor: "— ... bu ne? Düzce mi?"
Muhabere Memuru, âdeta özür diledi: "— ... Evet! 'Karakeçili' Arif Bey Müfrezesi, iyi başladı ama, gidişat iyi görünmez: Bolu kapılarında, durakladılar..." Biraz sustu, daha düşük bir sesle, ekliyor: "— ... uyku da bir bastırdı ki!.."
Faik Bey, elindeki kâğıdın üstünden, ters ters, bakıp onu azarlıyor: "— ... kendine gel oğlum... ne denilmiştir? Su uyur düşman uyumaz..."
Tepenin üzerinden, az uzaktaki Ziraat Mektebi binası ışıklı ust ve alt kat pencereleriyle, bahar karanlığı ıçin-
194
de, bir gemiyi andırıyordu; izlenimi bozan, binadan tepeye, birbirini izleyerek uzayıp gelen; tepeden, bozkırın yaldızlı boşluğuna uzayıp giden, telefon direkleri... Uzak bir köpek, yalnızlığını uluyor. Yakınlarda, ilk kurbağalar,

ısrarlı gece böcekleri. Birden görünmez atlıların, nal sesleri işitildi: sesler, hızla yaklaşmaktadır.
Az sonra, yıldız kalabalığını silen, simsiyah hayâller halinde tepenin arkasından çıkıyorlar; gölgelerinden bunların, daha önce gelmiş atlılar olduğu, belli; yalnız bu defa, yanlarına, elleri mavzerli, başkalarını da almışlar.
Ziraat Mektebi istikâmetinde bir süre ilerleyip, öndeki-nin elini havaya kaldırmasıyla, durdular: O, -yeşil sarıklı, seyrek sakallı, talebe-i ulûm havalı Köse İmam-elini uzattı; şehadet parmağıyla, telefon direklerinden birisini gösteriyor. Yamaçta, biraz unutulmuşa benzer, münzevi bir telefon direği: birkaç istikâmete, pırıl pırıl, uzayıp giden teller...
Köse İmam, ona refakat eden atlılar, telefon direğinin yanına gelirler; daha önce, telgraf direğine yapıldığı gibi, atlının biri direğin yanına sokulur; bir başkası, onun atını, yularından tutar; o atının semeri üzerinde ayağa kalkıp, direğe sarılarak, tırmanmaya başlar. Gözleri, az uzağındaki, Ziraat Mektebi'ndedir: ışıklı pencereleriyle, âdeta, meçhule giden bir gemi; Mustafa Kemal Paşa'nın penceresi, en aydınlık...
Mustafa Kemal Paşa, telefon elinde, Vâlı Vekili Defterdar Yahya Galip Bey'le konuşuyordu; Vâlı Bey, sesinde biraz hayret, epeyce öfke, ısrarla tekrarlıyor:
195
"— ... evet, Paşam! Hakikat budur: mâhût beyanname, hem Karaoğlan Çarşısı'nda dağıtılmış, hem Kale İçi'nde; dağıtanın eşkâlini tesbit ettik, aranıyor: vaziyeti, evvelâ size arz edeyim dedim..."
"— ... emin misiniz, Vali Bey?Bir yanlışlık olmasın? Cür'eti bu mertebe artırdı mı bunlar?.."
Büyük Oda'ya, bir lâmba daha konulmuş, ışık daha zengin; ortalıkta, tüller gibi dağılan, sigara dumanı kıvrımları; hafif is kokusu: koltuğun birinde, elinde sigarası ve kahve fincanı, Halide Edip Hanım. Eşi Doktor Adnan Bey, Paşa'nın sol yanında, ayakta duruyor. Yunus Nâdi Bey, başka bir koltukta, oturuyor: önünde yabancı gazete kesikleri; eski harflerle yapılmış, bazı tercümeler. Hepsi, belirgin bir gerilim içinde görünüyorlar. Odanın, kapısı açık.
Mustafa Kemal Paşa, telefonla konuşurken: endişeli, o da asabi: masanın üstünde, sol elini kımıldatmadan, ortaparmağı ile küçük darbeler vurmaktadır. Masanın üstünde teşbihi, kül tablası, sigarası, kahve fincanı.
Sesi biraz değişti, emir verir gibi, diyor ki:
"— ... siz behemahal, Kolordu ile temasa geçiniz, keyfiyete muttali olsunlar... İrticaın sirayetine, mutlaka mâni olmalıyız! Esasen, daha evvel de..."
Paşa, durakladı: telefonda, bir boşluk belirmişti: insiyaki olarak, ayağa kalkıyor; daha yüksek sesle ve asabi, ahizeye:
"— ... Vali Bey!.." diyor, "— ... Vali Bey, sizi duyamıyorum... Alo, alo!.. Vali Bey, siz beni duyabiliyor musunuz?"
Telefonu, öfkeli bir hareketle kapattı; misafirlerine döndü: "— ... irtibat kesildi!.."
Masasının üstündeki zilin, düğmesine basıyor: açık
kapıdan, içerde bir yerde, zilin çaldığı işitilecektir; bu esnada o, kül tablasında unuttuğu sigarasını alarak, diğerlerine konuşmasını sürdürüyordu:
"— ... şehirde, Sadrazam'ın beyannamesini dağıtmışlar: iş, her gün biraz daha, ciddileşiyor..."
O sırada, salondan yaklaşan ayak sesleri; kapıda, yaveri Muzaffer Bey, belirdi; Paşa, sözlerini askıda bırakıp, ona döndü, hep aynı asabiyetle dedi ki:
"— ... Yaver bakar mısın, öteki telefonlar çalışıyor mu?"
Eliyle, önündekini gösterip ilâve etti: "— ... bu, aniden sustu..."
"— ... emredersiniz kumandanım!.."
'Büyük Oda'da, en büyük sessizlik. Salondan, uzaklaşan ayak sesleri. Dışardan, yükselip alçalan, sesler: uzak köpek havlamaları; görünmez leyleklerin, muttarit takırtısı.
Mustafa Kemal Paşa, düşünceli; sigarasını içerek, dolaşıyor; arada, misafirlerden birisi önünde durup, konuşmasını onun yüzüne bakarak, sürdürüyordu:
"— ... şimal'den, Yenihan'da 'Postacı' Nâzım ve 'Kara' Mustafa'nın isyanı... Şimâl-i Garbiden, 'Anzavur' Ahmet ve hempaları... Hilâfet Ordusu teşebbüsü... Ce-nup'da Fransızların Ayıntap'a taarruzu... Garp'tan, Yunanlıların Milne

Hattı'nı tecavüz niyetleri... Meclis'i küşâd ettiğimiz gün, Düzce ayaklanıyor. Nihayet, Ankara'nın içinde, beyanname tevziine cür'et..."
Paşa, durmuştu: iki parmağı arasında sigarası, eliyle, havada bir daire çizerek, dedi ki:
"— ... efendiler, şümulü geniş bir muhasara harekâtı ortasındayız..."
Mülâzım Muzaffer Bey'in, yaklaşan ayak sesleri işi-

tiliyor; Paşa durakladı, başını kapıya çevirdi: verilen, beklediği cevaptı:
"— ... hiçbiri çalışmıyor, kumandanım... hatları kesmişler!.."
Mustafa Kemal Paşa'nın kaşları çatılmıştı; misafirlerine dönerek, sözüne devam etmek istedi: "— ... cüretkârlıkları, küstahlık mertebesine varıyor... bu kadarına..." fakat edemedi; civardan, üst üste, birkaç silâh sesi duydular. Paşa durdu, dışarıya kulak verdi; birkaç silâh sesi daha işitilince, emin olmak için, hızla ilerleyip, pencerenin camlarını açtı: bol yıldızlı bahar gecesinin, serinliği yüzüne vuruyor: önce sükûnet, gece böceklerinin cızırtısı, uzak köpek havlamaları; sonra, birkaç el silâh daha!
Mustafa Kemal Paşa, derhal pencereyi kapattı: "— ... hayret!., hayret-i uzmâ!.. Bu işin, şakaya tahammülü kalmadı!.."
Masasının başına geldi, çekmeceyi açıp, beylik silahını aldı; dolu mu boş mu diye yoklarken, tam bir asker sesi ve davranışıyla, Muzaffer Bey'e talimat veriyordu:
"— ... yaver, derhal git, Yüzbaşı'na söyle: iki devriye tertip edilsin, biri keşif müfrezesi olacaktır: kumandasını sen al, silâh seslerinin üzerine git!.. Öteki, onun kumandasında, karargâhın müdafaasını deruhte etsin! Çabuk!.."
"— ... başüstüne kumandanım!.."
Muzaffer Bey çıkar, telâşlı ayak seslerinin, salonda uzaklaştığı işitilir. Yoğun bir sessizlik... Bu sessizlikte, bir kibritin çakılısı, ne kadar büyüyor: Halide Edip Hanım, bir sigara daha yakmıştı. Yunus Nâdi Bey, bir şey söylemek niyetiyle elini kaldırır, fakat söyleyemez, çünkü
silâh sesleri, daha yakından, daha yoğun ve kalabalık olarak, tekrar işitiliyor. Mustafa Kemal Paşa, çevik, kararlı ve sert: "— ... siz, burda kalınız!" dedi, tabancasını aldı, birbiri ardına üfleyerek, lâmbaları söndürdü:
"— ... şunların haddini bildirelim!" diyerek, hızlı adımlarla dışarıya çıktı. Yunus Nâdi Bey, kısa bir tereddüt geçiriyor; sonra o da, kâğıtlarını Halide Edip Hanım'a uzatıp, tabancasını çekerek, Paşa'nın ardından gidiyor:
"— ... Paşam, bir dakika! Ben de geliyorum..."
'Büyük Oda'nın, birden yıldızlarla zenginleşmiş ışıltılı karanlığında, sadece Halide Edip Hanım'la eşi Dr. Adnan Bey kalmışlardı: endişeli, bakışırlar. Yunus Nâdi Bey'in açık bıraktığı, salon kapısından vuran ışık, Halide Edip Hanım'ı, yarı yarıya aydınlatmıştı. Halide Edip Hanım, gözleri dalgın, alnı düşünceli; sigarasından bir nefes aldı; dudakları arasından bıraktığı duman, ağır ve kalın büklümler halinde, yükseliyor. Dr. Adnan Bey, olayın başından beri, hiç yerinden kımıldamamış, masanın sol yanında ayakta durmuştu; hafifçe göğüs geçirerek kımıldadı; eşine doğru yürürken, bezgin bir sesle dedi ki:
"— ... korkarım bir gece, hepimizi linç edecekler!.."
Halide Edip Hanım, acı bir tebessümle, sigarasının külünü silkeledi; "— hiç... belli olmaz, belki de asarlar..." dedi: "... nasıl olsa idam mahkûmuyuz..."
Dr. Adnan Bey, eşinin yanı başına gelmişti; derin bir şefkatle, onun saçlarını okşadı:
"— ... bu fırsatı, onlara verecek miyiz? Ben ölümümü yanımda taşıyorum: zehirim cebimde!.."

Gözleri görünmez, 'bittabi' ulaşılmaz bir hayâle dalmış; dudaklarında, aynı acı tebessüm; Halide Edip Hanım, kendi kendine konuşur gibi, diyor ki:
"— ... sehpaya çıkmadan, herhalde, Bâbilli Kurre-tülayn gibi konuşurum: '... ayaklarımı yerden kaldırın ki, dünyayı daha iyi göreyim'..."
Kısa ve yoğun sessizlik. Uzak köpeklerin dağınık havlamaları. Yeniden silâh sesleri duyuldu. Karıkoca, yıldızlı karanlıkta, kocaman bakışıyorlar.

Tepeye giden patikada, müfreze, hızlı fakat sessiz ilerliyordu; mavzerli bir kaç nefer, bir onbaşı; her an müsademeye hazır, bir tertip ve çeviklikle, ses çıkarmadan yürüyorlar... Mülâzım Muzaffer Bey, elinde tabancası, müfrezesinin başındadır; epeyce yakınlaşınca, durdu, tepeye baktı; o durunca, müfreze de duruyor. Birden bastıran, bozkır sessizliği; derinliklerinde böceklerinin cızırtısı; aralıklı olarak, ilk horozlar. Tepeye ulaşıldı sayılır: telefon direkleri, yıldızlara doğru, uzayıp gidiyor. Şüpheli bir 'vaziyet' yok! Müfreze, telefon direğinin yanına gelince, kimseyi bulamadı. Muzaffer Bey, elinde tabancası, etrafa bakmıyor; karanlığın içinde, bir şeyler aranıyordu. Onun aradığını Onbaşı buluyor; kesik teli göstererek, az öteden seslenecektir:
"— ... kumandanım, hattı burdan kesmişler!.."
Muzaffer Bey, Onbaşı'nın yanına geldi; eğilip tele baktığı sırada, başka bir tepeden, tekrar silâh sesleri. Derhal doğruldu, seslerin geldiği yana baktı; orası, telg-
raf direklerinin bulunduğu tepe. Tabancalı elini, o tarafa uzatarak, sesini yükseltmeden emir verdi:
"— ... dikkat, istikâmet karşıki tepe... koşar adım, marş!.."
Müfreze, kumandanının ardına düşmüş, telgraf direklerinin olduğu tepeye ilerliyordu: yıldız bolluğunda, gizli saklı, ayak sesleri; uzaklardan, ısrarlı ve müz'iç, hâlâ ilk horozlar!
Oysa, o tepedeki bir direğin dibinde: yıldız alacasına bürünmüş, atının üstünde upuzun, karanlığı gözetleyen bir silâhlı vardı. Onun epeyce arkasında, başka bir direğin önünde, 'Köse İmam'ın yeşil sarığı, seyrek sakalı fark ediliyor: atın birisi, yine direğin dibine çekilmiş, bir başka atlı, onu yularından tutmaktadır; direğin üzerinde, hattı kesmekle meşgul bir başkası, hayâl meyal!.. Öndeki direğin dibinde bekleyen atlı, birden dikildi; bütün gözleriyle, öteki tepeden yana baktı: âdeta kulak kesilmişti, sanki onlara doğru, belli belirsiz ayak sesleri yaklaşıyor.
Nöbetçi, bundan emin olunca, atını derhal çevirip, telgraf hattını kesmekte olanların, yanına seğirtiyor: yıldız karanlığında, yankılanarak büyüyen, nal sesleri. O dörtnala, ötekilerin yanına vardığı anda, telgraf hattını kesen adam, direkten sıyrılarak inmişti; atının semerine basar basmaz, gözcüye baktı. Yalnız o mu? Köse İmam ve ötekiler de, başlarını ona çevirmişler. Köse İmam sordu:
"— ... hayrola, kardaş? Telâşın niyedir?"
"— ... tez olun! elinizi çabuk tutun: varıyorlar..."

Köse İmam, handiyse yok sakallarını okşayarak, o tarafa döndü; memnun sırıttı:
"— ... geçmiş ola!" dedi, arkasından mavzerli elini havaya kaldırarak, atını şahlandırdı: "— ... hadi yallah!.. Gidiyoruz, millet!.."
Bu kumanda üzerine, bütün grup, atlarını aynı istikâmete çevirip, dörtnala uzaklaşıyor; bir yandan da, havaya ateş ediyorlar. Uzaklaşan dörtnala gürültüsü; seyrekleşen silah sesleri; az sonra, yerlerini, yıldızlı gecenin, hayalet köpeklerine bırakıyor. Görünmez leylekler, yine takırdadı.
Silâh sesleri, uzaklaşarak kaybolmuştu. Kapıdan, dışarıya vuran aydınlıkta; dikkat kesilmiş, Nizamiye nöbetçileri; bazı ışıklı pencereler. Mustafa Kemal Paşa, Yunus Nâdi Bey, Başyaver Yüzbaşı Cevat A,bbas, ellerinde tabancaları, tetikte ve gergin, binanın sol tarafından sağ tarafına yürümektedir; aralarında konuşuyorlar, silah seslerini ilk Yunus Nâdi Bey işitmiş-ti, durakladı; tabancasının namlusuyla, seslerin kaybolduğu istikâmeti göstererek dedi ki: "— ... müsademe, başladı gibi!.." Mustafa Kemal Paşa, kısa bir an, karanlığı dinledi: "— ... zannetmem"... dedi, "— ... sesler uzaklaşıyor!.."
Tabancasını beline sokarken, biraz da müstehzi ilâve ediyor:
"— ... akıllarınca, bizi korkutacaklar! Câhil aklı işte!.."
Ziraat Mektebi'nin kapısından, telâşlı bir gölge çıkmıştı; bu, Hayati Bey'dir, onlara doğru ilerliyor; "— ... Paşa hazretleri... Paşa hazretleri?.." Hepsi, o yana döndüler. Mustafa Kemal Paşa sordu: "— ... hayrola çucuk, ne var?..")

"— ... telgraf irtibatımız kesildi, Paşam! Geyve'de, Ali Fuat Paşa'yla, tam temas temin edilmişti ki..."

Yunus Nâdi Bey de, silâhını beline sokuyor: "— ... şimdi anlaşılıyor: demek meramları buymuş!.."
O sırada, görünmeyen bir nöbetçinin, gürleyen sesi
duyuldu:
"— ... dur, parola?.."
Kalın bir sessizlik oldu, karanlıkta, gece böceklerinin yeknesak cızırtısı; belli belirsiz, ayak sesleri işitiliyor; ilk horozlar susmuş. Nöbetçi, silâhını onlara doğrultmuştu.
Mülâzım Muzaffer Bey, cevap veriyor: "— ... parola, İstiklâl!.."
Tekrar nöbetçi, aynı heyecanlı ses; "— ... işareti?.." Muzaffer Bey, meydana çıkmıştır; nöbetçiye cevap
verir:
"— ... halâs!.."
Muzaffer Bey, Mustafa Kemal'i ve yanındakileri kapıdan vuran aydınlığın içinde görünce, o yana doğruluyor; belirli mesafede çakılıp, selâmını veriyor. Mustafa Kemal, soracaktır:
"— ... neymiş bu gürültü, yaver?.."
"— ... bir manga kadar, atlı, kumandanım! Muhabere hatlarını kesmişler... bizi görünce kaçtılar... Şâ-kir Onbaşı, onarmaya çalışıyor... takviye almaya geldim..."
"— ... Geyve'yle irtibat kesilmiş... bir an evvel, bitirin..."
"— ... başüstüne Paşam!.."
Paşa ve yanındakiler, konuşa konuşa, binanın cümle kapısından giriyorlar: Mustafa Kemal Paşa, Yunus Nâdi Bey'e eğilip diyor ki:
"— ... Vali haklıymış! Yunus Bey!"
203
vye ga^SP* t°""!'bH"İ mi? E*"» Bey, tak-r. Pk/Y 'ÇLr'ye Sİrd'kten sonra> '5'H' Pencerelenvle Zi
204

KUVA-YI MİLLİYE'YE TAARRUZ EMRİ
21 Mayıs 1336 (1920) Geyve
1. Hakkın inayetine dayanarak, yarınki 22 Mayıs 1336 (1920) tarihinden itibaren, âsilerin tedibine başlanacaktır.
2. Geyve Boğazı'nın iki yanındaki araziden, Sakarya şarkında-ki Değirmendere, Mecidiye, Kumbaş; ve Sakarya garbında İkramiye, İlmiye hattının ve Geyve şimâl-i şarkisindeki Celaller, Taraklı ve Bolu'nun şimâlindeki bütün mıntıka, isyan mıntıkası addolunarak tenkil yapılmalıdır.
3. Harekât-ı Umumiye, Ethem Bey kumandasındaki tenkil kuvvetleri tarafından icra edilecektir. 24. Fırka emrindeki Nizamiye ve Kuva-yı Milliye müfrezeleri de, bu harekâtın cenah ve gerilerini işgal suretiyle, örtme ve takviyeyi temin edecektir.
4. Harekâtın ilk hedefi Adapazarı, Sapanca mıntıkasını ele geçirmek; Hendek civarını işgal etmek ve Mudurnu grubunun, Bolu Dağı'ndan Bülce üzerine gelişi esnasında, Hendek'den Düz-ce'ye ilerleyerek, en mühim isyan mıntıkası, bu suretle iki taraftan tazyik altına alınacak ve tedip edilecektir.
205
5. Tekmil müfrezelerde, kolordu flaması gibi üstü yeşil, altı kırmızı bayrak kullanılacaktır, iltibasa meydan vermemek için âsilerin dahi kullanabilecekleri, Osmanlı bayrağı bulundurulmayacaktır.
6. Ben, yarınki 23 Mayıs 1336 (1920) gününden itibaren, yanımdaki süvari bölüğü ile birlikte Yörük Köyü'nde bulunacağım.
XX. Kolordu ve Garp Cephesi Kuva-yı Milliye Kumandanı Ali Fuat
206
... biri çıkıp, beni vursa da. kurtulsam!."
Pencerelerde, varla yok arası, bir tan kızıllığı belirmişti: sabah oluyor. Masadaki lâmbanın sıtmalı ışığı, daha da yozlaştı; o ışığın, gittikçe daha solgun dairesi içinde, Mustafa Kemal: çalışma koltuğuna oturmuş; önünde yıpranmış bir Erkân-ı Harbiye Atlası; Düzce ve Bolu yörelerini içeren, paftalar. Masanın ustü, ne kadar dağınık: Paşa'nın tabancası, teşbihi, kül tablası, tabakası; ayrıca içilmiş kahve fincanı, bir bloknot; buruşturulmuş kâğıtlar.

Mustafa Kemal, bir yandan durum raporu veren Hayati Bey'i dinliyor; haritanın üstünde bazı yerleri işaretleyerek, bir .yandan üst üste yaşadıkları 'isyanların', değerlendirmesini yapıyor; geceyi uykusuz geçirmesine rağmen, dinç ve diri:
"... İngiliz Erkân-ı Harbiyesi, Kızılordu'nun Kafkas Şeddini yıkması üzerine; muhtemelen, Anadolu'yu elde tutmak kararını vermişti: Ankara/Moskova mihrakı, Sevres hesaplarını altüst edebilir. Dersaadet'te kapatılan Meclis-i Meb'ûsan'ın, daha 'millî' bir isimle Ankara'da 'kü-şâdı, vaziyetin vahametini artırdı. Salih Paşa kabinesinin düşürülmesi, 'Damat' Ferit Paşa'nın Sadâret'e iadesi; hâttâ Kuva-yı İnzibâtiye'nin tesisi ve Ankara'ya mücavir isyanların patlak vermesi; İngiliz Yüksek Komiserliği ile
207
'Damat' Ferit Paşa hükümeti'nin, müştereken ittihaz ettikleri bir tedip kararının tatbikinden ibarettir..."
Hayati Bey'in sesi kırık, ama nevmit değil, sözlerini sürdürüyordu:
"— ... haber vakıa, elimize tehirli geldi; ama, cenup cephesi ümitvar, Paşam: lehimize inkişâf ediyor. Gâ-vurdağları'nda Kuva-yı Milliye, zırhlı bir Fransız trenini devirmiş... 140 küsur kayıp vermişler... bizimkiler, takviye gelen üç yüz kişilik bir müfrezeyi de, perişan ediyor..."
Mustafa Kemal Paşa, zihnen geliştirdiği değerlendirme ile meşguldü, başını haritadan kaldırmaksızın, hayli memnun: "— ... bak hele!.." dedi, "... aferin çucuk-lara!.."
Hayati Bey, onun düşüncelerinden habersiz, raporunu tamamlıyor: "— ... Yıldızeli'nde, Kaymakam'dan kötü haber... isyancı güruhu, onu makamından kovmuş... Paşa hazretlerinden emir intizar etmektedir..."
Biraz sustu, arkasından "— ... Bu havadis de, gecikti... Yozgat cihetine gelince... Yenihan'da kıyam eden..." diye başlamıştı ki, salondan, telâşlı ayak sesleri, cümlesini askıda bırakacaktır. Paşa da, sesleri duymuştu; haritadan başını kaldırıp, o tarafa baktı.
Kapının aydınlığında, yaka düğmeleri açık, yorgun fakat heyecanlı, Başyaver Cevat Abbas Bey görünüyor; elinde bir evrak, Mustafa Kemal Paşa'ya doğru, müte-bessim ilerledi:
"— ... Geyve'yle irtibatı tesise muvaffak olduk, kumandanım... Ali Fuat Paşa'nın raporunu arz ederim: Ethem Bey'in bugünkü... şey, dünkü taarruzu inkişaf ediyormuş..."
Mustafa Kemal Paşa, uzatılan evrakı alıp, usulca ayağa kalkacaktır. O da mütebessim:
"— ... işte bu haber iyi, yaver!" diyor, "— ... işte bu haber, çok iyi!.."
"— ... her dakika, Bolu'nun düşmesi bekleniyor-
muş!.."
Mustafa Kemal, elindeki evraka göz gezdirerek, masanın ardından çıkmıştı; pencereye doğru yürüdü; düşünceli, memnun ve dalgındır; başını kaldırınca, ortalığın ağardığını, birden fark ediyor:
"— ... oooo, sabah olmuş yahu!" Ötekilere dönerek, ekledi: "— ... yoruldunuz çuçuklar, istirahata çekilebilirsiniz..."
Hayati ve Cevat Abbas Beyler, topuklarını askerce vurarak, Paşa'yı selâmlayıp; birbiri ardınca, salona çıktılar: ayak sesleri, merdivenlere doğru uzaklaşıyor...
Paşa yalnız kalmıştı, tekrar pencereden dışarıya bakıyor. Doğudan tan ağarmaktadır, gecenin lekesiz gökyüzü kaybolmuş; damar damar, pembe, kızıl ve turuncu yansımalı, birtakım tıraş köpüğü bulutlar belirmişti. Mustafa Kemal Paşa, yüzünde eski bir hatıranın memnuniyetini ihsas eden, gizli bir tebessümle, gözlerini tekrar elindeki evraka indirdi. Eski harflerle yazılı evrakın nihayetinde, o imza: " XX. Kolordu ve Kuva-yı Milliye Kumandanı Ali Fuat"
Birden, hafif başlayarak, gittikçe yükselen, boru sesleri! Hay Allah! Bu da nereden çıktı? Mekteb-i Harbiye'de-ki Borazan Takımı'nın, çalışması değil mi bu?.. Hani o gün..

(Mekteb-ı Harbıye-ı Şahanenin, gösterişli Nizamiyesi; çakı gibi, nöbetçileri; bazı 'zabıtan', birkaç Harbiyeli, girip çıkıyor. Dahili avluda, Borazan Takımı çalışıyor: boru sesleri, nisbeten uzaktan.
Dahiliye Kısmı, Nöbetçi Zâbiti'nin odasında; Harbi-ye'ye henüz kabul edilmiş, genç Ali Fuat (Salacak); Nöbetçi Zabiti karşısında, âdeta taş kesilmiş, 'esas vaziye-tı'nde duruyor. Nöbetçi Zabiti, diyor ki:
"— ... şimdi seni, kısım çavuşu Mustafa Efendi'ye teslim edeceğim: onunla iyi anlaş, halûk, zeki ve çalışkan bir çocuktur..."
Kapı önce tıklatıldı, sonra açıldı: Kısım çavuşu Mustafa Kemal içeriye giriyor: mevzun vücutlu, öğrenci üniforması içinde, yakışıklı; sarı bıyıklı, zayıfça bir genç; nöbetçi subayını ciddiyetle, selâmladı:
"— ... emredin efendim!.."
Nöbetçi Zabiti, yeni öğrenciyi ona gösterip, açıkladı: "— ... senin takımın, birinci mangasına, kaydını yaptık. .. bu Salacaktı Ali Fuat Efendidir: alıp gidin, tavr-u-hareket âdabını ona öğretin... "
Mustafa Kemal, emri gözlerini kırpmadan dinlemişti; topuklarını vurarak, cevap verdi: "— ... başüstüne efendim!" Sonra Ali Fuat'a dönüyor, nazik bir tavırla:
"— ... buyur arkadaş: gidelim!.." diyor.
Kapıdan çıkar çıkmaz, avludaki boru sesleri, kulaklarını doldurdu: iki Harbiye öğrencisi, bir süre konuş-maksızın, koridorda yan yana gidiyorlar; Ali Fuat Efendi, işte o sırada, arkadaşının kolundaki üç kırmızı bir sarı şeridi farkedip duraklıyor.
"— ... siz önden geçin çavuşum, ben sizi takip edeyim!.. "
Mustafa Kemal, hafif bir gülümsemeyle memnun
210
olduğunu belli edecektir; o önde, Ali Fuat arkada, Da-hiliye'den çıkarlar.)
Ali Fuat Paşa'nın telgraf raporu, altında imzası ve unvanı. "... zamandaki seyyaliyet, insanın aklını felce uğratır!" Mustafa Kemal Paşa, yorgun fakat memnun, masasının başına döndü.
Ortalık enikonu aydınlanmıştı, elindeki kâğıdı haritanın üstüne bıraktı, lâmbayı söndürdü. Masanın üstündeki tabancasını alıp, yazıhanenin çekmecesine koydu; bu işi yaparken, gözü tekrar harita paftasına ilişecektir; çekmeceyi kapatıp, haritanın üzerine eğildi.
"... vazıyetin vahamet arz ettiğini, daha Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey'in, âsiler tarafından Düzce'de derdest edildiği gün, anlamıştım. Fevzi Paşa ve ismet Bey, baş başa verip, mukabil tedbirler düşündük. Bu meyanda, 32. Alay, Zonguldak'tan Bolu'ya kaydırılıyor; 24. Fırka'dan bir süvari bölüğü, iki tabur ve bir batarya, Düz-ce'ye alınıyordu. Kaymakam 'Karakeçili' Arif Bey kumandasındaki, üç yüz kişilik Karakeçili Müfrezesi —kı, ikinci Bozkır isyanını henüz bastırmıştı- Afyon da toplanıp, Ankara üzerinden derhal Bolu'ya hareket edecekti..."
Paşa gözlerinde mavi bir hüzün, dudaklarında varla yok arası o gülümseme, sigarasının dumanlarına dalıyor: öyle ya, Meclis'i küşâd ettikleri günlerdi, 'Karakeçili' Kaymakam Arif Bey, müfrezesiyle şehre gelmiş; kılıç ve mahmuz şakırtıları, nal sesleri arasında, bir nümayiş yapmıştı: her tarafta bayraklar, ahâliden, 'yaşa, va-
211
rol' sesleri; akabinde, nefes almaksızın, Beypazarı'na hareket!
Kalktı, yakasını çözdü: birkaç saat için de olsa, yatması bir zaruret! Yatmak düşüncesi, zihnini yoklar yok-lamaz, burnunda tekrar, o içine garip bir ferahlık veren, lavanta çiçeği kokusu! Hep böyle oluyor, hanidir, yatağına yaklaşınca, burnunda o koku; gözlerinin önünde Sofya'da pansiyoner kaldığı, Frau Hûda'nın küçük, ama tertipli odası: pencere önü, küçük yazı masası; çarşaflar kolalı, tertemiz yatak; battaniyesinin huzur veren, yumuşaklığı; ve odadan hiç eksik olmayan, lavanta çiçeği kokusu!
İçinden, âdeta kaçak, bir düşünce geçiyor: "... en son, ne vakit yazmıştık, Hûda'ya? Muhtemelen miralaylığım gelince, hani Kayzer Demir Salip nişanına lâyık görmüştü de..."
Kendi kendine güldü: o kadar uzun zamandır, garnizonlarda, çadırlı ordugâhlarda, derme çatma yataklarda yatıyordu ki, Frau Hûda'nın odası gibi derli toplu, bir yatak odasında, tertemiz yatmayı, besbelli özlemişti. Kaymakam Mithat Bey'in,

son gelişinde, ne dediğini hatırlıyor: "— ... kadın eli değmeyince, ev, ev olmaz Paşam!.."
"... Ne yaptı acaba, Fikriye'yi Ankara'ya gelmeye ikna edebildi mi? Lâkin, bunlar buhranlı günler, akıbetimiz meçhul, kızcağızı buraya getirmek, münâsip midir? Dört taraftan, muhasara altındayız, şu Düzce'de olup bitenler bile..."
Düzce der demez, o saplantı: 'Karakeçili' Kaymakam Arif Bey'in, Kızılcahamam'daki çadırlı ordugâhta, geceleyin uyurken beynini dağıttılar! Evet, kâbus gibi bir
212
şey! 'Karakeçili' Müfrezesi, Ankara'yı şimalden kapatmak amacıyla, o yöreye çekilmişti; katil, herhalde aralarından birisi, karanlıkta kaybolarak, kumandan çadırına sokuluyor; tüfeğinin namlusunu 'biçâre' Arifin kafasına dayadığı gibi... Silâh sesine koşanlar, fenerlerin hastalıklı aydınlığında, onun dağılmış kafatasını görüp, dehşet içinde kalmışlar! O esnada nöbette olan neferlerle, emir zabiti, Mülâzım-ı Sâni İhsan ve Kızılcahamam Müfrezesi Kumandanı Binbaşı Rüştü Beyler tevkif olundular, ama bu neyi halleder? Önce Kaymakam Mahmut Bey, arkasından Kaymakam Rahmi Bey, şimdi de Kaymakam Arif Bey gitti: Kuva-yı Milliye'nin gözbebekle-ri, bunlar!..
Ya Bolu'da, o dağ dumanlarının, şehrin üzerinde yüzdüğü sabah, yaşanan 'fecaat'!.. Binbaşı İhsan Bey, 32. Alay'ın 'bakiyesine', bir de Mekteb-i Rüşdiye civarındaki Naip Mezarlığı'na 'yuvalandırdığı' mitralyözlerine çok güveniyordu. Asiler taarruza geçtikleri anda, şehirden biri, Binbaşı'yı arkasından vurdu, yere düşürdü; bir başkası, yaşadığını fark edince, bir el daha ateş edip, işini bitirdi. Daha sonra; sağ olarak ele geçirdikleri zabitlere, lâyık gördükleri muamele var ki, Mustafa Kemal Paşa, 'teferruatını' öğrendikçe, çileden çıkıyordu: Mülâzım Abdülkadir Bey, elleri arkasından bağlı, Bolu sokaklarında, anadan doğma çıplak dolaştırılıyor; yakından, sopalarla dövüp, uzaktan, taşa tutuyorlar; yatırıldığı hastahâneden, ilmiği boynuna takılı urganla, onu sürükleyerek sokağa çıkarıp, orada katlediyorlar. Ha-fezanallah!
Düzce İsyanı, uzun süreceğe benzer. Meş'ûm bir dalga halinde, etkisi yayılmaktadır. Maneviyat üzerindeki, 'tahripkâr' neticeleri, hiç küçümsenemez: 'Karakeçili'
213
Kaymakam Arif Bey'in öldürülmesini 'müteakip', Ankara'da ciddi bir telâş baş gösterdi, soğuk bir hava esti; o kadar ki bâzıları, 'Mustafa Kemal'in karargâhını toplayıp, şehirden ayrılmasını; Kayseri'ye, ya da Sivas'a nakletmesini', açıkça öneriyor: bu, mağlûbiyeti önceden kabul etmek değil midir?
O nihayet, yatağına uzanmıştı; başının içi, bir an kovanı gibi uğulduyor. Ne burnunda o lavanta çiçeği kokusu kalmış, ne hayâlinde Frau Hûda'nın, temiz tirendaz odası! Soba çoktan sönmüştü, is kokulu, loş bir soğuk, etrafı kaplamış; dışardan, Nizamiye'nin oradan iri lâkırdılar işitiliyor, arkasından; nöbetçi devriyesinin, uzaklaşan iri ayak sesleri. Kızıla çalar sarı kirpikli gözlerini tavana dikmişti, ikisi de sonuna kadar, masmavi açıktı;
"... biri çıkıp beni vursa da, knrtulsam!.. Mesele Mustafa Kemal ve karargâhı meselesi midir; yoksa vatanın istihlâsı mı, mevzubahis?.."
Ne kadar vahim bir şey düşündüğünü, sonradan fark etti. Ah, iki saatçik olsun, uyuyabilseydi!..
Anadolu Fevkalâde Müfettiş-i Umûmiliği'ni Müşir Zeki Paşa'nın kabul etmesi, 'sahib-i hamiyet' çok kimseyi, hayrete düşürmüştü: 'vatanperver' bir kumandan 'telâkki edilirdi' de!..
'Damat' Ferit Paşa, boş durmuyordu; 'Ankara'daki ser-gerdeler'in, Meclis'i 'küşâdından' henüz beş gün geçmişti ki, İngiliz Yüksek Komiserliği'nin 'muvafakati' ile
214
bu 'Müfettiş-i Umumiliği' ihdas ederek, asıl maksadının Anadolu'daki 'direnişi' kırıp, payitahtın hâkimiyetini pekiştirmek olduğunu belli etmişti. Süleyman Şefik paşa kumandasındaki, Kuva-yı İnzibatiye; 'Anzavur' Ahmet 'Paşa' kumandasındaki 'çeteler' ve 'müfrezeler', bu kumandanlığın emri altında toplanıp, o vilâyetleri ve livaları, yeniden Zât-ı Şahâne'nin buyruğu altına sokacaktı. Hesap bu! Yer yer, âdeta birbirinin içinden fışkıran, 'mahalli ayaklanmaların', halk arasında yarattığı kargaşa da, amaca ulaşılmasını

kolaylaştırıyor; içlerinde en çok ümit vereni, kuşkusuz, 'Nisan iptidasından' bu tarafa, Ankara'nın üstesinden gelemediği, Düzce'deki başkaldırmadır.
O gece, uğultulu karanlık; rüzgârda, pırıl pırıl, yıldız tozları; çakal havlamaları, garip bir ısrarla, bir uzuyor bir kısalıyorlar: Kuva-yı Seyyare, mağrur ve muktedir, Bur-sa'dan Geyve Boğazı'na 'intikal ediyor. Ali Fuat Paşa, daha o gece, 'Tenkil Emri'ni, Ethem Bey'e vermişti; daha sonra, Süvari Muhafız bölüğüyle, Yörük Köyü'ne çekildi: etraf, buğu ve nem; yeşili taze yapraklarda, çiğ damlalarının, ışıltısı; vadinin derinliklerinden, bir akarsu çağlıyor. Şafak vakti, kızıla çalar pırıltılı, cıvıltı sürüleri halinde, sabah kuşları, ağaçlardan ağaçlara dağılıyorlar. Kuva-yı Seyyare, çoktan 'harekât'a hazır: kalın tütün kokusu, kumanda tekrarı, at aksırıkları! Güneşin ilk ışıklarıyla, yürüyüş başladı: Sapanca ve Adapazarı, daha o gün kurtarılıyor; bir gün sonra, kazasız belâsız Hendek'e gireceklerdir.
Düzce'de, korku ve 'intizar'! Kahveler boş, sokaklarda, 'endişe verici' bir tenhalık: 'Çerkeş' Ethem Bey'in 'dehşetengiz' şöhreti, ondan önce kasabaya varmıştı; duy-

duldan kaygı, hem isyanın elebaşılarını birbirlerine yaklaştırıyor, hem muhtemel bir uzlaşmaya! Berzak Sefer, Abdülvahap ve Koçi Beyler, 'başlarını kurtarabilmek amacıyla', teşebbüse geçtiler: isyanın ilk günlerinde, Ankara'dan gelen Hey'et-ı Nâsûha'daki iki meb'us, derhal tutuklanmıştı; bunları serbest bırakıp, Düzce'ye doğudan yaklaşan Miralay Refet Bey'in karargâhına gönderiyorlar; Trabzon Meb' usu Hüsrev Bey oradan, 'makine başında' Ankara'yı buluyor:
"... Düzce'de ahali korku içindedir. İstanbul'dan ümidi kestiler. Berzak Sefer mert adamdır ve uzlaşma isteğinde samimidir. Düzce muhiti, Refet Bey'i seviyor; Ethem'in gelmesi felâket olacaktır, Düzce'ye intikaline mâni olunmalıdır!.."
Erkân-ı Harbıye'den, Miralay İsmet Bey'in imzasıyla gelen cevap, sert ve acımasızdı; 'âsi' 'mukadderatının' ne olacağını, âdeta önceden haber veriyor:
"... Düzce'ye silâh kuvveti ile girilmelidir. Âsilerin dehaleti samimi değildir. İstanbul'dan ve İngilizlerden yardım gelir ümidiyle, vakit kazanmak istiyorlar. Âsi elebaşıları içinde, eli kana bu-lanmamış, birkaç kişiyi affedebiliriz; fakat, başka türlü teklifleri kabul edemeyiz: şehit olan kumandan ve zabitlerimizle, neferlerimizin hesabını soracağız. Halka karşı kindar muamele yapılmayacak, aksine şefkat gösterilecektir. Zabitlerden ve memurlardan ihanet edenler ve halkı kandıranlar, asla affedilmeyeceklerdir!.."
Edilmediler: çıplak ilkbahar güneşinin camlara yiğitti^ ğı o sabah, Kuva-yı Seyyare Düzce'ye girdi; korkuya kapılmış ahali, kuytulara sinmiş; sanki kasabadan silinmişti; tenha, âdeta boş sokaklarda, serseri köpekler dola-

şıyordu. Ethem Bey, Berzak Sefer, Abdülvahap ve Koçı Beyleri, şehrin ortasında astırdı. Yalnız onları mı? Meğer İstanbul'dan, isyanı örgütlesin diye, Kaymakam Hay-ri Bey'in kumandasında, dokuz zabit gönderilmiş imiş! Akçakoca üzerinden, bir 'firar teşebbüsleri' oluyor. Hayri Bey, yakalanır yakalanmaz, asıldı; sehpanın orta yerinde, upuzun bir hayalet daha! Kırlangıçlar, vızır vızır, direklerin arasından geçiyorlar. Arada, insanı ürperten, serin bir rüzgâr esiyor; sehpalarında bembeyaz asılmış cesetler, bir sağa bir sola, hafif hafif sallanıyor.
O günlerde, Müfettiş-i Umûmi Müşir Zeki Paşa'nın, Alemdar gazetesine verdiği bir beyanat; Dersaadet'te, Anadolu'ya gizli temayülünü göstermesi nedeniyle, başka bir hayrete neden oldu; Paşa, hem Kuva-yı Milliye mensuplarını 'bâğî' diye tavsif ediyor; hem de onun silâhlı direnişini haklı gösterecek, sebepler ileri sürüyordu:
«— ... Sulh şeraiti o kadar ağırdır ki, bâğîler'in tedip ve tenkili bahsinde. Teenni zarureti vardır; bu elim günlerde, Hükümet ve Kuva-yı Milliye arasındaki te-zâd-ı nazarı gidermek, Hükümet-i Seniye'nin teşebbüslerini, gönülden muhafaza etmek lüzumunu..."
Halbuki bu esnada, Miralay Refet Bey kumandasındaki kuvvetler, iki gruba ayrılmışlardı: Bolu üzerine yürüyen, Erkânıharp Binbaşı Nâzım Bey, kumandasındaki müfreze; Mudurnu'da konuşlanmış, Binbaşı 'Çolak' İbrahim Bey kumandasındaki müfreze! Birinci grup, alıcı kuş gibi hızlı, cıva gibi seyyal,

Bolu'ya girdi; şehrin üzerinde, soğuk beyaz, orman dumanı; minarelerde, salalar; müessif vukuat yok! Oysa Mudurnu kuşatılmış-
217
tı, onu kurtarmak maksadıyla, Nâzım Bey efradından sekiz gözü pek zeybek seçti; iki taraf arasındaki irtibatı kurmak amacıyla, muhasarayı yarmakla görevlendirdi. Ağır ve nemli, karanlık basmıştı; ormanın derinliklerinden, mahiyeti belirsiz, su şakırtıları işitiliyordu; tepeden tırnağa silâhlı, sekiz hayâl; gece böceklerinin çıtırtıları; ansızın peydahlanmış bir İshakkuşu'nun, ümitsiz çağrısı; köyden köye, karşılıklı ve uzak horoz ötüşleri arasında, kuşatmayı yardılar.
Erkân-ı harp Binbaşı Nâzım Bey, çok gecikmeden, elli neferiyle yetişti; âsiler, bir anda iki ateş arasında kalmışlardı; çil yavrusu gibi dağıldılar; bazılarının, hızlarını alamayıp, Yozgat taraflarına doğru sıvıştığı, istihbar edildi: Meclis'in 'küşâdı'na bile, "... böyle bir Meclis ve intihap, hilâf-ı kanundur; bu hurûcu-el-Sultan'dır" diye muhalefet eden; Hürriyet ve İtilâf Mutemedi, Çapanoğlu Edip ve Celâl Bey biraderlerin hüküm sürdüğü, Yıldızeli'ne doğru!
Çapanoğulları İsyânı'nın eli kulağında idi.
218
... elde bir türk anlaşması var., ama türkler de var!.."
'Ahval-i hâzıra dolayısıyla', Beykoz'a son vapur bir saat erkene alınmış; o gece bu 'sefer'e 67 numaralı Kalender vapuru 'tahsis edilmişti': henüz genç sayılabilir, çift uskurlu, yâni epeyce 'yollu' bir vapur. Birbiri ardınca önüne çıkan, İtilâf Donanması dretnot ve kruvazörlerinin arasından; bu çelik gövdeli devleri, projektörüyle yoklayarak usulca geçiyor: şu Yunanlı, Averof; beriki, Arizona, Amerikan; öteki galiba Fransız!.-. Güvertelerinde yanıp sönen, işaret ışıklarıyla, telâşlı bir haberleşmeyi geliştiriyorlar.
Kalender, Üsküdar'ı bu minval üzere tuttu, yolcusunu boşalttı; kalktığı sırada, güvertesindeki yolcular, beyhude ve çaresiz, kendi içlerindeki bir başka karanlıkta kaybolmuşlardı ki, birden Çengelköy üzerindeki o şehrâyin! Çoğu, bezgin bir hayret, kaygılı bir merakla, doğruldular: "— ... ne şenliği bu? Acaba kimin yalısında?". İmâ-lat-ı Harbiye'den, 'Şaşkın' Beşir usta, bunlardan biri; ön güvertede koltuğuna yaslanmış; çevresi, bira buharı ve sigara dumanı; kıyıdan yükselen, rengârenk havai fişeklerin, ışık pulları halinde çevreye savruluşunu seyrediyor; içinde yine, kaç gündür yüreğini oyan, o saplantı:
"— ... burada, geçer akçe, avarelik ve gevezelik! Ankara'dan Tophane'ye müracaat ile torna ve freze usta-
219
sı talep etmişler: anlaşılan, Cihet-i Askeriye bize muhtaç; acaba oraya gitsek!.."
'Karaferyeli' Şâkir usta, Almanya'dan arkadaşı, Beykoz'da oturuyor; onu davet etmişti; gece oturup, 'meseleyi' tartışacaklar; akılları yatarsa, Anadolu'ya intikal, kolay; hele Beykoz, âdeta bu yolun kapısı; bir Jandarma karakol kumandanı varmış ki...
Geriden gelen, posbıyık bir yolcu; 65 numara, ağır ağır Kuzguncuk'a seyrederken, gelip yanı başında durdu; gözlerini kısıp, bir an şehrâyinin Çengelköy'de, renkten renge dönüşen, o zengin aydınlığına baktı; 'Şaşkın' Beşir Usta'ya dönüp, kırk yıldır tanışırlarmış gibi: "— ... orası Bakırcıyan'ın yalısı" dedi "— ... hani şu hayatı Avrupa'da geçen 'banker': Çımacı'nın yalancısıyım: galiba kızını evlendiriyormuş!.."
Bakırcıyan Yalısı'nın görkemli 'muâyede salonu', denize 'nazır' verandasıyla, rıhtımın hemen üzerinde idi; havai fişekler, birbiri ardı sıra, oradan atıldığı için, davetliler şehrâyini seyretmeye, verandaya çıkmışlar: takmış takıştırmış, tuvaletleri Paris modası madamlar; bakışları işveli, gülüşleri şuh, matmazeller; tek gözlerinde monocle, kırpık bıyıkları, pomatlı; smokin giymiş mösyöler; çoğunluğu 'gayrimüslim anasır'dan, güzide ve mümtaz bir kalabalık; aralarında tören üniformalarıyla, bazı 'Müttefik zâbitânı' da var ki, Osmanlı meslekdaşlarıy-la, Kızılordu'nun Kafkasya'daki 'harekâtını', konuşmaktadır.
220
Salondaki yaylı çalgılar orkestrası, hemen hiç susmuyordu; birbirine usturupla eklediği Viyana valslerinin, dantel zarafetine; kalabalığın uğultusu; havai

fişeklerin, renk renk infilâkleri karışıyor; her patlayış, en çok da o zarif, son derece şık ve seçkin 'matmazeller'in, küçük ve sevimli hayret çığlıklarına sebep oluyor.
Fransız gazeteci (Le Temps) Marie-Laure Oiselet de, İngiliz ve Amerikalı 'refiki', Edd'Jay ve Jimmy Fowler'le, verandaya çıkmıştı; gözlerinin renginde, su mavisi bir gece kıyafeti giymiş; bir elinde şampanya kadehini tutuyor; öbürünün parmaklan arasında, büklüm büklüm dumanlar salıveren, uzunca ağızlığı; bu haliyle, biraz esrarengiz, epeyce göz alıcı!. Zihninde, son gelen Paris gazetelerinden, dönüp duran iki başlık: biri 'sosyalist' /:Humanité'hinki, İstanbul'daki 'durumu' gördükten sonra, Marie-Laure'a epeyce 'gerçekçi' görünüyor: "... Fransa'da Kapitalizm'i amansızca savunan Fransız hükümeti, dışarda ingiliz Emperyalizmi'ne başım eğiyor!"; öteki başlık, l'Intransigeant'ın: "... Elde bir Türk Anlaşması var, ama... Türkler de var!" Hele bu ikincisi, âdeta dilinin pelesengi oldu: Türkiye'de edindiği izlenimleri, o kadar doğruluyor ki!..
Diğer ikisi, Edd'Jay ve Jimmy Fowler, 'mutadları gereği', viskiye sâdık görünüyorlar; Fowler'in şaşmaz piposu, dişleri arasındadır; Edd'Jay ise, Marie-Laure'a doğru eğilmiş, sinsi bakışları, türlü imâyla dolu, diyor ki:
"— ... sizce bu şehrâyin, neyin kutlaması Mademoiselle? 'Müsü' Bakırcıyan'ı, avcumun içi gibi tanımasam, Kemalistlerin Bolu'daki 'muvaffakiyetini' tes'id ediyor diyeceğim..."
Jimmy Fowler, piposunu eline almıştı; müstehzi onayladı:
221
"— ... oh yes Edd'Jay!.. hem de iki taraflı bir muvaffakiyet: Anzavur'u dağıtmakla kalmadılar, Düzce'de-ki Çerkesler de yenildi..."
Dumanlarını, Marie-Laure'dan yana bırakarak, ilâve ediyor: "— ... Amanoslar'daki Fransızların da akıbeti karanlık!.."
Âdetidir ya, Marie-Laure şampanyasını, küçük yudumlarla içiyordu; durdu, onun cevabı da, müstehzi oluyor:
"— ... yok Jimmy, işte bu mümkün değil! Çoğu Ermeni müfrezeleridir onların! 'Müsü' Bakırcıyan, hiç bunu bilmez mi?"
Susup, içini çekti. Gökyüzünün yıldızlı 'muammasında' patladıktan sonra, ışıltılı bir pul yağmuruna dönüşen, havai fişeklere dalmıştı. Renkleri aynı olduğundan mıdır, nedir; bir anda gözbebekleri, görünmez olmuşlardı: Marie-Laure için için, Güneydoğu'daki 'ha-rekât'ın akıbetini merak ediyor; gezip tozmayı çok seven, Yüzbaşı Lariviere'in, bu gece ona eşlik edemeyişi; açıkça söylemedi ama, galiba konunun tartışılacağı bir toplantı yüzündendi. Nedense aklında, bir fikr-i sabit'e dönüşen, l'Intransigeant'm o 'manşeti: "Elde bir Türk anlaşması var ama... Türkler de var!"
Askıda bıraktığı cümlesini, salona dönerken tamamladı:
"— ... o, kızının yaşgününü kutluyor, mon ami; bir bakıma 'resmi sebep', hakiki sebeptir!.."
'Muâyede salonu, son derece geniş; yüksek tavanları, minyatür işlemeli; duvarları, boydan boya ayna; aydın- ^ lığı, ihtişamlı avize salkımlarından âdeta yağan, süslü bir salon; köşedeki yerinde, yaylı sazlar orkestrası; o sırada, Strauss'un 'Viyana Ormanları Efsanesi'ne geçti: pistte,
222
üniformalı İngiliz, Fransız ve İtalyan zabitleri; kollarının arasında, şûh, balıketi ve terlemiş Osmanlı kızları; vals yapmıyor, sanki uçuyorlar.
Edd'Jay sinsi kızıllığının içinden, fesat bir soruyla çıkacaktı:
"— ... Kemal'le mülakattan vazgeçmiş görünmektesiniz: yoksa, yanılıyor muyum 'Mademoiselle'}.."
Marie-Laure, kirpiklerinin arasından, ona su mavisi bakıyor. Sigarasının, büklüm büklüm dumanlarını, düzgün beyaz dişleriyle keserek, cevap verdi:
"— ... ne münâsebet, mon cher! Şu sırada bir Mustafa Kemal mülakatını gazeteme göndermem, ciddi bir talihsizlik olurdu: n'est-ce pas? Sebep, sadece bu!"
Edd'Jay, kırmızı kirpiklerinin arasından, hınzırca bakarak; bir an; "felâketi duymuş olabilir mi?" diye düşündü; Jimmy Fowler, bir süredir genç kadına, 'asılıyordu'; teklifsizce koluna girdi, çapkınca gülerek takılıyor:
"— ... oysa Mademoiselle bendenize bir vals lütfet-se, bu en büyük talihim olacaktır!"

Kalabalığın arasından geçiyorlar; Marie-Laure, ne çok tanıdık edinmiş, hayret: sarkık bıyıklı, bir Fransız bahriye miralayını, başıyla selâmladı; arkasından, cıvıl cıvıl, bir genç kız grubuna gülümsüyor; Sefarethane'de tanışmışlar, hepsi Notre-Dame des Sion talebesi!
O arada, Jimmy Fowler'e cevap verecektir:
"— ... öyle mi, dersiniz?.."
Sabık Paris Sefir-i Kebiri Refiî Satvet Bey'in, 'kerime-i muhteremesi' Gülistan Satvet; Bakırcıyan Yahsı'ndaki bu muhteşem davete, elbet Miralay Oliver Hugh Dickinson, hiç olmazsa -o nankör ve vefasız- Yüzbaşı La-

riviere refakatinde gelmiş olmayı yeğlerdi ama, heyhat, bu mümkün olamadı: Anadolu'da bir yerlerde, (muhtemelen Bolu 'mülhâkatı'nda) olayların 'makûs' gelişmesi; Miralay'ın Krocker Oteli'ndeki 'istihbarat brifingi'ne, 'acilen' davetine sebep olmuş; Yüzbaşı Lariviere ise, telefonlarına cevap tenezzülünde dahi bulunmamıştı: "... muhtemelen, o mahut ve nyzlûm Fransız gazetecısiyle, beraberdir!" Gülistan, bağrına taş basıp, inadına süslü püslü, inadına takmış takıştırmış; Ya-lı'ya, Nisvan mecmuası, hey'et-i tahririyesi'nden, Gülistan Satvet sıfatıyla, arz-ı endam edecektir: 'Müsü' Ba-kırcıyan'ın nâmı 'Evropa'yı sarmış iken, İstanbul'da çıkmakta olan bir kadın dergisi, Matmazel' Varsenik Bakırcıyan'ın 'Doğum Günü Partisi'nden söz etmeyecek mi? Fakat Prens Bragin'in, 'ruhiyatını çökerten' zalimliği olmasaydı...
"... ah Prens, prens!., comme vous etes cruel! Sayenizde duçar olduğum bu korkunç iptilâda, o efsunkâr beyaz zerreciklerden mahrum etmeniz; beni, cinnetle hamakat arası, ruhî bir teşevvüşe mahkûm ediyor: mais, c'est infuste, c'est intolerable! Namütenahi cömertli-ğiyle, herkesi âdeta teshir etmiş olan Prens Bragin, böyle bir seviyeye nasıl inebilir?.."
Muâyede Salonu'na, limon küfü ve canfes kızılı, bir kraliçe gibi girmişti: yüksek topuklu, lamee iskarpinlerinin üzerinde; Paris modası şahane bir 'dekolte'ye, fıstık yeşili sarıp sarmaladığı o sımsıkı Osmanlı tombulluğu; yürek biçimi boyanmış, ufacık ağzını kapatınca/ dahi dışarda kalan, ünlü iki ön dişi; Avrupa kesimi, abanoz siyahı kısa saçlarıyla; öyle kendinden emin, hâttâ mütehakkim bir salınışı vardı ki; hiç kimse, sinir-

lerini şemsiye telleri gibi geren 'derûnî asabiyeti'ne ihtimal veremezdi; halbuki...
"... kabul, size küllıyatlı miktarda borcum teraküm etmiş bulunuyor, Mütâreke şeraitinin, Dersaadet'te ihdas ettiği ahval-ı fevkalâde, şüphesiz, ailemizi de rahneL dâr eylemiştir; lâkin aramızda teessüs etmiş hissî, fikrî ve malî münâsebât, keyfiyetin çok farklı bir zaviyeden mütalâasını tazammun etmez miydi? Hele Ayastefa-nos'taki aile yadigârı arsaları, satışa arz ederek, bir ça-re-i hâl aradığımız şu günlerde... "
Madam Sinos ve ahbapları, onu sevinç çığlıklarıyla, hayran ve mutlu karşılayıp, aralarına aldılar: 'Kirye' Sinos, yeni iş imkânlarını 'mahallinde' araştırmak maksadıyla, İzmir'e kısa bir seyahat yapmıştı; kadim ve muteber dostu 'Müsü' Bakırcıyan'ın dâvetine iştirak için, suret-i mahsûsa'da, bu sabah avdet etmiş; izlenimlerini anlatıyor: orada her şey yolunda, gelişmeler olumlu! Mevki Kumandanı Miralay Zafirios'la tanışmışlar, 'dirayetini' öve öve göklere çıkarıyor; hele İo-nia'nın yeni valisi 'Kirye' Stergiades, 'Türklerin bile, adaletini ve bitaraflığını' reddedemediği bir 'zât-ı muhterem' imiş!
Rum 'sosyetesi' tümüyle oradalar, 'bermutad' Muzeni-dis yok, ama sıska, dişleriyle sürekli avurtlarını kemiren 'asabi' zevcesi gelmiş; sırtında hâlâ geçen sene Di-amandi'ye diktirdiği 'tuvalet', atıştırıp duruyor. Madam Sinos, karıkoca Mavros'lar, ilk heyecan geçer geçmez, Gülistan Satvet'i, bir telâş, verandaya sürüklediler; elinde pır pır, minyatürlü Japon yelpazesi, Madam Sinos bir yandan 'izahat' veriyordu:

"— ... ah vre, helezandan ölezeyim: sadrazam hazretleri, teşrif buyurdular; benim adam, Yorgopulos'la beraber, 'Müsü' Bakırcıyan'ın yanındadır..."
Gülistan Satvet, işte tam o an 'ecnebi' basın mensuplarını, bu arada Marie-Laure Oiselet'yi fark etti; aniden, yüreğinde katmerli bir ferah! "... aman Allah'ım, teveh-hüm eylediğim gibi, Rene ile birlikte değiüer..." Yaşadığı bu 'izzetinefis

tatmini' o kadar yoğun, o kadar kapsamlı ki, sanki bol yıldızlı ilkbahar gecesinde, rengârenk bir ışık panayırı halindeki şehrâyin, artık onun gönlünde devam ediyor. Üst üste, birkaç kadeh şampanyayı devirdi; yerli yersiz gülerek, uzaktan, 'Damat' Ferit Paşa ve 'Müsü' Bakırcıyan'ın çevresindeki 'Kirye' Si-
nos'la Yorgopulos'u seçmeye çabaladı.
"... filhakika oradalar: Ferit Paşa'nın teşrifine intizar edilmiyordu, de Robeck'ın ziyaretini müteakip, 'Müsü' Baktrcıyan'la mülakat, hangi sebebe müstenit acaba? Kemalistlere karşı ihzarı mutasavver ordunun, finanse-ment'ry/ö alâkadar olmasın?.."
Marie-Laure Oiselet,. birden duraklamıştı. Yüzünden, ilginç ve önemli bir şey görmüş olduğu, anlaşılıyor. Edalı bir baş hareketiyle, gördüğünü işaret ederek, diyor ki:
"— ... asıl talih kuşu Mösyö Bakırcıyan'ın başına konmuş... yoksa yanlış mı görüyorum: konuştuğu, Sadrazam Paşa değil midir?.."
Diğer iki gazeteci, o tarafa döndüler: Salonun en muteber köşesinde, Hagop Bakırcıyan, 'Damat' Ferit Paşa ile baş başadır; ayakta, konuşuyorlar. Sadrazam, gösterişli yapısı, baloya uygun kıyafetiyle, dikkati çeki-
226
yordu; Bakırcıyan'ın yanı başında, yaşlı ve süslü eşi; bir de yaşgünü kutlanılan, kızı Varsenik Bakırcıyan duruyor; Sadrazam'ın az gerisinde, korumasıyla görevli 'taharriler' ve 'Kirye' Minos ile 'Kirye' Yorgopulos.
Edd'Jay, hayretle, yumruğunu öteki avcuna vurdu: "— ... vay canına! Ne zaman gelmiş?.. Protokolde, yoktu bu?.."
Jimmy Fowler'in derdi başka: "— ... Banker Bakırcıyan ve Sadrazam Ferit Paşa, ne muhteşem bir 'kare'! Fotoğraf makinem yanımda olacaktı ki!.. Ne yazık!.."
Gazetecilerin baktığı sırada, 'Müsü' Bakırcıyan, elindeki şampanya bardağını, Sadrazam Paşa'ya doğru kaldırıp, mütebessim bir şeyler söyler; Sadrazam Paşa da bardağını kaldırıp onunkisiyle tokuşturur.
Marie-Laure Oiselet, daha çok kendi kendisiyle konuşur gibi: "— ... neyi kutluyorlar?.." diye sordu: "— ... Matmazel Varsenik'in yaşgününü mü, yoksa müstakbel Ermenistan'ı mı?.."
Edd'Jay, sinsi gülüyor: "— ... her ikisini de Matmazel... her ikisini de...!"
Oysa Jimmy Fowler, daha ilginç bir başkasını fark etmişti: "— ... hey millet! ... şuraya baksanıza, şu gelen kim?.."
Salondakilerden farklı, sokak kıhğıyla; o sırada, Yıldız İstihbaratı'ndan Miralay Reşit Ahmet Bey; davetli kalabalığının içinden süzülerek, Sadrazam Paşa'ya doğru ilerliyordu. Yanına varınca, Hagop Bakırcıyan'ı başıyla selâmlayarak, Sadrazam önünde, topuklarını sertçe birbirine vurdu. Sadrazam'ın eğilip ona, bir şeyler söylediği görülüyor; o da, bir şeyler söyledi. Bu nedir? İkisinin arasında, gizli bir fikir teatisi mi? Yoksa, 'müstacel' bir haber mi getiriyor?
Marie-Laure Oiselet, daha fazla dayanamadı; karar-
227
lı bir sesle dedi ki: "— ... sizi bilemem, Messieurs... ben Sadrazam'ın yanına gidiyorum... bu fırsat ele geçmez..."
Edd'Jay, dirseğiyle Jimmy Fowler'i hafifçe dürtüp, fısıltıyla, dilinin altındaki baklayı çıkarıyor: "— ... Felâketten habersiz!.. Verdun Kahramanı, Binbaşı Mes-
nil'in, akıbetini merak ediyor; onu soracak."
İngiliz İstihbaratı, -dolayısıyla Reuter muhabiri Edd'Jay- Fransızlarla ilgili iki yeni gelişmeyi, Marie-La-ure'dan önce öğrenmişti: Ayıntap yöresindeki operasyonlarda, şimdiye kadar başarılı olan Binbaşı Mesnil, kırk kadar Yörük köylüsünün kurduğu bir pusuya düşmüş; çıkan çatışmada, iki yüz kadar adamını kaybetmişti; sağ kalanlar, o dahil, esir olmuşlardı: "Türkler, Verdun'daki 'kahramanlığını' göz önünde tutarak, Binbaşı'nın kılıcını almamışlar: ne garip bir millet!"
Asıl önemli olan, Ankara'dan sızdırılan öteki haber: epeydir bir Fransız Hey'eti'nin, Kemalistlerle 'ateşkes müzakereleri'ni sürdürdüğü biliniyor; son defa Kemal'in, 'Fransız kıtalarının Anadolu'yu terk etmesi talebi' üzerine, görüşmeler 'inkıta'ya uğramıştı'; anlaşıldığına göre, taraflar bir 'orta yol'da 'mutabakat' sağlamışlar: bu da, İtalyanlardan sonra, Fransızların da,

İngiltere'yi Anadolu'da yalnız bırakacağını gösteriyor. "... neden bu yörede işler, Çanakkale'den beri, böyle ters gitti?"
Sadrazam Paşa, biraz ileriye çıkmış, Yıldız İstihbara-tı'ndan Miralay Reşit Ahmet Bey'le, alçak sesle konuşuyor; vaziyetin 'mahremiyetini' hisseden 'Müsü' Bakırcıyan, ailesi ve dostları, yâni 'Kirye Minos' ve 'Kirye' Yorgopulos, 'nezâketen' geriye çekilmiş, pistte 'pür neş'e' dans eden, çiftleri seyrediyorlar.
228
'Damat' Ferit Paşa, işittiklerine ya ihtimal veremiyordu; ya da şüphe içindeydi; tekrar sordu: "— ... emin misiniz, Miralay? İstihbarat, mevsuk mu?.."
Miralay Reşit Ahmet Bey'in cevabı, kesin: "— ... mevsuk ve müstaceldir; sizi tasdie cür'et edişim, bundan efendim!".
'Damat' Ferit Paşa, bir an düşündü "— ... vazifenizi ifa ettiniz... Teşekkür ederim... ben icabına tevessül ederim..."
'Damat' Ferit Paşa, beşuş bir çehreyle, şampanya bardağını dudaklarına götürerek, Bakırcıyan ailesinin yanına döner ki, gazeteciler oraya gelmiştir; Maire-Laure, Varsenik Bakırcıyan ve annesiyle; öbür ikisi Hagop Bakırcıyan'la bir şeyler konuşuyorlar.
Sadrazam Paşa dönünce, muhavere kesilir; 'Müsü' Bakırcıyan, nedense biraz 'resmî' ve saygılı bir sesle, eliyle gösterip onları tanıştırıyor:
"— ... Paşa hazretleri, Avrupa matbuatının, şehrimizde bulunan güzide mümessillerini, zât-ı âlinize takdim ile mübâhiyim..."
'Damat' Ferit Paşa, aldığı haberin etkisiyle, neş'eli ve babacan, kollarını iki yanına açıyor: "— ... yabancı sayılmayız, aziz dostum... Esasen tanışıyoruz."
Edd'Jay'e dönerek, biraz müstehzi "— ... Nasılsınız Mister Ed-winn? Amiral de Robeck'le mülakatımızı, galiba ıttılaınıza arz etmemişler; hakikatte fevkalâde geçti, zaten..."
Sadrazam Paşa sustu, sonra öbürlerine dönerek, memnun ve muzaffer devam etti:
"— ... şu anda, o mülakatı teyit eden, fevkalâde mühim bir habere ıttıla kesbetmiş bulunmaktayım; Halk, Halife'ye ve Padişah'a sâdıktır; Bolşeviklere, kat'iyyen itimat etmiyor; bunun isbatı şudur ki..."
Biraz sustu, dans ve müzik arkalarında bütün şaşa-
229
ZZ^tr dCVam ed,y°rdU; * «at
kesdm ş Sadrazam'», çevresini almalardı; o daha mu
zaffer, bıraz da mağrur bu edayla, ^ej,'
kıvava d' Sn ^ haVallS,nde' Ankara'dak, eş-
kıyaya karş, ayaklanmıştır... ilk haber, Yıldızelı'nden ayrıca Mecitözü, Ortaköy, Keskin, Akdağmalm ' "
230
...bu huruç el sultan dır!
Mevsime göre serin, hâttâ soğuk bir yağmur; o cuma günü, Köhne Çarşısı üzerine, isteksiz dökülüyordu.
Çarşı esnafı, namaza çekildiğinden, dükkânlar tenha; kalfada, esneme dürtüsü; çırak, sinek avlıyor. Kınalı kızıl deliceler, saçaklarda, siyah beneklerinin arkasında, suspus; yağmur serçeleri, dağınık sığır terslerinden, tane gagalıyor; kırlangıçlar, vızır vızır. Kağnı altlarına sığınmış, birkaç çoban köpeği; boyunlarında dikenli kurt tasması, tüyleri gümrah; kesik kulaklarını, ileri geri oynatarak, 'meçhul' bir tehlikeyi kokluyorlar. 'Halife'nin Ordusu' Köhne'yi basıp, paldır küldür çarşısına dalınca, neden kuşkulandıkları anlaşılacaktır: rüzgâr uğultusuyla geçen, silâh ve nal seslerine, tekbirlere; bir anda, dalga dalga köpek havlamaları karışıyor: gürültü kıyamet!
'Halife'nin Ordusu', iflâsından sonra 'Postacı' Nâzım'ın, etrafına 'Hükümet nâmına' topladığı 'müsellâh' atlılara, münâsip gördüğü isim! Düzce İsyânı'ndan bu taraflara kaçmış, bazı gözü kanlı 'beylerin' de katıldığı, bu müfreze, Yozgat Vilâyeti'ni kasıp kavurmaktadır. Yıldızeli Kaymakamı, âciz; elinden bir şey gelmiyor. 3. Ko-lordu'nun Süvari Takımı, oraya ulaştırıldı, 'müessir' olamadı: etkisi zayıf, o kadar zayıf ki, 'Postacı' Nâzım Bey ve atlıları 'hodbehot' Köhne Çarşısı'nı basabiliyor;
231

onunla da yetinmeyip, cuma namazından henüz çıkmış 'mü'minlere', Halife-i Rû-yi Zemîn Hazretlerinin, beyanname olarak basılmış, Kuva-yı Milliye 'aleyhtarı' Fetva ve tebliğlerini, dağıtabiliyor.
Sersem sepelek yağmurun, sırt üşüten ıslaklığında, yine öyle yaptılar; camiin avlusunda daralan atlar, sık sık ak-sırıp, aralarında tepişirken; 'Postacı' Nâzım Bey, namaz sonrası halkına, bağıra çağıra bir nutuk söyledi:
"— ... ümmet-i Muhammed'in, malına canına ırzına, mukayyet olmak zarurettir; Kuva-yı Milliye dedikleri 'Bolşevikler'de, ne din var, ne iman; bunlar dinsiz imansız kâfir sürüsü! Denâetlerinden, Zât-ı Şahâne'nin, bir günâ haberi yoktur! Bilesiniz ki, tekrar seferberlik ilân edip, hepinizi askere alacaklar. Koyun salması, kırk beş kuruşa, yol vergisi, iki yüz kuruşa çıkarılacaktır! Keyfiyetin vahameti, Babıâli'ye intikâl etmiş, ittihâz edilen karar mucibince, Hilâfet Ordusu, Samsun kari-bine varmıştır; bizim üzerimize düşen, bu ordunun piş-tarlığını almak, Yıldızeli'riden Sivas üzerine yürümektir; ancak bu sayededir ki..."
3. Kolordu Kumandanı, Miralay Selâhattin Bey, olup bitenden haberdar olunca; bir topçu bataryası ile bir piyade taburunu, Binbaşı Kemal Bey kumandasında, Yıl-dızeli'ne -takviye olarak- sevk etmiş; olumlu bir sonuç alamamıştı. Nedeni, başından beri Yozgat ve çevresinde, Hürriyet ve İtilâf taraftarlarının, ağır basması: Mutasarrıf Necip Bey, Babıâli'den yana çıkmıştı; daha sonbaharda, açık açık "... Allah'tan, Zât-ı Şahâne'den ve onun mevzuatından başka, kimseyi tanımadığını" dosta düşmana ilân eden, o değil mi? Ankara, görevinden
232
alınca, yerine Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın mıntıka 'mutemedi' Çapanoğlu Edip Bey ve biraderi Celâl Bey geçti; Çapanoğlu kardeşler, hem âsi hem faaldiler, halka ısrarla '... İngilizlerin Der saadet'i işgalinin, Zât-ı Şahâne'nin arzusu üzerine tahakkuk ettiğini; Yunanlılar'm izmir'e asker ihracınınsa, muvakkat bir tedbir olduğunu' telkin ediyorlar.
Hele İngiliz silâhendazlarının, Meclis-i Meb'ûsan'ın 'harim-i ismetinde', meb'usları 'derdest ettiği' o günlerde, Yozgat'ta yaşananlar!.. Meclis'in Ankara'da yeniden toplanmasına karar verilmiş, şehrin ileri gelenleri 'temsilci' seçilip seçilemeyeceğini tartışıyor. Jilet gibi keskin ve pırıltılı bir ayazın, sokaklarda kol gezdiği bir sabah: ince bir toz bulutu, durup durup ayaklanıyor, açık unutulmuş kapılar, pencereler, 'muttasıl' çarpılıyorlar. Müftü Efendi, makûl, müdebbir, en mühimi vatanperver bir zat'; toplantının en gergin ânında, diyor ki:
"— ... mâlum-u âliniz, padişahımız efendimiz, İngilizlerin elinde esir; ve zannımca, Sadrazam Paşa'nın her türlü icraatından bihaber bulunmaktadır; binaenaleyh, Ankara'da yeni bir Millet Meclisi'nin içtimâi hem vacip ve zaruridir, hem de..."
Edip ve Celâl Çapanoğlu kardeşlerin tepkisi, âni ve olumsuz: bir ağızdan itiraz ettiler: "— ... böyle bir Meclis ve intihap, mevzuata mugayirdir; buna Hurûç'el Sultan derler!"; arkasından, taraftarlarıyla birlikte, toplantıyı terk ettiler; dışardaki ayazı, dikine biçerek, Telg-rafhâne'ye ulaşıp, Ankara Vilâyeti'ne -otuz imzalı- bir telgraf 'keşide ediyorlar', ki 'meali' niyetleri bahsinde, hiçbir tereddüde mahal bırakmamaktadır:
233
"... Ankara'da, yeni ve başka bir meclisin teşekkülü ve içtimâi, Zât-ı Şahâne'nin ırâde-i hümâyûnu na ve devletin mevzuatına mugayir, bir keyfiyettir; o halde, bu teşebbüse tevessül edenlerin hakkında, icabeden kanuni tahkikatın..."
Teşebbüs o kadarla kalmamıştı; o esnada Yozgat'ta tertip edilen, at yarışları bahanesiyle şehre gelmiş elebaşılar, bu arada 'Zileli' Musa Efendi, Hacı Bekir Efendi, Osmaniyeli 'Meşeci' İdris Efendi; Çapanoğlu Edip Bey'in konağında misafir edildiler; uzun 'musafaha-dan' sonra, aralarında 'vazife taksimi'ne gidildi: 'fesat', gözle görülür bir şekilde büyüyordu... Anlaşılması, çok da gecikmiyor; Yıldızeli Kaymakamı, üzerindeki baskıya dayanamayarak, görevinden çekildi; 'vekâleten' yerine bakan Jandarma Kumandanı'na, o dakika, âdeta bir 'ültimatom':
"... vilâyet hudutları dahilinde, Hıyânet-i Vataniye Ka-nunu'nun tatbikatından vazgeçilip, Hünkârımız Efendimizin irâde-i seniyelerine mutlak itaat tesis

olunmalıdır; aksi takdirde, Dersaadet'ten Samsun ve havalisine sevk edilen Hilâfet Ordusu saflarına katılmakla; ahalinin vergi tediyesine mâni olunacağı; ve Kuva-yı Milliye nâmındaki müsellâh eşkıyanın tedip ve dağıtılması zımmında..."
O gece, ne gece! 3. Kolordu Kumandanı, Miralay Selâ-hattin Bey; (kıvamlı kahve telvesi, ağır tütün dumanı, maniple tıkırtıları); vahametin yoğunlaşıp arttığını, endişeyle tesbit etmişti: tehlike büyük, elindeki güç sınırlı ve zayıftı; tasarladığı tedbirleri alabilmesi, imkânsız görünüyordu. Sırmalı lâcivert o yıldız alacasında; ellerini arka-
234
sında kavuşturmuş, gözleri uykusuzluktan kan çanağı; odanın içinde bir aşağı bir yukarı, gidip gelerek; 'emir zâ-biti'ne, bir telgraf yazdırmıştı; hem de, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyasetine, keşide edilmesi 'emriyle'!
"... âsilerin 27-28 Mayıs gecesi, Yıldızeli'ni basacakları öğrenilmiştir. Yıldızeli Müfrezesi, mecburiyet hâlinde, Sivas istikâmetinde çekilerek; Yıldızelı'nin gerisinde bulunan boğazları tutacaktır. Emir verdim: Kolordu, Sivas'ı kat'iyetle müdafaa edecek!.."
Aynı gece, Ankara. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi, Miralay İsmet Bey, ertesi gün, Mustafa Kemal ve Fevzi paşalarla; gittikçe daha büyük tehlike arz eden, Yozgat İsyânı'nı konuşmak üzere; 'Büyük Oda'ya çıkacak: "... vaziyet muğlak, epeyce ümitsiz, kat'iyyen muhataralıdır!' Bilinmez kaçıncı çayını, bardağı kulağı hizasında tutup âdeta onu dinleyerek; onlara ne diyeceğini; aynı zamanda Erzurum'daki 15. Kolordu Kumandanı, Karabekir Kâzım Paşa'ya çekmeye karar verdiği, 'hayati ehemmiyeti hâiz' telgrafı tasarlıyor:
"... Yıldızeli İsyanı ehemmiyet kazanmıştır. Sulusaray hâdisesinde, bir taburumuz dağıldı. Makineli tüfeklerini, âsiler müsadere etmişlerdir. Çamlıbel'deki müfrezeye baskın yaparak, silâhları alıp, efradı esir ettiler, 27-28 Mayıs gecesi Yıldızeli'ni basacakları haber verili-' yor. Sizin mıntıkanızdan süvari olarak istifade etmek zarureti hâsıl olacaktır fikrindeyim. Emir ve muavenetinizi istirham ederim..."
İmza: "... İsmet!"
235
Sovyet Cumhuriyetleri ittihadı'nın, Âlem-i İslâm'a Beyannamesidir.
"MEMLEKETİNİZİN EFENDİSİ KENDİNİZ OLUNUZ!.."
"Dünyanın Esir Milletlerinin Kurtuluşunu Bayraklara yazalım!.."
"... Rusya ve Şark Müslümanlarına!.."
"... Kolçak Orduları'nın, Denikin Orduları'nın mahvolmasından, daha ehemmiyetli bir mesele; bütün medeni ırkların ve Ümmet-i Muhammed'in intibaha gelmesi ve harekete geçmesidir. Şark'ın paylaşılması için başlayan kanlı muharebeler hitâma ermek üzeredir. Dünya'nın bütün kavimlerini, boyundurukları altına alan İngiliz yağmacılarının, kuvvetleri ve seferberlikleri sukut etmektedir. Artık Rus İhtilâl-i Kebiri'nin darbeleri sayesinde, Dünya'nın köleliği, eski binaları yıkıyor. Hükümetler, milletlerin eline geçecektir. Rusya, alınteriyle ve kanı pahasına çalışan bütün milletlere; dünyanın esir milletlerine, hürriyet kazandırmak için şerefli bir sulh yapacaktır..."
"... Bu maksad-ı mukaddes peşinde, Rusya yalnız değildir. Avrupa'nın Harb-ı Umûmi sebebiyle perişan hâle gelmiş olan millet-
236
terinin elleri, bize uzanmıştır. Keza, Avrupa'nın meşhur yağmacılarına, yüzlerce sene esir olan büyük Hindistan dahi, kendi vekillerini seçerek ve uğursuz esareti yıkarak ve Şark kavimlerini hürriyete davet ederek, kendi eliyle isyan bayrağını kaldırmıştır..."
"...Yağmacıların ayağı altında Emperyalizm tuzağı yatmaktadır. Rusya'nın ve Şark'ın islâmları; o, camileri, ibadethaneleri, mektepleri tahrip ve hakları zorla alınan ahali!.. Sizin dininiz ve an'aneleriniz; millî ve medenî hürriyetiniz, serbest ve dokunulmaz bir hâlde kalacaktır! Serbestçe ve engelsiz olarak, hayat-ı millînizi tanzim ediniz! Bu hakka sahipsiniz!.."
"... bilmelisiniz ki Rus İnkılâb-ı Kebiri'nin Sovyetleri, sizin hukukunuzu, bütün kuvvetiyle himaye edecektir. Onun için inkılâbı ve onun sahib-i salâhiyet hükümetine yardım ediniz. Şark'ın Müslümanları, Türkler, Araplar, iranlılar, Hindliler; kendi memleketleri, malları, hayatları taksim ve harap edilmek üzere

olan kimseler! Çöken Çarlık tarafından tanzim edilen İstanbul'un cebren işgali muahedesi yırtılmış, mahvedilmiştir. Rus Cumhuriyetleri ahalisi Sovyetleri, memleketlerinizin zorla işgalini red ile ilân eder ki, istanbul Müslümanların elinde kalacaktır. Türkiye'nin paylaşılmasına ve topraklarından bir Ermenistan teşkiline dair olan antlaşma yırtılmış ve mahvedilmiştir..."
"... gene ilân ederiz ki, İran'ın imhasına dair yapılan muahede de yırtılmıştır. Yağmacıları, memleketinizi boyunduruk altına alan zalimleri reddeyleyiniz. Artık susulacak devir geçti: memleketinizin efendisi, kendiniz olunuz! Arkadaşlar, kardeşler! Dünyanın esir milletlerinin kurtuluşunu bayraklara yazalım!.."
(Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, 11 Mayıs 1336 (1920) Salı günü toplanan hap celsesinde, vazifeli Meclis Kâtibi tarafından, umûma okunmuştur.)
237
"... uzaktan uzağa, bir fecir söküyor!.."
'Reis Paşa'nın 'emirberi' Bekir Çavuş, 'evrâk-ı resmiye'yi ve gazeteleri, Posta Neferi'nden almıştı; beriki atına binmiş, dörtnala Nizamiye'den çıkarken, o, bir süre arkasından baktı.
Hayret! İlkbahar, etrafı nasıl değiştirmiş; sanki 'bileyip' yenilemişti: yukarda güneş, bir kılıç parıltısı, adamın gözünü alıyor; taze yapraklarda, yeşili zengin yansımaları! Çubuk Çayı'nın, gece ıssızlığında, kulakları uğulda-tan çağıltısı; gündüz, Karargâh'ın dağdağasından, zor işitiliyor. Erkân-ı Harbiye'nin, Ziraat Mektebi'ne -aslında, mektebin Beden Terbiyesi Salonu'na- yerleşmesi, gelip gideni artırdığından; hemen her dakika, at nalı, araba tıngırtısı, emir kumanda, ortalıktan eksik olmuyordu.
Muhafaza Bölüğü, 'sabah içtimâı'nı bitirdi; 'efrat' dağılıyor; Bölük Kumandanı, 'Reis Paşa'nın otomobili önünde, sigarasını yaktı: belki gergin ve kötümser, fakat son derece hareketli günler yaşanıyordu. Bekir Çavuş, 'postayı', Paşa'nın Husûsi Kalem Müdürü Hayati Bey'e teslim edecekti, ötesi ona ait, zarfları ait olduğu bölümlere göre ayırıp, dağıtıyor; sadece iki kişiye, 'bizzat' götürür: Mustafa Kemal Paşa'ya ve Halide Edip Hanım'a! Paşa henüz uyanmamıştır: gece, İsmet Bey ve Fevzi Pa-
238
şa'yla, 'sirayet istidadı' gösteren Yozgat Isyâm'nı, sabaha kadar tartıştılar; ihtimal bugün müzâkere, Karar-gâh'da devam edecek!
Halide Edip Hanım'ın odası, ensiz ve uzun bir oda; ne zaman kapısını çalsan, 'lebalep' sigara dumanı; o masasında oturmuş, elinde kalem, harıl harıl çalışır: gazeteleri, -bilhassa ecnebiden gelenleri- gizleyemediği bir 'tehâlük'le âdeta kapıp; siyah parıltılı, iri alıcı kuş gözleriyle, 'serlevhalarını' tarardı. Ne müstesna bir kadın! Eşya dahil, çevresinde ne varsa, hepsine hükmediyor. Tek adamı, Afganlı Mülâzım Abdürrahim Efendi; köhne daktilosu başında, tek parmakla onun yazdıklarını temize çekmeye çalışıyor: ya, Anadolu Ajansı için hazırlanmış bir haber, ya da Yenigün gazetesine bir yazı! Herkes biliyor ki, Halide Edip Hanım olmasa, Anadolu Ajansı, yeterince haber üretemezdi.
Bu sabah, nedense dalgın: çay bardağını, çenesi hizasında tutmuş; kirpiklerinin arasından, sanki kimsenin göremediği, bir 'semt-i meçhule' bakıyor. Hayati Bey, ona bir bir, önce 'ecnebi' gazetelerini uzattı: Times, Manc-hester Guardian, Daily Croniclel Hayret, her sabahki 'tehalük' yok! Gülümseyerek sordu:
"— ... keyfiniz nasıl, Hanımefendi?"
O isteksiz isteksiz, gazetelerin başlıklarına göz atıyor; sesi kırık:
"— ... nasıl olsun, Hayati Bey? Köpeğim kaybolmuştu, hatırlarsınız; dün, cesedi bulundu: boğmuşlar!"
Sustu, sigara tabakasına uzandı:
"— ... şimdi de, yavrusu kayıp!"
Hayati Bey, şaşırmıştı; ne diyeceğini, kestiremiyor: "— ... vah vah vah!"

239
i Halide Edip Hanım, o vahşi alıcı kuş bakışıyla bir baktı, onu susturdu; dumanları, ağız dolusu bırakarak, diyor ki:
"— ... bu içinde bulunduğumuz, hakikatte bir harb-ı dahili, Hayati Bey! Mahalli isyan, filan diyerek kendimizi aldatmaktayız!"

Sustular. Koridordan, diş ağrısı gibi uzayıp giden, bir telefon zili. Hayati Bey, konuyu değiştirmek için; gece, Erzurum'dan gelmiş telgrafları uzatıyor: şifresi çözülmüş, suretlerini!
"— ... câlib-i dikkat malûmat var, hassaten Kafkasya'da, şayân-ı hayret hâdiseler cereyan ediyor, Hanımefendi! Malûm-u âliniz, Doktor Fuat Sabit Bey, şu meşhur ve malûm 'İttihatçı'... bir Komünist Fırkası tesis etmiş, Çiçerin'e telgraf çekiyor, demiş ki..."
Halide Edip Hanım, onu dinlememişti; kendi kendine, ağır bir hüküm verirmiş gibi, sözünü kesti:
"— ... burada bizi istemiyorlar" dedi, "— ... nefret ediyorlar!.."
Yeniden sustular. Vahim, tehlikeli ihtimaller içeren, bir sessizlikti bu; sadece koridorda, hâlâ ısrarla devam eden, o 'biçare' telefon zili. Az sonra, gözleri telgraf suretlerinden birine takılmış; daha munis bir sesle soruyor:
"— ... Paşa nerede? Kalktılar mı?"
"— ... Hayır Hanımefendi: bu defa Erkân-ı Harbi-ye'de toplanıp, geceki mevzuun müzâkeresini, bir esasa bağlayacaklarmış!.."
Mustafa Kemal Paşa, Erkân-ı Harbiye'deki toplantıya, biraz gecikmişti: gece, daha doğrusu şafak sökerken yatmış, iyi uyuyamamıştı; üstelik, iç içe girmiş, birtakım

'rabıtasız' rüyalar görüyor: Manastır'daymış, yâni çocukluğunda, 'sınıf çavuşu'ndan azar işitiyor; neden, belli değil! Yok hayır, böbreklerinde, için için bir sızı; uzak uzak, bir kilisenin çanları; Karlsbad'dadır, 'ağleb-i ihtimal, tebdil-i hava'ya çıkmış': bir türlü tam tadını çıkaramadığı, alışılmadık bir.konfor ve rahatlık, hissi! Bir aralık, İstanbul'daydı, Şişli'deki o üç katlı, ahşap binada; Erzurum'a, 15. Kolordu Kumandanlığına gitmeden önce, Karabekir Kâzım Paşa ziyaretine gelmiş, baş başa, 'muhtemel bir mukavemet' üzerine, 'müdavele-i ef-kâr'da bulunuyorlar.
Gözlerini açtığında, böbreklerinin cidden sızladığını fark etmişti; vakit öğle üzeri, sıkça yaptığı gibi, bir tas ayrana doğranmış, kara ekmeği kaşıkladı; bir yandan önündeki çözülmüş şifre telgraflarına göz atıyor; gece boyunca, muhtelif cephelerden gelmiş, haberler: Yunanlılar, Salihli üzerinden, taarruza geçti; bu önemli, fakat zihnini en çok meşgul eden; Mavera-yı Kafkas'da gelişen olaylar: Bolşeviklerle 'teşrik-i mesai' konusunda, 'İttihatçılar' vakit kaybetmiyor: Dr. Fuat Sâbit'in, 'alelacele' bir Komünist Fırkası kurup; Bolşevik Dışişleri Komiseri Çiçerin 'Yoldaş'la temas araması, bunu göstermiyor mu? Karakol Teşkilâtı'nın örgütlenişinde de, böyle erken davranmışlardı: Miralay İlyaçef'le, işi hemen bağlamışlar! Eğer Enver Paşa, Mavera-yı Kafkas'da duruma egemen olursa; tbmm Hükümeti'nin çıplak sırtına uzatılmış, bir hançer tehdidi olmayacak mıdır?
Sigarasını bastırmış, toplantıya inmeden camlardan bakmıştı: pirinç sarısı, körpe yeşil akasyalar; yaprak yaprak, güneşi yansıtıyor; dallarına, nereden indiği anlaşılamayan, serçe yağmurları, ki cıvıltıları, başlı başına 'yaşama

sevinci'dir. Derken, bir at kişnemesi; içerde, soğuk bir telefon zili, uzayıp gidiyor. Paşa, Yozgat İsyanımı 'tezekküre' inerken; belki böbreklerindeki sızı, belki durumun vahameti yüzünden, epeyce kötümser; biraz da kızgındı.
"... 'Damat' Ferit'in teşebbüsü, Kuva-yı Milliye'yı, Rus-ya'dakinin benzeri, bir harb-ı dahili bataklığında boğmak; Yunan ordusuyla, ezmek! Bu, İngilizlerin fikri olmalı! Ama nasıl Rusya'da, ağır bir mağlûbiyete uğradıy-sa; Anadolu'da da, öyle uğramak; âsilerin de, Yunanlıların da akıbetleri, behemahalperişanlık olmalıdır..."
Tam kapıdan çıkacak, gözlerine Hayati Bey'in masası üzerine bırakmış olduğu, gazeteler ilişti; tesadüf bu ya, en üstte İkdam gazetesi, şöyle bir göz atacak oldu; hafızasına o anda, ateşten yazılmış o satırlar, alev alev akıyor: "... tarihin bir başlangıç noktasındayız: uzaktan uzağa bir fecir söküyor. Bazıları bunu bir yangın parıltısı zannediyor ve ürkerek gözlerini kapıyor: gelecek yeryüzünün bütün mazlum ve mağdur insanlarının olacaktır!.." Hayret! 'maneviyatı' bir anda yükselmiş; 'ruhu' bir 'muharebe dehşetinin, kaabil-i iştial heyecanlarıyla dolmuş'tu; merakla imzayı, aranıyor. "... Yâkup Kadri!.."

Belki de bundan, Erkân-ı Harbiye Riyâseti'ndeki 'müzâ-kere'nin havasına, bir zaman giremedi; ikide bir,.o yazıdaki cümle, kalın bir katran karanlığındaki, ışıklı bir katar gibi, çığlık çığlığa zihninden geçiyordu: "... uzaktan uzağa bir fecir söküyor"; ya da, "...gelecek yeryüzünün bütün mazlumları ve mağdur insanlarının olacaktır!." O 'mazlum ve mağdurlar'ın Erkân-ı Harbiyesi, şimdilik, eski bir yazıhane, birkaç eprimiş koltuk, bir iki dosya dolabından ibaretti; masanın üzerinde bir sahra telefonu, bazı dos-
242
yalar; gerisinde, gönderiyle köşeye konulmuş, bir sancak, dikkati çekiyor. Duvara 'harekât mıntıkası'nın büyük haritası asılmış; Miralay İsmet Bey, elinde işaret değneği, adı geçen mevki ve yöreleri göstere göstere, izahatına devam ediyor:
"— ... ayaklanmanın, sirayet istidadı gösterdiğinde, zannımca aramızda mutabakat hâsıl olmuştur. İlk tedâ-bir mahiyetinde olmak üzere, Çerkeş'de bulunan Refet Bey'in, bütün mevcuduyla mıntıkaya intikâli derpiş edildi..."
Koltuğun birisinde, Müdafaa-i Milliye Vekili Ferik Fevzi Paşa oturmuştu, 'meskût ve müheykel' anlatılanı dinliyor; ötekinin yanında, Mustafa Kemal Paşa, sigarasından bol duman dökerek, ayakta durmaktadır; zihnen, dönüp dönüp geldiği, az önce İkdam gazetesinde okuduğu o cümle: "... uzaktan uzağa bir fecrin söktüğü görülüyor!.." Pencereler açık, dışarda mayıs: zengin kuş cıvıltısı, uzaklaşan nal sesleri. Elinde olmayarak, düşünüyor: "... işgal altındaki bir payitahtta, meb'uslar bile derdest edilip sürülmüş iken; lalettayin bir gazetecinin, bunları yazabilmesi; inkâr-ı gayr-ı kaabil bir vatanperverlik hüccetidir."
Miralay İsmet Bey, ciddi ve dikkatli, sözlerini sürdürüyordu: "— ... ayrıca, Cemil Çâhit Bey kumandasındaki 5. Fırka, Tokat üzerinden harekete geçirilerek, mıntıkaya sevk edilecektir..." Nedense, bir an durakladı, gözlerini haritadan ayırmaksızın, orada olmayan birisine söylermiş gibi; "— ... gene de, miktar-ı kâfi bir kuvvet terakümünü temin edemiyoruz!.." dedi. Fevzi Paşa, elini haritaya uzatarak, söze katılıyor:
243
"— ... Kılıç Ali Bey'in Kuva-yı Milliye müfrezesi, Kayseri'de ikmâl yapmıyor muydu? Onların iltihakını da düşünürsek?.."
İsmet Bey, o tarafa döndü: "— ... onlar, Yatağan istikâmetine gittiler Paşam!.." dedi; sonra yine orada olmayan bir başkasına söylermiş gibi, ilâve etti: "— ... mûcib-i endişe olan da, esasen budur: isyan, fevkalâde dağınık bir hüviyet içinde inkişâf ediyor..."
Mustafa Kemal, sigarasının uzamış külünü bir parmak hareketiyle silkti; salıverdiği duman yığınını beraberinde taşıyarak; ağır ağır, haritaya doğru yürüdü; bir yandan, konuşuyordu:
"— ... vaziyet ciddidir, evet! Tasavvuru, Yunan taarruzu ile birlikte intibaını veriyor." Sigarayı tutan iki parmağıyla, haritada göstererek devam etti: "— ... yukardan Hilâfet Ordusu diye Çapanoğlu bastıracak; aşağıdan Yunanlılar, Salihli üzerinden taarruza geçtiler, malûm! Böyle geniş bir zaviyeden atf-ı nazar edildiğinde, o cenahtan kuvvet nakli, muhataralı görünüyorsa da..."
Paşa, sustu; gözlerinin mavisinde, derin bir iç tartışmasının kıvılcımları, sönüp yanıyordu; siyah astragan kalpağını çıkarıyor, birden altın kızılı saçlarının, sımsıkı arkaya taralı parıltısı. Sigarasını dudaklarına götürürken, ayrı ayrı Fevzi Paşa ile İsmet Bey'in yüzlerine bakarak, tartışmasının sonucunu açıklıyor:
"— ... Kuva-yı Seyyâre'yi celbetmek en mantıkî çâre gibi görünmektedir: sadece mantıkî değil, aynı zamanda zarurî!.."
Kalın, handiyse somut, elle tutulabilir bir sessizlik oldu. İsmet Bey, ziyadesiyle şaşırmıştı: Düzce İsyanı'nı bastırırken, Ethem Bey'in ipe boncuk dizer gibi ardı ardına gerçekleştirdiği idamlardan, Mustafa Kemal Pa-
244
şa'nın ne kadar rahatsız olduğunu biliyordu. Fevzi paşa, daha çok, 'askerî mülhazalara' dalmış; çıkar yol bu mudur, değil midir, onu düşünüyor. O sükût içersinde, açık pencerelerden, bir kuş sürüsünün cıvıltıları, çağıl cuğul içeriye doldu.
Fevzi Paşa, sormadan edemedi: "— ... Ethem Bey,
hâlen nerdedir?"

Cevap, haritada onun bulunduğu yeri, değneğiyle gösteren İsmet Bey'den gelecektir:
"— ... Eskişehir'de, kuvvetlerini Salihli Cephesi'ne nakletmek üzeredir!"
Mustafa Kemal Paşa tekrar, ikisinin yüzüne ayrı ayrı bakarak, gözlerini aradı; söylediklerini hiç işitmemiş-çesine, kesin ve açık, bıraktığı yerden devam etti:
"— ... zaruri dedim, zira muhtemel bir Yozgat mağlubiyeti, henüz tesise gayret ettiğimiz Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de... Hükümetinin de... itibârını hâk ile yeksan edecektir!.."
Sessizlik, yeniden salona hâkim olmuştu; bu defa, kuşlar da yok; içerden acemi bir daktilonun, mütereddit tıkırtısı. Mustafa Kemal Paşa, bu ağır sükûtu omuzlarına almıştı; yüzü gergin, kaşları çatık; makam yazıhanesine doğru yürüyerek, iyice küçülmüş sigarasını, kül tablasına bastırdı; oradan teşbihini aldı, parmaklarına doladığı sırada, zihninden yine, İkdam'da. okuduğu cümle geçiyordu: "... uzaktan uzağa, bir fecrin söktüğü görülüyor!.."
Kararını, buruk ve kırık, fakat kesin olarak açıkladı: "— ... haddizatında, hoşuma gitmediği doğrudur; fakat ahval-i fevkalâdenin icâbı bu; Ethem Bey'i Ankara'ya çağırıp, ikna etmeye mecburuz; zira, gitmek istemeyecektir!.."
Akşam üzeri, kimsenin beklemediği, deli bir rüzgâr

çıktı: arada sertleşen; toz duman arasında, boş gaz tenekelerini, tangır tungur yuvarlayan, son derece asabi! Pencerelerde, kapı altlarında, insanın tüylerini diken diken ayağa kaldıran, ıslıkları. Sivil ziyaretçilerin kalpaklarını başlarından alıp savuruyor; kulak içlerinde, dişlerinin arasında, ince kum zerrecikleri! Halide Edip, Hâkimiyet-i Milliye için hazırladığı makaleyi, çoktan bitirmiş olacaktı ama; ah şu, rüzgârın ıslıkları! Camlardan bakıyor, sarmaşık moru, zakkum pembesi ve lâcivert, birtakım bulutlar; rüzgârın hızıyla mı nedir, alt alta üst üste, ufka yığılmış; içini karartıyor. Galiba en iyisi, kalkıp gitmek!..
Mustafa Kemal Paşa, o sırada kapıdan göründü: Erkân-ı Harbiye'deki toplantıdan, henüz çıkmış; besbelli, uzun sürdü; Fevzi Paşa ile İsmet Bey, hâlâ çalışmaktaymışlar! Paşa'nın gözlerinde, mavisi koyulaşmış, bir gülümseme; sesi biraz yorgun, içinde, gizli sevinç titreşimleri. Az önce, Hayati Bey, Erzurum mahreçli bir telgraf getirmişti; Mavera-yı Kafkas'dan, bir haber: kısmen de olsa, yüreğini ferahlatıyor; Sovyetler Birliği'nde Müs-kom görevlisi Mustafa Suphi Bey, Baku'ya gelmiş; bu kadarı bile, İttihatçıların Azerbaycan'da artık eskisi gibi at oynatamayacaklarına delâlet etmez mi?
Mustafa Suphi'yi Dersaadet'ten, hayâl meyal hatırlıyor; yoksa Türkocağı'ndan mı? Maliyeci derlerdi, Enver Paşa'yla arası açık; Yusuf Akçura'nın fırkasına girmiş, 'şedit muhalefet yapıyor'; neticede, Sinop'a sürüldü; meğer oradan Rusya'ya geçerek... Paşa'nın hatırladığı, geçen yıl, Samsun'a henüz vardığı, günler: Havza'da, Kırım'dan intikâl etmiş, Türklerden 'mürekkep' bir Bolşevik hey'etiyle, âriz âmik konuşmuşlardı: Enver

Paşa'nın ve öteki İttihatçı 'rüesası'nın, Bolşevik 'rehberleri' ile, alâkalarını filân! Mustafa Suphi Bey, Enver'in 'maceraperestliği'nde 'mussır' ve 'mutaassıp'; bundan böyle ne Enver'in gemisi hayâl ettiği üzere yürür; ne de Kafkasya'da Dr. Fuat Sâbit'in kurduğu, Türkiye Komünist Fırkası büyür...
Oturmuş, ardı sıra Bekir Çavuş'un getirdiği kahvesinden, ilk yudumu alırken, bambaşka şeyler söylüyor:
"— ... yâni hayret! Hayret-i uzmâ! İnsan bazı geceler, öyle rüyalar görüyor ki, tâbiri gayr-ı kaabil! Meselâ dün gece, ben..."
Halide Edip, iri kirpiklerinin altında, zekice gülümsedi: en 'taaccüp ettiği', Mustafa Kemal gibi 'muharebede pişmiş', son derece 'hakikatperest', basbayağı 'rationaliste' bir münevverin; rüyalara, rüya tâbirine, ehemmiyet vermesi!
Çayından bir yudum alıp soracaktır:
"— ... çok mu kötüydü?"
Paşa'nın konuşması, çok içten anlarında Rumeli ağzına kaymaz mı?
"— ... sen ne sülersin be?" dedi, "— ... rüya mıdır, bir kâbuslar silsilesi midir, anlaşılmaz! Ne ararsan, içinde mevcut!.."
Halide Edip, sık sık yaptığı gibi, anlatacağını sanmıştı; o niyetle, bir sigara yaktı; fakat anlatmıyor, çenesinin ucuyla, onun önündeki yarım kalmış makaleyi,

belli belirsiz işaret edip, sözü değiştirdi; belki, o korkunç dikkatiyle, demin kirpiklerinin gölgesinde beliren, varla yok arası, o tebessümü fark etmişti.
"— ... nedir o yazdığın, haber midir, yoksa makale mi?"
"— ... güya makale! Ahmet Bey Agayef'le konuş-
247
muştuk, teşvik ediyor, eksik olmasın! Ne var ki hâlet-i rûhiyem, şu anda yazmaya müsait değil!"
Sigarasının dumanlarını, pencereye doğru, upuzun üfleyerek: "— ... rüzgârın enîn-i vahimi, fena halde asabımı bozuyor. Şu bulutlara bakar mısınız, âdeta Cenap'tan bir tasvir-i hazan..."
Paşa'nın dikkati birden yoğunlaşmıştı; kaşları çatık, sordu:
"— ... mevzuu nedir? Yoksa şu Şark/Garp meselesi mı?"
Halide Edib'in cevâbı, bir göğüs geçirmesi: "— ... dün gece, Hakkı Behiç Bey'le, münakaşa ettik de!.."
Mustafa Kemal gülümsüyor: "— ... ha şu mesele!.."
Hakkı Behiç, 'Çerkeş', eski 'İttihatçı'; hanidir, düpedüz 'Bolşevik'; ağzını açtığı an, 'Batı Medeniyeti'nin vahim bir hezimete uğradığından' başlıyor; 'ihtilâllerin, mazlumlara yeni ve farklı bir dünya yaratacağı'yla bitiriyor.
Halide Edip'le hem iyi dost, hem de anlaşamaz; çünkü o ne kadar 'Şark Mefkûresi'ne taraftar ise, Halide Edip o kadar 'Garp Mefkûresi'ne taraftar; geçenlerde, bir akşam sofrasında, bunu açıkça söylemişti:
"— ... Meclis'in teşekkülünde 1893 zihniyeti hâkim ama; Haricî politikada, 'Şark Mefkûresi'ne, bilhassa Rusya'ya bir temayül hissedilmektedir..."
Mustafa Kemal, o anda, elinde kadehi, duman duman, maziine dalmıştı: narin, handiyse Yahudi Selanik şehri; dağdağası eksik olmayan, Manastır; âsi Resne; artık yok, o Osmanlı Balkanlar'ı! 'Hürriyet'in ilânına takaddüm eden, o helecanlı günler: Beyaz Kule çevresindeki meyhanelerde; anason, mastika, doğranmış taze soğan, kıyılmış maydanoz kokuları arasında; ağzı burnu, tütün
248
dumanı erkekler, muhtelif fikir cereyanlarını tartışıyor: Türkçülük mü? Yoksa Bulgar Çentrelistlerini muvaffakiyete götüren, 'müsellâh komitacılık' mı? Benaroya ve taraftarlarının savunduğu, 'sosyalistlik' mi? Sokak aralarında, derin sarhoşlar; yer yer, yankılanarak dağılan, laterna sesleri; yarım Fransızcasıyla, zar zor sökebildiği o kitaptan; daha sonra hâtıra defterine düştüğü, o not:
"akla uygunluğun, başlangıçta, gözle görülene üstün olması; bununla beraber, akla uygunluğu, gözle görülenle terbiye esâsı. Evvelâ socialiste olmalı. Maddeyi anlamalı..."
"Sene kaçtı, 1319 mu, 1320 mı? Hakikatte on beş yıl bile geçmemiş, halbuki ne tuhaf... bir ömür kadar uzak!.."
Halide Edip'e, sanki o kadar yılın arkasından, bir o kadar da genç, cevap verecektir:
"— ... yok be çocuk! Tabii addetmek iktizâ eylemez mi? Her iki millet, aynı hûnhâr müstevlinin tecâvüzüne mâruzdur. 'Garp mefkûresi'nin neyi ifâde ettiğini, daha geçen ay, o İngiliz gazetesinde bana sen göstermedin mır
Halide Edip titizlendi; kendi silahıyla yenilmek, en hoşlanmadığı şey; üstelik olay, bütün tazeliğiyle hafızasında; günlerce, Doktor'la üzerinde konuşmadılar mı?
(Muhtemelen, bir ay oldu: nemli, is kokulu bir soğuk, iliklerine işliyor; odun mu tükenmiş, oduncu mu gecikmiş, her neyse; yazıhanede soba yanmıyor; omuzlarında bir asker kaputu, avuçlarına hohlayıp, ellerini ovuş-
249
tura ovuştura, o gün gelmiş 'ecnebi matbuatt'nı gözden geçiriyordu: çayın birini bitirip, öbürüne başlıyor; sigaralarını, birbirinden yakıyor; birden durdu, ünlü İngiliz gazetesinde, o beyanatı görmüştü: İngiltere Devlet-ı fehimesi, dünyanın geri kalanını, 'hassaten, âlem-ı islâ-mı' ilkel ve aşağı bir 'sürü' saymıyor mu; konuşan devlet adamına göre, onları yönetmek ancak 'Büyük Sopa Politikası'yla (The Big Stick Policy) mümkün olabilirmiş; çünkü ne lâftan anlıyorlarmış, ne de 'âdâb-ı muaşeret' biliyorlar!
Kan, o dakika, beynine hücum etmişti; yaşadığı onca belâyı, mahrumiyet ve tehlikeyi unuttu; tekrar çay istedi, yeni bir sigara yaktı: dumanların uçuk mavi

tülüne sarınmış, iki duvar arasında gelip gidiyor; farkında olmaksızın, kendi kendine mırıldanıyordu: "— ... garb'ın Şark'a fâikiyeti bu mudur? Tekâmülün ve terakkinin, netice-i tabiisi, bu olmak mı lâzım gelir? Kolejde bize tedris ettikleri... " Halide Edip, Üsküdar Amerikan Kız Kolejinden mezun, nâdir Türk kızlarından birisiydi; bu anlamda; 'münevver' bir kadın; Garp Mefkûresi'ne hayran, bu sebepten 'havsalası', Garplıların bu zâlim ve barbar davranışlarını almıyor.
Bunu, mutlaka birisiyle, konuşmak ihtiyacı içindeydi; öfkesini paylaşmak, teselli aramak! Acaba Paşa'ya gitse, rahatsız eder mi? Belki de, meşgul! Öfkeyle kahrın dolambacı arasında kıvranırken, Mustafa Kemal çıkıp gelmesin mi? Hayret! Gözleri, açık gökyüzü, yüzü büyük aydınlıktı; sırtında gocuktan bozma, yakası kürklü paltosu; dudaklarında, sevimli fakat vahim tebessümü: o gece, sabaha doğru, rüyasında Sofya'daymış, -belki Viyana'da, orası meşkûk- opera seyrediyor, Puccini'nin
250
'La Tosça' Operası; locada, kim olduğunu kestıremedı-ği, şahane bir kadın; biraz şeyi andırıyorsa da...
Halide Edip, kendini tutamadı; sözünü keserek, gazeteyi önüne serdi: "— ... Allah aşkına, şu beyanatı dinler misiniz?" dedi, "— aklımı başımdan aldı, Paşam!"
Haberi Türkçeye çevirimken, telâştan ve hiddetten, dili sürçüyor; zaman zaman, sesi titriyordu. Mustafa Kemal'in yüzü, dinledikçe değişti: önce gölgelendi, sonra karardı; gözlerinde sanki, eflâtuna çalar mor, boğum boğum bulutlar, maytap mavisi şimşekler! Halide, okumayı bitirip, sessiz ve 'mustarip' bir imdat çığlığı gibi, yüzüne bakınca; sınırları, usturayla çizilmiş gibi keskin, incecik dudaklarını, hafifçe ısırdı; genç kadının, o güne kadar görmediği, kim bilir, o günden sonra da, bir daha asla göremeyeceği, bir 'tehevvüre' kapılarak, çok sert ve tumturaklı, dedi kı:

"— ... bunlar kendilerini ne sanıyorlar? Biz elbette, davamızı kazanıp; onlar mertebesinde, hâttâ daha da ileri 'medenî' olduğumuzu, isbat edeceğiz; ferd-i vahit kalsak da, güvendikleri o saltanat, başlarına yıkılacaktır!..")
"— ... eğer 'Garp Mefkûresi'ne bu 'nokta-i nazar'dan bakılırsa; 'Şark Mefkûresi'nin, hiç de haksız olmadığı anlaşılmaz mı?.."
Mustafa Kemal karşısında, mavi gözlen iki delici istifham, ona bakıyor; ne diyeceğini bekliyordu. Halide Edip, mahcup ve utanmış, sözü başka bir 'vadiye' naklediyor:
"— ... afedersiniz, Paşam: bir an, dalmışım!"
Arkasından, asıl öğrenmeyi merak ettiği soru: "— ... içtimâiniz, hangi neticeye müncer oldu? Sormama izin var mı?"
251
Paşa halbuki, Sofya Operası'nın hayâli içindeydi: la Tosça temsili, bütün ihtişamıyla sürüyor; Tenor, o gün bugün, her dinleyişinde ruhunun âdeta 'iştial eylediği', o dokunaklı arıa'yı, teganni etmektedir:
"... e lucevan le stelle!.. "
Sakin ve kararlı, belli belirsiz gülümsedi: "— ... Ethem Bey'i çağıracağız!" dedi. "— ... elimizde mevcut, çevik ve müessir tek kuvvet, odur!"
252
"... kuş cıvıltılarının âdeta köpürdüğü..."
Yalının 'kabul salonu'ndaki, o çerçevesi yaldız, kenarları bısotee, kristal boy aynasında, saçlarını tarıyor-muş; arkasından, Ferik İsmail Fâzıl Paşa'nın yaklaştığını, ansızın fark etti: fevkalâde utanıyor! O, sınıf arkadaşı Ali Fuat'ın, 'muhterem pederi'; yalı, ailenin Boğa-ziçi'ndeki yeni 'malikânesi'! Mustafa'yı çok sevdiğinden, izne çıkarken oğluna, onu da beraberinde getirmesini, Paşa söylemiş! Ne insanlar!.. Ali Fuat'ın ailesi, onu hayretten hayrete düşürmektedir; yaşantıları, göz kamaştırıcı: büyükbaba, 93 Rus Harbi'nin ünlü kumandanlarından, Müşir Mehmet Ali Paşa; biri Kadıköy'de, öteki Boğaz'da, birbirinden ihtişamlı iki 'malikâne'! Bazen kendi ailesi, Selânik'deki yoksul yaşantıları aklına geliyor da, doğrusu eksikleniyor. Rüyasında da böyle oldu, zaten İsmail Fâzıl Paşa, olması gerektiğinden ihtiyar, saçları ak, beli bükülmüş

gibi; daha ziyade, yıllar sonra Ankara'da karşılaşıp, 'musafaha' ettiği zâta benziyor; hele aynada saçlarını tararken, yakalanması yok mu?..
Olacak şey mi? Sonra nasılsa, Mustafa Kemal ve Ali Fuat, Köprü'de Boğaz vapurundan inmişler; Karaköy durağında tramvay bekliyorlarmış; havada, gizli kar soğuğu, ağır duman kokusu; Şirket-i Hayriye vapurları, çakal gibi havlıyorlar; ellerinde kokina demetleri,
253
sırtlarında küfe, birtakım çingeneler, Yüksekkaldınm'a yürüyor: yoksa Noel yakın mı? Fâtih/Harbiye tramvayı, arşesinde cam kırığı yeşil şerareler, o sırada göründü; bekleşen yolcu kalabalığı, dalgalanıyor; Ali Fuat ve Mustafa Kemal, ayaklarını tam basamağa uzatıyorlar ki... Allah Allah, Miralay İsmet Bey ve o, alçak sehpânın iki yanında oturmuş, meğer 'Muntazam Ordu' sorununu tartışıyorlarmış; İsmet, daha Ankara'ya ilk gelişinde, üzerinde ısrarla durmuştu: Rusya'yı örnek alıyorlar, Trotsky eğer Kızılordu'yu tesis etmeseydi, Kolçak Denikin ve Vrangel'e karşı, Bolşeviklerin inhizâma uğraması, mukadder değil miydi? Nitekim gerek Bi-ga/Balıkesir/Bursa'yı çepeçevre saran, Anzavur Ayaklanmasında; gerek Hendek/Düzce/Bolu kalkışmasında; Kuva-yı Milliye'nin, onca çabasına ve uğraşına rağmen, ne kadar 'müşkilât' çekilmiştir?
O sabah, sol gözünü âdeta oyan, bir yarım baş ağrısıyla uyandı; bir yandan, bu karmakarışık rüya meşherini, nasıl 'tâbir edebileceğini' düşünüyor; bir yandan, Bekir Çavuş'un önüne oturmuş, sabah tıraşını oluyor: teninde sıcak su rahatlığı, burnunda, sabun kokusu! Gerçekte, rahatsız edici bir 'vuzuhla' aklında kalmış olan, İsmail Fâzıl Paşa'nın yalısındaki sahne; bir de arşesinde, tutam tutam, yeşil cam kırığı şerareler, inleyerek yaklaşan, Fatih/Harbiye tramvayı! Asabını ihtimal, Ethem Bey'le Kuva-yı Seyyâre'nin Ankara'ya 'vürûdu' bozuyor: Yozgat ve mülhakatını' ele geçiren, Çapano-ğulları'nı 'tenkil vazifesi'ni de, neticede ona vermek 'ız-tırarında' kalmadı mı? Ethem Bey, cahil ve dik, o neyse ne ama; 'biraderleri', 'bahusus' Reşit Bey, 'tahammülfer-sâ' adamlar! Ne var ki, Yozgat 'livası'nda vaziyet vahametini koruyor.
254
Dün akşam sofrasında, Yunus Nâdi Bey, sıkma gözlüklerinin arkasında, gözlerini iri iri açarak, ne demişti:
"— ... sergerde, haddizatında, Çapanoğullan'nın ah-vâdından Celâl ve Hâlit Beylerden ibaret değil, Paşam; mâlûm-u âliniz, mütegallibeden başka isimler de, zikredilmektedir: meselâ Hakkı Bey, Salih Bey, Sekip ve Mahmut Beyler, vs. Fakat, bendenizin asıl dikkatini çeken, ellerinde bulundurdukları kuvvet: etraftan bini mütecaviz haşarat toplamışlar, maksâd-ı aslileri Ankara'da müteşekkil Hükümet-i Milliye'yi tahrip etmek!.."
Mustafa Kemal, ikinci kahvesini, kuş cıvıltılarının âdeta köpürdüğü, ilkyaz maviliğine karşı içiyordu: pencereyi açmışlar, vadinin yukarılarından, yumuşak, insanın içini ferahlatan bir serinlik esiyor; havada çiçek açmış akasyaların, munis kokusu; kelimeleri ayırt edilemeyen,, uzak konuşmalar; şehre, pazara inen kağnıların, şikâyetçi iniltileri. Paşa, bir sigara daha yaktı: akşamki sohbette, Ethem Bey'in Düzce Harekâtı'ndaki 'hatt-ı hareketi, mevzubahis edilmişti': her birinde yirmişer kişi olmak üzere, Hendek'de, Adapazan'nda ve Düz-ce'de, altmış kişiyi asmadı mı, tartışılan o!
Ethem Bey, Çerkeslere mahsus dikliğinin yanı sıra; aşırı sert ve cetvel gibi düz, bir adamdı: kesinlikle nüans bilmez, ayrıntı gözetmez: her şey ya siyahtır ya beyaz, iyi değilse mutlaka kötü! Bu 'hakikati', Düzce isyanının 'akabinde' yaşamadılar mı? Mustafa Kemal, asıl, 'münâkaşaların' sabaha kadar sürdüğü, o 'buhran gecesi'ni unutamıyordu: Kuva-yı Seyyare, 'mağrur ve mütehak-kim', Bolu'ya girmiş; galiba, ertesi gün; akşam sofrasından, henüz kalkmışlar; Ethem Bey'den, 'müstacel' bir
255
telgraf, 'tehir eden idam olunur' filân! Âsi elebaşılarını mahkûm etmiş, asacak; yasallaştırabilmek için, Meclis ve Hükümet Başkanımdan onay istiyor: versen bir türlü, vermesen bir türlü! Çünkü asılacakların arasında, daha önce Ankara'nın bağışladığı, isimler mevcut!
Mustafa Kemal, büyük odanın soğuk loşluğunda, sorunu 'misafirlerime açacaktı; oda soğuk, çünkü soba yan-mıyor, odun azalmış; bahar geldi diye, avunuyorlar; neyse ki, Bekir Çavuş, bir kucak odunla geldi, odayı ısıttı; zor zamanlarda

hızır gibi yetişir bu 'çucuk' Paşa 'şahsen', Bolu'dakine benzer durumlarda, 'merhamet izharının hasım tarafından zafiyet telâkki edileceği kanaatindedir'; konuyu açarken, Ethem Bey'in isteğini yerine getirmek eğiliminde olduğunu, ihsas etti; tesadüf, o akşam, misafirlerin arasında Halide Edip Hanım da bulunuyor; o ve Miralay İsmet Bey; önce hırçın ve asabi, sonra sakin ve yumuşak, aksini savundular.
Halide Edip, üşümüş ellerini sobaya tutmuş; sigarasının dumanını, dişleriyle âdeta keserek, diyordu ki:
"— ... ne demek efendim, bu zevat affa uğramış, affeden de hükümet! Çiçeği burnunda bir idarenin, verdiği sözden dönmesi, ahâli nezdinde, onun itibârını sıfıra müncer kılacaktır..."
Miralay İsmet Bey, ona katılmıştı; Paşa'nın yazı masasına ellerini dayamış, ona doğru eğilip, gözlerine bakarak, demişti ki:
"— ... Halide Hanım, bence haklı Paşam! Bir hükümet, istikrârını ve kuvvetini, verdiği sözü tutarak isbat
256
eder; aksi halde, halkın gözünde, yalnız itibârını değil, muhtaç olduğu itimâdı da kaybeder ki, felâket-i azîm budur!"
Mustafa Kemal, için için, Ethem Bey'in 'yıldızının par-ladığı şu anlarda', onunla ters düşmek istemiyordu; Kuva-yı Seyyare, Ankara'nın şiddetli ihtiyacını hissettiği, vurucu bir güç; zaten çoğunluğu 'İttihatçı' meb'uslar-dan mürekkep 'Yeşil Ordu'yla ülfeti var; biraderi Reşit Bey, kurucu üyelerinden birisi; 'zevahir'de İslamcı Bolşevik, gerçekte Çerkeş bir muhalefet oluşturuyorlar; o yüzden belki suyuna gitmek, en iyisi; yeni hükümetin, ne pahasına olursa olsun, âsilere karşı gücünü ve kuvvetini kanıtlaması iktizâ etmez mi?
'Münâkaşa', tan ağarıncaya kadar sürmüştü; kahve, çay molalarında, içeriye, huzursuz bir sükût çöküyor; dışardan, boğuk boğuk, köpek havlamaları; hâttâ, ince, uzun ve şikâyetçi horozlar! Soba yandıktan sonra, soğuk dağıldı; uyku, görünmez elleriyle, saçlarını okşuyor. Paşa, bir ara kendini, İsmail Fâzıl Paşa yalısında, kristal boy aynasının karşısında yakaladı. Galata Köprüsü, nasıl da vapur dumanı kokuyordu; vapur dumanı ve midye içi. Sonra talihsizliğe bak, Fatih/Harbiye tramvayını kaçırdılar. Önümüzdeki perşembe, 'izinsiz'i, gözünden al! Canı kahve değil, içki içmek istiyor ama, yakışık alır mı hiç?
Camlarda belli belirsiz, fecrin ilk kızıllığı belirmişti; dumanlı, kızılcık pembesi ve parıltılı, patlıcan moru; bu dağdağalı şafak alacasından, siyah benekler halinde geçen, ilk kuşlar. Nihayet, Mustafa Kemal Paşa, bir telgraf sureti kaleme aldırıyor: Ethem Bey'e, daha önce af-
257
fedilenlerin, 'asılacakların arasından çıkarılması lüzumu' hatırlatılmaktadır. Halide Edip'le Miralay İsmet Bey, hoşnut ve 'mutmain' bakışıyorlar. Sanılıyor ki çetrefil sorun, tatlıya bağlanmıştır.
Halbuki sabah sabah, telgrafhaneden çıkan Hayati Bey, Bolu'dan aldığı haberi duyuracaktı: Kuva-yı Seyyare, âsilerin idamı için Ankara'dan tasdik istemişti ama; Ethem Bey, onayın gelmesini beklemeden, bütün maznunları 'sallandırmış!"
258
"... Düzce Ayaklanması'nı başarı ile bastırmış olan Ethem Bey, o sırada Salihli Cephesi'ne gidip, düşman karşısındaki yerini almak üzere Adapazarı'na gelmiş; buradan da Eskişehir'e taşınmaya, hâttâ Eskişehir'e giderek, bir kısım kuvvetlerini cepheye göndermeye başlamıştı..."
"... Yozgat Ayaklanması'nı bastırması için Ankara'ya çağrılınca, itiraz etmiş (...) bununla beraber, sonunda razı olup, cepheye şevki durdurarak 70 subay, 2.100 er, 1. 300 hayvan, 4 kudretli dağ topu, 1 sahra topu, 8 makineli tüfekten ibaret olan kuvvetini, 26/19 Haziran günlerinde trenle Eskişehir'den Ankara'ya getirmişti..."
Mahmut Goloğlu / 'Millî Mücadele Tarihi. 3' Üçüncü Meşrutiyet s. 199 1970
... hey'et-i temsiliye, ne iş yaptı?.."
Yunus Nâdi Bey, ipek mendiliyle gözlük camlarını siliyor-du; başıyla, istasyona yığılmış kalabalığı işaret ederek: "— ... böyle olmasını, Paşa arzu etti!.." dedi: "— ... itibâr ve alâyiş, gurur tatminidir: tahakkümü gevşetir!" Tekrar gözlüğüne hohluyor: "— ... Ethem Bey, mevzu-ubahis oldu mu, buna ihtiyacımız var: hâttâ mecburuz!.."

Hakkı Behiç'le bir köşeye çekilmişler; başlarında astragan, kırmızı tepelikli, siyah kalpak; ellerinde o sabahki 'Hâkimiyet-i Milliye'; Ethem ve Tevfik Beylerle birlikte, Kuva-yı Seyyâre'yi getirecek treni bekliyorlar. Hakkı Behiç, biraz daha mı heyecanlı? Çünkü o, Çerkeş; dahası, ateşli bir 'Şark Mefkuresi' yandaşı, komünist! Ne vakit bu bahis açılsa, ister Yenigün İdarehanesi'nde olsun, ister Meclis'de, isterse Kalaba Vâdisi'ndeki çiftlik evinde, 'Bolşeviklik' diyor, başka bir şey demiyor:
"— ... Garp medeniyeti çökmüştür!., medeniyet midir, yoksa bir vahşet-i asrî mi, orası bile kaabil-i münâkaşa: bir ihtişam ki, mazlum Şark'ın, ecsad-ı metrû-kesi üzerine bina edilmiş!.."
Ya da, bazen: "— ... tek ümidimiz, Rusya'daki ihtilâldir, azizim! Bolşevikler, cihan tarihinde, yepyeni bir ufuk açmış oldu; bizim gibi, Avrupa'nın elinde oyuncak . bir millet-i mazlûmeye, tek halas ve terâkki imkânı odur!.."
260
Hakkı Behiç Bey, meb'us; Ankara'ya, Dersaadet'ten hicret etmiş; eski 'İttihatçı', 'Bolşevikliği', Enver Paşa'nın Rusya'da, 'Cihan İslâm İhtilâli'ni örgütlemesinden mi, 'mülhem'; yoksa, 'şahsî tetkik ve tetebbuâtının neticesi' midir, anlaşılamadı: açıkça hissedilen, Mustafa Kemal'in yakın çevresinden, bazı 'zevat' gibi; onun da, -yarı açık, yarı gizli- 'Yeşil Ordu Cemiyeti' 'mensubu' olması! Ethem Bey'in, Ankara ziyaretinde, bu cemiyetin 'riyasetini deruhte edeceği' rivayet ediliyor.
İstasyon'da, mahşer kalabalığı; her türden insan, Kuva-yı Milliye'nin nâmı dünyayı tutmuş kumandanını, 'istikbâl için', oraya yığılmıştır. Hakkı Behiç, Yunus Nâ-di'ye cevap vermemişti; dalmış, insana ümit ve heyecan veren, kalabalığı seyrediyor: Halkın, Kuva-yı Seyyâ-re'ye ve kumandanına gösterdiği, yoğun alâka; hem TBMM Hükümeti için, hem 'Bolşeviklik' için 'hayırlı işaret'! Birden, saflar dalgalandı: ileri geri gelip giden, vişneçürüğü fesler, siyah kalpaklar ve abani sarıklar! Ahâlinin bu âni dalgalanışı, istasyona hayli yaklaşmış lokomotifin, solumalarını ve keskin düdüğünü; fakat aynı zamanda, Mustafa Kemal'in otomobilinin kornasını işittiğinden!
Otomobil, istasyon girişinde, uygun bir yerde duracaktır; arabadan, Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa'yla, müte-bessim İsmet Bey indi: istasyona doğru ilerliyorlar. Kuva-yı Seyyare Kumandanı Ethem Bey'in treni gara giriyor: lokomotif istasyona ulaşınca, büyük bir alkış koptu; uzak yakın, kalınlı inceli, çeşitli sesler: "— ... Yaşa Ethem Bey!.." "— ... Yaşasın Kuva-yı Seyyare!" Aynı anda, arkalardan bir yerden; kimlerin söyledi-
261
ği tam anlaşılamayan, o yeni marş yükseliyor; Ethem Bey için, yazılmış ve bestelenmiş olan:
"... güneş ay gibi ülkeyi parlattı kahraman Ethem cihâdın senin garbı cihanı yerinden oynattı kahraman Ethem nejâdın senin... "
Yunus Nâdi, elinde olmaksızın, kaşlarını çatmıştı. Bu marşın, onu tedirgin eden, içini karartan bir yanı var; 'hassaten', ikinci bendindeki o mısra, "... yurdun Kafkas'tır, uludur oymağın!"; gizlisi saklısı kalmış mı, açıkça 'Çerkeslik Davası' güdüyor; oysa 'Hareket-i Mil-lî'nin, bu gibi ayrılıkçı heveslerden, mümkün mertebe, uzak durması 'bir zarûret-i millî...' Geçen gece, bunu Mustafa Kemal Paşa ile konuşmuşlardı: bu 'endişe', onda da görülüyor.
Hakkı Behiç'in, marşa dağılmış dikkatini; Yunus Nâdi, başka bir vadiye çekmek istedi:
"— ... söylemiş miydim, Hüsnü Faik de Ankara'ya hicret ediyor!"
"— ... Hüsnü Faik mi? Kimdi o? Haa, hani şu katledilen muharririn..."
"— ... evet, Birlik'm, sermuharriri!.. Rahmetli, Mü-nif Sabri'nin gazetesi!.. Hüsnü Faik Bey de, Mütâreke şeraiti altında; pâyıtaht'ta artık, gazeteciliğin mümkün olmadığına, karar vermiş..."
"— ... bu iyi haber, azizim: bir gazetemiz daha olacak!.." Birden durdu, başını kalabalığa çevirdi: "— ... ne oluyor, orda? İniyorlar mı? Galiba iniyorlar!.."
Trenin arka vagonlarında, tıklım tıklım, Kuva-yı Seyyare müfrezeleri; kapılardan, pencerelerden, halkı selâm-
262
lıyorlar. Lokomotif yavaşlayıp, kalın duman kokusu; beyaz buhar ıslıkları, inlemeler ve solumalarla, durunca; öndeki bir vagonun, kapısı açıldı: uzun boyu,

dik yapısıyla herkese hükmeden, Ethem Bey, arkasından 'rüfe-kâsı' -bu arada, ağabeyi Tevfik Bey- indiler. Kalabalığın 'tezahüratı', çılgınlık derecesine varmıştı; Ethem Bey, 'mes'ut ve mutmain', halkı kucaklarcasına, kollarını kaldırmış, iki yanına açmaktadır; yüzü gülüyor. Hemen arkasındaki, Tevfik Bey, elinde kalpağı, sağ elini göğsüne bastırıp, gösterilen alâkaya teşekkür ediyor. Mustafa Kemal, Fevzi Paşa ve İsmet Bey, Ethem Bey'le karşılaşınca, halkın heyecanı son haddine vardı; alkışlar, sevinç çığlıkları, 'yaşa, varol' sedaları! Bu arada, karşılıklı el sıkışılıyor; herkes mütebessim, herkes memnun; hiç değilse, öyle görünüyorlar. Mustafa Kemal Paşa, bir kol hareketiyle, Ethem Bey'i, otomobiline davet etti. Onlar yürüdü; arkalarından, kalabalık da yürüyor. Arabanın yanında bekleyen yaverler, kapıları açacak; Paşalar ve Ethem Bey bindikten sonra, otomobil Ankara istikâmetine hareket edecektir:
Ayakları çıplak, mintanları yırtık ve yamalı, Kuva-yı Milliye çocukları; kaldırdığı toz bulutlan içinde kaybolarak, arabanın arkasından, bir süre koşturuyorlar...
İnatçı ve münasebetsiz bir karga sürüsü, Erkân-ı Harbi-ye-i Umûmiye Karargâhı'nın etrafında, kıyameti kopa-rıyordu: Ziraat Mektebi binasının, saçaklarından; akasyaların dallarına, simsiyah dökülüyorlar; orada fazla oyalanmayıp, yarısı sapır sapır, Çubuk Çayı'nın karşı kı-
.263
yısına; yarısı, 'mûtad' yerine 'çekilmiş', Mustafa Kemal Paşa'nın otomobiline, savruluyorlar. Ertesi gün, Hâktmi-yet-i Milliye'nin, yazacağı gibi,Kuva-yı Seyyare Kumandanı Ethem Bey'in ziyareti münâsebetiyle, Karargâh-ı Umûmi, fevkalâde günlerinden birisini yaşamaktadır". Böyle bir günde, insanın asabını altüst eden, küstah bir karga sürüsüne tahammül, ne kadar zormuş!
Müzâkere çoktan başlamıştı, 'makam odası'nda devam ediyor; karşı duvarda, yine boy boy cephe haritaları; onların önünde, elinde işaret değneği, İsmet Bey; koltuklara, arkalarında 'müsellâh' fedâileriyle, Ethem ve Tevfik Beyler, oturmuşlar; Fevzi Paşa, hemen yanı başlarında; Mustafa Kemal Paşa ise, biraz daha gerideki Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi koltuğunu işgal etmiş: biraz gergin mi, böbreklerinden mi rahatsız, anlaşılamıyor; konuşmaları sakin, adeti üzere, sağ elinin ortapar-mağı ile, masaya 'muttarit' darbecikler indirerek izliyor; kül tablasında, izmarit kalabalığı; yanık sigarası, unutulmuş, 'münzevi' tütmektedir.
Söylediklerinin üzerine basarak, İsmet Bey, ağır ağır diyordu ki:
"— ... ne kadar acı, ne kadar kahredici olsa da, aramızda hakikatleri itiraf etmemiz, bence en doğrusu olacaktır: maateessüf, Yozgat ve havalisindeki usâtı tedibe kâfi, bir kuvvetimiz kalmamıştır; hâdise vahim ve endişeyi mucip görünüyor, şu var ki Kuva-yı Seyyare gibi, maneviyâtı son derece yüksek bir kuvvet için..."
Ethem Bey, dik ve kendinden emin, sözünü kesti; yüksek sesle, fakat, kimsenin yüzüne bakmadan konuşuyordu:
"— ... Bu bir itiraf, kabul! Fakat geç kalmış, bir iti-
264
raf! Hey'et-i Temsiliye, bir senedir, ne iş yaptı? Niçin Merkezinizi takviye etmediniz? Tebliğ-i resmî neşretmekle, konferanslar tertibiyle, bu işleri halletmek mümkün müdür?.."
Sustu, şikâyetçi bir sesle ilâve etti: "— ... nihayet biz, düşmanı bırakıp, geride, sizin işlerinizle uğraşmaktayız..."
Tevfik Bey, dudaklarında yanlış bir gülümseme, başını 'tasvip makamında' sallayarak, Fevzi Paşa'nın gözlerinde, cevap arıyor; Paşa'nın cevabı, alçak sesle, aynı kelimelerin, tekrarından ibaret: "— ... evet efendim, evet!" Yaptığı sert çıkıştan, Ethem Bey, galiba rahatsız olmuştu; sigara yakmaya davranırken, daha düşük bir sesle, dedi ki:
"— ... affınıza mağruren, söyledim, serzenişten maksadım, gafletlerinizin devamına mâni olmaktır, daha Düzce'de bulunduğum sırada, sarahatle ifade etmiştim ki..."
Kapı o esnada açıldı: Halide Edip, bir elinde Mancbes-ter Guardian gazetesi; öbüründe, çevirdiği yazının müsveddesi; iri siyah gözlerinde, biraz hayret; elmacık kemiklerinde, kirpiklerinin uzun gölgesi; kapının eşiğinde, ansızın

beliriyor. Ethem Bey'in onu görmesiyle, sözünü askıda bırakıp, ayağa kalkması bir olmuştur. Onları tanıştırmak, Mustafa Kemal'e düşecektir:
"— ... Halide Hanım, size Kuva-yı Seyyare Kumandanımız, Ethem Bey'i, takdim etmekle mübâhiyim!.."
Halide Edip, sağ elini, uzatıyor: "— ... müşerref oldum, Kumandan Bey: muvaffakiyetlerinizin, devamına duacıyız!.."
Ethem Bey, dudaklarını hafifçe genç kadının eline
265
dokundurmuştu, gülümsüyor: "— ... o şeref, bendenize ait hanımefendi!.."
Halide Edip, Mustafa Kemal'e döndü; yarı özür diler bir sesle, dedi ki: "— ... afedersiniz, rahatsız etmiş oldum; haddizatında, Manchester Guardian'daki bir haber, nazar-ı dikkatimi celbetmişti; müstacel addettiğim için, tercümesini bitirip, sizi tasdie cür'et ettim..."
Getirdiği gazeteyi ve yaptığı çeviriyi, masanın üzerine bırakıyor; insanda iz bırakan, uçuk bir gülümsemeyle diyor ki: "— ... ziyadesiyle meşgulsünüz, bilâhare konuşuruz. Şimdi müsaadenizle..."
Mustafa Kemal Paşa, belki aklı Ethem Bey'le konuşacaklarında olduğundan; Halide Edip Hanım'a, nedense biraz dalgın, teşekkür edecektir:
"— ... vazifenin saati yoktur. Zahmet oldu... Elbette konuşuruz!"
Halide Edip, girdiği gibi, hızla çıkıyor.
İçerde, bir an, anlamı kaypak bir sessizlik; koridordan, Halide Edip'in uzaklaşan, ayak sesleri işitiliyor; sonra birden, galiba o tarafa yığılmış kargaların, akla ziyan şamatası! Mustafa Kemal, yerine oturmuştu; gözü, Manchester Guardian da, sakin bekliyor; sağ elinin ortapar-mağı, masaya küçük darbeler indirmektedir; Tevfik Bey, kargalar nihayet uzaklaşınca, bir sigara yaktı: dumanları içine, göğüs geçirircesine çekiyor...
Ethem Bey, Halide Edip'den esirgemediği tebessümünü, dudaklarında, unutmuştu; Mustafa Kemal'e döndü, sözüne bıraktığı yerden, -biraz da lütfeder gibi- devam etti:
"— ... mamafih, ben bu kalan isyan meselesini de... emriniz üzerine uhdeme alıyorum..."
Yüzü daha ciddi, sesi daha güven verici, ekledi:
266
"— ... sizi bu gaileden kurtaracağım..."
Gözlerinde belirgin bir rahatlama, İsmet Bey'le Fevzi Paşa, bakışıyorlar. Ethem Bey, kısacık susmuştu; aklına sonradan mı geldi, yoksa öyle yapmayı uygun mu gördü, anlaşılamasa da; başıyla, her üçünü işaret ederek, ilâve etti:
"— ... lâkin, ... ben vazifeyi ifâ edip dönünceye kadar, Yunan cephesinin mes'uliyetini... üçünüzden biriniz kabul buyuracaksınız... tabii, cephe kumandanı Ali Fuat Paşa'ya, tâbi olmak kaydıyla..."
Ethem Bey, son olarak, Mustafa Kemal'in yüzüne bakmıştı. O, ağır ağır ayağa kalkacaktır; yavaş adımlarla o tarafa yürüyüp, fakat Ethem Bey'den, çok ortalığa konuşur gibi:
"— ... şikâyetlerde haklılık payı yok değildir, çünkü iş görmeye çalıştığımız eşhas sizce meçhuldür; ne kadar müterreddit, müşkülpesent, hâttâ fesat içinde olduklarını bilmiyorsunuz..."
Bu defa Ethem Bey'le, ağabeyi Tevfik Bey bakışıyorlar: Mustafa Kemal Paşa, acaba neyi imâ etti? Yoksa, bir şey mi biliyor? Bazı şeylerden şüphe mi etmektedir? O, ölçülü bir ciddiyetle, devam etti: "— ... Meclis içinde dahi... kalben İstanbul Hükü-meti'ne ve Halife'ye bağlı... bazı eşhas bulunmaktadır... İhânet-i Vataniye Kanunu'nu, tasdik ettirinceye kadar,
neler çektik..."
Mustafa Kemal Paşa sustu. Ethem Bey'in, tam karşısına gelmiştir; gözlerini masmavi, onun gözlerine âdeta akıtıp; kelimelerin üstüne basa basa, konuştu: .
"... zahmeti deruhte ettiğinize göre, bermutad, beş on gün zarfında, isyanı bastıracağınıza eminim..."
Arkasından, saygılı bir baş işaretiyle, Fevzi Paşa'yı göstererek, sözünü bağladı:
267
erinden, emin „labuSn":.» üfUZ"U naZai Ve ^
268

YUNAN ORDUSU DÜN MİLNE HATTI'NI GEÇTİ
1. Ordu Kumandanı General Nieder: "Masura halkı, Kemal'in zulmünden kurtaracağız!.." dedi
İzmir, (23, Reuter) - Mevsuk Yunan askeri menbâından edinilen malûmata göre; 1. Yunan Kolordusu, Bursa ve Uşak istikâmetinde taarruza başlayarak; Müttefik Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'nin, geçen sonbaharda Türk ve Yunan Kuvvetleri arasında tesbit ve tesis ettiği hattı tecâvüz etmiştir.
Bu münasebetle, Yunan Orduları Başkumandanı Paraskeve-pulos, Müslüman ahâliye hitaben bir tebliğ neşrederek 'maksadın, Yunan Kuvvetlerinin asayişi temin etmesi' olduğunu tebarüz ettirmiş; sözlerine şöyle devam etmiştir: "... fetih maksadı gütmüyoruz; Mustafa Kemal taraftarları hem hükümete isyan eden, hem de İtilâf devletlerinin kararlarına mâni olan kişilerdir, izmir ve civarının işgalinde olduğu gibi, bu defa da can, mal ve ırz emniyetine hürmetkar olacağız."
Diğer taraftan, Yunan 1. Ordusu Kumandanı General Nieder, askerlerine hitaben neşrettiği emr-i yövmi'de, bu taarruz dolayısıyla 'Yunan askerlerinin muharebe kudretini isbatlamak mev-
269
cesinde sizler O^m^ni, u-! • ,cım,§«r- ... bu imkan neti-mıştır. gUnU' Akh,sar ve Sarıgöl'ü geri al-
270
.. ¿»w günler, ana baba günleri...
Halide'nin sırtında, omuzlarından aşağıya doğru, ür-perme yine başlamıştı; sanki, soğuk karıncalar geziniyor. Sıtma nöbeti mi? Yazın eli kulağında, fakat hayret; güneş batar batmaz, kalın ve kuru bir soğuk, ortalığa hâkim oluyor, ürpermesi belki ondan! Çok sigara içti, ağzı acı; köhne ve hantal, matbaanın iniltisi, kulaklarında büyüyor.
Yunus Nâdi Bey, tıknaz ve babacan, etraflarını saran mürekkep kokulu loşluğu dağıtarak; matbaa ustasından, taze basılmış bir gazete alıp getirdi; henüz ıslak, mürekkebi kurumamış! O iyice görebilsin diye, iki koluyla açıp, gözlerinin önüne tutuyor. Sonra, bir soru:
"— ... serlevhayı, nasıl buldunuz?"
'Hâkimiyet-i Milliye başlığı altında, iri 'hurûfat'la dizilmiş, başlık: "Kuva-yı Seyyare Yozgat'a Hareket etti!" Halide Edip, gizli gizli ürpermiyor mu; ellerini ovuşturup, gülümseyecektir:
"— ... hiç olmazsa, maneviyâtı takviye ediyor!" dedi. Nedense sesini alçaltıp, ilâve ediyor: "— ... sizi bilmem ama, bence hakikaten, buna muhtacız!"
Mahmure Abla'sı, elden, bir mektup göndermişti: İstanbul'daki evine, zaptiyenin nasıl el koyduğunu anlatıyor. Peyâm-ı Sabah'da onun, sırtında yeşil bir cübbeyle, halk
271
arasında dolaşarak 'tahrikat yaptığı' yazılmış; Mah-mure Abla, 'pürhiddet', bir cevap mektubu kaleme almış ama, çocuklar 'postaya vermemişler'; hakkındaki 'idam kararından' sonra, 'ahâli onları daha çok seviyor-muş!.'
Yunus Nâdi, sıkma gözlüklerinin üzerinden, baktı: "— ... Peyâm-ı Sabah'm yediği haltın, haddi hesabı yok! Ona bakarsan, Yozgat İsyanı, 'Damat' Ferit'in darbe-i kat'isi, bizim için en vahim olanı: Kayseri tankıyla, Konya'ya ulaşmak niyetindeler: hesapça, Konya, zaten onların!"
Halide, oysa başka yerde; bir an, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Karargâhı; parmak uçlarından tutup, elini öpmeye eğilen, Ethem Bey'in hayâli: "... tam Çerkeş yapısı: Geniş omuzlar, ince bel, uzun bacak ve kollar, kocaman sarışın bir kafa, kısa bir burun ve gayet solgun gözler!" bu gözler, ona nedense, hiç 'itimat telkin etmi-yor'du.
Yunus Nâdi Bey, matbaa loşluğunda inleyen tipo'yu, 'inkılapçı' çabasıyla baş başa bırakıp, yazıhaneye geçtikleri sırada, itiraz etti; elindeki Hâkimiyet-i Milliye nüshasına, arada bir göz atarak, diyordu ki:

"— ... yok canım, bedbin olmayalım! Bir kere Çorum sağlam, Mutasarrıf Cemal Bey, demir gibi! 'Kılıç Ali, Boğazlayan'da intizâr halindedir. Hele Kayseri, her türlü ümidin fevkinde, bir hamiyet gösteriyor: üç taburluk bir 'intikam alayı' teşkil edip, Kızılırmak boyuna sevk etmişler! Tasavvur edebiliyor musunuz, üç

taburluk bir alay? Bunlara, bugün yarın mıntıkaya varacak, Kuva-yı Seyyâre'yi de dahil ederseniz..."
Halide, dumanı tüten çay bardağını, sımsıcak avuç-ladı, tavşan kanı hararet, içine sindi; oturduğu hasır is-
272
kemlenin, bir ayağı topal; burası, nisbeten ferah, aynalı bir lâmbayla aydınlatılmış, galiba on numara. Yunus Bev, gazeteyi masanın üzerine bıraktı; otururken, gülümsüyor:
"— ... eee, bu fart-ı faaliyet, edebi çalışmalarınızı haleldar etmiyor mu? Buna kat'iyyen razı gelmeyiz..."
"— ... geçenlerde bir akşam, Paşa, çiftliğe uğramıştı, aramızda mutad dışı bir muhavere cereyan etti; o gece, hatıratımı yazmaya karar verdim." Susuyor, çayından bir yudum alıp, daldı; neden sonra: "— ... belki ismini, 'Son Perde' koyacağım!.." dedi.
Yunus Nâdi Bey'in gülüşü rahat, gevrek gevrek; sigara paketini uzatıp, ardından Halide'nin sigarasına ateş tuttu:
"—... ya Cami Bey'in binicilik dersleri? Hâlâ devam ediyor mu?" Çayından, höpürdeterek, kocaman bir yudum aldı: "— ... sizi, beyaz atınızla, sağda solda görüyorlarmış, arkada emirberiniz..."
'Musafaha', bu minval üzere, bir müddet daha, devam etti. Halide Edip, hazır şehre inmiş iken, iki Amerikalı rahibe dostuna da, uğrayacaktı; söz vermiş, gitmese olmaz; hayli 'iyilikleri'ni görüyor; 'hassaten', çocuklarının, 'ecnebiye tahsile gönderilmesi bahsinde', çok yardımları oldu. Bu iki kadın, gerçekte, misyoner; abd Yardım Hey'eti'nden, Miss Billings; bir de Harput'taki Amerikan misyonundan, enikonu Türkçe konuşabilen, Mrs. Allan!
Yunus Nâdi, misafirini kapıya kadar inerek, 'teşyi ettikten' sonra; Anadolu'daki, heyecan ve hareketten, ne kadar memnun ise; hemen her yörede rastlanılan, bu 'ec-, nebi kalabalığından', o kadar rahatsız olduğunu düşündü; hele İngilizler, hele Amerikalılar!.. Kafasında, günün
77^
birinde, kendi gazetesine yazacağı, yeni bir başmakalenin, oluştuğunu hissediyordu; henüz 'insicamsız', kopuk ve dağınık bazı fikirler; cümle haline dönüşmemiş, 'tes-bitler' vs...
"... Anadolu, Türk ve Müslüman mevcudiyetinin imha edilmemesi için... yani pek tabii bir nefsi müdafaa hissiyle başladığı bu adalın... âlemşümul bir cidal ile rabıtalı olduğunu düşünerek, kat'i kararını vermelidir..."
Bir hafta kadar oluyor, Kalaba'daki çiftlik evinde, Hakkı Behiç'le 'kafa çekmişlerdi'; malûm, Meclis'in icraatı arasında, 'Müskirat Yasağı' da var; ortalık yerde, rakı içilemiyor; 'ehl-i keyif, Taşhan'ın dip odalarında, çevredeki münzevi bağ evlerinde, gizli gizli 'âlem yapıyorlar'. Hakkı Bey'in aile efradı, hayli kalabalık; çocuklar, hizmetkârlar, atlar, köpekler... Hele avluda bunların, durup durup, bir ağızdan havlamaya koyulmaları, serin bahar gecesinin yıldızlı karanlığına, 'hâilevî' derinlikler katıyor; insan sanıyor ki, hayır, bu bir hakikat değildir, 'müellifi meçhul' tarihi bir romanın, sayfalarında yaşanıyor.
Kadehler 'tevali ettikçe', muhabbetin ağırlığı, 'Yeşil Ordu'nun, Bolşeviklik'ten yana çıkıp, çıkmamasına kaymıştı; haftalardır süren, bir 'münâkaşa'; Hakkı Bey, mutadı üzere, Bolşevikliği savundu; Yunus Nâdi, o gece verdiği cevaplardan bazı sözleri; şimdi, belki aynı makalenin, temel fikri olarak hatırlıyor;
"... ortada bir Türkiye dâvası mevcuttur fakat, dâva münhasıran bu değildir; umumiyet itibariyle, dâva da, kavga da, şu iki fikrin mübûrezesinden ileri gelmektedir... dünyayı kendi keyif ve menfaati hesabına, köle-
274
lige sürüklemiş Garp Emperyalizmi ve Kapıtalizmi'nin tasallut ve tahakkümüne karşı... artık kölelik ve zorbalık altına girmemek... hâttâ bu tasallut ve tahakkümü yıkmak ihtiyacı ile ayaklananların, fikir ve hareketleri... biz dâvamızı müdafaa sadedinde, işte bu iki fikirden, birini ihtiyar etmek mevkiindeyiz... "
Yazı masasında; elinde, ucundan mürekkebi sarkmış, kalemi; aslında boş çay bardağını, dalgın, dudaklarına götürürken; alçak sesle, kendi kendine soracaktır:

"— ... kiminle? Paşa'yla mı, yoksa Ethem Bey'le mi? Meseleyi böyle va'zetmek, daha bidayette bir muvâzene yanlışı yapmak; hâttâ, ittihattan tefrikaya dağılmak olmayacak mıdır?.."
Ethem Bey, aşağı yukarı bir saattir, Kuva-yı Seyyâre'nin ağır ağır geçtiği akarsuyun, adını yine unutmuştu: buraların yabancısı, üstelik coğrafyası, oldum bittim zayıf. Ankara'da o gün, Mustafa Kemal Paşa: "— ... Boğazlayan da düştü!!.." dediği vakit, neresi olduğunu tam kestirememiş; Paşa, kıvrak zekâsıyla bunu derhal kavrayıp, onu haritanın başına çekmişti; işaret değneğiyle, yerini gösterip; basbayağı, iki cephede savaşmak zorunda kalacaklarını hatırlatıyor. Ne adam! Her seferinde, onu, hayretlere 'gark eder'.
Haziran sabahı, beyaza çalar rakı mavisi, yaldızlı sedef pembesi. Dağlarda eriyen karın beslediği akarsu, -adı her neys^!- Kızılırmak'ın kollarından birisi olmalı, ama hangisi? Uzak uzak, süvari çavuşlarının, kırbaç gibi
275
saklayan, emirleri duyuluyor; verilen sıkı talimata rağmen, hâlâ Çerkesçede ısrar etmeleri, canını sıktı; burun deliklerinden, ağır sigara dumanı dökerek, öksürdü. Suyun kumlu sığlığında, leylekler, beyaz istifhamlar gibi kıvrık, avlanıyorlar; havuç rengi gagalarında, ya kıvrım kıvrım, bir suyılanı; ya biçâre kurbağalar. Siyah beyaz kanat çırparak, telâşlı bir saksağan sürüsü, tam başının üzerinden geçiyor; arkasındaki sık koruluğun, kalın sislerine dalıp kaybolacak: ince, narin, tülbent yumuşağı bir sis bu, kalkmak bilmedi.
(... ne tuhaf, sanki Salihli'de, Kuşçub'aşı Eşref Bey'in Çiftliği'ndeki, o ilk günler! Eşref Bey, Malatya'da 'ikamete mecbur', İngilizler sürmüş; kardeşi Ahmet Bey'in refakatinde, Hüseyin Rauf Bey'le ilk buluşma, diyor ki: "— ... Miralay Bekir Sami Bey'le temas etmek üzere ayrılacağım; merkezinizi çiftlikte kurarsınız; burada silâh, mühimmat, yiyecek, para, at, her şey var. Bergama Yunan Kuvvetleri tarafından işgal edilmek üzere, Ôde-miş'de zeybekler, düşmana karşı harekete geçmeye başlamışlardır. Akhisar'da cephe teessüs ediyor. Salihli Cephesi'nin vaktinde kurulmaması, bütün müdafaa hattını çökertebilir..."
Ne heyecandı o, küçücük 'müfrezelerini', koskoca bir alay heybetinde görüyorlar. Görmezler mi, yalnız mavzerleri değil, ağır ve hafif makineli tüfekleri bile var. Bazı günler, açık havada atış tâlimleri; bazı günler, civardaki zeytinliklerde, avcılık: ağaçlara kuş yağıyor, sırmalı sarıasma, tombul üveyik, hâttâ başı taraklı, ibibikler; sırasında sazlıklardan, bir hayli keklik topladıkları da olmuştur. İlk çatışma, Yunanlıyla değil, Biraz Ağa'nın, adamlarıyla çıktı: civar köylerin ağası! Hepsini teslim al-
276
mışlardı; o gece, 'şerefine' bir koyun kesip, kıvılcımlı bir ateşte çevirdiler...)
Yola çıktı çıkalı, Ethem Bey, daha çok, Ankara 'intihalarının' etkisinden kurtulamamıştı: gazetelerin 'şahsını' 'ümmid-i halâs' ve 'kahraman-ı millet' diye yüceltmesi; ahâlinin, 'misli görülmemiş tezahüratı', üzerindeki sorumluluğu ağırlaştırıyor; hele Kuva-yı Seyyâre'nin İstasyon Caddesi'nden, -önde süvari, arkada piyade, ikisinin arasında mağrur ve ciddi, atının üzerinde o- Meclis'in önünden geçişleri; gözlerinin önünden bir türlü gitmiyor: Paşa, Halkın ve Meclis'in 'maneviyâtını takviye sadedinde', bunu ondan bizzat talep etmişti.
Gece çadırda, sağa dön sola dön, uyku tutmuyor; yıldızlı karanlığa, soğuk soğuk dağılan, çakal gülüşlerinden mi; yoksa nöbetçinin, müz'iç öksürüğünden mi? Hayır, uyuya-mayacak! Nasıl, Mustafa Kemal'in onu, yatak odasının karşısındaki odada yatırdığı gece, uyuyamadıysa! Yozgat'taki vaziyet, hayli vahim; oysa, herkes zafer ümidini, ona ve Kuva-yı Seyyâre'ye bağlamış.
"... isyan sahasında vaziyet, tahmin ettiğimden daha vahim! Halk bu isyanın, bastırılamayacanı inanmış görünüyor; bu sebeple, müzaheret görmüyoruz. Mülkî teşkilât, tamamıyla sinmiş, âdeta yok olmuş. Asiler, itimad ettikleri adamlarını, vali, kaymakam, kumandan yapmışlar. Maliye hazinesine el atmışlar. Halktan cebren silâh ve asker topluyorlar..."
Güneş yükseldikçe, sis dağılacak, bu belli. Beyaza çalan, o rakı mavisi, gittikçe, çini maviye dönüyor. Suyun iki karış üzerinden, tek sıra hâlinde, siyah su kuşları geçtiler ki, ötüşleri insanda garip bir 'daüssıla' hissi uyan-
277

dırmaktadır. At aksırıkları, uzaklaşıyor: süvari, nehrin bu kıyısından, aşağı yukarı koptu; emirler, sanki bir kubbede yankılanıyorlar. Öndekiler, karşı kıyıya çıktı; piyade ve 'ağırlıkları', daha yukarda bir köprü varmış, oradan geçecek!
"... âsilere on iki saatlik bir ültimatom verdim. Bu müddetin dışında, teslimlerini kabul etmeyeceğimi; ve 'bilaistisna' şedit bir tedibe başvuracağımı tebliğ ettim. Kendilerine ikna edici misaller de verdim; ve asilik vasfı, şahsi cürüm ve cinayetleri tebeyyün etmiş birkaç kişiyi, ba'del muhakeme idam ederek, kesik başlarını âsi safları arasına gönderttim. Ültimatom müddetinin bitmesine, daha beş altı saat varken, âsi saflarından, kitle halinde firar başladığını istihbar ettik..."
Ethem Bey, uykusuzluğu arasında, taarruz planını geliştirmişti: onun ustalığı, âni, çabuk, kimsenin hiç beklemediği bir noktadan, saldırmak! Topçu himayesinde bir süvari hücumu tasarladı, âsiler can evinden vurulacak; eğer umduğu telâş ve dehşet yaratılabilirse; bozgun başlar başlamaz, şimalinden Yozgat'ı basacaklar!
"Maalesef, Telgraf hatları kesik, 'harekât'tan Ankara, ânında haberdâr edilemeyecek..."
Halide Hanım, sonraki yıllarda, 1336 (1920) yazını; dalgın bir hüzünle, sık sık hatırlayacaktır.
Sanki o, Şeyhülislâm'dan 'katli vacip' fetvası, boynuna asılmış genç kadın değildi: içi içine sığmıyor! Bozkırda,

haziran güneşi sırmalı aydınlığını kırlara yaymış; parıltılı bir sıcak, körpe ve gümrah bir yeşil, etrafı kuşattı. Öğleden sonraları, o unutulmaz at gezmelerinde, zaman zaman kendini, Şam'da sandığı oluyor. Ardı sıra, Karargâh'ın ona 'tahsis ettiği' 'seyis' Süleyman; o köy senin, bu köy benim dolaşıyorlar: saksılı pencerelerde, meraklı kadın gözleri; atların peşinde, yalınayak çocuklar; sığırcık yüklü kavakları, yaprak yaprak ürperten, yumuşak bir yel.
"... hemen her gün Çankırı yoluna kadar gider; akşamları Kalaba'ya dönüp, köylülerle konuşurdum: yeşillikler, sapsarı topraklar, koyun sürüleri ve kaval sesleri..."
Bu gezmeler, kahrını, dağa taşa dağıtıyordu: Ankara'yı 'muhasara altına almış' isyanlar sürüp giderken; geçen akşam, Garp Cephesi'nden telâşlı telgraflar yağmaya başlamıştı: hanidir Milne Hattı'nda bekleyen Yunan Ordusu, Başkumandan Paraskevopulos'un emriyle, Bursa ve Uşak istikâmetinde taarruza geçmiş; ilk haberler, kötü: Akhisar ve Sarıgöl, hemen o gün; Kırkağaç ve Salihli, ertesi gün düştü; bir gün sonra ise, Alaşehir, Soma ve Sultanhisar!..
Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Karargâhı'nda, handiyse elle tutulabilecek, irkiltici bir gerilim; rahatsız edici, bir gerginlik yaşanıyor: kalın sigara dumanı, acı kahve; maniple tıkırtıları, telefon zili; müteredd it daktilolar, kapı kapı, daireden daireye, posta neferleri. Riyaset makamında, masalara yayılmış, askeri haritalar; uykusuz ve yorgun, Fevzi Paşa ve İsmet Bey, alçak sesle durumu değerlendirmeye çalışmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, kısa Eskişehir seyahatinden, yanında Ali Fuat Paşa'yla

döndü; Vekiller hey'eti, Meclis'te sürekli toplantı halindedir; Yunan Taarruzu ile ortaya çıkan, 'manzara-i umûmiye tezekkür ediliyor; Garp Cephesi 'umûm' kumandanlığına, bu kere, Ali Fuat Paşa'nın tayini, 'mevzubahis'!..
Neyse ki, beklediği yürek ferahlatıcı 'müjde', o sabah ulaştı; neşir müsaadesini Miralay İsmet Bey'den alıp, 'dakika fevt etmeden', Yenigün idarehanesine koşmuştu. Yenigün, gerçekte Hakimiyet-i Milliye'nin üst katına sığınmış; iki küçük oda, birisi Yunus Nâdi Bey'in! Henüz gazete çıkamadı, yaz nihayetine doğru, 'neşriyata başlamayı' umuyorlar. Yunus Nâdi Bey, babacan tombulluğu, beyzî gözlükleriyle, astragan kalpağının altında, kaygılı görünüyordu. Elinden telgraf suretini âdeta kaptı, bütün gözleriyle üzerine dağıldı: mahreci, Yozgat; imzası, Kuva-yı Seyyare Kumandanı, Ethem!
Gördüğüne kendini inandırmak için mi nedir, metni satır satır, yüksek sesle okuyor:

"... topçu ateşiyle dehşete düşen usattan kısm-ı azâmi, Akçadağ Mağdeni cihetinde firara tevessül ettilerse de; önceden alınmış tedabir ile buna mâni olunarak, şehrin dahilinde ve haricinde, iki saat kadar muharebe edildi..."
"... Ermeniler dahi âsilere katılarak, askerimize silâh ve bomba istimaliyle taarruz edip bir neferin şehit, sekiz erin yaralanmasına sebebiyet verdiklerinden; bu Ermenilerin haneleri ateşe verilmiş ve birkaç Ermeni evi yıkılmıştır..."
"... Kuva-yı Milliye'den üç şehit, dokuz yaralı; âsilerden ise elliyi mütecaviz ölü ve yaralı ve esir vardır..."
2S0
Halide Edip, yaktığı sigaranın dumanları arasında kaybolmuştu; kendi kendine mırıldanıyor:
"— ... bilmem neden, Ethem Bey beni korkutuyor!" Yunus Nâdi, elindeki metinden gazetedeki habere aktaracağı satırların altını çiziyordu; ona hak verdi:
"— ... ihtirası muazzamdır, lâkin fikrimce belâ-yı asliyi, biraderleri teşkil ediyor; bilhassa Reşit..."
Yüzü aydınlanmıştı, neş'eli bir telâşla, yazıhanesinin çekmecesini açtı; karmakarışık evrak.arasından, bir şeyler aranıyor; bu arada, sevincinin nedeni:
"— ... serlevha ne olacak diye, teessür içindeydim; Garp Cephesi'nden haberler, kötü; bu telgraf, vaziyeti kurtaracak!.." Sustu, bulduğu Ethem Bey'in ipek kâğıda basılmış fotoğrafını, çekmeceden çıkarıp Halide Hanım'a uzattı: o, gölgeleri yanaklarına dökülmüş, kirpiklerini aralayarak; gözlerini bir zaman, resimden alamadı; neden sonra, yine kendi kendine söyler-miş gibi:
"— ... ayıp değil ya..." dedi, "— ... bakışlarını beğenmiyorum!.."
Sonrası hummalı bir faaliyet, bu 'müjde'yi, ertesi sabah Hâkimıyet-i Milliye ile, ahâliye yetiştirecekler; Akhisar, düşmüş; Sarıgöl, düşmüş; bu günler, ana baba günleri; halk yollarda 'perişan'; genç ihtiyar, çoluk çocuk, Türk tarafına geçmeye uğraşıyorlar! Neden, çünkü ümit asla kesilmeyecek: Anzavur nasıl mağlup edildi, Düzce'deki ayaklanma, nasıl bastırıldı; şimdi de Yozgat, nasıl kur-tarıldıysa, Yunanlının işgal ettiği kasabalar, öyle kurtarılacak!
Sigaralar, birbirinden yakılıyor; çay üzerine, çay; kahve üzerkle, kahve; bu arada, umulmadık ve beklenmedik, bir de iyimserlik; hâttâ, hâl hatır muhabbeti:
281
"— ... duyduğuma göre, sizin süvarilik berdevam imiş!"

Halide Edip, gülümsedi: "— ... ah hiç sormayın! Binbaşı Salih Bey'in arına vuruldum: rahvan bir doru at ki, başı muhteşem, kuyruğu şahane! Çok da kıymetliy-miş! Salih Bey diyor ki, terbiyesi kifayetsizdir; bu itibarla, hayli tehlikeli!.."
Yunus Nâdi Bey, gözlüklerinin üzerinden, hayretle baktı:
"— ... ne demek yâni? Yoksa, siz?.."
"— ... ah evet! Salih Bey'in başka bir atı var, yolday-mış zaten; gelir gelmez, rahvan benim olacak! Fakat görmelisiniz, nasıl bir mahlûk: ne kadar mağrur, ne kadar müstağni!.."
Bir ara, elleri mürekkep siyahı, dili Giritliye çalan, Sermürettip göründü; haberin 'serlevhasını' tartıştılar; Halide Edip, 'her halükârda, mübalâğadan içtinap etmeleri' gerektiğinde, ısrar ediyor; Yunus Nâdi bey, 'vuzuh' taraftarı; Sermürettib'in de fikrini alarak, sonunda bir karara vardılar: "Kuva-yı Seyyare Yozgat'a Girdi!"
Açık pencereden, kırlangıçların, vızır vızır gelip geçtiği, görülüyordu; yakında bir yerde, herhalde demir dövülüyor: örsün üstünde, kıpkızıl kor kesilmiş demire inen çekiç darbeleri, tannan ses dalgalarına dönüşüp; ateş kanatlı kuşlar halinde, ağır ağır sanki havalanıyor. Halide Edip, o an yeniden, o garip ürpermenin, omuzlarından aşağıya, indiğini hissetti: sanki sırtında, soğuk karıncalar geziniyor...
Yıldızların savrulduğu karanlıkta, ipini koparmış rüzgâr, ateşe verilen Ermeni evlerindeki yangını körüklemiş; alevler, komşu evlere atlamıştı. O gece Yozgat'ta, öbek öbek yangından, göğe vurmuş 'tehditkâr' bir kızıllık; ve tenha sokakları, dörtnala geçen Kuva-yı Seyyare atlılarının, 'muttarit' nal sesleri; ve sık sık yoğunlaşan, silâh cayırtısı: kıstırılmış Çapanoğlu yandaşları, umutsuzca direniyorlar. 'Muhkem' ve 'muazzam' bir konak, çatısı alev alev; alt

katın hemen her penceresinden, mermi kusan mavzerlerin, yalazı; kısa süreli; 'ateş teatisi'; birden çökü-veren, sonraki garip 'sükûnette', rüzgâr uğulduyor: arada, uzak bir baykuşun, sırt üşüten kahkahası!..
Ethem Bey, 'muvakkat' karargâhında', isli lâmbanın loşluğuna eğilmiş; âsilerden 'müsadere ettikleri' beyannameleri, gözden geçirmekte idi: az buz değil, yüzlerce, belki binlerce: hepsi, 'İtilâf'çı Zeynelâbidin Efendi'nin, kaleminden çıkmış; Kuva-yı Milliye'ye 'aleyhtar', 'taş basması'! Bunları, hainler, isyan mıntıkasmdaki en ücra köylere kadar, dağıtmışlar; burnunun dibindeki Ankara'nın, 'fesat'tan nasıl haberi olmaz? Ağabeyi Reşit Bey, zaten 'mütehevvir'; üstüne bu binince, Ankara Valisi Yahya Galip Bey'le Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay İsmet Bey'i mesul tutarak, celbedilmesini; her ikisinin de, Divân-ı Harb-i Örfi'de 'hesap vermesini' istiyor. Olacak şey mi bu? Hastalanalı, hep böyle 'asabi', herkese, 'muarız'! Ethem Bey, 'şahsen', sorumluluğu kabul de etse; bu fikre katılmıyor, üstelik 'müteessir'!
Beyannameleri bir kenara bırakıp, yaverine seslendi: 'usâtın kestiği telgraf hatlarının, 'acele' onarılmasını emretmişti; acaba bitmiş midir? Kopukluk hangi yörede, kimisi Çamld<tepe'de, dedi, kimisi Nohuttepe'de; söylenenler, birbirini tutmuyor; oysa, 'irtibatın' tezelden
sağlanması, şart: hanidir zihninde, Ankara'ya, 'Reis Paşa'ya çekeceği, ilk telgrafın, muhtemel cümleleri uçuşmaktadır:
"... bimennılkenm, kuvvetlerimiz, usâtı her tarafta mağlup ve perişan ederek, Yozgat şehrini tahlıs etmiştir. Bütün isyan havâlisinde, sükûn-u tamme tesis edilmiştir..."
O an dışardan, rüzgârın abarttığı, kalabalık ayak sesleri; tabanca gibi patlayan, Çerkesçe küfürler: "... hayrola, n'oluyor?" Pencereden baktı; kirli sakalları suratlarından sarkmış, ürkek ve mahcup, beş on Çapanoğlu 'taifesi', besbelli teslim olmuşlar: Kuva-yı Seyyare bunlara, hayli sert, hâttâ merhametsiz davranıyor; küfürle yetinseler iyi, itiş kakış, arada tekme, hâttâ dipçik! Kaderlerini, fevkalâde hızlı harekete geçmiş olan, Di-van-ı Harb-i Örfi belirleyecek; nasıl ki, yakalayabildikleri 'hainler'den, Şer'i Hâkim Hafız Şahap Efendinin, 'mahdumu' Refet'in ve Hâkim Remzi Bey'inki-ni, o belirledi: güneş batıya henüz devrilmişti, akşam kızıllığında, leylekler yuvalarına dönüyor; minarelerden akşam ezanları, Yozgat üzerine dağılırken, 'idam'a mahkûm oldular; ayrıca Yozgat Mutasarrıfı ve Müddeiumumisi tutuklu bulunuyor.
"... heyhat, Çapanoğulları'nı henüz derdest edemedik, ne Celâl Bey'i, ne de Halit Bey'i! Rivayet, Alaca cihetine firar eylemişler... Sabah olsun, hayır olsun: burada yirmi kişilik bir müfreze bırakıp, peşlerine düşersek..."
Yemek niyetine, birkaç lokma bir şey yedikten sonra, sokağa çıktı. Yozgat, Salihli'ye benzemiyor; hava, bayağı soğuk: rakımı yüksek, ondan olmalı! Yıldızlar, bura-

da ne kadar parlak, insana ne kadar yakın görünüyorlar? Havada, bir is ve duman kokusu dolaşıyor, aşağı mahallelerden, silâh sesleri; rüzgârın açık bulup çarptığı, pencere kanatları! Çarşıdan el ayak çekilmiş, enikonu karanlık; yağma edilmiş birkaç dükkândan, öteberi toplayanlar, çoğu çocuk! Gizli bir barut kokusunun, sinsi ve görünmez bir adam gibi, ardı sıra geldiğini, neden sonra fark etti; zaman zaman, yangının sürdüğü evlerden, yanık tahta, bez ve et kokusu duyuluyor: son birkaç aydır, nereye gitse, hep aynı sesler, aynı kokular, aynı sehpalar!..
Sehpalar, bu defa, sapa bir karanlığa kurulmuştu; asılmışlar, göğsü yaftalı gömlekleri yüzünden, beyaz, boşlukta salınan hayaletlere benziyorlar; rüzgâr sağanakları, yerden kaldırdığı tozu, gözlerine doldurduğundan, Ethem Bey, bir zaman, onu karşılayanın ağabeysi Reşit Bey olduğunu anlayamıyor; halbuki, o: galiba biraz içmiş, dudaklarında eğreti, hiç de inandırıcı olmayan bir gülümseme, onu dinledi:
"— ... maşallah! Divan-ı Harp, bu kere, elini çabuk
tutmuş!"
El kol işaretleriyle, sehpaları gösteriyor:
"— ... Allah Hıyânet-i Vataniye Kanunu'ndan razı olsun! Yoksa, iş uzardı, Ethem!.." Çok yakınına sokuldu, o eski şakacı, 'deryadilliği' üstünden gitmişti; gergin, asabi bir adam bu; diyor ki:

"— ... şu var ya, şu sarıklı hain... Hafız Şahap Hoca!.. Şer'i hâkim!., arkasındaki, hükemâdan Râmiz Efendi... beriki de, öncekinin mahdumu..."
Ethem Bey, başını uzaklara çevirdi; yorgun ve ağır, dedi ki:
"— ... Allah taksiratlarını affetsin!" Reşit Bey'e
285
döndü, çok daha ciddi bir sesle: "— ... Kaç para eder?" dedi, "... Çapanoğullarini elimizden kaçırdık: yarın, hayırlısıyla..."
Bu dedikleri, Reşit Bey'i çileden çıkarmıştı: sehpalar arasında gidip gelerek, kollarını iki yanma açıp, iri iri, atıp tutuyor:
"— ... tabii, kaçırırsın! Kim onlar, Çapanoğulları! Bozok Yaylası, onların mülkü, yalnız yayla mı, etrafında gördüğün ne varsa, cümlesi; bizatihi Yozgat Livası, onların mülkünden mâdut!.. Delice Irmağı, babalarından kalma, Yozgat Çayı onlar için akıyor..."
Sonra, birden susup; çok yakınına geldi; iki eliyle, iki yakasından, kardeşini sımsıkı tuttu; nefesini burnuna üfleyerek:
"— ... o İsmet var ya..." dedi, "— ... o 'sağır' İsmet! Zinhar ona inanma ve de güvenme! O seni yakacak!" Sustu, göğüs geçirerek ekledi: "— ... dediydi dersin!.."
286
KEMALPAŞA: "WILSON'UN 14 PRENSİBİ, YA DA SAVAŞ"
"... İslâm'a karşı açtıkları Haçlı Seferleri'nin en sonuncusuna geldik ve bugün İslâm tehlikeye karşı müteyakkızdır."
Paris - (3 Mayıs 1920 - Husûsi surette gönderdiğimiz Paul Williams, Ankara'dan yazıyor)
25 Nisan günü, kendisiyle nihayet konuşmaya muvaffak olabildiğim, Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'nun hâkim oldukları daha büyük kısmı için, burada bir hükümet tesis etmekte olan Türk milliyetçilerinin; bir millet olarak, Türkiye'nin bir imha siyaseti karşısında bulunduğuna, kat'iyetle kani olduğunu, beyan etmiştir. 'Kemalistlerin lideri, '... bu hareket, bir halk haraketidir, onun desteği olmazsa, hareket ölür.' dedikten sonra, sözlerine şöyle devam etmiştir:
"Biz aynı zamanda, âlem-i İslâm'ın muavenetine istinat etmekteyiz. Müslüman ırklardan müstakil kalan en son kavim Türklerdirve Âlem-i İslâm da, onun/nüstakil kalmasına gayret edecektir. Düşmana karşı koymak için, başka memleket-
287
terdeki Müslümanlardan, üzerlerine düşen vezâifi yerine getireceklerine dair, teminâtlar almaktayız. Bunların kısm-ı azâmi Britanya tarafından fethedilmiş topraklarda yaşamaktadırlar..."
Sözlerine, esasen bizi ezmek isteyen de Britanya'dır' diye devam eden, Milliyetçi Türk Lideri Mustafa Kemal Paşa, daha sonra şu ehemmiyetli iddiayı ileri sürmüştür:
"... İslâm'a karşı açtıkları Haçlı Seferleri'nin en sonuncusuna geldik ve bugün islâm bu tehlikeye karşı müteyakkızdır..."
Chicago Daily Tribüne (4 Mayıs 1920)
288
Mustafa Kemal Paşa'dan, Sovyet Cumhuriyetleri İttihadı Hariciye Komiseri G. V. Çiçerin Yoldaş'a telgraf:
Ankara
20 Haziran 1336(1920)
Muhterem Rusya Sovyet Cumhuriyeti Hariciye Halk Komiseri'ne
Rusya Sovyet Cumhuriyeti Hariciye Halk Komiserliği'nin, 3 Haziran 1920 tarihiyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliği nâmına gönderdiği mektup mealine memnuniyetle ıttıla olundu; cevabımızı zîrde takdim etmekle mübâhiyiz.
1/ Türkiye bahsinde mevzubahis edilen prensipler, esasen bizim samimi ve ciddi prensiplerimizdir; bu prensiplerin tatbikine mâni teşkil eden Garp Devletleri aleyhine, bu sebebe meb-ni mücadele etmekteyiz. Samimi ve pratik sebebler temin olundukça, tamamiyle tatbikatına geçeceğiz.
2/ Ermenistan ve İran'la hududlarımızın tayini bahsinde, Rusya Sovyet Cumhuriyeti'nin tavassutunu memnuniyetle kabul ve siyâsi müzakerât ile mevcut meselelerin halli cihetini tercih ederiz. /
289

3/ Ancak komşularımızın gayr-ı kaabil-i itiraz bir şekilde Türk olan araziyi tahrip ve halkı kılıçtan geçirdiklerinden ve Garp' emperyalizmine mahsus usullerle, sun'i kalabalıklar ve çoğunluklar ihdas etmekte olduklarından şiddetle mustarip ve müştekiyiz. Buna nihayet verecek tedâbir-i acilâne olmak üzere Elviye-i Selâse dahilinde bazı mevkileri işgal, harekât-ı askeriye icrasına karar vermek ıztırârında kalmış iken, mektubunuz üzerine harekâtı tehir eyledik. Halkımız aleyhine Ermeni tecâvüzlerinin durdurulmasını ve tavassut için ileri sürülecek tekliflerin çabuklaştırılmasını rica ederiz.
4/ Rus Sovyet Cumhuriyetine fevkalâde salâhiyet ile gönderilen vekillerimiz yolda ve hâlen Erzurum'da beklemektedir. Sovyet Cumhuriyeti ile muntazam münâsebet tesis etmek ve istikbâldeki münâsebâtı tanzim etmek vazifesini almışlardır. Komşularımızın, Sovyet Cumhuriyetine ulaşmamıza mâni olmaları sebebiyle irtibat gecikmektedir. Hızlanmasından mahzuz olacağımız bu temasların vâki olması için, Sovyet Cumhuriyeti tarafından da mümkün olan suhuletin gösterilmesini rica ve şimdiden salâhiyeti hâiz Sovyet mümessil ve heyetlerini bekleriz.
5/ Biz Garp emperyalistlerine karşı, münhasıran istiklâl ve is-tihlâsımızı muhafaza etmekle iktifa etmiyoruz; aynı zamanda Garp emperyalistlerinin kuvvetleri ve malûm olan her türlü vesaitiyle, Türk milletini emperyatizme vasıta yapmalarına mâni oluyoruz. Bu şekilde bütün insaniyete hizmette bulunduğumuza kaniyiz. Rus ve Türk milletlerini birleştirecek sağlam dostluk esaslarının tatbiki ve maddi bir şekilde semeresini gösterebilmesinden ümitbahş olmakla bahtiyarım.
Hariciye Komiseri Efendi, büyük bir samimiyetle izhar ettiğimiz yukardaki sözlerimizle, Sovyet Cumhuriyeti ile tesis edeceği-
290
• -«.hata her iki tarafın da tam itimad içinde bulunma-
bâhiyİm- Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal
291

"... türk olmak, bir eziyet-i muazzama!..
Ahmet Ziya, Galatasaray Durağı'nda tramvaydan inerken; Eminönü'nden beri zihnini kurcalayan, düşünceye dönecekti:
"... 1336 yazında, İstanbul'da Müslüman, bilhassa Türk olmak, bir eziyet-i muazzama!.."
Taksim istikâmetine baktı: Cadde-i Kebîr, her gün biraz daha, 'Osmanlı' olmaktan çıkıyor; Hıristiyan bir Balkan şehri 'intibaını veriyordu'. Yunanlıların yeni taarruzu, hele Akhisar, Salihli ve Balıkesir'in ilk hamlede düşmesi; Rumları çılgına çevirmişti: ne tarafa baksan, bayrak; her bayrak, çizgili mavi beyaz ve haç! Bazı göz âşinâsı Rumların, hele o müstehzi: "— ... kalimera!..", "— ... kalispera!" deyişleri yok mu; içine ağulu ve kıvamlı bir sıvı gibi çöküyor:
"— ... yok yok! Bu böyle gitmez bre!"
Halbuki, nasıl munis bir yaz günü: genç bir güneş, tramvay raylarını ve vitrin camlarını ısıtmış; yalnız, açık kalmış apartman ya da han kapılarından, küf kokulu pis bir serinlik! Civardaki Rum Lisesi'nin izcileri, önde bayrak ve flamalar, trampet çalarak okula döndüler, her iki kaldırımdan, hâttâ balkonlardan, sürekli alkışlar.
292
Âdeta 'seyrüsefer' durdu 'Tütün ve müskirat bayii' Kri-ton'dan, piposuna tütün alacak; sergide, tepeden aşağıya Atina matbuatı; yaşlı Rumun bıyıklarından, aynı istihza sarkıyor.
Farkında olmadan, dişlerini sıkmıştı; yumruklarını da sıkmış olduğunu, neden sonra fark etti; hafızasında^ Neveser'in ona, 'rahmetli' Münif Sabri'den taşıdığı sözler: "•— ... hayır, harp bitmedi; başka bir zemine intikal etti!"; içi sıra, aldı götürüyor: "— ... başka, gayr-ı muayyen bir zemin bu; dahası, kuvvetler gayr-ı müsavi, muzaffer olmak ihtimâli, son derece düşük!.."
'Şaşkın' Beşir Usta'nın, Anadolu'ya 'geçtiğini'; Ahmet Ziya, olaydan epeyce sonra, Berlin'den tanıdığı başka bir ameleden öğrenmiş; çok da şaşırmıştı; dün, Eskişehir 'mahreçli' mektubunu alınca, daha da şaşırdı: meğer o, İmâlat-ı Harbiye'de çoktan işe başlamış; Ankara'da bir müddet çalıştıktan sonra,

Eskişehir'e nakletmişler, Cer Atölyesi'nde, 'hâl-i faaliyette' imiş; daha çok, Anadolu'da Bolşevizmin ne mertebe itibar gördüğünden dem vuruyor, 'münevverân, kırmızı tepelikti kalpaklarla gezmektedir'; ayrıca, Eskişehir'de 'münteşir', Yeşilordu'nun Yeni Dünya gazetesine, ne 'medh-ü-senâ'lar! İstanbul'daki 'lâklâkıyatı' terk ederek, ne yapıp yapıp, Ahmet Ziya da, 'Anadolu'ya intikâl etmeli' imiş; zira, 'Türkiye'nin istikbâli, şark ufkundan tulü edecektir.'
Ahmet Ziya'nın bakışları, bir zaman, piposunun duman helezonlarına dağılmıştı; mektubu okuduktan sonra, 'Şaşkın' Beşir Usta'yı, olanca şişmanlığı; az bulunur sakarhğıyla, görür gibi oldu: Berlin birahanelerinde
harp geceleri, bilinmez kaçıncı bira dublesini, bir kerede devirir; sol yumruğu, dimdik havada; yüksek sesle bağırırdı:
"— ... Prolatarier aller Lander, vereinight euch!.."
"— ... Hoch der Weltsozialısmus!.."
Bir zaman, piposunun çıtırtısını dinleyerek, kendi kendine; tekrar o 'bahse' döndü: sosyalizmde, amele kısmının, münevver kısmından, en büyük farkı; hangi aksiyonda, ne zaman dayanışma içinde olması lâzım geldiğini, 'insiyaki olarak kestirebilmesi': 'Şaşkın' Beşir Usta, 'nazariyat'ta cahil; buna rağmen, Dersaadet'te kalmanın, vakit kaybı olduğunu kestirmiş, Ankara'nın yolunu tutmuştu; ona mektubunu bile, Sosyalist Fırkası adresine gönderiyor; oysa onlar, -'zevcesi' Doktor Melek (Meleho) Afram ve o, Ahmet Ziya,- Türkiye İş-tirakiyûn Fırkası ile'ihtilâfları'nı, Anadolu'nun 'istih-lâsından' çok daha fazla önemsiyorlar; akşamüstleri, Pera Palas'ın, ya da Tokatlıyan'ın lobby'sinde; gece yanlarından sonra, Parisiana'nm, 'dumanlı atmosferinde', münâkaşa sürüyor:
"... Osmanlı amelesinin 'kısm-ı küllisi', Garbı Anadolu'da ve Der saadet'in mülhakatında bulunduğuna göre; sosyalistlerin, onların yanında bulunması; 'Hareket'in istikbâli' bakımından, çok daha 'zaruri ve hayırlı' olmaz mı?"
O akşam, Fırka'dan çıktığında, yersiz ve yanlış bir iddiaya, cevap verirmiş gibi; sık sık, "— ... lâf-ı güzâf!.." dediğini saptamıştı; bu, Sadrettin Celâl'in lâfı, Fırka'daki tartışmalar, 'buûd-u mücerret'i kayınca, söyler. 'Osmanlı Amelesi' ile, 'Osmanlı Münevveri' arasındaki 'mahiyet farkını'; başka türlü ifade etmiş olsa da, onun zihni-

ne sokan, o değil midir? İstanbul'da kalmak fikriyse, malûm, 'Doktor'un fikri: Hüsnüpaşazade Şefik Bey'in!
Tokatlıyan Oteli, bütün debdebe ve şaşaasıyla, önünü kesti; üniformalı kapıcı, onu artık tanıyor; aynı müstehzi tebessümü, salya gibi dudaklarından sarkıtıp, selâmladı: "— ... kalispera, beyimul Os geldinizV O girerken, yüksek rütbeli, birkaç Fransız zabiti çıkıyorlar; caddeye bakan salon, handiyse dolu, sigara dumanı ve parfüm koridora taşmış; asansörün vınıltısı, resepsiyondan Rumca 'münâkaşa'lar; içerdeki bara geçerken, yine de lobby'de, meşhur 'Maliyeci' Mehmet Câvıt Bey'i, Şair Yahya Kemal'i ve Doktor Şefik Hüsnü'yü seçebildi; için için gülümsedi:
"— ... memleket hâl-i işgalde, Yunan taarruza geçmiş; Osmanlı'nın liberali ile sosyalisti, aynı lüks otelin lobby'sinde, aperitif alıyor! Çelebi böyle olur, bizde siyaset dediğin!.."
Doktor Melek, 'Kırmızı Bar'da buluşmakta, ısrar etmişti; içerdeki bara, o, bu adı taktı. Prens Bragin'le yakınlığı arttıkça, üzerine o zamana kadar belli etmek istemediği, bir 'Hıristiyanlık' mı sindi, ne? Giyimi kuşamı, büsbütün başka; tıknaz vücudunu, daha da kalın gösteren, dallı güllü, 'Paris modası', marquisette roplar! Ensesi tıraşlı 'Avrupa' saçlarını, Rus 'muhacirleri' gibi bir tüle sarıyor; buna 'Rus başı' diyorlarmış. Vakit erken, içersi tenha; bir köşede, İngiliz 'bahriye zâbitanından', tüysüz, soğuk sarışın iki oğlan; aşırı boyanmış, iki Ermeni kızıyla, sarmaş dolaş!
Doktor Melek, kocasının geldiğini görmedi; amerikan bara tünemiş; dişlerinin arasında duman duman, 'zıva-

nali Rus sigarası; önüne açtığı gazetelere dalmıştı: olacak şey mi, dudaklarını boyamış, bu da yeni marifeti: oysa kırmızılık, üstdudağmdaki bıyık gölgesini, daha belirginleştiriyor.
Ahmet Ziya, Berlin alışkanlığıyla: "— ... guten abend!" dedi. "— ... guten abend, kamerade."

Cevap şaşırtıcı, eliyle göz attığı gazeteyi fiskeleyerek, pek de gizleyemediği bir kıskançlıkla, Doktor Melek diyor ki:
"— ... okudun mu, ne yazıyor? Halide Edip, Ankara Hükümetimde Maarif Nâzın oluyormuş; güya, sırtında yeşil bir cübbe, ahâliye vaaz vermiş! Daha dün, tek hâl şeklinin 'Amerikan Mandası'' olduğunu müdafaa eden, 'kari bu değil mi? Ankara, bunların eline kaldıysa... vah bize!.."
Paris'te çıkan Le Temps gazetesinin, 'sûret-i husûsiye'de İstanbul'a göndermiş olduğu' Marie-Laure Oiselet; ne Pera'daki 'mutantan' ve 'mükellef Fransız Sefaretha-ne'sinden hoşnuttu, ne de Sefir-i Kebîr'in 'bizzat' kendisinden!. Sefarethane'nin döşenişi dayanışı, soğuk ciddiliği, nedense onda, 'İkinci İmparatorluk' dönemi çağrışımları uyandırıyor: aynı, burnu büyük 'resmiyet'; aynı, içi kof 'tantana'; aynı, rahatlatacak yerde tedirginlik veren, 'sathî alâka'! Marie-Laure, savaşı izlerken bile, sinirlerinin bu kadar hırpalandığı hatırlamıyor: Marne Muhârebesi'nin (1914) cephe gerisi; barut kokusu, yoğun duman, yağlı çamur; sedyeleriyle, yağmur altında unutulmuş, ağır yaralılar; siperlerin üzerine, şarapnel yağıyor! Belki Se-
296
faret'e tepkisinde, Jean Jaures hayranı büyükbabasından, ona bulaşmış, 'solculuk' etkilidir; yine de Sefaret'in tutarsızlığına ve dağınıklığına, diyecek yok!
"... kuşkusuz asıl güvendiğim, Yüzbaşı Rene Larivierey'di ama, o İstihbarat Subayı, vazifesi icabı 'bir mezar kadar sessiz' olması lazımmış, öyle diyor; ikincisi, bu işlerde galiba, yataktaki kadar başarılı değil!.."
Gece Sefarethane'nin, bekleme salonunda sabahlamış-tı: tenha ve loş bir ihtişam; yerde, ayak seslerini boğan, pahalı Şark halıları; duvarda, renk zenginliği insanın gözünü alan, gobelin'\er'm bahçesi; ve kristal aynalar; arada sırada kapılar, sessiz sedasız, açılıp kapanıyor; birileri daha gitti! Salonda bir o, bir de yayıldığı koltukta uyuyup uyuyup uyanan; Yunanlı gazeteci bekliyor; öğrenmek istedikleri: Müttefik Donanmasfnın Mudanya'ya yapacağı, Çıkarma Hareketi'ne katılacaklar mı, katılmayacaklar mı?
Vasilli Andoniadis, gözlük camlan şişe dibi, uzun ve kırçıl sakalı, Venizelos; 'oturaklı' bir adam: her sohbet teşebbüsünde, önceden uyarmış da olsa, sigarasını yakmaya davranıyor; reddedilince, utangaç çapkın bir gülümseme; berbat Fransızcasıyla, ne serzenişler:
"— ... ah ah ah, siz Fransızlar! Bizi çok büyük bir su-kût-u hayâle uğrattınız! Dahili isyanlardan şaşkına dönmüş Kemal'e karşı, General Paraskevepulos'un taarruza geçeceği anda, Ankara'yla 'ateşkes' imzalamak, sırtımıza bir hançer!.."
Sol kaşının üzerinde, atsineği o et beni; ağzında iki altın dişi olmasa, 'Kirye' Andoniadis, sanki daha ağırbaş-
297
lı görünecek; hele uykuya direnebilse, basbayağı kerlı-ferli adam! Sözünü ettiği ateşkes, geçen ay imzalanan, bir ay süreli anlaşma ki, uyarınca, Fransızlar Pozantı, Sis, Antep, Maraş ve Urfa'yı boşaltacak; mukabilinde Ankara, Kilikya yöresinde, Fransız tüccarlarına öncelik tanıyacaktı; ayrıca, tutsakların değiştirilmesi, Paris'in Ankara'nın savunduğu tezlere, gizli desteği vesaire...
Daha o akşam, tartıştılar: kaba bir lodos, çekirdekli yağmur tanelerini, otelin camlarına savuruyordu; eflâtun bulutlar, minarelerin üzerine inmiş; görünmez bir çalar saat, herhangi bir buçuğu çaldı! Rene, konyak bardağını avcunda ısıtarak, demişti ki:
"— ... İngilizlerin hiç hoşuna gitmedi bu! Sadece Edd'jay'nin suratını görmek, anlamaya kâfi! Başımıza iş açabilirler!.."
Arkasından, o gamzeli salon çapkını gülümsemesi, hoşlanacağını sandığı bir haber veriyor:
"— ... galiba İntelligence Service tesbit etmiş: Moskova, Kemal'e yardıma başlayacak: ilk ağızda, birkaç milyon altın ruble diyorlar..."
Aslında Marie-Laure, Moskova haberinden çok, Ateş-kes'e sevinmişti; çünkü bu ona, 'meslekdaşlarının elde edemediği, bir 'ayrıcalık' sağlayacak: Kemal, fiilen ateş-kestiği Fransa'dan, ünlü Le Temps muhabirini, nasıl kabul etmeyebilir? Sık sık, su mavisi gözlerini kısıp, müstakbel röportajını, gazetesinin ilk sayfasında, 'hayâlen' görüyordu: "Mustafa Kemal'le Mülakat!, Marie-Laure Oiselet cepheden yazıyor!" Bu kadarla kalsa, iyi; 'Damat' Ferit Paşa, İngiltere Yüksek

Komiseri Calthro-pe, Yunanistan'la kumpas kurup örgütleyerek, Ankara çevresini ateşe vermediler mi; o isyanları da 'içerden' izleyen, tek 'ecnebi' gazeteci olması ihtimali, işin cabası!
298
Hepsi kursağında kalacaktı, çünkü Paris, Londra'nın ağır baskısına direnemedi, sözünü tutmuyor: Karadeniz kıyısındaki, Ereğli limanını bombaladılar; Adana çevresinde, Kâhyaoğlu Çiftliği basıldı, en az elli Türk öldürüldü; Tarsus yöresinde, bazı Türk köyleri ateşe verildi! Bunlara Kemal'in tepkisi, gecikir mi? Emir vermiş, savaşı başlattı: Dün sabah Adana'dan bir şifre: Kemalist müfrezeler, Hacıtalip Çiftliği'ni -ki bir Fransız üssü imiş- basıp kundaklamışlar: biri Mülâzım, birisi Başçavuş, iki Fransız öldürülmüş; Cezayirli yirmi altı nefer, Müslüman değiller mi, hemen teslim! Yenice'yi, Türkler ele geçirmişler.
Marie-Laure Oiselet, şiddetle arzu ettiği Mudanya Operasyonuma katılamadı: o görkemli salonda, yudum yudum tükettiği, bilmem kaç bardak kırmızı şarap; duman duman savurduğu, bilinmez kaç sigara, beyhude! Yüzbaşı Lariviere, bu gibi hallerde sinirini bozan; o gamzeli, salon zabiti gülümsemesi, köşeli sarışınlığıyla; arada bir, hayâl gibi görünüp kayboluyor; tekrarladığı hep aynı şey:
"— ... écoute, ma belle! Je fais, tout ce que je peux, c'est a dire, tout mon possible... I Bana bak, elimden ne gelirse yapıyorum, yâni, ne imkânım varsa!.."
Ya lâftı bunlar, o hiçbir şey yapmıyordu; ya da yapamıyordu: salonun pencere camlarında, çilek pembesi sabah aydınlığı, uzak uzak belirirken; onun ve Vasili An-doniadis'in ele geçirebildikleri tek şey; uykusuzluğu gözlerinden akan, bir 'İrtibat Zâbiti'nin okuduğu, İngiliz/Fransız ortak bildirisi, hepsi o kadar:
"... görülen lüzuma binaen, ingiliz Fılosu'ndan üç kruvazör, üç torpido; Fransız Filosu'ndan bir korvet ile bir
299
tayyare, Marmara Denizi'ndeki Mudanya Limanına bir bölük Müttefik askerini ihraç etmiştir; hiçbir mukavemetle karşılaşmayan askerler... "
Haberi, telgrafla gazetesine geçtikten sonra, Pera Pa-las'a burnundan soluyarak gelmişti; keyfi kaçmış, asabı bozuk; kendisini son derece başarısız ve kirli, biraz da sarhoş hissediyor; hele işi 'İngiliz tarafında' halledip, olaya katıldığını öğrendiği, Edd'jay ve Fowler aklına geldikçe: kendini tutmasa, aynaları yumruklayacak! Banyosunu hazırlarken, Fransızların yaşadığı çelişkiler üzerine, Le Temps'e yazmayı tasarladığı makalenin ilk cümleleri, zihninde uçuşuyordu:
"... Onasya politikasında, Fransa tutarsız: Hükümet bir yandan Türklerle anlaşma zemini arıyor; bir yandan da Yunan Taarruzunu kışkırtan İngiliz kararına itiraz edemiyor..."
Soyunmuş, küvete girecekti; boy aynasında gözü, vücuduna ilişti: kim bu çırılçıplak, şahane kadın! Kalakalıyor. Hep böyle olmaz mı? Çocukluk yıllarından beri, ne zaman o tombulluğu sıkı, iri yapılı çıplaklığını görse, büyülenmiş gibi, takılır kalır: omuzları bayağı geniş, göğüsleri iri, yuvarlak fakat diri; belinin varlığı pek hissedilmese de, kalçalarının dolgun fakat düzgün yuvarlaklığı, kadın erkek herkesi etkileyebilir. En başta, onu etkiliyor. Hele teni, hele teninin, buz mavisi beyaz-lığı!
Bunca sinir gerginliğine, uykusuz geçmiş bir geceye rağmen; şu anda seyrettiği 'müheykel' kadın, aklını âdeta başından almıştı: Tüylerini ürperten, gizli bir şehvet dür-
tüsüyle, aynaya eğilmiş dudaklarını öpecekti ki, telefon: Yüzbaşı Rene Lariviere!
Verdiği haber, şeytanın bile aklına gelmeyecek, bir hınzırlık: "— ... henüz uyumamış olduğuna sevindim; öğrendiğimi, sana duyuramazsam, ölürdüm: seni Mudanya'ya gönderemeyişimiz, İngiliz İstihbaratı yüzündendi; olmadık engeller çıkardılar, üstesinden gelemedik! Halbuki, Karagözyan'ı tanıyorsun, hani şu Ermeni... az önce ifşa etti, meğer Gülistan Satvet, Miralay'ın, Dickin-son'ın metresiymiş; benim yüzümden sana diş biliyordu ya... aklınca öç alıyor: işin içinde kadın parmağı var..."
301
.. bir tek mavzerin, bir tek insanın, büyük değeri var... "

Eskisine oranla, eski Ziraat Mektebi'nde, daha çok pencere ışıklı; Karargâh, çok daha faal görünüyor: Mustafa Kemal Paşa'nın otomobili, çevresinde bekleşen bir iki atlı araba; gelip giden, atlılar ve yayalar; Nizamiye nöbetçileri, yerli yerindedir: cümle kapısından, epeyce giren çıkan, kimi asker, kimi sivil. Yıldızların, pırıltılı kuşlar gibi savrulduğu, yaz gecesinde; sürüp giden bir 'fikr-i sabit halinde, gece böceklerinin yeknesak cızırtısı; uzak yakın, dağınık köpek havlamaları.
Telgrafhâne'de, maniple ve alıcının çevresini sarmış, yorgun ve uykusuz telgrafçılar: Şifre Mes'ulü Faik Bey, Şifre Mülhakı Memduh Bey, harıl harıl çalışıyorlardı. Açık kapıdan, telefon zilleri işitiliyor. Yerde buruşturulmuş kâğıtlar, dolu çöp sepeti, masanın üstünde Hâ-kimiyet-i Milliye ve dünkü İstanbul gazeteleri; dahası, şuraya buraya gelişigüzel bırakılmış, kül ve izmarit yüklü kül tablaları; yarım unutulmuş kahve fincanı, kirli 'istikânlar'; içinde tütün kırıntılarıyla, açık ve boş bir sigara tabakası, fitilli çakmaklar vs.
Hayati Bey, Faik Bey'den, şifresini henüz çözdüğü bazı telgrafları teslim aldı; o da yorgun, uykusuz, fakat dikkatli. Telgrafları gösterip soruyor:
"— ... hâiz-i ehemmiyet olan, hangisidir?"
302
Şifre memuru Faik Bey, birini gösterip cevap verdi:
"— ... zannımca şu... Kayseri mahreçli şifre: İsmet Bey'i alâkadar edecektir..."
Hayati Bey, kapıya yürüdü: "— ... tamam!"
Alt kattaki büyük salon, eskisine oranla daha aydınlıktı; daha da hareketli: merdivenleri, her iki istikâmette inip çıkan, bir hayli askeri ve sivil personel göze çarpıyor. Hayati Bey, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Daire-si'ne yönelmişti. Yaklaştıkça, telefon zilleri sıklaşacak; bu arada, kekeme bir daktilo işitilecektir.
Başyaver Cevat Abbas Bey, o gireceği sırada, dışarıya çıkıyordu; onun koltuğunun altında da, bazı dosyalar. "— ... hayrola Hayati?.."
"— ... müstacel bir Kayseri şifresi aldık: İsmet Bey'e
arz edeceğim..."
Cevat Abbas Bey, gözleriyle tavanı gösterip dedi ki: "... Reis Paşa da görmeli!"
Sonra, koltuğundaki dosyayı hafifçe kaldırdı: "— ... Çapanoğulları, Arap-seyfi Boğazı'nda yeniden toplanmışlar... iki bin atlı deniyor..."
"— ... evet Yüzbaşım, haberdârım: İsmet Bey, Yozgat'ı ikâz eyledi... zannımca tedâbir-i lâzime ittihaz edilmiştir..."
Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti'nde, yoğun ve sürekli bir çalışma ortamı hüküm sürüyordu: durup durup kekeleyen, o daktilo; birbirine dolaşan, telefon zilleri. Titrek lâmba aydınlığı, duvardaki gölgeleri de titretiyor; Miralay İsmet Bey, büyük isyan bölgesi haritasının önünde, ayaktaydı; yoğun sigara dumanından, göz gözü görmüyor. Hayati Bey'in getirdiği evrakı, yor-
303
gun fakat mütebessim aldı; kâğıda, şöyle bir göz gezdiriyor; sonra mütebessim ona dönerek:
"— ... Çorum iyi idi, Kayseri daha da iyi!.." dedi "— ... Paşa Hazretlerine, arz ediniz, Hayati Bey!.."
Hayati Bey, topuklarını vuruyor: "— ... başüstüne kumandanım!"
Sigara dumanları arasından, az önce girdiği kapıya doğru, uzaklaştı.
İsmet Bey, aynı mütebessim yüzle, makam masasına yürüyor; orada, ziyaretçi koltuğuna oturmuş, lâmba aydınlığında bazı notlar alan Halide Edip Hanım; İsmet Bey, koltuğuna doğru geçerken, ona müjdeledi:
"— ... Anadolu Ajansı için, muteber haber arıyordunuz ya... işte hanımefendi!.. İstediğinizden âlâsı, gelmiş bulunuyor..."
Kalemi bırakıp, Halide Edip Hanım, dumanı tüten çay bardağına uzanmıştı; dudaklarına götürürken, sordu:
"— ... hayrola, miralayım: yoksa temas mı vâki olmuş?.."
İsmet Bey masasının koltuğuna; daha doğrusu, koltuğunun ucuna, yalan yanlış ilişiyor; gözleri hâlâ elindeki evrakta, yüzü hâlâ mütebessim, cevap verecektir:
"— ... yoo, hayır! Kayseri celâdet gösteriyor: İbrahim Safa Bey kumandasında... üç taburluk 'İntikam Alayi teşkil etmişler... Kızılırmak'ın bütün geçit ve köprüleri tutulmuş..."

Gözlerinin içi gülerek, ona baktı; daha samimi, kendinden emin, sözlerini tamamladı:
"— ... Çapanoğlu'nun hayâli suya düştü: Kayseri, bizim hanımefendi... bizim tarafta!.."
Biraz sustu, sonra nedense dalıyor; Halide Edip Ha-nım'dan çok, kendi kendine konuşur gibi, göğüs geçirdi:
304
«_ ... dananın kuyruğu, Arapseyfi Boğazinda kopacak!.."
Yozgat'ın isyan bölgesinde, şafak henüz sokmuştu: Arapseyfi Boğazindan, ince beyaz bir sis yükseliyor: çiğ buğusu olmalı. Sabahın mavi aydınlığına, kuş cıvıltıları dağılmış, pırıl pırıl; görünmez, besbelli küçük bir akarsuyun, tatlı şırıltısı yürüyüp gidiyor. Vahşi bir kuş çığlığı, ormanın derinliğinde, bir kılıç gibi parladı. Uzaktan, kalın ve ağır yaklaşan, bu gürültü nedir? Yoksa Kuva-yı Seyyâre'nin nal sesleri mi?
Vadinin güneşli tarafındaki, Çapanoğlu 'tayfasının', kulakları dikildi: ağaç, dal ve gövdelerinin, gölgesinde; fundalıkların arasında ve arkasında, mevzilenmişler; gergin bir dikkat içinde, Boğaz'ın girişini gözlüyorlar: hepsi, tepeden tırnağa 'müsellâh', çapraz fişeklik, eller tetikte! Etrafında fedaileri, Çapanoğlu Halit Bey; boynuna asılı dürbünü gözlerine kaldırıp, önce Boğaz'ın ağzını taradı; arkasındarnvâdinin gölgeli tarafını! O yanda da, ağaç dal ve gövdeleri, kayalık ve fundalık arasında; yeşil yoğunluğuna sığınmış, Çapanoğulları 'tayfası'; aynı gergin dikkatle, gözlerini Boğaz'ın ağzına çevirmişlerdi. O tarafın 'kumandanı' Çapanoğlu Celâl Bey de, boynuna asılı dürbünü gözlerine kaldırmış, Boğaz'ın girişini gözetlemektedir: kalın ve ağır nal sesleri; güneşte incecik yaldızlanan, bir toz bulutu kaldırarak, yaklaşıyor: Evet, bekledikleri ve istedikleri olacak: bunlar, 'Çerkeş' Ethem'in atlıları; tozu dumana katıp, Arapseyfi Boğazina, doludizgin girdiler: Kuva-yı Seyyare, kurdukları pusuya düşecektir!..
30.5
Ethem Bey'in 'süvarisi', Arapseyfi Boğazı'nda, fütursuz ilerliyor: pusudan haberi yok, inançlı ve güvenlidir; arkasında, tozla karışık, tülbent mavisi sabah sisleri, gizemli bir pelerin; kulaklarında nal sesleri, at aksırıkları; bir de o vahşi kuşun, ormanın derinliklerinden, kılıç gibi parlayan çığlığı! Çapanoğlu Halit Bey, güneşli bayırdaki sütresinden, dürbünüyle gelenlere baktı: Kuva-yı Seyyare süvarisi, Boğaz'a epeyce girmişti; pusudakilerin, taarruz alanına sokuluyor. Halit Bey, aşağıya bir göz attı, sonra bir de adamlarına; eli havada, 'Hazır ol' işaretini verdi: adamları, mavzerlerini, omuzlarına kaldırıyorlar. Karşı bayırdaki Çapanoğlu Celâl Bey de gözlerini, yukardan aşağıya, yaklaşan atlılara dikmiş; bir kolu havada, namluları hedefte adamlarına, 'ateş' emrini vermeye hazır!
Boğaz'ın içinde, gittikçe daha çok yaklaşan, nal sesleri, at aksırıkları: Kuva-yı Seyyare süvarisi, güvenli ve korkusuz ilerlemektedir; başlarında nedense, Ethem Bey seçilemiyor; 'muavinlerinden' birisi midir, kimdir; başka bir adam!. Vahşi kuşun acı çığlığı, ormanın nefti derinliğinden, üst üste iki defa, birer kılıç gibi parladı: aynı anda Boğaz'ın iki yakasından, Kuva-yı Seyyare üzerine ateş açtılar: Atlılar şaşkın, telâşlı; ihanete uğramışların gaza-bıyla, rastgele ateş ediyor, ilk salvoda, birkaçı vurulmuştur; kan revan içinde, atlarından düştüler; başıboş atlarının, sağa sola kaçıştıkları görüldü; diğerleri, derhal atlarından inip, bulabildikleri sütrelere giriyorlar; 'müsademe' kızıştı. O sırada, vadinin iki yakasından Çapano-ğulları'nın adamları, ateş ede ede, Boğaz'ın içine inmekte; ölüm kapanını, Kuva-yı Seyyâre'nin üzerine kapatmaktadırlar: 'muazzam' ateş cayırtısı. Mavzer ve
306
benzeri uzun namlulu silâhların yanında, el bombaları da kullanılıyor.
Boğaz'da cayırtı koptuğunda, Ethem Bey, az önce ağabeyi Reşit Bey'den dinlediklerini, düşünmeye dalmıştı: aklının almadığı şeyler! Onu handiyse 'meskenet'le suçluyor: neymiş de, 'Sarı Paşa'nın huzurunda, süt dökmüş kedi gibi duruyormuş; halbuki, bugünkü 'şerait', 'sûret-i kat'iyyede', onun lehinde 'inkişâf ediyor': Kuva-yı Seyyâre'nin kumandanı, odur; Yeşilordu'nun Reis-i Umûmi'si O! Ahâlinin gözünde, daha şimdiden bir 'kahra-man-ı millî' mertebesine yükseldi; bunu lâyıkıyla kıymetlendirmek iktiza ederken...

Reşit Bey, başka türlüsünü yapamıyordu: elinde değil! Asla gem vuramadığı siyasi ihtiraslarını, kardeşine mal eder; ona, elindeki kozlara rağmen, yeterince 'şedit' ve 'âcil' davranamadığı için, demediğini koymazdı. Et-hem'in aklı, onun her söylediğine yatmıyordu ama, ne yapsın; 'Büyüğe itaat esastır', Çerkeslik'de yasa bu!
Gözlerini yukarıya kaldırdı: Kuva-yı Seyyâre'nin 'vurucu gücünü' arkasına sakladığı, kayalık tümseğin yukar-larında, geniş daireler çizen bir kartal! O kulak kesilmiş, Boğaz'da, beklediği cayırtı kopacak mı, kopmayacak mı, onu dinliyor; duyabildiği sadece, gittikçe uzaklaşan nal sesleri, bir de kuşların cıvıltısı.
Reşit Bey'in ağzında, bu defa, başka bir lâf: acaba, imâ ettiği, nedir? Yunan Taarruzu'ndan 'bilistifade', İşgal Bölgesi'ni terk edip, bu tarafa geçen, Manisalı 'Abaza' Şâmil Efendi, duyurasıymış: Yunan İstihbaratı, Garbî Anadolu'daki Çerkeslerin ağzını aramaktadır, daha ne kadar bu 'barbar Türklere hizmette kusur etmeyecek-
307
ler', soruyor; Yunanistan, gerektiğinde Anadolu'da Çerkeş Muhtariyeti'ni tanımaya, çoktan razı; rivayete bakılırsa, sonbahara doğru, İzmir'de, bir 'Çerkeş Kongresinin toplanmasr'derpiş edilmektedir'.
Hay Allah! Ethem Bey bu sabah, 'gözlerinin kopçasını açtığı' andan beri; Salihli çağrışımları yakasını bırakmıyor: Kuşçubaşı Eşref Bey'in, Salihli'deki çiftliğinden; Hüseyin Rauf Bey'in, onu vazifeye daveti; serin akşamüstü, havada çiçek tozlan uçuşuyor, yukarda günbatımının, eflâtun bulutları; vaziyet vahim, Eşref Bey'i, Dersaadet'te İngilizler evvelâ tevkif, bilâhare Malatya'ya sürgün etmiş; onun küçüğü Hacı Sami Bey, Şarkî Türkistan'da, Teşkilât-ı Mahsusa görevindedir; geriye en küçükleri Ahmet kalıyor; Hüseyin Rauf, diyordu ki:
"— ... sen Ethem, çete harplerinde bulundun; bu mücâdele tarzını, iyi bilirsin: Ahmet'in müfrezesini, burada, suhuletle kuvvetlendirebilirsiniz. Ben Miralay Bekir Sami Bey'le temas etmek üzere ayrılacağım. Eşref Bey'in çiftliğini merkez ittihaz edersiniz. Burada silâh, para, mühimmat, yiyecek, at, her şey var. Bütün bunları istediğiniz gibi kullanabilirsiniz. Bergama, Yunan Kuvvetleri tarafından, işgal edilmek üzeredir; Ödemiş'de Zeybekler, düşmana karşı, harekete geçmeye başlamışlardır. Akhisar'da cephe teessüs ediyor... "
... Onlar da Salihli Cephesi'ni tesis edecekler; bir avuç delikanlı öğleden sonraları, sıra incirlerin altında, atış talimi yapıyorlar; ağaçlar bahar, ekinler boy atıyor; komşu bahçelerin birinde, gözleri bağlı sıska bir atın çektiği, sudolabından; dişliler döndükçe etrafa dağılan, diş diş, tınlamalar!
•
308
"... bu günlerde, bir tek mavzerin ve bir tek insanın, ne çok değeri var? Salihli'de vaziyet, acaba ne merkezdedir: biz gelmişiz elin Yozgat'ına, 'usât'la uğraşırız... "
Arapseyfi Boğazindaki cayırtı, önceki gece edindiği 'istihbaratı' doğrulamıştı: pusu 'gerçek' ve orada kurulmuş! Bir ayak önce, gönüllü 'piştar' çıkan müfrezenin, imdadına yetişmeli! Elinde sigarası, ağzı burnu bütün duman, Reşit Bey eğilmiş, merakla suratına bakıyordu, herhalde cevap bekliyor; beklemediği bir soruyla karşılaştı:
"— ... gördün mü, haber doğru çıktı: sana dememiş miydim?"
Üzengileri üzerinde dikildi, kılıcını çekip havaya kaldırdı; cayırtının geldiği istikâmete, bağırıyor:
"— ... asker, çek kılıç, ileri!.."
Atlılar, -silah sesi, nağra, koşum şakırtısı, at kişnemesi-; doludizgin, Arapseyfi Boğazina saldırıyorlar; içerdeki cayırtı, hızla onlara yaklaşıyor; onca dağdağanın ortasında, ormanın derinliklerinden, o vahşi kuşun acı çığlığı, bir kılıç gibi, tekrar parlamasın mı?
Kalaba'da yaz sabahı: güneş henüz doğmuş; topraktan yükselen, hafif sis çevreyi sarıyor; sürü halinde uçuşan, kuşlar. Paşa'nın arabası yalnız: at arabaları, ortada görünmüyor: henüz erken! Nöbetçi devriyesi Nizami-ye'deki ikinci nöbetçiyi değiştirmektedir; birinciyi, daha önce değiştirmişler; devriye, yeni nöbetçiyi bıraktı, sonraki nöbet mahalline gidiyor: neferlerin, düzenli ayak sesleri, uzaklı yakınlı horozlar, kargaların bağırışı, kuş cıvıltıları.

309
Emirber Bekir Çavuş, elinde tepsi, tepside içilmiş kahve fincanları, yarım su bardağı, dolu kül tablası; üst salona çıkan merdivenden, ağır ağır aşağıya iniyordu.
Kalem-i Mahsus'un kapısı açıldı, Hayati Bey hızlı ve telâşlı, dışarı çıktı: elinde, henüz çözülmüş, iki şifre telgrafı tutuyor; hızlı adımlarla, yukarıya çıkmaya başladı. Bekir Çavuşİa, merdivenin ortasında buluştular; Hayati Bey, bir an duraklayıp soruyor:
"— ... Paşa yalnız mı Çavuş?.."
Bekir Çavuş'un cevabı, uykusuz ve yorgun: "— ... yok Kumandanım, Miralayım yanındadır..."
"— ... bak, bu daha iyi!.."
Bekir Çavuş, arkasından seslenecektir: "— ... Doktor Refik Bey de, orada! Reis Paşa çağırttı!.."
Dr. Refik Bey, iskemleye ata biner gibi oturmuş, Mustafa Kemal Paşa'nın sırtına, eliyle küçük darbeler vurarak, muayene ediyor: sessiz ve dikkatli! Mustafa Kemal ceketsiz, yakası açık gömleği sırtına sıvanmış; kolları iskemlenin arkalığına sarılı, elindeki teşbihle oynuyor; pencerenin önünde ayakta duran, Miralay İsmet Bey'le konuşuyorlar; Reis Paşa, biraz buruk, diyor ki:
"— ... usulen bir tebrik telgrafı çektim, lâkin Ethem haddini tecâvüz ediyor: Yozgat İsyanindan Ankara Vâlisi'ni mes'ul addetmek mümkin midir?"
Dr. Refik Bey, mahcup ve çekingen, araya girdi: "— ... Paşam, hızlıca teneffüs eder misiniz biraz?"
Mustafa Kemal Paşa, hekimin tavsiyesine uyacaktır; daha hızlı, biraz da sesli, teneffüs ediyor; camlardan sızan aydınlık, gözlerinin mavisini, iyice açmış; içinde ışık yansımaları oynaşan, soluk bir mavilik: canı bir şeye mi sıkılıyor, yoksa hastalıktan mı?
İsmet Bey, yorgun fakat hafif mütebessim cevap verdi:
310
"... o şifreyi görmedim, Paşam!.. Malûm-u âliniz, Yunan taarruzu!.."
Mustafa Kemal, birden asabileşmişti; soluk alıp vermeyi keserek dedi ki: "... Divan-ı Harbe çıkmalıymış!.. Olur mu böyle şey? Kat'iyen olmaz: Yahya Galip Bey, davanın adamıdır."
Dr. Refik Bey, daha sıkılgan, daha mahcup, ısrar ediyor: "— ... lütfen Paşam, kerem edin, birkaç kere daha teneffüs ederseniz..."
İsmet Bey, o günlerde hemen herkesin aklından geçen, gizli ve muhataralı bir ihtimali yokladı:
"— ... kim bilir, belki Ethem'in davası başka: Ordu'yu ve Meclis'i küçümsüyor; Allah bilir, müstakil güç olmak iddiasındadır...".
Kapı tıklatılmıştır, içeriye Hayati Bey girer, topuklarını vurarak üstlerini selâmlar. Elindeki iki şifre telgrafını, Mustafa Kemal Paşa'ya uzatıyor:
"— ... Yunanlı, Salihli Cephesi'ni yardı Paşam, Alaşehir düştü... Balıkesir'den, Bursa istikâmetinde ilerlediği bildiriliyor..."
Kalın, kötü ihtimallerle dolu bir sessizlik, büyük odaya görünmez bir boğa yılanı gibi çöreklenmişti; istifham dolu gözlerle, birbirlerine baktılar; Dr. Refik Bey, elinde steteskop kalakalmıştı; dışardan, kargaların çığlıkları işitiliyor...
Mustafa Kemal Paşa, kâğıtlara göz atmaya davranırken; Hayati Bey'e, bezginliğini saklamaya çalıştığı, bir sesle yakındı: "— ne olur, bir kere de iyi haberle gel, be çucuk!" Gözleriyle, birkaç satır okuduktan sonra; ondan ziyade kendisine hitap eder gibi sürdürüyor: "— ... Kuva-yı Seyyâre'nin Garp Cephesi'ne intikâli zaruri..." Başını kaldırıp Hayati Bey'e bakarak, birden sordu: "— ... 6. Fırka ne yapar?.."
311
Paşa'nın yanına gelmiş olan İsmet Bey, Hayati Bey'in yerine cevap verecektir:
"— ... Bursa'yı müdafaaya hazırlanıyor!"
Hayati Bey'e dönerek, emir verdi: "— ... Miralay Kâzım Bey'i bulunuz... makine başına çağırsınlar..."
Hayati Bey, topuklarını vurdu: "— ... derhal kumandanım!"
Hayati Bey, geldiği gibi hızlı ve telâşlı çıkınca; Dr. Refik Bey, mutad sakinliği, derin kuşkusu ve her zamanki kaygısıyla diyor ki: "— ... evvelâ

Anzavur... arkasından Düzce... bilâhare Çapanoğulları... şimdi de Yunan taarruzu... Allah encamımızı hayretsin!.."
Mustafa Kemal Paşa, Doktor'un bu hâline hep gülümserdi; yine dudaklarında, beklenmedik bir tebessüm:
"— ... a be, sen ne sülersin Doktor, İngiliz bu, İn-gilizde hile mebzul!.."
Sözlerini, her ikisine ayrı ayrı bakarak, tamamlıyor: "¦— ... maksad-ı asli, Afyon/Eskişehir hattını kontrol altına almak... baktı usâtla muvaffakiyet gayr-ı mümkin, bu defa, Yunan taşını oynayacaktır!.." İsmet Bey, eli çenesinde, endişeliydi: "— ... buhrana müncer olabilir, Paşam... dedi "— ... malûm-u âliniz, muntazam askeri, gayr-ı muntazam milisle durdurmak, müşkilât arz ediyor..."
Mustafa Kemal Paşa'nın, canı büsbütün sıkılmıştı; oturduğu iskemleden birdenbire kalktı; gömleğini düzeltti, ceketini giyerken:
"— ... muntazam askerde, mutabıkız İsmet!" dedi, "— ... Çetelerle götürebildiğimiz kadar götürdük... lâkin buhran büyüdü, büyük buhrana büyük vasıta lâzım, o da muntazam ordudur."
İsmet Bey, izin istiyor: "¦— ... müsaadenizle, ben

karargâha ineyim: Kâzım Bey'le alınacak tedbirleri münâkaşa edeceğiz.,"
Mustafa Kemal Paşa, Refik Bey'in omzuna dostça vurup diyor ki: "— ... Doktor'la işimiz bitince, ben de
geliyorum..."
İsmet Bey çıkacağı sırada, arkasından seslenecektir.
"— ... sakın unutmayasın ha!.. , Ali Fuat Paşa'yı da bulsunlar..."
"— ... emredersiniz..."
İsmet Bey çıkmıştır, büyük odada Mustafa Kemal Paşa ve Doktor Refik Bey yalnız kalmışlardır. Paşa, insiyaki olarak, yazı masasının üstündeki tabakasından, sigara alıp, yakmaya davranır.
Odada, sıkıntılı ve gergin geçmiş gecenin, dağınıklığı: ortalık aydınlandığı hâlde, lâmba yanık unutulmuş; masanın üstünde karmakarışık, gece telgrafları, Paşa'nın el-yazısıyla aldığı notlar, hâttâ çizdiği, bâzı krokiler; koltuk ve iskemleler de, yerinde değil, dağınık!--^
Gerçekten, kötü bir gece geçirmişti; tabii buna, gece de-nilebilirse: yatmaya karar verdiğinde, doğuda belli belirsiz bir şafak pembeliği; civardaki köylerde, bilinmez kaçıncı horozlar ötüyor! Sigara kahve, sigara kahve, bir hayli müddet, Cemal Paşa'nın mektubuyla haşır neşir olmuştu; geçen gün nihayet ona ulaşan, Moskova 'mahreçli' mektup! Bazı cümleleri, hafızasına âdeta 'nakşol-muş', hatırladıkça, sinirlerinin yay gibi gerildiğini hissediyor, asabı altüst:
"... bu 'İttihatçılarda, itımâd-ı nefs, vaziyet vahamet kesp ettikçe, mübalağalı bir hodbinliğe inkılâp etmektedir..."

Cemal Paşa, Suriye'de kumandanıydı. Suriye der demez, cehennemi bir buğunun titreştiği, gökyüzüne; kalem gibi uzanmış, hurma ağaçları; Nablus'taki ünlü karargâh-ı Umûmi; Paşa'nın huzuruna kabul için, bekleşen; cırlak kırmızı feslerinin altında, yağlı yağlı terleyen, Şam-ı şerif 'esnafı'! Ya da cephe çökmüş, şehirde, yangın dumanı, sokaklarda muharebe; genzi yakan şiddetli barut kokusu, sokaklarda Gurkha cesetleri; yukarda, 'sebeb-i inhizam' tayyareler, 'bandırası' İngiliz.
Mektubu okurken, Mustafa Kemal'in kulağında, Cemal Paşa'nın sesi; inandırıcı, ağır ve kendinden emin:
"... Bolşevik Rusya'ya yaptığınız teklif metnini okudum; geldiğim gün, III. Enternasyonal Reisi Yoldaş Radek'le görüştüğüm zaman, sizin teklifinize karşı, Bolşevik Hükümeti'nin, birkaç gün zarfında cevap verebileceğini söylemişti. Cevabın bugün verilmesi mukarrerdir. Bugün ben de tekrar Yoldaş Ra-dek'e mülâki olacağım; size vereceği cevabı, daha evvel okuyacağım için, tarafımdan gelecek teklifler ona göre tespit olunacaktır..."
Mustafa Kemal, 'İttihatçı rüesasının, Bolşeviklerle işbirliği etmesinden, dehşete düşüyordu: Enver, hanidir esasen Moskova'dadır; Cemal Paşa, Bahaeddin Şâkir 'refakatinde' ona 'mülâki olmuş'; Halil ve Nuri Paşaların, nerede, kimden taraf oldukları, açıkça anlaşılamıyor; bir rivayete göre, Halil Paşa, 'ikili'

oynamaktadır; Nuri Paşa ise, Azerbaycan askerleriyle, güya Ruslara taarruza kalkışmış!..
Cemal Paşa'nın mektubundaki bazı satırlar, aklına, son derece tehlikeli ihtimaller getiriyordu:
314
"... hafi teklifnâmede, İran İhtilâli'ni idare edeceğinden bahsettiğim Türk 'generali', Halil Paşa'dır; Hindistan İhtilâli'ni idare edeceğini söylediğim Türk 'generali' benim: Taşkent'e gitmek, oradan Hindistan dahilinde ihtilâller tertip etmekemeli, bir seneden beri benim bütün ruhumu ve fikrimi işgal eden bir emeldir..."
Sabaha karşı, geceliğini giyerken, elinde olmaksızın mırıldanıyordu: "— ... rezalet! Rezâlet-i uzmâ! Bu ihtilâl tasavvurları, ihtimal, Enver'in muhteris muhayyelesinin mahsulüdür..."Sonra zihninde, o korkunç soru: "... Vatanı 'taht-ı işgalde ve taksim tehdidiyle karşı karşıya bir memleketin; bu keyfiyetten, şahsen ve sıyaseten mes'ul zimamdarları, böyle havsalaya sığmaz hayâllerle, nasıl vakit kaybedebilirler?"
Yattıktan sonra, rüya mıdır, hakikat mi pek de ayıramadığı, bâzı sahneler: buğulu camların, çatır çatır, buz tuttuğu; saydam bir Kânunusâni gecesi, (sühunet, nakıs 14); Ankara'da mı, nerede; güya bir mektup yazıyor, ama kime? Zaman zaman Corinne'e yazdığı hissine kapılmaktadır; zaman zaman, Madam Hansa'ya: lâkin muhatabı hangisi olursa olsun, konu daima tek ve aynı! Moskova'daki 'İttihatçıların, Ankara'daki Hükümet nâmına, Ruslarla konuşması, asla tecviz edilemez; zira bu salâhiyet, Büyük Millet Meclisi'nce Hariciye Vekili Bekir Sami Bey'le, İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey'e tevdi edilmiştir; bir de, Şark Cephesi Kumandanı, Ka-rabekir Kâzım Paşa'ya!
Hadi canım, bu da nereden çıktı; isli bir gaz lâmbasının, soğuk ve soluk aydınlığında kaleme aldığı bu satırlar, ne Madam Hansa'ya, ne de Corinne'e yazılmıştır; Ruslarla müzâkere maksadıyla Moskova'ya yola çıkmış iki ve-
315
kile, onun yazılı 'talimat'ı; evet o, şu anda kâğıda ikinci maddesi dökülüyor: "... Türkiye'nin emeli, hâlen sahip bulunduğu hudud-u millî içinde, dahili ve harici istiklâl-i tam ile yaşamak; ve esâsı temin etmek şartıyla, Rusya ile mukadderatını ve istikbâlini birleştirmektir!.."
Rüyasında, alışılmadık hızla kaleme aldığı mektuptan, hayret ve dehşetle başını kaldırmıştı; hangisine yazıyor olursa olsun, ister Corinne'e, ister Madam Hansa'ya; her ikisi için de, öğrendikleri takdirde onlar için 'muata-rali, hâttâ 'tehlikeli' olabilecek şeyler, bunlar! Meclis'de son 'hafi celseler', oldukça sert, bir hayli asabî cereyan etmektedir: meb'uslar bilhassa, Bolşeviklerle 'teşrik-i mesâi', bir de 'umûr-u devlet'in aksaması üzerinde, 'hassasiyetle' duruyorlar. Olacak şey mi, mektubun başka bir yerinde, onlara kürsüden verdiği cevaplar, önemsiz görünen fakat, anlamı derin hâttâ irkiltici şeyler yazmış: "... Eskişehir'dekiİmâlât-ı Harbiye Atölyesi'nde, Ermeni amele çalıştırıldığından bahsedildi; bunları mutlaka atmak taraftarıyız, fakat Rum ve Ermenileri atmakla bütün makineler durur; böyle bir zaruret yüzünden, onları değiştirmek, kaabıl olmuyor..."
Birkaç satır aşağıda, fevkalâde okunaksız bir cümle:
"... Hâkimiyet-i Milliye gazetesi için bile kâğıdınız yoktur!.."
Sırmalı lâcivert bir mehtap gecesinde, Corinne'in -belki-Edith'in de- mahzun ve düşünceli yüzlerinde, o giz-
I
li Macar güzelliği; gözlerinde saydam, ısrarla birbirinin peşinden gelen, kahredici istifhamlar! Madam Hansa, akıllı ve anlayışlı gözleriyle, sigarasının dumanlarına dalmış: 'nevmit' mi demek lâzım, 'melûF mu, yoksa 'müte-ellim' mi? Uyandığı dakika, Bursa ve Mülhakatını, bir Erkân-ı Harbiye haritası gibi, zihninde açık bulmuştu: Paraske-vepulos'un, 'takriben yirmi bin mevcutla', şehri savunmakla görevli, 56. Fırka'ya yükleneceği, aşağı yukarı kesin; Fırka Kumandanı, Miralay Bekir Sami Bey'in, emrinde kaç 'mevcudu' var: iki bin 'nefer' mi, iki bin beş yüz mü? Bu nasıl bir adalettir? Miralay'ın, Garbî Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin toparlanıp direnişe geçmesinde, unutulmaz hizmetleri olmuşsa da...
Böbrek 'nahiyesinde', o müz'iç ağrılarla uyanmıştı.

Mustafa Kemal Paşa, sigarasını yakınca, pencerenin, önüne gitti; geceki kâbusun dehşetinden sıyrılmak için, camlan açtı, dışarıya bakıyor: yaz sabahının, bozkırdaki çıtırtılı aydınlığı ve şaşırtıcı durgunluk: uzak horoz sesleri, yakın kargalar. Paşa, gözleri uzaklarda; kendisiyle ilgili değilmiş gibi, Doktor'a soracaktır:
"— ... peki, netice nedir? Muayenede ne buldun Doktor?.."
Dr. Refik Bey, Samsun'dan beri aynı 'serencam'ın içinde bir adam; hep öyle saygılı ve çekingen:
"— ... mûcib-i endişe bir keyfiyet yok, Paşam!.." dedi; ona doğru bir adım atarken, ilâve ediyor: "— ... Hamdolsun, kalp ve ciğerler sağlam... lâkin böbrekler,

malûm... bendenizi düşündüren, muttasd tahripkâr bir asabiyet içinde yaşamanızdır!.."
Doktor'un cümlesi, yarıda kaldı: Mustafa Kemal Paşa, birden Refik Bey'e dönüyor; elinin sigarayı tutan iki parmağını, havaya kaldırarak, diyor ki:
"— ... a be, nasıl asabî olmam? Ben şahsımı onlara vakfetmişim, onlar bana düşman!., işittin mi, Ethem Bey ne demiş? Ankara'ya geldiğinde, beni, Meclis'in kapısında asacakmış!.."
Sustu. Sigarasından bir nefes aldı. Dumanları üfler-ken, daha yumuşak bir sesle:
.
"— ... astıkları yetmedi!.."
Doktor Refik Bey, susuyordu; yüzünün ifadesinden, bir şey söylemeye niyetli olduğu, fakat, çekindiği hissedilmektedir. Oluşan kısa sessizlikte, çevredeki kargaların küstah çığlıkları. Uzaktan, yanık bir ses, manası ve mahiyeti anlaşılamayan, bir türkü söylüyor: 'uzun hava' olabilir mi?
Doktor Refik Bey, kararını verdi galiba; Reis Paşa'ya, biraz daha yaklaşarak, diyor ki:
"— ... Paşam, hekiminiz sıfatıyla, affınıza mağru-ren, bir hususun arzına cür'et edeceğim..."
Sustu, Paşa'nın gözlerini arayarak, cevap bekledi; ses çıkmayınca devam ediyor:
"— ... burası, bir manada, Karargâh-ı Umûmi, her an bir mesele çıkıyor... asabiyetinizin sebeb-i aslisi, içinde bulunduğunuz muhit... miktar-ı kâfi istirahat edemiyorsunuz..."
Mustafa Kemal Paşa, sigarasını söndürürken, ona hak veren bir sesle dedi ki:
"— ... bunu Adnan da söyledi... İsmet de söylüyor..."

Yüzünü Doktor'a bir döndü, masmavi bir aydınlık: "— ... İstasyon'daki Direksiyon Binası'na nakletmeyi düşünüyorum... ne dersin?" "— ... tercihe şayandır!.. Lâkin?.. "— ... lâkın, ne?"
"— ... Bekir Çavuş sâdık, hamiyetli bir nefer, ama işte o kadar! Size gözü gibi bakıyorsa da, sıhhatinizin bence, daha zarif bir ihtimama ihtiyacı vardır!.."
Dr. Refik Bey, tekrar susar, Paşa'nın tepkisini merak ediyor; bundan bir hayli çekiniyordu; onu süzdü; Mustafa Kemal Paşa, lâmbayı söndürmekle meşguldür.
Dr. Refik Bey, üstüne basa basa: "— ... bir kadın elinin ihtimamına!" dedi. "... hanidir bunu arz etmeyi düşünüyordum."
Mustafa Kemal Paşa, önce onu hiç duymamış gibi davranıyor; oturduğu makam koltuğundan doğruldu, tabakasını ve kibritini cebine koydu; sanki bir yere gitmeye hazırlanıyor; nitekim, Doktor'a bakarak dedi ki:
"— ... gecikiyorum, doktor: Bekir Sami Bey ve Ali Fuat Paşa ile irtibat kuracağız... vaziyet ehemmiyet arz ediyor..."
Dr. Refik Bey, başını eğdi; derhal askeri düzeyine inmişti; kısaca, "— ... emredersiniz!.." dedi.
Önde Mustafa Kemal Paşa, arkasında Refik Bey, kapıya yürüdüler; tam salona çıkacakları sırada, Mustafa Kemal Paşa birden durdu, Refik Bey'e dönüp, az önceki sorusuna, belli belirsiz gülümseyerek, hiç beklenilmeyen bir cevap verdi:
"— ... Mithat'ı bilirsin, hani İstanbul'dan gelir gider: Miralay Hüsamettin Bey'in uğludur... bu defa gelirken, Fikriye'yi de getirecekmiş, mektubunda öyle yazıyor..."

Sovyetler Birliği Hükümeti ile müzâkere için, Moskova'ya gönderilen Hâriciye Vekili Bekir Sami ile İktisat Vekili Yusuf Kemal Beylere; Büyük Millet Meclisi nâmına, Mustafa Kemal Paşa tarafından, düzenlenmesi ve verilmesi onaylanan, TALİMAT

"1. Türkiye'nin Garp Devletleri esaretine düşmesini, Rusya, kendi esas menfaatlarını kat'i olarak ihlâl eder addediyorsa, bize yardım ve bizimle ittifak etmesi için esaslı bir mesnet noktasına mâlikiz demektir..."

"2. Türkiye'nin emeli, şimdiki hudud-u millîsi içinde, dahilî ve haricî istiklâl-i tam ile yaşamak ve bu esâsı temin etmesi şartıyla, Rusya ile mukadderatını ve istikbâlini birleştirmektir..."

"3. Boğazlar'dan istifâde bütün Karadeniz milletlerine serbest olacaktır; bunu temin için Karadeniz Boğazinda tahkimat yapılmamak, İstanbul'a Rus Donanmasinın gelmesi, bizim takdir ve tertibimize bağlı olmak üzere, Akdeniz Boğazı tahkimatı Ruslarla müşterek müdafaamızdır..."

"4. Müşterek mücâdelenin muvaffakiyeti uğrunda Türkiye, dindaş ve ırkdaş bütün anasır arasında, bütün nüfuzunu mevk-i istifâdeye koyacaktır..."

320

"5. Hariçten yapılması mutasavver yardım, para, harp vesâiti, fenni vesâit ve icâb-ı halinde kıt'a-i askeriyedir."

"6. Ruslarla mukadderatı birleştirmekten ve onların yardımından istifâde etmek kaydından, hakiki bir fayda elde edebil-mekliğimiz, bizim ile onlar arasındaki muvasalatın kat'i ve engelsiz olarak emin olmasına bağlıdır..."

(Feridun Kandemir, Atatürk'ün Kurduğu TKP ve Sonrası, Yakın tarih yay. İstanbul, 1966.)

321

YUNANLILAR BURSA'YI TEHDİT EDİYORLAR!

Kemal'in Milliyetçi Kuvvetleri'nin Ağır Mağlûbiyeti Türklerin Ümitlerini Kırdı Costantinople (Turkey) / Nevv-York Times Muhabiri Jimmy Fow-ler bidiriyor (10 temmuz 1920).

Yunan Ordusu'nun Bursa yakınlarında olduğu açıklandığı halde, Yunanlılar henüz şehre giremediler. Bursa'da her taraf sessizlik içindedir. Şehrin ileri gelenleri Eskişehir'e kaçmış olup, Yunan ve Türk yetkililer şehri polislerle donatmak için çaba harcıyorlar.

Yunan Harekâtı'nın Anadolu'da kazandığı muvaffakiyetten sonra, Türklerin vaziyeti daha iyi kavradıkları söylenebilir. İstanbul Hükümeti'ni destekleyen ve yeren gazeteler, artık söz birliği etmişçesine, Türk Barış Konferansı delegelerinin Paris'ten ayrılmasını üzüntüyle karşıladıklarını belirtiyor ve Mustafa Kemal'in Anadolu'daki 'Milliyetçi Harekat'a, bir an önce son vermesi dileğinde bulunuyorlar.

Tarafsız gözlemcilere göre, Bursa'nın düşmesi bir an meseledir.

322

... bursa'da, l14 temmuz L.

Marie-Laure, kısa da olsa, hayli heyecan verici Bursa 'macerası'ndan; sonraları en ç<j>k, 'kayık tabaklar'da sunulan; o buğulu, siyaha çalar kırmızı kirazları; tüyleri yaldızlı, iri kayısıları hatırlayacaktı.

'Madam' Şerâfettin, katmerli gerdanını kıra kıra, 'haddizatında' Bursa'nın şeftâlisiyle 'iştihar etmiş olduğunu' ısrarla tekrarlıyor; mevsim henüz tam manasıyla 'kemâle ermediğinden', 'MatmazePe şeftali ikram edemediğine hayıflanıyordu. 'Madam' Şerâfettin, Bursa 'eşrafından' Kaytancızâde Hacı Şerâfettin Bey'in, iki zevcesinden yaşlısıydı: çifte çeneli, iri göğüslü, dolu dolu konuşan, bir 'Osmanlı kibarı', ki Marie-Laure anlar mı anlamaz mı, asla düşünmeksizin, aralıksız çene çalıyor; çok sıkışırsa, bildiği bazı Rumca kelimeleri sözlerinin arasına sıkıştırıyordu.

Marie-Laure Oiselet, Bursa'da kendisini; Yunan Orduları tarafından henüz 'kurtarılmış' bu Osmanlı şehrinde; Le Temps gazetesinin 'harp muhabiri' olarak, bir türlü hissedemedi; Anadolu 'taşrasında', bir istirahat gezmesine çıkmıştı sanki; misafir olduğu konağın yu-karsında, zirvesi bulutlarda kayıp, 'efsanevî' Keşiş Dağı; sağındaki yeşili bol bir ağaç cennetinde; zarif minareleri, beyaz beyaz beliren, Bursa şehri; Kaytancızâde

323

Konağının geniş bahçesini çepeçevre sarmış, telli kavaklar; ve dallarından eksik olmayan, ilk defa gördüğü bir kuş türü: alakarga!
Müttefiklerin Mudanya Çıkarmasinda düştüğü hatayı, Yüzbaşı Rene Lariviere, Bursa'nın 'kurtuluşu' olayında telâfi etmeyi bilmişti. Yunan müfrezeleri, Nazifpaşa/İne-göl çevresinde 'temizlik harekâtı'na giriştiklerinde, genç kadın çoktan şehre varmış; yamaç yukarı yayılmış evlerin, yaz güzelliğine çarpılması bir yana; Constantinople gazetelerinde sürekli tekrarlanan o iddianın, hakikat olduğuna, handiyse inanmıştı:
'Kemal, Anadolu'ya hâkim görünmüyor!'
Karagözyan Efendi'yle, -tercümanı o- temas ettiği Bursa ileri gelenlerinin çoğu, şehre Osmanlı sancağıyla giren Yunan Ordusu'nun; Bursa'yı, 'Halife-yi Rû-yi Zemin Vahideddin Han Hazretleri'nin, emirleriyle 'kurtardığına' inanıyor, evet! Doru atların, yelelerini savurarak çektiği, tenteneli arabalarla, akşamüstleri Çekirge'ye doğru seyrana çıkan, şehrin kibarları; Yunanlıların gelişiyle, rahat nefes almışa benziyordu; Marie-Laure bunu, şehrin Osmanlı'nın eski bir 'payitahtı' olmasına bağladı: ne tarafına dönsen, bir Osmanlı hanı, ya da hamamı; bu şehirde padişahlık etmiş, sultanların 'külliyeleri'!
Yunan İşgal Karargâhindan, 'irtibat zabiti' Yannis Se-feris; -kıvırcık esmer, bakışları kocaman, burnu küçük; hem Türkçe hem Fransızca bilen, yakışıklı genç- bir dediğini iki etmiyor; 'dost ve müttefik Fransız gazetecisini' rahat ettirebilmek amacıyla, âdeta çırpımyor-
324
du. Onun ilk akşam indiği, -avlusunda hayvan tersleri, kapı eşiklerinde sedefli takunyalar sürünen- handan bozma otelden kurtarıp, Kaytancızâde Konağina geçmesini sağlayan da, ö!
Keşke sağlamasa mıydı? Konağın harem hayatı, kuşluklara kadar uzayan görkemli kahvaltılar; ya da etraf, renk renk akşam sefası, vişneçürüğü küpe çiçekleri, fildişi beyazı zambaklar; havuz başındaki çardağın altında, saltanatlı, akşam çayları: Bunlar\onu, izlemek ve gözlemek zorunda olduğu 'savaş gerçeğinden' koparıyor; tekrar Constantinople'da ilk günlerde hissettiği o duygular, içinde bir yerinde yeşeriyordu: sanki yanlışlıkla Pierre Loti'nin, ya da Claude Farrer'in, bir romanı-na'kaymış!
Bunda acaba, Hacı Şerâfettin Bey'in 'ikinci eşi' Şeh-bâl'in, dolaylı bir rolü olabilir miydi? Üç dört yaşlarında, civciv sarışını bir kızı olduğu için, ortalıkta çok görünmeyen genç kadını; üçüncü gece mi, ne; adını bir türlü öğrenemediği, o garip müzik âletini çalarken fark etmişti; kocası istemiş, o da yatay bir harpa benzettiği çalgısını, dizlerinin üzerine yatırıyor; parmağında garip yüzüklerle, dinleyeni kapıp götüren; Marie-Laure'nin tam anlam veremediği, fakat etkisinde kaldığı parçalar çalıyordu: işte yine o duygu, o bir gerçeği yaşamıyor, Pierre Loti'nin bir romanındadır, onun gizemli kahramanlarından biri!
Şehbâl, onunla ilgili görünmedi; oysa, hafif şehlâ çağla yeşili gözlerini, her dakika ürerinde hissediyor; daha çok, tıraşlı ensesine, uzun ağızlığına, erkekler gibi şarap ve sigara içmesine, bir de akşamları eve geç gelmesine
325
şaşıyor, besbelli! 'Müsü' Karagözyan, 'aslen' Düzceli bir Çerkeş kızı olduğunu, halayıklardan öğrenmişti; son isyanda, ağabeylerinden birini kaybetmiş, 'teessürü' ondan; çaldığı parçaların, daima 'müteellim' oluşu da! O bir istisna, yoksa, konakta olsun, şehirde düşüp kalktığı 'eşraf arasında olsun, kederin zerresi hissedilmiyor: belki, itiraf edilemeyen, gizli bir rahatlama hissi!
Halbuki, neler yaşamışlar: 'Müsü' Karagözyan, Bursa Hıristiyan 'mahfilinin' yabancısı sayılmaz; sık sık, gelir gidermiş; tanıdığı bir hayli; onların da araya girmesiyle, Hürriyet ve İtilâf Fırkası Bursa Mutemedi Aziz Nuri Bey'den, bir 'mülakat almak' imkânını buldular. Anlaşıldı ki bu 'zaf, daha kış aylarında Saray'la 'mutabık kalmış'; şehir ve mülhakatında, üç yüz.kişilik bir 'Hilâfet Müfrezesi' tertip etmişler; 'hin-i hacette', o 'Kemalist Eşkıyasina karşı, harekete geçebilecek imiş; kumandanı, Hacı Şerâfettin Bey'in ahbabı Hafız Cemal Bey, önemli desteği ise, Karacabey Kaymakamı! Tuhaf ama, Marie-Laure Oiselet, asıl Aziz Nuri Bey'in yazıhanesinde tanıştığı, Hikmet Bey'den etkilenmişti; Jöntürklerin ünlü kumandanı, Sadrazam, Mahmud Şevket Paşa'nın bir suikasta kurban gittiğini söylemişlerdi ya, bu Hikmet Bey, o suikastın faili Adapazarlı Kâzım Bey'in 'birâderi'ymiş: röportajına, bu çerçeveden girse, fena mı olur?

Bir gece, geç vakit; Keşiş Dağının heybetli zirvesinden, Bursa Ovasina, salkım salkım, yıldız savruluyor; karanlık köpekler, şüpheli kokulara havlıyorlar; Konak'ta gece çayları içilmiş, yatıldı yatılacak; birden, yönünü tam kestiremedikleri silâh sesleri, hemen arkasından kadın çığlıkları!..
"— ... Neler oluyor? Nedir bu çığlıklar?"
326
Marie-Laure'nin kulağı dolgun: 'Müsü' Karagöz-yan'dan, sarhoş Yunan neferlerinin, geceleri, şuraya buraya saldırdıklarını duymuş; daha çok yalnız kadınlara, boyunlarındaki 'beşibiryerdelere göz koyduklarını, filân! Derhal çıkmak, silâh seslerinin üzerine gitmek istedi; ne mümkün! Kaytancızâde Hacı Şerâfettin Bey, ne evdeki yanaşmalardan birini yanına veriyor; ne de, tek başına gitmesine izin! Sabaha kadar, mutantan karyolasında, kaç sigara içti; kaç kere uyudu uyandı, kim bilir!
Ertesi sabah, Yüzbaşı Yannis Seferis, onun tecessüsüne ve alâkasına gülüyor; neş'elenince, havaya ateş etmek, bir Akdeniz âdetiymiş;
"— ... yerli Rum 'matmazeller'le eğlenen bazı izinli neferlerin, taşkınlıkları bunlar; üzerinde durmaya değmez!.."
Ne Gariptir, 'Müsü' Karagözyan, Bursa'ya geleli, Yunanlılardan ziyade, Türklere meyyal görünüyor; Yüzbaşidan ayrılır ayrılmaz, yüzünde belli belirsiz bir tiksintiyle:
"— ... yalan söylüyor" dedi, "— ... bunlar yalancıdır, su içer gibi yalan söyler! Yukarda, Muradiye Mahallesinde, iki üç hâne tecâvüze maruz kalmış, dün gece kahvede ahâli anlatıyordu; ihtiyatlı olmak lâzım!"
Kimin aklına gelirdi?
Marie-Laure Oiselet, bu y.l '14 Temmuz
ne havai fişeklerin renk cümbüşü altında; Paris deki,
327
Concorde Meydaninda; 'Marseillaise'i, halkla bir ağızdan terennüm ederek değil; 670 yıl sonra, tekrar Hıristiyanların eline geçmiş, eski bir Bizans şehrinde kutluyor; Yunan İşgal Karargâhı, olaya 'müttefikler arasi siyasi bir 'kutlama' havası vermeyi denedi; fakat, beyhude!
Marie-Laure itiraz edince, çok şaşırdılar; o sigarasından, ağız dolusu duman bırakarak, dedi ki:
"— ... burası, işgalden henüz kurtulmuş bir şehir, geceleri silâhlar atılıyor; 14 Temmuz'un sırası mı? Pek pek, Kaytancızâde Konağinda, aile arasında eğleniriz, o kadar!.."
Oysa o gece, Marie-Laure Oiselet'in Bursa 'serencâ-minda, unutulması 'gayr-ı kaabil' bin gece olacaktı!
'Madam' Şerâfettin, aklınca işi nasıl alıyorduysa, o ikindiüstü Marie-Laure'u, çevredeki suyu "Kudret'ten sıcak" hamamlardan birisine götürdü;
"— ... iktizâsı bu!.." imiş.
O, Şehbâl, konağın emektarı iki yaşlı kadın, işlemeli bohçalarla arabaya kurulup, 'gülüşâhenk' oraya vardılar ki, hem Kaytancızâdeler geleceğinden, hem de yanlarında 'ecnebi bir misafir' getireceğinden, hamam 'istisnai' bir gün yaşıyordu: altın dişleri çevreye, sırmalı sarı çakıntılar savuran; göbeği, kalçası ve memeleri dolgun 'Natır Başi; kubbelerde yankılanan iri sesiyle, yerli yersiz kahkahalar atıyor; 'Matmazel Hanım'ın soyunmasına, peştemalını usulüne uygun kuşanmasına, yardım ediyordu; bir anda, âdeta gölgesi kesilmişti: çevresinde dört dönüyor.
328
Elbette onu 'yuğmak' şerefini de, kimseye kaptırmadı. Kurnanın başında, gösterişli ve zengin, sabun köpüğü; lif ve kese; kadının, değdiği yeri gizlice ürperten, yumuşak elleri; ve altın dişlerinin, dağılan parıltısı! Bu nasıl derin bir gevşeme, hangi türden bir 'rehâvet'ti ki, kubbeden katmerli yankılanan sesler, düşüp kırılan kristal bir bardak gibi, yâni o şuh kahkaha, yâni bir bebek ağlaması, ya da takunyaların tıkırtısı, iç içe geçip, sanki mağmalaşıyor; onunla, yaşadığı mekân arasına girip; onu başkasına ait, ne olduğu belirsiz bir rüyaya taşıyor.
Marie-Laure Oiselet, yine o 'yabancılaşma'ya kaymasın mı? Buhar dalgınlığında, dal gibi salınan genç kızlar; gerçek mi, hayâl mi? Altın suyuna batırılmış taslarla, bu rastığı akmış 'natırlar', kurnalardan dumanı tüten, sıcak suyu mu;

yoksa, sıvıya dönüşmüş, güneş aydınlığını mı, vücutlarına döküyor? Göbektaşının üzerine sere serpe uzanmış, abanoz siyahı saçları kalçalarını döven, 'endamı düzgün', bakışları süzgün kadınlar, kimler? Bunca buğu, sıcak ve ter içinde; nasıl kalaylı sahanlardan, zeytinyağlı dolmalar atıştırabiliyorlar? O, 'ecnebi bir Matmazel', onların arasında, ne arıyor?
Şu var ki, tenteneli arabaya binip, rahvan atların düzgün ahengiyle, konağa dönerken; nasıl içini dışını yenilenmiş; yalnız vücudunu değil, ruhunu da yıkanıp paklanmış, hissediyordu: şaşılacak bir şey! Bir zaman, 'tahassüslerine' ad koyamadı; ancak konağa gireceği sırada, neye benzediğini kestirebiliyor: sanki kilisede günah çıkarmıştı.
Marie-Laure'un asıl hayrete düştüğü, ziyafet gecesini, onun zannettiği gibi "Madam" Şerâfettin'in değil; insa-
329
na ince uzun, hardal rengi bir sap zambağı hatırlatan, Şehbâl'in düzenlemesidir; o genç, sessiz ve uzak genç kadın, nasıl da görünmez bir güç sahibiymiş! Gevşek bir topuzla, ensesinde topladığı, gün vurmuş bal rengi saçları, çağla yeşili, sırmalı gözleri; kuğu boynu bilekleri, kendiliğinden 'mütehakkim' sesiyle, 'halayıkları' ve 'yanaşmaları' teshir etmişti; onları, istediği işe kolayca yönlendiriyor; havuz başındaki çardağın altında, -biri 'harem' biri 'selâmlık'- arası mesafeli iki masanın hazırlanmasını sağlıyor; ayrıca, ağaç dallarında, renk renk Japon fenerleri; sofralarda ve sehpalarda, üç ya da beş kollu gümüş şamdanlar, vs.
Kimsenin, 'misafir'in erkeklerle beraber, 'selâmlık sof-rası'nda oturacağından kuşkusu yoktu; öyle de oldu, hamam ertesi, odasına çekilip bir süre dinlenen Marie-Laure; yanında doğru dürüst bir kıyafet getirmediği için, ziyafete sırtındaki erkek kesimi koyu renk tayyör, beyaz bluz ve pointillé eşarp ile, yâni 'iş kılağıyla' katılacaktı; eksiğini, 'mutad'tan biraz daha fazla özenle boyanarak kapatıyor: gözlerinin su mavisini büsbütün silen, firuze rengi gözkapağı farı; gece lâciverdi, top top rimel; dudaklarında, ağzına âdeta 'mütecaviz' bir mana veren, vahşi kırmızı ruj.
Arşen Karagözyan, onu böyle görünce, gözlerini mübalağalı bir takdirle açarak, diyor ki:
"— ... şahane! Bu gece şahanesiniz, Matmazel Oiselet! İlk bakışta, sizi Louise Brooks sandıysam, hiç haksız sayılmam, hani: hınk demiş, zâtının burnundan düşmüşsünüz!"
330
I— ... rica ederim, 'Müsü' Karagözyan: şakanın sırası mı? Hanidir kuaföre gidememiştim; Madam Sinos, Pera'da bir Levanten salonu varmış, onu tavsiye etti, gelmeden uğramıştım da...!"
Çekimser görünse de, geceye onun da 'davetli' olduğunu bildirince, 'Müsü' Arşen Karagözyan, memnuniyetini gizlemedi. Ne adam, hayatını Paris hasretiyle tüketipiş: ne zaman, hangi sohbet boşluğunda, baş başa kalsalar; ne yapıp edip sözü, iki büyük 'perestişinden' birisine getiriyor: Sarah Bernard ve Damia! Serüvenlerini öyle kapsamlı, o kadar ayrıntısıyla biliyor ki; daha ilk açılışında, Marie-Laure'u ciddi bir şaşkınlığa uğratmıştı:
"— ... ah 'matmazel' Oiselet, şüphesiz Frehel de büyük bir ses ama, Damia ile asla mukayese edilemez: chanson realiste denildi mi, onun bir eşi daha yoktur ve olamaz; 'Les Geolands'ı ne vakit dinlesem..."
Susup, gözleri yarı kapalı, şarkının dokunaklı kısmını tekrarlıyor:
"... car, c'est l'âme d'un matelot, qui plane au-dessus d'un tombeau, et pleure... pleure..."
Ya da Sarah Bernard'dan, nereden öğrendiği belirsiz, en son haberler:
"— duydunuz mu, 'Matmazel', Racine'den 'Atha-lie'yi oynuyormuş, evet! Ne cür'et değil mi? Bir ayağı kesik, yetmiş altı yaşında bir aktris, dünyaya meydan okuyor!"
331
Arkasından, Marie-Laure'un lisede okurken bile, asla sevip aklında tutamadığı Racine'den, o ilk mısralar:
"... oui, je viens dans son temple adorer l'Eternel; je viens, selon l'usage antique et solonnel... "

Sonra ömründe hiç gitmediği ve görmediği halde, doğup büyüdüğü, yıllardır özlemini çektiği bir şehri anı-yormuş gibi, içini çeke çeke söylediği, o cümle:
"— ... Paris, ah Paris: La Ville Lumiere!.."
Gecenin 'sürprizi', hiç kuşkusuz; Edd'Jay ile Jimmy Fovvler'in, ellerinde iki şişe Fransız şampanyasıyla çıkagelmeleri olacaktır; üstelik yalnız da değiller: Marie-Laure'un Sefârethane'de, bütün bir geceyi handiyse baş başa geçirdiği, Yunanlı gazeteci Vasili Andoniadis de, onlarla beraber; anlaşılan seyahati o hazırlamış, biraz da böbürleniyor: iki gündür, savaşın hâlâ sürdüğü, İnegöl taraflarında gözlem yapmışlar, fotoğraf, röportaj filân; akşama yakın Bursa'ya gelip de, Yüzbaşı Yannis Se-feris'den onun orada bulunduğunu öğrenince..'.
Jimmy Fowler, piposu dişleri arasında, diyor ki:
"— ... wonderful, diye çığlığı bastım; gerçekte bu, New-York Times için, haber sayılırdı: 'Harp Cehenneminde 14 Temmuz!'"
Edd'Jay, o tıknaz kaplumbağa, iki eliyle Pommery şişesini uzatmıştı; kırmızı, beyaz, mavi kurdelelerle süslemişler; örümcek kızılı tüylü ellerine, hiç de yakışmıyor; oysa söyledikleri, nazik, dikkatli, hâttâ duygusal:

"— ... Pommery bulmak, kolay olmadı ama, doğrusu değerdi: düşündüm ki, başarılı Fransız kadın gazeteciye, başarılı Fransız kadın patronun şampanyası en uygunudur; neyse ki, Yüzbaşı Seferis'in tanıdığı bir miralayda..."
Marie-Laure Oiselet, zihninden, hızlı bir 'durum değerlendirmesi' yapıyor: 'O, Fransız gazetecisi, Bursa'ya ancak Karagözyanİa, yâni bir Ermeni ile ulaşabilirken; bu Anglosaksonlar, besbelli Andoniadis vasıtasıyla, Yunan İstihbaratı'na doğrudan muhatap olup, ordunun içine geliyorlar.' Köpük köpük, şampanyayı dağıtırken, abartılmış bir teşekkür gösterisini, ihmal etmedi ama; içi sıra geliştirdiği düşünce zinciri, çok farklı:
"... Andoniadis'i yanlış değerlendirdiğim, kesin; yoksa, alnındaki o atsineği et beninden tiksindiğim için mi? Bundan mutlaka vazgeçmeliyim: görüntüdeki kusur, bazan hayattaki başarıları gizleyebilir!"
Kaytancızâde Hacı Şerâfettin Bey'in, doğrusu keyfine payân yoktu; aynı gece, sofrasında bir Fransız, bir İngiliz, bir Amerikalı gazeteci ne demek? Allahıh bir lütfü! Yunan zabitinin olayın içinde olması, onun İşgal Kumandanlığı'ndaki itibârını, ne mertebe artıracak kim bilir? Yanı başına oturmuş olan 'Müsü' Karagözyan, 'ecnebi' sohbetindeki karşılıklı takılmaları, üstü örtülü şakaları kendisine çevirdikçe, göbeğini hoplata hoplata gülüyor; arada bir, öteki masaya seğirterek, Şeh-bâl'e, çalacağı parçalara ilişkin 'talimat' veriyor:
"— ... Dede Efendi'nin sırası mı, Şehbâl? Refik Tal'at Bey'den mi olur, Tamburi Cemil Bey'den mi olur, bir şeyler tıngırdat!"
133?48?4

Nasıl olduysa, bir ara, onun etrafında Edd'Jay, Vassili Andoniadis, Karagözyan, sohbeti koyulttular; Jimmy Fowler hanidir bekliyordu, fırsatı kaçırır mı; bahçedeki taflanların arasında, dolaşmayı öneriyor: söyleyecekleri varmış da! Hava durgun, yaprak kımıldamıyor; dallarda, renk renk Japon fenerleri, sanki görülmemiş ateş meyveleri! Saat kaç acaba? Nemli bir serinlik çıktı. Dağın yukarı yamaçlarından aşağıya, korkunç köpek havlamaları akıyor. 'Harem Masasinda, Şehbâl'in kanunu, 'Şark hassasiyetinin, bir Garplının asla anlayamayacağı; o esrarengiz, âdeta yaradılışın sırlarıyla yüklü, nağmelerini dağıtıyor. Marie-Laure, elindeki şampanya kadehinden, küçük yudumlar alarak hem yürüyor, hem Jimmy Fowler'i dinliyordu. O, iri at dişlerinin arasında piposu, yaşadığı 'fevkalâdeliğin' asla farkında değildi; maksadı, onun duymadığını sandığı, Anadolu'daki son gelişmeleri, duyurmak imiş, öyle diyor; oysa bir süredir, Marie-Laure'a yakınlaşmak arzusunda olduğu, çok açık.
Marie-Laure, kaşlarını hayretle kaldırıp, sordu:
"— ... fevkalâde bir şeyler mi oldu, Jimmy?"
Jimmy, gülüyor, cevâbı hazır: "— ... fevkalâde sayılmasa bile, alelade sayılamaz, darling! Haberin olmuş muydu, sizinkiler Adana'da bir Ermeniyi astı, hem de bir Türk öldürdüğü için! İddia doğruysa, birisini daha asa-caklarmış!"
Marie-Laure, olayı işitmemişti; alkolün bilincini saran ağından sıyrılmayı deneyecektir:

|— ... siz ne diyorsunuz, Jimmy? Bu 'sahici' bir 'haber!'"
"— ... Adana'dan haber çok: sokağa çıkma yasağı, idare-i örfiyye, iki halk arasında müsademe, vs... Ermenilerle Türkler birbirini kırıyor; ahâli, dağlara kaçmaya başlamış; büyük göç diyorlar!.
"... ne garip! Rene, bunları duymamış olabilir mi? Onu niye Bursa'ya gönderdi; aslında Adana'ya gitmesi icap etmiyor muymuş? Daha da garibi, en uzak, en lakayt olması icap eden Amerikalının; olup biteni bu kadar hızlı kavrayıp, takip edebilmesi: Washington'in 'Mandat' hesapları içinde olduğu, doğru demek!.."
Taflanların arasından, birden, 'Harem Masasinın arkasına çıkmışlardı; kadınların çoğu, yatmaya gitmiş, koltukları boş; 'Madam' Şerâfettin, kalın elleri, dolgun göğüsleriyle, yanındakinin üzerine eğilmiş, dolu dolu, bir şeyler anlatıyor; az ötede, zarif parmaklan, çalgısının tellerini âdeta okşayan Şehbâl, çağla yeşili bağdem gözlerini ona dikmiş, dik dik, bakmaktadır: hayret, şimdiye kadar nasıl da fark etmemiş, bu kızın başı açık!
"... örtülü olması usûlden değil mıdır?.."
Şehbâl onun dikkatini dağıtmış iken, Jimmy Fowler, piposunun dumanları arasında, farklı ama önceki kadar önemli, başka bir habere atlamıştı; Marie-Laure, şampanyanın, gözlerine perde gibi inen tülünü, âdeta elleriyle aralayarak, dikkatini ona yoğunlaştırdı:
335
"— ... nasıl, nasıl?" diye sordu, "— ... altmış kişi mi dediniz? Yâni hepsini mi katletmiş?.."
"— ... evet, hepsini! İddia bu! Adam Kemalist çeteba-şı, ne diyorlar ona, 'Zeibek' mi? Adamını vurdular diye şehri basıp, altmış kişiyi rehin alıyor; ertesi gün de, katliam..." /
"— ... oh, mon dieu! Nerede olmuş bu? Adamın adı ne?"
Jimmy Fowler, piposunu sağ eline alıp, kollarını çaresizlikle iki yanına açtı; gülerek dedi ki:
"— ... lanet olası Türk adları! Ne telâffuz edebiliyorum, ne aklımda tutabiliyorum. Belki Edd'Jay bilir..."
"... ben ne yaptım böyle? 14 Temmuz bahanesiyle, keyfe dalıp, görevimi mi unuttum? Kaytancızâde Konağı, Harem rehaveti, Hamam sefası derken; Fransa'ya ait haberleri 'atlıyorum': kafamda, o yoğun sis, şampanyayı fazla kaçırdım galiba; bir sigara yaksay-dıml.. fakat tabakam, masada; en iyisi oraya dönmek, hem Edd'Jay'den, Jimmy'nin aklında tutamadığı, yer ve kişi adlarını da öğrenirim...
"
Edd'Jay, gerçekten yeri de, adları da biliyordu; kırmızı kirpiklerini, kırpıştırarak söyledi:
"— ... vak'a Denizli'de olmuş, Akdeniz'e yakın bir sancak merkezi; faili, Demirci Efe diye, Ankara'nın çok güvendiği biri; Kemal bundan hoşlanmayacak, sanırım adamları birbirine düşüyor..."
336

... misafirler, gece yarısına doğru gidiyorlar; kapıda, İşgal Karargâhı'nın arabası; Kaytancızâde 'Hacı' Şerâfettin Efendi'yle birlikte; Marie-Laure Oiselet ve 'Müsü' Karagözyan da, onları kapıya kadar uğurladı; o, geceyi konakta, Selâmlığın misafir odasında geçireceği için, kendisini handiyse ev sahibi addediyordu. Onun böyle, kendisini alaya almasına bir ağızdan gülerek, salona dönmüşlerdi ki; Harem'e çıkan merdivenin başında, Şehbâl'le karşılaşıyorlar: kılıfında kanunu, 'ahretliğin' kolları arasında, o trabzanın yanı başında duruyor: hep öyle uzak, hep öyle sessiz, az bulunur bir zambak zarafetinde! Marie-Laure, bütün yüzüyle genç kadına gülümseyip, nedense ona teşekkür etmek istedi; çaldığı o ruhu tutuşturan parçalarla, gecelerini aydınlatmıştı. 'Müsü' Karagözyan, söylediklerini galiba biraz da abartarak, Şeh-bâl'e aktarıyor; cevap bıçak gibi keskin, sert ve merhametsiz:
"— ... Matmazel beni bağışlasın, teşekkürlerini kabul edemem!"
Marie-Laure, önce bunu şaka zannetti; biraz şaşkın, gülerek sordu:
"— ... iyi ama, neden?"
Şehbâl'in cevabı, önceki cevabından, çok daha dik, sert ve acımasızdı:
"— ... çünkü biz düşmanız!"
337

(
Babıâli'nin Sulh Konferansı Murahhası Rıza Tevfik Bey'in, Dersaadet'te münteşir Alemdar gazetesindeki mühim makalesi.
"AVRUPA, ANADOLU'YU BU ZARARLI HAŞERATTAN TEMİZLEYECEKTİR!.."
İstanbul: - (Sûret-i mahsusada Türkiye'de bulunan, Marie-Laure Oiselet bildiriyor) Osmanlı Hükümeti'nin Sulh Konferan-sindaki murahhası, şair ve edip Rıza Tevfik Bey, Alemdar gazetesinin 11 Eylül 1920 tarihli nüshasında, Anadolu'daki 'Kemalist Ayaklanmayı' Avrupalıların 'temizlemesi gerektiğini' ileri sürmüştür.
Osmanlı payitahtında ciddi akisler uyandıran, bu makelesinde, mumaileyh sözlerine şöyle devam etmektedir:
"... Avrupalılara sesleniyorum. Bu Anadolu haydutları arasında kaç tane Türk gösterilebilir: Yüzde doksan dokuz buçuğu Türk, hiç değilse Anadolulu değildir. Bütün Anadolu Türkü Kuva-yı Milliye'ye lanet etmektedir. Mustafa Kemal tarihe siyasi deliler arasında nam bırakacaktır..."
"... Anadolu mukavemeti bir blöften ibarettir. Hükümetimiz mağdem ki bunlarla başa çıkamıyor; Avrupa, Anadolu'yu bu za-
338
rarlı haşerattan temizleyecektir. Bunu Müslüman ve menfaatlar.na muvafık bir hüküm addetmekteyiz!.."
"... meclis'te kıyamet kopuyor!..

Mustafa Kemal Paşa, kendine bile itiraf edemediği, gizli bir bekleyiş içinde olduğunu, o dağdağalı günlerde fark etmişti:
"— ... a be, ne iştir bu? Fikriye'yi beklerim ben!.."
Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgali, Meclis'i ayağa kaldırıyor: maneviyat bozuk, meb'usların kafasında, hep aynı soru: "— ... mes'ûlü kimdir?" Birisi inerken, kürsüye öbürü çıkıyor: çatılmış kaşlar, sıkılmış yumruklar; gözbebeklerinde, öfke şimşekleri; adım adım belirginleşen bir 'muhalefet', açıkça olmasa da, onu ithama çalışmaktadır. Hükümet 'tarafının' meb'usları, 'zaafı' Bursa şehrinin 'ahvâl-i husûsiye'sinde aramaya, mütemayil görünüyorlar:
"— ... şehrin eşrâf-ı kiramı, Hânedan'a ziyadesiyle merbuttur, mıntıka isyan mıntıkası; ayrıyeten Kuva-yı Milliye, zayıf! Paraskevopulos'un yirmi bin neferine karşı, iki bin beş yüz kişiyle..."
Gece böcekleri, yıldız alacasının kuytularında, İstas-yon'a doğru, yayılarak çıtırdıyor; duyanın yüreğine daüssıla çöktüren, dokunaklı tren düdükleri: bir daha, bir daha, bir daha! Uzun ve karanlık 'sevkıyat kataru';
340
Kuva-yı Seyyâre'nin 'bakiyesini', Garp Cephesi'ne götürecek: Yozgat'tan dönüyorlar. Bugün yarın, Ethem Bey de bekleniyor.
Meclis'te 'mesâi' bitmiş; meb'uslar dağılmıştır; siyah, boz, kahverengi kalpaklarının altında; meyyûs, müte-heyyiç ya da mütehevvir, tartışa tartışa, Taşhan'daki 'bekâr odaları'na gidiyorlar; iddia o ki, 'Müskirat Memnûiyeti'ne rağmen, gizlice içiyorlarmış! Mustafa Kemal, etrafında yakınları, -Yunus Nâdi, Doktor Adnan, Hakkı Behiç ve İsmet Beyler-, salonda bir köşeye çekilmiş; daha bir vakit, ertesi günkü celsede takip edilecek, 'hatt-ı hareketi' araştırıyorlar. 'Reis Paşa' gergin, yaktığı kaçıncı sigara, içtiği kaçıncı kahvedir; zihninde çağrışımlar, uzak ve meçhul, dağ ateşleri gibi yanıp sönüyor. Sanki Harbiye-i Şahane günleri mi? Cuma akşamüstü-dür, Boğaz'dan izin dönüşü; o ve Ali Fuat, âdet üzere Tepebaşı gazinolarından birinde, -ağleb-i ihtimal, Kris-tal'de- birer duble Alman birası içip, biraz müzik dinleyecekler: ağaç dallarında, renkli ampul dizileri; servis yapan, beyaz ceketli garsonlar; sulanmış toprak ve biçilmiş çim kokusu; masada, köpük köpük, iki duble bira; sahnedeki Macar orkestrasından, Çardaş Fürstin'in, insanı iyimser fakat küçük bir ferahlığa uçuran, nağmeleri!
"... Trablusgarp dönüşü, Balkan Hezimeti'nin, hacâlet ve mahcubiyeti altında, bir payitaht bulmuştuk! Sirkeci Garı'nın etrafında, sefil perişan, 'harp muhacirleri'! Tophane'de, 'ric'at'te kıt'alarını kaybetmiş, aç bi-ilaç neferler! Adeta 'Kıyamet Günü' manzarasıdır. Biz ki he-
341

nüz, Deme Cehennemi'nde yaşadığımız 'serencam'ın, taht-ı tesirinden çıkamadık; Edirne'nin istirdadı için yapılacak muharebeye, intibak edebilecek miyiz?.."
"... ne çok hastalanmıştım? iskenderiye'de, attan inerken, ayağım burkuldu; yatırıp beklettiler. Ancak, Teşrinisani 'nin ortalarında trenle Ebülhaccac'a varabildik: ben, Nuri, Fuat, vs... Bilâhare çöl, altımızda, ince bilekli Arap atları; eşyalar, Hecin develerine yüklü; içimiz dışımız, ince, âdeta elenmiş kum zerreleri; hem ilerliyor, hem kum yiyip, kum içiyoruz; molalar, kuyu-başlarında, yıldız bolluğundan çıldırmış, lâcivert gökyüzünü, çadır diye üstümüze çekerek! Bingazi'ye bir haftada ulaşabildik, ilk müsademede yaralandım, hem de göz nahiyesinden: kumandayı almam gecikti! Doktor İbrahim Tâli, seyyar sahra hastahanesine yatmamda ısrarlıdır; bakılması şart-ı evvel imiş, kör olurmu-şum!..
"... sahra geceleri, yıldızlar bastırmıştır, insanı boğar; hava, birden soğur; aslolan, o vahim ıssızlığın, yılan ıslığıdır ya; zaman zaman, develerin patiska yırtılır gibi bağırışı yükseliyor: -çakalları mı hissettiler? Sabaha kadar, bir sağına dön, bir soluna: uyuyabilirsen uyu! Gözlerim yanıyor, sanki kum zerreleri, ince ince, içine batmaktadır. Kulağımda çocukluğumdan, validenin seslenişi, sesi henüz genç: "— ... Mustafa'm benim, çakırım!"; o 'çakır' gözleri de, kaybedersek!.."
"... Zihnimi hanidir, bir başka mesele kurcalıyor: İtalya'nın, Trablusgarp'a tecâvüzü, bir ilân-ı harp sebebi değil midir? Babıâli, harp ilân etmedi! Neden? Ondan geçtik, bu toprakları müdafaaya gelmemize, mâni ihdas
342
ettiler: neden? Niçin, gazeteci Mustafa Şerif hüviyetiyle, gelmek mecburiyetinde kalayım? Yoksa, İttihatçılar, Trablus'u fedâ mı ediyor? Selanik'de, İtalyan Mason Locaları'ndan gördükleri muavenetin, bedelini böyle mi ödemekteyiz?.."
"... İstanbul'da 'Balkan Hezimeti', ağır ve karanlık bir koku sanki, her köşede kendini hissettiriyor: haberler kötü, Selanik düşmüş; gazetede bir resim, Beyaz Kule'de Yunan bayrakları!.. Hanidir, ses soluk çıkmadı: Valide ne hâldedir, Makbule neyapar? Bilse bilse, 'övey' amca Memduh Bey bilecektir, Akbıyık'da otururlar, zevcesi Vasfıye Hanım; oğlu Alı Enver, kızları Fikriye ve Jülide!.."
Fikriye ne vakit aklına gelse, hafızasında hep aynı resim: o yarı küskün, yarı anlaşılmamış mûnisliğiyle, piyanosuna eğilmiş; Chopın'den bir nocturne çalıyor; tuşlara âdeta dokunmuyor hissini veren, hafif ve uzun parmakları; ağır kirpiklerin gölgelediği; yeşil gözlerinin, biraz süzgün, biraz-mahzun bakışı! Tuhaftır ama, insana Osmanlı kızından ziyâde, Avrupalı kızları hatırlatır:
.. bunlar, Lartssalıdırlar, biraz daha Frenk! Deme'den döndüğünde, on beşinde ya var, ya yoktu, daha o zaman bile, genç kız: Hariciye Nâzın Tevfik Paşa'nın haremi 'Madam 'dan, dersler almış; hem Fransızca öğreniyor, hem piyano! Bu defa, -yine yıllar sonra- Samsun'a hareketim arifesinde, karşılaşınca tanıyamadım: dal gibi ince bir genç kız; çarşaf yerine omzunda pelerini, peçe yerine gözlerini örten seyrek bir tül; eflâtuna çalar, sarmaşık moru, 'Avrupa'giyinmiş!.."
343
Kendini topladı; sağına soluna bakmıyor; zihninden aynı düşünce, (yoksa, bir özlem mi?) yıldırım hızıyla geçmesin mi?
"— ... a be, nedir bu? Fıkriye'yi beklerim ben!"
Sabah, cam gibi parlak ve aydınlık, Temmuz sabahı: her tarafta, ışık bolluğu; sanki ayna yansımaları yanıp sönüyor. Çubuk Çayı'nın, bozbulanık türküsünü dağıtan, sabah kuşlarının akasyalardaki şenliği; ardı ardına, cıvıltı yumaklan, sarılıp çözülüyorlar. Reis Paşa, geç yatmış, erken kalkmıştı; 'ahvâl-i umûmiye', gönül raha-tıyla uyumasına, imkân mı bırakıyor?
Dün akşam, 'İcra Hey'eti sıfatıyla' sabah Erkân-ı Har-biye'de, bir kere daha, Meclis'de ne yapacaklarını 'tezekkürü' kararlaştırmışlardı; o tarafa yöneldi: açık pencerelerden, serçelerin çılgınlığını yırtarak; tâlime çıkmış Muhafız Bölüğü'nün, 'muttarit' ayak seslerini; kumandanın, kırbaç gibi saklayan, emirlerini işitiyor. Daha koridora girer girmez, Halide Edip Hanım'ın, zaman zaman kullandığı, 'amerikan tütününün kokusunu tanıdı; Yardım Hey'eti'nden dostları yok mu, şu iki rahibe, Mrs. Allan ve Miss. Billings, onlar hediye ediyorlarmış; âdeta şekerli bir 'rayiha'!..
Yazıhanenin kapısından, 'Reis Paşa' görülür görülmez, toparlandılar; Cami Bey, iki eliyle önüne açtığı dosyadan, Halide Edip'e bir evrak metni göstermekteydi,

doğruldu; geride, tek parmakla daktilosunu tıkırdatan, Afganlı Mülâzım Abdürrahman, ayağa kalkıp,
344
mıh gibi yere çakılıyor. Halide Hanım'ın büyülü siyah kirpikleri, bu sabah nedense, meraklı ve kaygılı bakan gözlerini örtmüştü; Reis Paşa'ya gülümsedi. Lâkin tebessümü, bakışlarına uymuyor; eğreti: başka bir hâlet-i rû-hiyeden, ödünç alınmışa benzer.
"— ... bonjour, Paşa hazretleri! Bir çay içer miydiniz?"
"— ... bonjour, Hanımefendi! Teşekkür ederim, vaktimiz nâmüsâit: toplanacağız!"
Göz ucuyla, dosyayı gösterip sordu: "— ... hayrola Cami Bey, ehemmiyet-i hâiz bir keyfiyet midir?"
Cami Bey, biraz da mahzun, cevap veriyor: "— ... iç-timâda arz edecektim, Paşam! Şehirdeki Bolşevik tahrikatına mütedair evrak! Hanımefendi'ye dün derdest ettiğimiz beyannameleri gösteriyordum..."
Mustafa Kemal sigarasını kül tablasına bastırmıştı; kaşlarını kaldırarak, sordu:
"— ... yoksa nedir, Mana-tof rahat mı durmaz?"
"— ... arz etmiştim Paşam: Ankara ile Eskişehir arasında mekik dokumakta idi; meğer hafî bir fırka teşekkülü peşinde imişler..."
'Reis Paşa' ciddileşti, sözünü kesiyor: "— ... ooo, mevzu ciddileşti, Hanımefendi'nin yanında, sabah sabah, olmaz! Bilâhare konuşuruz."
Gülümseyerek, Halide Edip'e döndü: "— ... Rusların adamı! Bu Manatof'a her türlü suhulet gösterildi; tahsisat-ı mestûre'den maaş bile bağlanmıştı, lâkın..."
Sözünü askıda bıraktı, tebessümünü genişletip, sözünü değiştiriyor: "— ... binicilikte, terakkinizi iftiharla takip etmekteyim, Hanımefendi!. Cami Bey, hocalıkta her türlü methe lâyıktır..."
Müsaade alarak, çıktılar; arkalarından Halide Edip,
345
sigarasının dumanları arasında; bir zaman, kaygılı ve meraklı gözleriyle, boşluğa daldı; sonra sigarasını bastırıp, önündeki yabancı gazete tomarından, Manchester Guardian'z uzanıyor: Anadolu Ajansina, haber derlemesi lâzım!.
... 'Reis Paşa', yanında Cami Bey'le, Riyaset Maka-^jninın kapısı önünde, çıkmakta olan Hulusi Bey'e rastladı; gece gelen şifreleri getirmiş, dönüyormuş; Cami Bey, içeriye, İsmet Bey'le, Fevzi Paşa'nın yanına giderken, onunla ayaküstü konuşuyorlar:
"— ... hayrola, Hulusi? Var mıdır, mühim bir havadis?"
Hulusi Bey, 'esas vaziyeti'ni bozmadan, cevap verdi:
"— ... evet, Paşam: İngiliz ve Yunan Kuvvetleri, İz-nik'e girmiş! Kuva-yı Seyyare Kumandanı Ethem Bey, Ankara'ya geliyor. Frasızların, Cerablus'la Birecik'i tahliyeleri kat'ileşti!.."
"— ... peki! Ben buradan Meclis'e intikâl edeceğim, kayda değer haber gelirse, bildiresin!.."
Hulusi Bey, topuklarını birbirine çarpıyor:
"-— ... Başüstüne Paşam!"
Makam odasında, ellerinde çay istikânları, İsmet Bey ile Fevzi Paşa, ayaktaydılar; camlar açıktı, içeriye güneş yağıyor; kuşların sevinçli cıvıltı yumağı, insanın aklına gerçeklere hiç uymayan, tatil günlerini getiriyordu: Kanlıca Koyu'nda, akşamüstü, sandal sefalarını; Kü-çüksu'da Hıdrellez 'teferrüçünü', filân! Oysa Cami Bey, dosyasını açmış, bu defa evrakı, onlara göstermektedir. Reis Paşa, yaklaşırken sordu:
"— ... ne halt ediyor, bu Manatof?"
Cami Bey, sözünü bıraktığı yerden sürdürüyor:
"— ... yalnız değil, Paşam! Bunlar bir teşkilât, Rus-ya'dakilerle irtibatlarından şüphe etmekteyiz! Arif
346
Oruç'dan başka Muallim Mustafa Nuri Bey, Şeyh Kut-bettin ve Ziynetullah Nûşirevân da, aralarında bulunuyor; bir de Baytar Binbaşı Hacıoğlu Salih Bey..."
İsmet Bey, çayını yudumladı: "— ... manidar olan, bence, beyanname ve nizâmnâmelerini, Bursa'nm kaybedildiği gün, halka dağıtmaları!.."
Mustafa Kemal Paşa, kısa bir an, 3. Kafkas Fırkası Kumandanı Miralay Rüştü Bey'den aldığı şifreyi düşündü; Azerbaycan'dan, Mustafa Suphi Bey'in, onunla teş-rik-i mesâi etmek konusunda, yazdığı mektubu, manidar gülümsedi:

"— ... yalnız o kadar mı? Ethem Bey de, 'muzaffer kumandan' olarak, aynı gün Ankara'yı teşrif edecek!"
Hepsi, birbirinin gözlerini aradılar; sonra bu dosyayı, 'ariz ve âmik' görüşmek üzere, erteleyip; gündemdeki konuya geçtiler, Meclis'deki müzâkere konusuna!. Serçeler, o kadar şen şakrak, o kadar yakınlar ki, sakin kafayla konuşabilmek 'gayr-ı mümkün', emirbere söyleyip, pencereler kapatıldı. Mustafa Kemal, yeni bir sigara yakarken, hepsinin yüzüne teker teker bakarak; için için, hepsinin bildiği, nedense hiçbirisinin açıklamadığı konuya, doğrudan girecekti:
"— ... malûm-u âliniz, Bursa'nın kaybı, herkesin bağrım hûn ettiyse de; Meclis'deki muhalefet, meseleyi hükümeti, fakat bilhassa beni yıpratmak için, istimali düşünecektir; Cami ve İsmet Beyleri, hedef ittihaz edebilirler; tahminim o ki, Bekir Sami şedit bir şekilde, itham olunacaktır; zinhar iltibasa düşmeyiniz, hedef-i asli benim!.."
Meclis'de, müzâkereler sırasında, dediklerinin hepsi gerçekleşti: önce Trabzon Meb'usu Hamdi Bey ve otuz arkadaşının imzaladığı lâyiha, müzâkere ediliyor:
347
"... Devlet-ı Alıyye'nin ilk payitahtı olan Bursa'nın alçak Yunanlılar tarafından işgal ve hu işgali müteakip, oradaki din ve vatan kardeşlerimizin uğradıkları denâ-etin, kahır ve elemine iştirak eylediğimizin, bir tezahürü olmak üzere; celsenin yirmi dakika tatil ile, Riyaset Kürsüsü'nün, kara bir örtü ile örtülmesini teklif ederiz."
Lâyiha kabul edildi; teklif, yerine getiriliyor; arkasından, Burdur Meb'usu ismail Suphi Bey, kürsüdedir; hava sıcak, kapılardan içeriye, sırmalı sarı bir temmuz aydınlığı sızmış; meb'uslar asabi, kimisinin kravatı çözük, kimisi elindeki gazeteyle yelpazeleniyor; nefeslerini tutmuş, hatibi dinliyorlar; söyledikleri, hemen hepsinin düşündüğü:
"— ¦ ¦ • Avrupa, asla ve kat'a Türkü affetmemiştir; mak-sad-ı aslisi, her fırsatta onu tahribe çalışmaktır: işte Girit, işte Makedonya, işte Trablusgarp, işte Bosna/Hersek! Bu faciaların birbirini takibi kifayet etmezmiş gibi, geçen sene kâbe-i din-î mübin addettiğimiz İstanbul; bugün ise, kâbe-i millî addettiğimiz Bursa işgal edilmiştir. Bunları unutmadık, unutmayacağız! Bunlara karşı, Bolşevik veya şeytan yahut Çinli olmak iktiza ediyorsa, onu olacağız ve hayatımızı idâme ettireceğiz... çünkü İngiliz, Türkü en büyük düşman biliyor; Türkü ortadan kaldırırsa, Âlem-i İslâm'ı, daha birkaç asır imtidâdınca, taht-ı esaretinde tutabileceğini zannediyor..."
Dahiliye Vekili Cami Bey'in, Erkân-ı Harbiye Reisi İsmet Bey'in, tedirginlikleri, yüzlerinden okunuyor; Mü-dafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa, daha sakin: üçü de, Bursa'nın kaybedilmiş olmasından 'mes'ul tutulacakla-
348
nnı' biliyorlar. 'Reis Paşa' dikkatlerini çekmedi mi? Müzâkere sırasında, önüne sonradan gelen şifreleri açmış, onlarla meşgul görünüyor: Adana'da Fransızlar, asayişi sağlayabilmişler; dört gündür şehirden dağlara göçen ahâli, evlerine dönmeye başlamış; bu, iyi! Seyhan Nehri sahilinde, kaç gündür, bir müsademe silsilesi devam ediyordu: yedi şehit, altı mecruh; buna mukabil, ganimet fena değil: yirmi bir sandık mühimmat, dört mitralyöz!
Müzâkere uzadıkça, gerilim arttı; Reis Paşa, Meclis salonuna girdikleri sırada, acı bir istihzayla onlara ne demişti: "— ... hiç unutmayınız beyler, ilâhlar kurban istiyor!" Daha ilk söz alan, Mustafa Lütfi Bey (Siverek), söze hayli dokunaklı başlamıştı:
"— ... efendiler, rica ederim mendillerinizi ceplerinize koyunuz, ağlamayınız! Ağlamak kadına yakışır; siz erkeksiniz, arslanlar gibi kükreyiniz! Halbuki ne görüyorum, irtibât-ı diniye gevşemiştir, muhabbet-i vatan zayıf düşmüştür, meb'ûsân-ı kiram Meclıs'e uğramaz oldu; burada Bursa faciası konuşulurken, Ankara'da yaprak kımıldamıyor; halbuki çare ve tedbir düşünmek zamanıdır: düşman bugün Bursa'ya gelmiş, yarın Ankara'ya gelir..."
Asıl Refik Bey'in (Konya), 'gizli celse' teklifi reddedilince, hava gerginleşti; çünkü ona göre "... cephelerde icap eden muhkem müdafaa hatları tesis edilememiş; te-dâbir-i zaruriye ittihaz olunamamıştı; binaenaleyh, va-zife-i aslisi bu olan Müdafaa-i Milliye Vekili, Dahiliye Vekili ve Erkân-ı Harbiye Riyaseti, bu sebebe mebni olarak, mes'ûl tutulmak iktiza etmez mi"ydi?
349

Meclis, kürsüye Afyonkarahisar Meb'usu Mehmet Şükrü Bey çıkınca, daha da gerginleşiyor; o asabi, sert bir adam; keskin el ve kol hareketleriyle, hemen herkesi suçladı:
"— ... takririmizin manası ve mefhumu... Bursa ve Alaşehir'in düşmesine sebeb olan, Bursa Kumandanı Bekir Sami ve Bursa Valisi Hacim Muhiddin Beylerle, Alaşehir Kumandanı Âşir Bey'in... ne için Divan-ı Harp'e sevk ve tevdi edilmediklerinin... aynı zamanda Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyasetinden ve Dahiliye Vekâleti'nden sorulmasıdır..."
Riyaset kürsüsünde 'Reis Paşa' vakur, ciddi ve sabırlı; salonda kopan alkış fırtınasını, uçuşan 'aferin, bravo' seslerini, seyrediyordu; ortalık biraz yatışınca, Hamdullah Suphi Bey'e söz verdi; onun talâkat ve belâgati ünlüdür, heyecanı taşıracağı, muhakkak gibi bir şey.
"— ... Bursa felâketi dolayısıyla uğramış olduğumuz müthiş ziyan, cihan nazarında Anadolu'daki müdafaanın, bir göz korkuluğundan başka bir şey olmadığı zehabını uyandırmıştır. Yunan ordusu, Akhisar'dan Marmara sahillerine kadar, bütün şehirleri ve köyleri, yıldırım sür'atiyle istilâ eylemiştir: Bursa'yı harpsiz ve mukâbelesiz düşmana teslim edenler, bunun mes'ulü olmayacak mıdır?.."
Meb'uslar, âdeta galeyana geliyor; alkışların arasından, tehditkâr bir uğultu, bir hortum gibi döne döne, tavana yükselmektedir; kürsüye doğru kaldırılmış, yumruklar göze çarpıyor. Sükûnet ancak, Reis Paşa konuşmaya başladıktan sonra, o da yavaş yavaş, avdet edecektir:
"— ... efendiler! Vaziyeti muhakeme ederken ve tedbir düşünürken... acı da olsa... hakikati görmekten bir an
350
fariğ olmamak lâzımdır... Kendimizi ve birbirimizi aldatmak için lüzum ve mecburiyet yoktur... Hey'et-i Vekile, bu tarihteki şeraite göre, seferberlik yapabilmeyi... acaba düşünebilir miydi?.... Memleketin baştan başa Hali-fe'nin Fetvası hükmünde olduğu sırada... milleti askere davet etmek, caiz ve mümkün görülebilir miydi?.."
Bazı meb'usların çehresinde, mahcup tebessümler belirdi; bazıları, mendiliyle terini kuruluyor; birbiriçi arayan, ikna olmuş bakışlar; 'Reis Paşa', ağır ve sakin, devam etmektedir:
"— ... efendiler, bizim vazifemiz bazılarınızın teessür ve heyecanına iştirak ederek... umûmun kuvve-i mâneviyesini kırmak değildir... bilâkis onlara metanet ve sebat ve ümit verecek tarzda hareket etmektir... Artık buna mâni kalmamıştır: Hey'et-i İcraıye, bir kısım tevellütlüleri silah altına celp edebilecektir..."
Mustafa Kemal'in konuşması, 'yaşa, varol' sesleriyle karışık, bir alkış fırtınasına sebep olacaktır. Hükümet'e karşı tepki, 'Reis Paşa'nın 'izahatından' sonra biraz yumuşadı; öfke geçmiş, heyecan epeyce yatışmıştı; arkasından, Manisa meb'usları Mustafa Necati ve Mah-mud Celal Beyler, onun söylediklerini pekiştirdiler; onları, 'sahib-i salâhiyet ve sahib-i mes'uliyet' Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Miralay İsmet Bey, takip ediyor; o, '... vazifelerini yerine getirmediklerine dair de-lail-i müsbite olmadığını' belirterek; hem kendisini, hem de 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'i savundu. Neye yarar? Meclis'de 'Bursa'nın İşgali' fırtınasından, 'İlâhlar' istediklerini değilse bile, iki 'kurban' alacaklardı: 56. Fırka Kumandanı Miralay Bekir Sami Bey, 'tekaüde sevk edildi'; daha önemlisi, Dahiliye Vekili Cami Bey, beklenmedik bir şekilde istifa etti.
351
Mustafa Kemal Paşa, o an, Halide Edip Hanım'ın yazıhanesine girince hissedip de, bir türlü mana veremediği burukluğun, 'mana-yı hakikisini' anlıyor: Halide Edip'in, uzun kirpiklerinin arkasına sakladığı 'teessür'; Cami Bey'in İisan-ı hâli'yle çevresine yaydığı yabancılaşma; aslında, bu istifanın işâretleriymiş; muhtemelen, aralarında onu konuşuyorlardı. Öteki 'kurban', Bekir Samı Bey, kurşunla vurulmuşa dönmüştü: 'tekâ-düe sevk edilmek' ha! O ki daha ilk gününden beri, köy köy, kasaba kasaba gezerek; Garbî Anadolu'daki mu-kâvemet-i millîyi, âdeta elleriyle örgütlemişti; böyle 'haysiyetşiken bir muameleye nasıl lâyık görülmüştü?
'Reis Paşa', Miralay Bekir Sami Bey'i 'sûret-i mah-sûsa'da kabul ederek, onunla 'hasbıhâl etti'; baş başa dertleşip, kahve ve sigara içtiler; Bekir Sami Bey, 'teessüründen' boğulacak hâldeydi; Kafkaslar'da, 'mahiyeti ne olursa olsun, bir

vazife' talebinde bulunuyor; 'maksadı, mümkün mertebe, bu zeminden uzaklaşıp, teselli bulmak!' Mustafa Kemal, ince dudaklarında o müstehzi tebessüm; silâh arkadaşını teselli edecektir; yeni vazifesini yakında tebellüğ edeceğini, ona bildiriyor; sonra, arasında sigarasını tuttuğu iki parmağını, kendi kalbi hizasına çevirip, diyor ki:
"— ... ne üzülürsün be! Tecâvüz size değil banadır. Hedef, asıl hedef benim! Sabırlı olmak lâzım, her şey düzelecek!.."
352
Meclis'deki Müzâkerât Esnasında, Şedit Münâkaşalar!
Manisa Meb'usu Mahmud Celal Bey, Bursa Eşrafını şiddetle itham etti.
"YUNANLIYI BURSA'YA EŞRAF DAVET ETTİ!.."
Ankara: - (13 Temmuz / Anadolu Ajansı bildiriyor) Türkiye Büyük Millet Meclisi dünkü içtimamda, Bursa'nın işgali mevzuunu müzâkere etmeye devam etmiştir. Kürsüye gelen hatipler arasında bulunan, Manisa Meb'usu Mahmud Celâl Bey, şehrin işgalinden Bursa eşrafını mes'ul tutarak, burjuvazi kısmına mensup Bursalılar kabahatlıdırlar' demiş, bu hususta Bursa ahâlisinin kusur ve günahının olmadığını tebarüz ettirerek; '... birbirimizi suçlandıracak bir mesele yoktur, yeni bir aşk ve imanla vazifeye sarılalım' demiştir.

Manisa Meb'usu Mahmud Celâl Bey, demiştir ki: "... İngilizleri, Yunanlıları, Bursalılar davet etmiştir, deniliyor. Kât'iyyetle yanlıştır, hilâf-ı hakikattir. Keyfiyeti düşünen bir hey'ettir; şunu da izah etmek isterim ki, bu hey'et Fransızların 'Burjuvazi' dedikleri kısımdandır; Gözlerinde mallarının; canlarının; bizim gibi fakir olanlara nazaran, pek büyük kıymeti vardır; onlar, müdafaa imkânı göremedikleri zaman, herhalde mal ve
353
Bursa,,,,, kaba^tl,d,„a' bu "e™ IZT^ ^
354
anadolu bir serencam, abla!"
Neveser, âdeta şeffaf, büsbütün incelmiş parmaklarıyla; Müttefik Donanması'nın bacaları üzerinden, Ada-lar'ı göstererek, kardeşine diyor ki:
"— ... farkında mısın Ahmet, Heybeli'nin ufkunda yıldızlar uçuşuyor; 'yıldız yağmurları eylüldedir' diye, bilmez miydik?"
Ahmet Ziya, piposunun dumanları arkasına saklanmıştı, cevap vermedi: ablasını ne vakit ziyaret etse, o korkunç beyhûdelik hissi, içini kaplıyor; bu zarif, son derece hassas ve zeki kadın; doğru dürüst yaşamadan, dünyaya vedâ mı edecek? Doktor Melek, biraz haince:
"— ... bu şerait altında, kurtulması mucize olur!" demiyor mu: "— ... sağ ciğer kamilen tahrip olmuş, cracbat hanidir kanlı geliyor!"
Ahmet Ziya'nın duyguları, çok daha farklı; hekimlikle filân alâkalı değil: Neveser, Münif Sabri'nin katlinden beri, ölümü âdeta bir 'vuslat' telâkki ediyor: 'Ala-man' Ziya Bey'in, o narin kızı sonunda, böyle...
Akşam çayını, Terakki Apartmanı'nın, terasında içmişlerdi; yaz aylarında, orası bir 'cennet'; taflanlarınn arasında, pergolası; şahane şezlong, fer forgee masa ve iskemleleri; işgal altındaki esir bir şehre değil; başka bir hayata ait: harp öncesi yıllarda, Dersaadet'teki 'alafran-
355
ga muhitlerin' yaşadığı; gün geçtikçe hızla kaybolan, biraz roman biraz tiyatro; fazlasıyla 'Levanten' bir yaşantıya! O kadar güçlü bir eskimişlik izlenimi, uyandırıyor ki onda bu; daha kışın, Münif, ablası, Doktor Melek ve o; Cadde-i Kebir'de sanki gülüşâhenk dolaşmamış; Con-cordia'da, Parisiana'da, (varyete, pandomim, saz ve caz) keyif çatmamışlardır; o hatıralar, eski, çok eski yılların, yanlış mutluluklarından kalma, dumanlı bâzı görüntüler; artık hanidir, vahim tercihleri zorunlu kılan, ağır tereddütler yaşanıyor.
İşin tuhafı ve acısı, Neveser çoktan, bunların dışındadır; o, karanlık bir bulut hâlinde yaklaştığını hissettiği ölümü, gizli bir iştiyakla bekliyor; belki de, Hahcızâde 'Bacaksız' Abdi Bey'in, Mizrahiler'in Yeniköy'deki yalısında saklandığı günlerde, onu çift atlı bir kupa arabasıyla, almaya gelecek; Birlik gazetesi muharrirlerinden, Münif Sabri Bey'i bekler gibi.
Sermuharrir Hüsnü Faik Bey, dün Ahmet Ziya'ya telefon etmişti; yorgun sesinde, belli belirsiz, ümit çakıntı-larıyla, iki mühim haber verdi: Yunus Nadi'den

mektup almış, Birlık'in Ankara'ya naklini, tasvip etmekle kalmıyor, fazladan teşvik ediyormuş! Kısacık susmuş, âdeta gençleşmiş başka bir sesle, meşhur türkünün, ilk mısraını terennüm etmişti: "... yol göründü ey gaziler, yine garip serime!..". İkinci haber, basbayağı, heyecan verici: İti-lâfçılar'a yakın bir menbadan öğrendiğine göre, Sev-res'de imzası 'mukarrer' muahedenin içerdiği şartlar, Hükümet'te ihtilâf mevzuu olmakta imiş. Telefonu kapatırken, Hüsnü Faik, son derece ciddi bir sesle: "— ... kabinenin istifası dahi, mevzubahis!"... demişti. Bunu Ne-veser'e söylese mi?

356

Ahmet Ziya, o akşam üstü, Terakki Apartmanina; Yakacık Sanatoryumu'na dair öğrendiklerini, ablasına anlatmak niyetiyle uğradı; Neveser'in, sonbahardan önce, oraya intikâli konuşuluyor: başta Doktor Melek, hekimler bu konuda ısrarlı; Hahcızâde 'Bacaksız' Abdi Bey, belki Mizrahi Yahsinda işret ve sefahati, onun 'gaybubeti esnasında' daha kolay ve rahat yapabileceğinden, buna hararetle taraftar; '... hakikatte, zevce-i muhteremesini, Harb-i Umûmi'nin o korkunç günlerinde olduğu gibi, Davos'a, Beynelmilel Graudünden Sa-natoryomu'na yatırmayı tercih edermiş ama, şerait el-vermiyormuş ki!..'

Neveser, kardeşinin Yakacık'la ilgili sözlerini, galiba dinlememişti; o susunca, sağ eliyle, ne anlama geldiği hemen anlaşılamayan bir işaret yaptı: '— ... adam sen de mü' demişti, yoksa '— ... haiz-i ehemmiyet değil, bence her şey müsavi!' mi? Arkasından Mercimek Ni-ne'yi çağırıp, sofrayı hazırlamasını söylüyor; öyle ya, saat handiyse 'alafranga' dokuzdur: o çıtır pıtır Rumeli karıncası, Doğan'ın karnını doyurup yatırmış, aşağıda Kâmil Efendi'yle Abdi Bey'i 'kaynatırlar'mış: "— ... nur içinde yatsın, babacıyı 'Köse' İsmayil Bey büle mi yapardı? Beyciğim, rahmetliye iç çekmemiş be!"

Çayı müteakip, Ahmet Ziya'nın gözüne bir ara, sehpanın üstündeki kitap ilişmişti: 'Handan', müellifi Halide Edip; boynunda idam fetvasıyla, Anadolu girdabında dolaşan kadın, hayatı merakı mucip oluyor; önceleri, Amerikan Mandası -taraftarlığı şuyû bulmuştu; sonra Mustafa Kemal Paşa'ya 'intisâb etti'; muhtemelen, Ne-veser'i etkileyen bu tarafı, eğer böyle hasta, 'ruhen, bu kadar mustarip bulunmasa' onun da tercihi, ihtimal aynı olacaktı, çünkü Münip Bey...

357

("... sözlerine itiraz etmiş gibi, Neveser'e dik dik bakıyor: ateş sarısı kirpiklerinin arasından, kılıç çakıntıları: '— ... Mustafa Kemal Paşa'ya itimadım tamdır!'

Neveser, Münif Sabri'nin hayatındaki esrarı, biraz biraz anlıyordu. Sıradan gazeteci olmadığını sezmiş miydi, fazlasını kestırmeliymiş: izmir'in işgalinden beri, Dersaadet'i çalkalandıran olayların arkasında, besbelli o, onun gibilerden 'mürekkep' bu gizli 'teşkilât' var. Biraz da korkarak:

Münif, sen... dedi, sustu.

Münif ayağa kalkmıştı. Söylediklerinin etkisiyle mi ne, olduğundan uzun, 'vakur' ve kudretli görünüyordu. Ona doğru eğildi:

'— ... evet' dedi, '... evet Neveser!'

Sonra gülümseyerek ekliyor:

'— ... ikâzı zait addederim, bunlar fevkalâde mahrem şeyler, hayat memat meselesi! Ketumiyetinizden zerre kadar şüphem olsa, söylemezdim. Lâkin zevceniz beyefendi hususunda dikkatli olmanızı hassaten reca edeceğim: nazar-ı dikkatimizi celbeden temaslar içindedir. ..'

Neveser de kalktı. Ona yaklaşıyor. Selânik'de Ce-nap'vâri aşk şiirleri yazıp ona gönderen, 'İdadi talebesi' bu mu? Kucaklaşıyorlar. Münif Sabri, dudaklarını saçlarında gezdirirken, ateş gibi fısıldıyor:

'— ... harp bitmedi, Neveser, gayr-ı muayyen bir zemine intikâl etti. Vatanı, hasm-ı bî-amanma suhuletle terk etmek, bize yakışmaz! Şerait, ne kadar aleyhimize tecelli ederse etsin, vuruşmak azmindeyiz!. ¦')

Ahmet Ziya, onu daldığı acı hayâlden; sehpanın üstündeki romanı gösterip, mütebessim sorarak çıkartıyor:

358

"— ... Hölderlin'i terk etmiş gibisin, elinden düşmezdi..."

Neveser, o derin gözlerini; Heybeli'nin ufkunda, pırıltılarla sürüp giden, yıldız yağmuruna kaptırmıştı; onda hiç alışık olmadığı, bir 'münevver' edasıyla, cevap verdi:

"— ... ahvâl-i haziranın vahameti, tahassüs-ü sabıkanın letafetine, tekaddüm ediyor: memleket lif lif ayrılırken, tahayyülle avunmak kaabil midir?"
Ahmet Ziya'nın tebessümü genişlemişti:
"— ... ooo, bu başka bir Neveser, hiç tanımadığım!"
Neveser bütün yüzüyle ona döndü; yıldız alacasında, bakışları dağınıktı; acı bir sesle:
"— ... bu" dedi, "— ... Neveser değil: Münif Sabri!"
Önündeki kristal bardaktan, iki yudum su içip ekliyor:
"— ... Mustafa Kemal de olabilir!.."
Ahmet Ziya, rakısından aldığı yudumu, ağzında dinlendiriyordu; o, ablasının içinden çıkamadığı, geçmiş bir zaman parçasının, kahredici heyecanını yaşamıyor; Sadrettin Celâl'in sık sık tekrarladığı gibi, 'boğazına kadar, mütâreke şe'niyetinin batağına batmış'; yâni işgal, yâni Babıâli'nin alçaklığı ve vurdumduymazlığı; yâni, 'hissiyatını' dışarı vermeyen halkın, gizli direnişi! Peki Ankara'yı, ateş çemberi halinde sarmış, isyanlara; Yunan Ordusu'nun, son taarruzda, Bursa dahil birçok şehri ele geçirmesine, ne demeli? İstikbal o kadar parlak görünmüyor. Az önceki Halide Edip çağrışımına, cevap verirmiş gibi, mırıldanmıştı:
"— ... Anadolu bir serencâm, abla! Âdeta gayya kuyusu: attığın, içinde kayboluyor. Mustafa Kemal'in vaziyeti, mûcib-i endişedir..."
359
Neveser ona döndü, kirpiklerinde yıldızların yaldızı solgun, gülümsüyor:
"— ... niye böyle bedbinsin, sen? Bolşeviklerle ittifak hâlinde, nasıl olsa, muvaffakiyet..."
Ablası bilmiyordu, oysa o, biliyor: Anadolu'da, 'hassaten' Eskişehir ve havalisinde, Ankara'ya karşı Bolşevik muhalefet baş göstermişti bile! Olayı, İmâlât-ı Harbiye tesisleri orada olduğu için, bir zamandır, Eskişehir'e nakletmiş olan; 'Şaşkın' Beşir Usta'nın, mektubundan öğrenmişti: iri harflerle, sayfasına ancak üç dört satır sığdırabildiği, kalın bir mektup; anlattıkları, gayet düşündürücü: orada, 'hafî bir Halk İştirakiyyun Fırkası kurulmuş, o da azası; yakında 'Baku'da tesisi muhtemel Komünist Fırkası'yla, teşrik-i mesâi' düşünülüyormuş, zira, fırkanın müessis azası arasında, Bolşevik bir Rusya Türkü mevcut; Yoldaş Manatof! Ahmet Ziya, 'Der-saadet'in gayr-ımüslim ve gayr-ı kaabil-i ıslah muhitinde vakit kaybetmeyip, derakab, Anadolu'ya hareket etmeli'ymiş!
Bir an, gülümsediğini hissetti; 'Şaşkın' Beşir Usta'yı olanca patavatsızlığı, iriliği ve duygusallığıyla; yumruğu havada, Almanca 'şiar' atarken görür gibi olmuştu:
"— ... prolatrier aller Lander, vereinigt euch!"
"-— ... hoch der Weltsozialismus!
'Müşekkel' Bavyera piposu ısınmıştı; içtiği rakı, damarlarında sihirli bir sıvı, genleşip sanki buharlaşıyor; hafızasında, Neveser'in sohbet esnasında tesadüfmüş gibi, andığı o isim; o ismin çağrıştırdığı, türlü hatıralar!.. Melissa, Eczacı Petridis'in kızı; Selanik yıllarının, 'peri-i ilhamı': hareli nefti gözleri, düzgün çekme burnu, omzuna dökülen zeytin siyahı saçlarıyla, faytondan he-
360
nüz inmiş, ona doğru geliyor; dudaklarında o fettan gülüşü, o gülüşe 'izahı gayr-ı mümkün manalar' katan, üstdudağındaki usturuplu ben.
"— ... hakikat şu ki ablam, Melek'le izdivacımı asla tecviz etmedi; izdivacı külliyen yanlış, beni bedbaht addediyor; aksi hâlde niye Melissa'yı hatırlasın; bana da hatırlatsın?.."
Deminden beri, terasın aydınlık köşesinde, sofrayı düzenleyen Mercimek Nine, her zamanki sevimli teklifsız-liğiyle seslenecektir:
"— ... yemeğe buymasınız kızanlar, sofra hazır!"
Bursa dönüşü, Pera Palas'da birikmiş mektup ve gazeteler arasında, Le Temps'm o sayısını görünce; Maria-Laure Oiselet'nin âdeta içinde, pırıl pırıl, bir ışık fıskiyesi yükselmişti: doğrusu bu kadarını beklemiyordu, 'geçtiği' haberi, çerçeveleyip, gazetenin görünür bir yerinde yayınlamışlar. Kemal'in, Anadolu Halkina Beyannâ-mesi'ni ele geçirmek, hiç de kolay olmamıştı; işin ilginç yanı, halka hitap ederken; Paşa'nın, belki de ilk defa, Bolşevikleri de içine katması!

Yarı çıplak, yatağının üstüne uzanmış, ezbere bildiği başlangıcı, bilinmez kaçıncı defa, yüksek sesle okuyor:
"... Müslüman kardeşlerim, Komünist arkadaşlar! Korkunç bir haksızlık işlenmektedir: Düvel-i Muazzama, yeni bir Müslüman kurbanını boğazlıyor, onu yok etmek azmindedirler; fakat biz, elde silâh, ana vatanımızın her karış toprağını savunarak, ve haklarımızı haykırarak ölmesini bilenlerdeniz..."
361
Camlar, ardına kadar açık; ardında, buğulu mavi sıcak; çığlık çığlığa martıların, çözülüp bağlanan, beyaz ilmikleri; hava nasıl durgun olmalı ki, Halic'in öteki kıyısındaki minarelerden, ikindi ezanı işitiliyor; bir de, şu küçük yolcu vapurlarının, sırtlan havlaması! Bursa, hele Kaytancızâde Hacı Şerâfettin Bey'in konağı, İstanbul'a göre, ne kadar serindi... Burada hangi caddeye çıksa, salkım salkım yolcu, tramvay; başlarında tabla-larıyla, semt semt, seyyar satıcılar; terli, soluk soluğa, yorgun bir kalabalık! Marie-Laure, Anadolu'nun, ilk bakışta hissedilmeyen gizli bir cazibesi olduğunu, İstanbul'a dönünce fark ediyor: aslında bu şehrin, tam anlamıyla, 'Türk' sayılamayacağını da!
Gece, Muzenidis'lerin dâvetlisiydiler, hani şu tek gözünde monocle, Riviera'da yaşayan zengin! Marie-Laure, sıradan bir davet sanmıştı, Yüzbaşı Rene Lariviere uyardı: Rumlar, Yunanlıların hem Batı Anadolu'daki zaferini tes'id ediyorlarmış; hem de, son günlerde Doğu Trakya'yı 'fetihlerini'! Edirne'nin ellerine geçmesi; hele Kral Aleksandr'ın, bugün yarın, şehri ziyareti ihtimali, onları heyecanlandırıyormuş! Haklıydı: tam takım oradaydılar, 'Kirye' Mavros ve eşi; her zaman yalnız, her zaman sıska; her zaman dişleriyle avurtlarını kemiren, 'Madam' Muzenidis; 'Kirye' Yor-gopulos ve diğerleri: dolgun göğüsleri, sutyenlerine sığmayan; bol'pudralı, kalın rujlu 'madamlar'; r'leri yuvarlayıp, Paris Fransızcası konuştuğunu vehmeden, 'zülüflü' Rum delikanlıları; kadehte köpüren, şampanya, Dom Perignon; manolyaların, cilalı yapraklarına, usulca dökülen mehtap; Selânik'den getirilmiş Rum çalgıcıların, Maire-Laure'u nedense etkilemeyen, şarkıları!..
.362
Tatavla, Constantinople'da bir Rum mahallesi; 'Buzuki' Tatavla'da, ünlü bir Rum 'taverna'sıymış; Rene öyle diyor: kapısında düşük kara bıyıklı, sigarasını avcunda içen, bıçkın fedailer; kahkahaları, pır pır, kanatlanarak uçan, 'sikirdim' Rum kızları; fakat, 'davetliler', seçilmiş ve seçkin! İyi ki Rene'yi dinlemiş, ona göre giyinmişti: etine dolgun yapısı, şıklığını gölgelemiyor, teşhirine vit-rinlik ediyor: yanında götürmediği için, Bursa'da giye-mediği su mavisi tuvaleti, vücudundaki bütün 'münha-nileri' sarmış; öyle ki, gözlerinin şaşırtıcı rengi taşmış da, onu boydan boya kuşatmış 'intibaını' uyandırmaktadır: teninin buz beyazlığına, gizli mavi ışımalar yansıtan o mu, yoksa lâmbalar mı? Şampanyasını, âdeti üzere, küçük yudumlarla içiyor; ateş kırmızısı dudaklarında suni bir tebessüm, Yüzbaşı Lariviere'i dinliyordu:
"— ... ecoute, ma cherel Fevkalâde bir haberin üstüne geldin; istihbaratımız doğruysa, Ferit Paşa Kabinesi, istifa etmek üzeredir..."
Marie-Laure, -olacak şey mi- o an öylesine; Bur-sa'daki, 14 Temmuz gecesine dalmıştı ki, Şehbâl'in çalgısından dağılan nağmelerin büyüsü, ruhunu tazeliyor; Keşiş Dağı'nın dumanlarından yankılı köpek havlamaları, korkularını ayağa kaldırmış; o yüzden, işittiğinin önemini, o an kestiremedi; Yalova'dan itibaren, Kaytancızâde Konağı'nda geçirdiği günler, sanki gerçek olmaktan çıkmış, 'esrarengiz' bir 'Şark efsanesi'ndeki, yerlerini almıştı: Pierre Loti'yi, şimdi galiba daha iyi anlıyor.
Neden sonra, kendini toplayarak: "—•... ne? Sen ne söylüyorsun, Rene?" diye sordu, "— ... Sadrazam istifa mı edecekmiş? Ne zaman? Nerede? Nasıl?.."
Rene Lariviere, buğday sarışını yakışıklılığını, bembeyaz dişleriyle, aydınlatarak, biraz açıkladı; bir yandan
363
da, gözleri kalabalığın üstünde dolaşıyordu: birisini mi arıyor?
"— ... Babıâli kulislerinde, birkaç gündür bu şayia dolaşıyor! Bazı nazırları, Muahede bahsinde, bir türlü ikna edememiş! Tek çıkar yol, istifa! Onları ayıklayıp, kabineyi tekrar kurmak!"

Sustu, gözleriyle Marie-Laure'un gözlerini arayarak ekledi: "¦— ... Paris'te, imza merasiminin on gün sonraya tehiri, bununla alâkadar olamaz mı?" Marie-Laure sigarasını yakıyordu, durdu: "— ... çok muhtemel! Oradan döner dönmez, acaba Sadrazam'ın; İngiliz Yüksek Komiseri'nden mülakat talep etmesi, aynı sebebten midir?"
Rene Lariviere'in gamzesi, birden derinleşiyor; bu defaki, küçük bir kahkaha: "— ... bakıyorum 'Mademoiselle', çok çabuk büyüdü: bu bilgi yoksa, Anglosakson meslekdaşlarınızdan mı?"
Sigarasının dumanları, Marie-Laure'un burun deliklerinden dökülüyordu; tek kaşını kaldırarak, cevap verdi:
"— ... kaynağını söylemek mecburiyetimiz yoktur! Mamafih, 'Müsü' Karagözyan bile olabilir!.." Sustu, dudağını bükerek ilâve etti: "— ... Edd'Jay'den bir ipucu kaptım, ama işe yaramıyor: bilmez misin, bir mezar gibi dilsizdir; oysa mülakat ciddi görünüyor: galiba, Sadrazam'ın, Britanya Aslanindan ciddi talepleri olmuş...'veya olacakmış!"
Yüzbaşı Lariviere, sigara dumanlarının hayalete dönüştürdüğü davetli kalabalığından, birisini arıyordu; bakışları, aralıksız etrafını tarıyor; aklı, besbelli aradığında, dedi ki:
"— ... istifa beklenmiyordu mülakat muahedeyle

irtibatlı olabilir; Edd'Jay mezar gibi susuyorsa; ben, üstelik istihbarat görevlisi basit bir yüzbaşı, nasıl konuşabilirim? Aslına bakılırsa..."
Sözünü bitiremedi, kulaklarının dibinde, asla alçak sesle konuşamayan Jimmy Fowler'in, duvarları delen sesi: .
"— ... mesdames messieurs, tebşir ederim: bütün dünya, mezar gibi sussa, New-York Times konuşur!"
Başını eğerek, selâm verdi: — ... sizinle burada karşılaşmak, ne hoş!" Piposunu ağzından eline aldı, duvarı delen fısıltısıyla, Marie-Laure'a diyor ki: "— ... bon-soir ma reine, comme le monde est petit: vous voyez on se rencontre partout!"
Marie-Laure'un elini öpmek için eğilmiyor, onun elini dudaklarına kaldırıyor; Yüzbaşı Lariviere'in gözlerinde, ince istihza pırıltıları; sesi, dişlerinin arasından
sızıyor, ısırıcı:
"— ... hele şükür!.. 'Yalnız Kovboy' yetişebildi:
sorgudan kurtulabildim!"
Bakışları tekrar, duman yoğunluğunun, derinliklerinde kayboldu; orada Sinos'lar birisiyle konuşuyor, galiba bir kadın; gözleri orada, Marie-Laure'a son derece farklı, müşfik bile sayılabilecek bir sesle dedi ki:
"— ... sen hâlden anlarsın, ma cbere! Birisini görmem, hayat memat meselesi!" Çapkınca gülüyor: "— ... birazdan döneceğim!"
Marie-Laure, burun deliklerinde incecik bir duman çizgisi, biraz şaşkın; iki erkek arasındaki boyut ve davranış karşıtlığına dalmıştı: Jimmy Fowler, Rene'nin yanında, pipo tiryakisi bir at gibiydi; boyu, elleri, dişleri, hâttâ sesi iri; konuşma tarzı, eksik etmediği şakaları -hâttâ zarafeti'- kaba! Rene Lariviere, buğday sarışını

köşeli yakışıklılığı, aydınlık yüzü, St-Cyre inceliği ve baştan çıkarıcı gülümsemesiyle, onun yanında üniforma giymeye heveslenmiş, tatlı bir genç kızı andırıyordu: belki de Jimmy'nin -handiyse hayvani- erkekliğinden bu izlenim doğuyor! Nasılsa boş bulabildikleri bir masaya otururken, içinden, kendisiyle alay ediyordu: "— ... hayvanı de olsa, erkeklik erkekliktir!"
Sonra, gece muhabbeti: alkol buharı ve yoğun duman, üstlerine yığılmıştı; garsonlar, uzo kadehleriyle, çevrelerinde uçuşuyorlar; şarkıcılar, ne tuhaf, sevinçleriyle de, hüzünleriyle de, fena hâlde yeknesak! Jimmy Fowler, Bursa dönüşü, yolculuk boyunca ona hissettirdiği alâkayı, somutlaştırma eğilimi gösteriyor; kullandığı silâh, tehlikeli; her gazeteciyi vurabilir: Sadrazam Paşa ile İngiliz Yüksek Komiseri De Robeck 'mülakatı'!..
Uzo kadehlerini içmiyor, lavaboya dökercesine, gırtlağına boşaltıyor; dudaklarına o yılık, o pis gülümseme yapıştı; lâf arasında, kinayesi bol zemin yoklamaları:

"— ... Sadrazam tedirgin, ma reine, Kemal'in tesiri, kabinesinin içinde bile hissediliyor, siz Fransızlar, cenuptaki muharebelere rağmen, Ankara'nın tesiri altına girdiniz; İtalyanlar, o sole mio, onları hiç sayma: de Robeck ne yapsın?"
Marie-Laure hem onu dinliyor, hem kaybolduğu duman yoğunluğunda Rene'yi arıyordu; kadehinden iki küçük yudum aldı, müstehzi ve mütebessim sordu:
"— ... kulağıma çalınan doğru olabilir mi, Jimmy? Kemal'e karşı bir taarruz planından bahsediliyor, son derece gizli bir planmış..."
Jimmy, sol elinin avcunu, onun sağ elinin üzerine kapamıştı; eli, son derece sıcaktı.
"— ... sahi mi? Kimin planıymış bu?"
"— ... hadi canım, bilmez gibi yapma: Sadrazam'ın; General Suttleworth'la hazırlamışlar, benim elde etmeye çalıştığım bilgi..."
Jimmy Fowler, kadehiyle, âdeta gırtlağına ateş etti:
"— ... planın neyi içerdiği!.. Edd'Jay tabii, bunu anlamazlıktan geliyor!"
"-— ... evet!" çapkın gülümseyip, ekledi: "— ... acaba New-York Times da, o kadar anlayışsız mı? Buna ihtimal vermek istemiyorum."
Jimmy, bu defa, elini avcuna almış, parmak uçlarını öpüyordu.
"— ... onun davranışı, Le Temps'ın müsâmahâsıy-
la orantılıdır!"
"— ... müsamahamız, cömertliğinize bağlıdır dersem?.."
Cevap kalın, epeyce itici bir kahkaha: "— ... ha ha hah!.."
Gözlerini kısıp, sonra dudaklarını diliyle ıslattı; kötü bakıyor:
"— ... pazarlık İngilizlerin işidir zannederdim! Siz de iyisiniz!"
Marie-Laure, elini kurtarmıştı; ağızlığına sigarasını geçirirken, lâcivert kirpiklerinin arasından, onu süzdü: "... bir at, evet vahşi bir at!.." diye düşündü; "... fosur fosur pipo içiyor, herkesin ortasında dişilere asılıyor." En buğulu bakışıyla, konuya döndü: — ... New-York Times'm sunabileceği nedir?"
Jimmy Fowler, eğilerek burnunun dibine sokulmuştur; yine duvarları delen fısıltısıyla, diyor ki: "— ... 'Mülakat' mevzuunda, de Robeck'in, Hariciye Nâzın Lord Cur-zon'a verdiği raporun, sureti desek?.."
Marie-Laure, yuttuğu dumandan, az kalsın boğulacaktı:

"— ... olamaz!" diye itiraz etti, "... mübalağanın da makûl bir ölçüsü olmalı! Haksız mıyım?.."
"— ... Yalnız haksız değil, üstelik yanlış! Cömertliğin ölçüsü yoktur, ma reine; sen sadece, evet de!.."
Aralarında gergin, gizli şehvet ve tereddüt dolu, bir sessizlik; adını bilmedikleri çalgılar, belki bir daha hiç işitmeyecekleri, havaları çalıyorlar; alkolün ısıttığı bâzı Rumlar, ellerini çırpa çırpa, şarkıya katılıyor; o sırada beklenmedik bir telâşla, içeriye taverna sahibi girip, el kol işaretleriyle müziği susturacaktır; arkasından salona, yâni duman yığınları arasındaki birtakım sarhoş hayâllere, Rumca bir şeyler söylüyor: önce, uğultuyu bıçak gibi kesen, ağır bir sessizlik, arkasından âdeta bir velvele!
İki gazeteci, merakla iki yanlarına bakmıyor; ne olduğunu anlatacak, dillerinden anlayan bir muhatap arıyorlardı; 'kirye' Sinos, çok geçmeden, sarkık suratı, çökmüş avurtlarıyla, tepelerinde peydahlanıyor; söylediği, kısa ve kesin, ama yeterli:
"— ... Kabine istifa etmiş!"
Marie-Laure Oiselet, 'harp muhabiri' insiyakla-rıyla hemen ayağa kalkmıştı; ağızlığı dişleri arasında, kol saatine bakarken, kafası inanılmaz bir hızla çalışıyor:
"... saat, henüz gece yarısı değil: Fransız Postahanesi açık olabilir mi? Belki nöbetçi memur bırakmışlardır, acele edersem!.. Ya da, sefarethanenin telsiziyle..."
Dumanları dağıtarak, kapıya yürüyordu ki, gerilerde bir köşede; Rene Lariviere'i, eski gözdesi Gülistan Sat-vet'le baş başa görmesin mi? Hani şu Fransızlık tasla-

yan, gözleri küf yeşili, dudakları buğulu ruj, ıkı dişi daima meydanda Türk kadım!
Demek, geldiğinden beri, harıl harıl aradığı, oymuş!..

İyi ama, neden?
369
03558637
Amiral Sir]. De Robeck to Foreign Minister Lord Curzon
Constantinople, Temmuz 1920
No:321
Telgraf...
"... Paris'den avdet etmiş bulunan Sadrazam Ferit'le görüştüm. Sulh Muâhedesi'nin imzalanıp tatbik edilmesini vazife addettiğini ifade etti; fakat imzayı müteakip, memlekette asayişi temin etmek için, İngiltere'nin muavenetine güvenip güve-nemeyeceğini, öğrenmek istiyor. Ben teşriki mesâi edebileceğimizi beyan ettim, ziyadesiyle memnun oldu..."
"... 'Damat' Ferit Paşa ile General Suttleworth, Mustafa Kemal'e karşı gizli bir plan tanzim ettiler; Muahede imzalanır imzalanmaz, on beş bin kişilik Padişah'ın ordusu ve ayrıca Doğu'daki Kürtler, Mustafa Kemal'in üzerine saldıracaklar. Bu kuvvetin asayişi temin edebileceği şüpheli görülmektedir..."
"... İtilâf devletleri, Anadolu'ya kuvvet göndermeyi arzu etmiyor. Yunan Ordusu'nu ileriye sürmek de tehlike arz etmektedir. En iyi hâl şekli, hükümetin Anadolu'ya bir hey'et gönderip, Milliyetçileri ikna etmesi! Tam muvaffakiyet hâsıl olmasa bile,
370
bilâhare teşebbüs edilecek, askerî harekâtı kolaylaştırabilir; ayrıyeten Milliyetçiler arasında, ihtilâf yaratabilir..."
İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Sir de Robeck
İcra Vekillerine ve Vükelâ-yı Millete Mahsus ve
Tetkik-i Matbuat ve istihbarata Müstenit
Vaziyet-i Umûmiye (336 Ağustos nesf evveline ait)
Müteaddit ricâl-i resmiye beyanâtından anlaşıldığına göre, Yunan harekâtı: Muâhede'de çizilmiş olan Boğazlar Mıntıkasını bilfiil işgale ve Afyonkarahisar'ı işgal etmek suretiyle Afyon/izmir Şimendiferinin ehemmiyetini ıskata; Anadolu Millî hükümeti arazisini ikiye bölmeye ve geri kalan arazide dâhili ihtilâller tertibini matuftur.
Tekmil Anadolu'yu istilâ gibi, muazzam bir fikir, gayr-ı mevcuttur. Belki Bahr-i Siyah sahiline karşı bahrî bir abluka muhtemeldir. Şayân-ı dikkattir ki bugün dünyada cereyan eden bütün muharebâtı idare eden İngiltere, hiçbir yerde halisüd-dem ingilizi öldürmemektedir.

Dâhili vaziyet: İstanbul'da müşevveş vaziyet berdevamdır. Artık İngilizcilik moda olmuş ve bu kuvvet önünde birçok insanlar serfürû etmişlerdir, ingiliz Muhipleri Cemiyetinin yeniden
372
teşekkülü; bu muhiplerden mürekkep yeni bir kabine meydana getirilmesi tasavvurları, bu serfürûya delâlet eder. Bir taraftan da pek acıklı olarak, henüz muahedemizin ne olduğunu, ne gibi mevâdı ihtiva ettiğini bilmeyen, bazı rical ve mehâlif-i hükümet, el'an kendi kendilerine mürettep fırkalar teşkil etmekte, mütekait ricâl-i askeriyeyi hizmete almakta, ne yaptıklarını bilmemektedir.
Muahedemizin İngilizlertarafından takip olunan ehemmiyetli iki faslı: 1/ İstanbul ve Boğazlar-ki artıktemin etmişlerdir. 2/ Kür-dİstan Meselesi!
Şark hudutlarımızda, Türklerle hiçbir ayrı gayrı gözetmeyen Kürtlere, bir hiss-i iftirak vermek için İngilizler Mütâreke'nin akdi gününden beri çalışmaktadır. Maksatları Hindistan'a doğru giden, Anadolu/iran/Azerbaycan ve Azerbaycan/iran/Afgan İslâm zincirini kırarak; biri Ermenistan, diğeri Kürdistan olmak üzere, nüfuzları altında iki kıt'a ihdas etmektir.
İngiltere, Mütâreke'den sonra Süleymaniye'de Şeyh Mahmut isminde bir zâtı ikna ederek, Süleymaniye Kürt Hâkimliğini teşkil etmiş ve buna eslihâ ve cephane vererek; kuva-i askeriyeye gayr-ı müstenit olarak kalan, mahalli Osmanlı memurlarını tard ettirmiş idi. Bu hâkimlik birkaç ay yaşadıktan ve bizim elimizden silâhlarımız alındıktan sonra, Şeyh Mahmut'tan dahi, İngilizler, silâhlarını istemiş ve vermeyince uzun müsademeler olmuş, kendi elleriyle ihdaâ ettikleri Şeyh Mahmut Hükümetini mahv ve Şeyh'i katletmişlerdir.

Aynı zamanda ve daha sonra Kaymakam Gilnig ve Binbaşı No-vil (Mecır Noel) isminde iki ingiliz, Kürt propagandasıyla Ma-mûretülaziz, Diyarbekir ve Urfa taraflarında dolaştırılmış ve Mamûretülaziz Valisi Ali Galip Bey tarz-ı malûmda bu İngilize
373
yardım etmiş idi. Millî Aşireti, birçok altın vaatlerine red ile mukabele etmiş ve yalnız Urfa taraflarında Basrevî isminde bir serseri buna âlet olmuş idi. ingilizlerin bu siyâseti el'an berdevamdır.
İstanbul'u te'min eden İngiltere, şimdi Şark vilâyetlerinde propagandalar ve paralar yağdırmaya başlayarak, saf halkımızı kandırmaya, müstakil Kürdistan temellerini ihzara çalışacaktır. Dersaadet'te Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye ve Divan-ı Harp fevkalâde reislerinden birisinin, Kürt Teali Cemiyeti Kâtib-i Umûmisi ve diğerinin reisi olarak; ve İngilizlerin iltizâmıyla mevkilerinde durdukları, bu davayı müeyyid bir delildir.
BOLŞEVİK / KEMALİST İTTİFAKI TAHAKKUK EDİYOR MU?
Türk ve Rus Hey'etleri, anlaşma zeminini teşkil edecek, prensipler üzerinde mutabık!
Moskova: - (25 Ağustos / Reuter Ajansı)
Anadolu'daki Kemalist Hükümet mes'ulleriyle, Sovyet temsilcileri arasında bir müddettir devam eden müzâkerelerin müsbet bir neticeye ulaştığı öğrenilmiştir. Bu neticenin, yaz mevsimini kötü şartlar altında geçirmiş olan Kemalistlerin vaziyetini kısmen düzeltebileceği; Anadolu, Kafkasya, hâttâ Şark-ı Karip'deki bazı gelişmeler üzerinde müessir olabileceği ileri sürülmüştür, zira anlaşma metni şu şekilde başlamaktadır:
"... her ikisi de, milletlerin kardeşliği prensibine bağlı, TBMM Hükümeti ile SFSRC; iki memleket arasında mütekâbil menfa-atlara dayanan sürekli ve samimi dostluk münâsebetlerinin, devamlı olmasını temin ve tahkim maksadıyla bir dostluk ve kardeşlik anlaşması yapılmasına karar vermişlerdir..."
Diğer birçok madde arasında, milletlerarası ehemmiyeti derhal nazar-ı dikkati çeken, ilk iki maddenin ilkine göre, "... her iki taraf da, diğerine cebren kabul ettirilmek istenen bir barış anlaşmasını veya milletlerarası vesikayı tanımamayı" kabul etmek-
le kalmıyor; Rusya, "... TBMM Hükümeti tarafından tasdik edilmemiş hiçbir milletlerarası vesikayı tanımayacağını" açıklıyor.
Daha da mühim olan, yeni anlaşma mucibince daha evvel "... iki memleket arasında akdedilmiş bütün anlaşmaların, gerçek mütekâbil menfaatlara tekabül etmediği..." belirtilerek, "... bunların yok sayılmasına, dolayısıyla mer'iyyetten kaldırılmış kabul edilmesine" karar veriyorlar.
Bu anlaşmanın, esasen istikrarsızlık arzeden mıntıkadaki vaziyetin inkişâfında, müsbet veya menfi ne gibi bir rol aynayaca-ğı merakla beklenmektedir.
378
BAKU DOĞU HALKLARI KURULTAYI BİLDİRİSİ
"... doğu halkları! İngilizlerin Hindistan'a ne yaptığını biliyorsunuz. Türkiye'ye, Filistin'e, Mısır'a, Çin'e, Kore'ye, Afganistan'a, Ermenistan'a ve Gürcistan'a, ne yaptığını biliyorsunuz. Emperyalist İngiltere, Türkistan, Hive, Buhara, Azerbaycan, Dağıstan ve Kuzey Kafkasya'ya bile sızmıştır. İngiliz ajanları her yere sokuluyor ve sömürülen halkların alın teri ve kanıyla elde edilmiş altınları çevrelerine saçıyorlar. Her yerde ingilizler, tiranları ve despotları, hanları ve beyleri desteklemeye çalışıyor. Baş gösteren devrimci hareketi boğmaya ve bütün halkları her ne pahasına olursa olsun, bir baskı ve çaresizlik durumunda, yoksulluk ve bilgisizlik içinde tutmaya uğraşıyorlar..."
"... çünkü Doğu Halkları'nın baskı ve çaresizlik durumunda, yoksulluk ve çaresizlik içinde kalması, emperyalist İngiltere için bir zenginlik kaynağıdır..."
"... doğu halkları! Bütün dünyanın en zengin, en bereketli, en geniş bölgeleri sizindir. Bir zamanlar bütün medeniyetin beşiği olan bu bölgeler, yalnızca oralarda yaşayanları değil, dünyanın bütün nüfusunu doyurabiliyordu. Şimdi ise on milyon Türk ve İran köylüsü, bu en bereketli ve geniş bölgelerde, kendileri için bir lokma ekmek, bir geçim olanağı bulamıyor; ülkeleri-
379
ni bırakıp, yabancı diyarlarda hayatlarını kazanmak zorunda kalıyor..."

"... buna zorlanıyorlar, çünkü ülkelerindeki her şey-toprak, para, bankalar, fabrikalar ve dükkânlar- İngiliz kapitalistlerinin elindedir. Bu durum eskiden de, savaştan önce de vardı: o zaman emperyalist İngiltere'yle Alman, Fransız, ve Rus emperyalist yırtıcı hayvanları rekabet ediyorlardı. O zaman İngiltere pençelerini bütün Doğu ülkelerine uzatmaya cesaret edemiyordu; rakiplerinden birinin, uzattığı pençeye vuracağından korkuyordu..."
"... fakat şimdi ingiltere bütün rakiplerini ezip, güçsüz bıraktığı, Avrupa ve Asya'nın tek efendisi olduğu için, ingiltere'yi yöneten kapitalistler, artık olanca vahşi iştahlarını ortaya koyacaklar, herhangi bir şekilde sınırlanmadan, sivri dişlerini ve pençelerini, Doğu Halklarının kanayan etine geçirecekler..."
Kommunistcheskiy International No. 15 (1920, Eylül) s. 3141-3150
380
... akşama daha çok var, bir çay daha içse mi?"
Karanlık bir gün; alaca mor, soğuk gri bulurlar, boğum boğum, ufka yığılmış; sicim gibi ince, pis bir yağmur, iki gündür yağıyor. İşgal Donanması, başta İngiliz amiral gemisi Iron Duke, Boğaz'a demirlemiş; yağmur dumanı içinde, yarı yarıya kayıp: kruvazörler, aralarında ışık işaretleriyle, haberleşiyorlar. Kıyıya, Dolmabahçe Rıhtı-mina, gidip gelen, birkaç istimbot; kıç güvertesinde, izne çıkan, sırtı muşambalı, bahriye silâhendazları; Müttefik Askeri Polisi onları; sabaha karşı, Pera'nın, en akla ziyan batakhanelerinden, zilzurna sarhoş toplayacaktır.
Teşrih-i evvel 'iptidası'. Gece sabaha karşı, Parisiana,nm 'medar-ı iftiharı', Sakızlı 'Benli' Panayot'u, Tatavla'da vurdular. Mevsimin ilk gece ayazı, etraf kırağıdan bütün beyaz; konuşanın ağzı burnu, duman! Üç el silâh atıldığı işitiliyor, arkasından Panayot'un 'canhıraş' çığlığı; tenha sokakların, derinliklerinde yankılanan, telâşlı ayak sesleri! Vak'a mahalline ilk gelen bekçi, 'mecrûh'u, kan revan içinde yatıyor, bulmuş; çok lazımmış gibi, kilisenin çan kulesinden, soğuk bir baykuş kahkahası!
Polis Müdüriyeti, âciz: vak'anın, ne sebebini tesbit edebildi, ne failini, ne de 'şekl-i cereyânını! Hastahâne'de
381
alınan ilk ifadesinde, 'rakkas-ı şehîr' Panayot, inci tanesi gibi gözyaşları dökerek; karanlıkta aniden üç 'şahs-ı meçhûl'ün peydahlandığını, dakikasında üzerine ateş ettiğini söylemişti; 'eşkâl veremiyor', yüzlerini seçememiş; Türk müdür, Rum mudur, orası da belirsiz! Yarası hafif: iki mermi, sağ baldırını sıyırıp geçmiştir; 'isabeti' sol omzundan almış, kanayan orası; lâkin hayatî bir tehlike yoktur; ne var ki, zihinlerde, o müz'iç sual kıvrılıyor: "— ... böyle garip bir mahlûktan, kim ne ister?"
Müttefik 'sansürü' yüzünden, Matbuat, vak'anın üstüne gidemedi; gazetelerde, ilk bakışta 'teferruat intibaı veren', bazı noktalar yer aldı ki, fena halde kafa karıştırıyor: Akşam soruyordu: 'ünlü köçeğin, evinin kapısına doğru yürümeden önce, kime ait olduğu bilinmeyen bir otomobilden inmiş olduğu iddiası', acaba doğru muydu? İkdam bir adım daha öteye gitmiş, "o arabanın, şehirdeki 'işgal kuvvet-leri'ne ait, 'askeri' bir 'vasıta' olduğunu" yazmıştı. Bunlar^ 'Millîci' gazeteler! 'Damat' Ferit Paşa'nın 'hınk deyicisi', Peyâm-ı Sabah, bu 'cinayet teşebbüsünün', şehirde gittikçe çoğalan Kuva-yı Milliye 'çetelerinin' bir 'marifeti' olduğunu imâ ediyor; Alemdar ise, açık açık, "artık bu 'eşkıya' sebebinden, 'ehl-i namusun' gecelen sokağa çıkamadığından", yakınıyordu.
İşin tuhafı, 'vukuat' da, 'vukuat'm icra tarzı' da, halkın ağzında, bambaşka bir şekle bürünmüştü: kahvelerde, -hassaten Kasımpaşa'daki Acem'in kahvesinde-- kulaktan kulağa fısıldanıyor: hakikat, o mel'ûn 'palikar-ya'yı, Kuva-yı Milliye'nin cezalandırmasından ibarettir; her gece sahneye, elinde İngiliz ve Yunan bayraklarıyla arz-ı endam ettiği yetmezmiş gibi; Bursa'nın 'düşmesinden' sonra, Ankara aleyhine 'alenen' nümayişe' kal-
382
kısıp, Mustafa Kemal'e sövüp saymamış mıydı; vücudundaki kurşunlar, işte onun bedeli! Daha sinsi, muhtemelen daha da gerçekçi, başka bir rivayet de dolaşıyor; Ahmet Ziya'nm, zevcesinden; Doktor Melek'inse, 'Beyoğlu nrehâfili'nden işittiklerine bakılırsa, doğru olmak ihtimali bir haylidir:
Mim Mim Teşkilâtı'nm, bir süre önce katlettiği; önceki İstihbarat Dairesi Reisi Miralay Morley'i, Kroker Oteli'nde, 'istihlâf eden'; şu madalya sarışını,

yakışıklı Miralay yok mu; -hani Gülistan Satvet'i koluna takıp, o pavyon senin, bu pavyon benim, sabahlara kadar gezen-; meğer onun, 'Benli' Panayot türünden 'oğlanlara', fevkalâde 'meclûbiyeti' varmış; hanidir 'hâl-i mü-nâbesette' imişler; Tatavla'daki kilise civarında, kaç gece bekçisi; 'rakkas-ı şehîr'in, uzun saçlarını savura sa-vura, Miralay'ın 'resmi' arabasından, sabaha karşı indiğini görmüşler; o halde, 'vukuat' 'Milliciler'in işiyse, mermiler 'münhasıran' Anadolu aleyhindeki 'nümayiş' için boşaltılmıyor; bu aynı zamanda, Miralay Dickin-son'a, gözdağı: 'bekle sıra, sana da gelecek!'
Doktor Melek, zıvanalı Rus sigarası dişlerinin arasında, muayenehanesine geçerken; sol gözü, dumandan yarı yarıya kapalı, demişti ki: "— ... bu gece, tekrar sahneye çıkacakmış; mutlaka orada olmalısın, Prens Bra-gin'e söz verdim!"
Ahmet Ziya'nın içinde, o an; çat diye bir kapı kapanmış, gerilen bir halat kopmuş, kesilen bir ağaç devrilmişti; pis sakalları, siyah bir kusuk gibi çenesinden sarkan, bu Rusun adını duymak bile, onu sinirlendiriyor; hele, 'o cinsiyeti meşkûk' köçeği, Parisi-ana'da birlikte seyir zorunda kalmak, katlanamayaca-ğı bir şey! Fırka'dan ayrılırken, aklına bile gelmemişti
383
ama; tartışmadaki gerginliğinin asıl sebebi, buydu herhalde; üstelik onu çileden çıkaracağını bildiği halde, karısının bunu, bir 'emr-i vâki hâlinde' önüne koyması! Babası 'Alaman' Ziya Bey'in, Melek'le evlenmeye karar verdiği sıralarda, ona yazdıklarını; yoksa bundan mı şu ara, sık sık hatırlamaktadır:
"— ... dikkat et oğlum!.. İzdivaç, iki mefkure arkadaşının, dava uğruna mücadele ittifakı değildir; yeknesak olduğu kadar, çetrefil; uzadıkça manasını kaybeden bir hayatı; kavgasız gürültüsüz, sürüklemek mecburiyetidir!"
Hava kapalı ise, caddedeki ulu çınardan mı nedir, Ka-nûn-u Esasi Kıraathanesi, âdeta karanlık oluyor: camların önünde, nagilesine dalmış, abani sarıklı ihtiyar, mey-yûs bir gölge; ocağın başındaki kahveci, münhal, varla yok arası; sırmalı istikanla 'tavşan kani çayını getiren çırak, sadece, gülüşündeki kireç beyazı dişleriyle var!
Ahmet Ziya, Fırka'dan hışımla çıkmış, tartışmayı içi sıra sürdürerek Divanyolu'nu geçip, kendini bu 'sükûnete' dar atmıştı. Ne tuhaf, hiçbir şey değişmemiş; her şey, bıraktığı gibi duruyor: kim bilir hangi tarihten burnunda kalmış, ağır tömbeki, demli çay -eski Dersaadet- kokusu; masanın birine atılıvermiş, Peyâm-ı Sabah, Alemdar, İkdam vs. o günün gazeteleri; fakat asıl, yağmur yüklü bulutlar, caddeye mosmor abandıkça, yoğunlaşan loşlukta; Kıraathâne'nin 'Ferahnak' adını taşıdığı, o eski yıllardan kalma; yalnız onun seçebileceği hayâller: seyyâl parmaklarında, pırıl pırıl zilleri; fistanı pul pul ışıltı, Rum çengi 'Pedimu'; mendili omzun-
384
da, sopası elinde, fesi yırtık Meddah Hulusi: acaba hangi arife, ya da bayram gecesinden, unutulmuşlar?
O da piposunun dumanlarına saklanıp, Doktor Şefik Hüsnü Bey'le tartışmasını, içinden sürdürecektir.
Fırka'nın, çıkmaz bir sokakta sıkışıp kaldığını, neden kabul etmiyor? Şehir ve 'mülhakatında', 'İştirakçi' Hüseyin Hilmi Bey'le başa çıkamadılar; bu bir hakikat! Anadolu'da, fevkalâde buhranlı bir yaz mevsimi geçirmesine rağmen, Mustafa Kemal Paşa, aldı başını gidiyor. Fırka, ne yapabildi? Hiç! Kurtuluş'un yeni bir nüshasını dahi, çıkaramadılar: Berlin'den 'Avrupa Havadislerini, bekle ki gelsin; İsmail Hüsrev, hâlâ makalesini yazacak; Moskova'ya yola çıkarken, Ethem Nejad'ın vaat ettiği 'Şûralar İttihadindan İntibalar', bir türlü gelemiyor; dahası o, Baku'ya geçti, Mustafa Suphi ve 'rüfekâsi ile 'müttehit komünist fırkasının teşekkülünü' müzâkere ediyormuş; bunu niye yazmaz? Olur mu olur, belki şu an temenni hakikate inkılâp etmiştir; Dok-tor'un, bu hassas mevzuda, pek de gizleyemediği 'istiğnası', doğrusu şayân-ı hayret!
"... iki mevzuda, Doktor'la mutabakat, gayr-ı kaabil: birisi bu, ötekisi daha az müphem değil: Mustafa Suphi'nin teşebbüsünü de, -dolayısıyla Rusya 'daki inkişâfı da- 'AsyaV, âdeta 'iptidaî' telâkki ediyor; dahası, Anadolu'ya iltihâkı kat'iyyen düşünmüyor. İddiası hep aynıdır: Rusya'da İhtilâl şehirlerde başlamış, köylere intikâl eylemiştir; amele sınıfı icabı kadar mütekâsif -hatta mevcut- olmadığına göre, Osmanlı'da dahi böyle olmak iktiza edermiş! Halbuki Kemal Paşa, buhranlı da olsa, yazı muvaffakiyetle atlattı; Ankara Hükümeti,

385
Baku'daki Kongre'ye kalabalık bir hey'et-i murahhasa ile iştirak eylemiş!.."
Piposunu, kül tablasına boşalttı; esneyip duran oğlana, bir çay daha söyledi; sinsi bir rutubet, ensesinden kuyruk sokumuna, sırtını ürpertiyor; çayının ilk yudumlarıyla, içine rahatlatıcı bir hararet yayılırken, ister istemez, Baku Kurultayindan, iki yıl önce Almanya'da yaşadığı, Spartakistlerin 'Kuruluş Kongresi'ne savruluyor: 31 Aralık 1918, yarın yılbaşı! Havada sıkılı yumrukların altında, ateş saçan gözler; kalabalıktan âdeta, indifâı yaklaşmış, bir yanardağ uğultusu yükselmektedir; kürsüde, ufak tefek, sesi gür ve etkileyici bir kadın: Rosa Luksem-burg, her cümlesi yüreklerine, bir avuç kıvılcım saçıyor:
"— ... savaş, burjuva cemiyetinden geriye, devâsâ harabelerden başka, ne kaldı? Bugün gelinen nokta, insanlığı, şu iki şıktan biriyle karşı karşıya bırakmıştır: ya anarşi içinde çökmek, ya sosyalizm yoluyla kurtuluş!"
O gün, Rosa'yı, çılgınlar gibi alkışlayan Doktor Melek, şimdi nerede? Sürgündeki, bir 'Beyaz Rus' prensine söz verdim diye, Parisiana''da, 'Benli' Panayot'un sahneye dönüşünü, alkışlamayı mı düşünüyor? O da ne? Göz kamaştırıcı bir şimşek aydınlığı, Kanûn-u Esasi Kıraat-hânesi'ni, güneş vurmuş devaynasına çevirdi: bir anda, şekiller çarpılarak büyüdü; siyahlar beyaza, beyazlar siyaha döndü! Yağmur bastıracak, orası belli; ama ne zaman? Farkında olmadan beklediği, büyük gök gürültüsü gelmiyor; uzaktan, âdeta devrilen boş fıçıların, kof takırtısı!
Akşama daha çok var. Bir çay daha içse mi?
386
KAHİRE'YE RAPOR
Constantinople'da görevli, Reuter Muhabiri Edwin J. Hanson'ın, Anadolu'daki son gelişmeler hakkında; Kahire, İntelligence Service Ortadoğu Merkezi'ne ulaştırdığı, gizli rapordan bazı kısımlar:
"... Constantinople'daki Müttefik Yüksek Komiserleri'nin, 17 Teşrinievvel 1336 (1920) Pazar günü, Yıldız Sarayini müşterek ziyaretlerinde; Padişah ve Halife Mehmet Vahdettin'den, Rusya ve Kafkasya'da yaşanan son gelişmelerden sonra, hükümetin istifası talep edildi. Sadrazam 'Damat' Ferit Paşa, o gün istifa etti. Mumaileyh, göreve başlarken, kendinden hayli emin görünüyordu: ingiliz Yüksek Komiseri'nden yüz bin askerlik bir Kuva-yı Muhammediye teşkiline izin istemiş, Kemal'i kısa sürede tasfiye edeceğini ileri sürmüştü..."
"... her türlü takviye ve yardıma rağmen, Ankara ve havâlisinde çıkarılan isyanlar, başarısızlıkla sonuçlandığı gibi; Kızılor-du'nun General Denikin ve kuvvetlerini Kafkasya'da mağlûbiyete uğratması ve Kemalistlerle işbirliğine girmesi, Kemal'in durumunu değiştirmekle kalmamış, önemini de artırmıştır; ayrıca, Baku Şark Milletleri Kurultayinda, gelen özel bilgilere göre, Komünist Enternasyonali ile Asyalı Türklerin ve Kemalistlerin, müşterek hedeflerde anlaştıkları anlaşılmaktadır. Bu va-
387
zıyet muvacehesinde, Londra'nın Kemalistlerte, Moskova'dan once davranıp, bir uzlaşma zemini bulması, derpiş ediliyor bu da. Constantinople'daki hükümetin değiştirilerek, daha uzlaşmaya mütemayil..."
388
ERMENİSTAN'DA BOLŞEVİK KEMALİST İŞBİRLİĞİ!..
Kemalistler, Ermenistan Topraklarına Girdi. Kızılordu'nun Onlara Katıldığı İddia Ediliyor.
Constantinople, 20 Teşrinievvel (Husûsi surette Ortadoğu'da bulunan, muhabirimiz Marie-Laure Oiselet'den)
İstanbul'da bu sabah çıkan gazetelere göre, Kemalist Kuvvet-ler, Erzurum'dan Kars ve Sarıkamış istikâmetinde taarruza geçmişlerdir; Ermeniler, Moskova'dan bekledikleri desteği sağlayamadıkları gibi, Kızılordu'dan bilhassa Müslüman Tatar güçlerin, Kemalist birliklerle ortak hareket ettiği iddia edilmektedir. Henüz hiçbir resmi makama teyit ettiremediğimiz bu haberler, teyit olunursa; Paris'de hazırlanıp Sevres'de imzalanması beklenen Sulh Muâhedesi'nin, daha imzalanmadan, en mühim maddelerinden birisi ihlâl edilmiş olmaktadır.
Diğer taraftan, Müttefik Yüksek Komiserleri'nin Yıldız Ziyare-ti'ni müteakip istifa eden 'Damat' Ferit Paşa'nın yerine, Kâmil Paşa'nın Sadrazamlığa nasbi, kat'ileşmiş bulunuyor: Constantinople siyasi mahfillerinde, kendisinin, iki

maksatla göreve getirildiği, öne sürülmektedir: önce, İstanbul ile Ankara arasında, bir uzlaşma zemini bulmak; sonra, beraberce Sulh Muâhede-
389
s.'n. imzalamak! Ankara'dan aldığ.m.z bir son dakika haberine gore, Kemal, bir Komünist Fırkası kurarak, bu tasavvurlara meydan okumuştur; bu yeni gelişmenin, beklenmedik sonuçlar vermesi, şaşırtıcı olmayacakt.r; bin yıllık Anadolu toprağ, yine sürprizlere gebe!..
390
fikri, yak bir ağara daha!..
Beşiktaş'da (Akaretler), Zübeyde Hanım'ın evi; camları benek benek, içerden fena buğulanmış; önünde, yağmur altındaki, sıra ağaçlar; yokuş yukarı çıkan, ihtiyar simitçi; saçağın altına yatmış, iki sokak köpeği: biri kırçıl, öbürü kirli sarı. İçerde, salon: yağmur karanlığından, ışıkları yakılmış; ev, bu haliyle tenha ve kasvetli görünüyor; daha önce çay içmişler, semâver de ortada duruyor; sehpaların üzerinde, kullanılmış, bardaklar da! Koltuklardan birisine atılıvermiş, o günkü gazeteler: Peyam-ı Sabah, Akşam, İkdam.
Zübeyde Hanım, kızı Makbûle'yi karşısına oturtmuştu, iki kolunu açtırıp bir yün çilesini geçirmiş, sabırla sarıp yumak yapmaktadır: ana ve kızı, her günkü kılıkları içinde; günlük hayatlarını yaşıyorlar. Hızlı yağmurun, taşlıktaki şakırtısı işitiliyor: havada, âdeta elle tutulabilir, bir 'beyhûdelik' hissi! Makbule, hem yün çilesini tutuyor; deminden beri, hem de için için, tartışıyordu; nihayet dayanamayıp, söze başladı:
"— ... sen ne dersen de, anne... Mithat Bey'in aklına uymayacaktık... Fikriye, mecnûnun biri... Ağabe-
391
yimin, başındaki dert, başından aşmış; bir de bu divâneyi oraya gönderirsek..."
Zübeyde Hanım, durakladı;"gözlüklerinin üstünden kızına bakıyor; biraz da kızmış gibi:
"— ... niye büle sülersin, a be kızım?.." dedi; "— ... Kocan da muvafakat etmedi mi? O da gitsin der..." Biraz sustu, ne düşündüyse, ilâve ediyor: "— ... bilirsin, ben de sevmem Fikriye'yi, ipe sapa gelmez kızdır... lâkin sen kolay mı sanırsın, oralarda erkek başına yaşamayı?.."
Yün yumağı elinde, bir an öylece kalır; sonra içini çekip, kendi kendine mırıldanıyor:
"— ... ah Mustafa'm, çakırım!.."
Sustular; taşlıkta ve camlarda yağmurun çıkardığı, ses öne çıktı; Makbule, inandığında ısrarlıydı, iğneli konuşuyor:
"— ... bilmez gibi, yapma anneciğim: Fikriye'nin niyeti bozuk: maksadı, ağabeyime bakmak değil ki!.."
İki elini iki yanına açarak, kinayeli:
"— ... onun başına kalmak!.."
Zübeyde Hanım, hoşnutsuz, kızını azarlayacaktır:
"— ... beri bak, be kızcağzım, yakışmaz büle konuşmak sana... ağabeyin çucuk mudur, ona kansın... koskoca bir paşa olmuş meselâ... padişahın mülkünü kurtarayım diye savaşır..."
Yeniden sustular; yeniden, taşlıktaki ve camlardaki yağmurun şakırtısı; Akaretler Yokuşu'ndan, soluk soluğa, bir İngiliz askeri kamyonu Maçka'ya çıkıyordu.
Zübeyde Hanım, yumak elinde dalmıştı, yünü sarmıyor; yüzünde, yüreğindeki sıkıntının gölgesi; gözlerini, gözlüklerinin üzerinden, yukarıya kaldırıp, Allah'a konuşuyor:
392
"— ... tübe Rabbim, tübe, ne söylerim büle ben? Günaha gireriz ezan vakti..."
Gözlerini indirirken, Makbûle'ye, tatlı tatlı çıkışıyor: "— ... kolay mı sanırsın, bu zamanda Anadolu'ya geçmek... Yunan, Bursa'ya girdi; Rum eşkıyası, yol kesiyor... baş alıyor..."
Gözlerini tekrar, Allah'ına kaldırarak, fısıltıya yakın
bir sesle, bir yarı dua:
"— ... Allahım, sen sakla bekle o kızcağzı..."

Fikriye, parmaklan arasında sigarası, eğilmiş; Mithat Bey'in uzattığı ateşten yakacak: at üzerinde kolay mı? İlk seferinde, başaramadılar. Mithat Bey, gülümseyerek diyor ki:
"— ... fikri, yak bir cıgara daha!.."
Yeni bir kibrit çakıp, uzatırken; fısıltıya yakın bir
sesle tamamlıyor:
"— ... cıgara içmen, ne isabet! Basbayağı delikanlı olup çıkıyorsun, 'tebdil' kimin aklına gelir?"
Gülüştüler.
Fikriye, siyah astragan kalpağı, hâki asker kaputu; külot pantolonu, körüklü siyah Çerkeş çizmeleriyle, 'tebdil' giyinmişti; boyu müsait, saçları kalpağın içinde kayıp olduğundan, bıyıkları henüz terlemiş, bir delikanlı. Mithat Bey, -kendi deyimiyle- 'yol zahmetine şerbetli, kıdemli bir Anadolu yolcusu'; epeyce rahat, çünkü 'deryadil'. Fikriye'nin bindiği at, rahvan, yelesi tıraşlı, doru; Mithat Bey, demirkırı bir kısrağa binmiş, yelesi bol, çekiç başlı.
393
Sigaraları yakıldıktan sonra, dumanlarını, bastıran sise savurarak, ağır ağır ilerliyorlar; etraf, ağır ve esrarengiz bir dev gibi, hışıl hışıl soluyan, kalın ve çetrefil orman; ağaçların arasından, yükselip yayılan akşam pusu, soğuk ve nemli, tene yapışıyor; yukarılarda, günbatımından rengi kızıla dönmüş. Havada bir telâş, hırçın kanat vuruşlarıyla, akşama uçan kuşlar; içlerinden bir çeşidi, Fikriye, La-rissa'dan hadrladı; hani komşuları Andon'un çiftliğine gitmişlerdi de, orada görmüştü, saksağan mı diyorlar ne?
Onlar, beş kişilik bir grup; Fikriye ve Mithat Bey, üç de 'muhafızları', birisi on on beş adım, önlerinden gidiyor; diğer ikisi, on adım kadar, arkalarında: çapraz fişeklik, boz kalpak, 'Alaman' mavzeri; sakal bir karış; cıgara-dan, ağzı burnu duman: sarkık bıyıklı, Kuva-yı Milliye 'milisleri' bunlar!
Fikriye'nin içinde yorgunluk, kirli bir su gibi birikmiş; kendini bıraksa, dişleri birbirine vuracak, o kadar üşüyor; yine de, hayâlinde 'teressüm eden' o 'hatıra'yı ok-şayıp, mutlu olmaktadır. Paşa 'ağabeyini' son görüşü: geçen nisandı, 'Kırkikindi Yağmurları'; alışveriş dönüşü, Şişli'den kupa arabasına binmiş, Taksim istikâmetinde ilerliyor; o ne? Arabanın yağmur beneği camlarında, ansızın 'dünya yakışıklısı' Paşa; 'konak yavrusu' evinden henüz çıkmış, sırtında MacFarlan yağmurluğu, bir elinde sigarası, bir eli cebinde; üç adım arkasından, 'emirberi', yağmurun ıslak perdesini yarıp geçiyor. İnansın mı? Nihayet kavuşup, onu doya doya görebilecek; nihayet bir tenhada, onunla baş başa kalabilecek. Kendini tutamadı: "— ... size ebediyen müteşekkir kalacağım, Mithat Bey!" dedi, "— ... eğer müdâhale etme-
394
şeydiniz, seyahat fikri asla mevki-i tatbike konulamazdı; size, ziyadesiyle minnettarım!.." sustu, gözleri sigarasının ateşinde, âdeta onunla ısınıyordu: "— ... şimdiden kendimi, Ankara'da addediyorum!.." Mithat Bey'den, yarı şaka bir cevap: "— ... dur bakalım, delikanlı! Daha işin başındayız!"
Daha ciddi, galiba biraz da endişeli bir sesle, arkasını getiriyor:
"— ... Ankara'yı, güllük gülistanlık bir yer, san-mayasın ha! Kasaba azmanı, bir vilâyet! 'Reis Paşa'nın, asgari Pâyıtaht'taki kadar muarızı, muhalifi mevcuttur: yazı kötü geçti, son ziyaretimde..."
Fikriye kendini tutamadı: "— ... olsun! Hakikati o bilir, hatırlarsanız Çanakkale Muhârebesi'nde, herkes
bedbin iken..."
Sözlerini askıda bırakıp, yeşil gözlerinin anaforunda, kılcal zümrüt çakıntıları; Mithat Bey'e, çocukça bir
merakla sordu:
"— ... orada kendisine 'Reis Paşa' mı diyorlar?"
"— ... evet! münâsibi de budur, zannederim: hem Meclis Riyaseti uhdesinde bulunuyor, hem Hükümet!.."
Birkaç adım susup, ormanı dinlediler: sis yoğunlaşmıştı, rengi giderek, bakır kızılından akşam alacasına döndü; soğuk artıyor, sığırcıkların dallarda siyah meyveler gibi asıldığı, çağıl cuğul, bir ağaç kalabalığının altından geçiyorlar. Mithat Bey, neden sonra, sanki ona değil, orada olmayan başka birisine, bir suç itiraf edermiş gibi:

"— ... kırk günde, Garbi Anadolu'nun tekmili elden çıktı. Hele Bursa'nın ziyâı, tam bir felâket! Buna bir mes'ûl lâzım, muhalefet, elbette, Reis Paşa'dır, diyor..."
395
Fikriye, başka bir hayâle dalmıştı: kendi kendim, gülümsüyor: iyice küçülmüş sigarasını, eyerinin kaşına bastırıp söndürürken, tarifi müşkül bir mutluluk sesiyle:
"— ... 'Reis Paşa' mı?.." diye tekrarladı, "— ... ne güzel! İhtimal, benim de böyle hitap etmem, mu\'L düşecektir..."
Fikriye'nin, yüreği avcunda beklediği Ankara'ya yolculuğu, hesapta olan olmayan, ne çok engel içeriyormuş! Bu bahis ne vakit açılsa, ailenin -en çok da Makbû-le'nin- karşı çıktığı malûm; hesapta olan engellerin, en ağır basanı bu; aşılması, 'Reis Paşa'nın 'şahsen davet etmesi sayesinde' mümkün olabildi; yine de Akaretler'de-ki vedâ merasimi, bir hayli 'resmî', heyecansız ve buruktur; Fikriye, daha sonra Mithat Bey'e diyecektir ki: "— ... maalesef bu böyle, Makbule abla, beni çekemiyor; hakikatte Hoca Yenge'min fikrine giren de kendisi; ben ne zamandır Reis Paşa'nın hasretini çekmekteyim; gideyim, orada saçımı süpürge edeyim; lâkin o her defasında..."
Hesapta olmayan engellerin en büyüğü, Müttefik -gerçekte İngiliz- Askeri Polisi'nin, çıkardığı müşkülât: Polis Müdüriyeti'nden, tetkik bahanesiyle, 'Seyahat Vesi-kası'nı aldırıp, iade etmiyorlar; elde belge olmayınca, denizyolundan Anadolu'ya 'intikâl' imkansızlaşıyor.
"... hayrettir, nasıl da farkına vardılar? Mithat Bey'in, ticaret bahanesiyle birkaç aydır, üst üste Ankara'ya gidip gelmesi, şüphelerini mi çekti? Yoksa, Reis Paşa ailesi ef-
396
radıyla ülfeti, tehlikeli mı addolunuyor? Ankara'dan, adamlarından herhangi birisi, Paşa'nın muhitinden edineceği 'malûmat' ile, İngiliz istihbar atı'nı uyandırmış olamaz mı? Hepsi mümkün, hepsi ihtimal dahilindedir; netice, İstanbul/İnebolu yolculuğunun, suya düşmesi...!"
Mevsim elverişsiz, o yörede 'muvafık, muhalif çeteler', cirit atıyor; buna rağmen, seyahatten vazgeçilmedi; sadece 'güzergâh' değiştiriliyor: yolculuk, Karadeniz Ereğ-lisi'ne kadar, karadan yapılacak; sonra deniz: Fransız Paquet Kumpanyası'nm, Karadeniz seferini yapan, yolcu vapurlarından birisiyle...
Karanlık basınca, sislerin boğduğu ağaçlar, 'heyulaya' dönüşmüştü: Fikriye'nin içini 'tarifsiz' bir korku kapladı; soğuktan ve rutubetten, sürekli ürpermektedir; dilinin ucunda, sormak isteyip isteyip, bir türlü soramadığı; daha doğrusu, sormayı gururuna yediremediği o sual:
"— ... daha uzakta mı o köy, hani mola vereceğimiz?.."
Mithat Bey, nedense, kalın bir sessizliğe bürünmüştü, sanki yok; öndeki 'muhafız', hânidir görülmüyor; arkadakiler, beş on adım geride; birisi ateşböceği, cıga-ra ateşi, ötekisi, ıslıkla çaldığı türkü:
"... aman Ayşe'm, gelin Ayşe'm, dağlar başı duman Ayşe'm... "
Fikriye sorusunu, hiç beklemediği bir anda sordu; ve sesini, dehşetli yadırgadı, sanki başka birisi konuşmuştu, hiç tanımadığı:
397
"— ... Mithat Bey, daha uzak mı o köy, hani..."
O anda, ön taraftan, iki el silâh atıldı: lâfı askıda kalıyor, yüreğinde delice bir çarpıntı; bakıştılar, arkadaki ıslık kesilmişti, dizginleri çekip, atlan durduruyorlar; Mithat Bey, eli silâhının kabzasına uzanmış, ileriye bağırıyor:
"— ... Mevlût, ulan oğlum, orda mısın? Beri bak hele!.."
Ne ses, ne soluk! Derin ormanın, gizli fısıltıları; her anlama çekilebilecek, esrarengiz çıtırtılar. Bu defa, arkadakilere bağırdı:
"— ... Recep oğlum, biriniz öne çıksın: kimdir ateş eden kabadayı öğrenelim!.."
Az önce ıslık çalan, atını sürmeye davrandığı sıra; karanlıktan, Rum şivesi belirgin, bir ses işitilecektir:
"— ... kalisperas, kiryeler! Eller yukarı! Kim ki kımıldar, fururum kale!.."
Mithat Bey, dişlerinin arasından, âdeta tükürdü: "—• ... hay Allah! Şimdi papazı bulduk! Apostol olmalı bu, 'Kaymeni' Apostol!.. eğer oysa, yâni..."
Çeteciler, ormanın ve pusun alacasından, namluları onlara dönük çıkmış, çevrelerini çepeçevre sarmışlardı. Eyeri telkari işlemeli; üzengileri gümüş

atının üzerinde, yörenin en namlı eşkıyası 'Kaymeni' Apostol, 'mühey-kel' yükseliyordu; bütün dişleriyle, bembeyaz sırıtarak, ağır ağır yaklaşıyor; kendinden emin, diyor ki:
"— ... kimmiş bu palikaryalar}.. ha?., burada, 'Kaymeni' Apostol'un borusu öter, bilmezler mi?.."
Mithat Bey'in cevabı kalın ve kesin: "— ... kimsin, ne istiyorsun?"
'Kaymeni' Apostol, diklenir: "— ... sus vre, kalava-sa! Elâ do, gel burdaü"
Onlar kımıldamayınca, atını sürüp, o yaklaşıyor:
398
başı açık, kıvırcık perçemleri alnına düşmüş, yakışıklı bir esmer; kaytan bıyığının altında, şüpheli bir tebessüm: onları tepeden tırnağa süzmektedir:
"— ... 'bolşevik' Kemal'in adamları olmayasınız,
siz?"
Susuyor, Rumca kendi kendine mırıldanırken, bakışları Fikriye'ye takılmıştır; artık hiç ayrılmayacak: "— ... kaloyine... "
Mithat Bey, bundan tedirgin olmuştu; onun dikkatini başka yöne çevirebilmek için, eyerinin üstünde doğrularak, aynı diklikle cevap verdi:
"— ... ben ve kardeşim, tüccarız... istediğin para
mı?.."
'Kaymeni' Apostol, gözlerini Fikriye'den ayırmıyor; dudaklarındaki pis tebessüm, daha da genişledi; onu süzerek diyor ki:
"— ... kardeşin ha, kala, kala\.. demek kardeşin?"
Adamlarına dönüp yüksek sesle ve Rumca: "— ... kardeşiymiş..." diyor "... duydunuz mu? Böyle kardeşe, can kurban!"
Mithat Bey grubunu dört taraftan sarmış Rum eşkıyası, bu söz üzerine, ağız dolusu gülüyor. Fikriye'nin yüreğine, korku düştü. Larissa (Teselya) çocukluğundan, az buçuk Rumca bilir de!.. Mithat Bey, söylenenleri anlamamış fakat çirkin imâyı hissetmişti; dikkati üstüne çekmek için, kavgacı bir sesle çıkıştı:
"— ... çocuğu bırak... erkeksen benimle konuş!"
'Kaymeni' Apostol, onu hiç duymamış gibi, alaycı sırnaşıklığını sürdürüyordu:
"— ... böyle kardeş, yâni... ay parçası bir oğlan!"
Fikriye'ye Türkçe sordu: "— ... adın ne senin?"
Fikriye fütursuz, en kalın sesiyle cevap verdi:
"— ... Fikri! Ne olmuş?"
399
"— ... kirye Fikri!., ah Fikriyamu, tı kaniş kala?"
Dolu dolu gülerek, Türkçe ekliyor: "— ... ne olduğunu, bağda görezeksin. Nasin olduğunu da!.."
Birden sertleşiyor, atının başını yola çevirirken, adamlarına döndü, kumandayı verdi:
"— ... Hayda vre, alın silâhlarını, gidiyoruz..."
Önde, 'Kaymeni' Apostol, kafile ormanın sisli karanlığına dalıyor: eşkıya, silâhlarını aldığı sırada, bir cesedin önünden geçiyorlar: bu, Mithat Bey grubunun, öncü 'muhafızı' Mevlût'ün cesedidir. 'Kaymeni' Apostol, namlusunun ucuyla onu gösterip, Mithat Bey'e alaylı bir tehdit savuracaktır:
"— ... sizi Kemal bile kurtaramaz!.." Atların nal sesleri, ezilmiş yaprak hışırtılarıyla, uzaklaşıyor; Mevlût, yeterince uzaklaştıklarını hissedince; gözlerini açıp, kımıldayacaktır: yaralı fakat sağ, usul usul, kalkmaya davranıyor.
'Kaymeni' Apostol çakırkeyif, tehditkâr, fakat yılışık; elindeki içki kadehini havaya kaldırmış, dudaklarına götürüyor:
"— ... fikriyamu, pedimu... na, en büyük şeref budur, vre..." Sarsak ve dengesiz, kadehini kaldırdı; dili dolaşarak, ekledi:
"— ... Apostol senin şerefinde içezek... hayde, yas-su vre yassu pedimul.."
Mithat Bey, Fikriye ve iki çeteci; karanlık öylesine yoğun, öylesine duman duman ki, uyduruk bağ çardağının altında, hayâl meyâl görünüyorlar: çardağın üstü kapalı, iki yanı açık; gece sisten, büsbütün, göz gözü
400

görmez hâle gelmiş: 'esirleri', çardağın açık yanlarında, iki müsellâh Rum bekliyor. Az ilerden, öteki bir sarhoşun söylediği, Rumca şarkı: Anadolu Rumlarının, şarkılarından biri; çalgı, uda benzer Rum çalgısı: buzuki!
"... görmez isem ölürüm kalesi, kalesi, yati demislakesi..."
Fikriye, kalpağını kaşlarına indirmiş, kaputun yakalarını kaldırmış; 'Kaymeni' Apostol'un sarkıntılığını, belirgin bir tiksintiyle, korkusuz izliyor; iki adım gerisinde, Mithat Bey, onu korumaya hazır. Sarhoş 'Kaymeni' Apostol, Fikriye'ye iyice yaklaştı; içki kadehini ona doğru uzatarak, işi azıtıyor.
"— ... Fikriyamu, pedimu... simdi megalo bir şeref sana... 'Kaymeni' Apostol'un bardağından, isezeksin kale!..".
Mithat Bey'in sabrı tükenmişti; araya girecekmiş gibi, bir adım atacak oldu; sesi, iri ve kavgacı, bağırıyor:
"— ... yeter be, yeter! Bu kadarı da fazla!.. !"
Fikriye, bütün cesaretini toplamış; eliyle ona engel olarak, gayet soğukkanlı:
"-— ... dur ağabey, değmez!.." dedi! Hafif şakaklarına yükselen, iri zümrüt gözlerini kısmıştı; 'Kaymeni' Apostol'a bakarak, ilâve etti: "— ... n'olacakmış, içmekle?.." Kadehi adamın elinden, bir çekişte aldı, ağzına dikti; bir kerede içip bitirmişti, sonra, yere vurup parçaladı...
"— ... gönlün oldu mu, palikaria?" Apostol, hem hayrete düşmüştü, hem hayran; yalancıktan onu alkışlıyor:
"— ... asto diavalo vre!.. böyle turco görülmemiş!.." Sarhoşluğu üzerinden, âdeta yerlere akıyor; yılışarak
401
diyor ki: "— ... ah Fikriyamu pedimu... elâ do... gel orda götüreyim seni... mastor olalım..."
Gösterdiği yer, şarkıların geldiği yer; bu defa kafası kızan, Mithat Bey, ikisinin arasına girdi:
"— ... bana bak, palıkaria! Sana yeter dedik, kata-lavıs!"
'Kaymeni' Apostol beklenmedik bir çeviklikle, sarhoş gevşekliğinden sıyrıldı; tabancasını çekip, Mithat Bey'in göğsüne dayadı:
"— ... sus vre kalavasa!.. Sen kim oluyorsun da, böyle..."
Fikriye, ara bulucu, yumuşak bir sesle müdahale etti: "... Tamam, tamam!., uzatmayın!" Apostol'a döndü, daha da vaatkâr bir edayla, o tarafı gösterdi: "— ... hadi sen git, ben arkandan gelirim..."
'Kaymeni' Apostol, hemen yumuşayacaktır; elini uzatıp, Fikriye'nin yanağından, galiba makas almayı deneyecek; Fikriye, hışımla elini itiyor; bu, nedense Apostol'un hoşuna gitti, onu güldürüyor; yılık, ahlâksız, sarhoş gülüşü. O sırada ötekiler başka bir şarkıya geçmişlerdi:
"... nartos to haremi nasar nasar pakso aaaa-aaah hanumaaa-aaki melolanes..."
Apostol'un gözleri, şarkıyla, masmavi kıvılcımlanmasın mı? Tabancasını, acele, kemerine soktu; ellerini çırparak, orada kurulu içki masasına uzaklaştı: bir yandan, nakaratı mırıldanıyor:
"— ... aaaa-aaah hanumaaa-aaakii..."
402
"... şu benim kadersiz başım! Hangi işi tutacak olsam, ucu elimde kalır! Reis Paşa'ma ulaşayım derken, ayyaş bir Rum eşkıyasının, ininde ölecek miyim? Bunların niyeti kötü, hem de çok kötü; maazallah, erkek olmadığım da anlaşılırsa, kim bilir ne türlü denâete tevessül edeceklerdir; yarabbı, yaresulullah; Fikriye kulunu sen sakla, bekle! Bu mertebe bir zillete, kat'iyyen katlanamam; ölmek evlâdır benim için! Tek tesellim, Ankara yolunda terk-i dünya etmiş olmaktır ki, zannımca bu, şehâdet mertebesinden aşağı kalmaz!.. "
"... Larissa'da (o zaman şehir henüz Osmanlı, zaten 'Yenişehir' tesmiye edilirdi; ihtimal ilkbahar, bahçemiz bir cennet, erikler çiçek açmış) rahmetli pederim, bir keresinde demişti ki: '— ... ehvenişer, en kötü serdir; muztar kaldın mı, ölümle pazarlık etmeyeceksin! Hayattan, naçizane çıkardığım ders budur!" Eğer bu Rum kopili, küstahlığı tenime el uzatmaya vardırırsa, ölüm elbette tercihimdir; ya onu boğarım, ya kendimi öldür-türüm!"
"... şu benim kadersiz başım! Memleket dağılıyor: Yenişehir, kâfirin eline geçti, Larissa oldu; Selanik'e göçtük, orada rahat var mı, hayır; kâfir, oraya da girdi; bu defa, istanbul! On senedir, muharebe muharebe! On senedir, hani o Derne dönüşünde, kapıdan üniformasıyla anlı şanlı girişini gördüğümden beri,

Reis Paşama hasret! Allah şahidim olsun, bu Reis Paşa ismini ziyadesiyle sevdim; eğer buralarda ölür kalırsam, tek hicranım, ona kavuşamadan ölmek olacaktır: kendimi öyle ucuza da vermem, kimim ben, Memduh Hayrettin Bey'in kerimesi değil miyim? Biraderim, cephede dövüşmüyor mu?.."

Çardağın, bahçesinde olduğu bağ evi; münzevi ve köhne, düzayak bir ev: ahşap; pencereleri ışıksız: dışarda. iki gemici feneri yakılmış, dallara asılmış; herhalde, 'esirleri göz önünde bulundurmak' için; altına, derme çatma bir masa kurulmuş; 'Kaymeni' Apostol ve hempaları, hem şarkı söylüyor, hem içiyorlar. Sisin yoğunluğundan, onların bulundukları yer, çardaktan hayâl meyâl seçiliyor: 'Kaymeni' Apostol, şarkısını söyleyerek, bu dumanın içinde kayıplara karışmıştı. Mithat Bey, dişlerinin arasından, Apostol'a sövdü: "— ... alçak herif!" Sesini daha alçaltarak, âdeta fısıltıyla, Fikriye'ye, ümit veriyor: "— ... sisten bilistifade, kaçabiliriz hissindeyim. Gittikçe kesafet peydah ediyor: bu iyi, çok iyi!.."
Fikriye, mütereddit: "— ... keşke yapabilsek!.. biraz daha sarhoş olurlarsa, belki..."
"— ... belki değil, muhakkak: başka çaremiz yoktur!"
Çardağın hemen gerisinde başlayan, üzüm asmalarının arasından, bir çıtırtı işitildi. Fikriye ile Mithat Bey, önce birbirine baktı; sonra, o tarafta bekleyen Rum nöbetçiye; o da işitmişti, silâhını sesin geldiği yere doğrultmuş, bağırarak soruyor:
"— ... kim var orada, kale? Dışarda çık, dışarda!.."
Sorusunu sorduğunda, bağa girmişti, aynı anda sisin, karanlığın ve asmaların arasından; Arslan Kaptan'ın sağ kolu, Tekgözlü İsmail'in ve başka iki adamın, ellerinde çekilmiş kamalarla sessizce fırladığı; nöbetçiyi alaşağı ettiği görüldü: çeliğin ete girerken çıkardığı, çirkin yırtılma sesi; fışkıran kanın, hışıltısı; yere yığılırken, nöbetçinin gırtlağındaki, ölüm hırıltıları! Her şey, göz açıp kapayıncaya kadar, olup bitmişti. İnanılır gibi mi?

Fikriye ile Mithat Bey, ümit ve heyecanla bakıştılar; sonra başlarını, korkuyla, sarhoşların masasına çevirdiler: Duymuş olabilirler mi? Endişeye mahal yok, kimse olayın farkında değil, çalgı ve sarhoş ağzıyla şarkı devam ediyor.
"... nartos to baremi nasar nasar pekso... "
Fikriye merakla sordu: "— ... ne oluyor, Mithat Bey! Manası ne bunun?"
Mithat Bey: "— ... şimdi anlarız!" dedi; sonra, yanındaki iki çeteciye döndü: "— ... çocuklar, tetik olun, yoksa..." demesine kalmadı, benzer çıtırtı ve hışırtılarla; öteki Rum nöbetçinin, öteki taraftaki asmaların arasına çekilip, iki kişi tarafından, kamalarla sessizce hak-landığı, hayâl meyâl fark edildi; arkasından, kamaların-daki kanı asma yapraklarına silerek, o üç kişi, çardağa doğru ilerliyor.
Mithat Bey'in, yanı başındaki çeteci Recep, yaklaşanları tanımıştı; kendini, daha fazla tutamıyor:
"— ... beyim, bunlar bizimkiler!.. Şart olsun, bizimkiler!.."
Asmaların arasından, sisin perdesini aralayarak; gerçekten 'Tekgözlü' İsmail ve iki adamı, Yakup ve Kuloğ-lu belirmişlerdi; ses çıkarmaksızın, Mithat Bey ve Fikriye'ye, elleriyle gelmelerini işaret ediyorlar. Fikriye ve Mithat Bey, heyecanlı fakat ihtiyatlı, önce iki tarafa, sonra .sarhoşluğun sarmalında hâlâ çalıp söyleyen, Rumlara baktılar; ayaklarının ucuna basarak, usul usul, 'Tekgözlü' İsmail'e doğru yürüdüler.
İsmail, fısıltıya yakın bir sesle, dedi ki:
"— ... hadi geçmiş olsun!"

Kuloğlu, daha tedbirli ve meraklı, soruyor:
"— ... köpekleri var mı bunların?"
Mithat Bey, bir an düşündü: "— ... zannetmem! Olsaydı, seslerini duyardık!"
'Tekgözlü' İsmail, işret masasına bir göz atarak, dişlerinin arasından mırıldanıyor:
"— ... işte şimdi mezarını kazdın, 'Kaymeni'!.."

'Kaymeni' Apostol ve adamları, sarhoşluğun ve hovardalığın zirvesine çıkmışlardı; şarkının nakaratını, el kol işaretleriyle tekrar eden Apostol, ne kadar şen ve mutlu görünüyor!
"... aaaa-aaahhhh banumaaa-aaakii... melolanes..."
Birden sustu; gözleri, sonuna kadar açılmıştı. Gördüğüne inanamadığı, belli: çünkü sisi dağıtarak, Fikriye ile Mithat Bey'in; asmaların arasına, girmek üzere olduğunu fark etmiştir: üstelik, yalnız da değiller. Silâhını çekip, karanlığa rasgele boşaltırken; adamlarına bağırıyor:
"— ... davranın vre, kaçıyor bunlar!.."
'Tekgözlü' İsmail, işte bunu affetmedir tetiğini, üst üste, iki kere çekiyor; Apostol, o anda taş kesilecektir; âdeta bir heykel, öyle hareketsiz duruyor; arkasından, ağzından burnundan, kan boşandı; masanın üzerine yığılıyor. Adamları, dehşete düşmüşlerdi;.korkuyla duraklayıp, siper aranıyorlar. Bundan yararlanan 'Tekgözlü' İsmail, onları çetecilere bırakıp; Mithat Bey'le Fikriye'yi yanma alarak, bağa dalmıştı; sisin ve karanlığın içinde kayboldular: müsademe, ıslak, kof ve ümitsiz, devam ediyor.
406
Fikriye, 'Kaymeni' Apostol'un, ağzından burnundan oluk gibi boşanan kanı, ömrü boyunca hiç unutamayacaktı.
O yörenin, namlı Kuva-yı Milliye reisi Arslan Kaptan, sisin soğuk karanlığında, önce bir sigara ateşi olarak görünmüştü; arkasından çift fişeklik, çift tabanca, kuşağında kama ve omzunda uzun namlulu silâh! O huy-suzlanan atının üzerinde, rahat ve dikkatli; çevresinde hayâl meyâl, öteki atlılar; 'Tekgözlü' İsmail, geriye, bağ evine dönmüş: silâh sesleri, daha uzak, daha kof, sürmektedir: müsademe devam ediyor.
Gelenleri, yaya çeteciler karşılamıştı. Fikriye'nin altına, nereden yakalamışlarsa, eşkıyanın salıverdiği atını çektiler. Mithat Bey, kendi atma binecek; ayağı üzengidedir, bir hamle, eyere yükseliyor.
Arslan Kaptan, gülerek Fikriye'ye eğildi: "— ... ee, geçmiş olsun, küçükbey!"
Ürkmüş atını zaptetmeye çalışan, Mithat Bey'e döndü: "— ... sana da kumandan, hata bizimdir, bereket yakınlardaydık: sizi selâmete çıkarmak, gayrı boynumuza borç!."
"... sağ olasın! Biz hazırız, Kaptan!.." Arslan Kaptan'm, tüfeği tutan elini havaya kaldır-masıyla, zaten yerlerinde duramayan atlar, yola saldırdılar. Fikriye, Mithat Bey, ve Arslan Kaptan önde; onlara eşlik edeceği anlaşılan, beş müsellah atlı arkalarında; paldır küldür sise dalıp, karanlığın dumanlı girdabı içinde, kayboldular: nal sesleri, siste boğuluyor...
Geride, kır düşmüş torba sakalı, çapraz fişeklikleri ve iriyarı vücuduyla, Kuloğlu; az ötesinde, kurtarılan Re-
407
cep ve arkadaşı, üç beş de başka çeteci kalmıştı; bir de, atları. Kuloğlu, önce arkadaşına, sonra Recep'e, birer mavzer uzatıp dedi ki:
"— ... hadi varıp, şu işi bitirelim!.."
Recep, tüfeğin mekanizmasını, açıp kapadı; bu arada, hanidir merak ettiğini soruyor: "— ... ula Kuloğlu, söylesene bana: bizi nasıl buldunuz, he? Hele, bu kör-dumanda, göz gözü görmez iken?.."
Başta Kuloğlu, arkasında yayalar, iki silâhlı çeteciyi atlara nöbetçi bırakıp; bağ evinde hâlâ süren müsademeye, takviye gidiyorlar: yaprak hışırtıları, kırılan dalların çıtırtısı, gittikçe yaklaşan silâh sesleri! Kuloğlu, başka ve onu hiç ilgilendirmeyen, bir şeyden söz eder-mişçesine, kaygısız:
"— ... Mevlût'e dua edin, Recep!" diyor, "— ... haberi o getirdi: omzundan vurulmuş ya, öldü diye bırakmışlar..."
"... hayırlısıyla Ereğli'ye varabilseydik, sonrası selâmet; zira deniz yoludur, kamaralarımız, istanbul'dan telgrafla ayrıldı; vapur, Fransız Kumpanyası'nın vapuru; bindik mi, inebolu'ya kadar, rahatız: karışanımız görüşenimiz olmaz: ne eşkıya korkusu, ne rutubetli soğukta titremek!.."
"... soğuk dedim de, tuhaf; yol imtidâdınca takır takır, titreyip durdum; parmak uçlarım, âdeta hissiyatını kaybetmişti; ne zaman ki 'Kaymeni' Apostol'un avcuna düştük, ne üşümek kaldı, ne titremek! Korkudan mı, yoksa bilâkis cesaretin şahlanmasından mı, sebebini tefrikten âcizim; lâkin üşümeyi kafiyede unutmuştum,

çenem titremiyordu; adama kafa bile tuttum, uzo kadehini o nasıl dikişti öyle?.."
408
"... dünya fâni, ölüm mukadder akıbet! Dal gibi nice genç kızlar, vereme tutulup, ömrünün baharında ölmüyorlar mı? Zavallı Jülide'mızin, bunlardan biri olacağı; Sultanahmet'teki o ilk günlerimizde, aklımıza mı gelirdi? Hani 'Reis Paşa'mız, Deme Cephesinden henüz dönmüştü de, ferahımızdan, ne yapacağımızı şaşırmıştık!.."
"... itirafa mecburum, evet! Yunanlının elinde esirken, ölmek; tek bir sebepten; münhasıran Paşa'ya artık ilelebet kavuşamayacak olmak ihtimalinden dolayı, bağrımı hûn etmekte idi; nitekim badireden sağ salim çıkmış olmaktan ziyâde, hayatımın hayâl-i ezelî ve ebedîsine tekrar kavuşmuş olmaktan, mes'ût ve mesrurum. Gece gündüz demeyip, yarı aç, yarı uykusuz, at sırtında fersahlarca yol kat etmek pahasına da olsa!.."
Ereğli yolunda, doludizgin nal sesleri; kördumanın kalın yoğunluğu arasında, heyûlâ gibi soldan yaklaşıp, belirginleşerek; sağa ilerleyip, aynı sis perdesi arkasında kaybolan, atlılar: önde Arslan Kaptan, Fikriye ve Mithat Bey, arkada beş çeteci: ağaçlık bir arazi, etraf bağ bahçe: yakınlı uzaklı, horozlar ötüyor. Daha bir sabah, şafak aydınlığı belirmiş, sis çok daha az yoğun; engebeli, kayalık bir vadide, küçük bir dere; aynı atlılar, yine önde Arslan Kaptan ve Fikriye ile Mithat Bey, geride çeteciler; derenin bir kıyısından belirip, sığ suda at koşturarak, öteki kıyıya geçiyor; ilk dönemeçte kayboluyorlar: horozlar susmuş, ağaçlarda, kuş cıvıltıları; dumanı tüten, kerpiç bir damdan; uzak bir köpek, ağız dolusu havlamaktadır.
409
Aynı atlı grubu, aynı tertiple, karşılarında belirmiş, iki yol ağzına doğru yaklaşmıştı; yolların ikisi de toprak, iyice bakımsız, patikadan bozma! Güneş doğmuş, ortalık tenhâ, ağaçlarda patırtı kıyamet, bir karga sürüsü; atlar yavaşlamıştır, atlılar daha sakin ve rahatlamış, aralarında konuşuyorlar. Arslan Kaptan, hep öyle diri ve şakacı diyor ki: "— ... ne demişler? Dinsizin hakkından, imansız gelirmiş!., eh öyle de oldu: 'Kaymeni' Apostol'un hakkından, bizim 'Tekgözlü' İsmail geldi..."
Öndeki üçlü aralarında gülüştüler; Arslan Kaptan: "— ... bunlar Yirmiler Çetesi'nin bir koludur, esasında yerli Rumlar..." diye, daha ciddi devam etti: "— ... Yunan Ordusu, Bursa'da ya!., sunardılar..."
Fikriye, yorgun ama mutlu, gülümsüyor: "— ... siz olmasaydınız Arslan Bey, belki de çoktan ölmüş olacaktık! Bu itibarla, minnetimiz..."
Arslan Kaptan, elini kaldırıp, onun sözünü kesti:
"... yooo, Mevlût'ün hakkını yemeyelim... yaralı yaralı, onca yolu tepip, bizi bulamasaydı..."
Sustu, iki kolunu iki yana açıp, sordu: "— ... di mi ya?.."
İki yol ağzına varmışlardı. Mithat Bey, dizginlerini çekip, atını durdurdu; ona dönüp dedi ki: "Yok ama, Fikri haklı, Kaptan! Hakkınızı bilmem nasıl ödeyeceğiz... bilemem."
Biraz sustu, daha ciddi, âdeta resmi bir sesle sordu: "-— ... Ankara'dan bir emriniz olacaksa?.." Arslan Kaptan, hep öyle şakacı, mütevazı, sözünü kesiyor: "— ... ne haddimize beyim, ne haddimize!.." Eliyle yukarı çıkan yolu gösterip, sözü değiştirdi: "— ... sizin yol bu yol, ucu taa Karadeniz'e dayanır..."
410
Fikriye- "— ... hürriyete ve selâmete!.." dedi. Muhat Bey vedalaşıyor: ... Allah müminiz olsun,
1/ t- n 1 "
"Mithat Bey önde, Fikriye arkasında; atlarını, yuka-n vola çeviriyorlar: yavaş yavaş, ™^™y*^^ ar. Arslan Bey bir sure, arkalarından baktı; s, ahlıe -ni havaya kaldırmas.yla, çetecilerden uçu ayrılıp, Mithat Bey'le Fikriye'nin arkasına takıldılar.
Arslan Kaptan el sallayıp, yüksek sesle bağırıyordu: <<— ... 'Reis Paşa'ya, bizden selâm!., merak etmesin, Ankara kapısını açık tutmaktayız..."
411
Ereğli Kaymakamlığı Tarih: 11 Teşrinisani 36 Şifre No: 767
Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Fikriye Hanımefendi bugün İstanbul'dan gelmiştir.
Biraderi Enver Bey, Bursa tarikiyle Ankara'ya gittiğinden ve hemşiresi Jülide Hanım vefat ettiğinden, yalnız kalmış ve bu hâl ile artık istanbul'da devâm-ı ikâmeti gayr-i mümkün olduğundan; oraya, ne suretle, hangi tarikle hareketi tasvip buyurulur-sa, emr-ü irâde-i devletlerine muntazır olduğu arz olunur.
Karadeniz Ereğlisi Kaymakamı Naci
412
... safa geldin, fuatl..".
İstasyon binasının cephesinde, Osmanlıca 'Ankara' yazılmıştı; şirket ecnebi olduğundan, altında Fransızcası: 'Ankara/A Mgora'.
Hırçın, mevsime göre soğuk, bir kuru ayaz; durup durup hızlanıyor; köşe başlarında, rayların ve traverslerin arasında, beklenmedik anaforlar yaratıp; döne döne, insanın tenine iğne gibi batan, ince bir toz kaldırıyordu: uçuşan sarı yapraklar, gazete yırtıkları, bir de o ıslık, yanlış ve uzak, bir iniltiyi andıran!
Eskişehir istikâmetinden, kalın ve dumanı bol bir katarın, gara girmesine az kalmıştı; zaten, bir saat 'tehirli'! Karşılayıcılar, hayli kalabalık, epeyce sabırsız: terhis edilmiş oğul bekleyen baba; kalpağı eğreti Dersaadet yolcusunu 'istikbâle gelmiş' akrabası; kim olduğu, kimi beklediği 'mûcib-i merak', birkaç 'ecnebi': ayazdan uçmasın diye, beyaz kanatlı başlıklarını, sımsıkı tutmuş; iki rahibe; galiba 'Carmelite' bunlar!
Trenin tiz çığlığı duyulmadan, oysa herkes aynı yere bakmaktaydı: Mustafa Kemal Paşa, yanında yaverleri Salih ve Muzaffer Beyler, sigarasını içerek, yaklaşan trene dalmış, az ötelerinde duruyor: kaşları çatık, zihni meşgul! Nasıl olmasın ki? Yaz boyunca, isyanlarla uğ-
413
raşılmıştı; sonbahara, isyanlarla girildi; fesat, dolayısıyla 'tahrikat' sürüyor:
"... Eylül 'iptidasında' Koçgirı Aşireti, başkaldırdı; bunlar birkaç Kürt aşireti, Hozat'ta toplanmış, 'Muhtariyet' talep ediyorlar.
Bir gün sonra, Konya'dan bir şifre: Delibaş, Çumra'yı bastı; Nahiye Müdürü, mevkuf; Konya'nın üzerine yürü-yecekmiş!
Ertesi gün, II. Yozgat İsyanı, patlak vermesin mi? İlk isyanın bağışlanmışlarından Deli Hacı, Hasan ve Küçü-kağa, Akdağ Mağdenı'nde başkaldırıyorlar. Nasıl başa çıkılacak?
Konya'da Delibaşın beş yüz kişilik kuvvetine karşı; Vali Haydar Bey'in sadece yüz elli neferi varmış! Hangi müfrezeyi, hangi isyan mıntıkasına sevk edeceksin?.."
İnce dudaklarında, bıçak tebessümü; keskin, acı ve 'mü-kedder'; Enver Paşa'nın mektubunu hatırlıyor: Ağustos 'nihayeti', bozkırda sarı sıcak, yaz serinliğiyle yer değiştirmiş; Venizelos'un İzmir'e geleceği şuyû bulmuştu; Yunanistan seçimlere hazırlanıyor ya, sebebi bu olabilir; 'filhakika' geldi, patırtı kıyamet, yerli Rumların te-cennün mertebesindeki, zafer nümayişleri!
"... biz burada hancı işgaller, dahili isyanlarla uğraşırken, Enver Anadolu'ya intikâli tasavvur ediyor; Anadolu, âdeta bir yengeç sepeti, burada bizim, nelerle başa çıkmak mecburiyetinde kaldığımızı bilseydi, acaba?.. Orada ber-mutâd hayalât ile meşgul ve meşbû! Cihat ilân ederek, Alem-i İslâm'ı, Cihan İhtilâli'ne kaldıracakmış; bittabi, Rusların işine gelir; hayır mı, diyecekler? Dağıstan'dan, Kafkasya'dan miktar-ı münâsip süvari celb edip..."
414
Sigarasından, derin bir nefes daha! Ayazın savurduğu kum iğneleri, yüzüne, ince ince batıyor. Az sonra Ali Fuat'la kavuşacaklar, acaba o 'kararlan' nasıl karşılayacak? Dedikodu ayyuka çıktı, Ethem'le aynı fikirdedir diyorlar: kaabil mi bu? Soru işaretinin arkasında, geçmişten bir fotoğraf: Cuma akşamı, Boğaz'dakı konaktan; onlar, iki Harbiye talebesi, okula dönüyorlar; acaba Tünel'deki o birahaneye uğrayıp, iki duble içse-ler mi?
Lokomotif buhar hışıltısıyla önünden geçerken, sigarasını yere atıp, çizmesinin burnuyla ezdi; dumanlan, ayaza üfledi. Vagonlar, dolu; pencerelerde, sarkmış yolcular: köylü, asker, kadın, erkek, Anadolu kalabalığı; yorgun, yoksul, fena halde 'mütevekkil'!.

Salih Bey, birden elini bir pencereye uzatarak: "— ... işte" diyor, "— ... orada Paşam!" Gösterilen yere baktılar, oradaydı; inanılacak şey mi? Omzuna asılı filintasıyla, Kuva-yı Milliye çetecisi gibi giyinmiş, Garp Cephesi Kumandanı, Ali Fuat Paşa: güneş yanığı yüzü, güleç; alnı aydınlık; gözleri gökyüzü. Katar durduğu zaman, tesadüf bu ya, penceresi Reis Paşa'nın karşısına isabet ediyor; Harbiye-ı Şahâ-ne'den iki eski 'arkadaş', birbirine gülümsüyor: Mustafa Kemal (Selanik), Ali Fuat (Salacak)'a yürüyor; ötekisi de, vagonun kapısından inip, ona doğru!
Ali Fuat, önce topuklarını vurup, askeri selâm verdi; sonra, iki eski arkadaş, kucaklaştılar; Mustafa Kemal, mütebessim:
— ... hele şükür!" dedi. "— ... şükür kavuşturana!.."
Ali Fuat Paşa soruyor: "— ... nasılsınız Paşam?.."
415
Mustafa Kemal Paşa: "— ... fena sayılmaz, bre!" dedi; sonra eliyle, arabasının bulunduğu yeri göstererek ekledi: "— ... şu taraftan buyur, otomobil bekliyor..."
Yaverler önleri sıra seğirtip, arabanın kapılarını açmışlardı; iki paşa, fazla konuşmaksızın, iki ayrı kapıdan, bindiler; otomobil, istasyon telâşı, at arabaları; çağıl cuğul kalabalık arasından, hareket edip uzaklaşıyor: istasyonda lokomotif, uzun yol yorgunu, hantal ve tumturaklı, solumaktadır.
'Eski' Ziraat Mektebi'ne, yeni 'Karargâh-ı Umûmi'ye gidiyorlar: arabanın içine, yanık benzin kokusu sinmiş; camlardan, şalvarlı kadınların güttüğü, kağnılar geçiyor; kaplumbağa yavaşlığı, ezeli ve ebedi yakınmalarıyla! Küçük bir oğlan, elinde sopa, afacan bir buzağının ardına düşmüş. Mustafa Kemal ve Ali Fuat, arka koltuklarda oturuyor; aralarında hem iki eski dostun, yakınlığı; hem son olayların tedirginliği...
Mustafa Kemal Paşa, sigara tuttu, soruyor:
"— ... cephede, son vaziyet nedir, Paşa?"
Ali Fuat Paşa, sigarayı alırken gülümsedi: "— ... zannımca istikrar temin edilmiştir. Mâlûm-u âliniz, intihap dolayısıyla düşman askeri, ikiye bölündü; husûsi istihbaratımız budur: bir tarafta Kralcılar, öbüründe Veni-zelosçular! Bunu leyhimize kaydediyorum..."
Sustu, sigarasını yaktı; dumanlarla birlikte, ilâve etti:
"— ... rahatsızlığımız, başka bir yerde... önümüz kış, havalar bozdu, efrat çıplak!."
Yine sustu, sigarasından yeni bir nefes alıyor:
"— ... arz etmiştim..."
Söz cepheye intikal edince, aralarına 'resmiyet' giri-
416
yor. Mustafa Kemal Paşa şimdi, arkadaşının yüzüne bakmadan konuşuyordu:
"— ... Şark Cephesi'nden haberler, iyidir: Karabe-kir, Ermenileri, mütâreke talebine mecbur etti! Keyfiyet, hem hariçte, hem dahilde, müessir olacaktır..."
"— ... Ermenilere, müstahak! Hadlerini bilsinler!.."
Birden, boyunlarında dikenli tasma, iki çoban köpeği; ağız dolusu havlayarak, arabanın ardına takıldı; öyle canhıraş havlıyor, o kadar yakından koşuyorlar ki, gürültüden konuşulanı işitmek, mümkün değil. Bir müddet sustular. Ali Fuat Paşa, etrafa bakıyor; duman duman, Ankara'ya gelmiş olmanın, tadını çıkarıyordu. Köpekler geride kalır kalmaz, o anda aklına gelmiş gibi, sordu:
"— ... ya Ruslarla münasebât? O ne merkezde, Paşam? Şahsen, bazı endişelerim mevcut..."
Mustafa Kemal Paşa, daha içten ve dostça cevap veriyor:
"•— ... ağırdan alıyorlar, Fuat! Bir muahede parafe edildi, lâkin imza gecikiyor. Hakikat şu ki, nasıl biz onları İngilizlere karşı kullanıyorsak; onlar da öyle, bizi İngilizlere karşı kullanıyorlar..."
Ali Fuat Paşa, dostunun samimiyetinden, istifâde edecektir:
"— ... ya şu benim, Moskova Sefirliği meselesi? O nedir, pek anlayamadım: mükâfat mı, mücazât mı?.."
Mustafa Kemal Paşa, manidar bir tebessümle: "— ... telâkkiye bağlı, azizim!" dedi, Sonra eliyle Paşa'nın omzuna vurarak, ekliyor: "— ... o bahis mühim, tafsilatıyla anlatırım: bu akşam, hani vaktiyle Tepebaşı Gazino-su'nda

yaptığımız gibi, hem birkaç kadeh parlatırız... hem baş başa, âriz amik konuşuruz..."
Yüksek sesle güldüler, fakat gülüşlerinde neş'eden eser yoktu.
417
Gece, büsbütün soğuk çıktı; camlardan, rüzgârın ıslıkları, aralıklı işitiliyor. Bekir Çavuş, sobayı yakmış; tütüyor galiba, 'Büyük Oda'da, gözleri rahatsız eden, görünmez bir duman geziniyor; belirgin, bir is kokusu var; ama sıcak! İnsana büyük kışlarda, evinde olmanın rahatını yaşatan, bir sıcaklık bu; güven verici, dolu dolu; arada, tu-tuşuveren kuru odunların, duvara vuran yalazıyla, zengin.
Reis Paşa, son zamanlarda 'ağır misafirlerini', İstas-yon'daki 'Direksiyon' binasında ağırlıyordu; Ali Fuat Paşa'yı oraya götürmedi; 'çilingir sofrasını', 'Büyük Oda'ya kurdurmuş; o, aynı kılıkta; Ali Fuat Paşa, çeteci kıyafetini çıkarmış, üniformasını giymiştir: aralarında bir sehpa, üstünde bir 'karafaki' rakı, bir sürahi su; bir avuç leblebi, biraz da beyaz peynir; sigara tabakaları, kül tablası vs. İki elin tuttuğu, iki rakı kadehi; hafifçe tokuşturuluyor; ellerin birisi Mustafa Kemal'in, öbürü Ali Fuat Paşa'nın: "— ... safa geldin, Fuat!" "— ... muvaffakiyetimize, Paşam!.." Ali Fuat Paşa, kadehi dudağından ayırır ayırmaz, gülümseyerek, diyor ki:
"— ... tabii hatırlarsın, Harbiye'deyken... arada kaçamak yapar, Galatasaray'daki Zouave Birahânesi'ne giderdik, böyle karşılıklı..." Nedense sustu, cümlesini askıda bıraktı, sonra göğüs geçirip: "— ... ne günlerdi, onlar!.." dedi, "— ... şu yaşadığımız hâileyle gayr-ı ka-abil-i mukayese!.."
Mustafa Kemal Paşa, kadehini yudumladıktan sonra, sehpaya bırakmıyor; elinde tutarak, daha önce başladığı anlaşılan, izahatına devam ediyor: samimi fakat ciddidir.
418
"—- ... evet, binnetice 'Kafkas Seddi'ni yıktık; o mıntıkada, İngilizleri bertaraf ettik; lâkin Moskova'nın tavrı vazıh değil: mesele bu!.. Üstelik Enver rahat durmuyor, Bolşevik istihbaratıyla hâl-i münâsebette, mektupları sinsi imâlarla mahmul..."
Ali Fuat Paşa, kaşlarını çatmıştı: "— ... kat'iyyet kesbetti mi bu? Ben sanıyordum ki, Baku Kongrası'nda-ki muvaffakiyetsizliğinden sonra, intibaha gelmiştir..."
"— ... kim, Enver mi? Tanımazmış gibi süylersin be!" Kadehini sehpaya bıraktı, avcuna birkaç leblebi aldı "— ... şimdi intikam arayacaktır! Göreceksin!" Biraz sustu: "— ... saniyen, gerek Kuva-yı Seyyare, gerek Ye-şilordu Cemiyeti zihnimi meşgul ediyor: Anadolu'dan uzaklaşıp, Moskova'ya yaklaşır gibidirler."
Mustafa Kemal Paşa, sigara tabakasına uzandı; gözlerini Ali Fuat Paşa'nın gözlerine dikerek, dedi ki: "•— ... bilhassa, Tevfik, Reşit ve Ethem biraderlerin hatt-ı hareketi, câlib-i şüphe..."
Ali Fuat Paşa, başını eğmemişti; dimdik, Mustafa Kemal'in gözlerine bakıyor; kendinden emin cevap verdi: "— ... Kuva-yı Seyyâre'yi, Yozgat'a davet ettiğinizde, ikâza çalışmıştım: hatırlayacaksınız!.."
Mustafa Kemal Paşa, birden asabileşti; hırçın, biraz dâ mütecaviz soruyor: "— ... bu dediğin doğru! Doğru ama, Erkân-ı Harbiye'yi kaale almayarak, onlarla Gediz'de taarruza kalkıp, yenildiğin de doğru!.."
Gerilim bir anda yükselmişti. Ali Fuat Paşa, beklemediği bu çıkış karşısında, bakakaldı; sonra usulca, kadehine uzandı: kalın ve sıkıntılı, bir sessizlik uzuyor; onu daha da katlanılmaz yapan, camdan sızan rüzgârın ıslığı; sobada çat çat çatlayan, kuru odunlar!
419
Kemal Paşa da, tedirgin olmuştu; teşbihini sehpadan alıp, ayağa kalktı; tam bu esnada, kapı tıklatılıyor. "— ... giriniz!.."
Kapıdan, Bekir Çavuş girecektir; Mustafa Kemal'in sert bakışlarından eksiklenerek, izin istiyor:
"— ... ortalık iyice karardı Paşam, lâmbayı yakacaktım..."
Mustafa Kemal Paşa, cevap vermedi; eliyle, 'yak' anlamına bir hareket yaptı; o, yazı masasındaki lâmbayı yakarken, gidip, her zamanki penceresinin önüne dikildi; kollarını arkasında kavuşturup, elindeki tesbihiy-le oynayarak, akşamın yıldız alacasını seyrediyor.

Ali Fuat Paşa, sıkıntıdan alnı kırışık, kadehine rakı koydu; sonra bir hamlede, rakısını dikiyor. Bekir Çavuş lâmbayı yaktığı için, odaya, kederli bir sonbahar aydınlığı çökmüştür; camlar birden simsiyah kesilir; o sırada, Mustafa Kemal'in pişmanlık sesi: samimi ve dost:
"— ... kusura bakma, Fuat: seninle eski arkadaşız: açık konuştum!"
Ali Fuat Paşa, aşağıdan alıyor: "— ... estağfurullah! O nasıl bir söz?"
'Reis Paşa' dönmüştü, yazı masasına doğru yürüyerek konuşuyor:
"—- ... fikrim odur ki Ruslar, içerden yahut dışardan, vaziyete kimin hâkim olacağını bekliyor; işi, bu sebepten muallâkta bırakıyorlar. Halbuki, bizim beklemeye tahammülümüz yoktur. Bu itibarla, Moskova'da senin gibi mutemet bir şahsiyetin bulunması, ehemmiyet arz ediyor..."
"— ... onlar beynelmilelci, biz milliyetçiyiz; şansımızı azaltan, bu mudur?"
Mustafa Kemal Paşa, bu defa, yazı masasının koltu-
420
ğuna oturdu; önündeki kâğıda, kalemle bir şeyler çizerek dedi ki:
"— ... kaç adet komünist fırkası oldu, baksana! Bir adet de biz kurduk! İttihatçılara karşı, münhasıran, Baku'da müesses fırkayla teşrik-i mesai tasavvur edebiliyoruz: Mustafa Suphi Bey'in fırkası!.. O da, Anadolu'ya intikâl etmeyi arzuluyormuş, bana yazdı fakat..."
Ne düşündüyse, cümlesini askıda bıraktı. Yeniden o kalın sessizlik! Lâmbanın mahzun aydınlığında, biri koltuğunda öbürü karşısında oturan, sigara dumanları içinde, iki paşa; dışardan, rüzgârın savurduğu bir borazan sesi, karavanayı çalıyor.
Sessizliği, Ali Fuat Paşa, ağır ve düşünceli bir sesle bozuyor:
"— ... meseleye bu istikâmetten hiç bakmadığımı, itiraf etmeliyim. Vaziyet, tahminimden muğlak ve muhataralı görünüyor."
Sustu, mahcup gülümseyerek: "— ... ben de zannetmiştim ki..."
Mustafa Kemal Paşa da gülümseyerek, onun başladığı cümleyi ikmal ediyor: "•— ... mesele, Garp Cephesindeki ikiliktir!.. O, bahs-i diğer: İsmet ve Refet Beyler gelecek, ayrıca tezekkür edeceğiz..."
Mustafa Kemal Paşa, koltuğundan kalkmıştı, sumenin üzerindeki bir dosyayı aldı, eski yerine yürüdü.
"— ... beri bak, kardaşım... Ruslar, Denikin'le Kol-çak'ı, çetelerle mağlûp edebildi mi? Hele bir düşün: Trotskiy, Kızılordu'yu neden kurdu? Biz de, aynı sebepten, muntazam orduyu tesis mecburiyetindeyiz. İsmet'in vazife-i aslisi bu idi..."
Cevap beklemeden, elindeki dosyayı, Ali Fuat Pa-
421
şa'ya uzatacaktır: "— ... Hariciye bunu, sefaret vazifesinde sana suhulet olsun diye ihzar etmiş..."
Ali Fuat Paşa dalmıştı, dosyayı dalgın alıyor, kendi kendine konuşur gibi: "— ... şu işe bak, nereden nereye?" dedi ve sustu. Camlardan, rüzgârın ıslığını duydular; sonra, bir başkasına gülümseyerek devam etti: "— ... bu işe en çok peder sevinecektir: asker olmamı hiç istememiştir; fakat, Moskova'da sefir-i kebir olmak, başlı başına bir se-rencam..."
Rakı kadehine uzanırken, gülümsüyor: "— ... felâket şu ki, soğuğu hiç sevmem!.."
Reis Paşa da kadehini eline almıştır, arkadaşına doğru kaldırır; gülümseyerek, der ki:
"—• ... Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin, ilk sefir-i kebiri şerefine içiyorum!.."
O sabah, bir takım asker, başlarında mülâzımları, Ka-rargâh'ın arka tarafına doğru, uygun adım yürüyor: sabah tâlimi mi? Geceki ayaz düşmüşse de, yine üfürdü mü, insanın yüzünü ustura gibi yalamaktadır. Nöbetçiler, yerli yerinde; Paşa'nın otomobili yanına çekilmiş, sürücülerin başında beklediği, birkaç fayton! Cümle kapısı, hareketlidir; girip çıkanların kalabalığı, eskisinden çok farklı ve yoğun!
Muhafız Takımı'nın düzgün ve sert ayak sesleri, uzaklaşıp kayboluyor.
Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye koridorunda, başka bir sabah telâşı: açılıp kapatılan kapılar, salkım salkım dışarıya sarkan, daktilo tıkırtıları, telefon zilleri! Üniformalı ya da sivil, dolaşan epeyce insan; bunların arasından,
422

koltuğunda dosyasıyla, Halide Edip Hanım seçiliyor: meşgul ve alışkın tavrıyla, Riyaset Makamı'na yönelecektir. Fakat ne oluyor? Kapı kapalı, önünde, Mustafa Kemal'in genç yaveri Muzaffer Bey dikilmiş! Halide Edip'e saygıyla gülümsedi.
"— ... merhaba, Mülâzım Bey! Reis Paşa burday-mış! Görecektim de!"
Muzaffer üzgün, boynunu büküyor: "— ... buradalar, Halide Hanım!.."
Halide Edip, Muzaffer'in kapıyı açmayışından hayrete düşmüştü, biraz da tedirgin; kaşlarını kaldırarak sordu:
"— ... hayrola, yoksa yasak filân mı?.."
"— ... maalesef, hanımefendi! Reis Paşa'nın riyasetinde, hafi bir içtima yapılıyor... bana verilen emir budur..."
Bol sigara dumanı, müzâkerenin uzun sürdüğüne işaret, kirli kahve fincanları, çay bardakları; makam masası üzerinde, şifre 'miftahları', temize çekilmiş telgraf 'suretleri', o sabah İstanbul'dan gelmiş gazeteler, vs... Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti Makamı'nda; 'Kavaklı' Fevzi Paşa, Ali Fuat Paşa, Miralay İsmet ve Miralay Refet Beyler, ayrı koltuklara oturmuşlar; Mustafa Kemal Paşa, ayaktadır; elindeki işaret değneğini, duvardaki Osmanlı haritasında; Garp Cephesi'ne uzatarak, konuşuyor:
"— ... meseleyi hâl, ancak şu şekilde mümkün olacaktır: cepheyi ikiye taksim ederek!.. Mühim aksamrih-tiva eden sahayı, Garp Cephesi tesmiye ederek, İsmet Bey'in kumandasına tevdi etmek; ehemmiyeti daha az olmayan, cenup kısmını da; Konya havalisine sevk edeceğimiz, Refet Bey'e vermek!.."
423
Sustu, Fevzi Paşa'ya baktı; sonra daha yumuşak bir sesle, devam etti:
"— ... bittabi, her iki cephe, doğrudan doğruya, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyasetine merbut bulunacaktır..."
Mustafa Kemal izahat verirken, İsmet Bey'le Refet Bey, önce birbirlerine, sonra ikisi birden, Ali Fuat Paşa'ya bakmışlardı; o, oturduğu yerden, dudaklarında varla yok arası, mahzun bir tebessüm, Mustafa Kemal Paşa'yı dikkatle dinliyordu:
"— ... bir başka cihetten, gerek dahili isyan ve itaatsizliklere karşı... ve gerek harekât-ı harbiye nokta-i nazarından... kuvvetli bir süvari teşkilâtına ihtiyaç, barizdir... Böylece, yeni vaziyet ve vazifeler, takarrür etmiş bulunuyor: sür'atle muntazam ordu ve büyük süvari kütlesi vücuda getirilecektir..."
Mustafa Kemal Paşa, elindeki işaret değneğini bıraktı; Ali Fuat Paşa'ya doğru yürüyerek, gönül alıcı yüz ifadesi ve yumuşak sesi ile, sözlerini bağlıyor:
"— ... Ali Fuat Paşa'yı, yeni ve fevkalâde mühim bir vazifeye gönderiyoruz: Moskova'da Ruslara, Anadolu'nun ifâ ettiği cihanşümul rolü izah edecek: çünkü biz, Garp emperyalistlerine karşı, yalnız istiklâl ve hürriyetimizi müdafaa ile iktifa etmiyoruz... aynı zamanda, Garp emperyalizminin, güçleri ve malûm vasıtalarıyla... Türk milletini, emperyalizme vasıta olarak, kullanmak taleplerine mâni oluyoruz..."
Mustafa Kemal Paşa, kısacık sustu; elini, Ali Fuat Paşa'nın omzuna koyarak, dedi ki:
"— ... bu yaptığımızla, bütün insaniyete hizmet ettiğimize kaniyiz!.." Tekrar kısacık sustu, teker teker ha-
424
zır bulunanlara baktı, soruyor: "— ... anlaşılmayan bir husus kaldı mı?"
Riyaset odasına, bir sükût çöküyor; sessizlik içersinde, bir an, dışardaki rüzgârın ıslığı, pencerelerde acı acı inleyecektir; koridordan, münasebetsiz bir telefon zili; içeriği anlaşılamayan, iri lâkırdılar. Ali Fuat Paşa, dudaklarında belirip kaybolan, o mahzun gülümsemeyle:
"— ... zannetmem!.." dedi, "— ... Her şey, çok sarih görünüyor. Ziyadesiyle sarih!.."
Refet Bey, mütebessim ve manidar ona katıldı: "— ... bence de!.."
İsmet Bey, ayağa kalkmıştı; önce kısık ve kesik ök-sürdü, sonra dedi ki: "— ... hakikat şu, Anadolu'daki mukavemet hareketine, Kürtler, Lazlar ve Çerkes-ler, üstelik Bolşevizmi kullanarak, tesahup arzusunda görünüyor; halbuki mukavemet, ancak yekpare olursa mukavemettir ve müessirdir, aksi halde bir başka 'taksim' mevzubahis olur ki, buna asla müsaade edemeyiz..."
Ali Fuat Paşa, bunu beklemiyordu; önce, Reis Paşa'nın gözlerini aradı; iki çift mavi göz bilinmez hangi 'müphem', Mekteb-i Harbıye-i Şahane hatırasında,

buluştular; o, itirazdan çok, merakını gidermek istermiş gibi, kafasını kurcalayanı soruyor:
"— ... vaziyet bu kadar vahim midir? Reşit ve Tevfik beyleri tezkiye edemem; lâkin Ethem'le sık sık musâ-faha ettik, Meclis'e ve Müdafaa-i Hukuk'a itaatkâr intibaı veriyordu, acaba..."
Mustafa Kemal, bir sigara yakmıştı; kibriti, üfleyerek söndürdü:
"— ... bunlar zevahir, Paşa! Yunan istihbaratı, Çer-keslerden, Anadolu'da 'muhtar' bir devlet tahayyül ediyor; İzmir'de bir cemiyet tesis etmişler, Mim Mim sâye-
425
sinde haberdâr olduk; Şark-ı Karip Çerkesleri bilmem ne cemiyeti..."
İsmet Bey, doğrudan Ali Fuat Paşa'ya, dönmüştü; asıl endişeyi mucip noktayı açıklıyordu:
"— ... Ethem'in, bilhassa birader beylerinin; -hâttâ bizim Hakkı Behiç'in-vaziyetten malûmattâr, belki de bu işe methaldâr olmadıklarından emin değiliz ki!.."
Reis Paşa, dumanları üflerken, arkasını getirecektir:
"— ... bizimkisi, bizatihi bir müsellâh muhalefet; hal böyle iken, içimizde bir başka müsellâh muhalefeti, tecviz edebilir miyiz?"
Yeniden susuldu: rüzgârın niyeti öylesine belirsiz; karargâh çevresi, o kadar hareketliydi ki, artık hiçbir sessizlik mutlak olamıyor: dışardan, talim dönüşü Muhafız Takımının, rap rap ayak sesleri; içerden, kapının ardında, yersiz ve yakışıksız, gülüşmeler!.. Fevzi Paşa, bir şey soracakmış gibi, Mustafa Kemal'e bakıyor; ne kadar düzenli ordu yandaşı olsa da, Anadolu'ya iltihâkı sırasında; ona gösterdiği 'hürmet, suhulet ve anlayış' dolayısıyla, Ali Fuat Paşa'ya yakınlık duyuyor. 'Müted-deyyin' olduğundan mı nedir, BolşeviklerİE bu mertebe yakınlaşılmasından da, tedirgin; zaten sorusu da buymuş:
"— ... Mustafa Suphi Bey'le, temasın manâ-yı hakikisi nedir? Moskova'yla münâsebâtın inkişafında, müessir olabilir mi?"
Bütün gözler, Mustafa Kemal'e dönüyor; o bir hayli rahat, soruya bir başka soruyla cevap vererek, söze başladı:
"— ... Süleyman Sami'yi tanıdınız mı? Mustafa Suphi'nin gönderdiği adam! Bizzat o, temsil eylediği zâtı, yerin dibine batırıyor. Halbuki mumaileyhin, son
426
Baku Kongrasindaki tarafımıza faaliyeti müsbettir: Enver'in tasarladığı atractioria. muvaffakiyetle mâni oldular. Bana gönderdiği mektup, bu makûlat çerçevesi içindedir..."
İsmet Bey, daha iyi duyabilsin diye, öne eğilmiş, sağ elini, sağ kulağının arkasına tutmuştu; meğer, onun da zihnini kurcalayan bir şeyler varmış, diyor ki:
"— ... İfham gazetesinin sermuharriri idi sanırım? İltibasa düşmüyorsam, azılı İttihatçı düşmanı olmak lâzım: Enver Paşa onu Sinab'a nefyetmişti. Yusuf Bey'in... Akçura'nın yâni, iyi tanıması iktiza eder, aynı Fır-ka'daydılar..."
Sorusunu, kısa bir sükûtun ardından ilâve ediyor: "— ... mevzubahis olan nedir? Mustafa Suphi'nin Müdafaa-i Hukuk'a iltihakı mı? yoksa, Meclis'deki Komünist Fırkasina intikâli mi? Tesanüt, teşrik-i mesai, vs. elbette mümkündür; iltihak imkânsız, emrindeki Bolşevik Alayiyla gelmeyi teklif ediyor..."
Refet Bey, müstehzi: "— ..: yooo, işte bu olmadı!" diye itiraz etti: "— ... al sana, silâhlı bir muhalefet daha: kabul etmek, bir gaflet sayılmaz mı?.."
Mustafa Kemal Paşa, sigarasını tablaya bastırıyordu: "— ... sayılır!" diyerek başını kaldırdı: "—... hem de, gaflet-i uzmâ sayılır." Fevzi Paşa'ya dönüp, "— ... keyfiyeti, kendisine bildirdim Paşam!" dedi, sözünü Ali Fuat Paşa'ya bakarak tamamladı: "¦— ... senin Mosko-va'daki vazifelerinden biri de, bunların irtibatını tesbit olacaktır Fuat! Komintern, Moskova'dan müstakil midir, muhtar mıdır; yoksa, tamamıyla taht-ı tesirinde midir? Bu bir! Baku'daki TKF, ne dereceye kadar, Ko-mintern'e merbuttur? Bu, iki!"
Ali Fuat Paşa o an, varla yok arası tebessümünü, yine yakalamıştı; çenesini okşayarak, cevap verdi.
427

"— ... vaziyete muttali olmuş bulunuyorum: Hariciyemin ihzar eylediği dosyada, mukayyettir: elimizden geleni elbette, ardımıza koymayacağız..."
Hayret, o uçucu tebessüm, 'hazırûna' anında 'sirayet ediyor'; ağır hava dağılmıştır, o kadar ki Miralay İsmet Bey gülerek ayağa kalktı, herkese sordu:
"— ... birer çay daha içer miyiz beyler?"
Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Paşa'ya eğilmiş bir şey söyleyecekti, durup ona döndü: "— ... benimki kahve olsun, İsmet!"
İsmet Bey, yazı masasına yönelmişti; başına gelince, bir düğmeye bastı: dışarda zil çalıyor.
Elinde, çözülmüş bir şifre telgrafı; Başyaver Salih Bey, kapının önüne gelmişti, Muzaffer Bey'le konuşuyorlar; duruyor; İsmet Bey'in çaldığı zil uzayıp gidiyor; iki yanlarından, gelip geçenler. Muzaffer Bey, zili işitince: "— ... tamam!" dedi "— ... bitti galiba! Şimdi girebiliriz kumandanım."
Kapıyı açıp, içeriye süzüldüler; Muzaffer Bey, Refet Bey'le İsmet Bey'in bulunduğu tarafa yürüdü, oradan talimat alıyor; Salih Bey, önce durakladı, sonra Ali Fuat Paşa ile görüşen Mustafa Kemal Paşa'ya yöneldi: yanında durup, topuklarını vuruyor.
Mustafa Kemal, arkası dönük, sigara içmektedir; başını ona çevirip, onu görünce soracaktır. "— ... hayrola çucuk, nedir o elindeki?.." Salih Bey telgrafı uzatıyor: "— ... Ereğli Kaymakam-lığından, zâta mahsus, bir şifre telgrafı... Hayati Bey getirdi, kumandanım... müstacel olması hasebiyle, düşündüm ki..."

428
Mustafa Kemal Paşa, 'mütehayyir', kaşlarını kaldırıyor:
"— ... hayırdır, inşallah!"
Telgrafı aldı, mırıldanarak okumaya başladı.
"— ... Fikriye Hanımefendi, bugün İstanbul'dan gelmiştir; oraya ne suretle ve tarikle hareketi tasvip buyurulursa, emr-ü-irade-i devletlerine muntazır olduğu arz olunur / Karadeniz Ereğlisi Kaymakamı, Naci."
Mustafa Kemal Paşa, başını kaldırdı; gözlerine, hül-yâh bir dalgınlık gelmişti; yüzüne, kimsenin duymadığı uzak bir piyanodan, Chopin'in bir noktürnünü dinlermiş gibi, ciddi bir duygusallık!..
Kendi kendine fısıldıyor: "—¦ ... a be, n'aptın Fikriye!., çılgın çucuk!"
Başyaver Salih Bey'in beklediğini hatırlayınca, ona döndü:
"— ... beri bak Salih, Hayâti'yi bulasın bana... çabuk!.."
Tekrar birbirine vurulan topukların sesi:
"— ... başüstüne kumandanım!.."
Mustafa Kemal Paşa, aynı hülyâlı ve mavi dalgınlıkla, elindeki telgrafa eğildi: Ali Fuat Paşa, ciddi ve duygusal, ona tanıdık bir hayâle bakar gibi bakmaktadır: Harbiye-i Şahane yıllarından, iyice âşinâ olduğu bir hayâle!
429
Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Kalem-i Mahsus
Tarih: 13 Teşrin-i sâni 1336 Adet: 767
Karadeniz Ereğlisi Kaymakamlığına
Fikriye Hanım'ın yanına, şayân-ı emniyet ve itimad polislerden birisinin tefriki ile, Kastamonu'ya kadar gönderilmesi; ve bu hususta ihtiyar edilecek mesârifin buraya iş'ârı ile derhal tesviye edileceği ve şayet izmit Fabrika Müdür-i sabıkı olup, birkaç gün evvel oraya geldiği haber alınan Mithat Bey, elyevm orada bulunup buraya gelecekler ise, kendileriyle birlikte gönderilmelerinin muvafık olduğu bildiriliyor.
Dahiliye Vekâleti Vekili Adnan
Bu telgrafın, şimdi, makine başında keşidesi, emir olunmuştur.
Seryâver Salih
430
Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Kalem-i Mahsus
Tarih: 13 Teşrin-i sâni 1336 Adet: 767
Karadeniz Ereğlisi Kaymakamı vasıtasıyla Fikriye Hanım'a
Muvasalatınızı şimdi haber alarak, yanınıza şayân-ı emniyet polis memurlarından birinin tefriki ile Ankara'ya hareket etmeniz; arkadaşlarımdan olup, birkaç gün evvel, buraya gelmek üzere Ereğli'ye geldiğini haber aldığım, Mithat Bey'le birlikte gelmeniz, Kaymakamlığa yazılmıştır.

Paraca olan ihtiyacınız buradan tesviye edilmek üzere, Kaymakamlıktan temin edilecektir. Hareketinizin iş'ârı, Paşa Hazret-leri'nin arzuları iktizasındandır. Sizin de buna göre hareket etmeniz muvafıktır.
Büyük Millet Meclisi Yaver Salih
431
S/S, la crimee I kırım".
Sular karanyordu, batı ufkunda, bulut uçları gurup kızıllığıyla tutuşmuş; rüzgâr yıldız/poyraz, şiddeti hayli düşük; martılar, geminin dümen suyunu bırakmıyorlar: ne kadar da çok! Manzarayı arkasına almış, S/S Kırım, kalın fakat yumuşak dalgalı, bir denizde ilerliyor: çifte bacasından, katmerli kara duman salıveren, eski tip, buharlı gemi; bir yolcu gemisi: Fransız Paquet Kumpanyasına ait, La Compangie de Navigation Maritime Paquet, Marseille/Pans!
Geminin süvarisi Kaptan Garrigou, kumral kıvırcık sakalına kır düşmüş, kapı gibi bir adam, eski 'deniz kurdu'; hiç bırakır mı, Marie-Laure'u 'kaptan köşkü'ne çıkardı, sadece Le Temps ismini işitmek, onu, şiddetli Paris nostaljisine sokuyormuş; gazeteci, üstelik mademoiselle; bu kıratta kaç yolcu var? 'S/S, Kırım' büyük bir gemi değil; büyüklerin hemen hepsi, savaş sırasında, hastahâne gemisine dönüştürülmüştü; henüz eski lüks ve konforlarına dönememişler; seferdekiler, nisbeten küçük, daha yaşlı olanlarmış; Kaptan Garrigou, piposunu garip bir hırsla ısırarak:
"— ... La Crimee, yaşlı fakat haysiyetli bir tekne" diyor; "— ... Karadeniz ona vız gelir: üstelik, Anadolu'daki isyan sayesinde, Türkiye; Rusya'daki, 'Beyazların Yenilgisi' sayesinde, Kafkasya yolcuları, acayip bol-
432
laştı: giderken, Türkleri İnebolu'ya taşıyoruz; dönerken Rusları, Constantinople'a!"
Gemideki tek 'Fransız' yolcu olması, Marie-Laure Oiselet'nin önemini daha da artırmıştı; bu ona, ister istemez, bir 'ev sahipliği' görevi yükledi; yalnız 'mürette-bat'la değil, yolcuların çoğuyla, içlidışlı oluyor; hele akşam yemeklerini, öteki gazeteci dostuyla beraber, Süvarinin masasında yemeleri yok mu, handiyse bir şölen: şampanya kadehleri, müttefiklerin zaferine kalkıyor.
Kaptan Garrigou, hınzırca tek gözünü kırpıp, dün akşam demişti ki:
"— ... siz bana kulak verin Mademoiselle Oiselet, onların cakasına aldırmayın; İngilizler, tedirgin ve rahatsız; Karadeniz, onlara uğurlu gelmedi: General Milne'i niye değiştirdiler, sanıyorsunuz? Başarısız da ondan, mareşalliğe terfii, teselli mükâfatı! Hakikatte, General Harrington'la, başka bir politika arayışına girecekler; hem Kemalistler canlarını sıkıyor, hem Bolşevikler!.."
Kaptan, iri yapılı çoğu denizci gibi, babacan biri; dili hafif Bröton lehçesine çalıyor; alkole düşkünlüğü, burnunun acayip kırmızılığından belli; bilmediği de yok; kaşla göz arasında, 'istihbarat malûmatı' satmasın mı?
"— ... her seferimizde, birkaç mühim 'Kemalist' taşırız: bunlar İnebolu'da iniyorlar, karadan olmuyormuş, demiryolu kesik; hem Rum çeteciler yüzünden, hem de köprüler yıkılmış!.."
Marie-Laure, su mavisi gözlerini kısarak, gülümsedi: "— ... ah Kaptan!" dedi, "— - ... ben niye bu kadar geciktim sanıyorsunuz, sebep aynı; nihayet, izin çıktı da, Paquefnin Constantinople acentası Monsieur Reboul, bana bir kamara ayarladı..."
433
Kaptan Köşkü'nden, nedense, yüreğinde bir ferahlık hissiyle çıkmıştı; yoksa bu, La Crimee'de, kendisini Fransız toprağında hissetmesinden mi? Dalga yok gibi ama, gemi hafif sallanıyor mu, ne? Dışarısı, sandığından soğuk, rüzgâr su tozlarını tenine yapıştırıyor; iyi ki, Pera'daki Baker Mağazası'ndan, sırtındaki Macfarlan'ı almış, yoksa donacaktı. Alacakaranlık, iyice bastırmış; güvertenin ışıkları, birdenbire yandı; Marie-Laure sigarasını, küpeştenin üzerinden denize fırlatarak, kendi kendine:
"— ... geç kaldım" diye düşündü "... Fowler, şimdi beni, yine 'makaraya alacak'!"
Fikriye'nin bakımlı eli, kül tablasındaki sigarayı aldı, dudaklarına götürdü; güya içiyor ama, bütün varlığıyla, önündeki telgrafa yoğunlaşmış olduğu belli; üstüne eğilmiş, gerçek olduğuna kendisini inandırmak ister gibi, bir hâli var:

dumanları düğüm düğüm, üstüne bırakıyor: dudak titreşimlerine bakılırsa, içinden okuduğunu tekrarlamaktadır.
Masanın üstünde, Ankara'dan gelen telgrafın 'sureti'; yanı başında, Perrier mağden suyu şişesi, yarısı dolu su bardağı; içilmiş, Türk kahvesi fincanı; bir de bir sigarasını koyduğu, yarı dolu kül tablası, kibrit kutusu.
Fikriye, kırık ve dokunaklı bir fısıltıyla, telgrafı, bir dua gibi tekrarlıyordu:
"— ... muvasalatınızı şimdi haber alarak, yanınıza şayân-ı emniyet polis memurlarından birinin tefriki ile Ankara'ya hareket etmeniz Kaymakamlık'a yazılmıştır..."
434
Bir dakika sustu, insiyaki olarak, sigarasını tekrar dudaklarına götürdü, bir nefes daha aldı; dumanları düğüm düğüm bırakırken, okumayı sürdürüyor:
"— ... paraca olan ihtiyacınız buradan tesviye edilmek üzere, Kaymakamlık'tan temin edilecektir. Hareketinizin iş'ârı Paşa Hazretleri'nin arzuları iktizasındandır..."
Sustu, gören oldu mu diye, kaygıyla çevresine bakındı, sonra devam ediyor:
"— ... Sizin de bana göre hareket etmeniz muvafıktır... Yaver Salih!.."
Fikriye, gözleri 'derûni' bir nurla içinden aydınlanmış, nemli; kirpiklerinde, belli belirsiz bir gözyaşı damlası, başını kaldırmıştı, elini kalbine götürüp, göğüs geçirdi: artık ihtiyaç kalmadı, 'tebdil-i kıyafet' gezmiyor; üzerinde, o çok sevdiği, hanı sarmaşık moruna çalan, eflâtun elbisesi; belli belirsiz, dudakları boyalı; telgrafa bakmaksızın, geleceğini tayin eden, o tek cümleyi içinden tekrarlıyor:
"— ... hareketinizin iş'ârı... Paşa Hazretleri'nin arzuları iktizasındandır... hareketiniz iş'ârı... Paşa Hazretleri'nin arzuları iktizasındandır..."
Birinci mevki salon, onu etkilemişti: geçen yüzyılın, gösterişe düşkün, lüksü ve konforu: rengârenk, ya da biso-tee camlar; kristal bardaklar, kristal avize ve aplikler; duvarlara, yağlıboya tablolar asılmış; dıbte, eski tarz amerikan bar; yüksek iskemlelere tünemiş, ya da ayakta, üç beş yolcu:
Sağda Ruslar: Bolşevik sakalı simsiyah, beyzî gözlüklü, kalpağında kızıl yıldız, asabi bir erkek; aralıksız konuşuyor; yanında, iri göğüslü, aşırı tombul, meşin ceket ve meşin kasket, bir kadın, soğuk sarışın; suskun gözleri başka yerde; ellerinde, vodka kadehleri, ikisi de, zı-
435
vanalı Rus sigaralarını, birbirinden yakıyorlar: duman duman!..
Solda, 'ecnebiliği üzerinden akan bir adam'; gazere-ciymiş, garsondan öğrendi: iri dişleri arasında, vazgeçemediği piposu; ayağında golf pantolonu, bir Amerika.-lı; öbürü, o sırada kapıdan girmesin mi? Onlara doğru gülerek ilerledi; bu, bir kadın: ne kadar iri yapılı, basbayağı tombul; Fransızmış, giyim kuşamından belli oluyor.
Barmen, o dakika, bir bardak şarap uzatmıştı; Amerikalı, kadını, 'nümayişle' karşıladı; elinde, Fransız gazetesi Le Temps, ona ne söylüyorsa, bir ağızdan gülüşüyorlar.
Kulağının dibinde, Mithat Bey'in, kalın fakat müşfik sesi:
"— ... bu ara, tütüne fazla düştün, Fikri! Korkarım tiryakisi olacaksın: unutma, bu senin ciğerlerine muzır..."
Fikriye, irkilerek, başını kaldırdı: hayret, o kadar dalmış ki, Mithat Bey, yanı başına kadar gelmiş, farkında olmamış; kabahat işlemiş çocuk gibi, mahcup ve utangaç, sigarasını kül tablasına bastırıp, söndürüyor.
Mithat Bey'e yer gösterip: "— ... buyursaydınız..." dedi.
Mithat Bey, oturmadı; ayakta cevap verdi: "— ... yo, hayır! Salon kalabalık olmadan, yemeğe inelim demiştin ya!.. Bence tam sırasıdır..." Fikriye, aynı kabahatli çocuk, telâşlanıyor: "— ... ya, sahi! Affedersiniz, unutmuşum! Şu telgraf..."
Sözünü askıda bırakıp, kalktı; Mithat Bey'le, aralarında konuşarak, yemek salonuna gitmek üzere, 1. mev-
436
ki salonu terk ediyorlar: Mithat Bey, sır ifşa edermiş gibi, alçak bir sesle diyor ki:

"— ... güvertede, câlib-i şüphe iki şahsa rastladım; birisini uzaktan tanırım: muhtemelen, Yıldız İstihbara-tı'ndan, biri... telâşım bundandır."
Fikriye üzerinden, o çocuk mahcubiyetini atmıştı; diri, handiyse neşeli bir sesle, cevap verdi:
"— ... vallahi, umurumdan hâriç! Badema, kimse beni yolumdan alıkoyamaz Mithat Bey!.."
Amerikan barın önünden geçiyorlar, Marie-Laure Oiselet, onları pek fark etmedi; yalnız Jimmy Fovvler, piposunun üzerinden, şöyle bir 'atf-ı nazar' edecektir. Fowler'in elinde, gözden geçirdiği Le Temps gazetesi, ağzında piposu; Marie-Laure, sigarasının dumanları arasından, onu izliyor; nedense sabırsızlandı, Fransızların o meşhur omuz hareketiyle:
"— ... eh bien, mon vieux!.." dedi, "-— ... ne bitmez okumaymış bu!.."
Jimmy Fovvler, gülüyor; piposunu eline alıp, gazeteyi uzattı:
"— ... very interesting]" dedi. "... Fransız gazeteleri başka oluyor: Kemal'in, Sevres'de değişiklik yapılmadıkça, İstanbul'la anlaşmayacağından emin misiniz?.."
Marie-Laure Oiselet, ufak ufak yudumladığı şarap bardağından, dudağını ayırdı; basbayağı ciddi bir tavırla:
"— ... o haber eskidi, Jimmy! " dedi, "— ... şu anda, değişiklik yapılsa da, anlaşmayacağından eminim!.."
Jimmy Fovvler, viskisine uzanmıştı; bardağı dudaklarına götürüyor:
437
k~ ¦•• neden acaba, sorabilir miyim?.."
... kaybedecek şey,, kalmadı; oysa, kazanabileceği çok şey var: italyanlar,, bize karş, kullanıyor; bizi ingilizlere karşı; tabii İngilizleri de Ruslara' "
Jimmy Fovvler, istihzayla karışık, bir ciddiyetle so-ruyor:
••• çok merak ediyorum, şu söylediklerini, Kemal ,n karşısında da, bu kadar rahat söyleyebilecek mı-
438
"... kim bu kız, ne kadar asrı!./
Akşam, yıldız alacası. Uzun ve yorgun bir yük treni, Ankara'da, iki vagon bırakacaktı; İstasyon'da 'manevra' yapıyor: ortalığı kara dumana boğmuş, havada onun kokusu; lokomotif hışıltıyla soluyor; makinist, üst üste, iki kısa düdük çaldı; gerilerden, Hareket Memuru, dü-düğüyle, uzunlu kısah, karşılık verdi. Duvar diplerinde, bilinmez hangi treni, kim bilir kaç saattir bekleyen; şalvarı yamalı, heybesi pörsük köylüler, ki manevraya bakacak yerde; ilk defa görüyorlarmış gibi, beyaz küs-tahlıklarıyla fütursuzca dolaşan, kazları seyrediyorlar: biraz umursamaz, biraz yanlış!
Az önce, 'Reis Paşa'nın otomobili, -o eski 'araba'- toz duman, çıkagelmişti; 'Direksiyon' binasının önünde durdu; son günlerde, sık sık geliyor; bir de rivayet, Paşa 'hatırlı misafirlerini' oldum olası, burada kabul ederdi ya, artık 'temelli' yerleşecekmiş! Bina büyük, villa tarzında, Şirket'in 'ecnebi' müdürü için, inşa edilmiş; muhkem, iki katlı, bazı pencereleri aydınlık; önünde, şoförüyle, Mustafa Kemal Paşa'nın otomobili, kapıda bir de nöbetçi: birden, 'esas duruşa' geçti.
Mustafa Kemal Paşa, önde olmak üzere, içerden birkaç kişi çıkıyor; 'Reis Paşa' astragan kalpağının altında; beli kuşaklı, devetüyü paltosunu giymiş; elinde, teşbihi. Başyaver Salih Bey, Kalem-i Mahsus'tan Hayati Bey, da-
439
ha arkada Bekir Çavuş 'derakap' o tarafa seğirttiler; şoför yerinden fırlayıp, Paşa'nın bineceği kapıyı açıyor.
Mustafa Kemal, memnun, orada bırakacaklarına bakarak:
"— ... aferin çucuklar!" dedi "— ... pekâlâ olmuş! Buraya intikâlimiz, zannımca gecikmeyecektir!"
Binecekti, durdu; o anda hatırlamış gibi, Hayati Bey'e dönecektir: "— ... şey, beri bak Hayati!.. Fikriye Hanım'ın gelmesi kat'iyet kesbettiğine göre, odasının tanziminde istical edilsin..."
"— ... müsterih olunuz Paşam, yarına hazır olur."
Salih Bey ve şoför, öndeki yerlerini almışlardı; araba, farlarını yaktı; akşam karanlığı içinde, bir anda iki ışık huzmesi sanki sonsuza uzandı, çevresinde devâsâ gölgeler kımıldıyor. Hareket ettiler.

Mustafa Kemal Paşa, arabanın arka koltuğunda, dudağına bir sigara iliştirmişti, ceplerinde çakmağını araştırırken, eline bir kâğıt dolaştı; çıkardı, kâğıda bir göz atıyor; bu, Fikriye'nin hareketini bildiren telgraf; sigarası dudağında, öylece kalacaktır: dalgın, biraz da mahzun!
(İstanbul'da, herhangi bir yalı boyu: Boğaziçi, Suadiye ya da Büyükada; gök firuze mavisi, deniz sırmalı mavi; aydınlık bir öğle sonu, mevsim yaz olmalı; ağaçların üzerinde, güneşten parçalar halinde, martılar savruluyorlar; ahşap ve köhne bir konağın, saçaklarında, güvercinlerin dem çektiği işitiliyor.
Lâcivert tentesi, kırmızı ponponlu; iki atlı, bir binek arabasına; zamanın modasına göre, hayli şık bir genç kız, binmek üzeredir; elinde kapamaya çalıştığı, kıyafetine uygun bir güneş şemsiyesi; kim bu kız, ne kadar 'asrı'; şemsiyeden yüzü seçilemiyor; ancak o kapandığı
440
zaman, Fikriye'nin, mahcup, biraz da hüzünlü bir tebessümle aydınlanan yüzü meydana çıktı: birkaç saniyelik bir tebessümdü bu, sonra genç kız, arabaya binecek...
İşin tuhafı, Mustafa Kemal'in hayâlinde beliren bu eski hatıraya, nerede kimin çaldığı anlaşılamayan, bir de piyano eşlik ediyor; duygusal, insana unutulmuş aşkları, yanlış anlaşılmış jestleri çağrıştıran bir beste, Chopın olabilir mi?..)
Mustafa Kemal Paşa, yakın bir köpek havlamasıyla, kendine geldi; o tasması dikenli, çoban köpeklerinden birisi, arabaya takılmıştı; kendi kendine gülümsedi, elindeki telgrafı, fısıltıyla okudu:
"... Mithat Bey, Fikriye Hanımefendi ile birlikte, bu gece alaturka saat beş buçukta, Kırım vapuru ile inebolu'ya hareket eylediği ve esbab-ı seyahatleri temin ve keyfiyetin inebolu Kayma-kamlığına telgrafla bildirildiği arz olunur efendim/ Kaymakam Naci..."
441
"... rüzgâr mı çıkmış? gemi hafifçe yalpalıyor...
Bir piyanonun tuşları üzerinde, bir çift kadın eli; Cho-pin'in ünlü etüdlerinden, birisini çalıyor: La Revolution] Arkasına, 1. mevki yemek salonunun, çatal bıçak sesleri ve yemekteki yolcuların, yumuşak mırıltısı yığılmış! Vapurun yemek salonu; biraz yıpranmış olsa da, döneminin lüksü ve konforu ile donanmış bir salon; ışığı kırıp, gökkuşağı renkleriyle dağıtan, kristal avizeler; sarkaçları pırıl pırıl, aplikler; servis yapan siyah kelebek kravatlı, beyazlar giymiş, birkaç garson.
Bir masada, o iki Rus yolcu, simsiyah sakalı Bolşevik, asabi erkek ve soğuk kuzey sarışını, tombul kadın; yanlarına başka, kırçıl saçları muazzam bir topuz, yaşlıca bir kadın eklenmiş; gözleri handiyse kapalı, müziği dinliyor. Bir başka masada Marie-Laure ile Fowler, tekrar baş başa; artık belirgin bir flörtü, göz göze konuşmalarıyla, âdeta örüyorlar. Piyanoya en yakın masada ise, nedense tedirgin, Mithat Bey; çünkü, müziği çalan Fikriye.
Mithat Bey, daha fazla sabredemedi, kalktı; Fikriye'nin başına dikildi; gülümseyerek, fakat ciddi, onu uyarıyor:
"— ... artık bıraksan iyi olacak, Fikriye: dikkati kâfi miktarda çektin, bu gece!.."
Fikriye, aynı kabahatli çocuk gülümsemesiyle, gözlerini ona kaldırdı:
442
"— ... affetmek, büyüklerin şânındandır Mithat Bey! Piyano gördüm mü, dayanamıyorum. Zaten sonuna gelmiştik..."
Fikriye, salondan çıkmak üzere ayağa kalktığı anda, beklemedikleri bir şey oldu: Marie-Laure Oiselet, alkışlamaya başlıyor; ona Fowler, arkasından Bolşevikler ve diğer bazı yolcular katıldı: çok değilse bile, 'manidar' bir alkış.
Fikriye ile Mithat Bey, yürümelerini sürdürüyorlar; Fikriye teşekkür makamında, hafif gülümseyerek; Marie-Laure ile Fowler'in önünden, sarmaşık moruna çalan, eflatun bir hayâl gibi geçiyor.
Marie-Laure şaşkın, alkışı yavaşlatırken; su mavisi gözleriyle, Fikriye'nin ardından, merakla bakıyordu:
"— ... amatör bir Türk mademoiselle için, çok iyi bir çalıştı, Jimmy..." dedi,
"— ... Chopin'in hakkını verdi bile, diyebilirim..."

İkisi de çakırkeyif görünüyorlar, yatık şarap sepe-tindeki, galiba ikinci şişe. Jimmy Fowler, peçetesiyle dudaklarını sildi; müstehzi: "— ... Türk olduğuna nereden hükmediyorsun?" dedi, "— ... pekâlâ Ermeni, ya da Rum olamaz mı? Birbirlerine bu kadar benzeyeceklerini, doğrusu hiç düşünmemiştim!"
Tekrar yemeğine eğilirken, çok daha ciddi ekliyor: "— ... ayrıca beni düşündüren, Sadrazam Tevfik Paşa'nın Kemal'le compromis teşebbüsü; işe yarar bir bilgi toplayamadık: oysa çok daha mühim!.." Marie-Laure Oiselet, küçük bir kahkaha attı: "— ... hayret mi ettiniz? Bence, ısıramadıkları eli öpecekler: Ferit Paşa, muvaffak olamadı: dahili isyan-

lara ve Yunan taarruzuna rağmen, Kemal hâlâ yerindedir!.."
Tabağındaki mortadela'yı, kesmeye davranırken, sonra dedi ki:
"— ... biz bile Ankara'ya, o yüzden gitmiyor muyuz, mon vieux?.. Yoksa göndermiyorlardı, biliyorsun..."
"— ... dostumuz Edd'Jay de, o yüzden gelemiyor ya!.. Wrangel, komünistlere karşı, Rusya'da mağlûp oldu; Venizelos, Kemalistlere karşı, Yunanistan'da kaybetti... Hakikatte kaybeden, İngiltere'dir: n'est-ce pas?"
Marie-Laure, içki bardağına uzanıyor; o da, daha ciddileşmiş gibidir; biraz da oturdukları masa, bunu gerektiriyor: Süvâri'nin masası:
"t— ...eh bienl Sam Amca'nm, 'mandat' iştahını kabartan da, sakın bu olmasın?., ha, ne dersin Jimmy?.."
"— ... Marie-Laure, öyle konuşuyorsunuz ki, sizi bazen karşı taraftan sanıyorum; bana inanınız!"
Marie-Laure, omuzlarını kaldırdı, elindeki kadehi Jimmy Fowler'e doğru uzatıp, çapkın bakışlarıyla, işi şakaya döktü:
"— ... sence, Chopin'in tesiri olamaz mı?" Ağız dolusu gülüyor: "— ... dünyada olmayacak şey yoktur, mon vieux... " Kadehini dudaklarına götürürken, hayli pişkin, ekledi:
"— ... c'est la vie!.."
Doğru dürüst açıklayamadığı, anlaşılmaz bir mutluluk içinde idi; bir ara bunun, yolculuğunun asıl sebebi olan, 'Kemal'i görebilmek'; onunla, Fransız basınında henüz kimsenin başaramadığı 'mülakatı' yapabilmek fırsatını yakalamaktan, doğduğunu sanmıştı; fakat hayır, 'mantıklı' bir 'mutluluk' değildi bu; daha çok 'yaşama sevincini' andıran, pırıltılı bir duygu salkımı; yüreğinde rengârenk, şehrâyin gibi bir ferahlık!.. Belki de yu-

dumladığı içkiden, çatalını uzattığı hors d'ouevres'den; hâttâ kim bilir, belki de biraz önce yanından geçen, sarmaşık moruna çalan eflâtun giyinmiş, Türk kızının; parmak uçlarından akıttığı, Chopin'den ilen geliyordu.
Birden, bütün dişleriyle, bembeyaz güldü, bulmuştu işte: S/S Crimee'nin 1. mevki yemek salonununda, içini kaplayan mutluluğun asıl sebebi; gemide kendisini Fransa'daymış gibi hissetmesiydi: siyah tütün ve kırmızı şarap kokusu; hafif kanlı pişirilmiş, biftek; garsonların, birbirine 'sahici' Fransızca takılmaları; Kaptan Garrigou'nun, ona hısımıymış gibi davranışı; yudum yudum, bilinmez kaçıncı bardağını bitirdiği, şu şarap!..
"— ...eh bıen, ma reine? Sizi bir anda kaybettim, başka bir yerde gibisiniz? Yanılıyor muyum?"
Jimmy Fowler, gözlerinde, hep aynı vahşi kovboy iştahı, at dişleri arasında, kocaman piposu, gözlerini ona dikmişti; öyle erkek, öyle müstehcen bakıyordu ki, Marie-Laure, bir an kendisini çırılçıplak hissetti; sonra gülüyor:
"— ... haklısınız!., çünkü, Marsilya'da, La Canabi-ere'deyim; arduvaz grisi, sonbahar, yağmur da yağıyor, olabilir; yok yok, limanda, bir gemici kahvesinde, rhum içiyorum; rıhtımda, külâhlı muşambalarını giymiş, tahmil/tahliye amelesi, bir şilebi boşaltıyor..." Gülüşü, sıcak bir kahkahaya dönüştü: "— ... hayâl kuruyorum, kovboy!" dedi "— ... ara sıra dene, hiç fena olmaz: çocukluk hastahğımdır benim!."
İçinden, Fowler'in 'hayvani erkekliğini' hissettikçe, düşündüğü şeyler geçiyordu: "... bir at bu, evet!., fosur fosur pipo içen, vahşi bir at; bir dişi gördü mü, herkesin ortasında, mutlaka asılıyor!"

Son cümlesi, gizli çağrışımların kapısını açmıştı: artık, kaşla göz arasında, Tatavla'daki, 'Buzuki' tavernasın-dadır; sigara dumanından göz gözü görmüyor, bir köşede Rum müziği, anlamadığı Rumca şarkılar; çevrede, ellerini çırparak, müziğe eşlik eden, sarhoş bir kalabalık! Fovvler, bir elini avcuna almıştı, duvarı delen fısıltısıyla, vaadlerde bulunuyor; inanılacak gibi değil ama, yaz boyunca hepsini yerine getireceği vaadler: de Robeck'in Lord Curzon'a gönderdiği raporun, 'sûre-ti'ni ona sızdırmakla kalmadı; üstelik, hem 'özel bir mülakat'; hem de, Le Temps'a, "... İngiliz Karadeniz Orduları Kumandanı General Milne'in, 'terfian' görevinden ayrılacağı; yerine 'muhtemelen', General Harrlngton'ın tayin edileceği..." haberini, herkesten önce, ulaştırmasını sağladı. Her davranışıyla, onu şiddetle arzuladığını belli ediyor; Yüzbaşı Lariviere'i bir kovboy hoyratlığıyla kıskanıyordu:
"— ... sizin gibi hard bir kadın, böyle çıtkırıldım, iyice cool bir operet subayını nasıl sevebilir? Hele aralıksız yalan söylediğini düşünürsek..."
Marie-Laure, yazı Rene'ye küs geçirmişti: konuşuyorlardı ama, vazife konuşması; hiç beraber olmadılar; yakışıklı subay, 'Buzuki'dt Mademoiselîe Satvet'le görüşmesinin, gönül işleriyle ilgisi olmadığını; bu 'zavallı' kadının, onlara 'istihbarat topladığını' iddia etti: Prens Bragin'e ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne yakınlığı, son derece işlerine yaramaktaymış! Yüzbaşı Lariviere, daha da ileriye gitti: Ankara yolculuğu ufukta belirince, Marie-Laure'a da 'görev' önerdi: yolda ve Ankara'da, hele Kemal'in çevresinde, dikkate değer ne görürse, hemen haber uçurmalıymış; telgraf adresi, şu şu şu, kullanacağı şifre ise...
446
Piposunun dumanları arasından, Jimmy Fovvler, gözlerini sonuna kadar açmış; içi sıra Marie-Laure'un, bu beklenmedik dalgınlıklarını yorumluyordu:
"... Fransız kadınları başka olurmuş, okey; tarafımızdan itiraz mevzubahis değil; bu da, başka; gözleri yatağa çağırıyor, elleri itiyor: Viyana'da kilere benzemediği, belli; başka bir kumaştan! Jimmy my boy, sen her zaman sabırlısındır, bu iş sabırla çözülecek, why not, okey! Hem de, Constantinople'da bıraktığımız, o film jeune-premıer'sı Rene'ye rağmen!.."
"... Karadeniz'de, tek başına ecnebi bir kadın!.. Hele İnebolu'yu bir tutalım, başını hangi taşa vuracak, görürüz. Osmanlılar ecnebi kadınlarına bayılıyor, muhafızı kim olacak, elbette Jimmy Fowler, why not? Wild Jimmy, okey! Üstelik o yalnız da değildir: şu sıralarda, Miralay J.P. Combes oraya varmış olmalı, geleceğimi biliyor, Sefaret'ten duyuruldu. Adam ne de olsa, Şark-ı Karip Muavenet Komisyonu Reisi'dir, Anadolu'nun o taraflarını, adamlarıyla karış karış geziyor, Ermeni bölgesini yâni, okey!.. Türk Taarruzu hakkında, kim bilir ne taze haberler alabileceğim; belki Marie-Laure'la paylaşırım; ama bir şartla!..
Jimmy Fowler, bir an, Marie-Laure'un su mavisi gözlerine kayıp gitmişti. Kaptan Garrigou'nun, eski deniz kurdu sesiyle, kendine geliyor: "... mesdames messieurs, bonsoir et bon appetit!.." Geminin Süvarisi, yanında İkinci Kaptan ve Çarkçıbaşı, üçü de üniformaları içinde pırıl pırıl, salona girmişler.
Gerçekte yemek şimdi başlıyordu...
447
Fikriye, kamarasında soyunup dokunmuş; yakası ve kolları dantelli, gülkurusu geceliğini giymişti. İçi sıra hâlâ piyano çalıyor; başka bir Chopin, o da bir etüd, La Tristessel Saçlarını çözdü, dalga dalga, omuzlarına dökülüyorlar; gözleri, önünde bir yere bakıyor; kim bilir, belki de hiçbir yere: bakışları buğulu, hülyâlı ve dalgın.
Dışarda, rüzgâr mı çıkmış? Gemi hafifçe yalpalıyor, derinden ve boğuk, makine dairesinin uğultusu; nedense, aydınlığı titrek, sönüverecekmiş hissini uyandıran, ampuller. Elinde fildişi tarağı, saçlarını taramak için, yatağına oturdu: yanı başındaki komodinin üzerinde, Mustafa Kemal'in Fikriye'ye çekmiş olduğu, telgrafın sureti; gözleri ona takılıyor, âdeta büyülenmiştir; gördüğü, telgrafın değil, 'Reis Paşa'nın bir 'sureti'.
"... bir sonbahar akşamı, ortalık henüz aydınlık ama, ışıklar yanmış; Pera Palas'ın, gösterişli döner kapısı: camlarında, iplik iplik yağmur çizgileri; yerler, âdeta leopar postu, benek benek; 'alafranga', yakası kürklü bir kadın; fesli, 'kıranta' bir erkeğin kolunda, içeriye giriyor.

Kapıdan, sırtında Macfarlan yağmurluğu, pırıl pırıl çizmeleriyle, Mustafa Kemal Paşa çıkmasın mı? Aman Allahım, heyecandan, nefesi kesildi: ne kadar şık, ne kadar alımlı ve yakışıklıdır. Saygıyla yaklaşan, üniformalı otel kapıcısına bir şeyler söyledi: galiba araba istiyor, derhal bir araba çağırma telâşı! Paşa, akşam karanlığına, yaldızlı mavi dalmıştır: biraz yorgun hissini veriyor: yoksa 'mükedder' mi? Öyleyse, neden?!.."
Fikriye'nin içinde, Chopin sürüp gidiyordu, La Revolu-tion (İhtilâl)!
448
TÜRKLER, AMERİKALILARI SAMSUN'DA ESİR ALDILAR!..
Kemalistler, Bolşeviklerin Taht-ı Tesirinde mi Kaldı?
Constantinople, (9 Teşrinisani 1920) - Kemalistler, ABD Şark-ı Karib'e Muavenet Komisyonu Reisi Miralay {. P. Combes'u Samsun'da tevkif etmişlerdir.
Miralay Combes'un, badema Anadolu'da keşif seyahatine veya İstanbul'a avdetine izin verilmeyeceği anlaşılmaktadır. Miralay Combes ve diğer bazı Amerikalıların, Ankara'daki Bolşeviklerin arzusu üzerine tevkif edildikleri istihbar edilmiştir.
Mustafa Kemal Paşa'nın hatt-ı hareketi, ABD Şark-ı Karib'e Muavenet Komisyonu'nun, Türkiye'deki müfit faaliyetlerinin inkıtaına sebep olabilecektir; Komisyon, Ermeniler kadar, Türklere de istifadeli olduğu halde, maalesef, Türkleri ikna edememiştir. Mustafa Kemal, Komisyon tarafından ittihaz edilen muavenet tedabirinden kısm-ı âzaminin Ermeniler lehine olduğunu ve Komisyon azasının siyasi ajan gibi hâl-i faaliyette bulunduğunu iddia etmektedir.
Mustafa Kemal'in bu mülâhazasında, Bolşevik muhiplerinin müessir olduğu iddia ediliyor.
449
İZMİR'E YUNANLI YERİNE 'İTİLÂF İŞGALİ" TEKLİFİ...
Böyle Bir'itilâf işgâli'nin, Mıntıkadaki ingiliz Menafimi, Daha İyi Koruyacağı İddia Edildi.
Costantinople, (10Teşrinisani, 1920) -Yunan işgali altındaki İzmir'de Şark-ı Karip hakkında vâsi malûmatı olan, İzmir'de sakin bir İngiliz, mıntıkanın istikbâli hususunda, tarafımıza şunları beyan etmiştir:
"... biz, İzmir ve havalisindeki arazide, deniz ve mağden ticareti gibi kârlı işlere sahip bulunmaktayız. Memlekette en müessir şekilde idare edilen demiryolu, bir İngiliz kumpanyasına aittir. Anadolu mallarımız için ehemmiyetli bir pazardır; bu itibarla GarbîAnadolu'daki ekalliyetlerin, Türk intikamından mahfu-ziyetinin bizim vazifemiz olduğu iddia edilebilir; o zaman, bizim bu ahâliye karşı, 'şeref borcumuz' ne olacaktır?.."
"... İzmir'in bir 'intikâl' yaşaması mecburidir: lonia'yla, -Bursa dahil-Balıkesir/Bandırma mıntıkası, üç veya dört İtilâf Devleti livası tarafından taht-ı işgale alınmalıdır; daha fazlasına ihtiyaç yoktur, Türkler ne miktar akılsız da olsa Düvel-i Muazzama'nın kıt'alarına hücuma tevessül etmezler. Bu müttefik kıt'aları izmir'deki fevkalâde bir komiserin emri altında
450
Lnmah; bu komisere bir 'kontrol komisyonu' yardım etmelidir..."
Avn, ingiliz tebaasının fikrince,"... böyle bir hâl şekli Yunanl, Çından da ^d—ir ^
kilât.'ndan halâs olmayı, arzu ediyorlar.
Times, 20 Teşrinisani 1920
451
... ufukta, ankara kalesi...
Ankara: erken bir kar tozu, şehrin üzerine incecik ufalanıyor; havada gümüş grisi bir tülbent, henüz her taraf beyaz değil; yakın bir minareden, davudi bir müezzinin, ikindi ezanı duyuldu; uzak minarelerden başka ezanlar; sanki onun, perde perde, yankılanışı!
Taşhan'a giden caddede, yüklü kağnılar, ağır ağır akıyordu; yanları sıra, ayağında çarık, elinde övendire, şalvarı yamalı kadınlar ki, soludukça sağa sola, buhardan kalın harfler bırakmaktadır: elif, lâm ve cim! Soğuk, kar zerreleriyle yüklü ve bezdirici! Atlı eşekli köylü kalabalığı; nal sesleri, anlaşılmaz konuşmalar ve bol tütün dumanı dağıtarak, kırsala uzaklaşıyor; eskisine oranla, daha yoğun ve hareketli, bir şehir görüntüsü: bu arada üşümüş, avuçlarına hohlayan, izinli neferler.

Uzaktan, başka atlılar peydahlanmıştı: kim oldukları, yaklaşınca anlaşıldı: 'Çerkeş' Ethem Bey ve fedaileriy-miş! Başlarında şahane atı ve gösterişli kalıbıyla, Ethem Bey; sağına soluna, önüne ardına, güvenilir 'çavuşlarim almış; hafif 'sür'atli', Taşhan'a ilerliyorlar: nal sesleri, önce yaklaşıyor; sonra, uzaklaşıyor.
Baytar Miralay Galip Bey, yanında iki meb'us, atlıların geldiği tarafa yürümekteydi; grup yakına gelince, üçü
452
de duraklayıp, baktılar; Galip Bey, Ethem ve takımının ardından tükürür gibi, meb'uslara dedi ki:
"— ... 'Çerkeş' Ethem, bu!.. Kuva-yı Seyyâre'yi Tevfik Bey'e bıraktı, hanidir burada: güya hastaymış... Bahane!.. Komitacılık yapıyor, hasmı zevahirde, yeni Garp Cephesi Kumandanı İsmet Bey'dir: kulak asmayın, asıl hedefi Reis Paşa!.."
Meb'uslar 'müthayyir', aynı anda ve bir ağızdan: "— ... yapma yahu!.." dediler.
Yarım saat sonra, Taşhan'ın kapısının önünde, Ethem Bey'in atlıları, atlarından inmiş, sigaralarını yakmıştır; 'kumandanlarını' bekliyorlar. İki yanlarından hana girip çıkan, her çeşit insan: sarıklılar, fesliler, kalpaklılar; hâttâ, çarşaflı bir iki kadın; bağlanmış bekleşen, at eşek vs... Üşümüş ve miskin, sokak köpekleri, kuytularda siftiniyor. Taşhan, bu eski ve köhne yapı, üzerine ufak ufak dağılan kar tozunun altında; büsbütün içine kapanmış, soğuk ve karanlık görünüyor; atların aksırığı olmasa, donakalmış bir hayâl sanılacak.
Duvara, Rusça bir afiş yapıştırılmıştı; üstünde profilden, burun buruna, Lenin ve Trotskiy çizilmiş; kargacık burgacık, Rusça yazılar; ayrıca, eliyle kızıl yıldızı göğe kaldırmış, bir amele resmi. Dışardan, mahcup ve utangaç, bir tambur sesi işitiliyor: yoksa Emin Ağa'nın Acemaşirân Peşrevi midir?
Diyarbekir Meb'usu Hacı Şükrü Bey, odasında Ethem Bey'i ağırlıyordu. Hacı Şükrü Bey, Aydın Cephesi eski Kuva-yı Milliye Kumandanı, son derece cana yakın, ne-
453
şeli bir adam; odasında, tam bir bekâr odası dağınıklığı; bir kenarda, kurulmuş pirinç semâver; üzerinde çaydanlık, fokur fokur; öte yanda, menevişli nargile. Arkalıksız tek iskemleye, Ethem Bey, buyur edilmiş; Hacı Şükrü Bey, geceleri yatak diye yattığı sedirin üzerine yan gelmiş; semâverden, pul pul yaldızlı istikânlara, çay koymakla meşgul; bir yandan, alaylı alaylı konuşuyor.
"— ... Men'-i Müskirat Kanunu çıkalı, rakıyı da bu bardaklarda içiyoruz; çay anason kokarsa, artık kusuruna bakılmayacak!"
Ethem Bey, sinek kovarmış gibi, elini salladı: "— ... latifenin de, tam sırası! Zaten burnumdan soluyorum."
Hacı Şükrü Bey, çay fincanını uzatırken, başka daha ciddi bir sesle "— ... hatalısın: senin gücün, Kuva-yı Seyyare!" diyor, "— ... Onun başında olmadın mı, ne sen işe yararsın, ne o..."
"— ... ağabeyim başında, kifayet etmez mi?"
Hacı Şükrü, sinsi sinsi çayını karıştırıyor:
"— ... o Reşit Bey'e merbut, Reşit Bey'in hayâlini bilir misin?.."
Eğildi, sır söyler gibi fısıltıyla: "— ... Müdafaa-i Milliye Vekili olmak!.." dedi "— ... Yaaa! Onu olamazsa eğer, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi olmalıymış..."
Çayından bir yudum aldı: "— ... Aşağı kurtarmıyor!.."
Ethem Bey, dalgın, hâlâ çayını karıştırmaktaydı; yüzü sarkmış, sakalları uzamış hissini veriyor, besbelli canı sıkılmış, konuşmadı; oluşan sessizlikte, uzaktaki tamburun nağmeleri belirginleşiyor, hep aynı Acemaşirân. Ethem Bey, belki de lâfı değiştirmek maksadıyla, öyle dalgın ve düşünceli, soracaktır:
454
"— ... kim çalıyor yahu, bunu?"
Hacı Şükrü Bey: "— ... Hafız Rüstem Efendi!.." dedi, kısacık sustu, saygılı bir sesle ilâve etti: "— ... fevkalâde derin hocadır, ha!.."
Yeniden sessizlik, o uzak tambur; uyuyan, mutlu bir kedinin ron ronu gibi, nargilenin tokurtusu. Ethem Bey, biraz önce duyduklarını, içine sindirememişti; daha çok kendine konuşur gibi, dedi ki:
"— ... ağabeyimin gözü yüksektedir, bunu bilirdim; bilirdim de... neden bana hiç bahsetmiyor?.."

Hacı Şükrü Bey, çayını höpürdeterek, yudumluyor-du; bir an ona, acırmış gibi bakıyor; sonra başını sallayıp, cık cık ederek; sözünü az önce kaldığı yerden sürdürdü:
"— ... kendini aldatma, kardaşım! Reis Paşa, ne ağabeyine fırsat tanır, ne sana! Burada kaç kere münâkaşasını yapmadık mı? Badema, 'ya devlet başa, ya kuzgun leşe!'..."
Kollarını iki yanına açıp, sözünü tamamladı:
"— ... lâmı cimi kaldı mı bunun?"
İstasyonda, bir 'sevkiyat' treni, kalkmak üzere; buharlı, bembeyaz soluması işitiliyor; tiz bir düdük çaldı, tiz ve kısa; arkasından, üçüncü kampana! İnce ince ufalanan, kar tozunun arasından; katar, lokomotifin 'zah-metkeş' gayreti; tekerleklerin raylardaki, 'muttarit' şikayetiyle uzaklaşıyor: tarihinin bilinmez hangi derinliklerinden gelen, Mehmet; tarihinin yeni meçhullerine gitmektedir.
Seryâver Salih Bey, tam o sırada, Direksiyon Bina-sı'na gelmişti: bir nefer koşturdu, atının yularından
455
tuttu; o, atı ahıra çekmeye götürürken, Salih Bey cümle kapısına yürüyor. Nöbetçiler selâma durdular.
içerde, gizli kireç ve gaz kokusu; pencere içine yığılmış dosyalar, yeni taşınmışlık savrukluğu: henüz döşendiği, her hâlinden belli Kalem-i Mahsus'da; Hayati Bey, yazı masasının başına oturmuş; ziyaretçi kabul ediyor: Baytar Miralay Galip Bey, elinde boşalmış kahve fincanı, iri ve suçlayıcı jestlerle, konuşmaktadır. Kahve ikram edilmiş, sigara tutulmuş, kül tablası izmarit yüklü: epeydir oturduğu açık. Dışardan, gittikçe uzaklaşan, 'ci-het-i askeriye' katarının, gayyûr soluması ve dokunaklı çığlıkları işitiliyor.
"— ... kendim, Garp Cephesi'nde Serbaytarım ben, meselenin içindeyim yâni, vahameti meçhulüm değildir... bunlar, yâni 'Çerkeş' Ethem ye hempaları, İsmet Bey'e muarız... neden? Çünkü efendim, istedikleri gibi asıp kesemeyecekler..."
Hayati Bey, sakin fakat sabırsız, sordu: "— ... bugün şahidi olduğunuz hâdise neydi, Miralayım? Acaba sadede gelsek?.."
O sırada Salih Bey, kapıdan içeriye girmişti; durumu derhal kavradı, Miralay Galip Bey'i, bir süre ayakta dinleyecektir.
"— ... hastayım bahanesiyle, Ankara'da komplo kuruyor: avenesiyle, Taşhan'a gidiyordu. Neden? Orada kiminle ne dolap çevirir bilemem? Tahkik vazifesi, elbette size terettüp ediyor..."
Salih Bey'le, Hayati Bey 'manidar' bakıştılar; Salih Bey, son derece saygılı, müdahale etti:
"— ... miralayım, ben Meclis Seryâveri Salih!.. İkâ-
456
zınıza müteşekkiriz... behemahal, icâbına tevessül edilecektir..."
Miralay Galip Bey, memnun, ayağa kalktı; elinde sallayıp durduğu boş kahve fincanını, o zaman fark ediyor; biraz şaşkın, usulca sehpaya bırakırken: "— ... alâ!.." dedi, "— ... aliyülalâ!..". Hayati Bey'i başıyla selâmladı:
"¦— ... ben vicdani vazifemi yaptım..."
Salih Bey onu, kapıya kadar geçirdi, el sıkıştıkları sırada, son uyarısını dinleyecektir:
"— ... ha, az kalsın unutacaktım: bir de Çerkeslik davası var ki, fevkalâde mühim!.. Kuva-yı Seyyâre'de kim ki Çerkestir, o imtiyazlı... günden güne teraküm ediyorlar... mukayyet olunuz!.. Hadi eyvallah!."
"— ... siz merak buyurmayın, hâl-i teyakkuzdayız, miralayım. Güle güle, devletle!.."
Galip Bey çıktıktan sonra, Salih Bey döndü, Hayati Bey'e baktı; yüzünde ciddi, biraz şaşkın, biraz endişeli bir ifâde; doğru, yazı masasının başına geldi; oradaki telefonu çevirmeye başladı; bu arada Hayati Bey diyor ki:
"— ... yahu miralayın dedikleri, istihbaratımızı teyit etmiyor mu? Acaba etraflıca bir rapor tanzim etsek..."
Salih Bey, telefonu kulağına alırken, ciddi ve kararlı, gülümsedi: "— ... Paşa'yı haberdâr edeceğim: en iyisi, budur!"
Reis Paşa, kötü bir gece geçirmişti: civar köylerden kopmuş, başıboş birkaç köpek, Nizâmiye'nın az ötesinde bir araya gelmiş, durup durup uluyor: aç mıdırlar?

457
Çayın az berisinde, ya da kıyısında olmalı; öyle bir uluma ki, derin bir 'bedbahtlığı', içinden çıkılması 'gayr-ı mümkin', bir 'nevmidî girdabını' hatırlatıyor.
Akşam, Bekir Çavuş gözlerini kısarak, camlardan ufka yığılan bulutlara bakmış, bir toprak adamı önsezi-siyle:
"— ... hava bozdu, Paşam!" demişti, "—:... emrin olursa, sobayı tutuşturayım!.."
Ne isabet! Yakmasaymışlar, demek gece boyunca Paşa; içi sıra sürdürdüğü titremeyi, bir 'zelzele gibi, bütün vücuduyla yaşayacakmış!' Yazın unuttuğu iki koku, yanmış çıra ve is kokusu, sansar gibi ortalıkta dolaşıyor; eğilmiş, önündeki dosyayı tetkik ediyordu; yalnız kalmayı 'hassaten' istemişti, 'hâlet-i rûhiyesi biraz bozuk'; hem 'meselenin teferruatına vâkıf olabilmek için', 'muhâberât evrakını' gözden geçirecek; hem de biraz, 'kendini' dinleyecekti: sağlığının düzgün gitmediğini biliyor, buna fena halde kızıyor; öyle ki, Samsun'dan beri üzerine titreyen Doktor Refik Bey, tepkisinden çekindiğinden, 'mûtad ikâzlarını' hayli seyreltmişti.
Bekir Çavuş'tan, birkaç kahve istedi, üst üste içti; kafası hayli dağınık, nedense 'rabıtalı' düşünemiyor: 'onu toparlamaya çalışır, bre!' İçi soğuk, omuzlarında bir ürper-me gezinmektedir, bir türlü ısınamadı; oysa 'Konya Hâ-disesi'nin muhtevasını ve teşekkül tarzını öğrenebilmesi, kafasının dinçliğine bağlı:
"... ne talihsizliktir! Hiçbir saadeti, bütün şümulüyle idrâk edemez olduk; zira onu, mutlaka bir felâket takip ediyor: Şark Cephesinde, Ermenilere karşı elde ettiğimiz muvaffakiyete de, Konya İsyanı gölge düşürdü: Konya ne kadarlık yer, Ankara'ya iki adım; İngilizlerin
458
açık tahriki ve teşvikiyle, 'Delibaş' Mehmet, bütün mülhakatı kana boğmadı mı?.."
Hiç unutamayacağı, o serin fakat aydınlık Teşrinievvel sabahı, aldığı telgraf; Konya Postahânesi'nden, Muhabere Memuru Kasım Efendi tarafından 'keşide edilmiş'; kelimesi kelimesine, hatırlıyor:
"... Konya Vilâyeti âsiler tarafından işgal olunmaktadır. Şimdi şehrin içine girdiler. Telgrafhane muhasara altındadır; Vali Bey telgraf gönderemiyor, aman bize kuvvet gönderiniz!"
Ah bu adamın, yüreğini yakıp köz eden, işgal telgrafları!
Tafsilâtını, çok sonra öğrenebilmişlerdi: Konya Polis Müdürü Necip Bey, şehir girişinde, Uluırmak yolundaki Sakalak Köprüsü'nün müdafaasını, güvendiği altı polis memuruna tevdi etmiş, hepi topu altı kişi ama, 'Delibaş' Mehmet avenesiyle taarruza geçince, ateş kıyamet, fevkalâde direnip, köprüden şehre geçit vermiyorlar:
"... 'hain güruhu,' ancak başka ve muhtelif tariklerden şehre intikâli temin edebilmiştir... "
Reis Paşa, köpeklerin ulumasıyla, tekrar yalnızlığına döndü; etrafı bütün duman, sigara ve is kokusu; içi hâlâ ürperiyor, camlardan kar tozunun, ağır ve yeknesak, ufalandığı görülebilmektedir. Sigarasını, kül tablasına bastırdı; dosyadan eline Vali Haydar Bey'in, 12. Kolordu Kumandanı Miralay Fahrettin Bey'e çektiği, 'canhıraş' telgraf geçince, yeniden o 'buhranlı' günlere dağı-
459
lacaktır: telgraf 'suretinde' belâ, açıkça geliyorum, dememiş miydi?
"... Ilgın'da; Akşehir'de, Karaman'da, bütün asker firarileri bir araya gelip, isyana tevessül eyledikleri gibi; bugün de 'Delibaş' Mehmet, etrafına topladığı avenesi ile Çumra'yı basarak nahiye müdürünü tevkif etmiş ve götürmüştür..."
"... toplayabildiğim 130 kişiden başka, tek nefer jandarmam yoktur; bu kuvvetin yüz kadarı silâhtan mahrumdur; halbuki münhasıran 'Delibaş' Mehmet'in kuvveti beş yüzden ziyâdedir; size evvelce göndermiş olduğum üç yüz silâhlıyı, iki top ve makineli tüfek ilâvesiyle hemen Konya'ya gönderiniz..."
"... ben, bu sabah tahsis edebileceğim kuvvetle, Konya'yı basmak fikrinde olduğu anlaşılan 'Delibaş' Mehmet'i, Çumra'da karşılayacağım..."
Bu ayaklanma, 'Damat' Ferit Paşa'nın belki son fırsatı, iktidarının nihayetine doğru, ardı ardına gelen isyan başarısızlıklarının, ağırlığı ve utancı altında eziliyor; bundan nasıl kurtulacak? Konya eşraf ve ulemâsından bazı zevatı,

konağında topladığı; bu gizli toplantıya, Hoca Zeynelâbidin Efendi'nin, onunla birlikte Sait Molla'nın, Ali Kemal Bey'in; -en önemlisi- İtilâfın temsilcileri olarak, Agopyan ve Kazanaıyan efendilerin katıldığı, daha o zaman 'istihbar edilmişti'. Vali Haydar Bey, 'müstakim, muhkem, mukavim bir zat'; iş başa düşünce, Vilâyet dahilinde gerekli önlemleri almış olsa da, 'vasıta ve efrat kifayetsizliği', belini fena büküyor.
"... yardım mevzuu yalnız ehemmiyet değil, artık vahamet arz ediyordu. O akşamüzeri, Meclis'deki Riyaset
460
Makamı'nda, Refet Bey'le baş başa verdik, çare-i hâl arıyoruz. Sâıkalı bir akşam, bir şimşek silsilesi içindeyiz, şayân-ı hayret olan, göğün gürlemeyişi! Müzâkere uzun sürmüştü; neticede, esasen sahip olduğu, Dahiliye Vekilliği uhdesinde kalmak üzere, Miralay Refet Bey'in tertip olunan Süvari Alayı Kumandanlığına, tayini takarrür etti..."
Refet Bey, o ince, 'nüktedan', zekâsı parlak ve 'ivicaç-lı' adam; her çakışta, gözlerini kamaştıran şimşeklerin, yalazı altında; tebessümünün büklümündeki istihzayı kaybetmeden, Konya üzerine nasıl yürüyebileceğini anlatıyordu. Garp Cephesi'nde, Demirci Efe ile gerçekleştirdiği tedip faaliyetinden, bir hayli tecrübe edinmiş. En çok, 'Delibaş' Mehmet'in, Konya'daki Askeri Rüşdiye'ye tecâvüzünden 'mustarip', edindiği 'istihbaratı' 'Reis Paşa'yla paylaşıyor:
"— ... bendenizi dehşet içinde bırakan, mektebi ele geçirdikten sonra, kapısına astırdığı levha: 'Bozkır Harbi-yesi'! Küstahlığın bu mertebesi, nerede görülmüş! Taarruz esnasında talebe, muallim ve diğer hizmet efradı; pencerelerde mevzie yatıp, mektebi şerefle müdafaa etmiştir: lâkin mühimmat ne kadar, onlar kaç kişi, usât kaç kişi! Bunların bedeli Delibaş'a ödetilmelidir!"
Bölgede, Miralay Fahrettin Bey'in daha önce Afyon'dan sevk ettiği iki müfreze vardı; ilki Kolordu Muhafız Bölüğü, ikincisi Başbaytar Binbaşı Sadettin Bey kumandasındaki üç yüz neferlik müfreze; Miralay Refet Bey'in götürdüğü Süvari Alayı, Konya'ya 'muvasalat ettiği' anda, Horozluhan mıntıkasında Binbaşı Derviş, taarruzdaki 'Delibaş avenesi'ne karşı, temiz ve sağlam bir
461
savunma muharebesi veriyordu; Ankara'dan dörtnala gelen süvari, aynı anda, savaşa katılacak, âsileri darmadağın edecektir.
Reis Paşa, yatmaya karar verdiği zaman, saat epeyce ilerlemişti; elinde, Refet Bey'in ona Konya'dan ulaştırdığı, son faaliyet raporu, mavi gözlerinde, belki o akşamki şimşeklerden kalmış, yaldızlı mavi bir yalaz, içinde hep aynı ürperme.
"... Meydan ile Konya arasında birkaç müsademeden sonra, 6 Teşrinievvelde Konya'ya girildi: âsiler, dağınık olarak Konya'nın şarkına çekilmişlerdir; fakat Ilgın, Beyşehir, Karaman, Sultaniye, Koçhisar mıntıkaları, hâlen isyan harekâtı dahilinde bulunmaktadır; Konya'nın mülhakatı ile muhâberâtı kesilmiştir, arz olunur..."
Kalaba'ya bakan pencerede, gökyüzünden, o ince kar, esmerliği sarı ve çıplak, bir sonbahar bozkırına ufalanıyor; ara ara, uzaktan, sararmış akasya yapraklarını sürükleyen, Çubuk Çayının, 'yeknesak' türküsü -ki onu Halide Hanım'dan başkası işitmemektedir. Dr. Adnan Bey, bütün hekim ciddiyetini yine üstüne almış, diyor ki:
"— ... bir kere sıtma, hepimizin kanına girmiştir; vücudu zayıf düşüren o; ayrıyeten, şu havaya baksanıza... teşrinisâni'de kar, sühunet taht'es sıfır... insan hastalanmaz mı?.."
Mustafa Kemal Paşa, yazıhane koltuğuna oturmuş; masanın üzerinde teşbihi, tabakası ve kül tablası, bazı evrak ve kitap, o günkü gazeteler; yanı başında Dr.
462
Adnan Bey ayakta duruyor; öteki iki koltukta, Fevzi Paşa ile Halide Edip Hanım oturmuşlar.
Telefonun zili, doktorun sözünü kesecektir. Reis Paşa, uzanıp telefonu alıyor.
"— ... evet, sen misin Salih? Hayrola?.." Sustu, dinlemeye başladı; yüzünde ansızın, o sarışın kurt ifadesi belirmişti; 'mûcib-i endişe' bir şey olmalı; kısaca sordu:
"— ... Ethem Bey mi?., evet! İrtibatı kiminledir, tes-bite çalışılsın!., efendim?., o sonraki iş, konuşuruz, evet!"

Muhavere esnasında Halide Edip, simsiyah, alıcı kuş bakışlarında, istifham ve merak, önce Dr. Adnan Bey'le bakışıyor; arkasından Fevzi Paşa'yla; Fevzi Paşa'ysa, Dr. Adnan Bey'in 'mütecessis' bakışlarını arıyor: havada, bir 'musibet' dolaşmaktadır.
Mustafa Kemal, konuşmasını kesin ve kararlı bitirdi:
"— ... anlaşıldı: her ihtimâle binâen, Direksiyon Binası ve etrafında tedbir alınsın! Mağdem ki, orada
oturacağız..."
Telefonu kapatırken, gözlerdeki merakı fark etmemiş gibi, en tabii sesiyle Dr. Adnan Bey'e, soracaktır:
"— ... vakit tamam mı Doktor, çıkarabilir miyim?.."
Dr. Adnan Bey, mahcup ve şaşkın, toparlanıyor:
"— ... ah, şey!., evet, Paşam!., müsaadenizle!.."
Mustafa Kemal Paşa, koltuğunun altındaki vücut termometresini çıkarıp, Doktor'a uzattı; bir yandan, Fevzi Paşa ile Halide Edip Hanım'a, telefon hakkında izahat veriyordu:
"— ... Ethem rahat durmuyor... birtakım temaslar yapıyormuş!.. Garp Cephesi'nin zapt-ü-rapt altma alınması, tasavvurlarını altüst etti ya, onun aksülâmeli!.."
Halide Edip Hanım, sigarasının dumanlarıyla beraber, sordu:
463
"— ... ağabeylerinin telkini olamaz mıPTevfik Bey, asabi; Reşit Bey, haris ve küstah imiş... öyle duydum... şahsen, aldığım intiba da odur!"
Fevzi Paşa, sakindi, kendinden emin: "— ... yok efendim, cephede maksatlı mesele çıkarıyorlar..." dedi, "— ... şu Karakeçili Meselesi yâni... bir müfreze tertip ediyorlar, Erkân-ı Harbiye'nin malûmatı yok; bilâhare, Cephe Kumandanlığı, Simav ve Havalisi Kumandanlığımı ihdas ediyor, şiddetli itiraz vs..."
Işığa tutup, termometreyi inceleyen Dr. Adnan Bey, kaygılı bir sesle ortaya konuşuyor:
"— ... neredeyse otuz dokuz! Bu kadarını beklemiyordum!"
Mustafa Kemal'e döndü, biraz daha doktor, biraz daha ağırlığını koyarak: "— ... hararetiniz var, Paşam!" dedi, "— ... sûret-i kat'iyede, istirahat etmelisiniz. Benim değil, tıp ilminin tavsiyesi budur."
Mustafa Kemal Paşa, sanki bir şakaya cevap veriyor: "— ... yapma Doktor, istirahatın sırası mı? Şark'ta Ermenilerle müzâkerat! Konya'da, Delibaş'ın mazarratı, Yozgat'ta isyan; bütün bunlar kifayet etmezmiş gibi...!"
Kapının tıklatıldığını duyunca, sözünü askıda bıraktı, o tarafa dönüyor: içeriye, elinde bir telgraf, yaver Muzaffer Bey girecektir: topuklarını birbirine vurup, 'Reis Paşa'yı selâmlar.
"— ... nedir çucuk?.."
Muzaffer Bey, her zamankinden daha saygılı; özel, biraz da utangaç bir sesle cevap veriyor:
"— ... şey, Paşa hazretleri... İnebolu Kaymakamlığından bir telgraf keşide edildi... müstacel ve zâta mahsus..."
Reis Paşa telgrafı alacağı sırada, ne zaman, nerede
işittiğini hatırlayamadığı, Chopin'den bir etüd, belki La Tristesse belki La Revolution hafızasında yankılanıyor mu, yoksa, o mu öyle sanıyor? Bakışlarında bir melal, dudaklarında mahzun bir gülümseme, telgrafı aldı, okudu; onu, sumenin üzerine bırakırken, aynı mahzun gülümseme ile dedi ki:
"— ... istirahât-ı mutlaka!., a be, ben bunu hanidir dinlerim!. İstirahata vakit mi var Doktor, o da serbest zaman icap ettiriyor..."
Teşbihine uzandı, onu parmaklarına dolayıp, elinde oynayarak, diğerlerine döndü:
"— ... Direksiyon'a naklettik..." dedi; sonra içku-lağıyla, sanki o var olmayan piyanodan, Chopin'i din-lermiş gibi, başka yerde ve başka havada, usulca ilâve etti: "— ... Mithat İnebolu'ya muvasalat etmiş..."
Kısa bir sükût geçti, o sessizlik içinde, Çubuk Ça-yı'nın 'yeknesak' sonbahar türküsünü; yalnız Halide Hanım değil, hepsi işitiyorlar; sonra Paşa, biraz yorgun ve bezgin, içini çekerek cümlesini tamamlıyor:
"— ... beride Ethem Bey!.. Sırtlan gibi etrafımızda dolaşmaktadır..."
Duvardaki rakkaslı saat, Osmanlı rakamlarıyla; sabahın 'alaturka' 03.10'unu gösteriyordu. Saatin hemen altında, yatağın başucundaki, eski komodin; üstünde bir sürahi su, bir bardak; Ethem Bey'in silâhı ve cüzdanı, bir de, tüberküloz

hastalarının kullandığı, bazı ilaçlar: kırmızı etiketli bir şişe, birkaç kutu. Uzaktan bir yerlerden, birkaç sabah horozu işitildi; fakat asıl odayı, rakkaslı saatin tiktakları dolduruyor.
465
Ethem Bey'in yastıktaki yüzü, Kuva-yı Seyyare Ku-mandanı'nın, herkese dehşet veren, her zamanki yüzüne benzemiyor; sıkıntılı bir uyku içindedir: tedirgin ve huzursuz; besbelli, bilinçaltındaki gerginlik, uykusunu etkiliyor: ağzının kenarında, belirip kaybolan, belli belirsiz tikler; teneffüsünün, yavaşlayıp hızlanması; hâttâ terleme! Başını neden, sıralı sırasız, sağa sola çeviriyor acaba?
"... Nizamiye askeri acz içindeyken, Hızır gibi yetişip, Yozgat'ta Çapanoğulları'nı hâk ile yeksan eden kimdir? Ben değil miyim? Reis Paşa, bu haksızlığı nasıl irtikâp eder?
Ethem Bey'in yüzü, gittikçe daha çok terliyor; burnunun üzerinde, ter damlacıkları, pırıl pırıl; rüyasında, Taşhan'daki o dokunaklı tambur sesi peydahlandı; yalnız o kadar mı, Hacı Şükrü Bey, bekâr dağınıklığı içersindeki odasında; asabi ve olduğundan yüksek bir hiddetle; elini uzatmış, görünmeyen Ethem BeyJi suçlamaktadır.
"— ... hadi ordan, korkak! Sende ihtiyat, miskinlik mertebesine iniyor. Reis Paşa da kim, iki kurşunluk canı var! Vur gitsin!.."
"... korkaklık mı? El insaf! Yunanı Salihli Cephesinde durduran kim, ben değil miyim? Anzavur Ahmet'in başına cellât kesilen... Adapazarı, Bolu ve Düzce isyanlarını bastıran?.. Mâruz kaldığımız muamele, bize revâ-yı hak mıdır?.."
Mayıs'ın gergin günleri, gerilim âdeta boşlukta çıtırdı-yor: Geyve Grubu, Kuva-yı İnzibâtiye'yi Adapaza-
466
n'ndan sürüp çıkarmış; Mirliva Ali Fuat Paşa, Erkân-ı Harbiyesi ve Karargâh Süvari Bölüğü 'refakatinde' şehre girmişti: ahâlinin, müfreze efradının, coşkun tezahüratı! 'Usât'tan iki yüz kadarı, <elâştan kaçamayıp, esir düşüyor; aralarında İngilizlerin Adapazarı Kontrol Zabiti de var! Divan-ı Harp, âsilerden on üçünü idama mahkûm etti; Meclis, kararı onaylayınca asılacaklar.
Ethem Bey, emir almak maksadıyla, Paşa'yı karargâhında ziyaret etmişti; tesadüf, Miralay Refet Bey'in telgrafı henüz gelmiş; onun grubu yarın, Bolu istikâmetinde harekâta başlıyormuş; Geyve Grubu'nun da 'iştiraki mukarrer'; Ali Fuat Paşa, asabi ve kızgın, Ethem Bey'i azarlıyor; sebebi Adapazarı İngiliz Mümessili aracılığıyla, Zât-ı Şahâne'ye, Sadrazam "Damat' Ferit Paşa'ya ve Dersaadet'deki Kuva-yı İtilâfiye Başkumandanı'na 'ari-zalar' ulaştırmak istemesi!
Ali Fuat Paşa'nın her zamanki 'hayırhah tebessümü', yüzünden âdeta kayarak düşmüş, yerde tuzparça olmuştu; sesi, alışılmadık bir sertlik içeriyor, ifadesi katı:
"— ... bu talihsiz teşebbüsün, nereye varacağını düşündünüz mü? Hatt-ı hareketiniz, millet düşmanlarının ümidini artırmaktan başka şeye yaramayacaktır. Sen yarın, müstâcelen mühim bir vazife alacaksın; müfreze kumandanı, hiç siyasete karışır mı; bu hareketiniz yanlıştır ve derhal düzeltilmelidir!"
Ethem Bey susmuş, başı önüne eğik, kısa bir cevap vermişti:
"— ... emredersiniz! Gider İngiliz Mümessili'nden mektupları alarak, size tevdi ederim!.."
Dediğini, yerine getirmişti: acaba korkmuş muydu?
467
Korkmuş olabilir miydi? Yoksa o korkak mıydı? Hacı Şükrü Bey, hakikati mi söylemişti?
Oysa hayır, Eskişehir'de, Garp Cephesi Karargâhinda bir gece; yeni Cephe Kumandanı, Miralay İsmet Bey, masasının kenarına ilişmiş, üniformalı ve başı açık; tuhaf ama, o da, görünmeyen bir Ethem Bey'e konuşuyor: inandırıcı olmaya çalışıp, yumuşak bir sesle, zaman zaman gülümseyerek, diyor ki:
"— ... bunlar müfsitlerin maksatlı rivayetleri... Allah hepsinin belâsını versin!.. Canı gönülden ifade edeyim ki, ben sizi Ali Fuat Paşa'dan ziyade sever ve takdir ederim... Aramızdaki suitefehhümü izâle etmek mecburiyetindeyiz, sizi üniformalı görmeyi arzu ederim; hizmetinizle mütenâsip rütbeyi tevdi etmek, benim vazifemin hudutları dahilindedir..."

Ne o, ne öbürü; zamanı ve mekânı belirsiz, bir altbilinç görüntüsü: ağabeyi Reşit Bey, adamakıllı kızmış, elindeki sığır sinirinden kamçıyı, çizmelerine vura vura, görünmeyen bir Ethem Bey'i azarlıyor; arada, öteki eliyle, onu töhmet altında bırakıcı jestler yaparak:
"— ... ne suizannı, ne suitefehhümü, bunların hepsi boş lâf!., bizi oyalıyorlar, maksad-ı asli, onlar için, zaman kazanmaktır: bu fırsatı onlara verecek miyiz? İstedikleri..." Sustu, sonra eliyle boğazını işaretle keserek ekledi: "— ... bizim kellelerimiz! Evet, başımızı yiyecekler; anlamıyor musun? Onların yerine biz, erken davranırsak..."
Ethem Bey'in alnı, boynu ve yüzü, boncuk boncuk ter-lemişti, bir kâbus geçirdiği, açıkça görülüyor; iki yanına doğru, gidip gelen başı, tekâllüs eden yüzü; ağzının
468
ucundaki belli belirsiz tikler; odada, bir fikr-i sabit halinde ısrarla tekrarlanan, rakkaslı saatin tiktakları!
Sıçrayarak uyanacaktır: yatağında uzun, zayıf ve savunmasız; hızlı hızlı teneffüs ederek, boş gözlerle çevresine bakmıyor; bir iki kere yutkundu, sonra elini komodinin üstündeki sürahiye uzattı, bardağı alıp su koyarak, iki yudum içti; sürahiyi yerine bırakırken, bardak elinde, ayaklarını yere indirip, yatağın içinde oturuyor. Hâlâ kendine gelebilmiş değil; bakışları, odada olmayan birilerini dinlermiş gibi, kararsız ve dağınık.
Kulaklarında, iç içe, üst üste, karmakarışık sesler; Ethem Bey'in yüzü duyduklarına göre değişiyor.
Hacı Şükrü Bey diyor ki: "— ... arkadaş bu böyle gitmez, ya herrû, ya merrû!.."
Reşit Bey'in sesi tok, hâttâ küstah: "— ... Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisliği, bana anamın ak südü gibi helâldir... hizmet ve mihnet bizim, ikbal ve şöhret onların... yağma yok!.."
Miralay İsmet Bey, hep öyle ikna edici, yumuşak ve ciddi: "— ... bunlar suizan... suitefehhüm... müfsitler aramızı açmaya gayret ediyor... âkil ol, intibaha gel!"
Hacı Şükrü Bey, bar bar bağırıyor: "— ... arkadaş bu böyle gitmez, ya herrû ya merrû!.."
469
Ethem Bey'in, Adapazarı'ndaki İngiliz mümessili vasıtasıyla, Dersaadet'deki Kuva-yı İtilâfiye Başkumandanına göndermek için kaleme aldığı mektuptur:
Dersaadet'te Kuva-yı İtilâfiye Başkumandanlığı'na
Alâka-i âdiye-i tarihiyeden ve birçok esbâb-ı içtimâiye ve ikti-sadiyeden dolayı, âlem-i İslâm'a muhib geçinen ve Hilâfet-i İslâmiye ve Saltanat-ı Osmaniye'ye karşı, pek çok defa müzâ-haret mevkiini almış bulunan İngiltere Hükümeti'nin, şu son zamanlarda; millet-i Osmaniye nazarında hiçbir mevki-i mahsusu olmayan ve cümlece nefret istikrah ile görülen 'Damat' Ferit Paşa seriliyle, a'vân ve etbâına her nedense pek fazla müteveccih olduğunu görmekle müteessir olmaktayız.
Bu tarz-ı siyasetin an'anat ve hatırat-ı tarihiyesine sadâkatle mâruf olan umum ingiliz milletinin arzu ve dilhâh-ı samimisine tevafuk etmemekte olduğuna ve bunun İngiliz ricalinden birkaçına ve onların herhalde kasirelhudud olmak lâzım gelen efkâr ve takdirât ve mülâhazat-ı şahsiyelerine inhisar eylediği kanaatindeyiz.
Hakikat ve asliyetten çok uzak olan bu politikanın, âtem-i insaniyet ve İslâmiyet menfaati şöyle dursun; bizzat İngiliz menfaat-i esâsiyesine dahi şiddetle mugayir olduğunu zât-ı âlinize de bu
470
suretle tekrar eylemekle, bir vâzife-i mahsusu ifâ etmiş olduğumuzu ümid eyleyerek, Ferit Paşa'nın başı altında sefil ve muhteris bir hizb-i meş'ûm ve kalilden terekküp eden bu eşhasın, Osmanlı milletini hiçbir zaman temsil etmediğine kanaat ve binâ-berin, kendilerine muavenet ve müzâharetten feragat edilmesi emrinde, hükümet-i metbuânızın nazar-ı dikkatini celbe ve siyâ-set-i kadime ve mâkuleye rücû esbabının teminine himmet eylemenizi rica ederim.
24 Mayıs 1336(1920) Umum Kuva-yı Milliye'nin Kuva-yı Tedibiye ve Takibiye Kumandanı Ethem
471

Türkiye Komünist Fırkası Kâtib-i Umûmisi Hakkı Behiç Bey'in Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde neşrettiği başmakalesinin özetidir.
BOLŞEVİK İHTİLÂLİ ÖRNEK DEĞİL, BİR REHBERDİR.
Körü körüne Taklitçilik, Her Şeyde Fenadır, Bahusus İnkılâpçılıkta!
Rusya'da kanlı bir ihtilâl, Bolşevizm tesmiye edilen muazzam bir Komünizm İnkılâbı oldu. Türkiye de aynı yola muvazi olarak, aynı istikâmete doğru gidiyor. Bu gidişin tanzimiyle uğraşanlar için, bu ihtilâl vakıasının bütün ruhunu, âriz ve amik tetkik eylemek; onu anlamak ve idrâk ile mütenâsip bir hatt-ı hareket tayin etmek icâp ettiğine göre, bugün de Rusya'da vuku bulan Bolşevik İhtilâl-i kebiri ile Türkiye'de tahakkukunu görmek arzu ettiğimiz Komünizm arasındaki hususiyetleri tetkik arzusundayız."
Rus Bolşevizmi ile Türkiye Komünizmi arasında menşe ve tatbikat zaviyesinden iki hususiyet göze çarpar. Rusya'da Bolşevizm müthiş bir Mutlakiyet İdaresinin, memleketin her köşesinde bulunan zadegan sınıfının pek ağır taht-ı tazyikinde doğmuş, aynı tazyik altında inkişâf etmiştir. Rus İhtilâli edebiyatı-
472
nı okuyunuz: Avrupa'nın başka hiçbir memleketinde ve hiçbir devrinde, bu kadar ateşîn ve bu kadar kindar bir edebiyat yoktur. Sebebi de şudur ki, Rusya'daki o müthiş Çarlar istibdadı ve zadegan saltanatı, bir taraftan da ilim ve edebiyat tetkikatı bütün şiddetiyle beraber yürümüşlerdir.
Türkiye'de değil İhtilâl Edebiyatı, hâttâ millî bir edebiyat bile, ancak son birkaç yılda baş göstermiş, yeni doğmaya başlamıştır. Bu sebebten Türkiye'de Komünizm milletin ruhundan gelen yakıcı yıkıcı, kırıcı dökücü bir ihtilâl şeklinde tahakkuk edecek değildir. Çünkü bu ihtilâl husule gelişi itibarıyla, bunu ihzar edecek bir ihtiyaçtan doğmamaktadır. Bundan başka ikinci bir sebeb daha vardır. Rus İhtilâli'nin bu kadar haşin, âni, sür'atli ve altüst edici bir kuvvetle hâkim olması için, karşılaştığı mukavemetin de büyük tesiri olmuştur. Eğer Çarlık, değil komünistler, rasgele Menşeviklere ve hâttâ Terakkiperverlere karşı, kuvvetli teşkilâta müstenid, anûd bir mukavemet göstermemiş olsaydı; Bolşevik İhtilâli yine bu kadar sür'atli, ezici, altüst edici olamazdı; yâni böyle yapmak isteyenler, muvaffakiyet için halktan o kuvveti alamazlardı.
Türkiye'yi, Komünizm'in halk kitleleri için suret-i mutlakada hayırhah olan istikbâline götürmeyi arzu edenler, Bolşevizm derecesinde, ateşli ve sür'atli bir ihtilâl için, ne Rusya'daki tarzda bir doğuş ve hazırlık, ne de elde öyle güçlü bir silâh görmüyorlar. Bu itibarla Rusya'da Bolşevizmin istimal eylediği İnkılâp usûllerini, burada yâni Türkiye'de tatbike kalkışmak kadar inkılâpçılıktan bihaber oluş düşünülemez.
Bolşevizm İhtilâli, bütün Komünist hareketler için bir örnek, bir model değil; pek kıymetli, pek canlı, pek muazzam bir rehberdir. Bu rehberden istifadeyi, onun işaret ettiği yollardan
473
gitmeyi ne kadar arzu edersek; onun usûllerini şeklen aynen taklit etmekten o kadar içtinâp ederiz. Her şeyde, körü körüne taklitçilik fenadır, hele inkılâpçılıkta!.."
13 Teşrin-i evvel 1336 (1920) Ankara
474
aksi halde, söz silâhındır!..
Taşhan'ın penceresinden, kararsız sonbahar güneşi; bir görünüyor, bir kayboluyordu; Hacı Şükrü Bey'in bekâr odası, o yüzden, bir an kalaylanmış gibi acayip parıldı-yor; oysa bir sonraki an, insanın içine gariplik çöktüren, bir bulut karanlığı!
Menevişli nargilenin tokurtusu, yeknesak ve umursamaz, sürüp gidiyor; dumanlan, yoğun tömbeki kokusu dağıtarak, bir yılan hayâli gibi tavana kıvrılmaktadır. Uzak uzak, Hafız Rüstem Efendi'nin, ağır ve loş tamburu, âdeta 'tarih-i kadim'den yankılanıyor. Ethem Bey, duyunca duraklamıştı; muhatabı, marpucu dudaklarından ayırmaksızın, çalınan parçayı söyleyecektir: "— ... Şeyh Sait Dede'den, Şevk-efzâ Saz Semaîsi!.."
Ethem Bey tedirgin, asabi ve gergindi: çayını sehpada unutmuş, soğuyor; yüzünde semâverin, güneşle ansızın beliren parıltısı, dişlerinin arasından, küfreder gibi: "— ... herifin başka işi yok, galiba!" dedi, "— ... sabah akşam, kafa ütülüyor!.."

Sonra, yarım bıraktığı, cümleyi tamamladı: "— ... gece, mesele zihnimi sarmasın mı? Tâbesa-bah, ne uyku, ne durak! Üstüme kâbus basıyor: baksana, Bolşevikliğe de sahip çıktılar... Bu iş böyle gitmez, demiştin ya, haklısın: ya herrû ya merrû!.."
475
O, aynı iskemleye, oturmuştu, Hacı Şükrü Bey, yine karşısında, sedirin üzerindedir; elinde nargilesinin mar-pucu, gözleri pırıl pırıl; aynı dağınıklığın ayrıntılarıyla, çepeçevre sarılmışlar: duvardaki, Rusça Bolşevik afişi; sere serpe, kitaplar ve gazeteler; bir çift, Çerkeş çizmesi, tıkacı çam kozalağı, bir testi; kırmızı tepelikli, bir çift kalpak, vs... Hacı Şükrü Bey, cevabı önceden kestirebil-diği hâlde, sahte bir merakla sordu:
"— ... ne yapacaksın? Verilmiş kararın var mı?"
"— ... Reis Paşa'dan, mülakat talebinde bulundum: ses çıkmadı! Bu yol sakimdir, vazgeçsinler: eskisi gibi, teşrik-i mesâi edelim! Nizamiye askeri, bize karışmasın! Dinlerse, ne alâ: mesele kalmaz! Aksi takdirde..."
Sustu, gözleriyle muhatabının gözlerini aradı; sonra daha çok kendini inandırmak istermiş gibi:
"— ... aksi hâlde söz silâhındır..." dedi" "— ... ya o, ya ben!.."
O an üstlerine, sanki bir sükût dağı yıkılıyor; nedense birbirlerinden, gözlerini kaçırıyorlar; Hacı Şükrü Bey, hemen cevap vermedi, elinde maşası, nargilesinin ateşini düzeltiyor; 'tarih-i kadim'den tekrar, uğultulu ve derin, Hafız Rüstem Efendi'nin, tamburunu duyuyorlar: Şeyh Sait Dede'nin, Şevk-Efzâ nağmeleri...
Yakın, kapının hemen arkasında, uzun ve karanlık bir ihtiyar öksürüğü, onları yaşadıkları âna döndürdü. Hacı Şükrü Bey, içinde kaybolduğu düşüncelerden, sıyrılıp başını kaldırdı; pırıl pırıl gözlerini, Ethem Bey'in gözlerine dikerek, alçak sesle, fakat ısırır gibi:
"— ... tamam!" dedi, "— ... git! en iyisi bu! Başka çâre yok! Git ve son kozunu kullan!.."
Sustu, içini çekerek, sözünü bitirdi:
"— ... Ya sen, ya o!.."
476
Güneş kaybolmuş, o bulut karanlığı yine odaya çökmüştü; bu loşlukta, duvardaki Rusça afişin, burun buruna iki profilinden; Vladimir İlyiç, nedense müstehzi; Lev Trotskiy, endişeli görünüyordu.
Menteşe Meb'usu, Doktor Tevfik Rüştü Bey; Reis Pa-şa'yla öğleden sonraki o 'mülakatını', ömrü boyunca unutmayacaktır; 'musâfahânın' en ilginç yerinde, kapıda ansızın peydahlanan, 'müsellâh' misafir; hele onun yaşattığı, 'pür heyecan' dakikalar?
Kastamonu'daki vazifesinden, 'alelacele' çağrılıp, apar topar Ankara'ya avdeti, zaten başlı başına bir 'seren-cam'dı; bunun üzerine, Türkiye Komünist Fırkasının 'tesisinde', Yunus Nâdi ve Hakkı Behiç'le, geceyi gündüze katıp çalışması, yetmezmiş gibi; şimdi de, Ali Fuat Paşa refakatinde, Moskova'ya gönderilmesinden söz ediliyor. 'Reis Paşa'nın, onu görmek arzusu, acaba bununla mı alâkadar?..
"... bu davetin istinatgahı nedir? Hey'et-i Vekile'de cereyan eden, Bolşevizm münâkaşasının dahli olabilir mi? Komünist Fırkası'nın teessüsü münâsebetiyle, Hâkimi-yet-i Milliye'ye vermiş olduğum beyanatın, aksülameli olmasın? ..."
Mustafa Kemal'in 'fırka'nın tahakkukunu mülayim karşılaması, hâttâ teşvik etmesi; altmış şu kadar sarıklı hocanın bulunduğu Meclis'de galeyana sebep olmuştu: celse aralarında, koridorlarda, tartışan tartışana; salondaki, ya da civar kahvelerdeki sohbetlerde, konuşan konuşana!
477
"... bir nebze de galeyanı, bir meslekdaş, Doktor Rıza Nur Bey tahrik etmiyor mu? Hem Hey'et-i Vekile azâ-sıdır, yâni Hükümet'e mensup; hem Mustafa Kemal'e, gizli muhalif: tezat kumkuması bir zat, anlayamadık gitti!.."
Bindiği araba, körüklü bir fayton; hantal, hayli bakımsız: biner binmez, burnunda; uzak bir ahır, yakın bir meşin kokusu. Sürücü sık sık, kırbacını şaklatıyor; atların tındığı yok, yorgun olabilirler, belki de yaşlı! Başını kaldırdı: Meclis'in önünden geçiyorlarmış; güneş yine kaybolmuş; bulut karanlığı, kat kat, binanın üstüne yığılmıştı; bu gölge anlarında, sonbahar serinliği, kış soğuğuna dönüşüyor: İstasyon'a kadar, üşüyebilir.

'Reis Paşa'nın oradaki Direksiyon Villasina 'nakli-i mekânı', her bakımdan isabet oldu: bir kere, şehre çok daha yakın, üstelik comfortable! Şu günlerde mûcib-i endişe olan, Ne 'Delibaş' Mehmet'in Konya'daki isyanı, ne Koçgiri'deki Kürtler arasında İngiliz tahrikatı; asıl Mustafa Kemal'in sağlığındaki 'kararsızlık'! İki meslek-daşı, Dr. Refik ve Dr. Adnan Beyler'le, 'teşhis'te 'mutâ-bık'tırlar: 'Böbrek zafiyeti'! Karlsbad'daki 'kür', pek bir şeyi halletmemiş; buna rağmen, 'maneviyâtını' bu kadar sağlam tutabilmesi, âdeta 'mûcize'dir.

"... bahusus etrafında, Rıza Nur ve makûlesi, türlü fesat karıştırırken..."

O an hafızasında, geçen gece Meclis'de yaşadıkları: nemli, yağmur gebesi, bir sıcak; herkesin elinde mendil, buram buram terliyor; tene yapışan, sırnaşık bir ter! İçerde bunalmış, sigara içmeye, koridora çıkmıştı; ne

478

görse iyi: birkaç 'muhalif, Rıza Nur Bey'in etrafını sarmış, 'münakaşalı' toplantı hakkındaki, 'izahatını' dinliyorlar. Varlığını hissettirmeksizin, kulak misafiri oldu, işittiklerine inanamıyor: Kemal, Ruslarla anlaşmış; işi gücü memleketi Bolşevik yapmak imiş; o celsede diyormuş ki:

"— ... efendiler, bu memleket, ancak Bolşeviklikle kurtulabilir! Artık zamanı gelmiştir, kararınızı verin: Türkiye'nin Bolşevikliğini ilân edeceğiz!"

Herkes susmuş, kimsede itiraz yok; tek istisna Rıza Nur Bey, derhal karşı çıkıp diyor ki:

"— ... bolşeviklik dediğiniz, dinsizliktir; millet onu böyle bilir, onun için aleyhimize dönecektir; bu defa İngilizler, Yunan ordularıyla iktifa eylemez, üstümüze kendi ordularım gönderirler; vs, vs..."

Müdâhalesi tesirini göstermiş, öyle ki sustuğu anda Dâhiliye Vekili Miralay Refet Bey, ayağa kalkıp söz istiyor; hem de, ne söylemek için: "— ... Türkiye'yi Bolşevik yapamazsınız...", falan filân!..

"... annem beni yetiştirdi, bu elleee-ree yolladı al sancağı teslim etti I allaha ısmaaaar-ladı boş oturma, çalış dedi I hizmet eyle vatana süü-tüm saa-na helâl olmaz I saaldırmazsan düşmana arş ileee-ri I marş ıleee-ri I türk askeri-iii I dönme-ez geri!.."

Yine o marş, 'Alay Marşi; ne zaman işitse, tüyleri diken diken olur: seferberlik kur'asından, bir bölük asker; uygun adım, istasyona doğru yürüyor; önlerinde, doru ata binmiş, genç bir yüzbaşı; öncekilere oranla, kıyafetleri düzelmiş gibi; silâhları farklı, bunlar 'emektar' Alman Mauser'leri değil, Rusların gönderdiği İngiliz silâh-
lan olmalı. Bir ağızdan, yürüyüş düzenine uygun söylenen marş, Doktor Tevfik Rüştü Bey'i, gizli bir hicranla boğuyor.

Kastamonu'da, İstiklâl Mahkemesi'nde görevliydi; insanın yüreğini dağlayan, 'maneviyâtını perişan eden' bir görev; hemen her celsede, karşılarına 'firariler' çıkarılıyor; güneş yanığı, esmer; üstü başı, pejmürde; çoğu genç, 'acemi'; bazıları, on yıldır, hemen her cephede savaşmış, 'kıdemliler'; yüzlerinde, yarı hayret yarı korku, haklarında verilen kararı, boynu bükük dinliyorlar: ne bir ses, ne bir nefes: başlarına geleni, kesinlikle anlayamamışlardır; bazı hâllerde, akıbetlerinin, onları hiç ilgilendirmediği zannedilebiliyor; öyle bir umursamazlık!

"... Ne korkunç bir hâlet-i ruhiye!.."

Fayton, askerlerin yanından, nal sesleriyle geçti; istasyona iyice yaklaşmışlardı, o, sırayı bozmadan yürürken, dokunaklı bir sesle marşı söyleyen, çocuk yüzlü neferlere baktı; elinde olmaksızın, yarın bunlardan acaba hangisi, 'firari' olarak, İstiklâl Mahkemesi'nin huzuruna çıkarılır, diye düşündü. Tiz ve yakın bir tren çığlığıy-la irkilerek, kendine geliyor; arkasından lokomotifin, öfkeli soluması; hareket memurunun, manevra düdükleri: iki kısa, bir uzun! Zihninden, ok gibi âdeta vınlayarak geçen, o düşünce:

"... bu müfreze, yoksa cepheye mi sevk olunacak?"

Direksiyon Binasının önünde, arabacı faytonu, kapıya yanaştırıp, orada durdu. Arabadan, elinde çantasıyla,

480

Dr. Tevfik Rüştü Bey inecektir: 'alafranga', Osmanlı 'münevveri' havasında, kalpağı 'kırmızı tepelikli', ince uzun bir zat! Hayati Bey, onu karşılamak için

kapıdan çıkmıştı; sevkiyat müfrezesi, istasyondaki katara çark ederken, Tevfik Rüştü Bey'i karşıladı.
"— ... safa geldiniz, Doktor Bey!.." merhabalar!.."
Kapıya beraber yürüyorlar, Tevfik Rüştü, başını binaya doğru kaldırarak, diyor ki: "— ... Paşa nasıl, daha iyice mi?" Cevabını beklemeksizin, yüzünü Hayati Bey'e çevirerek soruyor: "— ... gelen giden yok ya?.."
"— ... bildiğim kadarıyla, hayır! Kimseyi beklemiyoruz, Doktor Bey!"
Hacı Bayram-ı Veli Camii'nde, ikindi ezanı okunurken; bulut karanlığı iyice bastırmış, güneşi boğmuştu: Ankara'yı bir yağmur öncesi serinliği sardı: mor damarlı, mermer siyahı bulutlar; üst üste, birkaç şimşeğin, ürkek ve acemi yalazıyla aydınlanıyor; neden sonra uzak gök gürültüleri, âdeta mahcup, varla yok arası! Ortalıkta bir telâş: çarşaflı siyah, yel yepelek kadınlar, çoluk çocuk; bulutlardan kopmuş parçalar gibi, sokak aralarına dağılıyorlar. Taşhan çevresindeki, ayak satıcıları, çabuk çabuk tezgâhlarını topladı. Meclis'e giden yolda, erken açılmış, birkaç şemsiye: yağmur belki yağmayacak...
Atlılar, tam o sırada görünmüşlerdi: başlarında Kuva-yı Seyyare Kumandanı Ethem Bey, tepeden tırnağa 'müsellâh' on kişi ki, Meclis önünden geçip, İstasyon istikâmetine gidiyorlar; sollarında, ezeli ve ebedi iniltileriyle,
481
köy yoluna dökülmüş, iki yorgun kağnı; sağlarında, durup selâm vererek Ethem Bey'i tanıdığını belli eden, halk: çoğu gülümsüyor, alkışlayanı bile çıktı. Ethem Bey, tabancasını beline, 'emniyeti' açık sokmuştu; durup durup, "... kapıdan girer girmez, hemen o dakika... " diye, düşüncesini, yapacağına yoğunlaştırmak istiyor; ne var ki, Salihli'deki o ilk zamanlar, 'Kuşçuba-şf Eşref Bey'in çiftliğinde yaşadığı günler; o günlerde başından geçenler; birbiri ardınca, gözlerinin önüne geliyordu: heybetli karaincir ağaçlan, olgun incirler, ortasından kıpkızıl yarılmış, balı damlıyor; sütlü yeşil yaprakların arasında, kızıl sarı arılar, vızıldamaktadır. Ağus-tosböceklerinin, ışık zenginliğini titreten, velvelesi; gökyüzüne yükselen, sıkılgan ve saygılı, arı kuşları! O, 'Kuş-çubaşı' Ahmet Bey'in, -ötekinin küçük birâderidir-namh müfrezesine, henüz dahil olmuş; o yöredeki Piraz ağalarıyla müsademeye girmişler; kulağının dibinde, vız vız vız, mermi ıslıkları!..
"... yoo, yoo, hayır! Zihnimi, yapacağıma teksif etmeliyim, başka yolu yok; kapıdan girer girmez, hemen, o dakika... ya herrû^ya merrû!.."
'Reis Paşa', Menteşe Meb'usu Dr. Tevfik Rüştü Bey'i, 'hasta yatağı'nda kabul etmişti. Gözleri kırık mavi, ateşten parıldıyor. Üstünde, geceleri giydiği keten gecelik; sırtını, yastığına vermiş, yorganın üstünde teşbihi, sigara tabakası; kül tablası, içinde sigara ölüleri. Sesini yükseltmeksizin, ağır ağır, fakat son derece kararlı konuşuyordu:
482
"— ... şu anda en hayatî mesele, Ruslarla teşrik-i mesâi, hâttâ mümkün ise ittifak meselesidir; buna, behe-mahâl bir tarz-ı hâl bulmak iktiza ediyor. Ruslar da istekli görünüyorlar, lâkin Bolşevik dahi olsak, bir nokta var ki, bizim için, hakikaten mûcib-i endişedir. Yusuf Kemal Bey'in Moskova'dan gönderdiği raporları, göndermiştim..."
Tevfik Rüştü Bey, karşındaki koltuğa oturmuştu; elinde, kahve fincanı; söze karıştı: "— ... kemal-i dikkatle tetkik ettim, Paşam! Yalnız onu da değil, Baku'daki Şark Milletleri Şûrası'nın zabıtlarını da!.. Fikr-i âcizâ-neme göre, fevkalâde şeyler oluyor: Komitern'in ittihaz edeceği kararlar..."
'Reis Paşa' bir el hareketiyle, görünmez; henüz, kimsenin telâffuz etmediği bir 'önkabul'ü, reddediyor; aynı kararlı sesle, diyor ki:
"— ... fikrimiz samimidir; bunu defaâtle ifâde etmiş bulunuyorum; lâkin bir husus var ki, üzerinde hassaten durulması zarurettir: Komünist Beynelmileli'ne dahi dahil olabiliriz, evet! Fakat memlekete ecnebi eli sokmayız; bu, bir oyun değildir ama; ne olacaksak biz oluruz, ne yapacaksak biz yaparız, ecnebi eli karıştırmayız..."
Tevfik Rüştü Bey, 'Reis Paşa'nın, bu mevzudaki kararlılığını bilmiyor mu? Ermenistan Meselesi'nin hâili için, Moskova bir ara, hiç değilse iki vilâyetin, Ermenilere bırakılmasını teklif edince; ne cevap verdiğini, herkes gibi, o da işitmişti: "— ... Ermeni ekalliyetine, Anavatan'dan ayrılacak bir arazinin,

bırakılması talebi; Sovyet Sosyalist Şûralar Hükümeti'nden gelse dahi, 'emperyalist'
483
bir fikir mahsûlü olmak şaibesinden, asla kurtulamaz!" Doktor, ziyaretinin daha başında; Ankara'nın Rusya'ya gönderilecek ilk sefir-i kebiri, Ali Fuat Paşa refakatinde, Moskova'ya onun da gitmesinin, uygun görüldüğünü öğrenmişti; onun da heyecanıyla, diyecekti ki...
Hiçbir şey diyemedi, çünkü odanın kapısı vurulmadan, ansızın, ardına kadar açıldı; eşikte, uzun, küstah ve tehditkâr heybetiyle, Ethem Bey, belirdi; silâhlı iki fedaisi, hemen arkasından, girip, kapının iki yanında yer aldılar. Mustafa Kemal ve Tevfik Rüştü yüzlerini, merak ve hayretle, Ethem Bey'e çevirmişlerdi. 'Reis Paşa', Ethem Bey'in girdiği an, insiyaki olarak, sağ elini, yastığının altına uzatıyor: tabancası oradadır. Tevfik Rüştü Bey, elinde boş kahve fincanı, Reis Paşa'nın gözlerini aradı; zihninde, cevapsız istifhamlar kaynaşıyordu:
"... nedir? Ne oluyor? 'Çerkeş' Ethem'in, hu haddini bilmez hareketinin manası ne? 'Reis Paşa'nın hastalığından bilistifade, yoksa bir, suikast teşebbüsü mü? Peki, aşağıdaki muhafızlar ne yapıyor?.."
Odaya, vahim bir sessizlik çökmüştü, sinek uçsa duyulacak. O anda, soluk soluğa İstasyon'a giren bir marşandizin, tiz çığlığı işitildi; demir tekerleklerin, raylardaki 'muttarit' tıkırtısı, uzaklaşarak eriyor. Ethem Bey, gözlerini onun sağ elinden ayırmaksızın; Mustafa Kemal Paşa'ya doğru, iki adım atmıştı; içerde, bir başkasının da olacağı, hesaplarında yoktu; Tevfik Rüştü Bey, kararını bozacak mı? İçinde, görünmez bir yılan gibi başını kaldıran, soğuk bir tereddüt! Bir adım daha attı; sonra, zemine ve zamana, -hele davranışına,- tamamıyla ters düşen; durgun, handiyse sakin bir sesle:
484
"— ... geçmiş olsun, Paşam!.." dedi, "— ... rahatsızlandığınızı işittim de!.. Hazır Ankara'dayım, bir bakayım dedim..."
Mustafa Kemal Paşa; sağ eli, yastığa çok yakın durmuş; dudaklarında, soğuk ve solgun bir tebessüm, cevap veriyor:
"— ... zahmet ettiniz Ethem Bey, hoş geldiniz: buy-run oturun!"
Ethem Bey, yatağa yakın öteki koltuğa oturuyor; gözü, ısrarla, Mustafa Kemal'in, yastığa çok yakın elindedir; o da otururken, ellerini, tabancasına en kolay ulaşacak biçimde, önüne kavuşturmuştu. Tevfik Rüştü Bey, elindeki kahve fincanını, nihayet sehpaya bırakırken, Mustafa Kemal'in bakışlarını buluyor: ikisinin gözlerinde de, endişe ve merak; bu arada, Ethem Bey'e diyor ki:
"— ... ya sizin tedaviniz Ethem Bey? O nasıl gidiyor?.."
Ethem Bey, eli hep beline yakın, parmakları titreyerek cevap verdi; fakat yüzünü, Tevfik Rüştü'ye çevirmemiş; gözlerini, Mustafa Kemal Paşa'ya dikrriişti: bakışları sabit, sesi küstah:
".— ... gidiyor, iyi gidiyor da..." dedi, sustu, bakışları daha zâlim, sesi daha küstah ilâve etti: "— ... iyi gitmeyen çok şey var!.."
O sırada, aşağı kattaki Kalem-i Mahsus'da, sessiz fakat önemli bir faaliyet devam ediyordu.
Başyaver Cevat Abbas Bey, sesi ciddi, yüzü sert ve kararlı; sağında Hayati solunda, Salih Beyler, telefonun başındadır; ahizeyi kulağına almış, emirler yağdırıyor:
485
"— ... anlaşıldı mı? Muhafız Takımı, binayı derhal muhasara edecek! Acele, bir manga tefrik edin, salonda Salih Bey'e mülâki olsun..."
Hattın öteki ucundan, genç mülâzım sordu:
"— ... mukavemete teşebbüs olursa, kumandanım?"
Cevat Abbas Bey'in şakası yok: "— ... o dakika derdest edilecek! Mesele çıkarırsa, vurun!" Sustu, sonradan aklına gelmiş gibi, ekledi: "— ... cümle kapısındaki atlılar dahil!"
"— ... başüstüne, kumandanım!"
Ethem Bey'in fedaileri, atlarının başında tütün içip, aralarında söyleşiyorlardı: birden, doğruldular: binanın iki tarafından, muhafız takımının efradı, koşar adım, onları kuşatmış; başlarında mülâzımlarıyla, atları da, onları bekleyenleri de, silâhlı bir çemberin içine almıştı. 'Tefrik edilmiş' bir

manga nefer ise, koşar adım, Direksiyon Binasının cümle kapısına ilerleyip içeriye giriyor.
Bir süredir yukarda gezinen yağmur, tesadüf, harekât sırasında boşanmıştı: iri ve sık damlalar, Ethem Bey'in atlılarını serseme çeviriyor; ne olduğunu tam anlayamadan, tesirsiz hâle getirilmişlerdi. Şiddetli sağanak, Muhafız Takımının, muhasarasını kolaylaştırmıştı: âdeta birbiri içinden patlayan şimşekler, etrafı klor yeşili pirinç sarısı, çiğ bir aydınlığa boğuyor; bu da, yaşanılmakta olanı, olağandan, olağanüstüye dönüştürüyordu. Binbaşı Salih Bey, Kalem-i Mahsus'dan çıkmış, o arada, merdiven başına gelmişti; içeriye giren manga, suları damlayarak, onunla buluştu.
Başlarında, tabancasını çekmiş Salih Bey; bu defa neferler, namlularının arkasında, titiz ve dikkatli; merdi-

venden, yukarı salona çıkıyorlar: sessiz, basamak basamak!
'Reis Paşa'nın odasındaki 'musâfaha', gittikçe daha sert, bir 'münâkaşa'ya dönüşmüştü; Tevfik Rüştü Bey'in iri gözleri, gözlük camlarının ardında, sonuna kadar açık; ikisinin de ellerinin, silâhlarına, ne kadar yakın durduğunu gördükçe, içi titriyor. Uzaklardan, o mahcup gök gürültüleri; camlarda, iri çekirdekli yağmur ve tıpırtısı!..
Ethem Bey, iri ve kaba kol hareketleriyle, düpedüz bağırarak diyordu ki:
"— ... İsmet Bey'le mizacımız uyuşmuyor; geçine-meyeceğimiz, kat'iyyen anlaşılmıştır; onu, başımızdan alınız; yerine daha münâsip, daha mülayim bir kumandan tayin edilsin... her halükârda, bize suhulet gösterecek bir zat olmalı; bu takdirde, eminim ki her şey düzelecektir..."
Mustafa Kemal sessiz, masmavi bir hiddet halinde, onu dinlemişti; cevabı katı ve kararlı oldu; köprüleri, gözünü kırpmaksızın atmaya hazır:
"— ... bu mümkün değil Ethem Bey! Karşımızdaki düşman, muntazam bir ordudur; çete onu taciz eder, ızrar eder, lâkin mağlûp edemez! Binaenaleyh muntazam ordu, bir zarûret-i harbiyedir; sizin kumandanınıza merbut sarf-ı mesâi etmeniz de, bir başka zaruret!.."
O ne? Ethem Bey'in, parmakları hafifçe titreyen sağ eli, beline uzanmak eğilimi mi gösteriyor? Silahlarını sımsıkı kavramış, iki fedaisi; bakışlarını birer bıçak gibi, Reis Paşa'ya mı saplamış?..
"— ... son sözünüz bu mudur, Paşa?" "— ... evet, budur!"
O anda, kapı birden açıldı; bütün gözler içeriye giren, ürkmüş ve telâşlı 'fedai'ye çevriliyor: Ethem Bey'in adamıdır, içeriye girerken, kapıya nöbetçi bırakmıştı; Çer-kesce diyor ki:
"— ... binayı muhasara altına aldılar, kumandan! Buraya geliyorlar!.."
O sözünü bitirmeden, elinde tabancası, ardında Muhafız Takımı'nın mangası ile, Salih Bey kapıda görünecektir. Duruma hâkim olduğunu hissettiren bir tavırla, topuklarını birbirine vurup 'Reis Paşa'yı selâmladı: "— ... bizi emretmişiniz, kumandanım!.." Ethem Bey, kapı açılır açılmaz, düğmesine basılmış-çasına, ayağa kalkmıştı; öfkesi, kılıç gibi pırıl pırıl; gözleri, deniz ufkuna dalmış gibi kısık; her şeyin aleyhine döndüğünü, görüyor: geldiğinden beri, beli hizasında tuttuğu ellerini, çaresiz, iki yanına bırakıverdi; hayli yumuşak, biraz da kinayeli bir sesle:
"— ... öyle olsun, Paşam!" dedi, "— ... biz de icâb-ı hâli ne ise, onu ifâya tevessül ederiz..."
Gözlerinde, yanıp sönen bir kuşku: "... bu vesileyle, bizi tevkife cür'et edebilirler mi?" Yüreğini tutuşturan, o öfke: "... evelallah, Direksiyon'u mezbahaya çevirirdik!.." Oysa söyledikleri, çok farklı, çok da 'hayırhah': "— ... size âcil şifalar temenni ederim!"
Ethem Bey çıkınca, ardından fedaileri; daha sonra, Muhafız Takımı'nın mangası da, dışarıya çıkmıştı. Salih Bey, Tevfik Rüştü Bey'in yanı başında, öylece, ayakta

duruyor. Odada yalnız kalır kalmaz, Reis Paşa, Salih Bey'e döndü; diyor ki: "— ... nerde kaldınız, çucuk? Çok daha seri olmanız icap ederdi!.." Sesinde belirgin bir içtenlik, gizli bir 'resmiyet' hissediliyor; yakmak için, sigarasına uzandı, dumanlarla beraber, yarı onu yarı Tevfik Rüştü Bey'i uyaracaktır:

"— ... şüphesiz fark ettiniz, Ethem Bey!in niyeti hâlis değildi; zannımca Tevfik Rüştü Bey'in mevcudiyeti, tasavvurunu değiştirdi..."
Tevfik Rüştü Bey, o kadar heyecanlı ki, kekeliyor: "— ... aman Paşa hazretleri, bilmem dikkat buyurdunuz mu? Bir ara baktım, asabiyetten parmakları titriyor, cidden endişeye düştüm!.."
Reis Paşa, tekrar Salih Bey'e dönecektir: "— ... tekerrürü halinde, daha tetik olunuz Binbaşı! Bir daha ikâzla iktifa etmeyebilirim!.."
"— ... emrederseniz, kumandanım!" •
Binbaşı Salih Bey, topuklarını birbirine vurup, selâm vererek çıktı.
Mustafa Kemal Paşa, sanki biraz dalgın, daha çok düşünceli; az önce Ethem Bey'in oturmuş olduğu koltuğu, başıyla işaret ederek, misafirine diyordu ki:
"— ... takdir edersiniz ki, bu fasıl kapanmamıştır Doktor! İlk nazarda, vahim gibi görünse de, zannım bu ki fesatta, Yunan İstihbaratı da methaldardır, hâttâ İngilizler de!.."
Sustu, sigara dumanlarının arasında, yağmuru dinledi; İstasyon'dan, beklenmedik bir tren düdüğü işittiler, besbelli hesapta olmayan bir katar, gara giriyor.
'Reis Paşa', güvenli ve sağlam, başka bir sesle: "— ... yakında, bu işi bitireceğiz!" diyerek, sözünü sürdürdü; eğilmiş bir yandan, komodinin üzerindeki gazete, kitap dosya
489
kalabalığından, bir dosya arıyordu; bulunca, doğruluyor, az önce vahim bir suikast tehlikesini sıyırıp geçen o değilmiş gibi, yarım kalan konuşmaya dönüyor: "— ... evet Doktor, nerede kalmıştık biz?.." "— ... Ali Fuat Paşa'nın maiyetinde, şu bizim Moskova seyahatini konuşuyorduk. Bendenize, talimât-ı mahsusânız olacak mıdır?"
"— ... ha, evet! Paşa, uhdesindeki kumandanlığı devrediyor; hareketiniz, Kânunuevvel'in iptidası olarak, düşünüldü: muvafıktır!.."
Tevfik Rüştü Bey mütereddit mi? Sordu: "— ... Tevfik Paşa Kabinesi?.."
"— ... herkes nasıl eminse, ben de Tevfik Paşa ve Kabinesi'nin, bir çâre-i hâl olmayacağından eminim..."
"— ... o halde, Ahmet İzzet ve Salih Paşaların, Ankara'ya müzâkere tekâlifini..."
Sözünü kesti: "— ... kabul ettik! Zira vaziyet-i hakikiye, ancak bu müzâkereleri müteakip, tavazzuh edecektir..."
Dosyadan çıkardığı telgraf suretini, Tevfik Rüştü Bey'e uzatırken, biraz da mütebessim, başka bir konuya geçti:
"— ... bir de, şu telgrafı aldık, İnebolu'dan!.. Biri Fransız, biri Amerikalı, iki gazetacı mülakat talebinde bulunmuş!.."
Gülümsemesi genişliyor:
"— ... sizce fa'l-i hayır mıdır, Doktor?.."
490
Kuva-yı Seyyare Kumandan Vekili Yüzbaşı Tevfik Bey'in, TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgraf:
27 Teşrinisani 1336
Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine
Son defa Garp Cephesi Kumandanlığı tarafından neşrolunan tebliğ-i resmi'de, şahsım ve kumanda ettiğim Kuva-yı Seyyâre'nin, hakîr görülmüş olması hasebiyle;
1/ Bundan böyle, Garp Cephesi Kumandanı'nı tanımayacağımızı; esasen, Kuva-yı Seyyâre'nin mahiyeti ve teşekkülü itibarıyla, muntazam kuvvete ifrağının gayr-ı mümkün olduğunu arz ile;
2/ bu serseri güruhunun başına, ne zabit ne de muhasebe memuru koymak, hiçbir şeyi düzeltemeyeceğinden; bu şerait tahtında, Kuva-yı Seyyâre'ye kumanda edemeyeceğimi beyan; ve eğer kabul ediyorsa, Ethem Bey'in gelip kıt'anın kumandasını deruhte etmesini arz ederim.
Kuva-yı Seyyare Kumandan Vekili Yzb.Tevfik
491
Yoldaş OvsifVisaryanoviç Stalin'in, 30 Teşrinisani 1336 (1920) Salı günü, Pravda gazetesinde yayınlanan mühim beyanâtı
"Kemalistler 'Sağ'a mı Dönüyor?"
TÜRKİYE'YE BAĞLI, 'İTİLÂFÇI' BİR KAFKASYA FEDERASYONU MU?

Stalin Yoldaş, İtilâf Devletleri'nin, Ankara'daki 'Millî Hükümet'e kur yapmaya başladığını açıkladı.
Moskova, 29.-Kafkasya'daki son hadiseler üzerine, mıntıkada bulunan Yoldaş OvsifVisaryanoviç Stalin, mühim bir beyanâtta bulunmuş; Ankara Hükümeti'nin, İtilâfçı Cephe'yi intihap etmesi hâlinde, Sovyetler İttihadının, Mazlum MilleÜer'den taraf olacağını tebarüz ettirmiştir.
Stalin Yoldaş demiştir ki, "Türkiye'deki müstakiHik mücadelesi, ingiliz müstemlekelerinin kısm-ı âzamında muhtelif hâdisâ-ta sebebiyet verdiğinden; Londra, vaziyete hâkim olabilmek endişesiyle, Ankara'ya kur yapmaya başlamış bulunmaktadır. Bu arada, Türkiye'nin liderliğinde, İtilâf Devletleri'ne merbut bir Kafkasya Federasyonu'nun tesisi rivayetleri dolaşmaktadır. Vaziyet bu merkezde ise, Kemalistlerin Sağ'a doğru bir dönüş yaptığı söylenebilir."
492
lediMen müdde,çe. Rusya o^ann-cade^es, „e bütün gücüyle destek »erecektir' dem.st,r.
493
... karaoğlan çarşısında çift atlı bir fayton..."
Karaoğlan Çarşısı'nda, hasad sonrasının uğultulu kalabalığı: isyanların, yarı yarıya tahrip ettiği, talihsiz bir hasad; kış alışverişine inmiş, yorgun köylüler; aralarında, sigarasını avcunda içen, parmak parmağa tutuşmuş, izinli birkaç nefer: cepheye mi gidecekler, cepheden mi dönmüşler? Havada, poyraz: durup durup, bir rüzgâr sağanağıyla, çarşının ince tozu, -nasıl oluyorsa- dişlerin arasında, çıtır çıtır!
Kuruyemişçinin tezgâhı, renk renk; erik, dut, kayısı kurusu ve pestili; üzeri, sinek kıyamet! Zahirecide, türlü çeşit tahıl, hayvan yemi, 'aşurelik buğday'. Kalender sokak köpekleri, kağnı kağnı dolaşarak; dönüş hazırlı-ğındaki şalvarlı kadınların, atacağı azık artıklarını kolluyorlar. Öküzler, çöktürüldükleri yerde, mutlu ve dalgın, geviş getirmektedir; her şeye rağmen, gözlerinin saydamlığında, yaşayan bozkır; dudaklarında uçuşan, pırıl pırıl, salya ipleri: Hayat.
Birazdan, boyunlarına sicimle asılmış, beş numara lâmba şişeleri; heybelerinde, çocuklar için leblebi; ayrıca cı-gara kâğıdı, tütün, tuz ve kelle şekeri; kısa ve küçük eşeklerine binip -Kızılcahamam taraflarına mı, yoksa Bâlâ'ya mı, hangi umutsuzluğa- yola çıkacak, seferberlik artığı köylü ihtiyarlar; ki partal çarıkları, çember sa-
494
kallarıyla, kollarını ve paçalarını sıvamış, çeşme başında aptes alıyorlar: ikindiyi 'seherde' kılmadan, köye dönmek yakışık alır mıymış!..
Bir kırbaç şaklaması, nal sesleri; arkasından arabacının, nağrası: "— ... yol verin, varda!.." Çift atlı bir fayton, çarşıdan geçiyor; içinde, üç kişi: Le Temps muhabiri Marie-Laure Oiselet, New York Times muhabiri Jimmy Fowler, bir de Halide Edip Hanım. İki kadın arka koltuğa, yan yana oturmuşlar; Jimmy Fowler ön koltukta, arkası arabacıya dönük: iki 'ecnebi' de o kadar iri yapılı ki, faytona sığamamışlar: Marie-Laure, ayaklarını dışarı uzatmış; Jimmy Fowler'inse, kıvrık dizleri neredeyse burnunda!
Halide Edip, siyah alıcı kuş gözlerinde, ince bir merak, soruyor: "... nerde kalıyorsunuz?.."
Jimmy Fowler, kendinden emin, hayatından memnun; at dişleriyle, bütün sırıttı: "— ... Miss Allan'ın evinde... Miss Billing'le beraberiz..."
Marie-Laure Oiselet, dolu dolu gülüyor:
"— ... Miss Allan'la tanışıyor musunuz? Hani, Amerikan Yakındoğu Yardım Hey'eti'nden..."
Halide Edip Hanım, hemen cevap veremeyecekti: âni rüzgâr sağanağı, çarşının olanca tozunu kaldırmış, yüzlerine savurmuştu: Marie-Laure, elleriyle gözlerini örttü; Halide Edip, öksürerek:
"— ... burada onları herkes tanır..." dedi, "— ... gelen giden, hiç eksik olmaz: evleri arı kovanı gibi işliyor."
Jimmy Fowler'in derdi başka: "— ... İstanbul'da Miss Allan'ı gördük, bizi size o gönderdi: Kemal Paşa mülâ-
495

katı hususunda yardımınızı rica ediyor: sizi kıramaz-mış!.." Sustu, piposunu eline aldı; eğilip sır söylermişçe-sine, Halide Edip'e, Viyana'dan Ankara'ya taşıdığı 'hayâli' fısıldıyor: "— ... bilhassa benim için, son derece büyük ehemmiyeti hâiz: Paşa'yla konuşan, ilk Amerikalı gazeteci olacağım!"
Halide Edip'in alnında, düşünce çizgileri belirmişti; gizleyemediği bir hayretle, sordu:
"— ... nasıl olur? Yanlış hatırlamıyorsam, İlkbaharda, bir meslekdaşınız gelip, ciddi ve rabıtalı, bir mülakat yapmıştı: adı neydi onun? Durun bakayım... Pa-ul'dü galiba, Paul Williams! Gazetesi de, Chicago Daily Cronicle.. "
Jimmy Fowler'in bütün ışıkları, anında sönüyor: "— ... nasıl nasıl? Olamaz bu, asla olamaz! Mutlaka duyardım: siz emin misiniz?.."
Halide Edip, poyrazın, etekliğinde biriktirdiği tozları, elinin tersiyle silkerek, gülümsedi:
"— ... Anadolu Ajansı için, tercümesini, bizzat yapmıştım da!"
Marie-Laure'un, hiç yokmuş gibi handiyse beyaza çalan, su mavisi gözlerinden rahatsızdı, ona bakamıyor; Amerikalı gazeteciye sordu:
"— ... Paşa keyfiyetten haberdâr mıdır?.."
Marie-Laure Oiselet, sesinde belli belirsiz istihza, inadına onun gözlerini arayarak, cevap verecektir:
"— ... Constantinople'dan yazılmıştı, Fransız Sefa-rethâne'sinden! İnebolu'ya iner inmez de, telgraf çektik.. Sekiz gündür yollardayız: eğer siz de lütfedip, bir tavassutta bulunursanız..."
Halide Edip Hanım, gözlerini Jimmy Fowler'e kaçı-

rırken; bir öğretmen edasıyla, Marie-Laure'un yanlışını düzeltiyor:
"— ... Constantinople da neresi? O şehrin adı, beş yüz senedir İstanbul, MademoiselleV
Fayton, nal sesleri, kırbaç şaklamasıyla, uğultulu kalabalığın içinde, âdeta yüzüyordu; sağında solunda, kalıplı kalıpsız, kırmızı fesler, astragan yahut kadife, boy boy kalpaklar... Tahmis Sümbülîzâde Hacı Emin Efen-di'nin, dükkânı önünden geçtikleri sırada; sarığı yeşil, sakalı seyrek, talebe-i ulûm havalı 'Köse' İmam'la; yaşlı ve ak sakallı tahmis, kapının önünde, onlara bakıyorlardı..
Sümbülîzâde Hacı Emin Efendi, eski tarz tokmağına oturmuş, elinde kağıt ve tütün kesesi, sigara sarmakla meşgul; dükkândaki genç irisi çırak, etrafa, taze dövülmüş kurukahve râyihası ve ağır dibek gümbürtüsü dağıtmaktadır; 'Köse İmam', türbe yeşili sarığı, seyrek sakalı; talebe-i ulûm edasıyla, kapının yanı başında ayakta duruyor, kaküle çiğniyor: gözleri faytona takılmış!
Hacı Emin Efendi, başını usulca kaldırıp, arabaya baktı:
"— ... Haktaalâ, cümlesinin belâsını versin!.." dedi, "— ... din düşmanı bunlar... padişah düşmanı!.."
'Köse İmam', Konya'daki kanlı ayaklanmanın, hem 'müşevviklerimden, hem 'mücâhitlerimden; yüreği, mağlûbiyetin hıncıyla yüklü; öfke, kin, buğ2 ve garez, mıknatıslı kıvılcımlar saça saça, sürekli yer değiştiriyorlar; hele Beyşehir'e girdiği sabah, Miralay Refet Bey'in 'sallandırdığı' otuzu mütecaviz 'mücâhid' yok mu; ak-

lından bir an çıkmıyor: yuvalarından dışarı uğramış, korkunç gözleri; ağızlarından sarkmış, mosmor dilleri!.
Biraz daha gecikseydi, o da aralarında bulunacaktı.
'Tedip Harekâtı'nın iki kolu, -Miralay Refet Bey Süvarisi Beyşehir'den, Kaymakam Osman Bey Müfrezesi Ilgın'dan,- Çiyil üzerine yürüyünce, o canını Argıtha-nı'na dar atmış; oradan, yöredeki o toprak damları yassı, keneler gibi yere yapışık bozkır köylerine savuşarak: kalabalık eşek kervanıyla tuz çeken, Hafız Elvan'ın peşine takılıp, Akşehir istikâmetinde izini kaybettirmişti. Mağlûbiyeti orada işitti: iki aydır Konya ve mülhakatını kana boğan ayaklanma sona ermişti; arkasında bıraktığı, sadece hüsran, yâni alev ve duman: ateşe verilmiş elebaşı evleri; sehpâlarda, poyraz estikçe, sağa sola sallanan, asılmışlar!
Kendini tutamadı, faytonun arkasından, belirgin bir nefretle tükürüp: "— ... gördün ya Hacı Emmi..." dedi, "— ... gâvur gâvuru, nasıl da bulmuş!.."

Araba, sokağı dönerken; Marie-Laure Oiselet, Halide Edip'e; hiç beklemediği bir soru yöneltecekti:.
"— ... söyler misiniz, nasıl bir adamdır Kemal?"
Halide Edip Hanım, biraz dalgınlaşıyor; hemen cevap veremedi, bir süre çarşının uğultusuna dalıyorlar; atların nal sesleri, koşum takımlarının, şıngırtısı, vs.; sonra, mütereddit:
"— ... bilmem ki, ne desem?.. Zaman zaman, gözüme George Washington gibi görünür, bazen... tamamen farklı, meselâ Napoleon Bonaparte gibi!.."
Jimmy Fowler, işi alaya vurdu: "— ... çok içermiş di-

yorlar, şahsen bu kadarı bile, onu kendime yakın bulmama kâfi!"
Halide Edip, sinirleniyor: "— ... çalışırken, tek yudum içtiğini görmedim: daima dürüsttür, daima nefsine hâkim! Bunlar dedikodu!"
Marie-Laure ise, yapmacık bir kahkahayla, diyor ki: "— ... oh lâ lâ!.. Ben çok farklı şeyler işittim, Madame Edip? Bursa'da, bir Yunan Zabiti tanımıştım, Yüzbaşı Yannis Seferis; aynı mevzuu konuştuğumuzda, demişti ki: 'Şarklı bir Robespierre, evet! Onun kadar zâlim
ve soğukkanlı!'..."
O dakika Halide Edip, niyeti ne olursa olsun, her 'ec-nebi'nin 'Şark'a da, 'Şarklı'ya da, farklı bir mercekten baktığını düşündü; Miss Allan ki, onca yıl Harput'ta yaşamıştı ve Türkçe bilirdi, o bile 'sûretâ' işgali tasvip etmez görünüyor; lâkin Yunan taarruzu ilerledikçe, gözlerinin içi gülüyordu; yoksa, 'Şark Mefkûresi'ni, bir 'komünist fırkası'na dönüştüren, 'Reis Paşa' ve Hakkı Behiç haklı mıdırlar?
Marie-Laure, söylediklerine inanmamış; bir kaşı havada, besbelli küçümseyerek, lâfı değiştirecektir:
"— ... peki, şu bizi götürdüğünüz gazete? Miss Billing, 'Bolşevik' olduğunu söylüyor..."
"— ... öyle diyorlar! Bence, nationaliste! Garb'ın idraksizliği, Şark Mefkûresi'nin, Hürriyet ve İstiklâl efkârı üzerine bina edilmesine, sebeb oluyor; o zaman Şarklı için, mesele şudur: eğer ona bu imkânı Bolşevizm temin eyleyecekse..."
Halide Edip, yine Marie-Laure'un; açık su maviliği yüzünden, saydam ve soğuk bulduğu gözlerine, bakmaksızın konuşuyordu; sözlerini, akla yakın bir yere bağladı:
"— ... mamafih, siz bu suali bana değil, Yunus Nâ-

di Bey'e tevcih etmelisiniz, mademoiselle; hakiki muhatabı odur!.."
Bina, yer yer sıvaları dökülmüş, eski ve hayli köhne bir yapı; kapısında, sülüs yazıyla iki tabelâ: " HAKİMİYET-i MİLLÎYE" ve "Y£N/GÜN/Yövmi Siyasi Gazete"!
Yarım saat kadar sonra, gazetecilerin içinde bulunduğu fayton boşalmış; arabacı atların boynuna, saman torbasını takıyor: 'müşterilerin', kolay kolay çıkmayacakları aşikâr: elinde telkari askısı, askıda 'yandan çarklı' kahveler ve su bardaklarıyla; kahveci çırağı, o sırada içeriye girdi,
Yenigün, Hâkimiyet-i Milliye'nm üst katındaki, genişçe bir odaya sığdırılmıştı; bir yazıhane, biri büyük ve hantal, öteki küçük ve kullanışsız, iki masa; ilkinin üstünde, tashih için getirilmiş, provalar; silme izmarit kül tablaları, buruşuk müsveddeler; ikincisinde, İstanbul gazeteleri, Alemdar, Peyâm-ı Sabah, İkdam, Akşam vs; Halide Hanım'ın özetler çıkardığı, 'Avrupa matbuatı'!
Merdiven boşluğundan, aşağıda çalışan düz baskı makinelerinin, uğultusu işitiliyor; garip ve anlaşılmaz bir ısrarla, sanki, ne olduğu anlaşılamayan, bir hakikati onaylıyorlar. Yunus Nâdi Bey, başında kırmızı tepelik-li kalpak, gözünde beyzî gözlükleri; ceketini çıkarıp, koltuğuna giydirmiş; gömleğinin kolları sıvalı; heyecanlı heyecanlı, konuşuyor:
fırkamız filhakika teessüs etmiştir, Meclis'de meb'uslarımız mevcut, lâkin biz Komünizm ile Bolşe-

vizmi farklı mütâlâa etmekteyiz... idrakimiz Moskova'nın idrakinden farklıdır..."
Jimmy Fowler, piposu dişlerinin arasında, sordu: "— ... yâni nasıl? Pek anlayamadım!" "— ... anlaşılmayacak bir şey yok!. Memleketimizde, Kapitalizmin

zulmü dahilden değil, hâriçten geliyor: istiklâl-i tam için, Garp Emperyalizmi'ne karşı, ahâlinin tamamı ittifak halindedir; daha da hâiz-i ehemmiyet olanı şu ki, bu ittifaka Âlem-i İslâm da dahil!.."
Ertesi gün gazeteye girecek bir haber müsveddesini alıp, Halide Edip Hanım'a Türkçe okudu:
"— ... Hindistan Müslümanlarını temsil eden, Hindistan Hilâfet Komitesi nâmına, bir müddet evvel Dersaadet'e vürûd etmiş bulunan, Mr. Mustafa Sagir; maddi ve manevi teâvün desteğini hâvi olarak, Bahr-i Cedit vapuruyla, İnebolu'yu teşrif etmiş, resmî zevat tarafından merâsim-i mutâde ile karşılanmıştır..."
Sonra müsveddeyi ona uzatıp, gözlüklerinin üzerinden yumuşacık bakarak: "— ... lütfen, onlara tercüme eder misiniz? Bu zât-ı muhterem, bugün yarın, Ankara'da bekleniyor..."
Halide Hanım, tercümeye nereden başlayacağını, hemen kestiremedi; bu arada, Yunus Nâdi Bey, yarı Türkçe yarı Fransızca, ecnebi gazetecilere dedi ki:
"— ... Baku'daki Mazlumlar Kongrasını, muhakkak ki işittiniz; kısm-ı azâmi Müslümandır; esasen, Sovyet zimamdarları arasında, bir Sultan Galiyef var ki..."
O sırada, kapıdan, elinde askısıyla, kahveci çırağı girecektir; misafirlerin önüne, kahve fincanlarını ve su bardaklarını sıralayıp, geldiği gibi sessizce çekiliyor; tâva-
501
nı hayli basık odayı doldurmuş, hayli kesif tütün dumanı arasında, âdeta, eriyip kayboldu: Fowler'in piposu, ya elinde, ya dişleri arasında; Halide Edip Hanım'la Marie-Laure Oiselet, sigaranın birini yakıp birini söndürüyorlar; dumanlarına, pelerin gibi, bürünmüşler.
Marie-Laure Oiselet, kahvesine uzanırken sordu:
"— ... iyi de, Kemal buna ne diyor? Aynı fikre iştirak ediyor mu?"
Halide Edip, Le Ternps Muhabiri'nin, 'Reis Paşa'dan, büyük bir lâubalilikle 'Kemal' diye bahsetmesine, fena halde içerliyordu; bu yüzden sigarasını, kül tablasında hışımla ezerek, dedi ki:
"— ... ilkbaharda, İngiliz matbuatında bir makale intişâr etmişti; muharrir ezcümle diyordu ki, Türklere Big Stick Policy (Sopa Politikası) tatbiki zarurettir... ben makaleyi tercüme edip, Reis Paşa'ya arzettim... o kadar öfkelendiğini hiç görmemişimdir... hiddetinden neredeyse boğulacaktı... 'günün birinde', dedi, 'onlarla müsavi olduğumuzu anlayacaklardır, bunu onlara is-bât etmek için son insanımıza kadar çarpışacağız..."
Mustafa Kemal, iki gündür canını sıkan, o Pravda'da-ki yazının; hangi 'istihbarata istinaden yazıldığını, sonunda tahmin edebilmişti. Nasıl canı sıkılmasın? Ankara Hükümeti'nin ilk resmî 'sefir-i kebiri' Ali Fuat Paşa, bugün yarın Moskova'ya hareket edecek; tam o sıra, Stalin Yoldaş, üstelik 'fırkasının naşir-i efkârına bir beyanât vererek'; İtilâfçılar'ın, Kafkasya konusunda Ke-malistlerle 'flört ettiğinden' söz ediyor: tatsız, yakışıksız; en kötüsü, asılsız bir haber!
502
'Reis Paşa' ona çok yakışan, mavi, boyundan ilikli Kafkas gömleğini giymişti; koltuğun birinde, ayak ayak üstüne atmış; etrafında, sayfası işaretli, satır altları çizilmiş, bazı kitaplar; kalın bir dosya, üzerinde çalıştığı telgraf suretleri. O, bunlardan birisine; olayın düğümünü çözmesinde, önemli rol oynayan; 'Hamza Grubu'nun, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye'ye gönderilmiş 'raporuna', gözlerini dikmiş; bilinmez kaçıncı defa, okuyor:
"... işgal mıntıkasına, hassaten istihbârât'a müsait addolunan İzmir'e, tarafımızdan İngilizce lisânına lâyıkıyla vâkıf, erkân-ı harp zabiti bir binbaşı gönderilmekle; Yunan işgal Kumandanlığının, müstakbel harekât planları ve haritaları hakkında malûmat; ve hâttâ bazı harita suretlerinin temini zımmında; birkaç nesildir İzmir'de mukim ve ticaretle meşgul, İngiliz milletinden bazı zevat-ı kiramla temasa geçilerek, elde olunan istihbârât-ı mühimmenin irsaline..."
Bolşevik İstihbaratı, -belki de Yunan tarafından- bu bilgilere ulaştıysa; biraz hayalgücü, biraz da kötü niyetle; Ankara'nın İtilâf Devletleri'yle, onların aleyhinde bir Kafkasya Federasyonu tesisine, kalkıştığına hükmede-mez miydi? Etmişti işte! 'Mesele'nin mahiyeti, böylece anlaşılmış ve açıklanmış oluyor; bundan sonra iş, Hariciye Vekâleti'nin, acele bir 'tekzip' hazırlayıp,

yayınlamasına kalıyor. Önündeki evrakı sehpaya kaldırıp, arkasına yaslandı; bu arada, sigara tabakasına uzanacaktır: ne tuhaf, Direksiyon Villası'nda, başka; Ankara'da düşünülmesi 'gayr-ı kaabil,' bir hayata aktarılmış gibidir; bunu yadırgıyor:
İstasyon'daki sürekli tren faaliyeti (manevra düdükleri, hareket kampanası, lokomotiflerin soluyuşu) onu,-bil-
503
hassa sevkıyat günlerinde,- Kalaba'daki kırsallıktan (Çubuk Çayının çağlayışı, türlü çeşit kuşlar, uzaklı ya-kınlı köpek havlamaları) dağdağalı bir gar yaşantısına taşımıştır: ev, 'ecnebi'den kalma, 'o zevkle' döşeli dayalı: mütevazı bir salon; kenarda düz*bir.piyano, Sevres vazolarında, yapma güller; duvarlarda, iki 'taklit' Renoir; pencerelerde, kornişli kadife perdeler; maun bir kütüphane ve 'stil' mobilyalar; öteki taraftaki, yoksul kışla hayatı düşünülürse, 'aşın' mondaine bile sayılamaz mı? Şahane çini soba, hava poyrazdan karayele döndüğü için, yakılmış; hafif bir çıra ve is kokusu, havada dolaşıyor.
Haber, 15. Kolordu İstihbarat Dairesi'nden; Karabekir Kâzım Paşa'nın imzası altında, Erkân-ı Harbiye-i Umû-miye'ye intikâl etmiş; Reis Paşa'nın 'ıttılaına', 'ehemmiyetine binâen', hemen o akşam, arz edilmişti; müşkülât, Pravda gazetesinin o nüshasını, dolayısıyla Stalin Yol-daş'ın beyanâtının tam metnini, ele geçirmek; ve kusursuz tercümesini yapmakta çıktı; tabii 'maksad-ı aslisini keşfetmek, istinad eylediği menâbiin tesbiti' ayrıca önem taşıyor. İki gece, Ali Fuat Paşa'yı 'sofra'ya alıkoymuş; birinde, Rusya'dan yakınlarda dönmüş, Muhtar Paşa'yı da, müzâkereye çağırmıştı: üzerinde durdukları elbette, hilâf-ı hakikat bir rivayeti, ciddiye alarak; bilhassa Ermenilerle ihtilâfta, fevkalâde müsbet davranmış olan, Yoldaş Stalin'in; blöf dahi sayılabilecek, açık bir tehdit savurmaya kalkışmış olması...
Mustafa Kemal Paşa, el yordamıyla, kül tablasındaki sigarasını buldu; bir nefes aldığı sırada, kapı cihetinden ayak sesleri: gelen, Meclis Seryâveri Salih Bey, ciddi ve vakur, topuklarını vuruyor; konuşurken sesinde -mutad olmayan- bir yumuşaklık; gözlerinde, gizli bir gülümseme:
504
"— ... İstanbul'dan ağır misafirimiz var, Kumandanım! Kabulünüzü istirham etmektedir..."
Mustafa Kemal Paşa, kısa bir tereddüt geçirdi; sonra yüzü, mavi bir gülümsemeyle aydınlandı; insiyaki olarak ayağa kalkarken soruyor:
"— ... süyle be çucuk, beklediklerimiz midir?.."
"— ... evet Paşam!.."
"— ... daha ne durursun be, çabuk buyur et!.." Mithat Bey'le Fikriye, kapıdan o anda gireceklerdir: ikisi de, yol yorgunu; ikisi de, üstüne başına, mümkün mertebe çekidüzen vermiş. Mithat Bey, gülümsüyor; Fikriye'nin, heyecan ve mutluluktan âdeta donduğu fark edilmektedir; iri yeşil gözleri nemlenmiş mi, yoksa insan öyle bir hisse mi kapılıyor?
Ağır ağır ilerliyorlar, 'Reis Paşa' da onlara yürüyor. "— ... safa geldiniz, safalar getirdiniz... Şükür kavuşturana..."
Mithat Bey, iki adım kala, askeri selâm verdi: "— ... hem geç, hem güç oldu Paşam: lâkin emâneti sağ salim getirdim. Arz ederim."
Mustafa Kemal Paşa, Mithat Bey'in elini sıktı; bir süre bırakmadı, avcunda tuttu:
"... ne iyi ettin!., ne iyi ettin!.." Paşa konuşurken, Fikriye'ye bakıyordu: "— ... nasılsın Fikriye? Valde nasıl, hemşire nasıl?.." Fikriye heyecandan, donakalmıştır; kendini toplayıp, Paşa'nın elini öpmeye davranıyor; Mustafa Kemal engel oldu; elini şefkatle okşadı, onu yanaklarından öptü. "— ... ellerin suuk" dedi, "üşümüşsün!" Mithat Bey, yolculuk hakkında 'izahat veriyordu': "— ... en iyisi onu tebdil getirmek diye fikrettik, Paşam! Bursa'nın sukutundan sonra, Dersaadet'le Ereğli arası, muhataralı bir mıntıka oldu.."
505
Mustafa Kemal Paşa Fikriye'yi süzüyordu; gülerek, bir hayli ve keyifle: "— ... şuna bak hele" dedi, "— ... yakışıklı bir delikanlı olmuştur!"
Fikriye, nihayet heyecanını yenebilmişti; mutlu ve aydınlık:
"— ... rabbime bin şükür, muradıma kavuştum: yanınızdayım..." diyordu; "— ... halbuki, 'Kaymeni' Apostol'un eline düştüğümüz gece..."

Telefon çalınca, duraklar: Mustafa Kemal Paşa, telefona uzanırken, gönlünü alacaktır; gülerek soruyor:
"— ... 'Kaymeni' Apostol da kim?" Kısacık sustu, "— her ne ise, bunları sonra konuşuruz."
Mithat Bey'e dönüyor: "— ... size evvelâ istirahat lâzım, çucuklar! Odalarınız hazır: soyunun dökünün..."
Arkasından, Salih Bey'i uyardı: "— ... Salih, misafirlere yol göster..."
Telefonu kulağına götürürken, arkalarından seslenecektir:
"— ... tekrar hoş geldiniz, teşekkür ederim Mithat!.." Ahizeye eğiliyor: "— ... kim konuşmak ister? Yunus Nâdi Bey mi? Alâ, bağla bakayım..."
Yunus Nâdi Bey, beyzî gözlüklerini eline almış; Telefona eğilmişti; gözlerinde belirgin bir sevgi ve saygı ifâdesi; sesi samimi.
"— ... Paşa hazretleri, af buyurun... tasdie cür'et ettik: biri Fransız le Temps gazetesinden, öbürü Amerikan New-York Times'tan, iki gazeteci yanımdalar..."
Telin öteki ucunda, 'Reis Paşa'nın sesi, gülümsediği izlenimini uyandırıyor:
506
"— ... Malûmatım var, Yunus Bey... esasen, bir mülakat talepleri vâki olmuştu..."
"— ... bendeniz de, onun için rahatsız ediyorum: biz, Halide Ham'fendi ve ben, is'âfında, fâide mülâhaza ettik... Hatırlayacaksınız, Chicago Tribune'den gelenin neşriyatı, leyhimize netice vermişti..." Mustafa Kemal'in sesi, 'tasvipkâr'dı: "— ... haklısınız!.." dedi, "— ... Kalem-i Mahsus vaziyetten haberdâr: Önümüzdeki hafta bir gün, müracaat etsinler: konuşalım!.."
Yunus Nâdi Bey'in tebessümü, yüzünü aydınlatıyor; memnun ve müteşekkir diyor ki:
"— ... arz-ı hürmet ederim, Paşam!., ayrıyeten, Halide Edip Ham'fendi de..."
Halide Edip, sigara yakıyordu, duman duman, gülümsedi; Marie-Laure Oiselet, bloknotuna bir şeyler kaydediyor; Jimmy Fovvler, umursamaz; piposunun külünü boşaltmakla meşgul. Yunus Nâdi Bey, telefonu aynı saygılı ve 'beşuş' yüzle kapattı; gözlük saplarını, kulaklarının arkasına geçirirken, misafirlere müjdeyi verecektir: "— ... müsterih olunuz! Reis Paşa sizleri, önümüzdeki hafta, kabul buyuracaklar!"
Marie-Laure Oiselet, biraz nazlı; hayâl kırıklığını belli ederek, soruyor: "— ... önümüzdeki hafta mı? Çok geç, ama!.."
Halide Edip Hanım, sigarasının dumanlarını, ağız dolusu gülerek salıverdi; hayli müstehzi:
"— ... Paşa bir vatan kurtarıyor, Mademoiselle]" dedi. "— ... Bu son derece zahmetli bir iştir, insanı ziyadesiyle meşgul eder!"
Tebessümü istihzadan, alaya dönüyor:
"— ... yoksa sizi, bu akşam mı kabul buyuracağını, ümid etmiştiniz?"
507
Gecenin karanlığında, Direksiyon Villasının alt kat salon pencereleri aydınlık görünüyor; Paşa'nın otomobili, uygun bir yere çekilmiştir; kapıda, Nizamiye nöbetçileri; sakin bir gece: yumuşak, varla yok arası, kar yağıyor; içerden, piyano sesi; dokunaklı, billur damlalar: Frederick Chopin, 'La Tristesse'. Piyanonun tuşları üzerinde, narin ve hafif; besbelli, Fikriye Haninim elleri. Önde o, piyanoya oturmuş; geride, Mustafa Kemal Paşa ve Mithat Bey koltuklara gömülü, onu dinlemektedir: ikisi de, böyle bir ilk geceye uygun, özenli giyinmişler. Fikriye, üzerinde eflâtuna çalan, sarmaşık moru robu; boynunda, yaprak yeşili eşarp; mutluluğundan mı, ışığın dağılışından mı, yoksa Chopin'den mi, nedir; fevkalâde şık, fevkalâde alımlı ve fevkalâde kadın görünüyor.
Mustafa Kemal Paşa, piyanoyu duyarlı ve dalgın, dinliyordu; elinde, rakı kadehi, sanki sehpaya koymayı unutmuş; sehpanın üzerinde, leblebi ve beyazpeynir tabağı, rakı sürahisi, su sürahisi, sigara tabakası, teşbihi. Bir ara, Mithat Bey'le bakıştılar; Mithat Bey'in yüzünün çizgilerinde, mağrur bir soru: "... dediğim kadar yok mu, Paşam?" Mustafa Kemal Paşa beğendiğini, hafif bir baş işaretiyle belli ediyor.
Fikriye, parçayı bitirip piyanodan kalkınca; 'Reis Paşa' kadehini sehpaya bırakıp, ayağa kalktı; genç kadını, usulca alkışladı:
. "— ... aferin Fikriye... kulağımızın pasını şildin...
adamakıllı ilerletmişsin piyanoyu..."
Mithat Bey de ayağa kalkmıştı, alkışlıyor:

"— ... size naçizane arz etmiştim Paşam! Vapurda,
ecnebiler vardı, dinlerken âdeta gaşyoldular.;."
508
Fikriye mütehayyir, mahcup ve mes'ud, yerine gidiyor: "— ... estağfurullah!
Lütfen izâm etmeyelim!.. Beni mahcup ediyorsunuz!.."
Mustafa Kemal Paşa, oturdu. Oturur oturmaz, kadehine davranıyor; ve o mavi
gülüşüyle, Fikriye'nin şerefine kaldırıyor; Fikriye'nin yanındaki sehpada, onun
kadehi, henüz dudak sürülmemiş; genç kadın, mahcubiyetten yüzü pembe,
dudaklarında esrarengiz bir tebessüm; kadehini alıp, kaldıracaktır.
Mustafa Kemal Paşa: "— ... bu geceki..." diyor "— ... bahtiyarlığıma içelim,
çucuklar!.. Tekrar safa geldiniz!.."
Kadehler yudumlanıyor, 'Reis Paşa' sonra, Fikriye'ye dönerek; şakacı, hâttâ
muzip bir ifadeyle soracaktır:
"— ... hadi bakayım, şimdi anlatın da görelim... neymiş şu 'Kaymeni' Apostol
hikâyesi!.."
Fakat, Fikriye'nin söze başlayacağı anda, kapıdan Bekir Çavuş'un sözleri
duyulacaktır:
"— ... Paşam, sofra hazır: yemeğe buyurun!.."
Mustafa Kemal Paşa, kadehi elinde kalkarken; önce Fikriye'ye, sonra ortaya
konuşuyor:
"— ... bak şu işe, bu sefer de Bekir Çavuş mâni oldu... bilirsiniz, yemekle
başım hoş değildir... yağlı fasulye ve pilâv bana yeter... yanına bir de hoşaf
olursa, değme gitsin!.."
Fikriye, muzip söze karıştı: "— ... Paşam, ya etli
bamya?"
Mustafa Kemal Paşa, hayretle ona döndü: "— ... bak hele şuna... unutmamış!.."
Sofra, düzgün, temiz, mütevazı bir sofra; hiçbir saltanatı yok; Mustafa Kemal
için, masanın başında yer ayrıl-
509
mış, sağına Fikriye soluna Mithat Bey oturuyor. 'Reis Paşa', sofraya otururken
nedense dalgınlaşmıştı; kendi kendine söyleşir gibi:
"— ... on senedir, şöyle adam gibi bir sofraya oturmak nasip oldu mu?" dedi. "—
... Evvelâ Trablusgarp, Derne Cephesi!., arkasından, soluk soluğa, Balkan
Harbi... bilâhare Çanakkale, Anafartalar... daha sonra Filistin Cephesi... şimdi
de..."
Sözünü askıda bıraktı, derinliklerinde kimsenin duymadığı şarapneller uçuşan,
mavi bir dalgınlık içinde, sustu. Fikriye ve Mithat Bey de, bir an korkunç savaş
yıllarını yaşadılar. Havayı Bekir Çavuş, dağıtıyor: yemek yemeyeceğini bildiği
'Reis Paşa'nın, rakı ve su sürahisini, leblebi tabağını sofraya getirmiş!
Mustafa Kemal, sözü şakaya döküp, değiştirdi, Bekir Çavuş'u başıyla gösterip,
dedi ki:
"— ... şunu iyi bilesin Fikriye! Bekir Çavuş'un hakkını ödeyemem: cephede, obüs
yağıyor; kuşsütü istesem, bulur getirir..."
Bekir Çavuş'a dönüp ilâve ediyor: "— ... bak çucuk, bundan beri işin kolay...
evin umurunu Fikriye Ha-nım'dan üğrenirsin..."
Fikriye, Bekir Çavuş'a bütün yüzüyle gülümseyerek, arka çıktı: "— ... kim bilir,
benim ondan öğreneceğim, ne çok şey var Paşam? Biz ne çektiysek, cephenin
gerisinde çektik; o ise, cephede idi, elinde mavzer muharebe ediyordu: kolay
mı?"
Bekir Çavuş, Paşa'nın iltifatından, Fikriye'nin yakınlığından, son derece
'mütehassis'; sessizce, yemeği sofraya getirmeye çekiliyor. Kemal Paşa,
Fikriye'ye asıl söyleyeceğini, o arada, söyledi:
"— ... şu günlerde, Bilecik'e bir seyahatimiz olacak:
510
Ahmet İzzet Paşa'yla Salih Paşa'ya mülâki olacağız... gaybubetim esnasında,
kumandayı ele al!.."
Son derece ciddi başladığı cümlesini, gülerek tamamlıyor:
"— ... artık bu evin, eti senin kemiği benim!.."
Gülüşüyorlar: Fikriye'nin, yaprak yeşili bağdem gözlerinde; pul pul, yanıp sönen
pırıltılar; dudaklarında, o mahzun gülümseme, "ömrü hayatında, böyle bir saadet
ânı yaşamamış olduğunu" düşünüyor.

İçerde bir yerde, bir saat çaldı.
511
.... paşa... paşa... daha açık söyleyeyim,
ister misin?..
Her istasyonda olduğu gibi, binanın alnındaki Osmanlıca 'Eskişehir' yazısının altında; Latin harfleriyle Fran-sızcası: 'Eskichehir'.
İstasyon'da sabah saatleri, henüz erken, ortalık tenha; sadece bir manevra lokomotifi, bazı vagonları yan raylara çekiyor, onun hışıltısı ve raylardaki tıkırtılar. Kış, her taraf lekesiz kar beyazı. Üstelik yağıyor da: ağır, acelesiz, lâpa lâpa!. O soğuk aydınlıkta, parça parça küstahlıklar halinde.dağılan, simsiyah kargalar; şaşkın, ağzı burnu duman; başıboş, bir çoban köpeği; boynunda dikenli tasması..
'Reis Paşa'nın 'katar-ı mahsûs'u, peronların birine çekilmiş, uzun ve yalnız: pencerelerinde, sigara içen, aralarında söyleşen, erkek başları; bazı vagon kapıları açık, birkaç yolcu, karda dolaşmaya çıkmış; birisi eğildi, elini yüzünü katla yıkadı.
Cevat Abbas Bey, hem mütebessim, onu seyrediyor; hem de sabahın ilk sigarasını içiyordu; vagon koridorunun nihayetinden, yaver Muzaffer Bey görünüyor. Cevat Abbas Bey, manevra lokomotofinin gürültüsünden tedirgin, soruyor: •
"— ... Paşa uyandı mı?.."
Muzaffer Bey: "— ... evet!" dedi, "— ... bu gürül-
512
güde uyumak kaabil mi? Niye durduk diye sordu." Ba-u salladı: "— ... keyifsiz gibi!" Cevat Abbas Bey, sigarasından son bir nefes alıp, 'onu camdan dışarıya atarken; Muzaffer Bey'in geldiği '! istikâmete, yürüyor:
"— ... yürü Muzaffer, bekletmeyelim!.."
Mustafa Kemal Paşa, çoktan tıraş olmuş, giyinmiş; sigara dumanları arasında, gece gördüğü rüyayı düşünüyordu:
"... içinde bulunduğum çürük bâlet-i rûhiyenın sebebi, bu 'mevsimsiz rüya' mıdır; Eskişehir'de trenin, derpiş olunmamış tevakkufu mu? Muhtemelen, ikisi birden: fakat rüya da, hakikaten..."
Suriye Cephesi'ndeki 7.0rdu Kumandanlığından 'müstafi', 'Dersaadet'te eskiyormuş; Enver'den beklenmedik bir teklif, Veliaht Hazretleri'yle Almanya'ya gider misin? Besbelli 'maksad-ı aslisi' onu Pâyıtaht'tan uzaklaştırmak: önerdiği 2.Ordu Kumandanlığını reddetmesinin, türlü çeşit dedikoduya sebebiyet verdiği söyleniyor. Rüyasında, -o zaman veliaht, şimdi padişah- Mehmet Va-hidettin Efendi Hazretleri'yle, tanışıyorlar: Vaniköy'de-ki köşk; ama her şey, gerçekte olanın aksi; ortalıkta mutâd olmayan bir dağınıklık; koridorlarda, bunak ma-beyn kâtipleri; zenci, haremağası eskileri; 'bizzat' Veliaht Hazretleri, ona davrandığı gibi, bir uyurgezeri andırmıyor; âdeta çalâk, tuttuğunu koparan bir devlet adamı; hem umûr-u devlete, hem cephelerdeki vaziyet-i umûmiye 'vâkıf; yukardan, onu azarlamaktadır.
"... hayırdır inşaallah! Bm zât, bir defa da Karlsbad'da
513
iken rüyama girmişti; iki gün sonra, Abdürreşat 'm ufû-lünü, bunun tahta intikâlini öğrenmiştik; benzer bir vaziyet husule gelebilir mi?.."
Arka arkaya, önce Bekir Çavuş sabah kahvesini getirip, önüne saygıyla bıraktı; ardından Cevat Abbas ve Muzaffer Beyler çıkageldiler; 'Reis Paşa'nın canı sıkkın iken, her zaman yaptığı gibi, onları görmezlikten geliyor. Cevat Abbas Bey, merakla soracaktır: "— ... beni emretmişsiniz, Paşam!" "— ... evet, Eskişehir'de tevakkuf mevzubahis değildi? Bu ne demek oluyor? Manası nedir?"
"— ... edilmeyecekti Paşam, hakk-ı âliniz var; bendeniz de, merak ettim: lokomotife su ikmâli zarureti hâsıl olmuş, tevakkuf sebebi odur dediler..."
'Reis Paşa', inanmış görünmüyordu; kuşkulandığını sordu:
"— ... bizim hey'etten inen oldu mu?.." Cevat Abbas Bey'le, Muzaffer Bey bakışıyorlar; cevabı o veriyor:
"— ... kahvaltıya indiler Paşam: Eyüp Sabri Bey, Hacı Şükrü ve Reşit Beyler..."
Mustafa Kemal Paşa'nın, kaşları çatılmıştı: "— ... Ethem Bey? Ya o? O da indi mi?.."

Soba, henüz yakılmıştı; Kuva-yı Seyyare Karargâ-hinda, yanık çıra ve hafif is kokusu; Emirber, parıltısı gevşemiş bir semâveri, daha sonra getirdi. Yakası kürklü, uzun ve kalın, boz kaputunun içinde; 'Kumandan' Ethem Bey'in: hastalıktan, benzi solgun; hararetten, bakışları hummalıdır: kapının her açılışında, suyı-
514
lanı gibi, ensesinden kuyruksokumuna kayan, soğuk; omuzlarından, bütün vücuduna yayılan, sarsıcı bir ür-iperti!
Buna rağmen nöbetçi zabitinin, biraz önce önüne bıraktığı, o 'müstacel', 'zâta mahsus' istihbarat raporunu okumaya çabalıyor; ağabeyi Reşit Bey, 'suret-i mutlaka-da tetkik eylemesini' tenbih etmiş; İzmir mahreçli, özel ve önemli bir rapor; zira gönderen, ailenin 'yakini' Doktor 'Gebzeli' Tahir Bey'dir ki, işgalin bidayetinden itibaren, Vali 'Kambur 'İzzet Bey'in safında yer almıştır; ve de, 'Hâlife-yi Rû-yi Zemin' Hazretleri'ne itaatte bir kusuru olmamıştır; lâkin, daha evvel verdiği malûmatı tamamlamak amacıyla, bu defa sunduğu bilgiler -hele geçirmekte oldukları şu buhran devresinde- fevkalâde ehemmiyet arz etmektedir.
Ethem Bey, çay bardağının tavşan kanı hararetiyle, av-cunu ısıta ısıta; altı kırmızı kalemle çizilmiş, bazı kısımları gözden geçiriyordu; hangi cihetten bakılsa, ağır bir vahametle yüklü, nice satır:
"... yunan istihbaratindan rütbesi ve mevkii yüksek bir zat, Aydın Vilâyeti (yâni İzmir) ve havalisinden başlayarak, Bütün Anadolu'ya şâmil bir 'Şark-ı Karip Çerkesleri Müttehit Cemiye-ti'nin teşekkülünden bahsetti ki, tasavvurun mevk-i tatbike konulması, an meselesi telâkki ediliyor. Müteakiben İzmir'de ağfeb-i ihtimal bir Çerkeş Kongrasinın içtimai mutasavverdir: Osmanlı coğrafyasında mevcut bilûmum Çerkeslerin, mukadderatını tesbit ve tayin zımmında toplanacak bu kongra karşısında, Yeşilordu Cemiyeti'nin ve Kuva-yı Seyyâre'nin takınacağı tavr-ı siyasi, selâhiyetli Yunan mehâfilinde mûcib-i merak olmakla..."
515
Ethem Bey, sarsıldığı öksürük nöbeti yüzünden, okumayı bırakmıştı; bir yandan kuru, acıtıcı ve müz'iç, öksü-rüyor; öte yandan, epeyce zaman evvel, kendisiyle 'mü-tenekkiren' görüştüğü Doktor 'Gebzeli' Tahir Bey'in simasını hatırlamaya çabalıyordu. Gözlerinin önünde, sadece, 'sünnet-i şerif üzere kırkılmış' kömür karası bir bıyık; kulaklarında yankılanan, davudi bir ses; içindeyse, telâş telâş cevap aradığı, o soru: "— ... Yunan Erkân-ı Harbiyesi'nin maksad-ı aslisi ne olabilir? Bu muteber bir teklif midir, yoksa Ankara'ya karşı bir oyun mu?"
Doktor 'Gebzeli' Tahir Bey'in 'müstacel ve mühim raporu', ilerledikçe, çok daha şâyân-ı dikkat ihtimal ve neticelere temas etmekte idi:
"... Süvari Kaymakamı 'kirye'Andon Kondilis, Çerkesceye vâkıf, tarihimizi bizden iyi biliyor; Punta'daki mülakatımızda, bana dolayısıyla imâ etti ki, haddizatında Yunan âli makamları, Anadolu Çerkesleri hakkında ziyadesiyle müsait ve müsbet bazı keyfiyeti, şayân-ı kabul addetmektedir; hâttâ mumaileyh, ve-dâımıza yakın bir anda, Mısır'daki Abbasî Devleti'nde olduğu gibi, Çerkeslerin taht-ı idaresinde Anadolu'da neden bir 'kölemen devleti' kurulamasın, demiştir; beyanatı verenin rütbesi ve mevkii hesaba katılırsa, fikrimce bu beyân cazip olduğu kadar, ehemmiyeti haiz ve vaatkâr görülmektedir; bu itibarla, bendeniz de bu raporun tahririne derakap tevessül eyleyerek..."
Ethem Bey, bardağını uzatmış, semâverden çayını tazeleyecek; zihni başka yerde, Reşit ve Tevfik Beylerin, Miralay İsmet ve Refet Beylere karşı, son haftalarda gittikçe sertleşen itiraz ve mukavemeti; anlaşılan, onun şu anda 'muttali olduğu' bu gibi istihbarata istinat ediyor-
516
muş! Vakıa işgal mıntıkasında, benzer rivayetler, epey bir zamandır dolaşmaktadır; esasen o da, 'Reis Paşa'nın kendisini mecbur ettiği bu tren seyahatini, 'su ikmâli' bahanesiyle yarıda kesip; canını Karargâh-ı Umûmisi'ne atmadı mı? İyi de, zihninde bir hayat/memat seçeneği gibi kıvrılan, o vahim istifhamı ne yapmalı?
"... Atina'nın maksadı nedir? Bu muteber bir teklif midir; yoksa Müdafaa-i Hukuk İdaresi'ne karşı, bir entrika mı?.."

"— ... Kumandanım, Nizamiye zâbitanı iki mülâzım, zât-ı âlinizi fark edince, kabullerini reca ettiler; maruzatları varmış..."
Nöbetçi zabit bunları Çerkesce söylemişti; Ethem Bey'in dikkatini dağıtıyor; döndü, hummalı gözlerinde, önleyemediği bir merakla, sordu:
"— ... İki mülâzım mı? Kimmiş bunlar?" "— ... ismen tanımaktayız, ikâz maksadıyla gelmişler!"
"— ... neyi ikâz?"
Ethem Bey, cevap alamadığı suali, az sonra yanına getirilen; biri çakı gibi sivri ve dik, öteki mülayim bakışlı, iki genç mülâzıma tekrar ediyor: "— ... neyi ikâz, beyler?"
"— ... cephede, fevkalâde bir hâl müşahede ettik, Kumandanım." Biraz sustu, sonra ekledi: "— ... bilmem malûmatınız dahilinde midir: Miralay İsmet Bey, Bilecik havalisindedir: kıtaatı teftiş ediyor..."
"— ... İnönü'den bir tabur, Eskişehir'e nakledildi... bir piyade alayı, Porsuk Çayı civarında mevzie sokulmuş..."
"— ... Kuva-yı Seyyâre'ye karşı, bir tedip harekâtı mevzubahis olabilir diye düşündük de..."
517
"— ... hâttâ, şahsınıza karşı bir suikast!.."
Ethem Bey, düşünceli, kısa bir süre susup, onları dinledi; sonra, manalı bir gülümsemeyle sordu:
"— ... yâni bunları bana karşı, Reis Paşa mı harekete geçirmiş oluyor?.."
Hakkı Behiç Bey, Karpiç'deki bir sohbette; bilinmez kaç yıl sonra o geceden bahsederken, demişti ki:
"— ... tasviri gayr-ı kaabil bir kâbus gibiydi; yâni o gece, o 4 Kânunuevvel 1336 gecesi, Garp Cephesi Kumandanlığı Karargâhımda, belki Millî Mücadelemin en tumturaklı sahnelerinden birisi yaşandı; ben orada, Meclis'de müesses Türkiye Komünist Fırkası'nı, temsi-len bulunmaktaydım, Gazi Hazretleri ise..."
'Reis Paşa'nın, masanın üstündeki sağ elinin başparmağı; -hâlet-i ruhiyesi bozuk ise, hep yapmaz mı?- önündeki cephe haritasının üzerine, aralıklı ve küçük, darbeler indiriyordu. Hayli kalabalıktılar: Kumandanlık koltuğuna Mustafa Kemal oturmuştu; sağında Cephe Kumandanı Miralay İsmet Bey, onun karşısında ise, Kuva-yı Seyyare Kumandan Vekili Reşit Bey oturuyor; ayrıca sağlı sollu koltuklarda Celâl Bey, Kâzım Paşa, Hakkı Behiç Bey, ağır sigara dumanına gömülmüşler, âdeta kayıp: önlerinde unutulmuş kahve fincanları, kül tablalarında izmarit bolluğu, birkaç telgraf sureti, harekât krokileri, cephe haritası vs..
Dışarda 'tahammülfersâ' Eskişehir soğuğu, hızlı karayel, göz gözü görmez bir tipi; rüzgarın ıslığı, bazı sükût anlarında, içerden duyuluyor.
518
İsmet Bey hayli sakin, lâkin Reşit Bey'in asla yüzüne bakmaksızın, konuşuyordu; bazı önemli saydığı cümlelerin altını çizmek istercesine, ara sıra Mustafa Kemal Paşa'ya 'atf-ı nazar ediyor':
1— ... şikâyetlerimiz müşahhas vakıaya istinad etmektedir, hayâl konuşmuyoruz; kumandanlığın, Kuva-yı Seyyâre'ye telgraflarına cevap verilmiyor; yahut, talep edilen malûmat bize değil, Ankara'ya, Erkân-ı Harbiye'ye arz ediliyor; veyahut da Ethem Bey'in kendisine..."
Mustafa kemal Paşa'nın sabrı tükenmişti; ilk fırsatta söze karıştı, doğrudan Reşit Bey'e soruyor:
"— ... Ethem Bey gelecek, denilmişti, onu göremedik; şu anda acaba nerededir?"
Reşit Bey epeyce dik, biraz da küstah, cevap verdi:
"— ... şu dakikada Ethem Bey, Kuva-yı Seyyare Karargâhı'nda, kuvvetlerinin başında bulunmaktadır; yâni neresi gerekiyorsa, orada..."
Cevap değil, âdeta meydan okuma! Dakikasında, kurşun ağırlığında bir sessizlik, üstlerine çöktü: kimse birbirine bakmıyor, herkes gözlerini, birbirinden kaçırıyordu; dışardan, kederli ve karanlık, tipinin uğultusu işitiliyor.
Sessizliği, gergin ama nefsine hâkim, Mustafa Kemal
Paşa bozuyor:
"— ... iyi hoş da, bu bir meydan okumaya benzedi Reşit Bey!"
Galiba Reşit Bey'in beklediği böyle bir cevap imiş; gittikçe daha asabi ve yüksek, gittikçe daha küstah, konuşmasını sürdürdü:
"— ... nasıl arzu ederseniz, öyle telâkki edersiniz!

519
Benim kardeşlerim birer kahramandır: bunu, meydan-ı gazada, elde kılıç isbat etmediler mi?"
Gözlerini İsmet Bey'e dikerek, elle tutulabilir bir hışımla diyor ki: "— ... cephe kumandanı da kim oluyor? Hangi muzafferiyetine, hangi askeri muvaffakiyetine istinâd ediyor ki, onları zapt-ü-rapt altına almaya cür'et ve teşebbüs edebiliyor? Bir 'Muntazam Ordu' lâfıdır tutturdular; hangi 'Muntazam Ordu'dan bahsediyoruz? Bu düşüncenin hâl-i iflâsta olduğunu görmüyor musunuz?"
Reis Paşa'nın önüne açılmış cephe haritasına indirdiği, başparmak darbeleri sıklaşmıştı; İsmet Bey bunu farketti, gerginliği hissedilen fakat alçak bir sesle Reşit Bey'i uyarmak istedi:
"— ... bir dakika Reşit Bey, nazar-ı dikkatinizi cel-betmek isterim: mevzu bu değildir!"
Aslında bu müdahale, Reşit Bey'i çileden çıkarmaya yetecekti; cephesini ona dönüp, elini uzatarak âdeta atıp tutuyor:
"— ... hadi canım! Vatan, vatan, vatan! Zaten vatan ne kelimedir ki: benim için İran da birdir, Turan da!" Birden Mustafa Kemal Paşa'ya dönerek, ekledi: "— ... Paşa... Paşa... daha açık söyleyeyim ister misin? İcâb-ı hâlinde ben Venizelos'la da diz dize oturabilir, pekâlâ konuşabilirim!.."
Aynı anda, Mustafa Kemal Paşa, yumruğunu masaya indirecektir. Bu defa bağırıyor:
"— ... kâfi! Yeter artık! Hezeyan içindesiniz..."
Bu defa daha ağır bir sessizlik oluştu; bu sessizlikte, dışardaki tipinin uğultusunu, gayet açık ve keder verici bir şekilde işittiler. Mustafa Kemal Paşa, söze ciddi, biraz tehditkâr, fakat asla bağırmadan başladı:
520
• "— ... efendiler, bu dakikaya kadar sizinle, eski bir arkadaşınız sıfatıyla ve sizin leyhinizde bir neticeye dest-res olmak hiss-i samimânesiyle görüşüyordum... Bu dakikadan itibaren arkadaşlık ve hususiyete ait vaziyetim hitâm bulmuştur..."

Kısaca sustu, ayağa kalktı; İsmet Bey'e dönerek, ilâve etti: "— ... şimdi karşınızda, Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin Reisi bulunmaktadır. Re-is-i Devlet sıfatıyla. Garp Cephesi Kumandanına hâlin icabını tatbikte selâhiyetini kullanmasını emrediyorum..."
Bu sözler üzerine ayağa kalkan İsmet Bey de, üstünden önemli bir emir almış bir subay tavrı ve güveniyle; ciddi ve kendinden emin konuşacaktır:
"— ... maiyetimdeki kumandanlardan herhangi birisi, bana itaatsizlik etmiş olabilir; ben onu terbiye ve tedibe muktedirim. Vaziyetin icabı neyse, o yapılacaktır..."
Ayaktaki, Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Bey; oturmakta olan Kâzım Paşa, Hakkı Behiç ve Celâl Beyler; karşılaştığı tepki karşısında, biraz şaşkın, epeyce bozulmuş olan Reşit Bey'e bakıyorlar; yeniden üstlerine çöken sessizlik içinde, tipinin uğultusu kulaklarını âdeta oyuyor.
Reşit Bey, ileri gittiğinin farkına varmıştı, kızarıp
bozararak, kekeledi:
"— ... şey, fart-ı heyecandan, maksadım yanlış ifâde edilmiş olabilir; isticale mahal yok, belki Kütahya'da Ethem'e mülâki olup konuşursam, bir çâre-i tesviye bulabilirim..."
Mustafa Kemal Paşa, kesin ve kararlı, sözünü kesecektir:
"— ... o bize değil, size terettüp eden bir iş..."
521
Sonra, diğerlerine dönüyor; toplantının bittiğini hissettiren bir sesle, diyor ki:
"— ... efendiler, mâlûm-u âliniz, yarın İstanbul'dan gelmiş bulunan Ahmet İzzet ve Salih Paşalarla buluşacağız; ihtimal, sıkı bir müzâkere olacak; bu itibarla..."
Askeri Sevkiyat Katarı, bitmez tükenmez ve yorgun, az önce hareket etmişti; lokomotifi, çoktan kayıp; son vagonları, gittikçe hızlanan tıkırtılarla uzaklaşıyor: so-nuncusundaki kulesinde, 'esas vaziyetinde', bir gardöf-ren! İhtiyar sahlepçi, soğuktan ve sigarasından, ağzı burnu duman; gözleri ona dalmış, arkasından bakmaktadır. Memnu mıntıka diye, hareket memuru ve

'zaptiyeler', onu perona sokmadı: sevkiyat efradına, üç beş bardak sahlep satıp, günlük nafakasını çıkarsa, fena mı olurdu? Ne mümkün! İstasyon ve çevresini, süngülü neferler kuşatmış, kuş uçurtmuyorlar. Tam o sırada boyunlarında cüzleri, ellerinde sefertasları; paydosa çıkmış birkaç oğlan, aralarında çağıl cuğul kartopu oynayarak, yanı başından geçtiler: Numune Mektebi'nin talebeleri, bunlar. 5 Kânunuevvel 1336 (1920)

İstasyonda'da, islim üstünde, bir başka tren: Meclis Riyâseti'nin 'Tren-i Mahsûsu': lokomotifi, soluk soluğa, etrafı dumana boğuyor; gece, hiç dinmeksizin yağan kar, vagonları kaplamış; camları, bütün buğu; üzerinde uçuşan kargalar, kıyameti koparıyor. İstasyon binasının saçaklarında, buzdan kılıçlar, pırıl pırıl; cephesinde ve iki yanında, hem selis-i celiyle, hem Latin alfabesiyle, şehrin adı yazılı: "Bilecik /Biledjıkl"

522

İstasyonun 'Bekleme Salonu', nisbeten harap, bakımsız ve mütevazı bir yer; soğuk izmarit ve nemli küf kokuyor; basit bir masa uydurulmuş, hasır iskemleler; hafif tüterek, yanmakta olan büyük sac sobadan, odunların çıtırtısı! Sobanın etrafında, 'İstanbul Hey'eti'ne mensup zevat çevrelenmiştir: Ahmet İzzet Paşa, Salih Paşa, Hoca Fatin Efendi, Ziraat Nâzın Hüseyin Kâzım Bey; hem ellerini ısıtıyor, hem aralarında konuşuyorlar. 'Süfe-râ'dan Cevat ve Hukuk Müşaviri Münir Beyler, dışar-sını -yâni katarı- görebilecek bir yerde, pencerenin önünde durmuş, sigara içiyorlar, gözleri trende!.

Münir Bey, yelek cebinden saatini çıkarıp, bir göz
atarak, yakındı:

"— ... yâni mirim, yarım saati mütecaviz bir zamandır beklemekteyiz; sizce ayıp olmuyor mu biraz, nihayet bekletilen esbak-ı sadr iki kıymetli şahsiyettir."

Cevat Bey, birden heyecanlanmıştı; eliyle katarı göstererek, sözünü kesti:

"— ... bak bak bak, orada bir hareket var... geliyorlar zannederim..."

Gerçekten, Mustafa Kemal Paşa. İsmet Bey ve maiyeti erkânı trenden iniyorlardı. 'Süfera'dan Cevat Bey, sigarasını atıp, bir telâş sobanın başındakilere yöneliyor:

"— ... geliyorlar, efendim hazretleri!., nihayet gönülleri oldu!"

Bu söz üzerine, Ahmet İzzet ve Salih Paşalar öne çıkıp; sobanın başından ayrılacaklardır; hepsi yüzünü, Bekleme Salonu'nun kapısına çevirmişti.

İçeriye başında kalpağı, sırtında kalın paltosu, tek elinde eldiveniyle, önce Mustafa Kemal Paşa girdi; onu üniformasıyla İsmet Bey, maiyet erkânından bazıları takip ettiler. Mustafa Kemal Paşa, gayet iyi tanıdığı iki

523

eski sadrazama, gülümseyerek yaklaşıp, elini uzattı; biraz üstüne basarak, kendini takdim etti:

"— ... efendim bendeniz Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal..."

Sonra sustu, onları hiç tanımazmış gibi, ayrı ayrı yüzlerine bakarak, soruyor:

"— ... kimlerle müşerref oluyorum?.."

Salih Paşa, 'Reis Paşa'nın neyi imâ ettiğini anlamamıştır; saf saf, bir takdim merasimine girişecek oluyor: "— ... Paşa hazretleri, ben Bahriye Nâzın Salih... Paşa da, Dahiliye Nâzın Ahmet İzzet Paşa..."

Mustafa Kemal Paşa, durumu iyice aydınlatabilmek maksadıyla, Salih Paşa'nın sözünü kesti; kelimelerin üstüne basa basa, diyor ki:

"— ... affınıza mağruren, Paşa hazretleri... bendeniz İstanbul'da bir hükümet... sizleri de o hükümetin nazırları olarak tanımamaktayım ... eğer bu sıfatla bir müzâkere talebiniz varsa, bu talebi maalesef is'af edemem..."

Ahmet İzzet ve Salih Paşalar; açık 'taaccüp' ve gizli bir dehşetle bakıştılar; ikisi de derin bir hayrete düşmüşlerdi; daha eski ve tecrübeli olan Ahmet İzzet Paşa, kısa bir tereddüt arkasından, kendisini topluyor; uzlaşmacı bir tavırla dedi ki:

"— ... matlûp olan, müzâkerenin vuku bulmasıdır; tarafeyn esasen birbirini tanıyor, sıfat selâhiyet mevzubahis olmaksızın da, tezekkür edebilir fikrindeyim.."

Hukuk Müşaviri Münir Bey'e dönerek soruyor:

"— ... sizin mütâlâanız ne merkezdedir, Müşavir bey?.."

Münir Bey, telâşlı ve şaşkın, onaylayacaktır: "— ... bittabi Paşa Hazretleri, nasıl münâsip görülüyorsa, öyledir."

Mustafa Kemal Paşa, tekrar gülümsedi; asıl şaşırtı-
cı olan gerçeği, hiç önemsemiyormuş gibi usulca açıkladı:
"— ... o halde!., o halde konuşabiliriz, efendim! Yalnız öyle zannederim ki, mutabakat kolay tesis edilemeyecek; müzâkereler uzayacaktır; bu itibarla, Ankara'yı teşrifiniz münâsip görülmüştür.." • İstanbul 'murahhasları' önce, neyin söz konusu olduğunu anlayamadılar; şaşkın ve öfkeli, birbirlerinin gözlerinde cevap aradılar; kalın bir sessizlik oldu, sonra hepsi bir ağızdan itiraz ediyorlar:
"— ... nedir? Ne demek bu? Ne manaya geliyor?" "— ... mevkuf mu telâkki ediliyoruz?" "— ... Ankara'nın böyle birselâhiyeti yoktur ki!.." Öfke ve şaşkınlıkları, itirazlarının, hiçbir işe yaramayacağını bilmelerinden ileri geliyordu.
524
525

Türkiye Komünist Fırkası Merkez-i Umûmisi'nce yayınlanan Seyyâre-i Yeni Dünya gazetesinde Arif Oruç Bey'in 8 Kanunuevvel 1336 (1920) tarihinde yayınlanan makalesidir:
AHMET İZZET VE SALİH PAŞALAR ANKARA'YI ŞEREFLENDİRDİLER
Bilecik'te bir netice alınamayan müzâkerâtın Ankara'da devamı derpiş edilmektedir.
5 Kanunuevvel günü, Bilecik'te TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'yla maiyeti erkânına mülâki olan, İstanbul Murahhası sadr-ı esbâk Ahmet izzet ve Salih Paşalar ve beraberlerindeki hey'et, Ankara'ya gelmiş bulunuyorlar. Malûm olduğu üzere, bu murahhas hey'et, Paris Konferansını Sevres'de bir muahedeye bağlayacak çalışmaların, Osmanlı tarafınca münâkaşasını yapacaktı.

Ahmet İzzet ve Salih Paşalar, bizim muazzez misafirlerimiz-dir; biz onların İstanbul'da kerhen oturduklarını, esasen biliyorduk. Komünist Yeni Dünya, Türkiye Komünistlerinin şükranlarını, muazzez misafirlerine arz etmekle müşerreftir.
526
İstanbul'da, Ali Kemal Bey tarafından yayınlanan Peyâm-ı Sabah gazetesinin 8 Kanunuevvel 1336 (1920) tarihli nüshasında, şu haber yayınlanmıştır:
ANADOLU'YA GÖNDERİLEN HEY'ETTEN HABER YOK!
Sevres Muahedesi ahkâmının müzâkeresi ve kabulü sadedinde, Ankara'daki zimamdarlarla bazı müzâkere ve müşaverede bulunmak maksadı ile; birkaç gün evvel Ankara'ya gitmiş; ve Bilecik'de Mustafa Kemal Paşa ve erkânıyla buluşmuş olan, Ahmet İzzet Paşa ve Salih Paşa riyasetindeki İstanbul Murahhas Hey'etinden, Dahiliye Vekâletine, dün de müsbet ya da menfi herhangi bir haber gelmediği öğrenilmiştir.
Dersaadet'teki bazı siyasi mahfilleri, Hey'etin bu âni Ankara seyahati kadar, günler geçtiği halde, herhangi bir temas teminine muvaffak olmaması, endişeye sevk etmektedir. Malûm olduğu üzere, Murahhas Hey'et üzerinde, başta ingiltere olmak üzere, Müttefiklerin Muahede'nin biran önce imzası mevzuunda, şiddetli tazyiki mevcuttur; her türlü gecikme aleyhimizedir.
Mezkûr iki sadr-ı esbaktan başka, Hey'et azaları meyânında Fa-tin Hoca Efendi, Ziraat Nâzın Hüseyin Kâzım Bey ile, süferâdan Cevat ve Hukuk Müşaviri Münir Beyler de bulunmakta idi.
527
Babıâli, onlardan gelecek rmisbet veya menfi, herhangi bire vabıntızaar eylemektedir.

528
"... vahim bir yanlışı mı düzeltiyorlar; bir doğruyu yanlışa mı götürecekler?..'
... 'Düvel-i Muazzama'ya kafa tutan, mazlum ve yoksul Ankara'yı; kara kış, 'mukavemetsiz' teslim almıştı.
Donmuş kar öbeklerinin, maviye çalan kirli beyazlığı; nasıl koyu bir tenhalık hissi, yaratmış olmalı ki; İstasyon'u şehirden, Direksiyon Binası'nı İstasyon'dan, âdeta uzak-laştırmış! En ufak sesin, kof kof yankılandığı, uçsuz bucaksız bir boşluk! Her ev yalnız, her ağaç münzevi; kar, buzla yer

değiştirince, cam gibi şeffaf ve parlak bir soğuk, ortalığı sarmış; İstasyon'da, buğu gibi donuk ve uzak, manevra lokomotifi, boş yük vagonları; o 'zulmet-i beyzâ'nın, o beyaz karanlığın derinliğinde kayboluyor.
Mustafa Kemal'in, 'bilâhare etrafı onca velveleye veren' Eskişehir ve Bilecik seyahatleri, araya girmeseydi; Direksiyon Binası'nı, o donuk Fransız 'resmiyetinden' çıkarıp; Reis Paşa'ya lâyık, 'sıcak' bir 'aile yuvası'na dönüştürebilir miydi? Orası şüpheli! O birkaç günlük 'gaybubet', son derece işine yaramıştı: testileri durduğu yerde, çat diye çatlatan, acı soğuğa; yollardaki kar belâsından, taşıma ve taşınmanın handiyse imkânsızlığına rağmen; binanın çevresinde ve içinde, bir faaliyettir sürüyor.
Fikriye, sırtına basma entarisini çekmiş, başında tülbent, ayağında terlik; nerede kim, ne yapıyorsa, orada
529
onun başındadır: nezâret ediyor. 'Reis Paşa'nın çalışma odasında, Bekir Çavuş; yazı masasının arkasındaki duvara astıkları, Avrupa Haritasinın sağ yanına, 'Reis Paşa'nın kılıçlarını çapraz yerleştiriyor; daha yukarda, 'sivil', boz kalpaklı, o kumral bıyıkları mahzun, 'büyütülmüş' fotoğrafı! Fikriye, geride durmuş, elleriyle sağa, biraz sola diye işaretler yaparak; kılıçların 'tenazurunu' sağlamaya çabalıyordu.
ıYa da, holdedir; Fikriye, dudaklarında sigarası, kapının hemen yanı başında etajere; tozlarını alıp, Reis Paşa'nın kitaplarını sıralıyor; bazıları Türkçe, bazıları Fransızca; en üste, gümüş çerçeveli iki fotoğraf yerleştirdi; birisi kendisinin, öteki 'Reis Paşa'nın; onları böyle yan yana görmek, onu heyecanlandırdı, kendini tutmasa ağlayacak!
O esnada, kapı tarafından sesler; Bekir Çavuş, birisine diyor ki:
"— ... oooo, hoş gelmişsiniz Sâliha Hanım!.."
"— ... hoş gördük, Bekir Çavuş! Şöyle bir uğradık, Fikriye hanım'a merhaba diyecektik de!.."
Kapı açıktı, Ruşen Eşref Bey'in refikası Sâliha Hanım, içeriye birkaç adım girmiş; Salih Bey'in refikası Madam Fansa ise, kapının eşiğindedir; Bekir Çavuş'la ayaküstü konuşuyorlar; Fikriye soldan girecektir, güler yüzlü, beklenmedik bu ziyaretten, besbelli mutlu:
"— ... buyursunlar efendim, buyursunlar! Hoş geldiniz, safalar getirdiniz... ben, Fikriye!.."
Sâliha Hanım, içeriye kaçamak göz atıyor, o da güldü:
"— ... müşerref olduk, Fikriye Hanım... ben Ruşen Eşref Bey'in refikası Sâliha'yım..."; sonra Madam Fan-sa'yı gösterip, ekliyor: "— ... Salih Bey'in refikası, Madam Fansa..."
530
Fikriye, Madam'ın elini sıktı: "— ... müşerref oldum efendim..."
"— ... enchantée, Mademoiselle!., ay siz, ne kadar gençmişsiniz böyle!.."
"— ... teveccühünüz, Madam!..Reis Paşa sizlerden bahsetmişti!" Kısacık sustu, sonra eliyle buyur edip, diyor ki:
"— ... buyursaydınız, bir acı kahvemizi içerdiniz..." Sâliha Hanım, hep öyle biraz meraklı, biraz mütebessim:
"— ... bilâhare geleceğiz..." dedi, "— ... şimdi bir ihtiyacınız varsa diye uğradık; Bekir Çavuş'u koşturun, yakında oturuyoruz, o evi bilir."
"— ... teşekkür ederim, ne kadar naziksiniz!.."
Madam Fansa, sordu: "— ... Paşa ne vakit dönüyor?.."
Fikriye, gözlerinde mutlu yeşil bir aydınlık, heyecanla cevap verdi:
"— ... akşama bekliyoruz, Madam: telâşımız ondan!.."
Akşam oldu oluyor, Kalaba Vadisi, kara gömülmüş; hava soğuk ve çıplak; ortalıkta, donuk mavi bir buz aydınlığı. Çayın kıyısındaki sıra kavakların, iskeletlerinde, kargalar tünemiş; Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Karargâhı önünden, çavuş kumandasındaki bir devriye mangası, telgraf hatlarına doğru, adi adım uzaklaşıyor: aşırı soğuk nedeniyle, nöbet süreleri kısaltıldı, nöbetçiler değiştirilecek: kar üzerindeki ayak sesleri; uzak ve dumanlı, köpek havlamalarına karışıyor; zaman zaman, kargaların, acı çığlıkları. Mustafa Kemal Paşa'nın

I
otomobilini, tekrar eski yerine çekmişler; ısınmak için, postallarını yere vura vura, gidip gelen, şoför; bir ara durup, bir sigara yaktı: sigarasını avcunda içecektir.
Kalem-i Mahsus Müdürü Hayati Bey, ayakta, elindeki dosyadan çıkardığı, şifre telgrafı suretini, makam koltuğuna oturmuş, Mustafa Kemal Paşa'nın önüne uzatıyor.
"— ... Karabekir Kâzım Paşa'nın şifre telgrafı sureti... Erzurum'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubesi, bâdemâ Muhâfaza-ı Mukaddesat Cemiyeti'ne kalbedil-miş..."
Mustafa Kemal Paşa, yolculuk dönüşü, Meclis'den doğru Karargâh'a gelmiştir, sağ eli hizasında kahve fincanı, yanında kül tablası, onun yanında teşbihi; uzatılan evrakı sol eliyle aldı, kahvesini dudaklarına götürürken, şöyle bir göz attı; Dahiliye Vekili Dr. Adnan Bey, solundan yaklaşı, araya giriyor:
"— ... hâdise, doğrudan doğruya, Meclis'deki Hoca Râif Efendi'nin, telkiniyle alâkadar, Paşam..."
Mustafa Kemal Paşa, gözlerini telgraf suretinden ayırmaksızın, kahvesini yudumluyordu:
"— ... câlib-i dikkat!.." dedi, "— ... hâttâ mûcib-i endişe!"
Bakışlarını, Doktor Adnan Bey'e çevirdi, soruyor: "— ... Sovyet Sefiri, Kars kapısından girecekti, n'oldu?.."
"— ... kat'iyet kesbetti, Paşam! Mustafa Suphi Bey'in refakatinde olduğu da, takarrür etmiştir..."
Erkân-ı Harbiye Reisi 'Kavaklı' Fevzi Paşa, ziyaretçi koltuğuna oturmuş, onları dikkatle izliyor: makam koltuğunda 'Reis Paşa', sağında Hayati Bey, solunda Dahiliye Vekili!
Hayati Bey, o sırada, dosyasından başka bir evrakı çekip, Paşa'nın önüne uzatmıştı:
"— ... Kuva-yı Seyyâre'den bu sabahki şifre..." deyince, Fevzi Paşa müdâhale lüzumunu hissetti:
"— ... Reşit Bey'in, zât-ı âlinize telgrafıdır: güya, meselenin sûret-i tesviyesi bulunmuş!.. Külliyen yalan! Zira, Demirci Efe'yi aleyhimize tahrik ettiğini istihbar ediyoruz..."
Mustafa Kemal Paşa, masmavi, hiddet ve istihza yüklü, Fevzi Paşa'ya döndü:
"— ... bak hele, bak! Ethem, başıyla oynuyor, Hoca Paşam! İsmet Bey'le, her hususta mutabıkız: harekât planını size arz edecektir."
Kahve fincanını yerine bıraktı, Hayati Bey'e sordu:
"— ... başka ne var?"
Hayati Bey, bu defa dosyadan bir kartvizit çıkarıyor: "— ... bir de Paşam, şu iki ecnebi gazetacının..." Mustafa Kemal ayağa kalkarken, sözünü kesti: "— ... tüüü, onları unuttuk bre!., söyle cumaya gelsinler, tatil günüdür, sakin konuşuruz."
Hayati Bey, not alıyor: "— ... Villa'ya mı, Paşam?.." Mustafa Kemal Paşa, gitmeye davranmıştı; nice zamandan beri, bir seyahatten boş, bekâr erkek, yâni soğuk izmarit, is, asıl önemlisi ağır yalnız kokan, bir odaya dönmeyecek; Direksiyon Binası'nda onu, Fikriye bekliyor: gözlerinin önünde, bir an hayâli belirdi kayboldu: yaprak yeşili, iri bağdem gözleri; sarmaşık moruna çalan, eflâtun elbise; parmakları uzun, elleri. Fevzi Paşa'ya ve Dr. Adnan Bey'e başıyla veda etti: "— ... arz-ı hürmet ederim, Hoca Paşam!.. Halide Hanım'a hürmetler, Doktor!.."
Kapıdan çıkarken, arkası sıra gelen Hayati Bey'e, gülerek ilâve edecektir:

"— ... bir.de şu villa lâkırdısı!.. Ev desene şuna, be çucuk!.."
On numara, şişesi karpuzlu petrol lâmbası, aynanın önüne; ayna, büfemsi bir mobilya üzerine konulmuştu.
Fikriye'nin odası, siyah demir bir karyola, iyi kötü bir gardırop, topal bir komodinden ibaret; duvarda, Kemal Paşa'nın bir resmi; aynanın önünde; Fikriye'nin allığı, pudrası, sürmesi, kokuları filân... Fikriye, giyinmiş kuşanmış süslenmişti; eğilmiş aynada, dudaklarının rujunu tazeliyor; heyecanlı olduğu, her hâlinden belli: dudaklarının çizimini, bir kere daha gözden geçirdi;

saçlarına bağladığı, fuları düzelttikten sonra; uzanıp lâmbayı aldı: odadan çıkıyor.
Elinde lâmbayla, duvardan duvara, büyüyüp küçülen gölgesini, devire devire; merdivenden inerken; holdeki etajeri, merdivene serdikleri yolluğu, gözden geçiriyor: "Acaba 'Reis Paşa', yaptıklarını beğenecek mi? Yoksa öfkelenip..."
Salonun kapısında, Bekir Çavuş'la karşılaşıyor:
"— ... az kalsın unutuyordum: sofraya beyazpeynir de koydun mu, Bekir Çavuş?"
Bekir Çavuş, çok bilmiş gülümsedi:
"— ... yüreğini tüketme sen: her şey hazır! Her akşamki gibi!.."
Fikriye, elinde karpuzlu petrol lâmbası, arkasında sağa sola devrilen gölgesiyle; bu defa salona girdi: lâmbayı biraz yukarı kaldırıp, salonu bütünüyle, şöyle gözden geçiriyor, ona, eskisine göre, daha derli toplu, daha zevkle döşenmiş göründü; çok az şey ekleyebildiler-
534
se de, düzenleyiş farkı, salonu güzelleştirmiş; hele piyanonun ve sehpaların, şamdanlarındaki mumlar!..
Fikriye, lâmbayı, yüksekçe bir sehpaya koyup, kibritine davranarak, mumları yakmaya girişiyor. İlkini yaktıktan sonra, kesik kesik öksürecek; heyecanlı bir tecessüsle, sonra, kolundaki saate bakacaktır.
'Reis Paşa'nın koltuğu yanındaki sehpada, rakı ve su sürahisi, leblebi ve beyazpeynir tabağı hazır, onu beklemektedir.
Önce farların yalın ışığı, buzlu karanlığı delerek, iki kılıç gibi parıl parıl uzanmıştı; araba dönünce, İstasyon binasını yalayıp, Direksiyon Villası'nın cephesini ışığa boğdu. Otomobil, yumuşak bir manevrayla, cümle kapısının önünde duruyor.
Ön kapılardan, sağlı sollu, şoför ve Seryâver Salih Bey çıktılar; kapısı açılınca, 'Reis Paşa' indi, önünde Bekir Çavuş'un beklediği kapıya yürüyor; iki adım gerisinde, Salih Bey; havada, is kokulu soğuk bir duman; ayaklarının altından, buz çıtırtıları.
Ne tuhaf! Donuk ve yadırgatıcı bir yabancılığa değil; sıcak bir yuvaya girecektir; hayatının hiçbir safhasında, tam anlamıyla kavuşamadığı; içinde şefkatin, ihtimam ve itinânın, açıkça hissedildiği, o sıcaklığa! Belki Harbiye'de iken, perşembe akşamları Ali Fuatların Bo-ğaz'daki yalısına 'misafirliğe' gittiğinde; ya da Sofya'da ataşemiliter iken, burnunda hep strudell'den eve sinmiş tarçın kokusu; geceleri, Frau Hilda Christianus'un Pansiyonu'na dönüşlerinde, benzer duygular yüreğini okşa-
mış; yoksulluğu ve yetimliği yüzünden, yaşayamadığı bu 'harareti' gizlice kıskanmtştı. Nerede yaşayabilecekti ki? Kış geceleri, soğuktan tir tir titredikleri, 'buz damı' askeri okul yatakhanelerinde mi; yoksa Derne, Bitlis ya da Şam cephelerindeki, karargâhlarda mı?
İçeriye adımını atar atmaz, bu duygular sarmaşığına dolanmış, duraklamıştı. Boz kalpağı, Bekir Çavuş'un elindedir; beli kuşaklı paltosundan, ağır ağır sıyrılıyor; gözleri, çevresinde: değişen evin yalnız havası değil, görünüşü de farklı; holdeki etajer, üzerinde fotoğraflar, kitapların tasnifi, vs... Yüzünde kendiliğinden belirmiş, hoşnut bir hayretle, kendi kendine diyor ki:
"— ... hayret! Hayret-i uzmâ! Yahu burası ne kadar değişmiş!"
Seryâver Salih Bey, gülümseyerek hatırlattı:
"— ... size arz etmiştim, Paşam!"
Hayreti ve takdiri, salona girince, daha da büyüyecekti: şamdanlardaki mumların, insanın içini ürperten, titrek aydınlığı; piyanonun yanı başında, bir hayâl gibi uçuk, Fikriye Hanım; ortamı tepeden tırnağa değiştirmiş; ona sadece bir 'yuva sıcaklığı' değil, gizli bir duygusallık katmıştı. Genç kadın, onun girdiğini görünce, bir adım öne çıkıyor; mütebessim:
"— ... evinize hoş geldiniz, Paşam!" diyor "— ... hatırladınız mı? Seyahate çıkarken, 'evin eti senin, kemiği benim' demiştiniz!.."
'Reis Paşa', aynı hayret ve takdirle, çevresine göz gezdiriyordu; piyanonun yeri, mobilyanın düzeni değişmişti; galiba, tabloların da!
"•— ... vakıa demiştim, demiştim ya!., ellerin sihirli midir, nedir? Nereye dokundularsa, rüyaya tebdil et-
536
misler!.."

Fikriye yanına gelmişti, gözlerine eğildi: bir süre bakıştılar! Genç kadının, derinliklerinde adı belirsiz hüzünler uçuşan, yaprak yeşili gözleri! 'Reis Paşa'nın hayretle -yok yok, saadetle- yüklü, engin mavi gözleri! Tekrar Fikriye'ninkiler: hafifçe sürmeli, biraz rimel, kirpik uçları handiyse nemlenmiş; bağdem irisi, zümrüt! Tekrar 'Reis Paşa'nınkiler; henüz âşinâsı olmadığı, başka bir saadet hissiyle 'meşbû', kıvılcımlı gök mavisi!
"— ... teveccühünüz, beni minnete gark ediyor Paşam!"
"— ... ne iyi ettin de, geldin Fikriye!" "— ... bir kadeh rakı alır mıydınız? Yorgunluğunuzu def ederdi..."
"— ... maâlimemnûniye!.."
Fikriye 'karafaki'den kadehi doldurduğu sırada; 'Reis Paşa', mutlu ve dalgın, koltuğuna oturmaktaydı, şaka yollu dedi ki:
"— ... ama bir şartla!.."
Fikriye, dönüp ona baktı; yeniden, derin yeşillerin en uzaklarında, yoğun bir merak belirmişti; cevabı alınca, pırıltılı bir mutluluğa dönüşüyor:
"— ... sen de içersen!"
Fikriye doldurduğu kadehi, Reis Paşa'nın önüne bıraktı; bir başka kadehe uzanırken, durakladı; gözlerinin olanca zenginliği ve büyüsüyle ona baktı, titrek bir sesle:
"— ... sizin için, zehir olsa içerim Paşam!" dedi: "— ... yeter ki siz emredin!"
Salon kapısından, öksürük; ikisi de o yana dönüyorlar: Seryâver Salih Bey'miş! Reis Paşa, el işarâtiyle çağırıyor:
"— ... gel Salih, sen de bir kadeh iç!"
537
"— ... başka bir akşama kalsa, Paşam? Lütfen mazur görün: müsaade-i âlinizle, karargâha döneceğim!"
Topuklarını birbirine vurup, vedâ ediyor:
"— ... akşamlarınız hayrolsun!"
Fikriye, kalkmaya teşebbüs etti; onu uğurlayacak:
"— ... ah, bir dakika! Sizi geçireyim, Salih Bey!"
Mustafa Kemal, gülüyordu; bir el hareketiyle onu durdurdu;
"— ... zahmet etme, çucuk!" dedi, "— ... o yolu bilir!.."
TBMM Seryâveri Salih Bey, cümle kapısından çıkıyor, kapıyı Bekir Çavuş açmış, onu uğurlamaktadır; Salih Bey ayrılırken, Bekir Çavuş'a belli belirsiz selâm verdi; sonra, Paşa'nın arabasına ilerliyor; ortalık tenha, sadece o köpek, o kulakları kesik, tasması dikenli toraman, ayakları altında dolaşıyor. Soğuk buğulu cam gibi; soludukça, Salih Bey'in ağzından burnundan, dumanlar; otomobilin başına gelince durdu; bilinmez hangi 'sâik-le', dönüp arkasına baktı. O dumanlı karanlıkta, sadece, salonun pencereleri aydınlıktı. Hayret! O sırada, içerden piyano sesi işitilmeye başlıyor: La Tristesse/Chopinl Salih Bey, sigarasını yakıyordu, ilk nefesten sonra durup, kısa bir süre müziği dinledi; arabaya binerken, yüzünde -birçok anlama çekilebilecek- manidar bir gülümseme belirmişti.
Otomobil, motor uğultusu ve buz çıtırtılanyla, uzaklaşırken; aydınlık pencerelerden puslu karanlığa, bambaşka bir Chopin dağılıyordu.
Fikriye'nin, kuğu boynu bileklerinin ucunda, narin elleri; piyanonun tuşları üzerinde, âdeta uçuşuyor; genç kadın, 'meclûbu olduğu' parçaya dalmış gitmiş. Cho-pin'den etkilenen, yalnız o mudur?
Mustafa Kemal Paşa da, koltuğunda hayli uzak, biraz da mahzun görünüyor: içkisini yudumladıktan sonra, kadehini dudaklarından ayırır, ama elini indirmez; içkisini dinler gibidir; Fikriye'nin, ince ve uzun parmaklarıyla, piyanodan ürettiği melodiler, onu alıp, geçmiş hayatından nerelere götürmüyor ki?
"... veliaht Vahidettin Efendi Hazretleri'nın, Almanya tren-i mahsûsu; gecedir, camlardan mahzun ve müked-der, Rumeli geçiyor; seyahate tekâddüm eden gün, Naci Paşa beni kendisine takdim etmişti; mükellef bir saray arabasıyla, dönüyoruz; edindiğim intiba fevkalâde kötü, soruyorum: "— ... zavallı, bedbaht, şayân-ı merhamet! Bunlarla ne olabilir?" Cevap kısa: "— ... öyledir!" Susmak en münâsibi, elimde değil ki: "— ...bu zavallı yarın padişah olacaktır, kendisinden ne beklenebilir?" Cevap kısa: "— ... hiç!" Kendimi tutamadım: "— ... biz ki aklımız mantığımız vardır, biz ki memleketin mukadderatını, hâlini ve âtisini anlamış insanlarız, ne yapabiliriz?" Cevap yine kısa: "— ... güç!.."

"... Alman Karargâh-ı Umûmisi'nin bulunduğu, küçük kasabadayız; bizi, Karargâh'ın medhâli karşısına dizil-
539
miş, bir Alman kıt'ası selâmladı; Kayzer, bizzat, medhâ-lin sahanlığında, bu istikbâle iştirak ediyor.' Oradan büyücek bir hole geçildi: Kayzer, Hindenburg, Lüdendorf ve bütün Karargâh erkânı ve ümerâsı, Veliahdı ve onun refakatinde bulunanları kabul ediyordu. Veliaht beni împarator'a takdim etti. Bir eli, göğsü üzerindeki düğmelerin arasına sokulmuş olan Kayzer, diğer eliyle benim elimi sıktı ve çok yüksek sesle ve Almanca olarak: On altıncı kolordu! Anafarta!..' sözlerini telâffuz etti..."
"... viyana'da müracaat ettiğim profesör, sanatoryumda yatmaklığımı zaruri görmüştü. Bir ay kadar Viyana civarındaki Kotaj Sanatoryum'da, bizzat bu profesör tarafından tedavi olundum. Sonra onun tavsiyesiyle Karlsbad'a gittim, rahatsızlığım henüz geçmemişti. 5 Temmuz 1334 (1918) Cuma günü, İzmir'den tanıdığım bir zat, bir arkadaşıyla Karlsbad'a gelmişti; Padişah'ın vefat ettiğini, Velıaht'ın tahta geçtiğini haber vererek: '— ... Allah cümleye ve yeni padişaha ömür versin!..' dediler. Müteessir miydim, memnun mu olmuştum; pek tahlil edemiyordum: ne ölen padişaha acımıştım, ne de yeni padişahın ömrünün uzun veya kısa olmasıyla alâkadardım. Acaba teessürümün sebebi, bu tebeddül esnasında, İstanbul'da olmamak mıydı?.."
"... İstanbul'da olmak! İstanbul'da herhangi bir yalı boyu; Boğaziçi veya Adalar; açık ve aydınlığı şeffaf bir yaz günü; tenteli, çift atlı bir binek arabasına, zamanın modasına göre şık giyinmiş, genç bir kız binmek üzere; elinde, dantel eldivenler; zarif bir şemsiye; o engel olduğundan, yüzü görünmüyor; ancak, bir ayağı arabanın basamağında, şemsiyesini kapatınca; belli belirsiz tebessü-
540
münün, izahı müşkül sırlar kattığı, Fikriye'nin ince sıması meydana çıkıyor: arabaya bininceye kadar sürecek, birkaç saniyelik bir tebessüm; yoksa bu, hem Balkan tiarbı'nin, hem Harb-i Umûmi'nin bir özeti midir?.."
'Reis Paşa', kadehini dinler gibi hayli uzak, epeyce mahzun dururken, piyano susar susmaz elini indirip, kadehini sehpaya bıraktı, gözlerini Fikriye'ye çeviriyor: mavi bakışlarında, hüzünle yoğrulmuş anlaşılması güç, bir mana; geçmişin ağır tortusu mu, yoksa yeni bir mutluluk aydınlığı mı? Fikriye, ne bunu görebilecek hayat tecrübesine sahip, ne de yeterince olgun; o, piyanonun başından, hem mutlu hem utangaç, Paşa'nın yanına dönüp, koltuğuna oturacaktır; heyecanından titrediği hissediliyor, o kadar ki insiyaki olarak, tabakasından bir sigara alıp, dudaklarına götürdüğü anda... durakladı: bir saygısızlık yaptığı zannına kapılmıştı.
Mustafa Kemal Paşa, bunu derhal fark etti, zaten ellerinin titrediğini hissetmişti; hemen çakmağının alevini onun dudaklarına doğru uzatıyor, sigarasını yakarken diyor ki:
"— ... bu mûsiki beni melale sevk ediyor: nerelere aldı götürdü, bilsen! Sofya'da ataşe iken, operaya giderdim..." Elinde olmayarak, tekrar uzaklaşmıştı:
"... La Tosca'yı temsil ediyorlar: ne ihtişamdır o, ne debdebe!.."
Fikriye, uzun kirpiklerini indirmiş, sigara dumanlarının tülü arasından, yarım bakıyor; yaşadığı saadete inanamadığı belli; fısıltıya yakın bir sesle, dedi ki:
"— ... size bir gün piyano çalabilmek!., hayâl-i muhayyelim, seneler imtidadınca, bu idi Paşam... şu anda bir hakikattir: artık ölsem de, gam yemem!.."
541
Mustafa Kemal Paşa, müşfik ve mahzun bakıyordu; ondan ziyâde kendisine konuşur gibi:
"— ... doğrudur Fikriye, muvaffakiyet, saadettir; ben bunu anlarım!" dedi, sonra ekliyor: "— ... lâkin, saadet yaşamak içindir, ölmek niye?.."
Sustular. Sessizliğin diplerinde bir yerde, îstasyon'a yaklaşmakta olan marşandiz katarının, uzun ve dokunaklı çığlığı işitildi; Mustafa Kemal Paşa, geçmişine doğru, yine uzaklaşmıştı; söze yine oradan giriyor:
"— ... lâkin, bizim havalan da çalabilmeksin... öyle mi? Sen nereden bileceksin? Rüştiye'de talebe iken biz, Manastır'da... bir türkü söylerdik... Manastır'ın ortasında vardır bir havuz..."

Fikriye, küçük bir kız çocuğu heyecanıyla, atılıyor:
"... aa, ben de bilirim o türküyü.."
Paşa'nın kaldığı yerden, alçak sesle türküye katıldı. İkisi, hayat/memat meselesi bir sırrı birbirine fısıldarmış gibi, bu eski Rumeli türküsünü söylemeye dalmışlardı: acaba vahim bir yanlışı mı düzeltiyorlar; yoksa bir doğruyu, yanlışa mı götürecekler?
Kar yeniden başlamıştı, sessiz, sakin, lâpa lâpa yağıyor; İstasyon çevresindeki dumandan, Direksiyon Villası sanki bir rüya; vakit, gece yarısı; içerden, sarkaçlı saatin çaldığı işitildi; salonun ışıkları hâlâ yanık. Sokakta, o yalnız köpek, âvâre dolaşıyor: kulakları kesik, tasması dikenli, toraman..
542
Meclis'de Komünist Bir Fırka Daha!
HALK İŞTİRÂKİYUN FIRKASİNIN TESİSİ 'RESMİYET' KAZANDI!..
Fırka'nın Muvakkat Reistiği'ni Tokat Meb'usu Nâzım Bey, Kâtib-i Umumiliğini 'Baytar' Hocazâde Salih Bey deruhte ettiler.
Dahiliye Vekâleti'nden edinilen bir istihbarata göre, Yaz iptidasında fırkanın program ve nizâmnâmesini takdim ederek, 'resmiyet' talebinde bulunan, Türkiye Halk İştirâkiyun Fırkasinm bu talebi, kabul ve tasdik edilmekle, fırka işbu 7 Kânunuevvel tarihi itibarıyla 'resmiyet'e intikâl etmiştir.
Malûm olduğu üzere Yeşilordu Cemiyeti azasından Tokat Meb'usu Nâzım, Bursa Meb'usu Şeyh Servet, Afyonkarahisar Meb'usu Mehmet Şükrü ve 'Baytar' Binbaşı Hocazâde Salih Beylerin müessisânı arasında bulunduğu bu fırka, fikren Bolşevikliğe mütemayil görünmekte ise de, İslâm tefekkür ve an'anâtına sadakatini teyit etmektedir.
Halk İştirâkiyun Fırkasinm resmiyet kesbetmesi üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Bolşevik fırkaların adedi ikiye yükselmiş bulunuyor; daha evvel
Mustafa Kemal Paşa'ın İş'ârı
543
üzerine Hakta Behiç Bey ve rüfekas, taraftndah, Türkiye Komünist Fırkası tesis olunmuştu.
544
Kral Konstantin Atina'ya dönüyor
YUNANİSTAN'DA, VENİZELOS REFERANDUMU KAYBETTİ!..
Başkumandan General Pangalos mu olacak?
Londra (Reuter Ajansı) - Atina'dan bildirildiğine göre, Yunanistan'da ahiren vuku bulan referandumun verdiği netice, Şark-ı Karip'te teşekkül etmiş, askeri ve siyasi muvazeneyi bozabileceği hissini uyandırmıştır.
Başvekil Elefterios Venizelos'un referandumda ağır bir muvaf-fakiyetsiztiğe uğramış olması; menfada bulunan Kral Kons-tantin'in Yunanistan'a avdeti imkânını yaratmış; bu da Anadolu'nun işgali bahsinde, Venizelos'u teşvik ve ona muavenet vaa'detmiş İtilâf Devletlerini müşkül vaziyete düşürmüştür.
İddia edildiğine göre, böyle bir vaziyete mâni olabilmek maksadıyla, Düvel-i İtilâfiye, Kral Konstantin'in tahtına geçmesi hâlinde, Atina'ya her türlü muaveneti keseceklerini tebliğ etmişlerdir. Buna mukabil Atina'da Saray'a yakın muhitler, Kral Konstantin'in Yunan Orduları Başkumandanlığı'na, şimdiden General Pangalos'u tayin eylediğini söylemektedir.
545
- ... berlin'de ameleydik biz, ankara'da köylüyüz!.."
'Şaşkın' Beşir Usta, Ahmet Ziya'nın gözüne nedense, kendi kendisinin müsveddesi gibi görünmüştü; sanki daha zayıf, daha az sakar, daha çok 'Anadolu'! Nerede Berlin'deki 'Spartakist nümâyişleri'hde, dört duble siyah birayı devirmiş, gürül gürül slogan atan, 'sanayi-i harbiye amelesi'; nerede bu İmâlât-ı Harbiye'den, İştirâkiyun Fırkasina seksen beş aza kaydetmekle övünen, Anadolu 'bolşevik'i: İmâlât-ı Haıbiye'den seksen beş, ahâlinin her kesiminden beş yüz!
Ahmet Ziya, bir kibrit daha çakıp, piposunu dumanladı; Ankara'ya geleli, bilinmez kaçıncı defa, aynı şeyi düşündü:
"... o dava ile bu dava, aynı olmakla beraber; sanki değil: sanki orada Liebknecht'i veya Mehring'i alkışlar iken, bizler de başkaydık: daha rabıtalı ve muteber bir hayâlin peşindeydik; halbuki burada, çıkmaz bir sokağın ağzındayız!"

İştirâkiyun'un, -elbette 'hafî' Komünist Fırkasinm da-en mûtemed adamı, 'Baytar' Binbaşı Hocazâde Salih Bey'le, geçen akşam tartışırken; hatırladıkça utandığı bir itiraf, ağzından kaçıvermişti:
"— ... Berlin'de ameleydik biz, yâni şehirli; Anka-
546
ra'da köylüyüz!" Susmuş, dudaklarını ısırıp, kaygıyla eklemişti: "— ... galiba Moskova'da da!"
'Baytar' Salih Bey, müstehzi bıyıklarının altından, önce Hâmid'in ünlü mısraını mırıldanıyor: "— ... rüya değil bu, aynıyla vâki!.."; arkasından, her birisini eliyle ayrı ayrı gösterip, diyor ki: "— ... sen ne söylersin, yoldaş? Şu hâline bir bak: çivili kar bastonu, Tyroll şapkası, golf pantolon ve meşin palto; seni yanımda her gören, bilâhare aynı şeyi soruyor: '-... kimdir bu ecnebi?'"
O gece yatağında, uzun süre dönüp durmuş, memlekete döneli içinden çıkamadığı 'labirenti' düşünmüştü:
"... mantıken onlar haklı: biz Garplıyız, değilsek bile, Garplılık taslıyoruz; sahici olan onlar, bu sebeble 'İştirakçi' Hilmi Bey, 'Grevler Kralı' olabiliyor; Mustafa Suphi Bey, Fırka'nın banisi ve müessısı! Halbuki, Şefik Hüsnü Bey, Dersaadet'te kayıp, Tokatlıyan lobisinde eskimektedir. "
Kış gecesi, kör bir kuyu gibi, derin ve karanlık; rüzgâr estikçe, yılankavi ıslıkları işitiliyor; bazen bu taraftan, bazen o taraftan; daha etkileyici olarak, hayli dolaşık! Bitişik evin, alt katı ahır; önünden her geçişinde, ıslak saman, beygir sidiği, fışkı kokusu, genzini tıkar; geceleri ise onu, uyur uykusundan; bağdadi duvarın arkasındaki, beygirin aksırıkları; ayağını, küt küt yere vuruşu uyandırır! 'Şaşkın' Beşir Usta, Eskişehir'den Ankara'ya göçünce, ancak Şeyh Musa Mahallesi'ndeki bu ahşap evi tutabilmişti: hem kesesine 'hesaplı geldiği', hem de Fırka'nın en öndeki isimlerinden, Ziynetullah Nûşirevân'ın evine, yakın olduğu için!
547
Hakikatte, Ahmet Ziya'nın, Ankara'ya intikâli; belki on muhtelif sebebten akla gelebilirdi, fakat; İstanbul'u temsilen, Mustafa Suphi'yi istikbâl maksadıyla gelebileceği, hayır! Şu günlerde onlar: Sovyetler İttihadinm Ankara Sefir-i Kebiri'yle, Mustafa Suphi Bey, Kafkasya kapısından Anadolu'ya girdiler; bir iki hafta içinde, Ankara'yı teşrifleri bekleniyor. Ne tesadüf, 'illegal'den 'legal'e çıkmak için, Komünist Fırkasinm dahiliye vekâletine, aylar önceki müracaatı, ancak dün kabul edilerek, 'resmiyete girdi', gece bunu tes'id ediyorlar: Bursa Meb'usu, Şeyh Servet Efendi; Tokat Meb'usu Nâzım ve Karahisar-ı Sahip Meb'usu Mehmet Şükrü Beyler; Ziynetüllah Nûşirevân ve 'Baytar' Binbaşı Hocazâde Salih Bey!
• "... olur mu bre? Tasavvuru dahi gayr-ı kaabıl bir keyfiyet, Ankara'daki Meclis'de, şu an sadece iki siyasi fırka mevcut, ikisi de Komünist: birincisi Hakkı Behiç Bey'in, Türkiye Komünist Fırkası; rehber-i aslisi, Mustafa Kemal; ikincisi bu bizimkisi, Halk İştirâkiyun Fırkası; rehber-i aslisi, Mustafa Suphi!.. Yoksa ingilizler haklı mı? Osmanlı 'mülkü'ndeki isyan, Dünya İhtilâlinin bir parçası mıdır?"
Gerek ateşli konuşmalarında, gerekse yazılarında, Rosa Luksemburg'un, böyle bir ihtimale nasıl tahammül edemeyip, karşı çıktığı aklına geliyor; Spartakistler, 'davâyi ancak proleteryanın kazanabileceğini; köylülüğün ve küçük burjuvazinin, 'ihtilâli' her an 'burjuvaziye 'satabileceğini' savunuyorlardı; oysa Ankara'da gördüğü, âdeta elleriyle tuttuğu nedir?
548
"... sukût-u hayâle uğramış, eski İttihatçılar, yâni zabitin ve münevverân, demek ki küçük burjuvazi; bir de köylüler!.."
Kutlama, Taşhan civarındaki köfteciden bozma 'gizli' meyhanede yapıldı: toprak zemin, kerpiç ocak; çekmeyen baca, dolayısıyla sürekli is; 'kallavi' kahve fincanlarında, 'boğma' rakı! Çünkü Anadolu'da 'Men'i Müskirat Kanunu' uygulanmaktadır; her türlü içki, yasak! Bunun 'mantığını' Ahmet Ziya'ya bir türlü anlatamıyorlar; itiraz ediyor:
"— ... bağrından iki Komünist fırka çıkarmış olan, bir Meclis-i İnkılâp, nasıl olur da böyle, İslâm Şûrası gibi kararlar ittihaz edebilir?"
O gece, Doktor Melek'in bu âni Ankara seyahatine katılmamakla, ne kadar isabetli davrandığını, nihayet anlamıştı; sıralı sırasız, her şeye ve herkese itiraz

edecek; haklı bile olsa, mütecaviz hâlleri, hâttâ küstah-lığıyla, hem onu 'mahcup mevkie' düşürecek; hem de ortalığın huzurunu kaçıracaktı; üstdudağındaki, esmer bıyık gölgesinin altında, dişlerinin ucuyla ağzında tuttuğu sigarasını, tombul parmaklan arasına alıp, muhatabının gözüne uzata uzata, neler demezdi ki:
"— ... yoldaş, yoldaş!.. Demokrasi insaniyettir, Cumhuriyet medeniyettir; Sosyalizm, medeniyetin, son merhalesi! Böyle bir yol intihap edilip de, kurun-u vustâî yasaklarla, milletler idare edilemez! Biz Almanya'da iken, Yoldaş Rosa diyordu ki..."
549
Hele 'İştirâkiyun'un programında, İslâmiyete ödünler verilmesi, onu büsbütün çileden çıkaracaktı: o gece, -hani kalın soğuktan camların çıtırdadığı, o tarihi gece- Ziynetullah'ın evindeki hararetli münâkaşalarda, aklın almayacağı iki karar kabul edilmişti: 'Fırka', 'asr-ı saadetin, samimiyet-i müşterekesini ihya ve iade edecek'; dahası ve en korkuncu, 'aile hukukunu da Şeriat dâiresinde mahfuz ve nikâhı muhkem tutacak'tı. Bu tutumun hızlı 'feminist', handiyse 'aşkta serbesti taraftarı' Doktor Melek'i, nasıl şiddetli bir öfkeyle şahlandıracağını kestirebilmek, kocası için hiç de güç sayılamazdı.
'Keyfiyeti' 'Baytar' Salih Bey'e, biraz da şaka yollu aktardığında; o bakışlarında aynı hoşgörü, bıyıklarında aynı istihza, demişti ki:
"— ... prensibi va'z eden biz değiliz, yoldaş! Lenin Yoldaş'ın bu yaz, II. Komintern Kongrası'nda söylediği nutuk, ispâtımızdır. İştirâkuyun Bolşeviktir amma, hangi içtimâi vasatta siyâset yapmaya kalkıştığını müdriktir!"
Hayret, neden o dakika, geçmişten birbiri ardınca, Berlin çağrışımları? Soğuk bir Teşrin-i sâni sabahı, ahâli savaşın kaybedildiğini artık anlamış; hükümet, isyan korkusundan, başkente asker yığıyor. Akşam üzeri, Karl Liebknecht, Kraliyet Sarayı'nın balkonundan, Spartakistler nâmına, 'Sosyalist Cumhuriyeti' ilân edecektir. Aynı gün cezaevinden serbest bırakılan Rosa Luksem-burg'la, Rosa Fahte'rim ilk nüshası yayınlanıyor. Ya da, işçi ve asker büyük bir kalabalığın katıldığı o miting, ne miting: sanki rüzgârlı bir orman uğulduyor; kürsüde
550
Rosa'nın, şimşek yalazları gibi, birbirine zincirlenen, parlayışları. Yok, hayır hayır! O mel'un gece! Rosa ve Liebknecht, sokak aralarında çarpışmalar sürerkenj yakalanmışlar; ayaküstü, dipçik darbeleriyle hunharca öldürülüyorlar. Rosa Fahte'ât, Kari Liebknecht'in imzasıyla çıkan son makale:
"... sıkı durun! Kaçmadık, yenilmedik! Çünkü-Spartakus, ateş ve ruh demektir; yürek ve can demektir; Proleter Devrim'in irâdesi ve eylemi demektir!"
Ahmet Ziya Bey, birden kendine geldi; kafasında, aynı istifham: Anadolu'nun Halk Meclisi'nde, biri millî diğeri beynelmilel, iki komünist fırkası; hangisi yekdiğerine teveffuk edecektir?
"... Bre, bu nasıl bir muadele..."
Cuma sabahı, yanardöner soğuk; uzak güneşten, çekilmiş kılıç yansımaları; 'sühunet, nakıs on bir'! Meclis'e dönülen kavşakta, göğsü bağrı açık, ağzı burnu duman, birkaç oğlan çocuğu, buzda kayıyorlar; ayaklarında, kabaralı nefer postalları, kaydıkları buz, taş gibi katı, kurşun grisi! Ahmet Ziya, piposunun sıcaklığına sığınmış, yanında 'Şaşkın' Beşir Usta, Hüsnü Faik Bey'in ziyaretine gidiyor; o da, üç gündür burada: İngilizlerin rahat vermediği, gazetesi Birlik'i Ankara'ya taşımaktadır; hafta sonu tatilinden 'bilistifade', iki Dersaadet 'münevveri' buluşacaklar. İstasyon'dan bu tarafa, iki kağnı; donuk ve kof buz boşluğunu, güneşin kılıç yansımalarını, ağır, yayvan ve sürekli iniltileriyle dağıtarak, ağır ağır geliyorlar: sevkiyat katarlarının birinden, 'mühimmat' yüklemiş olmasınlar?
551
Ahmet Ziya, 'Şaşkın' Beşir Usta'ya tam bunu soracaktı ki, ikisi de, yaklaşan bir motor homurtusuyla irkildi-ler; inanılır şey mi, bir otomobildi bu; 'Şaşkın' Beşir Usta 'yemin billâh' 'Reis Paşa'nın arabası olduğunda ısrar ediyor; direksiyonunda, bir asker oturduğuna bakılırsa, dediği doğru; fakat şaşırtıcı olan, yolcuların 'ecnebi' olması: iri dişlerinin arasında piposuyla, kasketli ve golf pantolonlu, upuzun bir erkek; başına astragan bir kalpak geçirmiş, boylu boslu bir kadın; bir de... bir de... ufak tefek bir Osmanlı hanımı ki, acaba kim

olabilir; aman Yarabbi, yoksa Halide Edip midir? Otomobil, kağnıların geldiği yöne saptığına göre, bunlar Mustafa Kemal'e gidiyorlar.
Ahmet Ziya Bey, o dakika, otomobilin içindekilerle beraber olmak için, önüne geçilmez bir arzu hissetti.
"... iyi de neden? Son derece merak ettiğim Mustafa Kemal Paşa'yı görmek, onunla konuşmak arzusundan mı; yoksa, kaç gündür içinde boğulduğum, köylülük vasatından kurtulup, birkaç dakikacık olsun, Avrupa havasını teneffüs edebilmek için mi?.. "
Bu ikilemin onun -yalnız onun mu, bütün neslinin-ömrü boyunca hayatına hükmedeceğini, henüz tam manasıyla kestiremiyordu.
552
- ... 'reis paşa'nın hiddeti kadar, nezâketi de meşhurdur!"
Marie-Laure Oiselet o gün, süsüne püsüne, üstüne başına; niye bu kadar aşırı özendiğini, ne anlayabiliyordu, ne de açıklayabiliyor: kıvırcık kirpiklerine, gece lâciverdi rimel sürüp; gözkapaklarına, şakaklarına doğru, eflâtun gölgeler vurunca; su mavisi bağdem gözleri âdeta irileşip, iyice öne çıkmıştı; dudakları ise, sanki kor kızılı, iki ateş parçası!
Şubat İhtilâli'nde Rusya'ya gönderilmişti ya, Saint Pe-tersbourg'dan edindiği, astragan mantosunu giydi; başında, Azeri olması kuvvetle muhtemel, bir 'seyyar satı-cidan ucuza 'kapattığı', astragan kalpağı; sağ kaşına hafif yıkılmış, bu da hem yüzündeki ifadeye, hem boyuna boşuna, başka bir 'mehabet' katıyor. İyi de bunca hazırlık niye? Yapacağı 'mülakat', meslek hayatının ilk 'flash' mülakatı değil ki? O kimleri gördü, kimlerle görüştü?
Üstelik 'Reis Paşa', biraz daha ağırdan alsaydı, çoktan Kilikya yoluna düşmüş olacaktı: Ayıntap Cephesi'nden, General Goubeau'nun 'zafer haberleri' geliyor; o yetmezmiş gibi, Adana'dan, General Dufieux'nün 'Noel daveti'! Hele bu davet, adamakıllı önemli: kapsamı geniş bir şenlik hazırlamışlar; halkın katılmasını sağlayabilmek için de, altmış bin frank dağıtılacakmış! O gün Fransız müfrezelerinin, geçit resmi; at koşulan, kiliseler-
553
de âyin-i rûhâni filân: Haçin'den Kozan'a kaçan Ermeni katalikosu Il.Sahak'ın 'iştirakine', ayrı önem veriliyor; gece, şerefe Noel Balosu! Şu işe bak, 1920 senesinde 14 Temmuz şenliklerini, Yunanlıların henüz 'kurtardıkları' Bursa'da yaşamıştı; bu gidişle, 1921 Noel Yortusu'nu, ya Ayıntap'da kutlayacak, ya da Adana'da! Kânunuevvelin, henüz ilk haftası değil mi bu; Kemal çok şükür, onları, daha da gecikmeden hatırladı; başka bir engel çıkmadığı takdirde, 'mülakatı' bugün bitirip...
New York Titnes'm 'kurt' muhabiri, Jimmy Fovvler'ın şaşırdığı, çok başka bir şey; Kemal'den hiç beklemediği bir 'jest'; özel arabasını ayaklarına gönderip, onları Direksiyon Villası'na aldırıyor; 'mihmandar' olarak da, İngilizcesi enikonu düzgün Mrs. Edip'i, onlara 'tahsis etmiş'; evet, uygun düşen deyim budur! Hem ünlü bir romancı, hem de galiba, ünlü bir 'Kemalist'in zevcesi! On dakikadır otomobil, pul pul, havai mavi yansımalı, donuk bir buz aydınlığında, zar zor ilerliyordu; Meclis'in önünde, iki kağnıyı geçip, az daha ilerde kalabalık bir karga sürüsünü, gak guk kıyamet, etrafa dağıttılar; Halide Edip, şoförün yanına, öne oturmuştu; iri siyah alıcı kuş gözleri, yarı yarıya arkaya dönük;, orada şahane kalpağının altında, Marie-Laure Oiselet; piposunun dumanlarına dolaşmış, Jimmy Fovvler!
Marie-Laure, bir ara kendini tutamayıp, diyor ki: "— ... arabasını göndermesi, çok büyük nezâket! Miss Billing bize öyle bir adam anlatmıştı ki, doğrusu bu kadarını kat'iyyen beklemiyorduk!"
Jimmy Fowler, piposunu avcuna aldı, Halide Edip'e eğilerek ekledi: "— ... hayat sürprizlerle doludur, değil
554
mi Mrs. Edip; bu hakikat, Ankara bozkırında çok daha çabuk anlaşılıyor: yoksa yanılıyor muyum?"
Halide Edip Hanım, belki yoğun pipo dumanının etkisinden, ciddi bir tütün içmek ihtiyâcı içindeydi; elinde olmayarak, biraz hırçın cevap verdi: "— ... size söylemiştim zannediyorum, 'Reis Paşa'nın hiddeti kadar, nezâketi de meşhurdur!"
Salonun camları, donuk buğu, dışarsı görülmüyor, çünkü Fransız malı çini soba, sabahtan beri çevresine hem yoğun, hem insanın içini gevşeten bir hararet

dağıtıyor; huzur hisleri geliştiren, hayli 'alafranga' bir 'aile ortamı'; tavandan yere kadar inen, görkemli kadife perdeler; piyanonun, cilâlı siyah pırıltıları; şamdanlarda, rengârenk tören mumları; duvarda, iki yağlıboya tablo! 'Reis Paşa', ona çok yakışan beli kuşaklı, boyundan ilikli, Kafkas mintanını giymişti; teşbihi, ince uzun parmaklarına dolaşık, sol eli arkasında; iki parmağı arasında küçülmüş sigarası, sağ eli önünde; kısa adımlarla gidip gelerek konuşuyor; sesi, önemli anların sesi: sakin, sorgulayan, biraz da kuşkulu:
"— ... Yunus Bey, rapor muhteviyatı ortada! İhtimal, İngiliz Harbiye Nezâreti'nin rakamları bunlar: Irak ve İran mıntıkasında on yedi bin İngiliz askeri ile; seksen beş bin kadar, onların Gurkha tesmiye ettikleri, Hind-liler bulunuyor; buna mukabil bizim kırk bin, Yunanlıların ise yüz bin askeri varmış!.."
555
Sustu, ayakta, gözleri sanki dumanlı bir deniz ufkuna dalmış; sesi daha kuşkulu, devam etti:
".— ... Mustafa Sagir'in ifâdesi budur; hakikat veya değil, tesbit mühim: mevcudiyetimizi inkâr edemedikleri gibi, artık ağırlığımızı da hesaba katıyorlar!.."
Yunus Nâdi, dizlerinin üzerinde bloknotu, kulağının arkasında kalemi, koltuğun birine yığılmıştı; gözlük camlarının gerisinde, gözleri pırıl pırıl; sorunu tam 'ihâtâ edebilmek' amacıyla, âdeta nefesini tutmuş, dinliyor; 'Reis Paşa' hafifçe gülümsedi:
"— ... Londra'nın, bizden mülâyemet intizârı, hüsn-ü kuruntudan ibarettir; gâye-i aslimiz değil mi ki istiklâli tam olarak ifâde ediliyor; bu gayeyi istihsal için, ebediyyen mücadeleye'hazırız!.."
"— ... esasen hâdisât bu fikri teyid ediyor, Paşam! İstanbul'dan elli kadar zabitin daha, nizami orduya iltihâkını istihbar eyledik, ziyadesiyle mesrur olduk!"
Mustafa Kemal birden durdu, ona dönüp; iki parmağı arasında iyice küçülmüş sigarası, ciddi ciddi uyardı: "— ... aman ha! Bu haberleri zinhar neşre tevessül etmeyiniz Yunus Bey! Hepsi esrâr-ı hükümetten mâdût-tur, hele şu muhataralı günlerde..."
Sözünü askıda bırakıyor, dışardan yaklaşan otomobilin motoru işitilmiştir; koltuğuna doğru yürürken, başka, en içten dost sesiyle, diyor ki:
"— ... Fikriye bürekleri yetiştirebilse bâri...!"
Fikriye mutfakta, arkasına gizlendiği perdeyi, eliyle ara-amış, sokağa bakıyordu; buğulu kar manzarasında, kapıya yanaşmış, otomobili gördü; şoför kapısını açmış-
556
tı, önce Marie-Laure Oiselet, görkemli kalpağı ve man-tosuyla, çıkıyor; hemen arkasından Jimmy Fovvler; o esnada, ön kapıdan Halide Edip inmiş bulunmaktadır. Fikriye, önce şaşmış, kafası karışık; kendi kendine mırıldandı:
"— ... aaa, şu başımıza gelen! Bunlar vapurdaki ecnebiler. Ayol!"
Arkasından, âni bir telâşla ekliyor: "—¦... koş Bekir Çavuş, koş!.. Misafirleri, içeriye buyur et!.."
Bekir Çavuş, mutfağın kapısını açıp kapayarak, dışarıya çıktı. Misafirler, evin kapısına doğru ilerlerken, Fikriye perdenin yanından çekildi: ocağın başına geçmesi lâzım: eski tarz, muhkem bir maltızlı mutfak, ateşin üzerinde tava; tavada, pufböreği kızartılıyor; kızartılmış olanlar, büyük kayık tabağa alınmış; havada, kızgın yağın cızırtısı!..
Fikriye, saçlarını oyalı bir yemeniyle Anadolu işi sarmış, üstünde ev kılığı, elinde maşa, börekleri çevirerek, ciddiyetle işine devam ediyor; hayâlinde bir an, S/S La Cri-mee'n'm, yolcu salonundaki geceyi yaşadı: eflâtuna çalan mor, varla yok arası, ince bir kadın hayâli olarak, piyano çalıyor; kirpiklerinin gölgesi, elmacık kemiklerine inmiş; dudaklarında, müphem bir hüzün; ecnebi yolcular onu alkışlıyorlar; günün birinde onları, burada, Direksiyon Villası'nın kapısı önünde göreceği, hiç aklına gelir miydi?
Kapı, yeniden açılıp kapandı; soğukla birlikte içeriye dönen Bekir Çavuş, gülerek; ondan hiç beklemediği bir şey söyledi:
"— ... Halide Hanım getirmiş, biri herif, biri karı...
557

iki ecnebi!.." dedi; arkasından, ekledi: "— ... karı da bi güzel kokuyor ki!.."
Sehpalardan birisi üzerine, Fransızca he Temps gazetesi, katlanıp bırakılmış; onun hemen yanında, bir çay bardağı, bir kül tablası; kül tablasında tüten, ucu rujlu 'ecnebi' bir sigara; Marie-Laure Oiselet'nin, düzgün manikürlü eli uzandı, sigarayı aldı, dudaklarına götürdü, derin bir nefes alıyor; kulağında, hafızasına nakşetmek istediği, 'Reis Paşa'nın söyledikleri:
"— ... Yunanistan'da re's-i kâra Venizelos geçmiş, Konstantin geçmiş, Düvel-i Muazzama için fark edebilir; bizim için, bir şey fark etmez, çünkü, hasm-ı bî-ama-nımız İngiltere'dir..."
Salon, 'râyihası' hoş 'ecnebi' tütün dumanıyla dolmuştu; Fikriye'nin bütün çabasına rağmen, mutfaktan sızmasını önleyemediği, o terbiyesiz kızgın yağ kokusu, alttan alta hissediliyor. Halide Edip, 'kadının cesametinden'; hele, dolaysız cevap alabilirim ümidiyle, sorularını ikide bir Fransızca sormasından, tedirgindi; 'asabiyeti' kaşlarının çatılmasından anlaşılıyor.
Yanı başında, vazgeçemediği piposuyla; New-York Tı-mes'tan, Jimmy Fowler: elinde not defteri ve kalemi, sehpada çay bardağı. Mustafa Kemal Paşa, karşılarına oturmuş, hem sigarasını içiyor, hem gereken cevaplan veriyor. Yunus Nâdi Bey eski yerinde, harıl harıl not almaktadır. Halide Edip Hanım, sigarasının dumanları arasından; inanılmaz alıcı kuş bakışlarıyla, bir 'Reis Paşa'ya, bir 'ecnebi gazetecilere' bakarak, tercümanlık yapıyordu.
558
Mustafa Kemal susmuştu. Yunus Nâdi, başını kaldırıp; 'manidar' bir bakışla, cevabın kapsamını genişletti: "— ... yâni emperyalizm!.."
Jimmy Fowler, başka bir yerden giriyor; dudaklarında hep, o müstehzi, kovboy gülümsemesi:
"— ... elimizde bir Londra telgrafı var, Ahmet İzzet Paşa hey'etinin, Ankara'yı, Sevres Muâhedesi'ni kabule, razı edeceğini bildiriyor. Üstelik, Beyazların Rusya'daki hezimetinden sonra, İngilizler, sizi memnun etmek için şartlarda bazı değişiklikler düşünmüşler?"
Mustafa Kemal Paşa, gözlerinde beliren masmavi alayı, sesine de aktardı; açıkça gülerken, dedi ki:
"— ... herkes istediği hayâli kurmakta serbesttir, Mister Fowler; lâkin hayâllerin, hakikatleri tebdil ettiği görülmemiş!.."
Marie-Laure Oiselet, başından çıkarmadığı astragan kalpağıyla araya girip; aynı zemini yokluyor:
"— ... şahsen inanmasam da, sormak isterim: Paşaların mevkuf olduğu şayiasına ne dersiniz?.."
Mustafa Kemal Paşa'nın gülüşü iyice genişledi; gayet rahat cevap veriyor:
"— ... evet, ben ne kadar mevkûfsam, onlar da o
kadar mevkuf!"
Yunus Nâdi Bey, yine dayanamıyor; başını kaldırıp, biraz da içerlemiş bir sesle:
"— ... bu suali," dedi, "— ... niçin kendilerine tevcih etmiyorsunuz Mademoiselle?"
Halide Edip, çay bardağını sehpaya bırakıyordu, müdahale ediyor:
"— ... Ahmet İzzet Paşa ile daha dün görüştük..."
O sırada içeriye, elinde tepeleme pufböreği yüklü kayık tabakla, Bekir Çavuş giriyor; mülakat, ona rağmen sürecektir ama; o, sessiz sedasız, misafirlerin zaten ku-
559
râbiyeler bulunan servis tabaklarına, pufböreği de dağıtıp, hayâl gibi çekilecektir.
Marie-Laure Oiselet, İstanbul'dan beri kafasında dolaştırdığı soruyu; aslında o kadar da önemsemiyor-muş gibi, gevşek bir edayla sordu:
"— ... pan-islamist olduğunuz söylenebilir mi?.."
Mustafa Kemal Paşa, önce güldü; asabi bir gülüştü
bu:
"— ... eğer..." dedi, "— ... İngiltere'nin pan-hıris-tiyanist olduğu kabul edilirse, evet!" Sonra son derece ciddileşerek, devam ediyor: "— ... biz istiklâl-i tam istiyoruz, hudud-u millîmiz içinde, mes'ut ve müreffeh yaşamayı!.. Düvel-i Muazzama'nın, kendisine tanıdığı hakları, bize de tanımasını... çünkü kürre-i arz, baştan başa, bizim gibi mazlum milletlerle

doludur; onlar da, bizim gibi kolonyalizmden ve emperyalizmden, bir gün gelecek, halâs olacaklardır."
Jimmy Fovvler, haberi yazarken kullanacağı imâyı, soruya dönüştürmüştü, dedi ki: "— ... Lenin ve Trotstky de böyle konuşuyor..." Mustafa Kemal Paşa, ona mavi bir şimşek yalazı halinde döndü; "— ... nüansı gözden kaçırmayınız, Mister!" dedi, "... Bolşevik olmak başkadır, Bolşevikle teş-rik-i mesâi etmek başkadır. Biz ikinci yolu seçtik.."
Halide Edip Hanım, tabağına konmuş pufbörekle-rinden birisine uzanıyor, gerilimi azaltmak gerektiğini düşünmüş olsa gerek, yumuşak ve tatlı bir sesle:
"— ... biraz ara versek mi?.." diye soruyor; böreğini ısırmaya hazırlanırken, ekleyecektir: "— ... bu nefis şeyler, soğuk yenirse bir şeye benzemez..."
Isırdı, Marie-Laure'a bakıp gülümsedi: "— ... pek de leziz, Marie-Laure! Kim yaptıysa, doğrusu, işinin ehliymiş!.."
560
Fikriye, aynanın karşısına geçmiş, odasında, gece için hazırlanıyordu; için için, o eski Rumeli türküsünü, mırıldandığını fark edince, gülümsedi:
"... manastırın ortasında vardır bir havuz!.."
'Ecnebi' misafirleri çoktan gitmişlerdi; o da, mutfakta iş gören ev kadını havasından çıkmış; sarmaşık moruna çalan, açık eflâtun robunu giymiştir; elleriyle, orasını burasını çekiştirip, düzeltiyor. Sonra sıra, yüzüne gelmişti; aynaya eğilip, önce kaşlarını düzeltti; kıvrımlarını usulca avuçlayarak saçlarına istediği 'münhaniyi' veriyor. Dudaklarının boyası eskimiş, en doğrusu, rujunu tazelemesi; etiketi Fransızca parfüm şişesinden, parmak uçlarıyla aldığı kokuyu, sonra kulak memelerine dokundurdu. Bir adım gerileyip, sağından solundan, yüzünü bir defa daha gözden geçirip, memnun ve kendinden emin, odasından çıkacaktır.
Merdivenlerden inerken, kulağında o ses, 'Reis Paşa'nın sesi: telefonla konuşuyor olmalı; işittiği her an, yüreğine çarpıntı veren, 'öteki' sesi ve konuşma tarzı, fevkalâde ciddi ve mesafeli:
"— ... evet Hoca Paşam, Refet Bey'in şifresi, her nokta-i nazardan mühim... Demirci Efe, Ethem Bey'e iltihâk, hele onunla teşrik-i mesâi temayülü içindeyse, bittabi ona haddini bildirmek iktiza edecektir!.."
Fikriye, salonun kapısında, içerden çıkan Bekir Ça-vuş'la burun buruna gelmesin mi? Bekir Çavuş, ona bir şey diyecekti ama, genç kadın, işaret parmağıyla sus işareti yapınca, vazgeçti; mütebessim, başını sallayıp, yok verdi: Fikriye, bir eli, attığını güp güp hisset-
561
tiği göğsünün üstünde, geniş bir nefes alarak, içeriye giriyor.
Mustafa Kemal, koltuğuna kaykılmış, ahizeye konuşuyordu; yüzünün, sehpaya oturtulmuş, şişesi karpuz gaz lâmbasıyla yarısı aydınlanmış; ince uzun parmakları arasında, kehribar teşbihi.
"— ... nazarımızın Mustafa Sagir'in üstünde olması, bir zaruret!.. Malûmatı, hele hafî dosyalar diye, İstihbarat'a verdiği rakam ve planlar, câlib-i şüphedir; fikrimce bu bahiste, yapılacak en doğru iş..."
Ya da, "— ... nasıl, Bolşevik Ermeniler, Düvel-i Mu-azzama'ya karşı, müşterek mücâhedât teklifinde mi bulunmuşlar? İşte bu havadis iyi, gayetle iyi: yarın, âriz ve amik, müzâkere ederiz..."
Sustu, saygıyla ilâve etti: "— ... bilmukabele, Hoca Paşam!., bilmukabele!.."
Telefonu kapatıyor; bıraktığı sehpadan, kadehini almak niyetiyle dönüp, elini uzatınca Fikriye'yi gördü: yaprak yeşili ve upuzun, bir çift sürmeli göz; sarmaşık moruna çalar, açık eflâtun, zarif bir hayâl kadın!
Şakacı bir hiddetle, ona çıkışıyor: "—... nerdesin bre kızım? Akşam beri seni bekleriz!"
Gülerek ekledi: "— ... bilir misin? Senin pufböreği, büyük muvaffakiyettir, kınla kınla yediler. Bilhassa Halide Edip, bayıldı yâni..."
Fikriye, saygılı fakat çekingen, daha önce oturduğu koltuğa yerleşiyor; cevabı, biraz kırık dökük:
"— ... henüz geldim! Onlara muhatap olmaya, hazır değilim efendim: Halide Edip Hanım, Yunus Nâdi Bey, birer edip; ben kimim ki?"
Hafif bir öksürük, sözünü kesiyor; işlemeli ipek
562

mendiliyle, dudaklarını örterek, sonra sözünü sürdürecektir:
"— ... ecnebilere gelince, onlarla İnebolu'ya kadar, aynı vapurda seyahat ettik, beni orada görmüşlerdi; karşılaşmaktan, bu sebebten içtinâp ettim!.."
Mustafa Kemal, tek bir şeye dikkat etmişti: öksürüğüne!
"— ... nasılsın sen?" diye sordu "— ... bak, öksü-rürsün! Sıhhatin ne âlemde, iyi midir?"
Uzun kirpikleri, gözlerinin yeşilini gölgelemiş; Fikriye mahzun, gizlice mütebessim baktı:
"— ... öksürük, bizim ailenin âdeta ikinci tabiatı!.." dedi, tebessümünü genişleterek, sonra ilâve ediyor: "— ... sizin yanınızda iken, kötü olmak kaabil mi, Paşam!?"
Ağır ağır, kadehine içkisini koymuştu; Mustafa Kemal, iki yudum aldığı kadehini, sehpaya bırakırken güldü:
"— ... sende" dedi, "— ... şeytan tüyü mü vardır, nedir? İçimi tazelersin, olanca zehirimi alırsın!.."
Fikriye, baygın ve hayran gözlerinin yeşilliğini, Reis Paşa'nın gözlerinde, tamamıyla kaybetmiş; kadehini
kaldıracaktır:
"— ... ölecek isem, o zehirle öleyim Paşam! Bundan büyük saadet mi olur? Sıhhatinize ve muvaffakiyetini-
563
Paris'te münteşir Le Temps gazetesinin, 4 Kânunuevvel 1336 (1920) tarihli nüshasında yayınlanan, Marie-Laure Oiselet'nin 'özel haberi*.
KEMAL, LONDRA'YA KARŞI MOSKOVA KARTINI OYNUYOR
Ankara Hükümeti, Stalin'in Pravda'da çıkan beyanâtındaki iddiaları tekzip etti: "İtilâfçılarla hiçbir temas yapılmamıştır!"
Ankara, 10 Kânunuevvel 1336 - (Suret-i mahsûsada Ankara'da bulunan, muhabirimiz Marie-Laure Oiselet tarafından, bildirilmiştir.)
Ankara'da teessüs etmiş olan TBMM ve onun 'Mukavemet' Hükümeti'nin Reisi Mustafa Kemal Paşa, kendisiyle yapmaya muvaffak olduğumuz mülakatta, Fransa'ya serzenişte bulunarak: 'Fransa Hükümet-i Cumhuriyesi, Fransa İhtilâl-i Kebiri münâsebetiyle, 'istiklâl' ve 'Hürriyet' fikirlerinin mübeşşiri olmuştur; halbuki bugün, aynı mefkure için harbeden Kemalist müfrezelere, Fransız generali Geaudou'nun topları, ateş yağdırıyor' dedi.
564
Fransızca anladığı halde, bizimle Fransızca konuşmaktan içtinap eden Kemal; Fransız murahhasının Paris Konferansinda, Sevres Muahedesi şartlarının Türkler leyhine tebeddülünü talep teklifini teşekkürle karşılamakla beraber; Türkiye ahâlisinin; Sevres tekâlifini, hiçbir surette kabul edilemez telâkki ettiğini, tekrarladı.
Meclis'te teessüs ettiği bildirilen Komünist Fırkası münâsebeti ile, Türkiye'nin Bolşevikliği tercih edip etmeyeceği istikâmetinde tevcih eylediğim suale, Mustafa Kemal Paşa "... bu sualin cevabını, Emperyalizm'in tavr-ü-hareketi ve Anadolu ahâlisinin tercihi tâyin edecektir' cevabını verdi. Kafkasya'da Türk/Rus müşterek harekâtının, Fransa'nın Kilikya'daki Ermeni provokasyonunu müşkülâta uğrattığına dikkati çeken Kemal; Londra'nın, Fransa'yı Mezopotamya'da oyuna getirdiğini ileri sürdü.
Mahalli isyanlara rağmen Millî Kuvvetler (Kuva-yı Milliye); Yunanistan'da Venizelos'un, intihabı kaybetmesi üzerine, vaziyeti müşkülâta giren Yunan taarruzuna mukavemetini sürdürüyor. İstanbul'daki Hükümet'in Sevres Tekâlifini, Ankara nezdinde-ki ısrarından, müsbet bir netice beklenmiyor. Anadolu'dan bakınca, Ankara ile Constantinople arasında bir uçurum farkı var; Constantinople, şimdiden âdeta mazi; Ankara ise, istikbâl.
'Reis Paşa' ile -ona burada öyle diyorlar- uzun mülakatımızın, kayda değer teferruatını ayrıca yazacağız.
565
... ethem, 61. fırka'ya taarruza geçti..."
Gece, sabaha karşı; ağır ve sessiz kar yağıyor; Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Karargâhı çevresinde her şey, karın beyaz karanlığına gömülmüş; Nizâmiye'de, gocukları içinde kaybolmuş, ağzı burnu duman, nöbetçiler; uzaktan, boğuk ve derin, köpek havlamaları, yükselip alçalıyor; arada, görünmez uzak horozların,

bilinmez kaçıncı ötüşleri. Karargâh'ta, pencerelerin çoğu karanlık, sadece telgrafhâneninkiler, aydınlık görülüyor.
İçerde, telgraf cihazının bulunduğu masa üzerinde, unutulmuş Hâkimiyet-i Milliye gazetesi; tarihi, 6 Kânunusâni 1337 (1921) Perşembe; başlığı, hayli iddialı: "ingiltere'ye Sulhen Kabul Etmediğini, Cebren Kabul Ettireceğiz". Başlığın üzerine, gelişigüzel bırakılmış, boş bir çay fincanı devrilmiştir; akan çay artığı kâğıdı kirletmiş; ayrıca, çoğu yenmiş, bir parça simit ve susam kırıntıları. Masada dağınık, her zamanki telgraf suretleri, müsveddeler, şifre miftahı vs..
Telgrafhane, mutad olmayan, bir sessizlik içindedir. Cihazlar çalışmıyor. İskemlesinde, Şifre Mülhakı Memduh Bey'in başı önüne sarkmış, uyukluyor; Telgrafçı başını, masaya çaprazladığı kollarının, üstüne koymuş, hışıltılı bir uykuda. Birden, telgraf alıcısı tıkırdamaya başladı; uzak bir telgraf merkezi, Karargâh-ı Umûmi'yi
566
aramaktadır. Yorgun uykularının, anaforunda kayıp iki görevlinin, ikisi de; bir zaman, tıkırtının farkına varamazlar; Şifre Mülhakı Memduh Bey, neden sonra, tıkırtıyı işitir gibi olacaktır; önce yarım yamalak gözlerini açıp baktı, alıcının gerçekten işlediğini fark edince toparlanıyor; esneyerek, Telgrafçı'yı dürtükledi, o da uyandı.
Telgrafçı, meslek alışkanlığıyla manipleye davranmış, karşı tarafa cevap vermeye başlamıştı. Cevap gelmeye başlayınca, aldığı şifreyi kâğıda geçirmeye koyuldu. Şifre Mülhakı, sabırsızdı, gözlüğünü takıp, alınan şifreyi hemen önüne çekip çözmekte acele ediyor; ilk kelimeler belirince, dikkat ve merakının arttığı, yüzünden anlaşılacaktır. İkinci cümleyi aldığı anda, kendini tutamaz.
Kendi kendine mırıldanır: "— ... aman yarabbi! Yunan, iki cenahtan, umumi taarruza geçmiş... hem Bursa üzerinden, hem Uşak cephesinden..."
Telgrafçı cevap vermez, o dalmış, vazifesiyle meşgul; Şifre Mülhakı, derhal yandaki telefona sarıldı, manyeto kolunu çevirmeye başladı; yine biraz kendi kendine, biraz telgrafçıya, diyor ki:
"— ... İşin şakaya tahammülü yoktur! Banaz düşmüş, galiba Yenişehir de... nöbetçi zabiti uyandırmak!.."
Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Karargâhı, boşluğun karanlığına dalmış, tenhalığın soğukluğunu yaşıyordu; nöbetçi zabiti Sıtkı Bey, genç bir yüzbaşı; belli ki okumaya meraklı, yalnız kalabilmiş olmanın rahatlığıyla, yakasını çözmüş, kalpağını çıkarmış; önünde kitabı, yanında sigara kutusu ve kül tablası; hem sigara içiyor, hem 'Çalıkuşu'nu okuyor.
Telefon üst üste çalınca, gözlerini okuduğu satırlar-
567
dan ayırmaksızın, eliyle uzanıp ahizeyi kulağına aldı; yorgun, epeyce uykulu bir sesle sordu:
"— ... evet, nöbetçi zabiti Sıtkı!"
Santral dinlerken, sigarasından derin bir nefes.
"— ... peki, bağla bakalım!"
Salıverdiği dumanlar, yüzünü sarmıştı; bağlandığı yer, Telgrafhane; soruyor:
"— ... hayrola Memduh Bey, ne oluyor?" Memduh Bey'in verdiği haber, genç zabiti ansızın değiştirecekti; sesindeki uyku, gözlerindeki yorgunluk, dağılmıştı; farkında olmadan, yakasını ilikledi, sigarasını, kül tablasına bastırdı; şaşkın, kesik kesik soruyor:
"— ... nasıl yâni, iki istikâmetten birden mi?" Sustu, dinledi; daha sert: "— ... Kumandan Paşa'yı uyandırmak iktiza ediyor!" dedi.
Niye lâmbanın önünde ayağa kalkmış, duvarda o an, ayağa kalkan gölgesiyle, yazıhaneyi karanlığa boğmuştu? Bilmiyor. Eli, kendiliğinden, sigara paketine uzanacak oldu; parmakları değer değmez, kendini topladı; telefonu kapatacaktı, vazgeçti; ahizeyi tekrar kulağına götürüp, alçak sesle, hâttâ mahcup, soruyor:
"— ... şey Memduh Bey, Karargâh neredeydi yahu? Gediz'de diye aklımda kalmış, ama..."
Bütün gece, aralıklı yağan kar, şafak sökerken durmuştu; Gediz yöresini, -bıçakla kessen kesilir-, kalın ve soğuk bir sis bastırdı; âdeta bir bulut kümesi içinde yüzüyorlar, göz gözü göremiyor. Garp Cephesi Karargâhı, yakınına

kurulduğu Efendi Köprüsü; ancak, yaşamakta olduğu büyük telâşın, gürültüsüyle varlığını hissettiriyor: karargâh müfrezelerinin, biri başlarken biri biten,
568
'içtima borazanları'; acı ve ısrarlı, sahra telefonu, kırbaç gibi saklayan emirler, vs...
Kumandanın yaveri, o genç zabit, telefonun başına geçmişti; hanidir, irtibat teminine uğraşmaktadır; kumral bıyıklı, gözleri açık renk bir binbaşı, galiba Rumelili:
"— ... Altınordu, Altınordu! Alo Altınordu, burası Demirkapı, sesimi duyuyor musun?"
Arkasında, büyük portatif bir masa; masaya yayılmış haritalar üzerinde, 'durum muhakemesi' yapan, kumanda hey'eti: Garp Cephesi Kumandanı İsmet Bey, Cenub-u Garbi Cephesi Kumandanı, R'efet Bey; erkân-ı harp zabitleri, ellerinde pergeller, cetveller; harıl harıl, bir şeyleri hesaplıyor, yazıp çiziyor; aralarında konuşuyorlar; etraflarında, sürekli gelip giderek, karargâhı çıkacağı yola hazırlayan, küçük zabitler, kıt'a onbaşıları, neferler.
Yaver Binbaşı, nihayet muradına ermişti:
"— ... nasıl? İzzettin Bey'le irtibat hâsıl oldu mu? Nasıl nasıl, efendim anlaşılamadı, bir daha tekrarlar mısın? Fırka Kumandanı ile irtibat mercû idi..."
Mavi gözlerinde, âni bir pırıltı:
"— ... ah efendim, siz miydiniz? Bir dakika lütfen!.."
Binbaşı, ahizenin ağzını eliyle örtüp, Miralay İsmet Bey'e dönecektir:
"— ... kumandanım', İzzettin Bey hâttâ hazır!"
İsmet Bey, haritaya eğilmiş, bir yeri işaretlemekte idi; son bir iki şey söyleyip, Refet Bey'den ayrıldı; gelip ahizeyi kulağına alıyor:
"— ... kumandan bey, ben İsmet! Hele şükür irtibat tesis olunabildi. Beklenmedik bir vaziyet hâsıl olmuştur: düşman, Afyon ve Bursa istikâmetinden, taarruza geç-
569
ti; Pangalos'un bir keşif taarruzu olabilir. Refet Bey de burada, nezdimdedir; kendisiyle müdâvele-i efkârda bulunduk: düşmanı İnönü mevkiinde karşılayacağız, evet!"
Hattın öteki ucundan, İzzettin Bey bir şey söylüyordu; İsmet Bey, kısa bir süre onu dinledi, sonra sorularını cevaplandırdı:
"— ... âsi Ethem Kuvvetleri'ne karşı, sizin Fırka'yı bırakıyoruz; ardımızı, siz tutacaksınız! Efendim, anlayamadım... ha, evet! Cebri yürüyüşle, iki günde alırız diye hesab ettik! Hadi Allah hepimize kolaylık ihsan etsin, kardaşım!.."
İsmet Bey telefonu kapattı; bir an, dışarıya öteberi taşıyan neferlerin açtığı, çadırlı ordugâhın kapısından duman duman içeriye dolan, sise daldı; yoksa gittikçe uzaklaşan, borazanları mı dinliyor? Aniden toparlanıp, yanı başında dikilen yaverine döndü:
"— ... yürü yaver!" dedi, "— ... yapılacak iş çok: daha Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye'ye 'Cephe Raporu'nu kaleme alacağız..."
Üzerine, çayı içilmiş, yaldızı dökük çay bardağının bırakıldığı, Hâkimiyet-ı Milliye gazetesinin tarihi, 9 Kânunusâni 1337'ydi (1921); yanı başındaki telgraf ahizesinde, inanılmaz bir tıkırtı kalabalığı büyüyor; alıcılar da, vericiler de, 'bilâfâsıla' çalışmaktadır. Telgrâfha-ne'nin kapısı açık bırakılmış, dışarda Karargâh-ı Umû-mi'nin, iç içe geçmiş, sesleri: merdivenlerde, çıkan inen, kabaralı postallar; koridordan, sürekli telefon zilleri; mahiyeti anlaşılamayan, iri lâkırdılar!
570
Cihazların başına, 'mutad hilâfına' üç kişi oturmuştu: çalışıyorlar! Şifre Memuru Faik Bey, Şifre Mülhakı Memduh Bey ve Muhabere Memuru. O, gelen şifreleri kaydediyor; öbürleri, ilki sık sık kaleminin sapını ısırarak; ikincisi gözlüklerini taka çıkara, onları çözüyor. Faik Bey'in başına, gergin ve 'pürtelâş' Hayati Bey dikilmiştir, bir ara, uzatılan evrakı alırken sordu:
"— ... bu hangisidir? Nereden geliyor?"
Faik Bey, aklı çözmeye uğraştığı şifrede, cevap verdi:
"— ... 12. Kolordu'nun raporu!.."
"— ... düşmanın karşısında kim var?"
"— ... 24. Fırka! Yunanlılar, iki koldan geliyormuş!.."

Hayâtı Bey, gitmeye davrandı:
"— ... tamam! Vaziyeti Paşalara arz edeyim!"
Muhabere Memuru müdâhale edip, onu durduruyor:
"— ... dur Hayati Bey! 61. Fırka'dan İzzettin Bey yazdırıyor... yâni Kütahya'dan... mühim ve müstaceldir..."
Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti makamında, 'Kavaklı' Fevzi Paşa, durumu açıklıyor: elinde tuttuğu işaret değneği, duvardaki haritada Gediz'in tam üzerindedir; verdiği 'izahata' uygun olarak, Gediz'den Kütahya'ya doğru ilerliyor.
"— ... şimendifere ulaşabilmek için... Gediz'den Kütahya'ya iki günlük mesafeyi... 'cebri yürüyüş'le, bir günde almak mecburiyeti hâsıl oldu..."
{Ayaz, sabah karanlığında, Kütahya İstasyonu; bacasından ağır duman döken lokomotif, soluk soluğa, hare-
571
kete hazır; kuyruğunda, kara yük vagonlarından, uzun bir katar; kapıları açılmış, Gediz'den beri, 'perişan halde' gelen 'efrad'; soğuktan ağzı burnu donmuş, uykusuz ve yorgun 'zâbitân' tarafından, trene bindirilmektedir; buz üzerinde, takır tukur postal sesleri, uçuşan emirler, ayazın vahim ıslığı. Miralay ismet Bey, boğazına bir atkı sarmış, askerin bindirilmesine, 'bizzat', nezâret ediyor; sık tekrarlanan el kol işaretleri, emir zabitlerine acele edilmesi emrini tekrarlamaktadır. Önde o, yâni kumandan ve emir zabitleri; ince ve seyyal bir sis perdesinin ardında, uzun ve mahzun katar, bindirilen neferler...)
Fevzi Paşa, ayakta, izahatını sürdürüyordu:
"— ... düşman, Bursa'dan üç ayrı kol halinde geliyor... İnönü'ne ondan daha yakın... 24.Fırka, dövüşerek çekilmektedir..."
Mustafa Kemal Paşa, -astragan boz kalpak, yakası kürklü ve kuşaklı palto- en öndeki koltuğa oturmuş, onu dinliyor; etrafında, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye'de görevli yüksek 'zâbitân'; arkalarında, harita paftalarına eğilmiş, 'harekât şeması' üzerinde çalışanlar.
Ortalıkta, ağır sigara dumanı; sağda solda, kirli kahve fincanları, izmarit yüklü tablalar; buruşturulmuş, müsvedde kâğıtları; telgraf suretleri, emir kumanda taslağı vs..
'Reis Paşa', ciddi ve endişeli, sordu: "— ... ikmal ihtiyâcı ne merkezdedir? Sevkiyat muntazam mıdır? Talebine cevap verebildik mi?.."
"— ... miktar-ı kâfi değil! Üstelik asker bîtap, mü-
572
himmatı noksan... aldığımız son telgrafa göre, İnönü istasyonu düşmanın eline düşmüş... yorgun asker, varır varmaz, muharebeye giriyor."
(... İnönü istasyonu ve 'havalisi', sis alacası; havada uçuşan kar tozlarının yoğunluğu, gün ışığını perdelemiş; savaş, âdeta 'körlemesine' sürüyor: süngü takmış Yunan piyadeleri, hayâl meyâl, saldırıyorlar; etkili, 'topçu takviyesi' var; havan mermileri, birbiri ardına düştü; askerde 'maneviyât' bırakmayan', şiddetli 'infilâklar', ki 'biçâre' insan cesetlerini, parça parça, havaya savurmak- • tadır. Fazlasıyla yorgun, 'tedâriki kifayetsiz', 'mühimmatı' noksan da olsa; Nizamiye askeri, öfke ve azimle düşmana direniyor: dişe diş, göze göz, boğaz boğaza muharebe!
Miralay İsmet Bey'in 'kumanda yeri' de, sise tutsak olmuş; 'rü'yet son derece düşük'; etrafında 'maiyeti erkânı', kumandan, sahra dürbünüyle 'vaziyeti' seçmeye çabalıyor, imkânsız. 'İrtibatlar' da, kötü; 'muhabere' işlemiyor; santral çadırında, genç bir mülâzım; savaş görmüş muhabere çavuşları, nefes tüketiyorlar:
"— ... Kılıçarslan, Kılıçarslan, burası Demirkapı! Cevap ver Kılıçarslan, seni duyamıyoruz... "
İsmet Bey, gözlerini dürbünden ayırdı; gözleri buğulu, sesi kısık; yerine geçen Erkân-ı Harb zabitine eğildi: "— ... 24. Fırka kayıp!.." dedi, "— ... nerede bunlar? Sağ cenahımız muallâkta kalmış oluyor... bu vaziyette mukavemet, müşkülâta düçâr olacak... "
24. Fırka, düşmanla olduğundan çok daha fazla, sisle boğuşmaktan, yorgun düşmüştü; yaralı ve şehitleriyle, 'muntazaman' fakat yanlış olarak, Gündüz taraflarına,

573
Saucıbey sırtlarına çekilmektedir. Hiç umulmadık bir anda, sis perdesini vaveyla ile yırtarak, Yunan Süvarisi meydana çıkıverdi; Fırka'nın öncüleri, derhal mevzie girip, ateşle karşılıyorlar; bunlar, 'muhtemelen' bir keşif koluymuş, direnişe çarpınca ısrar etmedi; meydana çıktığı gibi, kaşla göz arasında, sise dalıp kayboluyor.)
Mustafa Fevzi Paşa, elindeki işaret değneğinin ucuyla, Savcıbey sırtlarını göstermekteydi; diyor ki:
"— ... anlaşılan o ki, sisin kesafeti muharebenin seyr-i cereyanı üzerinde, fazlasıyla müessir olmaktadır: fırkalar arasındaki irtibatın kopması, bu sebepten! Muharebenin hangi istikâmette inkişaf edeceği, henüz gayr-ı muayyen; netice ise, tamamıyla meçhul!.."
Hayati Bey, tam o anda, Riyaset Makamı'nın kapısından, rüzgâr gibi içeriye girecektir; heyecan içinde ve telâşlı, yüksek sesle:
"— ... kumandanım!.." diyor, "— ... Paşa hazretleri!.."
Bir anda, içinde tehlikeli ihtimallerin savrulduğu, vahim bir sükût!.. Dışardan, o yaygaracı karga sürüsünün çığlıklarını, duyar gibi oldular. Fevzi Paşa dahil, bütün başlar, merakla Hayati Bey'e çevrilmişti; merak ve hayretle bakıyorlar; ortada, dalgalanan sigara dumanının, mavi ağırlığı!
Mustafa Kemal, biraz da azarlar gibi, sertçe soruyor:
"— ... nedir Hayati? Bu telâşa sebep ne?"
Hayati Bey, sanki atılmış bir bıçak, 'Reis Paşa'nın önüne saplandı; topuklarını birbirine vurup, elindeki son şifre suretini, ona 'takdim etti':
"— ... Kütahya'dan son telgraf Paşam! İzzettin Bey'in raporudur: Ethem Bey kuvvetleri, 61. Fırka'ya
574
karşı taarruza geçmiş; şiddetli çarpışmalar cereyan ediyor..."
Az önceki derin sessizlik, yerini hoşnutsuz mırıltıya; o hoşnutsuzluktan, sinirli hakarete yükselen, bir 'aksüla-mel'e bırakmıştı: çatılmış kaş, gazaplı bakışlar; kararlı ve sert, suçlama jestleri; aradan, bazı söyledikleri: "— ... ihânet-i vataniye!.."
"— ... tam da sırasını buldu, bunu da mı yapacaktı?" "— ... vay alçak vay!"
"— ... düşmanla teşrik-i mesai, başka türlü nasıl olur?"
Mustafa Kemal sakindi; sigarasını kül tablasına bastırıp; yavaşça ayağa kalktı; kalabalığa dönerek, dumanlarla birlikte dedi ki:
"— ... efendiler, bir dakika bakar mısınız? Tehevvüre mahal yoktur! Ethem Bey ve biraderlerinin, böyle bir ihaneti irtikâp edeceğini, esasen tahmin ediyorduk, mesele vuzuh kazanmıştır!"
'Reis Paşa' bunları söylerken, Hayati Bey'le; haritaların başındaki Fevzi Paşa'nın yanına yürümüştü; orada, elindeki şifre suretine tekrar göz atarak:
"— ... İzzettin Bey, vaziyete hâkim görünüyor!" diye devam etti: "— ... biz Erkân-ı Harbiye Hey'eti sıfatıyla, vaziyetin muhakemesini yapalım, icâbeden talimatı bilâhare veririz!.."
Hayati Bey'e dönerek ekledi: "— ... şimdi git, bunu
tebliğ et!.."
Yine vurulan topuklar: "— ... başüstüne kumandanım!"
Paşa, arkasından sesleniyor: "— ... bir dakika, Hayati! İhtimal bu gece gecikeceğim, evi haberdar ediniz!"
575
Sonra haritaya döndü, Fevzi Paşa'nın işaret değneği, çoktan Kütahya'ya uzanmıştı; 'Reis Paşa', öncekinden çok farklı, çok daha asker bir sesle, sordu:
"— ... İzzettin'in fırkasından, İsmet, bir tabur mu çekmişti Hocam?.."
(... Kütahya'da kar sonrası, yerler çamur; basık toprak damların üzerine, ufak ufak, buz tozu ufalanıyor; etraf bütün, çıplak dallarında, üşümüş kuşlarla, uzun ve beyaz kavaklar; kar balçığı, metruk bostanlar, unutulmuş bahçeleri Şehrin kenar semtlerinde, izzettin Bey kumandasındaki Nizamiye askeri, 'Çerkeş' Ethem Bey'in 'milisleri'yle, sokak muharebesi yapıyor; el bombası infilâkları, mitralyöz takırtısı, canhıraş çığlıklar: köşe başlarında, boş kağnıları, iri çınar gövdelerini siper almış taraflar arasında, sürekli 'ateş teatisi': Ethem kuvvetleri, attan inmiş, yaya harbediyor.

61 .Fırka'nın kumanda mevkiinde İzzettin Bey, durduğu yerde duramıyordu: sinirleri fena halde gergin, sabırsız; boynunda dürbünü, elinde tabancası. Cenub-u Garbı Cephesi Kumandanı, Miralay Refet Bey, saldırı üzerine Kütahya'ya intikâl etmişti; biraz evvel, buluşup, el sıkıştılar; Miralay'ın elleri, ne kadar üşümüş; gözleri, tam tersine, ateş parıltısı! Önlerine 'alelacele' bir harita açıyorlardı ki, kulaklarının dibinde, inanılmaz bir infilâk!
Nizamiye çavuşunun birisi, alçak duvar boyunca, sakına sakına ilerlemiş; avcundaki el bombasını, düşmanın gizlendiği bağ evinin, penceresinden atmıştı: patlamayla beraber, toz duman; çevreye kırık dökük yağmuru; ansızın, pencereden sarkan, bir ceset!
576
İki kumandan, haritanın üzerine eğildi; yıpranmış bir askeri harita, Kütahya paftası; İzzettin Bey, hanidir tasarladığı 'takvıye'nın mahiyetini anlatacak: parmağının ucuyla Yellice Dağını gösterip, Refet Bey süvarisinin onun batısından; Ethem Bey kuvvetlerinin gerisine sarkmasını önerdi; Refet Bey, müterreddit; eli çenesinde, tebessümü uçuk.
Yanmış barut kokusu, kat kat duman; cayırtıdan ürkmüş kuşlar, sağa sola savruluyorlar; bağ evinin bahçesinde, sekiz on kişi boğaz boğaza geldi: karmaşık bir süngü, kama, mavzer, tabanca düğümü; kıran kırana boğuşma; 'Allah! Allah!' sedaları, yürek yırtan bağrışmaları Neresi olduğu belirsiz, uzak bir ahırdan, ürkmüş bir beygir kişniyor.
Miralay Refet Bey, eldivenli parmağını, haritada Yellice Dağı'nın üstüne bastı; kısaca, "— ... tamam!" dedi, "... mutabıkız!"¦¦¦)
Fikriye'nin, kuğu boynu bileği yavaşça uzandı; ince ve uzun parmaklarıyla, telefonu alıp kulağına götürdü:
deminden beri çalıyor.
"— ... evet, benim!" dedi: "— ... lütfen bağlar mısınız?"
Eliyle ahizeyi örtüp, iki misafirine dönüyor:
"— ... hayırdır inşaallah! Karargâh-ı Umûmi'den
arıyorlar!"
İki misafiri, yeni Ankara yaşantısında, onu yalnız bırakmayan, iki can dostu; Ruşen Eşref Bey'in zevcesi Sâliha Hanım; Salih Bey'in refikası hanımefendi hazretle-
577
ri, Madam Fansa! Bekir Çavuş, çay servisini yapmış, tabaklara bisküvi ve kurabiye dağıtıyor; önce Madam Fansa'nınkine, sonra Sâliha Hanım'a! Fikriye'nin burnunda, geldikleri andan beri, hangisine ait olduğunu kestiremediği, o nefis 'râyiha'!
Hattın öteki ucunda, bir erkek sesi: "— ... Fikriye Hanım, siz misiniz? Akşam şerifler hayrolsun!"
"— ... ah, siz miydiniz Hayati Bey? Evet, benim efendim! Nasılsınız keyf-i âliniz nasıllar? Yaa, öyle mi? Alâkanıza müteşekkirim efendim, arz-ı hürmet ederim!.."
Telefonu kapadı, bir an konuşmaksızın, öylece durdu. İstasyon'dan, o an geçen bir drezinin; hatlarda uzaklaşan 'muttarit' tıkırtısını duydular. Beyaz ağaç iskeletlerinde, sığırcıklar, simsiyah ötüyor. O, yeni diktirdiği, gül kurusu robunu giymişti; içinde, hafifçe dalgalanarak, hem az önce kalktığı koltuğa yürüyor, hem durumu açıklıyor: bakışlarında, bağdem uzunu yeşil bir 'melal'; sesi kırgın:
"— ... paşa hazretleri, gecikeceklermiş!"
Madam Fansa meraklı: "— ... mühim bir şey midir?"
"— ... nasıl olmasın, Madam? Muharebe olanca şiddetiyle devam ediyor; malumunuz, Ethem Bey de taarruza geçmiş..."
Çayına uzandı: "— ... Meclis'deki muhalefet, belki intibaha gelir!"
Burnunda yine o 'parfüm', aklına resimlerini mecmualarda seyrettiği 'ecnebi' saraylarını; kordonlu üniformaları şaşaalı, Hohenzollern zabitlerini; onların kolları arasında, eteklerini uçura uçura vals 'oynayan' hoppa düşesleri getiren, o görkemli 'râyiha'! Madam Fan-sa'da bulunması, daha mâkul değil midir?
578

Sâliha Hanım, konuyu bırakmamıştı, diyor ki: "— ... bu sabah Ruşen Bey'le konuştuk; onun fik-rince bu muharebe, bahusus Ethem Bey ve tevâbii için, bir hayat memat meselesidir!.."
Madam Fansa, çay fincanını, dudaklarından çekti: "— ... aaa, elbette ma cbere, nihai tercihlerini yapacaklar!" Fikriye'ye dönüp soruyor: "— ... Paşa hazretlerinin fikri nedir?"
"— ... biz pek siyâset konuşmayız, Madam! Hatıralarını yâdetmekle, iktifa ediyorlar." Sustu, mahcup ekledi: "— ... bazı akşamlar, piyano çalıyorum!"
Sâliha Hanım güldü: "— ... ne isabet! Taşıdığı yük muazzam, mes'uliyet yükü! Mûsiki ruhen dinlendirir..."
Gözlerinde, muzip pırıltılar: "— ... acaba o mazhariyete, biz de nail olacak mıyız? Pek severim de!"
"— ... aşkolsun Sâliha Hanım, o nasıl söz! Ne zaman emrederseniz..."
Sözü değiştirmek için, sehpadaki sigaralığı Madam Fansa'ya uzatıyor: "— ... sigara buyurmaz mıydınız, Madam?"
Madam Fansa, sigarayı aldı; uzattığı ateşe eğilirken, sordu:
"— ...ah mille mercis, cherie!.. Halide Edip Ha-nım'la teşerrüfünüz mümkün oldu mu?"
Fikriye, kendi sigarasını yakmakta idi, durdu: "— ... maalesef henüz kısmet olmadı: methini herkesten işitiyorum, fevkalâde bir hanımmış, akıllı olduğu kadar cesur!" Sâliha Hanım, samimi bir hayranlıkla, söze katıldı. "— ... gayyûr, münevver bir hanımdır; azmini ve şecaatini anlatamam: her işimizin başında o, şu sıra ameliyatı icap ettiren bir rahatsızlıkla mustarip, üstelik sıtmalıdır; bu haliyle bile, Hilâl-i Ahmer'i de çekip çeviren kendisidir..."
579
O sabah, buz sabahı: soğuğun basıncından, tutulan demir, tutanın eline yapışıyor; açık ve aydınlık gökte, yalan yanlış bir güneş, sırça parlağı ama ısıtamayan! Bu saydamlık cümbüşünde, kar beyazlığından, gözler kamaşıyor.
'Ahvâl-i hâzıra dolayısıyla' Dar-ül Muâllimât, Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umûmisi görevini yüklenmişti; bahçesinde çıplak kavak iskeletleri; dallarından çözülüp havada bağlanan, simsiyah karga düğümleri; kapıda bekleşen, anlaşılması müşkül duygu anaforlarının, serseme çevirdiği, 'eshâb-ı mesâlih!"
Kânun-u sâni 'iptidasında', üst üste gelen olaylardan, Ankara yorgun düşmüştü: İnönü Mevkiindeki Yunan taarruzunun telâşı geçmeden; Kütahya havalisinde 'Çerkeş' Ethem Bey ve kardeşlerinin, tıynetlerini nihayet açığa vurarak, başkaldırmaları! Ağır yaralı 'sevkıyatı', bu yüzden, adamakıllı yoğunlaştı; hastaha-neler, 'lebalep' dolu; Meclis'de 'Muhalefet', sanki indifa öncesi bir volkandır, derinden uğulduyor; resmiyeti henüz tasdik edilmiş, Halk İştirâkiyun Fırkası'nın Kâ-tib-i Umûmisi 'Baytar' Salih Bey'i, aniden tutuklamış-lar: neden?
Halide Edip Hanım'la, Dar-ül Muâllimât'ın Müdiresi, okulun Müdüriyet Yazıhânesi'nde, hanidir bunları konuşuyorlar; ilki makam koltuğuna, ikincisi ziyaretçilere mahsus olanına, oturmuş; önlerinde iki gazete, Hâ-kimiyet-i Milliye ile Yenigün; izmariti bol kül tablaları, içilmiş kahve fincanı; ayrıca hokka takımı, mürekkep kalemleri, vesaire...
Halide Edip, kaşları çatılmış, bakışlarında, o ona çok yakışan alıcı kuş keskinliği, diyor ki:
"— ... şayân-ı teessüf olan husus odur ki, İstan-
580
bul'dan gelen hanımların tahteşşuurunda, Ankaralı hanımlara karşı, gizli bir fâikiyet iddiası yatıyor! Zannımca suitefehhümün menşei budur..."
Müdire Hanım, cazibeli, işbilir olduğu her hâlinden belli; becerikli, üstelik vatanperver bir kadın, onu haklı bulacaktır:
"— ... hakk-ı âliniz var efendim! Halbuki Hilâl-i Ahmer'in daha faal, daha müessir olabilmesi için, her iki tarafın bu nev'i iddiaları bir kenara bırakıp, teşrik-i mesâiyi daha ciddiye alması lâzım!"
Halide Hanım, bulduğu çözümü, o zaman açıkladı: "— ... bakın ne yapalım? Siz bana Ankara'nın yerlisi, faal ve vatanperver hanımlardan, dört isim veriniz; onlarla bir içtimâ yapalım, beraber bir şekl-i hâl bulur, bilâhare..."
Telefon çaldı, sustular, telefonu Müdire Hanım alıyor:
"— ... buyurunuz, Dar-ül Muâllimât!" Ahizeyi, Halide Edip'e uzattı: "— ... zevciniz beyefendi arıyor, efendim! Sizinle konuşmayı arzu ederler!.."

Halide Edip: "— ... hayret, nereden icâb etmiş?" diyerek, ahizeyi kulağına götürüyor: "— ... Adnan Bey, hayrola? Bir şey mi oldu?" Kocasının söylediklerini dinlerken, yüzünün manası değişiyor; benzer ve karşıt, duygu izlenimleri: tecessüs, keder, sevinç!
"— ... doğrusu, bu kadarı her türlü tahminin fevkinde! 'Reis Paşa' haklı çıktı sayılır!"
Müdire Hanım, meraka gark olmuş, yüzüne bakmaktaydı; o nedense, bir an daldı gitti; sonra ahizeyi, ağır ağır, kulağından indirip, Müdire Hanım'a verirken; son derece cicidi bir sesle:
581

— ••• ürihâk
?ru.'.
«mis elemek, belki daha doğr
582
'ARTIK BEY DEMEYİNİZ, HAİN DEYİNİZ..."
"... iznik'ten Uşak'a bir hat tasavvur ediniz, bu hattın Gediz'in şimalinde kalan parçası, iki yüz kilometredir. Gediz'den Uşak'a olan parçası da, otuz kilometre kadardır. Düşman üç fırka ile bu hattın, şimal ucundan, Eskişehir üzerine hareket etti. Bizim Gediz'de bulunan mühim kuvvetlerimiz, Eskişehir üzerinden bu düşman fırkalarını karşılamaya mecbur idi. Karşıladı; mağlûp etti. İnkılâbımız tarihine, Birinci İnönü Zaferi'ni kaydetti..."
"... efendiler, 8 Kânunusâni 1921 Cumartesi günü, Meclis'in aleni celsesinde, vaziyeti izah ediyordum. Artık herkes hakikati görmüş anlamıştı. Ethem ve kardeşleri leyhinde mülayim hareket mütalâesında bulunanlar, bu defa aleyhlerinde pek coşkun idiler. Ben beyanâtta bulunurken Ethem, Tevfik ve Reşit Beylerin diyerek konuştuğuma itiraz olundu. Yükselen bir seda, 'Paşa Hazretleri, artık bey demeyiniz, hain deyiniz' ihtarında bulundu..."
"... Ethem ve Tevfik Bey 'hainleri' diyeceğim, fakat henüz Büyük Millet Meclisi azası sıfatını taşıyan Reşit Bey hakkında, aynı şeyi kullanmamak mecburiyetindeyim. Hey'et-i âliyenize hürmeten, bunu telâffuz edemem. Evvelâ Reşit Bey'in azatıktan ıskatına rey vermenizi rica edeceğim, dedim..."
Mustafa Kemal (Nutuk, cilt 1, s. 548)
583
• • • düşman, dayamış vatanın bağrına hançerini..."
Matbaa, sayfa düzeni, belki on kere değiştirildikten sonra, nihayet baskıya girebilmişti. Yunus Nâdi Bey, beyzî gözlüklerinde, iki ışık damlası; elinde sigarası; parmak uçları soğuktan donmuş, ağzı burnu duman; Makine Dairesine indi. Ankara, fevkalâde günler yaşıyor; gerek gazeteye, gerekse Tetkik-i Matbuat ve İstihbarat Komisyonuma gelen haberler, çözülmesi adamakıllı müşkül bir kördüğüm.
Garp Cephesinde Yunan Taarruzu, hele şükür, def olundu; daha da mühimi, Çerkeş Ethem Bey'in, isyan teşebbüsü; o da başarısız; Arif Oruç Bey'in mahkemesi, 'Baytar' Salih Bey'in 'mevkûfiyeti', heyecan ve endişe uyandırıyor; hele bunların, tam da Mustafa Suphi Bey ve maiyetinin, Kars'tan Erzurum'a yola çıktıkları, günlerde meydana gelmesi, 'nahoş!'! Yarın 'Reis Paşa'nın, Millet Meclisi'nde kapsamlı bir konuşma yapması, 'mukarrer'; bakalım, ne diyecek?
Makine dönmeye başlayınca, dondurucu soğuk, âdeta hafifledi, hissedilmez oldu; Yunus Nâdi Bey, Makinist basılmış ilk nüshalardan birisini, usturupla alıp ona verirken; ayaklarının altında zeminin titrediğini hissediyor; mürekkep ayarını, göz kararı ölçmek için, birinci sayfayı ışığa tuttu, lâmbanın ışığı da titriyordu. Ser-
584
levhaya, üç ana başlık çıkmışlardı: "Ethem'in Hıyaneti!', 'Konstantin'in Bir Adı da Venizelos mu?', 'Zavallı istanbul!'.
Makinist, ömründe İstanbul'u görmemiş; onun kalpağı da, kırmızı 'tepelikli', sağa sola 'yoldaş' deyip duruyor; Fırka'dan canciğer olduğu, 'Şaşkın' Beşir Usta, anlata anlata bitiremezmiş; Berlin de, Viyana da, -Allah için- fevkalâde güzel, bilhassa muntazam şehirler-miş ama; 'Dersaadet'le kaabil-i mukayese' mi? Ona bakarsan, Kuva-yı Seyyâre'nin 'Bolşevik Taburu' Kumandanı İsmail Hakkı Bey,

Ethem Bey'le beraber Yunana iltica etmemiş; taburunu terhis edip, Ankara'ya iltihak etmiş diyorlar: acaba hakikat midir?
Yarın izin alabilirse, beraber, 'Reis Paşa'nın Meclis'te-ki 'izahatım', dinlemeye gidecekler.
Meclis'in önünde, o gün, farklı bir meraklı kalabalığı birikmişti; şehirli, köylü, asker, bir halk; fesli, kalpaklı, yaşmaklı ama; bu defa, mutsuz ve kötümser değil, iyimser ve heyecanlı; içerde neler konuşulduğunu duymuyorlar, duymaları imkânsız; ağızları kupkuru, gözleri kıvılcım, kulak kesilmiş, yine de dinliyorlar; arkalarında çıplak, dalları kuş kalabalığı, kavak iskeletleri; sokakta, tasması dikenli, kulakları kesik, o çoban köpeği; atlı birkaç araba, bir iki kağnı; geride bir yerde, Reis Paşa'nın otomobili: İstasyon tarafı, bütün sis.
Ahmet Ziya'nın bu, Meclis'e ilk gelişi değildi; daha önce, Ali Şükrü Bey'le bir kere, Şeyh Servet Efendi'yle iki kere gelmişti; aynı fırkanın mensubu sayılmıyorlar mı,
585

müzâkereleri izlesin diye getiriyorlar; bugün, Ali Şükrü Bey getirdi; o tabii, salona geçip, meb'usların arasına karışıyor; Ahmet Ziya, dinleyiciler kısmına çıktı. Yeri kötü, oturduğu koltuktan, 'Reis Paşa'yı lâyıkıyla göremiyor; sesini işitir işitmez, ablasının, Çanakkale Savaşı sırasında söylemiş olduğu, bir sözü hatırladı; Neveser, gazetedeki üniformalı resmine bakarak, demişti ki:
"— ... bu adamın, erkek olarak garip bir cazibesi var!.."
Benzer bir sözü, tipide ufalanıp unufak karanlığa dağıldıkları, geçen gece; 'Baytar' Salih Bey'den duyunca, gerçekten hayrete düştü:
"— ... en şedit muhalifi dahi, huzurunda yumuşar; nasıl müessir oluyorsa, oluyor işte!.."
Bilâhare onu, 'alafranga' on bir buçuk sularında, derdest edip götürmüşler; Ahmet Ziya buna, hiçbir anlam veremedi: Ankara ile Moskova, handiyse 'müttefik'; Mustafa Suphi Bey yolda, bugün yarın gelip, 'fırkası'nın başına geçecek; bu şartlar altında, 'Hocazâde' 'Baytar' Salih Bey'i, İştirâkiyun'dan dolayı 'mes'ûl addetmek', havsalanın alacağı bir şey değil!.. Ali Şükrü Bey, Mec-lis'e gelirken, olaya başka bir 'zaviyeden' yaklaştı; onun yorumu farklı, diyor ki:
"— ... ağırlığını hissettirecek, hem içerdeki muhalefete, yani bize; hem de dışardakine, yâni 'ecnebi'lere! Elde ettiği, iki muvaffakiyet onu cür'etkâr kıldı: Yunanlıyı mağlûp etmek, lâkin daha da mühimi, Ethem'in tasfiyesi..."
Birden kulak kesildi, tesadüf o sıra Mustafa Kemal, Kuva-yı Seyyâre'nin akıbetini anlatıyordu; sakin, kesinlikle mübalâğaya kaçmadan, ağır ağır konuşuyor:
586

"— ... orada, 600 ilâ 800 kişiden ibaret, ufak bir kuvvet; Ethem'i dağıttıktan sonra, beraberinde, yalnız 300 kişi kalmıştır. Bir bataryayı da, beraberinde götürmüş; fakat o bataryanın zabiti kaçmıştı, batarya istimal edilmeyecek halde bulunuyordu..."
"— ... evvelki gün, dün ve bugün, orada bulunan küçük kuvvetimiz, bu âciz kuvveti, mütemadiyen darbelerle meşgul etmiştir. Hâttâ şimdi gelen bir raporda, sağ cenahta; Aydoğdu sırtları istikâmetine ricat eden usât, takip olunmaktadır..."
Meclis kalabalık, 'Millî Hükümet'in üst üste iki başarısından, meb'uslar, gergin ve heyecanlı; sıkıştırılmış yay gibi: ön sıraların birinde, Yunus Nâdi Bey, bıyıkları ve beyzî gözlükleriyle, önündeki kağıda eğilmiş; 'Reis Paşa'nın söylediklerini, kaydediyor, yarınki gazeteye yetiştirilmeli! Az ötesinde, Matbuat ve İstihbarat Mü-düriyet-i Umûmiliği'nde, birlikte çalıştıkları, Hamdullah Suphi Bey; daha gerilerde siması seçilmeyen kişiler: sakallı, sarıklı meb'us; fesli, yelekli, yeleği köstekli meb'us, ve diğerleri...
Mustafa Kemal, kısa bir müddet, alkışların dinmesini bekledi; masmavi ve kumral, kürsüden onları seyrediyor; sonra, daha az önemli olmayan, öteki konuya geçecektir:
"... şimdi asıl, İnönü Muharebesi'ne intikâl ediyorum... bugün ordu kumandanlığından gelen bir raporda, düşmanın, iki alay piyade, iki bölük süvari,

ve bir batarya toptan ibaret kuvvetinin, Söğüt, Bilecik, Yenişehir istikâmetinde ric'at etmekte olduğu bildiriliyor."
587
"— ... Kuva-yı asliyesinin de, Pazarcık, Nazifpaşa, İnegöl, Bursa istikâmetine doğru çekildiği bildiriliyor. Efendiler, düşman gayet seri bir ric'at yapıyor. Birçok eşya ve malzeme terk ederek çekiliyor..."
Yunus Nâdi, Hamdullah Suphi, Recep ve Celâl Beyler; ve diğer 'Kemalist' meb'uslar, bir alkış yumağı halinde, ayağa kalktılar; 'Reis Paşa', kollarını açıp ellerini aşağıya indirerek, onları sükûnete davet etti; daha ağır ve etkileyici bir sesle, dedi ki:
"— ... yalnız güzergâhlarında, ahali-yi İslâmiye'ye tecavüz ve zulüm ikamdan geri durmuyorlar..."
Meb'uslardan, bu defa hepsinden, tel'in çığlıkları yükseliyor:
"— ... kahrolsunlar!"
"— ... Allah belâlarım versin!"
"— ... yaşasın ordu!., yaşasın millet!.."
Mustafa Kemal Paşa, sözlerini bağlamak üzeredir; o da heyecanlanmıştır; vakur, kendinden emin, konuşuyor.
"— ... milletimiz bugün... bütün mazisinde olduğundan daha çok... ve ecdâdından daha çok ümitvardır. Bunu ifâde için şunu arz ediyorum. Kendilerinin tâbiri veçhiyle, cennetten vatanımıza nigehbân olan, merhum Kemal demiştir ki:
Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini yok mudur kurtaracak bahtı kara mâderini..."
Paşa sustu; şimşek gibi çakan bakışlarının, masmavi ya-lazıyla Meclis'i taradı; onun sükûtu ve manidar bakışı, salonu dolduran sürekli uğultuyu hafifletiyor; o kadar
588
ki, sonunda herkes sustu; ne diyeceğini beklemeye başladı; Mustafa Kemal:
"— ... işte bu kürsüden..." diye başladı: "— ... bu meclis-i âlinin reisi sıfatıyla, hey'et-i âliyenizi teşkil eden bütün azanın her biri nâmına... ve bütün millet nâmına diyorum ki:
Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini!.."
Sözlerini bitirince, şiddetli ve sürekli, büyük bir alkış tufanı; meb'uslar, ayağa kalkıyor; Kemal Paşa 'mütehey-yiç', salonu başıyla birkaç kere selâmladı; sonra kürsüden inecek: uğultu gittikçe yükselmektedir, alkış fırtınasına, ne olduğu anlaşılamayan, bazı sözler karışıyor.
Ahmet Ziya, kendisini aynı heyecan sarmalına kapılmış, ayakta ve Kemal Paşa'yı alkışlarken yakalayınca, bir an durakladı; işte o zaman, az herdeki koltuklarda Halide Edip Hanım'ı ve 'ecnebi' misafirlerini gördü; Fransız gazetecisi Marie-Laure Oiselet ve Amerikalı, Jimmy Fowler! Onları, Adana'ya gitti diye duymuşlardı; Fransız İşgal Kumandanlığinm, Noel kutlamalarına' demek, olaylar üzerine dönmüşler: kadın gazeteci, gülümseyerek coşmuş kalabalığa bakıyor; Amerikalı ise, elinde içemediği piposu, biraz şaşkın!
Halide Edip'in, .boğazı kurumuştu, biraz da üşümüş; hem sıcak sıcak, bir çay içmek, hem de müthiş bir sigara yakmak, ihtiyacı içindeydi; alkışlar hafifler hafiflemez, misafirlerini koridora çıkardı; aşağı salona geçtiler: Marie-Laure, buz mavisi, pürüzsüz teni; su mavisi,
589
gözleriyle, başka bir gezegenden inmişe benziyor, o kadar yabancı; iri yapısı, astragan mantosu ve kalpağıy-la, etrafa hükmediyordu; Jimmy Fovvler, çıkar çıkmaz, elinde hazır tuttuğu piposunu yakmıştı; Halide Edip'e duyurmadan, Marie-Laure'a eğilip, alçak sesle:
"— ... ben, Darling..." dedi: "— ... Adana'daki
şenliği tercih ederim."
Marie-Laure Oiselet, cevap veremedi; galiba, Istas-
yon'daki Direksiyon Villası'nda, 'Reis Paşa'yla yaptığı
'mülakata' geri dönmüştü.
Lâcivert kar karanlığına, uslu ve sakin bir kar yağıyor: lâpa lâpa! Akşam ezanından sonra, yeniden başladı, bütün izleri örttü. Direksiyon Villası'nın, yalnız salon pencereleri aydınlık; içerden, piyano sesi yükseliyor; Fikriye

Hanım 'Reis Paşa'nın çok sevdiği,'Manastır'ın içinde vardır bir havuz şarkısını çalmaktadır; onun dışında, tam bir terk edilmiş gezegen sessizliği; karın gizli dumanı içinden, iki sokak köpeği, hayâl gibi Istas-yon'a geçiyorlar; birisi, boynunda dikenli tasmasıyla, kulakları kesik, o toraman; ötekisi, tilki gibi sivri burunlu, kuyruğu kabarık: bekledikleri nedir?
Fikriye'nin hünerli parmakları, piyanonun siyah beyaz tuşları üzerinde, sanki uçuyor mu? Genç kadın, bütün inceliği ve saklı şıklığıyla, kendi kendine, niye gülümsüyor? Oysa, yaprak yeşili gözleri, upuzun mahzun; uzun kirpikleri, yüzünü gölgeliyor: şimdi nerede o, Selânik'de mi, Manastır'da mı, Karaferye'de mi? Yoksa, 'Reis Pa-şa'sını da mı, yanına alıp, oralara gitmiştir?
Mustafa Kemal, bir elinde teşbihi, onunla oynar; öbü-
590
ründe sigarası, arada bir soluk çeker; dumanlar arasında kaybolur; onun yüzündeki tebessüm de, varla yok arası ve mahzun; Fikriye'ye bakıyor ama, başka şeyler görüyor: Sofya'daki Opera'da, 'La Tosça' galasını mı; Anbur-nu'nda, o hiç bitmeyecekmiş sandığı, savaş gecesini mi; Suriye Ric'atında, Şam'dan çekilirken, nasıl sokak aralarında çatıştıklarını mı? Oysa koltuğuna oturmuş, sehpanın üzerinde içki ve su sürahisi, leblebi ve peynir tabağı; Fikriye'nin kadehi ve sigara tabakası da, orada.
Şarkının bir yerinde, kalktı, ağır ağır, ona doğru ilerliyor; yanına gelince, sağ elini, genç kadının omzuna koydu; bu, Fikriye'nin yüzüne, mutluluk titreşimleri olarak, yansımaz mı? Kirpikleri iniyor, bakışlarını örttü; gülümsemesi çok uzaklardan, hayli yakına geldi. 'Reis Paşa' eliyle, şimdi saçlarını okşuyor; ağırlığı asla hissedilmeyen; oysa bir insanı, bütün bir ömür, mutlu ya da mutsuz edebilecek, güçlü bir el; hanidir 'iştiyakla' arzu edilen, fakat asla beklenilmeyen, bir okşama!
Fikriye, çaldığı parçayı, bu mutluluk ânında bitirecektir; fakat, yaşadığı ânı sürdürebilmek için, yerinden kalkmıyor; Mustafa Kemal, biraz çakırkeyif, elindeki teşbihi, genç kadının başından, gülümseyerek, boynuna geçirdi; onu iki eliyle, hafifçe omuzlarından tutup, ayağa kaldırdı; yüzünü kendine çeviriyor.
"— ... aferin be kız!.." dedi "— ... kocaman bir aferin sana!., ihya ettin, ruhumu su gibi yıkadın... bu teşbih de, nişanın olsun!.."
Fikriye, çok uzun bir mesafe koşmuş gibi, nefes nefese idi; göğsü inip kalkıyor; hayran ve gözleri nemli, bir sü-
591

re Paşa'nın gözlerine daldı; o an Sultanahmet'teki evde, mahzun bir genç kızdı; 'Paşa Ağabey'i Trablusgarp Cep-hesi'nden, henüz dönmüş; onu görmüyor bile, oysa başını, usulca onun göğsüne yaslamak istiyor. O isteğini şimdi yerine getirmek cür'etini gösterdi. Fısıltıya yakın bir sesle diyordu ki:
"— ... Paşam!., ah Paşam... bir bilseniz... bilebil-seniz!.."
'Reis Paşa', onu sanki himayesine almıştı, koluyla belinden sarıp, oturdukları koltuklara doğru götürüyor; anlayışlı bir ifadeyle, yumuşacık:
"— ... bilmez miyim sanırsın a çucuk?" diyor, "— ... sen cesur, fedakâr, hassas bir kızsın!., bu dağdağanın ortasında, benim için, bir sükûnet vahası!.."
îkisi aynı koltuğa, biraz sıkışarak, yan yana oturdular; Paşa, Fikriye'nin kadehini onun eline uzattı, kendi-ninkini aldı; havaya kaldırıyor:
"— ... şimdi, bu ilk muzafferiyetin, şerefine içelim..."
Kadehleri birbirine değdirdikleri sırada, Fikriye'nin kipriklerinde, gözyaşı damlaları belirmişti; içkisini yu-dumladı; sonra, uzun kirpiklerini indirip, başını tekrar, Mustafa Kemal'in göğsüne yasladı.
İki damla gözyaşı, yanaklarından, çenesine doğru iniyor.
Gece yarısından, epeyce sonra kalktılar. Kar, camlara yığılmış, Fransız yapısı çini soba, artık soğumaya yüz tutmuştu. Bir ara, İstasyon'dan bir tren çığlığı işitiliyor; demir tekerleklerin, raylarda gittikçe uzaklaşan tıkırtıları; sonra, karanlık uzaklardan, ilk horozlar. Salondan
592
hole çıkıp, merdivene yürüdükleri sırada, sarkaçlı saat, sabahın ilk buçuğunu çaldı.
Reis Paşa, çakırkeyif; sağ kolunu, Fikriye'nin beline sarmıştı; genç kadın, mutluluktan uçuyor; aralarında söyleşiyorlar.

"— ... muharebe, haddizatında küçüktür, demiştiniz..."
Mustafa Kemal güldü: "— ... evet, muharebe küçük, lâkin ganimet büyük: bir kere 'Çerkeş' Ethem meselesinden halâs olduk, saniyen..." Paşa, 'mektepli' küçük bir kız çocuğuna, müşfik ve mütebessim konuşur gibi, anlatıyordu: "— ... saniyen, Nizami ordu hem kifayetini kendine isbatladı; hem muvaffakiyeti, Mec-lis'deki muhalefeti terbiye etti..."
Fikriye, neş'eyle soruyor: "— ... belki bir müddet istirahat ederdiniz..."
Reis Paşa, merdivenin basamağında durdu; içten, gülerek karşılık veriyor: "— ... gafil çucuk, bırakırlar mı bre?" Sonra daha ciddi, ekledi: "— ... Mustafa Suphi Bey, yoldadır; Bolşeviklerle, müzâkerât berdevam! Bakalım şu Londra Konferansı, ne suret gösterir? Kaldı ki..."
Susmuştu. Koridorda, Fikriye'nin oda kapısına ulaştılar; bir an, Bekir Çavuş'un aydınlatsın diye bıraktığı, idare lâmbasının titrek aydınlığında; birbirlerinin, gözlerinde kayboluyorlar; Fikriye heyecandan kısılmış sesiyle, tekrarlıyor: "— ... kaldı ki..." "— ... kaldı ki..."
'Reis Paşa', söyleyeceğini, nedense yine askıda bıraktı; birden değişen bir ses ve edayla, başka bir soruya geçti:
"— ... bilir misin ben, en çok neyi merak ederim?"
593
Fikriye'nin titreyen, hafif aralık, dudaklarına bakıyordu.
"— ... neyi Paşam?"
"— ... senin ağzının tadı nedir? Bizim oraların tadı mı, yoksa?.."
Fikriye, kalbinin çarpıntısından ölecek; bütün gözleriyle, yemyeşil, Paşa'nın mavi enginliğine dalmış; dudakları titrek, sesi fısıltıya yakın diyor ki:
"— ... kimse tatmadı ki, bilsin Paşam!.."
Mustafa Kemal, insiyaki olarak uzattığı, dudaklarına eğildi, belli belirsiz öptü; bir kere daha, biraz daha belirgin, tekrarladı; arkasından yine o varla yok arası gülümsemesiyle, Fikriye'nin kulağına eğilip fısıldadı:
"— ... tamda bizin oraların tadıymış, Rumeli'nin tadı!"
Daha fazla direnemeyip, sarılıyor; sımsıkı öpüşüyorlar; kulaklarında sadece, kalın sessizliğin sinsi ıslığı...
... Ankara'nın üzerine, büyük bir deprem öncesinin, durgun sessizliği çökmüştü. Mehtabı andırır, lâcivert kar aydınlığında, Direksiyon Villası, heyûlâ gibi yükseliyor. Üst kattaki tek ışıklı pencere, tam o sıra karardı. Birisi toraman, kulakları kesik, tasması dikenli; ötekisi tilki gibi sivri burun ve kabarık kuyruklu, iki sokak köpeği; yağan karın dumanlı perdesinde, İstasyon'dan bu tarafa geçtiler.
Neyi bekliyorlardı, depremi mi?
594
TBMM Riyaseti Kalem-i Mahsusu'ndan keşide olunmuştur
25 Kânun-usâni 1337 (1921)
Ankara Müstaceldir.
Erzurum Valisi Hamit Beyefendi'ye C.22 Kânun-u sâni 337 şifreye
Mustafa Suphi Efendinin, refakatinde kaç kişi olduğunu, onların da kendisiyle birlikte gönderilip gönderilmediğinin, iş'arı-nı rica ederim.
25 Kânun-u sâni, sene minh.
TBMM Reisi Mustafa Kemal
Attilâ İlhan (Maçka/ist.)
Mart'97-Nisan'98 Ağustos'01 - Kasım'02
595
Atilla İlhan _ Allah'ın Süngüleri